

**PATRIMONIUL CULTURAL DE IERI –
IMPLICAȚII ÎN DEZVOLTAREA
SOCIETĂȚII DE MÂINE**

**EDITIA
XI**

**CULTURAL HERITAGE OF YESTERDAY –
CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT
OF A SUSTAINABLE SOCIETY OF TOMORROW**

**Conferință științifică internațională
organizată în contextul Zilei Internaționale a femeilor
și fetelor cu activități în domeniul științei
Iași-Chișinău-Lviv, 11-12 februarie 2025**

**Program și rezumatele comunicărilor
Supliment al revistei științifice
„Authentication and Conservation of Cultural Heritage.
Research and Technique”
(Iași, redactor-șef dr. habil. profesor Nicoleta Vornicu)
Editor dr. hab. Liliana Condriticova**

„Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății de mâine” / „Yesterday’s cultural heritage – contribution to the development of tomorrow’s sustainable society” (ediția a XI-a), Chișinău-Iași-Lviv, 11-12 februarie 2025. Conferință științifică internațională consacrată Zilei Internaționale a femeilor și fetelor cu activități în domeniul științei. Volumul „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății de mâine” (editor Liliana Condraticova) este un supliment al revistei științifice „Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique” din Iași (editor-șef, profesor, dr. habil. Nicoleta Vornicu). Volumul include programul conferinței științifice din 11-12 februarie 2025 și rezumatele comunicărilor susținute, recomandate pentru tipar de comitetul științific și organizatoric.

Organizatori: Academia de Științe a Moldovei; Centrul Mitropolitan de Cercetări TABOR, Iași; Institutul de Etnologie al Academiei Naționale de Științe a Ucrainei, Lviv et al.

Comitetul științific și organizatoric: dr. hab. Liliana Condraticova (AȘM), profesor, dr. habil. Nicoleta Vornicu (Centrul Mitropolitan de Cercetări TABOR, Iași), mem. cor. Svetlana Cojocar (AȘM), acad. Eva Gudumac (AȘM), dr. hab. Aliona Grati (USM), dr. Natalia Procop (AȘM, UPS „Ion Creangă”), dr. Marius-Adrian Nicoară (Institutul European pentru Cercetări Multidisciplinare, Buzău), dr. Larisa Sadovei (UPS „Ion Creangă”), dr. Marina Miron (USM), dr. Ludmila Cojocar (MNIM), dr. Diana Dementieva (USM), dr. Liliana Rotaru (USM), dr. Viorel Miron (Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova), dr. Cristina Bibire (Centrul Mitropolitan de Cercetări TABOR, Iași), dr. hab. Halyna Ivashkiv, dr. hab. Olena Fedorciuk, dr. Romana Motyl (Institutul de Etnologie al Academiei Naționale de Științe a Ucrainei, Lviv), dr. Mirela Fernanda Zaltariov (Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni”, Iași), dr. Alina Fedohleb, dr. Stela Adauji, Oana Iaconi (USMF „Nicolae Testemițanu”), Livia Ermurache (MNIM), Adela Kovaci (Muzeul Botoșani), dr. hab. Rodica Ciobanu (USM), dr. Ekaterina Cojuhari (IPC), dr. Liliana Platon (UTM), dr. Ludmila Bacumenco-Pîrnău (Institutul de Arheologie, Filiala Academiei Române, Iași), dr. hab. Olga Gagauz (Institutul Național pentru Cercetări Economice), dr. Tudor Braniște, Inga Vasilache (AȘM), dr. Florentina Nițu (Universitatea București).

Editor și redactor științific: Liliana Condraticova

Design, concept, copertă: Liliana Condraticova

Descrierea Camerei Naționale a Cărții

„Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății de mâine”. Iași-Chișinău-Lviv: 11-12 februarie 2025, ediția a XI-a. Editor Liliana Condraticova. Programul și rezumatele comunicărilor. 450 p. ISSN 2558-894X

© 2025, Liliana Condraticova & autori

La Academia de Științe a Moldovei a avut loc cea de-a cincea conferință dedicată femeilor în cercetare

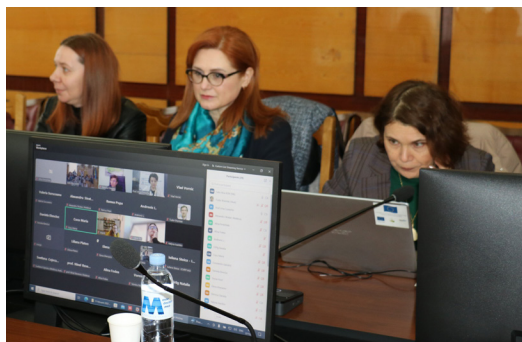
dr. hab. Liliana CONDRATICOVA

În zilele de 11 și 12 februarie 2025, la Academia de Științe a Moldovei și-a ținut lucrările cea de-a cincea conferință dedicată aprecierii contribuțiilor femeilor în cercetare și inovare, organizată cu prilejul Zilei Internaționale a fetelor și femeilor cu activități în domeniul științei¹.

Evenimentul a fost organizat în cadrul Conferinței științifice internaționale „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății de mâine”, de către Academia de Științe a Moldovei, Centrul Mitropolitan de Cercetări Științifice TABOR (Iași, România), Institutul de Etnologie al Academiei Naționale de Științe a Ucrainei (or. Lvov), Institutul European pentru Cercetări Multidisciplinare (Buzău, România), Universitatea Liberă din Berlin (Germania), în parteneriat cu Universitatea de Stat din Moldova, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni”, Iași; Institutul Național de Cercetare în Medicină și Sănătate al Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, Universitatea Tehnică a Moldovei ș.a. parteneri. Fiecare instituție și-a asumat organizarea unei secțiuni aparte, devenind astfel un model deosebit ce combină sub umbrela sa cercetarea, educația și creația. Evenimentul științific se încadrează în activitatea comisiilor de experți, formate la AȘM în 2023, pe următoarele domenii: „Schimbări climatice”; „Agricultură”; „Securitate socioeconomică”; „Istoria științei”; „Patrimoniul cultural în context european”; „Medicină”.

Mesaje de felicitare doamnelor și domnișoarelor care au ales să facă o carieră în cercetare au fost adresate de acad. Ion Tighineanu, Președintele Academiei de Științe a Moldovei, care le-a înmănat diplome de apreciere. Cu mesaj de salut și felicitare au participat la lucrările conferinței mem. cor. al AȘM Alexandru Stratan, rectorul Academiei de Studii Economice din Moldova, dr. Vlad Vornic, secretar de stat la Ministerul Culturii.

¹ Mai multe detalii și fotografii sunt disponibile pe pagina web a AȘM: Liliana Condraticova, *Profesionalismul, responsabilitatea și dedicația doamnelor în cercetare au fost apreciate la Academia de Științe*, <https://asm.md/profesionalismul-responsabilitatea-si-dedicatia-doamnelor-cercetare-au-fost-apreciate-la-academia>; *Conferința „Femeile în cercetare: destine, contribuții, perspective”*, ediția a V-a, https://usmf.md/ro/noutati/conferinta-femeile-cercetare-destine-contributii-perspective-editia-v?fbclid=I-wY2xjawIms-tleHRuA2F1bQIxMAABHR1O4vrE-aLhNq9hilPU4tZ_SnZBh_HOZ-Tr90MQln_8Spvrlm6DxKxP33g_aem_hXTY05i6LIWYjYQIKqGFPg_s.a.

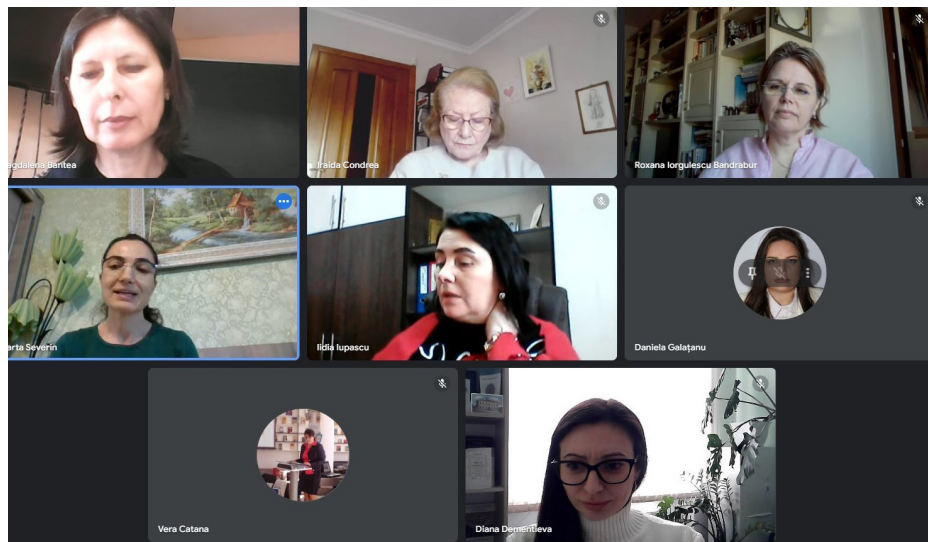
A urmat o rundă de întrebări-răspunsuri privind provocările și oportunitățile carierei de cercetare pentru doamne, algoritmul de activitate și asumarea unor anumite responsabilități, la dezbateri participând dr. Daniela Elenciuc, Președintele Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare, Natalia Mogol, director adjunct general al Agenției de Stat pentru Proprietatea Intelectuală, prof. univ., dr. hab. Irina Iuliana Costache Enache, prorector la Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa” din Iași, acad. Eva Gudumac, vicepreședinte al Academiei de Științe a Moldovei, conducător al Secției de științe ale vieții, acad. Ion Tighineanu, Președintele Academiei de Științe a Moldovei, dr. în economie Viorel Miron, președinte al Agenției de Dezvoltare a Turismului din Moldova, dr. hab., profesor Nicoleta Vornicu, director al Centrului Mitropolitan de Cercetări „TABOR”, Iași, România ș.a.

În ședința plenară, moderată de subsemnata, au susținut rapoarte pe diferite domenii de cercetare dr. hab., conf. cerc. Aculina Arîcu (Institutul de Chimie, Universitatea de Stat din Moldova), care a abordat subiectul chimiei în slujba

sănătății și frumuseții; prof. univ., dr. habilitat Irina Iuliana Costache Enache (Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa” din Iași) a relatat despre drama bolnavului închipuit. De la aceeași universitatea ieșeană dr. prof. Norina Consuela Forna a vorbit despre excelență în cercetare, inovație și educație atinse de domnia sa. Rezultatele, realizările și perspectivele proiectului multidisciplinar și internațional Phageland privind măsurarea calității vieții au fost raportate de dr. Alina Ferdohleb (Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova).

The screenshot shows a Zoom meeting interface. On the left, a PowerPoint presentation titled 'Prezentare SADOVEI - PowerPoint' is displayed. The slide content includes the logo of the University of Medicine and Pharmacy 'Ștefan cel Mare' Iași, the text 'SECȚIUNEA 8.', and the title 'ABORDĂRI CONTEMPORANE ÎN EDUCAȚIE / Contemporary approaches in education'. Below the title, it lists the moderator as dr. conf. univ. Larisa SADOVEI and the director of the doctoral school 'Științe ale Educației', UPSC. On the right, a grid of participants is visible, including Sadovei Larisa, Viviana Capel, Ecaterina Tămă, MAGDALENA NICHIFOR, Luminia Postica, nastasia anca-gabriela, and Mihail Cristina. A list of names is also visible on the far right, including Adriana GIUSAR, Cornelia Lazăr, Ecaterina Tămă, Gica Negrisan, Lăcrămioara Ignat, Luminia Postica, Luminia Vasiliu, MAGDALENA NICHIFOR, Mihaela Toma, nastasia anca-gabriela, and Natalia Cazacu.

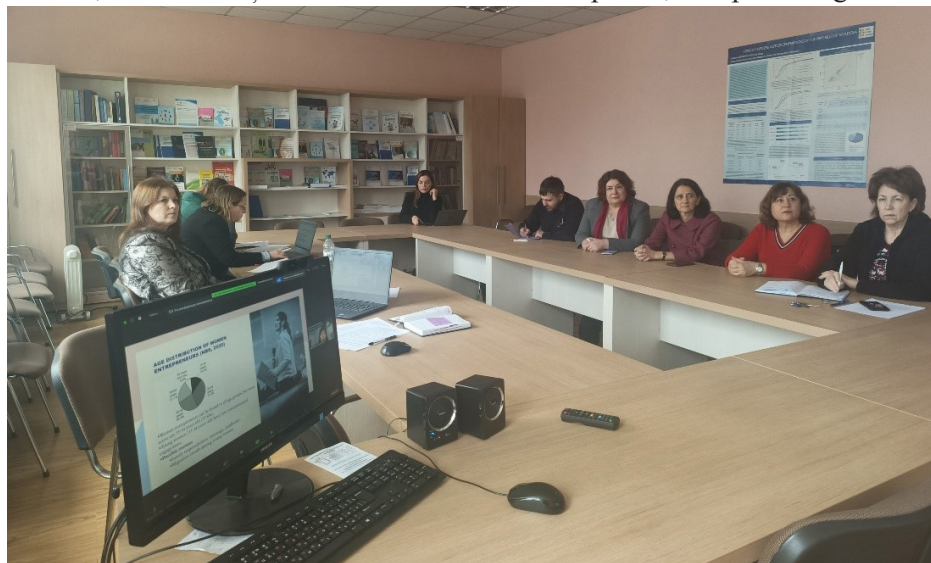
Compartimentul științelor umaniste a fost prezentat la conferință de dr. hab., prof. univ. Aliona Grati (director al Școlii Doctorale Științe Umaniste și ale Educației de la Universitatea de Stat din Moldova), care a vorbit despre modelul Eminescu în creația poetelor din Basarabia din anii 1920–1930. Elena Pintilei (director al Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova) a adus în atenție simbolistica și implicațiile socio-culturale ale obiceiului „Păzitul ustutroiuului”, practicat în seara de Sfântul Andrei, prezentate în baza materialelor de teren culese la românii din sudul Basarabiei. Subsemnata a abordat subiectul patrimonializării, atitudinii față de patrimoniu și viitorul Sălii Unirii din Chișinău,

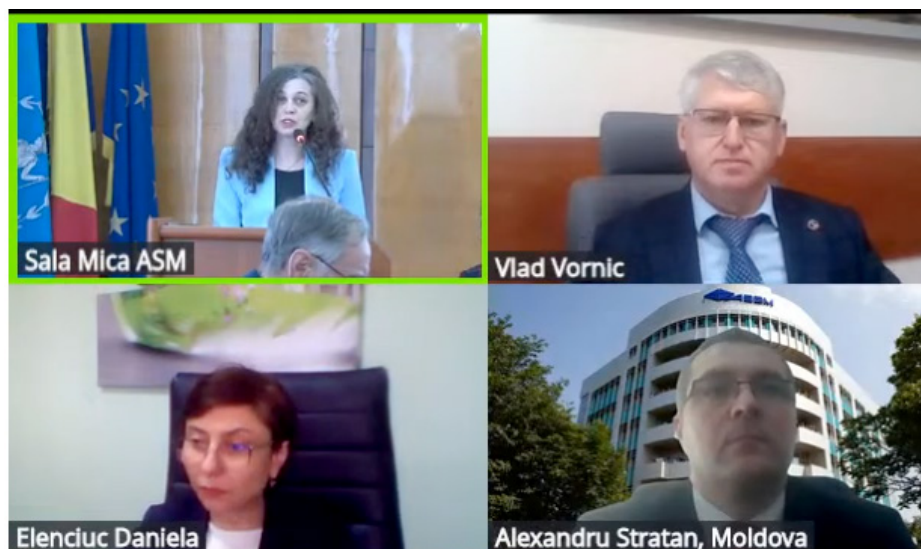
The screenshot shows a Zoom meeting interface. On the left, a presentation slide titled 'Кераміка Кутів – одна з перлин н...' is displayed. The slide content includes the text 'самобутнім, яскравим явищем, що має давню історію, багаті мистецькі традиції та самобутні локальні особливості.' Below the text is a photograph of three ornate, colorful ceramic vessels (vases or jars) with intricate patterns, placed on a wooden surface outdoors. On the right, a grid of participants is visible, including Катерина Кожухар, Українська секція, Marianna Tsurkan, Valentyna Sushko, and Halyna Ivashchiv. The Zoom interface also shows a 'You are screen sharing' notification and a 'Stop share' button.

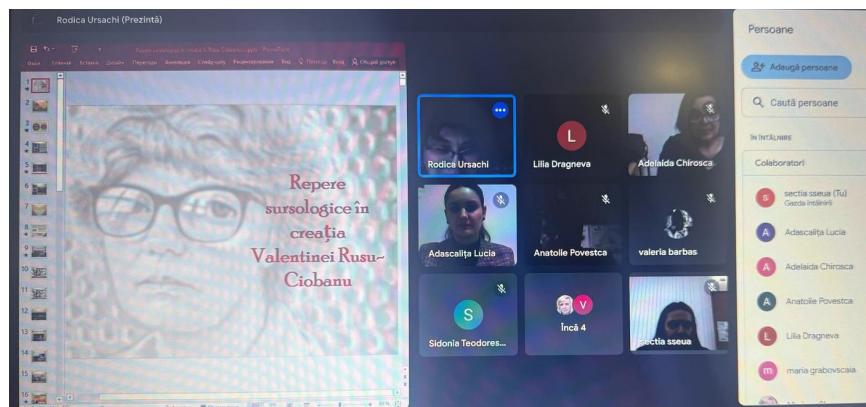
reparată în mare parte grație contribuțiilor financiare ale buzoienilor, care astfel cinstesc memoria pământeanului său, prim-ministru al României Alexandru Marghiloman, pe timpul căruia s-a votat Unirea Basarabiei cu România, la 27 martie 1918.

La lucrările conferinței s-au înregistrat zeci de participanți, reprezentanți ai diferitor instituții de cercetare din Republica Moldova, România, Ucraina, Polonia, care au susținut mai mult de 360 de rapoarte, echipa de organizare

dând dovadă de profesionalism și responsabilitate. Lucrările conferinței s-au desfășurat pe 11 și 12 februarie în conformitate cu următoarele secțiuni, dintre care două secțiuni noi inițiate la cea de-a XI-a ediție (științe economice și științe filosofice): „Arta și mitopoetica orașului în context național și internațional” (AȘM), moderator dr. Natalia Procop; „Conservarea și restaurarea patrimoniului cultural – experiență și bune practice” (organizată la Iași), moderator dr. habil., prof. Nicoleta Vornicu; „Probleme de lingvistică și literatură. Provocări actuale” (Universitatea de Stat din Moldova), moderator dr. Diana Dementieva; „Patrimoniul etnologic: de la necunoaștere la valorizare culturală actuale” (Universitatea de Stat din Moldova), moderator dr. Marina Miron; „Cultura memoriei și patrimoniul cultural în societatea post-totalitară: proiecte și practici

de valorificare științifică” (Muzeul Național de Istorie a Moldovei), moderator dr., conf. univ. Ludmila D. Cojocaru și dr., conf. univ. Lidia Pădureac; „Știința istorică între provocări și perspective” (Universitatea de Stat din Moldova), moderator dr. Liliana Rotaru; „Arheologia azi: probleme și soluții” (Muzeul Național de Istorie a Moldovei), moderator Livia Ermurache și dr. Adela Kovaci; „Abordări contemporane în educație” (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău), moderator dr., conf. univ. Larisa Sadovei; „Promovarea patrimoniului prin turism: oportunități și perspective” (Agenția pentru

Ziua Internațională a fetelor și femeilor cu activități în domeniul științei

Conferință dedicată aportului femeilor în cercetare

Conferința științifică internațională „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății de mâine”.

CHIMIA ÎN SLUJBA SĂNĂTĂȚII ȘI FRUMUSEȚII

CHEMISTRY IN THE SERVICE OF HEALTH AND BEAUTY

Aculina ARÎCU
Doctor habilitat,
Conferențiar cercetător

Chișinău 2025

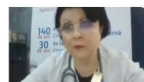

Dezvoltarea Turismului din Moldova) moderator dr. Viorel Miron; „Design: istorie și modernitate” (Universitatea Tehnică a Moldovei), moderator dr. Liliana Platon; „Științe ale vieții, științe exacte și ingineresti în serviciul patrimoniului cultural” (organizată la Iași și la Chișinău), moderatorii dr. Gabriela Romanciuc, dr. Mirela Zaltariov și dr. Adelina Dodon; „Etnologie și arta populară decorativă aplicată: probleme de cercetare, reprezentare și valorificare a artefactelor autentice” (organizată la Lviv, Ucraina), moderatorii dr. hab. Olena Fedorchuk, dr. Halina Ivașkiv și dr. Katerina Cojuhari; „Tradiție și evoluții în știința juridică națională” (Universitatea de Stat din Moldova), moderatorii dr. hab. Rodica Cioabanu și dr. Natalia Creciun; „Științele Sănătății și Cercetare Biomedicală” (Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republi-

DRAMA BOLNAVULUI INCHIPUIT

Prof. Univ. Dr. Habilitat Irina Iuliana Costache Enache
 Universitatea de Medicină și Farmacie "Grigore T. Popa" din Iași
 Clinica de Cardiologie/Spitalul Clinic Județean de Urgență "Sf. Spiridon" Iași

MODELUL MIHAI EMINESCU ÎN CREAȚIA POETELOR DIN BASARABIA (ANII 1920-1930)

Magda ISANOS
Olga VRABIE
Liuba DIMITRIU
Lotis DOLÉNGA
Elena DOBROȘINSCHI-MALAI
Elena VASILIU-HASNAȘ
Olga CRUȘEVAN-FLORESCU
Corina CONSTANTINESCU
Cecilia BALBAREU
Ecaterina CERCHEZ
Claudia ILARIE
Veronica RUSSO
Elena ALISTAR, Silvia MURAFĂ,
Ecaterina CAVARNALI, Ana BULGĂRE,
Emilia CICOARE, Tatiana GĂLUȘCĂ, Maria DELACIOZIA, Crisanta OLTEANU,
Ala RAZU, Verona BRATEȘ, Diana D. ANASTASESCU, Sanda CONDREA,
Cornelia Maria CONTICI, Elvira OAZA, Elvira PEROIU, Doina PETREANU,
Ana LEAHU LUȚCAN, Irina STAVCHI.1

zoom

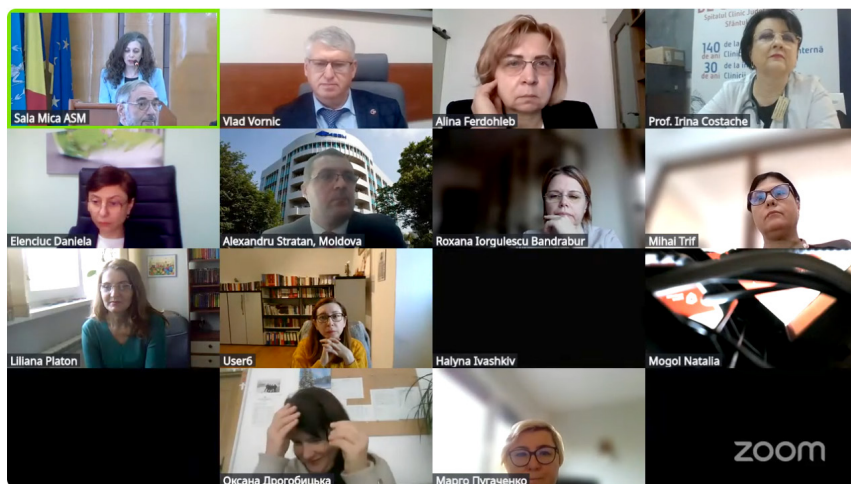

**SALA UNIRII
DIN CHIȘINĂU:
PATRIMONIU
ATITUDINE
VIITOR**

Dr. hab. Liliana CONDRATICOVA
Secretar științific general al AȘM

zoom

ca Moldova), moderator dr. Alina Ferdohleb; „Provocări globale și răspunsuri locale în științele economice și sociale” (Institutul Național pentru Cercetări Economice a Academiei de Studii Economice din Moldova), moderator dr. hab. Olga Gagauz; „Contribuții filosofice, politologice și sociologice în cunoașterea societății” (Universitatea de Stat din Moldova), moderator dr. hab. Ana Pascaru.

De asemenea, în cadrul secțiunii „Știința istorică între provocări și perspective” dr., conf. univ. Ion V. Xenofontov a prezentat volumul de documente „Istoria științei în RSS Moldovenească: Documente și materiale, 1944–1947”, realizată de Constantin Manolache, Demir Dragnev, Ion Valer Xenofontov, Victor Juc în cadrul Comisiei Istoria Științei. Materialele incluse în volumul de față vor permite cititorului neavizat să-i creeze o imagine complexă despre specificul procesului de constituire a științei academice din RSS Moldovenească, să distingă factori temporari negativi, determinați de urmările războiului și de interesele politice ale organelor diriguitoare, de procesele novatoare care au pus bazele afirmării de mai departe a sistemului de investigare academică la etapele ce au urmat.

Conferința „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine” a fost inițiată în septembrie 2019, în cooperare cu dr. habil., profesor Nicoleta Vornicu, director al Centrului Mitropolitan de cercetări științifice „TABOR” Iași, România. Anual, cercetătorii se întrunesc pentru a aborda diferite subiecte pe domeniile sale de competență de Ziua Internațională a femeilor și fetelor cu activități în domeniul științei (11 februarie) și de Zilele Europene ale Patrimoniului cultural, consemnat tradițional în a doua jumătate a lunii septembrie.

Transmisiunea *live-stream* a conferinței a fost asigurată de către Institutul pentru Dezvoltarea Societății Informaționale și este disponibilă la link-ul <https://www.youtube.com/watch?v=RogEJDO8eck&t=1s>.

ZIUA INTERNAȚIONALĂ A FETELOR ȘI FEMEILOR CU ACTIVITĂȚI ÎN DOMENIUL ȘTIINȚEI

**11-12 februarie 2025, a V-a conferință dedicată contribuțiilor
femeilor în cercetare**

**Conferința științifică internațională
„Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea
societății de mâine”,
ediția a XI-a**

Organizatori: Academia de Științe a Moldovei; Centrul Mitropolitan de Cercetări Științifice TABOR (Iași, România); Institutul de Etnologie al Academiei Naționale de Științe a Ucrainei (or. Lvov); Institutul European pentru Cercetări Multidisciplinare (Buzău, România); Universitatea Liberă din Berlin (Germania); în parteneriat cu Facultatea de Istorie și Filosofie, Școala Doctorală de Științe Umaniste și Științe ale Educației de la Universitatea de Stat din Moldova; Școala Doctorală Științe ale Educației de la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”; Muzeul Național de Istorie a Moldovei; Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni”, Iași; Institutul Național de Cercetare în Medicină și Sănătate al Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”; Universitatea Tehnică a Moldovei.

ȘEDINȚA PLENARĂ

**11 februarie 2025, ora 10.00-12.00,
Sala Mică a Academiei de Științe a Moldovei
Moderator: dr. hab. Liliana CONDRATICOVA**

MESAJE DE FELICITARE

Acad. Ion TIGHINEANU, Președintele Academiei de Științe a Moldovei

Mem. cor. al AȘM Alexandru STRATAN, Rector al Academiei de Studii Economice din Moldova

Dr. Vlad VORNIC, Secretar de stat, Ministerul Culturii al Republicii Moldova

**DEZBATERE: „Provocări, oportunități și asumarea responsabilității
în cariera de cercetare”**

– dr. Daniela ELENCIUC, Președintele Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare

- **Natalia MOGOL**, director adjunct general al Agenției de Stat pentru Proprietatea Intelectuală
- **prof. univ., dr. hab. Irina Iuliana COSTACHE ENACHE**, prorector la Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa” din Iași
- **acad. Eva GUDUMAC**, vicepreședinte al Academiei de Științe a Moldovei, conducător al Secției de științe ale vieții
- **acad. Ion TIGHINEANU**, Președintele Academiei de Științe a Moldovei
- **dr. în economie Viorel MIRON**, director al Agenției de Dezvoltare a Turismului din Moldova
- **dr. hab., profesor Nicoleta VORNICU**, director al Centrului Mitropolitan de Cercetări „TABOR”, Iași, România.

COMUNICĂRI:

Dr. hab. Liliana CONDRATICOVA (Academia de Științe a Moldovei). *Sala Unirii din Chișinău: patrimoniu, atitudine, viitor / The Union Hall in Chisinau: heritage, attitude, future*

Dr. hab., conf. cerc. Aculina ARÎCU (Institutul de Chimie, Universitatea de Stat din Moldova). *Chimia în slujba sănătății și frumuseții / Chemistry in the service of health and beauty*

Prof. univ., dr. habilitat Irina Iuliana COSTACHE ENACHE (Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa” din Iași). *Drama bolnavului închipuit / The drama of the imaginary patient*

Dr. hab., prof. univ. Aliona GRATI (Universitatea de Stat din Moldova). *Modelul Eminescu în creația poetelor din Basarabia. Anii 1920–1930 / The Eminescu Model in the Creation of Poets from Bessarabia. 1920s–1930s*

Elena PINTILEI (Biblioteca Națională a Republicii Moldova). *„Păzitul usturoiului” în seara de Sfântul Andrei: Tradiție, simbolistică și implicații socio-culturale / „Garlic Guard” on the evening of Saint Andrew: Tradition, symbolism and socio-cultural implications*

Dr. Alina FERDOHLEB (Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova). *Măsurarea calității vieții – Proiectul multilateral internațional Phageland: realizări și perspective*

Dr. prof. Norina Consuela FORNA (Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa” din Iași). *Profesorul Norina FORNA: Excelență în Cercetare, Inovație și Educație / Professor Norina FORNA: Excellence in Research, Innovation and Education*

SECȚIUNEA 1

**ARTA ȘI MITOPOETICA ORAȘULUI ÎN CONTEXT NAȚIONAL
ȘI INTERNATIONAL / *The art and mythopoetics of the city
in the national context and international*****Sala Mică, Academia de Științe a Moldovei****Moderator dr. Natalia PROCOP**

Dr. hab., conf. cerc. **Elena PLOȘNIȚA** (Muzeul Național de Istorie a Moldovei). *Femeia în muzeografia memorialistică. Mit și realitate / Woman in Memorial Museography: Myth and Reality*

Dr. **Marius-Adrian NICOARĂ** (Centrul de Științe Istorice și Arheologie, Buzău, România). *Ion Andreescu – 170 de ani de la naștere marelui pictor impresionist român / Ion Andreescu – 170 years since the birth of the great romanian impressionist painter*

Mem. cor. al AȘM, dr. hab., conf. cerc. **Mariana ȘLAPAC** (Institutul Patrimoniului Cultural al Ministerului Culturii). *Arhitectura interbelică a orașului Soroca / The interwar architecture of the Soroca town*

Dr., cerc. șt. coord. **Alla CEASTINA** (Institutul Patrimoniului Cultural al Ministerului Culturii). *Istoria orașului Orhei în secolele XIX–XX în documentele de arhivă. Studii preliminare / History of the city of Orhei in the XIX–XX centuries in archival documents. Preliminary research*

Dr., lector univ. **Sidonia TEODORESCU** (Universitatea de Științe Agronomice și Medicină Veterinară București, România). *Arhitecta Henrieta Delavrancea-Gibory (1894–1987) / Architect Henrieta Delavrancea-Gibory (1894–1987)*

Dr. **Alina OSTAPOV** (Ministerul Culturii al Republicii Moldova). *Femeia arhitectă – forța creativă după cel de-al Doilea Război Mondial / The women architect – the creative force after World War II*

Anatolie POVESTCA (Casa Memorială „Alexei Șciusev” din Chișinău). *Controversial opinions regarding the personality and authorship of the projects of the artistic works of architect Alexei Shchusev / Opinii controversate privind personalitatea și paternitatea proiectelor operelor artistice ale arhitectului Alexei Șciusev*

Dr. **Sergiu TRONCIU** (Universitatea Tehnică a Moldovei). *Rolul femeilor-arhitecte în dezvoltarea arhitecturii și urbanismului din Republica Moldova / The Role of Women Architects in the Development of Architecture and Urbanism in Moldova*

Dr., prof. univ. **Eleonora BRIGALDA** (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău). *Aspecte cromatice în creația pictorului Anatol Grigoraș / Chromatic Aspects in the Work of Painter Anatol Grigoraș*

Dr., conf. univ. **Rodica URSACHI** (UPS „Ion Creangă” din Chișinău). *Re-perere sursologice în creația Valentinei Rusu-Ciobanu / Sourceological reference in the work of Valentina Rusu-Ciobanu*

Drd. **Valentina GRABOVSCAIA** (Școala doctorală Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova). *„Triunghiul de aur” al Chișinăului vechi / "Golden triangle" of old Chișinău*

Dr. **Lucia ADASCALITA** (UTM). *Aspecte ale graficii satirice din creația pictoriței Margareta Chițcății / Aspects of satirical graphics in the artistic career of painter Margareta Chițcății*

Drd. **Maria GRABOVSCAIA** (Școala doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM). *Genius loci în ex libris / Genius Loci in Ex Libris*

Dr., conf. univ. **Ludmila MOKAN-VOZIAN** (UPS „Ion Creangă” din Chișinău). *Convergențe artistice prin prisma interculturalității / Artistic convergences through the prism of interculturality*

Cerc. șt. **Adelaida CHIROȘCA** (Muzeul Național de Istorie a Moldovei). *Portretele poetului Mihai Eminescu reflectate în creația medalistică a artiștilor plastici moldoveni Simion Odainic și Valentin Nejivov / The portraits of the poet Mihai Eminescu reflected in the medal creation of the Moldovan artists Simion Odainic and Valentin Nejivov*

Irina FRANCOVA (Școala de Arte Plastice „Al. Șciusev” din Chișinău). *Abordări didactice inovatoare de utilizare a metodelor, procedeele și tehnicilor artistice de autor în predarea peisajului în școlile de artă / Innovative pedagogical approaches for the use of original artistic methods, procedures and techniques in the teaching of the landscape in art schools*

Dr. **Natalia PROCOP** (UPS „Ion Creangă” din Chișinău; AȘM). *Orheiul Vechi în pictura de șevalet / Old Orhei in the easel painting*

Dr. **Valeria BARBAS** (Institutul Patrimoniului Cultural al Ministerului Culturii). *Galina Cocearova – contribuția la muzicologia și componistica din Republica Moldova / Galina Cocearova – Contributions to musicology and composition in the Republic of Moldova*

Lilia DRAGNEVA (Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice; AO Centrul pentru Artă Contemporană). *SEMINȚE ALE SPERANȚEI: activare, recuperare, abilitare. Expoziție de Ștefan Rusu / SEEDS OF HOPE: engaging, reclaiming, empowering. Exhibition by Ștefan Rusu*

Drd. **Radu-Dumitru ZAPOROJAN** (AMTAP). *Terapia identității naționale prin arta cinematografică – regizoarea Leontina Vatamanu / National identity therapy through cinema film director – Leontina Vatamanu*

Dr., conf. univ. **Constantin SPÎNU** (Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Moldova). *Opțiuni tematice, sintactice și axiologice în pictura Eleono-*

rei Brigalda / *Thematic, syntactic and axiological options in the painting of Eleonora Brigalda*

Drd., asistent **Svetlana PLAȚINDA** (AMTAP). **Forma și funcția ornaamentului vegetal în obiectul de artă textilă** / *He shape and function of vegetal ornamentation in textile art objects*

Asistent **Ana GOBJILA** (UPS „Ion Creangă” din Chișinău). **Creația artistei Ludmila SIREAC** / *The creation of the artist Ludmila SIREAC*

Dr., conf. univ. **Ludmila MOISEI** (UPS „Ion Creangă”). **Rolul artei în construirea identității culturale** / *The role of art in building cultural identity*

Dr., conf. univ. **Larisa NOROC** (UPS „Ion Creangă” din Chișinău). **Feminismul și educația. Dezinformarea de gen ca instrument de rezistență la egalitate** / *Feminism and education. Gender misinformation as a tool of resistance to equality*

SECȚIUNEA 2

CONSERVAREA ȘI RESTAURAREA PATRIMONIULUI CULTURAL – EXPERIENȚĂ ȘI BUNE PRACTICE / *Conservation and restoration of cultural heritage – experience and best practices, Iași, România*

Moderator dr. habil., prof. Nicoleta VORNICU

Drd., restaurator carte **Cristina Maria SPÂNU-CÎMPIANU** (Muzeul Național al Țăranului Român). **Catalogul însemnărilor de pe cartea veche românească ce a circulat în episcopia Hușilor (secolele XVII–XIX)** / *Catalogue of the marginal notes from old Romanian books that circulated in the Huși Diocese (17th–19th centuries)*

Dr. în chimie, prof. univ. **Rodica-Mariana ION** (Valahia University of Targoviste; Academy of Romanian Scientists, Bucharest; ICECHIM, Bucharest, Romania), **Lorena IANCU** (ICECHIM, Bucharest, Romania), **Ramona Mariana GRIGORESCU** (ICECHIM, Bucharest, Romania), **Nelu ION** (Academy of Romanian Scientists, Bucharest, Romania). **Inorganic treatments for the consolidation of architecture monuments surface**

Expert restaurator **Simona Violeta GHEORGHE** (Muzeul Olteniei Craiova). **Laserul în procesul de restaurare ceramică** / *Laser in the ceramic restoration process*

Dr. habilitat arte vizuale, profesor **Nicoleta VORNICU** (Centrul Mitropolitan de Cercetări TABOR, Iași; Expert Ministerul Culturii, România), dr. în biochimie **Cristina BIBIRE** (Centrul Mitropolitan de Cercetări TABOR, Iași; Expert Ministerul Culturii, România). **Cercetarea stării de conservare a lem-**

nului din structura șarpantei de la clădirea bisericii soborul sfinților arhangheli Mihail și Gavriil, localitatea Păușești, comuna Dumești / *Research into the state of conservation of the wood in the roof structure of the Church of the Archangels Michael and Gabriel, Păușești, Dumești locality*

Dr. în istorie, conf. univ. **Alina Geanina IONESCU** (Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu; Muzeul ASTRA, Sibiu). **Studiu de caz privind starea actuală de conservare a componentelor artistice prăbușite de la biserică din Surduc, județul Cluj** / *Case study on the current state of conservation of the collapsed artistic components of the Church in Surduc, Cluj County*

Doctor în științe **Florentina TRIF** (Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea; Muzeul de Istorie și Arheologie Tulcea, România). **Restaurarea monumentului istoric biserică ortodoxă „Buna Vestire” din Tulcea cu fonduri europene** / *Restoration of the historical monument „Buna Vestire” Orthodox Church from Tulcea with European Funds*

Expert restaurator pictură și lemn policrom **Loredana POPA** (Centrul de Cercetare și Conservare-Restaurare a Patrimoniului Cultural, Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, România), Expert restaurator pictură și lemn policrom **Remus Ioan POPA** (Centrul de Cercetare și Conservare-Restaurare a Patrimoniului Cultural, Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași), Expert restaurator pictură șevalet □ **Daniela SĂLĂJAN** (Centrul de Cercetare și Conservare-Restaurare a Patrimoniului Cultural, Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași). **Gheorghe Tattarescu – Fată în albastru. Unele tratamente de restaurare-conservare** / *Gheorghe Tattarescu – Girl in Blue. Some restoration treatments-conservation*

Expert restaurare grafică **Iulia Maria PASCU** (Muzeul National Brukenenthal, Sibiu, România). **Martiriul Sfântului Sebastian – restaurarea unei gravuri din secolul al XVII-lea** / *The Martyrdom of Saint Sebastian – restoration of a 17th century engraving*

Expert restaurare piele **Ruxandra Ioana STROIA** (Muzeul National Brukenenthal, Sibiu, România), dr. în chimie, expert investigații fizico-chimice **Polixenia Georgeta POPESCU** (Muzeul National Brukenenthal Sibiu, România). **Investigații și intervenții de restaurare a unor scaune cu tapiserie din piele** / *Investigations and restoration interventions of leather upholstered chairs*

Dr. în chimie, expert investigații fizico-chimice **Polixenia Georgeta POPESCU** (Muzeul National Brukenenthal Sibiu, România), expert restaurare piele **Ruxandra-Ioana STROIA** (Muzeul National Brukenenthal, Sibiu, România). **Manuscrisul commentarius in Evangelium Johannis Apostoli et Evangelistae: investigații și intervenții de restaurare** / *Manuscris Commentarius in Evangelium Johannis apostoli et evangelistae: investigations and restoration interventions*

Dr. în chimie **Otilia MIRCEA** (Complexul Muzeal Național Neamț, Laboratorul de Restaurare-Conservare Roman, Județul Neamț), restaurator **George-Dan HÂNCEANU** (Complexul Muzeal Național Neamț, Muzeul de Istorie Roman, Județul Neamț), dr. în chimie, expert investigații chimice **Viorica VASILACHE** (Universitatea „A.I. Cuza”, Institutul de Cercetări Interdisciplinare), dr. în istorie **Ana DROB** (Universitatea „A.I. Cuza”, Institutul de Cercetări Interdisciplinare), dr. în știința mediului **Vasile PELIN** (Universitatea „A.I. Cuza”, Institutul de Cercetări Interdisciplinare). *Studiul degradării în sol și metodologia de restaurare a doi cercei descoperiți în punctul spitalul precista din Roman, județul Neamț* / *Soil degradation study and restoration methodology of two circles discovered at the Precista Hospital in Roman, Neamț County*

Muzeograf **Mihai-Alex OLTEANU** (Muzeul Mitropolitan Iași, România). *Icoane ale Sfintei Cuvioase Parascheva expuse în Muzeul Mitropolitan Iași* / *Icons of Saint Parascheva Exhibited at the Metropolitan Museum of Iași*

Asistent universitar **Lilia DRAGNEVA** (AMTAP, AO Centrul pentru Artă Contemporană, Chișinău). *Soluție pentru mozaicul simbolic al Chișinăului „Plugarul Universului”* / *Solution for Chișinău's landmark mosaic „The Ploughman Of The Universe”*

Restaurator metal, conservare **Lavinia-Ana AXENTIOI** (Complexul Muzeal Național Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu-Neamț, Târgu Neamț, România), dr. în chimie, expert în conservare și restaurare metale, investigații științifice **Otilia MIRCEA** (Complexul Muzeal Național Neamț, Laboratorul de Restaurare-Conservare Roman, Județul Neamț). *Restaurarea unor monede descoperite la Biserica Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul din comuna Vânători-Neamț* / *Restoration of some coins discovered at the Church of the Beheading of Saint John Baptist in the location of Vânători-Neamț*

Restaurator debutant **Lăcrămioara GRĂDINARU** (mc. Nectaria), (Mănaștirea „Nașterea Maicii Domnului” Tesalonic, Grecia), dr. în biologie, conferențiar **Mina MOȘNEAGU** (Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, Facultatea de Teologie Ortodoxă). *Cercetarea și restaurarea icoanei „Iisus Hristos Mântuitorul” din colecția Muzeului Mitropolitan din Iași* / *The research and restoration of the icon “Jesus Christ the Savior” from the collection of the Metropolitan Museum of Iași*

Expert restaurator **Consuela CIOBOTEANU** (Muzeul Național al Literaturii Române București), **Ion BARBU** (Șef Secție Patrimoniu Muzeul Național al Literaturii Române București). *Degradări specifice și intervenții de conservare-restaurare aplicate periodicelor icoana lumii. Foaie pentru îndeletnicirea moldo-românilor (Iași 1840, 1841)* / *Specific degradations and conservation-restoration interventions applied to World Icon periodicals. Sheet for the employment of Moldovan-Romanians (Iași 1840, 1841)*

SECȚIUNEA 3
PROBLEME DE LINGVISTICĂ ȘI LITERATURĂ.
PROVOCĂRI ACTUALE /

Problems of linguistics and literature. Current challenges

Universitatea de Stat din Moldova

Moderator: dr. Diana DEMENTIEVA

Dr. hab., prof. univ. **Iraida CONDREA** (Universitatea de Stat din Moldova). *De la școala românească la filologia sovietică: avatarul unor profesori universitari / From Romanian school to Soviet philology: the avatar of some university professors*

Dr. **Mihaela STANCIU**, muzeograf **Anișoara UDREA** (Muzeul Național al Literaturii Române, București). *Hortensia Papadat-Bengescu. Femeia-scriitor a literaturii române / Hortensia Papadat-Bengescu. The Woman Writer of Romanian Literature*

PhD **Magdalena BANTEA** (Moldova State University). *Sociocultural Aspects of the Somatic Symbol "Head" In Phraseological Units (based on the corpus of French, English, Italian, Romanian languages) / Aspecte socioculturale ale simbolului somatic „cap” în unități frazeologice (pe baza corpusurilor de limbă franceză, engleză, italiană, română)*

Drd., lector universitar **Marta SEVERIN** (Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM / Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați). *Lumi textuale în lirica lui Gheorghe Grigurcu: o perspectivă a poeziei cognitive / Textual Worlds in the Poetry of Gheorghe Grigurcu: A Cognitive Poetics Perspective*

Drd. **Daniela GALAȚANU** (Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM). *Nicolae Bilețchi, teoretician al romanului moldovenesc contemporan / Nicolae Bilețchi, theoretician of contemporary Moldovan novel*

Dr. **Elisaveta IOVU** (Liceul Teoretic „Mihai Eminescu”, or. Strășeni; USM). *Reprezentări ale suferinței în opera lui Goethe / Representations of Suffering in Goethe's Work*

Drd. **Daniela MOLDOVAN** (Școala Doctorală Științe Umanistice și ale Educației, USM). *Persuasiune și manipulare în retorica discursului lui Adrian Păunescu / Persuasion and manipulation in the rhetoric speech of Adrian Păunescu*

Drd. **Ana Maria RUSNAC** (Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM). *Bancurile politice din RSSM – o formă distinctivă a literaturii orale / The Political Jokes from the Mssr – A Distinctive Form of Oral Literature*

Drd. Roxana Mihaela IORGULESCU BANDRABUR (Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM). *Simbolistica numerelor 3 și 9 în mitologia românească: repere ale structurării narative. Ce ne învață astăzi poveștile de ieri?* / *The symbolism of the numbers 3 and 9 in Romanian mythology: markers of narrative structure. What do yesterday's stories teach us today?*

Dr. Rodica GOTCA (USM). *Structuri arhetipale în imaginarul poeziei lui Cezar Baltag* / *Archetypal structures in the imaginary of Cezar Baltag's poetry*

Drd. Vera CATANĂ (Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM). *Proiecții etico-estetice ale imaginii artistice în lirica lui Ion Vatamanu* / *Ethical and Aesthetic Projections of the Artistic Image in Ion Vatamanu's Lyric Poetry*

Drd. Lidia LUPAȘCU (Școala Doctorală Științe ale Educației, UPS "Ion Creangă"). *Conexiuni interdisciplinare între romanul „Lorelei” de Ionel Teodoreanu și poezia „Lorelei” de Heinrich Heine* / *Interdisciplinary connections between the novel „Lorelei” by Ionel Teodoreanu and the poem „Lorelei” by Heinrich Heine*

Dr. Diana DEMENTIEVA (USM). *Tehnici narative de parabolizare a societății totalitare în romanul „Biserica Neagră” de A.E. Baconsky* / *The narrative technique of parabolization of totalitarian society in the novel „The Black Church” by A.E. Baconsky*

Dr., prof. univ. Carmen-Maria BOLOCAN (Facultatea de Teologie Ortodoxă Dumitru Stăniloae, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași). *Mărturisire și mărturisitor al dreptei credințe în veacul al XXI-lea* / *Confession and confessor of the right faith in the 21 st century*

SECȚIUNEA 4

PATRIMONIUL ETNOLOGIC: DE LA NECUNOAȘTERE

LA VALORIZARE CULTURALĂ / *Ethnological heritage:*

from ignorance to cultural valorization

Sala Mică, Academia de Științe a Moldovei

Moderator dr. Marina MIRON

Dr. hab., conf. cerc. Alina FELEA (Institutul de Istorie, USM). *Iertarea creștină în testamentele și epitafurile din Țările Române, Rzeczpospolita și Imperiul Rus (sec. al XVIII-lea – inc. sec. al XIX-lea): aspecte comune și particularități* / *Christian forgiveness in wills and epitaphs from the Romanian Principalities, the Polish-Lithuanian Commonwealth (Rzeczpospolita) and the Russian Empire (the 18th century – early 19th century): common aspects and particularities*

Conf. univ., dr. **Florentina NIȚU** (Universitatea din București, Facultatea de Istorie). *Ospețe și gusturi. O altfel de istorie culinară (și culturală) prin inventarele de masă ale secolului al XVIII-lea* / *Feasts and Tastes: A Different Culinary (and Cultural) History through 18th-Century Table Inventories*

Conf. univ., dr. **Elena ARDELEAN** (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași). *Recuperarea, prin conservare, a două albume etnografice românești* / *The recovery of two Romanian ethnographic albums through conservation*

Dr. **Valentin ARAPU** (Institutul Patrimoniului Cultural, Chișinău). *Fântânarul – o meserie aflată astăzi pe cale de dispariție: cazul lui Leonid Pleșca din satul Scăieni, raionul Dondușeni* / *The Water Well Sinker – a profession on the verge of extinction: the case of Leonid Pleșca from the village of Scăieni, Dondușeni district*

Prof., dr. **Elena GHEORGHE** (Școala Gimnazială „George Emil Palade” Buzău, România). *Instituția căsătoriei și statutul femeii în legislația medievală de secol XVII* / *The institution of marriage and the status of women in the medieval legislation of the 17th century*

Dr. **Nina IVANOVA** (Institutul Patrimoniului Cultural, Chișinău). *Fenomenul casei mari în cultura contemporană* / *“Casa mare” phenomenon in the modern culture*

Dr., lect. univ. **Iulian MITRAN** (Universitatea Internațională „Danubius” din Galați). *Inventarierea fondului construit din perioada 1890–1930 în satele Darabani (Dauluchioi) și Grăniceru (Canliciucur) din județul Constanța* / *Inventory of the built assets from 1890–1930 in the villages of Darabani (Dauluchioi) and Grăniceru (Canliciucur) in Constanța County*

Dr. **Elena MADAN** (UTM). *Aspecte artistice și culturale ale mobilierului tradițional rural* / *Artistic and cultural aspects of traditional rural furniture*

Cercetător științific **Ina ISAC** (IPC). *Meșteșugul prelucrării lemnului în sec. XX în construcția porților și stâlpilor de poartă pe teritoriul Republicii Moldova* / *The craft of woodworking in the 20th century in the construction of gates and gateposts on the territory of Republic of Moldova*

Dr., conf. cerc. **Tatiana ZAICOVSCHI** (IPC). *Costumul tradițional feminin al creștinilor ortodocși de rit vechi din Republica Moldova: componente și sfere de aplicare (pe baza cercetărilor de teren)* / *Traditional women's costume of the Old Believers of the Republic of Moldova: components and areas of application (on the basis of field materials)*

Dr., conf. univ. **Evdochia SOROCEANU** (IPC). *Produsele tradiționale din făină în viața cotidiană a găgăuzilor* / *Traditional flour products in the daily life of the Gagauz people*

Drd. **Daniela Ileana BERCIU** (USM). *Patrimoniul etnologic între uitare și renaștere: o moștenire culturală pentru viitor / Ethnological heritage between oblivion and revival: a cultural legacy for the future*

Drd. **Victor GRIGOR** (Școala Doctorală „Istorie. Patrimoniu cultural. Modernitate”, UPS „Ion Creangă”). *Moștenirea trecutului: cultura memoriei și patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova / The legacy of the past: the culture of memory and the intangible cultural heritage of the Republic of Moldova*

Dr. **Marina MIRON**, dr. **Viorel MIRON** (Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova). *Cercetări etnografice de teren – instrumente moderne de procesare, transcriere și stocare / Ethnographic field research – modern processing, transcription and storage tools*

Liber profesionist **Tatiana BUJOREAN**. *Coordonatele dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească / Coordinates of the development of folk costume in Bessarabia and the Moldovan SSR in the 20th century*

Cercetător științific **Carolina COTOMAN** (IPC). *Bocetul în cadrul obiceiurilor de înmormântare / Mourning within funeral customs*

Dr., conf. univ. **Diana NICOGLO** (IPC). *Shepherd's Lamb / Miel în stil ciobănesc*

Candidate of Philological Sciences Associate Professor **Alla SOKOLOVA** (Universitatea din Izmail, Ucraina). *Obiceiuri și ritualuri de iarnă ale etnicilor români din Sudul Basarabiei / Winter customs and rituals of ethnic Romanians of Southern Bessarabia*

SECȚIUNEA 5

CULTURA MEMORIEI ȘI PATRIMONIUL CULTURAL ÎN SOCIETATEA POST-TOTALITARĂ: PROIECTE ȘI PRACTICI DE VALORIFICARE ȘTIINȚIFICĂ /

*Culture of memory and cultural heritage in post-totalitarian society:
projects and practices of scientific valorization*

**Muzeul Național de Istorie a Moldovei; Universitatea de Stat
„Alecu Russo” din Bălți**

**Moderatori: conf. univ., dr. Ludmila D. COJOCARU, conf. univ.,
dr. Lidia PĂDUREAC**

Dr., conf. univ. **Ludmila D. COJOCARU** (Muzeul Național de Istorie a Moldovei). *Spre o cultură europeană a memoriei în Republica Moldova. Muzeificarea istoriei și memoriei Marii Terori (1937–1938) / Toward a European memory culture in the Republic of Moldova. Museification of history and memory of the Great Terror (1937–1938)*

Drd. **Olga TRANDAFILOVA** (Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM). *The Famine of 1946–1947, in the history and memory of the Avdarma village / Foametea din anii 1946–1947, în istoria și memoria satului Avdarma*

Dr. **Cristina PUȘCAȘ** (Muzeul Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal). *Memoria rezistenței și a represiunii în județul Bihor, România. Expoziția „Represiunea comunistă. Locuri ale detenției: Lagărul din Cetate, Securitatea și Penitenciarul Oradea”, la Muzeul Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal / The memory of resistance and repression in Bihor county, Romania. The “Communist Repression: Places of detention: Cetate Camp, Securitatea and Oradea Penitentiary” exhibition, at the Museum of the Țării Crișurilor Oradea – Museum Complex*

Dr. hab. **Claudia-Florentina DOBRE** (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” din București). *Deportarea în Bărăgan: construirea traumei culturale / Deportation to Bărăgan: the construction of cultural trauma*

Drd. **Nelea CHIHAI** (Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM). *Valorificarea științifică a mărturiilor de istorie orală privind copilăria în Gulag, reflectată în memoriile comunității Martorii lui Iehova / The scientific study of oral history testimonies on childhood in the Gulag, as reflected in the memoirs of the Jehovah's Witness community*

Maria AXINTE (Memorialul Închisoarea Pitești). *Închisoarea Pitești. O lecție din trecut pentru viitor / Pitesti Prison. A lesson from the past for the future*

Dr., conf. univ. **Lidia PĂDUREAC** (Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți). *Memoria totalitarismului comunist în educația preuniversitară din*

Republica Moldova: între provocări, restanțe și acțiuni / *The memory of communist totalitarianism in pre-university education in the Republic of Moldova: between challenges, arrears and actions*

Dr. hab., conf. univ. **Zinaida BOLEA** (Universitatea de Stat din Moldova). **Aspecte narcisice în fenomenul totalitar** / *Narcissistic aspects in the totalitarian phenomenon*

SECȚIUNEA 6

ȘTIINȚA ISTORICĂ ÎNTRE PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVE / *Historical science between challenges and perspectives*

Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova

Moderator dr. Liliana ROTARU

Dr. hab., prof. univ. **Anatol PETRENCU** (USM). **„Când armele vorbesc, muzele tac”, inclusiv Clio, muza istoriei. Însă, nu și adepții ei...** / *„When guns speak, the muses are silent”, including Clio, the muse of history. But not her followers...*

Dr. **Igor BERCU** (USM). **Ethical Challenges in Recent History: the manipulation of collective memory and historical narratives** / *Provocări etice în istoria recentă: manipularea memoriei colective și manipularea narativelor istorice*

Dr. hab., conf. univ. **Lilia ZABOLOTNAIA** (Muzeul Național de Istorie a Moldovei). **Istoria la feminin în cantemirologie: reinterpretări și provocări conceptuale** / *Women's History in Cantemirology: Reinterpretations and Conceptual Challenges*

Dr. hab., conf. univ. **Ion GUMENĂI** (Agenția Națională a Arhivelor). **Cauze și mecanisme de crearea a fake-urilor în viața monahală a Basarabiei din a II-a jumătate a secolului al XIX-lea** / *Causes and mechanisms of creating fakes in the monastic life of Bessarabia in the second half of the 19th century*

Dr. hab., prof. univ. **Valentin TOMULEȚ** (USM). **Abordări istoriografice privind categoria privilegiaților din Basarabia țaristă în istoriografia moldovenească** / *Historiographic approaches regarding the privilege category from czarist Bessarabia in moldavian historiography*

Dr. **Cristina GHERASIM** (USM). **Mecanismele aplicării reformei agrare din Basarabia (1868)** / *Mechanisms of the implementation of the agrarian reform in Bessarabia (1868)*

Cercetător științific stagiar **Anastasia GUȚU** (Institutul de Istorie al USM). **Particularitățile legislației comercial-vamale ruse în Basarabia în anii 1831–1868** / *The Particularities of Russian Commercial and Customs Legislation in Bessarabia in the Years 1831–1868*

Dr. în istorie, con. univ. **Ion Valer XENOFONTOV** (USM). *Elefterie Sinicliu (1895–1980): basarabeanul refugiat în propria țară / Elefterie Sinicliu (1895–1980): Basarabean Refugee in his own country*

Dr. **Marina MIRON** (USM). *Locuitorii s. Stoianovca, raionul Cantemir, în primul val al deportărilor din RSS Moldovenească (12-13 iunie 1941). Studiu de caz / Residents of the village of Stoianovca, Cantemir district, during the first wave of deportations from the Moldavian SSR (June 12-13, 1941). Case study*

Drd. **Corina SAVIȚCHI**. *Considerații istoriografice privind RSS Moldovenească în sistemul de propagandă sovieto-român (1950–1980) / Historiographical considerations regarding the Moldavian SSR in the Soviet-Romanian propaganda system (1950–1980)*

Dr. **Ruslan ȘEVCENCO**. *Personnel policy in the RSSM party apparatus during the Stalinist period (1944–1953) and women's contribution / Politică de cadre în aparatul de partid al RSSM în perioada stalinistă (1944–1953) și aportul femeilor*

Dr., conf. univ. **Liliana ROTARU** (USM). *Paradoxurile admiterii în școala superioară din RSSM: falsificare de acte și fraudarea sistemului / The paradoxes of admission to higher education in the MSSR: falsification of documents and fraud in the system*

Drd. **Sorin ȘCLEARUC** (Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM). *Filmul de ficțiune moldovenesc (1957–1970): între specific local și influențe străine / Moldovan fiction film (1957–1970): between local specificity and foreign influences*

Drd. **Ana Maria RUSNAC** (Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM). *O analiză a contribuțiilor în domeniul scenografiei și artei cinematografice din RSS Moldovenească. Studiu de caz: Aurelia Roman / An Analysis of Contributions to Scenography and Cinematic Art in the Moldavian Soviet Socialist Republic: A Case Study of Aurelia Roman*

Drd. **Alexandru RUSNAC** (Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM). *Între conformism și libertate: cenzura muzicii din RSSM în perioada dezghețului hrușciovist / Between conformism and freedom: censorship of music in the MSSR during the Khrushchev thaw*

Drd. **Valeria SURUCEANU** (Muzeul de Istorie a Orașului Chișinău). *Provocări și soluții în combaterea traficului ilicit de bunuri culturale / Challenges and solutions in combating illicit trafficking in cultural goods*

Dr. **Ludmila LAZAREV** (AMTAP). *Sediul Sfatului Țării ca palimpsest identitar: o perspectivă interculturală / The Sfatul Țării Palace as an identity palimpsest: an intercultural perspective*

Dr. în istorie, conf. univ. **Lidia PRISAC** (Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan”, USM), cerc. șt. **Iulian SALAGOR** (Biblioteca Științifică (Institut) „A.

Lupan”, USM). *Fondul personal al Academicianului Anatolie E. Kovarski (1904–1974), din fosta Arhivă Științifică a AȘM / The personal fund of Academician Anatolie E. Kovarski (1904–1974), from the former Scientific Archive of AȘM*

Tudor CIOBANU (Agenția Națională a Arhivelor). *Aspecte ale circulației umane clandestine în spațiul românesc extracarpatic reflectate în corespondența păstrată în fondul arhivist „Senatorii președinți în Divanurile Principatelor Moldovei și Valahiei” al Agenției Naționale a Arhivelor / Aspects of clandestine human circulation in the Romanian extracarpathian space reflected in the correspondence kept in the archival fund “Presidential Senators in the Divans of the Principalities of Moldavia and Wallachia” of the National Archives Agency*

Drd. Oleg URSAN. *Poziția științifică a metodelor interdisciplinare în cercetarea istoriei contemporane / The scientific position of interdisciplinary methods in the research of contemporary history*

Dr. Asea M. TIMUȘ (Școala Doctorală Științe Umanistice și ale Educației, USM). *Cariere în domeniul entomologiei la feminin din Moldova sovietică / Careers in the field of entomology for women from soviet Moldova*

Drd. Sergiu DEMERJI (Școala Doctorală Științe Umanistice și ale Educației, USM). *Revista „Buletinul Eparhiei Chișinăului” – sursă de cercetare a „Mișcării de la Balta (Considerații generale) / The Bulletin of The Chisinau Eparchy – a research source on the „Balta Movement” (General considerations)*

Cornel VELNIȚA (Institutul de Geologie și Seismologie, USM), *Nina Simonova (1943–2021) – o tălmăcitoare a seismografiei / Nina Simonova (1943–2021) – an interpreter of seismography*

Drd. Viorel DANDARA (USM). *Similitudini ale marelui logofăt în Țările Române din secolul al XVI-lea / Similarities of the grand logothete in the Romanian principalities in the 16th century*

SECȚIUNEA 7

ARHEOLOGIA AZI: PROBLEME ȘI SOLUȚII /

Archeology Today: problems and solutions,

Sala de protocol, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Moderatori: Livia ERMURACHI, Adela KOVÁCS

Eugeniu MISTREANU (Muzeul Național de Istorie a Moldovei). *Despre neolitizare la est de Prut: teorii, culturi, evoluții / About neolithization east of the Prut: theories, cultures, evolutions*

Drd. **Sergiu BODEAN** (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România). *Plastica antropomorfă din așezarea culturii Cucuteni-Tripolie Florești V / Anthropomorphic plastic of the Cucuteni-Tripolie culture from Florești V settlement*

Dr. **Adela KOVÁCS** (Muzeul Județean Botoșani), dr. **Constantin APARASCHIVEI** (Muzeul Național al Bucovinei). *Vasele cu decor zoomorf pictat aflate în colecțiile Muzeului Județean Botoșani / Vessels painted with zoomorphic decoration from the collections of the Botoșani County Museum*

Livia ERMURACHI (Muzeul Național de Istorie a Moldovei / Universitatea „Valahia” din Târgoviște). *Sisteme de încălzit și de gătit hallstattiene descoperite în așezarea Trinca „Izvorul lui Luca” / Hallstatt heating and cooking systems discovered in the Trinca „Izvorul lui Luca” settlement*

Drd. **Eliza-Ioana CREȚU** (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România), **Margareta-Simina STANC** (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași), **Petre COLȚEANU** (Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, România), **Paul-Iulian DONCIU** (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași), **Luminița BEJENARU** (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași). *Comunități din a doua epocă a fierului în Dobrogea centrală – Studiul arheozoologic al unui sit de la Medgidia (județul Constanța, România) / Second Iron Age Communities in Central Dobrogea – Archaeozoological Study of a Site from Medgidia (Constanța County, Romania)*

Dr. **Ana Cristina HAMAT** (Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța), dr. **Ștefan GEORGESCU** (Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța). *Doamna și Vagabondul. Femeile și Arheologia Sud-Vestului Daciei Romane / The Lady and the Tramp. Women. and the Archaeology of Southwestern Roman Dacia*

Diana STROICI (MNIM). *Descoperiri și perspective asupra culturii materiale din așezarea medievală de la Echimăuți / Discoveries and perspectives on the material culture from the medieval settlement of Echimăuți*

Dr. **Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU** (IPC), dr. **Vlad VORNIC** (IPC). *Câteva considerații privind o cruciuliță pectorală descoperită la Vălcineț (raionul Călărași) / Some considerations regarding a pectoral cross discovered in Vălcineț (Călărași district)*

Dr. Mariana POPOVICI (Romanian Academy, Iași Branch, “Olga Necrasov” Center of Anthropological Research, Iași), dr. **Vasilica-Monica GROZA** (Romanian Academy, Iași Branch, “Olga Necrasov” Center of Anthropological Research, Iași), dr. **Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU** (Romanian Academy, Iași Branch, Institute of Archaeology, Iași), dr. **George BILAVSCHI** (Romanian Academy, Iași Branch, Institute of Archaeology, Iași, Romania), dr. **Ozana-Maria CIORPAC-PETRARU** (“Alexandru Ioan Cuza” University

of Iași, Faculty of Biology, Iași), **dr. Luminița BEJENARU** (Romanian Academy, Iași Branch, “Olga Necrasov” Center of Anthropological Research, Iași, Romania / “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Faculty of Biology, Iași), ***A case study: Indicators of biological relationships in the human population of Iași city (16th – 19th centuries) / Un studiu de caz: Indicatori ai relațiilor biologice în populația umană a orașului Iași (secolele XVI – XIX)***

Dr. Vasilica-Monica GROZA (Romanian Academy, Iași Branch, “Olga Necrasov” Center of Anthropological Research, Iași), **dr. George BILAVSCHI** (Romanian Academy, Iași Branch, Institute of Archaeology, Iași), **dr. Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU** (Romanian Academy, Iași Branch, Institute of Archaeology, Iași), **dr. Mariana POPOVICI** (Romanian Academy, Iași Branch, “Olga Necrasov” Center of Anthropological Research, Iași), **dr. Ozana-Maria CIORPAC-PETRARU** (“Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Faculty of Biology, Iași), **dr. Luminița BEJENARU** (Romanian Academy, Iași Branch, “Olga Necrasov” Center of Anthropological Research, Iași/ “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Faculty of Biology, Iași), ***Paleoanthropological study of a human skeleton discovered in a necropolis from the 17th–19th centuries in Iași (Romania) / Studiul paleoantropologic a unui schelet uman descoperit într-o necropolă din secolele XVII–XIX din Iași (România)***

Dr. hab. Sergiu MUSTEAȚĂ (IPC). ***Arheologia medievală timpurie din RSS Moldovenească între știință și propagandă / Early medieval archaeology in the Moldavian SSR between science and propaganda***

Olga ANDRANOVICI (MNIM). ***Zona gri a arheologiei industriale: unde începe și unde se termină? / The Grey Area of Industrial Archaeology: Where Does It Begin and End?***

SECȚIUNEA 8.

ABORDĂRI CONTEMPORANE ÎN EDUCAȚIE /

Contemporary approaches in education

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Moderator dr., conf. univ. Larisa SADOVEI

Dr., conf. univ. Larisa SADOVEI, drd., asistent univ. **Cristina MIHAI** (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău). ***Metodologii explorate în cercetarea pedagogică acțională / Methodologies explored in pedagogical action research***

Dr. hab., prof. univ. Ecaterina ȚĂRNĂ (UPS „Ion Creangă” din Chișinău). ***Formarea etică a cadrelor didactice – oportunități și expectanțe profesionale / Ethical training of teachers - opportunities and professional expectations***

Dr., conf. univ., **Valentina URSU** (UPS „Ion Creangă” din Chișinău). **Formarea competențelor pentru o cultură democratică prin programul de masterat „Didactica educației civice”** / *Building competences for a democratic culture through the master's program „civics education teaching”*

Dr., prof. **Luminița Elena VASILIU** (Școala Gimnazială Nr. 1 Buftea, România). **Evoluția educației muzeale în spațiul românesc** / *The Evolution of Museum Education in the Romanian Space*

Dr., profe. **Viviana CAPEL** (Palatul Copiilor Pitești). **Educația patriotică de la 23 august în perioada comunistă (1955–1963)** / *Patriotic education from August 23 during the communist period (1955–1963)*

Dr. șt. med. **Cornelia LAZĂR**, dr. hab. șt. med. **Olga TAGADIUC**, dr. șt. med. **Tatiana TIMERCAN** (USMF „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova). **Dezvoltarea gândirii critice în cadrul orelor de biochimie în era ChatGPT** / *The development of critical thinking in biochemistry classes in ChatGPT era*

Dr. șt. med. **Tatiana TIMERCAN**, dr. șt. med. **Cornelia LAZĂR**, dr. hab. șt. med. **Olga TAGADIUC** (USMF „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova). **Dezvoltarea gândirii clinice la studenții mediciști prin utilizarea PBL** / *The development of clinical thinking in medical students using PBL*

Drd. **Natalia CAZACU** (Școala Doctorală Științe ale Educației, UPS „Ion Creangă”, Chișinău). **Experiențe de utilizare a tehnicilor de control emoțional în clasele primare** / *Experiences of using emotional control techniques in primary school classes*

Drd. **Paula Tamara CIOBÎCA** (Școala Doctorală Științe ale Educației, UPS „Ion Creangă”, Chișinău, profesor Colegiul „Andronic Motrescu” din Rădăuți, România). **Proiectele transdisciplinare – drumul spre reușită** / *Transdisciplinary projects – the path to success*

Drd. **Ioana-Mădălina VIZITEU** (Școala Doctorală Științe ale Educației, UPS „Ion Creangă”, Chișinău). **Dezvoltarea gândirii critice prin orele de limbă și literatura română: strategii și impact educațional** / *Developing critical thinking through romanian language and literature classes: strategies and educational impact*

Drd. **Simona GAVRILĂ** (prof. grad didactic I, UPS „Ion Creangă” din Chișinău. Liceul Tehnologic „Anghel Saligny”, Bacău, România). **Femeile și inovația în educație: aplicarea metodei steam și integrarea tic în predarea matematicii la liceele tehnologice** / *Women and innovation in education: the application of the steam method and the integration of ict in the teaching of mathematics at technological high schools*

Drd. **Iuliana GHERMAN** (UPS „Ion Creangă” din Chișinău). **Rolul muzeului virtual în spațiul cultural și educațional al Republicii Moldova** / *The role*

of the virtual museum in the cultural and educational space of the Republic of Moldova

Drd. **Lacramioara IGNAT** (Școala Doctorală „Științe ale Educației”, UPS „Ion Creangă”, Chișinău). ***O explorare cross-curriculară a operei lui Mihai Eminescu / A cross-curricular exploration of Mihai Eminescu's work***

Drd. **Lucica Cristina MOLOCI** (Școala Doctorală Științe ale Educației, UPS „Ion Creangă”, Chișinău; Colegiul Andronic Motrescu, Rădăuți, România). ***Digitalizarea și motivația elevilor într-o lume în schimbare / Digitalization and student motivation in a changing world***

Drd. **Gica NEGRÎȘAN** (Școala Doctorală Științe ale Educației, UPS „Ion Creangă”, Chișinău). ***Familia și școala – parteneriat pentru educație și dezvoltare în societatea contemporană / Family and school – a partnership for education and development in contemporary society***

Drd. **Magdalena Gabriela NICHIFOR** (Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM). ***PBL-o provocare! / Project-Based Learning***

Drd. **Zinica NOUR APOSTOL** (UPS „Ion Creangă” din Chișinău). ***Dimensiunea formativă a resurselor vizuale în educația artistică a elevilor din învățământul primar / The educational dimension of visual resources in the art education of primary school students***

Drd., asist. univ. **Ludmila POSTICA** (Școala Doctorală Științe ale Educației, UPS „Ion Creangă”). ***Comunicarea diagnosticului nefavorabil în practica asistenților medicali / Communication of adverse diagnosis in practice medical assistants***

Drd. **Nicoleta Adriana SCHIPOR** (Școala Doctorală Științe ale Educației, UPS „Ion Creangă”, Colegiul Andronic Motrescu, Rădăuți, România). ***Echilibrul între emoții, motivație și performanță în școala de astăzi / The balance between emotions, motivation, and performance in today's school***

Drd. **Adriana SLUSAR** (UPS „Ion Creangă” din Chișinău). ***Provocările actuale în asigurarea educației de calitate / Current challenges in ensuring quality education***

Drd. **Silvia PANAS** (UPS „Ion Creangă” din Chișinău, Profesor CEMF „Raisa Pacalo”). ***Abordarea integrată a conținuturilor medicale prin metodologia STEAM / The integrated approach of medical content through the steam methodology***

Drd. **Mihaela TOMA**, dr. conf. **Ludmila DARII** (USM). ***Abordarea incluzivă a instruirii elevilor cu C.E.S. în instituțiile din învățământul de masă / The inclusive approach to the education of students with S.E.N in mass education institutions***

Drd. **Nastasia Anca-Gabriela UNGUREANU** (UPS „Ion Creangă” din Chișinău). ***Clădim conexiuni. Importanța lucrului în echipă în sala de clasă***

/ Building Up Connections: The Importance of Group Work in the Classroom

Drd. Monica VLAD (USM). *Idei moderne în școala contemporană / Modern ideas in the contemporary school*

Drd. Veronica VORONEANU (UPS „Ion Creangă” din Chișinău). *Abordări contemporane în educație: integrarea personajelor feminine din literatura română în dezvoltarea competențelor elevilor / Contemporary approaches in education: integrating female characters from Romanian literature into student competency development*

Prof. Sergiu LUCA (Colegiul Național de Coregrafie, Chișinău). *Primele școli pentru fete din Moldova: premise istorice și impact educațional / The first schools for girls in Moldova: historical premises and educational impact*

Drd. Andreea-Monica LIȚĂ (UPS „Ion Creangă” din Chișinău, Profesor învățământ primar, Școala Gimnazială nr. 1, comuna Ciorogârla, județul Ilfov, România). *Particularități ale grupului de elevi din perspectiva analizei educaționale / Particularities of the group of students from the perspective of educational analysis*

Drd. Cristina-Iuliana RICA (UPS „Ion Creangă” din Chișinău, Profesor învățământ primar, Școala Gimnazială nr. 1, comuna Ciorogârla, județul Ilfov, România). *Tendențe și perspective actuale privind identificarea elevilor supradotați / Current trends and perspectives on identifying gifted students*

SECȚIUNEA 9

PROMOVAREA PATRIMONIULUI PRIN TURISM:

OPORTUNITĂȚI ȘI PERSPECTIVE /

Promoting heritage through tourism: opportunities and perspectives

Sala Argintie a AȘM

Moderator dr. Viorel MIRON

Dr. Viorel GHEORGHE (Comisia de Istorie a Orașelor din România (CIOR) și Comitetul Român pentru Istoria și Filozofia Științei și Tehnicii). *Literatură turistică și promovarea patrimoniului istoric în România în perioada 1960–1989 / Tourist literature and the promotion of historical heritage in Romania during the period 1960–1989*

Student Cristina Carmen ACHIȚEI, Lecturer PhD Petronela Polixenia NISTOR (Faculty of Orthodox Theology, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iași, România). *Oportunități și perspective în promovarea sustenabilă a patrimoniului cultural prin turism / Opportunities and perspectives in the sustainable promotion of cultural heritage through tourism*

Dr. hab., conf. univ. **Nicolae PLATON**, drd. **Felicia ZAPOROJAN**, drd. **Elena CABAC** (Academia de Studii Economice din Moldova). ***Turismul cultural ca formă motivațională de turism / Cultural tourism as a motivational form of tourism***

Dr. **Mircea TĂNASE** (Fundatia „Mareșal Alexandru Averescu” Buzău). ***Muzeul Militar Buzău – proiectul unui obiectiv de patrimoniu cultural și istoric în derulare / The Buzău Military Museum – the ongoing project of a cultural and historical heritage objective***

Dr., lect. univ. **Alexandru NISTIRIUC** (Universitatea Tehnică a Moldovei), dr., conf. univ. **Aurica CHIRSANOVA** (UTM). ***Influența bucătăriei locale asupra imaginii unei destinații turistice / The influence of local cuisine on the image of a tourist destination***

Dr., conf. univ. **Aurica CHIRSANOVA** (UTM), dr., conf. univ. **Alexandru NISTIRIUC** (UTM). ***Relația dintre schimbările climatice și turismul gastro-nomic al Republicii Moldova / The relationship between climate change and gastronomic tourism in the Republic of Moldova***

Dr., conf. univ. **Aurica CHIRSANOVA** (UTM), dr., conf. univ. **Alexandru NISTIRIUC** (UTM). ***Locul și importanța produselor apicole în patrimoniul cultural al Republicii Moldova / The place and importance of beekeeping products in the cultural heritage of the Republic of Moldova***

Dr., lect. univ. **Lucia CĂPĂȚÎNĂ**, MSc, asist. Univ. **Vitalie DILAN** (UPS „Ion Creangă” din Chișinău). ***Catalogul Digital al patrimoniului culinar – instrument eficient de promovare a turismului culinar în regiunea Dunărea / Digital Catalogue of Culinary Heritage – an efficient tool for promoting the Culinary Tourism in Danube Region***

Asist. univ. **Doina VICOL** (USM). ***Noi tendințe și provocări în dezvoltarea și digitalizarea patrimoniului cultural / New trends and challenges for the development and digitalization of cultural heritage***

Dr. **Viorel MIRON** (Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova), dr. **Marina MIRON** (Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova). ***Oportunitățile restarării destinație turistice pentru vacanțe la Nistru în zona Lacului Dubăsari / Opportunities for restoring a tourist destination for holidays on the Dniester in the Dubasari Lake area***

Dr. **Viorel MIRON** (Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova), dr. **Marina MIRON** (Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova). ***Consolidarea turismului de odihnă și sanatorial în destinația „Riviera Nistrului” / Consolidation of leisure and sanatorium tourism in the „Riviera Nistrului” destination***

Dr. **Viorel MIRON** (Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova), dr. **Marina MIRON** (Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova). ***Dezvol-***

tarea turismului cultural în zona istorică a vecinătății Moldovei medievale, Regatul Poloniei și Tartaria / Development of cultural tourism in the historical area of the vicinity of medieval Moldova, the Kingdom of Poland and Tartary

SECȚIUNEA 10

DESIGN: ISTORIE ȘI MODERNITATE /

Design: history and modernity

**Universitatea Tehnică a Moldovei, Facultatea de Urbanism și Arhitectură
Moderator dr. Liliana PLATON**

Dr. Liliana PLATON (Universitatea Tehnică a Moldovei). ***Promovarea patrimoniului național prin proiecte de design interior ale absolvenților din promoția anului 2024 / Promotion of the national heritage through interior design projects of graduates from the class of 2024***

Dr., conf. univ. Angela POPESCU (UTM). ***Dezvoltarea gustului estetic prin pictură în formarea profesională a tinerilor designer / The development of aesthetic taste through painting in the professional training of young designers***

Dr. Elena MADAN (UTM), masterand **Dina ȘIRBU** (UTM). ***Caserolă alimentară portabilă: inovație și sustenabilitate în design / Portable food container: innovation and sustainability in design***

Drd. Natalia VAVILINA (AMTAP). ***Sinestezia formei, culorii și materialului în designul bijuteriei / The Synesthesia of Form, Color, and Material in Jewelry Design***

Drd. Machado Carolina ERMURACHI (AMTAP). ***Elemente etnice în cadrul designului vestimentar din Republica Moldova: tradiție și contemporaneitate / Ethnic elements in fashion design in the Republic of Moldova: tradition and contemporaneity***

Drd. Inga MAȚCAN-LÎSENCO (UTM). ***Transformarea bucătăriilor în era sustenabilității, 2010–2020 – un deceniu de tranziție / The transformation of Kitchens in the Era of Sustainability, 2010-2020 Decade of Transition.***

Asist. univ. Stela PLĂMĂDEALĂ (UTM). ***Holul-hotel – „cartea de vizită” a oricărui hotel / The hotel lobby – the “visiting card” of any hotel***

Asist. univ. Alexandr COZACENCO (UTM). ***Programe de proiectare în design interior / Design programs in interior design***

Asist. univ. Elena ZAGAEVSCHI (UTM). ***Interior contemporan: armonia dintre vopsele decorative moderne și tradițiile istorice / Contemporary Interior: Decorative Paints Between Tradition and Modernity***

SECȚIUNEA 11

**ȘTIINȚE ALE VIETII, ȘTIINȚE EXACTE ȘI INGINEREȘTI
ÎN SERVICIUL PATRIMONIULUI CULTURAL / *Life Sciences,******Exact Sciences and Engineering in the service of cultural heritage***

Moderatori: dr. **Mirela ZALTARIOV** (Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni” Iași), dr. **Gabriela ROMANCIUC** și dr. **Adelina DODON** (Academia de Științe a Moldovei)

Dr. hab., prof. univ., mem. cor. al AȘM **Rodica STURZA** (Universitatea Tehnică a Moldovei). ***Priority research directions in food science / Direcții prioritare de cercetare în știința alimentelor***

Dr. **Olga GARBUZ** (Laboratory of Systematics and Molecular Phylogeny, Institute of Zoology, Moldova State University), dr. **Roman RUSNAC** (Laboratory of Advanced Materials in Biopharmaceutics and Technics, Institute of Chemistry, MSU), dr. **Nadejda RAILEAN** (Laboratory of Systematics and Molecular Phylogeny, Institute of Zoology, MSU), dr. **Victor TSAPKOV** (Laboratory of Advanced Materials in Biopharmaceutics and Technics, Institute of Chemistry, MSU), acad. **Ion TODERAȘ** (Laboratory of Systematics and Molecular Phylogeny, Institute of Zoology, MSU), acad. **Aurelian GULEA** (Laboratory of Advanced Materials in Biopharmaceutics and Technics, Institute of Chemistry, MSU). ***Thiosemicarbazonele și Complexele de Cupru: Progrese în Terapia Selectivă Anticancer / Thiosemicarbazones and Copper Complexes: Advances in Selective Anticancer Therapy.***

Dr. hab. **Maria PÎNTEA** (Institutul Național de Cercetări Aplicative în Agricultură și Medicina Veterinară, Chișinău). ***Valuable scientific and practical contributions of woman within sustanable fruit trees growing of Republic of Moldova / Contribuții valoroase ale femeilor în dezvoltarea sustenabilă științifico-practică a culturilor pomicole în Republica Moldova***

Dr. în chimie **Andreea Irina BARZIC** (Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni” Iași), dr. în chimie **Iuliana STOICA** (Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni” Iași), dr. în chimie **Raluca Marinica ALBU** (Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni” Iași), prof. univ., dr. în fizică **Lavinia Petronela CURECHERIU** (Facultatea de Fizică, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași), dr. în chimie **Maria Teresa BUSCAGLIA** (Institutul de Chimie a Materiei Condensate și Tehnologii Energetice, Genoa, Italia). ***Refractivity dispersion and morphological features of some polymer/ceramic composites / Dispersia refractivității și caracteristicile morfologice ale unor compozite polimer/ceramice***

Dr. în chimie **Iuliana STOICA** (Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni” Iași), dr. în chimie **Mirela-Fernanda ZALTARIOV** (Institutul de

Chimie Macromoleculară „Petru Poni” Iași), dr. în inginerie chimică **Andreea MIHĂILĂ** (Facultatea de Inginerie Chimică și protecția Mediului „Cristofor Simionescu”, Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi” Iași), prof. univ., dr. în inginerie chimică **Gabriela LISA** (Facultatea de Inginerie Chimică și protecția Mediului „Cristofor Simionescu”, Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi” Iași). *Assessment of the natural aging of alkyd paints employed for wood preservation with atomic force microscopy techniques / Evaluarea îmbătrânirii naturale a vopselelor alchidice utilizate pentru conservarea lemnului cu tehnici de microscopie a forței atomice*

Cercetător științific **Anna VICTOROVA** (Institutul de Zoologie, USM). *The impact of urbanization on tick distribution and tick-borne diseases: integrated solutions for risk management / Impactul urbanizării asupra răspândirii căpușelor și bolilor transmise de acestea: soluții integrate pentru gestionarea riscurilor*

Masterand **Diana-Elena ROTARU** (Facultatea de Chimie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași), dr. în chimie **Mirela-Fernanda ZALTARIOV** (Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni” Iași). *New antimicrobial agents originating from siloxane precursors for cultural heritage conservation / Noi agenți antimicrobieni pornind de la precursori siloxanici pentru conservarea patrimoniului cultural*

Drd. **Gabriela TURCANU** (Facultatea de Fizică, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași), prof. univ., dr. în fizică **Lavinia Petronela CURECHERIU** (Facultatea de Fizică, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași). *Preparation and investigation of dielectric and magnetic properties of chitosan – FeOOH composite films / Prepararea și investigarea proprietăților dielectrice și magnetice ale filmelor compozite chitosan-FeOOH*

Drd. **Tatiana CEȘKO** (UTM), dr., conf. univ. **Olga BOEȘTEAN** (UTM), dr. hab., conf. univ. **Aliona GHENDOV-MOȘANU** (UTM). *Tescovină de mere – ingredient funcțional în fabricarea produselor de cofetărie / Apple pomace – functional ingredient in the manufacture of confectionery products*

Dr., conf. univ. **Elena IURCU-STRĂISTARU** (Institutul de Zoologie, USM), dr., conf. univ. **Alexei BIVOL** (Institutul de Zoologie, USM), dr. hab., conf. cerc. **Ștefan RUSU** (Institutul de Zoologie, USM), dr. **Natalia CÎRLIG** (Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM). *Pests with invasive impact in soybean crop in the northern zone, republic of Moldova / Organismele dăunătoare cu impact invaziv din cultura de soia în condițiile zonei nord, Republica Moldova*

Dr., conf. univ. **Natalia NETREBA** (UTM), dr., conf. univ. **Viorica BULGARU** (UTM), doctorand **Iuliana SANDU** (UTM), dr. hab., conf. univ. **Aliona GHENDOV-MOȘANU** (UTM). *Stabilitatea microbiologică și dinamica*

activității apei în analogii de carne cu umiditate ridicată / Microbiological stability and water activity dynamics in high-moisture meat analogs

Dr., conf. univ. **Natalia NETREBA** (UTM), dr., conf. univ. **Veronica DRAGANCEA** (UTM), master în inginerie **Elena SERGHEEVA** (UTM). **Valorificarea șrotului de armurariu în produsele fără gluten / Valorization of silymarin oilseed cake in gluten-free products**

Dr. **Inga ȚÎTCHIEV** (Institutul de Matematică și Informatică „Vladimir Andrunachevici”, USM), drd. **Olesea CAFTANATOV** (Institutul de Matematică și Informatică, USM), cerc. șt. **Daniela CAGANOVSKI** (Institutul de Matematică și Informatică, USM), cerc. șt. **Dan DANCUTA** (Institutul de Matematică și Informatică, USM). **Enriching vocabulary using augmented cards for deep learning of homonyms / Îmbogățirea vocabularului utilizând carduri augmentare pentru învățarea profundă a omonimelor**

Dr. **Gabriela ROMANCIUC** (Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor, USM). **Analiza și partajarea informației cu referire la resurselor genetice vegetale pentru alimentație și agricultură / Analysis and sharing of the information addressed to plant genetic resources for food and agriculture**

Dr. hab., conf. univ. **Aliona GHENDOV-MOȘANU** (UTM). **Valorificarea proprietăților antimicrobiene ale produselor vitivinicole secundare / Valorization of the antimicrobial properties of secondary wine products.**

Dr. **Ana JELEAPOV** (Institutul de Ecologie și Geografie, Universitatea de Stat din Moldova). **Study of hydrological characteristics of Beleu lake from lower Prut floodplain / Studiul caracteristicilor hidrologice ale lacului Beleu din lunca Prutului inferior**

Dr. hab., conf. univ. **Rodica SIMINIUC** (UTM), dr., conf. univ. **Dinu ȚURCANU** (UTM), doctorand **Anna VÎRLAN** (UTM). **Correlating nutritional and sustainability metrics in food security analysis: methodological perspectives and challenges / Corelarea metricilor nutriționale și de sustenabilitate în analiza securității alimentare: perspective metodologice și provocări**

Dr. **Oleg CHIHAI** (Institutul de Zoologie, USM), dr. hab. **Ștefan RUSU** (Institutul de Zoologie, USM), conf., dr. **Maria ZAMORNEA** (Institutul de Zoologie, USM). **Zoonotic parasitic parasite species identified in pet dogs / Specii parazitare zoonotice identificate la câinii de companie**

Drd. **Olga SMEREA** (UTM), dr. hab., conf. univ. **Aliona GHENDOV-MOȘANU** (UTM), dr., conf. univ. **Viorica BULGARU** (UTM). **Quality assessment of yogurt with added josta extract / Evaluarea calității iaurtului cu adaos de extract de josta**

Dr. în chimie **Simona Luminita NICA** (Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni” Iași), dr. în chimie **Constantin GĂINĂ** (Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni” Iași). **Rheological properties of poly (vinyl al-**

cohol) -based gels in the cultural heritage field / Proprietățile reologice ale gelurilor pe bază de poli(alcool vinilic) în domeniul patrimoniului cultural

Dr. **Ianina GRAUR** (LCȘ „Materiale Avansate în Biofarmaceutică și Tehnică”, Institutul de Chimie, USM). *Investigation of the antibacterial potential of copper(II) complexes with n-(4-methoxyphenyl)-2-oxopropanamide 4-phenylthiosemicarbazone / Investigarea potențialului antibacterian al complexelor de cupru(II) cu 4-feniltiosemicarbazonă-(4-metoxifenil)-2-oxopropanamidei*

Dr. în chimie **Alina SOROCEANU** (Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni” Iași). *Biological applications of metal complexes derived from Schiff bases with flexible and hydrophobic spacer / Aplicații biologice ale complexelor metalici derivați din baze Schiff având spațiator flexibil și hidrofoab*

Drd. **Mihail MAZUR** (UTM), dr., conf. univ. **Viorica BULGARU** (UTM), dr. hab., conf. univ. **Aliona GHENDOV-MOȘANU** (UTM). *Influența apei de fierbere de soia și a albușului de ou asupra calității spumei formate / Influence of soy aquafaba and egg white on foam quality formed*

Dr. în chimie **Mirela-Fernanda ZALTARIOV** (Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni” Iași), masterand **Emilia-Ionela CRĂCIUN** (Facultatea de Chimie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași). *Mesoporous silica nanoparticles – reinforcement and decontamination agents for cultural heritage conservation / Nanoparticule de silice mezoporoasă – agenți de consolidare și decontaminare pentru conservarea patrimoniului cultural*

Drd. **Olesea NEMERENCO** (Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor, USM), prof., dr. hab. **Tudor NASTAS** (Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor, USM). *The impact of climate change on the development of the pest HELIOHIS ARMIGERA Hbn / Impactul schimbărilor climatice asupra dezvoltării dăunătorului HELIOHIS ARMIGERA Hbn*

Dr., conf. univ. **Adelina DODON** (Academia de Științe a Moldovei), dr., conf. univ. **Valentina BANTEA-ZAGAREANU** (UTM). *Gluten free products – modern concepts in nutrition / Produse fără gluten – concepte moderne în nutriție*

PhD in chemical sciences **Angela LIS** (Moldova State University), PhD in chemical sciences **Viorica GLADCHI** (MSU), PhD in chemical sciences **Elena BUNDUCHI** (MSU), PhD in chemical sciences **Vladislav BLONCHI** (MSU). *Optimizarea procesului de extracție a uleiului volatil de levănțică / Optimization of the volatile lavender oil extraction process*

Ludmila DOMBROV (Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM). *Busuiocul, plantă-simbol al patrimoniului cultural imaterial / Basil, the symbolic plant of intangible cultural heritage*

Dr. **Tatiana IZVERSCAIA** (Moldova State University, „Al. Ciubotaru” National Botanical Garden (Institute). *Koeleria Moldavica M.I.Alex. (Poaceae) și reintroducerea ei în habitate naturale* / *Koeleria Moldavica M.I.Alex. (Poaceae) and its reintroduction into the natural habitats.*

Dr. **Aliona MIRON, Ghenadie TITICA, Ludmila TALMACI, Alina PAVLIUC, Tatiana FETCU** (Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru” USM). *Contribuții la conservarea ex situ a speciilor de plante rare în expoziția „Vegetația Moldovei” a Grădinii Botanice Naționale (Institut) a USM* / *Contributions to the ex situ conservation of rare plant species in the „Vegetation of Moldova” exhibition of the National Botanical Garden (Institute) of the State University of Moldova*

Dr. **Maria TABĂRA**, dr., conf. cerc. **Nina CIORCHINĂ**, dr., conf. univ. **Aliona GLIJIN, Mariana TROFIM, Elvira CUZMINA** (Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM). *Valoarea nutrițională a Lycium barbarum (goji) și importanța culturii in vitro pentru propagarea acestei specii* / *The nutritional value of Lycium barbarum (Goji) and the importance of in vitro culture for the propagation of this species*

Melania GHEREG, dr. Maria TABĂRA, Raisa CHIȚAN, Marina FETCOV (Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM). *Importanța culturii in vitro pentru înmulțirea speciilor rare din genul Galanthus în Republica Moldova* / *The importance of in vitro culture for the propagation of the rare species of the genus Galanthus in the Republic of Moldova*

Dr. **Tatiana SÎRBU** (Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM). *Contributions to the research on the genus Helleborus Tourn ex L. under ex situ conditions* / *Contribuții la cercetarea genului Helleborus tourn ex L. în condiții ex situ*

Raisa CHIȚAN, dr. Maria TABĂRA, Melania GHEREG (Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM). *Particularitățile microclonării afinului cu tufa înaltă (Vaccinium corymbosum L.) în cultura in vitro* / *The peculiarities of micro-cloning of Highbush blueberry (Vaccinium corymbosum L.) in tissue culture*

Dr. **Vladislav CALDARI**, dr. hab. **Victoria NISTREANU, dr. Natalia DIBOLSCAIA** (Institutul de Zoologie, USM). *Importanța chiropterelor în relațiile trofice pentru silvicultură și agricultură* / *The importance of bats in trophic relationships for agriculture and forestry*

Alla GLADCAIA (Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor USM). *An invasive wasp species, Isodontia mexicana (sphecidae), is promising for the locust pests control* / *Specia invazivă Isodontia mexicana (sphecidae) – o viespe de perspectivă în controlul lăcustelor dăunătoare*

Drd. **Alexandra ARSENI**, dr. **Natalia VLADEI** (UTM). *Evaluarea compoziției proantocianidinelor în vinurile roșii seci din soiurile de struguri autohtone* / *Evaluation of Proanthocyanidin Composition in Dry Red Wines from Indigenous Grape Varieties*

Ana GUȚU (Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM), **Mihaela ABABII**, **Ana CASIAN** (USMF „Nicolae Testemițanu”). *Some bioactive compounds in the local cultivar of Macleaya cordata (Willd.) R. BR.* / *Unii compuși bioactivi în cultivarul local al Macleaya cordata (Willd.) R. BR.*

Dr. **Elena IURCU-STRĂISTARU**, dr. **Alexei BIVOL**, acad. **Ion TODERAȘ** (Institutul de Zoologie, USM). *Studiul comparativ asupra nematodelor invazive și vectoriale la cultura de prun din zonele centru și sud-est, Republica Moldova* / *Comparative study on invasive and vectorial nematodes in plum crop in central and south-eastern areas, Republic of Moldova*

Dr. în **Natalia CÎRLIG** (Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM). *The role of high-potential honey plants for the sustainable development of beekeeping* / *Rolul plantelor cu potențial melifer pentru dezvoltarea durabilă a apiculturii*

Dr. **Tatiana ERHAN** (Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor, USM). *Utilizarea feromonilor sexuali sintetici – instrument în monitorizarea și combaterea eficientă a dăunătorilor culturilor Agricole* / *Synthetic sex pheromones – a tool in the monitoring and efficient combat of agricultural crop pests*

Dr. **Nina CIOCÂRLAN** (Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM). *Plante medicinale din tezaurul etnobotanic* / *Medicinal plants from the ethnobotanical thesaurus*

Dr. **Maricica COLȚUN** (Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM). *Plante aromatice pentru un mod de viață sănătos și frumos* / *Aromatic plants for a healthy and beautiful lifestyle*

Cercetător științific **Iuliana RUSU**, cercetător științific stagiar **Maria ZAVATIN** (Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor, USM). *Particularitățile monitorizării plosniței Halyomorpha halys Stal cu ajutorul capcanelor luminoase* / *Features of monitoring Halyomorpha halys Stal stink bug using light traps*

Dr. **Elisaveta ONICA**, dr. **Alina CUTCOVSCHI-MUȘTUC**, dr. **Ion ROȘCA** (Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM). *Particularitățile bioecologice ale plantelor de Prinsepia uniflora Batalin în condițiile Republicii Moldova* / *Bioecological peculiarities of Prinsepia uniflora Batalin plants in the conditions of the Republic of Moldova*

Dr. Elisaveta ONICA, dr. Alina CUTCOVSCHI-MUȘTUC, dr. Ion ROȘCA (Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM). *Mobilizarea și conservarea taxonilor noi de Berberis thunbergii DC în Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru” / Mobilization and conservation of new taxa of Berberis thunbergii DC in the Alexandru Ciubotaru National Botanical Garden (Institute)*

Cercetător științific stagiar Maria ZAVATIN, cercetător științific Iuliana RUSU, dr. hab. Tudor NASTAS (Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor, USM). *Influența condițiilor de iernare asupra biologiei și dinamicii dezvoltării Halyomorpha halys Stal. în agroceenozele Republicii Moldova / Influence of wintering conditions on the biology and growth dynamics of Halyomorpha halys Stal. in agrocenoses of the Republic of Moldova*

Dr. Lidia GAVRILIȚA (Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor, USM), dr. hab. Tudor NASTAS (Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor, USM). *Procedeu de sporire a vitalității entomofagului trichogramma evanescens westw. pentru reducerea densității dăunătorilor la culturile agricole / Procedure for increasing the vitality of the entomophage trichogramma evanescens westw. to reduce the density of pests in agricultural crops*

Cercetător științific Ioana CHIRIAC (Institutul de Ecologie și Geografie, USM), cercetător științific Aliona BOTNARI (Institutul de Ecologie și Geografie, USM). *Femei Geografe Distinge ale Republicii Moldova: Tatiana Constantinov și Maria Nedalcov / Distinguished Women Geographers of the Republic of Moldova: Tatiana Constantinov and Maria Nedalcov*

SECȚIUNEA 12.

FOLK DECORATIVE AND APPLIED ART: PROBLEMS OF RESEARCH, REPRESENTATION AND ACCOUNTING OF AUTHENTIC ARTIFACTS / Народне декоративно-ужиткове мистецтво: проблеми дослідження, репрезентації та обліку автентичних артефактів / Arta populară decorativă aplicată: probleme de cercetare, reprezentare și valorificare a artefactelor autentice
Institutul de Etnologie al Academiei Naționale de Științe din Ucraina,

or. Lviv

Moderator dr. hab. Olena FEDORCHUK

докторка історичних наук Олена ФЕДОРЧУК / Olena FEDORCHUK (Інститут народознавства Національної академії наук України). *Українські народні прикраси з бісеру у власності Російського етнографічного*

Музею / Ukrainian folk bead jewelry in the possession of the Russian Museum of Ethnography

докторка мистецтвознавства Галина **ІВАШКІВ / Halyna IVASHKIV** (Інститут народознавства НАН України). **Керамічні підвазонники як особливі атрибути облаштування церков / Earthenware Flower Pots as Peculiar Elements of Church Décor**

доктор історичних наук Людмила **ГЕРУС** (Інститут народознавства НАН України). **Сучасні тенденції розвитку яворівської іграшки / Modern trends in the development of Yavoriv toys**

кандидат мистецтвознавства **Романа МОТИЛЬ / Romana MOTYL** (Національний університет «Львівська політехніка» Інститут народознавства Національної академії наук України). **Мистецькі традиції осередку кераміки в кутах / Artistic traditions of the ceramics centre in cuty**

кандидатка мистецтвознавства Тетяна **КУЦИР** (Інститут народознавства НАН України). **Ірина Ольшанська: збереження, розвиток та популяризація української традиційної вишивки / Iryna Olshanska: Preservation, Development and Popularization of Ukrainian Traditional Embroidery**

кандидат історичних наук Тетяна **ФАЙНИК** (Інститут народознавства НАН України). **Рослини у народній медицині Галичини першої половини XX століття / Plants in folk medicine of Galicia the first half of the 20th century**

PhD in History Associate Professor of Ethnology and Archaeology Оксана **ДРОГОБИЦЬКА / Oksana DROHOBYTSKA** (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine). **Софія Яблонська (1907 – 1971) – перша українська жінка-кінооператор та фотограф / Sofia Yablonska (1907–1971) – the first ukrainian woman cinematographer and photographer**

кандидатка мистецтвознавства **Ольга ОЛІЙНИК** (Інститут народознавства НАН України, відділ народного мистецтва). **Українські гаптовані плащаниці кінця XVIII – початку XX ст.: особливості іконографії та декоративної системи / Ukrainian Embroidered Shrouds of the Late 18th – Early 20th Centuries: Iconography and Decorative System Features**

кандидатка історичних наук **Марина ОЛІЙНИК** (Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ Україна). **Ольга Косач (Олена Пчілка) амбасадорка українських вишиванок: науковий і особистісний виміри / Olga Kosach (Olena Pchilka), ambassador of Ukrainian embroidery: scientific and personal dimensions**

PhD Катерина **ЦУРКАН** (Lviv National Academy of Arts, Artistic Textile Department). **Тема війни у дипломних роботах студентів кафедри**

художнього текстилю ЛНАМ протягом 2022–2024 рр. / *The topic of war in the diploma works of students of the Department of Artistic Textiles of LNAU during 2022–2024*

кандидат історичних наук Валентина **СУШКО** (Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського Національної академії наук України). **Гастрономічна нематеріальна культурна спадщина України** / *Gastronomic Intangible Cultural Heritage of Ukraine*

аспірант Ігор **ПЕРЕВЕРТНЮК** / Post-graduate student Ihor PEREVERT-NYUK (Інститут народознавства Національної академії наук України). **Практики відродження традиційного кушнірства в майстерні Михайла Вінтонюка** / *Practices of revival of traditional furniture in Mykhayl Vintoniuk's workshop*

аспірант Марго **ПУГАЧЕНКО** / Marharyta Puhachenko (Київський столичний університет імені Бориса Грінченка). **Намиста венеційського походження в колекції Українського музею Торонто** / *Venetian-Origin Beads in the Collection of the Ukrainian Museum in Toronto*

кандидат історичних наук Оксана **САПЕЛЯК** (Інститут народознавства НАН України). **Етнологиня Ганна Горинь** / *Ethnologist Hanna Horyn*

кандидат історичних наук Мар'яна **ЦУРКАН/Mariana TSURKAN** (Інститут народознавства НАН України). **Етнологічна спадщина Любові Сухой (1910–1988): карпатознавчі розсліди** / *Ethnological heritage of Liubov Sukha (1910–1988): investigations of Carpathian*

магістрантка Анастасія **СОРОЧИНСЬКА** (Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, Україна). **Катерина Грушевська (1900–1943) – українська етнографиня, соціологиня та фольклористка** / *Kateryna Hrushevska (1900–1943) – Ukrainian ethnographer, Sociologist and Folklorist*

студентка Єлизавета **СИЛКА** (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника Івано-Франківськ, Україна). **Українки в норильському повстанні в ГУЛАГУ** / *Ukrainian women in the Norilsk uprising in the GULAG*

кандидатка історичних наук Олена **СЕРЕБРЯКОВА** (Інститут народознавства НАН України (м. Львів)). **Ворожіння, прикмети та повір'я, пов'язані з обрядовим печивом у весняній обрядовості українців** / *Divinations, omens and folk beliefs related to the ceremonial flour products in Ukrainian spring rituals*

докторка мистецтвознавства, професорка Олена **НИКОРАК** (Інститут народознавства НАН України). **Етномистецька традиція тканого**

декору наміток Північної Буковини / Ethnoartistic Tradition of the Northern Bukovynian Wimples Woven Decor

dr. Віктор КОЖУХАР (IPC). **Польові дослідження українського житла та поселень на півночі Республіки Молдова (на прикладі Бричанського, Єдинецького, Фалештського та Флорештського районів) / Cercetarea de teren a locuințelor și așezărilor ucrainene din nordul Republicii Moldova (folosind exemplul raioanelor Briceni, Edineț, Fălești și Florești)**

dr. Катерина КОЖУХАР (IPC). **Вивчення їжі та харчування українців Бричанського, Єдинецького, Фалештського і Флорештського районів Республіки Молдова (за матеріалами польових досліджень 2024 р.) / Studiul alimentației și nutriției ucrainenilor din raioanele Briceni, Edineț, Fălești și Florești din Republica Moldova (pe baza materialelor de cercetare de teren din 2024)**

SECȚIUNEA 13

TRADIȚIE ȘI EVOLUȚII ÎN ȘTIINȚA JURIDICĂ NAȚIONALĂ /

Tradition and developments in national legal science

Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept

Moderatori: dr. hab. Rodica CIOBANU, dr. Natalia CRECIUN

Dr. hab. **Rodica CIOBANU** (Universitatea de Stat din Moldova). **Feminizarea dreptului: o schimbare de paradigmă ori o necesitate de securitate? / The feminization of law: a paradigm shift or a security necessity?**

Drd. **Liudmila CUROȘ**, dr. hab. **Ludmila ROȘCA** (USM). **Femeia – actor principal în procesul educațional din Republica Moldova / Woman – a key actor in the educational process in the Republic of Moldova**

Dr. **Rodica NICHITA** (USM). **Egalitatea de gen în cercetare și inovare: relația femeii cu știința juridică / Gender equality in research and innovation: women's relationship with legal science**

Dr. **Valentin MĂRGINEANU** (USM). **Conceptul și formele dreptății juridice / The concept and the forms of legal justice**

Dr. **Viorel RUSU** (USM). **Rolul comisiei paritare în procesul de descentralizare / The role of the parity commission in the decentralization process**

Dr. **Irina IACUB** (Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, USM). **Evaluarea integrității etice a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție: aspecte de [in]securitate juridică (Partea a II-a) / Evaluation of the ethical integrity of candidates for the position of judge of the Supreme Court of Justice: aspects of legal [in]security (Part 2)**

Dr. Mariana ROȘCA (USM). *Consolidarea capacităților femeilor din Moldova în domeniul științei prin dezvoltarea de rețele și acces la finanțare* / Empowering Moldovan women in science through networks and research funding

Dr. Irina SÎLI (USM). *Right to Disconnect (dreptul la deconectare) – un drept suplimentar pentru angajați* / Right to Disconnect – an additional right for employees

Dr. Natalia CRECIUN (USM). *Gestionarea riscurilor de securitate – obiectiv transversal al educației juridice în era digitală* / Security risk management – a cross-cutting objective of legal education in the digital age

Dr. Anna CHUVALNIKOVA (Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, USM). *Modele conceptuale ale proceselor juridice ca tip special de modele care pot fi aplicate în cercetarea juridică modernă* / Conceptual models of legal processes as a special type of models applicable in modern legal research

Drd. Iuliana GHERMAN (USM). *On the issue of the plunder and protection of national property – cultural values: objects of artistic, historical and cultural heritage in the occupied territory*

Drd. Valeria PRAPORȘIC (USM). *Războiul ca impediment justificator în contracte: femeile refugiate și drepturile contractuale în Moldova și Ucraina* / War as a justifying impediment in contracts: refugee women and their contractual rights in Moldova and Ukraine

Drd. Veronica CHEPTENE (USM). *Conceptualizarea libertății individuale în standarde universale și regionale* / The conceptualization of individual freedom in universal and regional standards

Drd. Ludmila GUȘTIUC (Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, USM). *Repere conceptuale anticorupție în Uniunea Europeană* / Anticorruption conceptual landmarks in the European Union

Drd. Radu MERCUȘ (USM). *Organizațiile internaționale sau naționale în dezvoltarea societății* / International or national organizations in the development of society

Drd. Dina VRABIE (USM). *Legea nr. 292 din 13.12.2024 – o confirmare a tendințelor Republicii Moldova de ajustare a legislației la standardele de calitate* / The Law no. 292 from 13.12.2024 – a confirmation of the Republic of Moldova tendencies to adjust the legislation to quality standards

SECȚIUNEA 14
ȘTIINȚELE SĂNĂTĂȚII ȘI CERCETĂRI BIOMEDICALE /
Health Sciences and Biomedical Research
Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”
din Republica Moldova
Moderator dr. Alina FERDOHLEB

Drd. Maria ANTON (Agenția Națională pentru Sănătate Publică). *Evaluarea rezistenței P. Aeruginosa și Acinetobacter baumannii la diferite clase de antibiotice în ultimii 10 ani / Evaluation of P. Aeruginosa and Acinetobacter baumannii resistance to different classes of antibiotics over the last 10 years*

Drd. Maria ANTON (Agenția Națională pentru Sănătate Publică). *Analiza filogenetică a tulpinilor de Escherichia coli și Klebsiella pneumoniae izolate din sânge / Phylogenetic analysis of Escherichia coli and Klebsiella pneumoniae strains isolated from blood*

Master în sănătate publică **Victoria BABCINEȚCHI** (IMSP SCR „Timofei Moșneaga”), dr., asist. univ., **Alina TIMOTIN** (Școala de Management în Sănătate Publică). *Self-medication as a public health problem in the Republic of Moldova / Automedicația ca problemă de sănătate publică în Republica Moldova*

Dr., asist. univ. **Angela BABUCI**, dr., asist. univ. **Zinovia ZORINA** (Catedra de anatomie și anatomie clinică, USMF „Nicolae Testemițanu”). *Variabilitatea și particularitățile trunchiului nervului facial / Variability and specific features of the facial nerve trunk*

Dr., conf. univ. **Raisa PUIA** (Catedra de medicină socială și management „Nicolae Testemițanu”), dr., conf. univ. **Galina BUTA** (Catedra medicină de familie, USMF „Nicolae Testemițanu”), cerc. șt. **Veronica BALAN** (Laboratorul Științific Biologia Cancerului, IMSP Institutul Oncologic). *Studiu comparativ al softurilor destinate gestionării biospecimenelor în Moldova și Țările de Jos / Comparative study of software intended for biospecimen management in Moldova and the Netherlands*

Dr. **Iana BARANEȚCHI** (Laboratorul științific „Infecții intraspitalicești”, USMF „Nicolae Testemițanu”). *Particularitățile epidemiologice a infecțiilor nosocomiale septico-purulente în staționarele de profil traumatologie și ortopedie / Epidemiological peculiarities of nosocomial septic-purulent infections in traumatology and orthopaedics wards*

Irina BĂICEAN, dr., conf. univ. **Elena CIOBANU** (Disciplina de igienă, USMF „Nicolae Testemițanu”). *Epidemiological peculiarities of nosocomial septic-purulent infections in traumatology and orthopaedics wards / Assessment of knowledge, attitude and practice of osteoporosis among medical students*

Asist. univ. **Doina BOBESCU** (Catedra de Oftalmologie și Optometrie a Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”). ***The Influence of Systemic Pathologies on the Occurrence and Evolution of Inflammatory Glaucoma / Influența patologiilor sistemice asupra apariției și evoluției glaucomului inflamator***

Drd. **Victoria BOLOGAN** (USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Alimentația și activitatea fizică, factori modificabili asociați cu sănătatea oaselor / Diet and physical activity, modifiable factors associated with bone health***

Maria BRICEAG, dr., conf. univ. **Ecaterina PAVLOVSKI** (Catedra de biochimie și biochimie clinică, USMF „Nicolae Testemițanu”). ***The role of lactate in neonatal diagnosis: implications in hypoxia, sepsis and congenital metabolic disorders / Rolul lactatului în diagnosticul neonatal: implicații în hipoxie, sepsis și erori congenitale de metabolism***

Dina BUJOR, **Albina-Mihaela ILIEV**, **Olga BURDUNIUC** (USMF „Nicolae Testemițanu”, Agenția Națională pentru Sănătate Publică). ***Optimizarea stewardship-ului antimicrobian și de diagnostic pentru combaterea rezistenței antimicrobiene în îngrijirea pediatrică / Optimizing antimicrobial and diagnostic stewardship to combat resistance in pediatric care***

Drd. **Olga CARA** (USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Aspecte epidemiologice ale infecțiilor asociate asistenței medicale la pacienții cu profil oncologic / Epidemiology aspects of healthcare-associated infections in oncological patients***

Dr., conf. univ. **Angela CAZACU-STRATU** (Departamentul Medicină Preventivă, USMF „Nicolae Testemițanu”). ***The Model of the National Road Injury Monitoring Registry in the Republic of Moldova / Modelul Registrului Național de Monitorizare a Traumatismelor Rutiere în Republica Moldova***

Cerc. șt. stag. **Marina CEBAN**, **Gheorghe ANGHELICI**, **Sergiu PISARENCO** (Laboratorul de Hepatochirurgie, USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Aspecte asupra factorilor de risc ai conversiei colecistectomiei laparoscopice / Aspects of risk factors for laparoscopic cholecystectomy conversion***

Dr., conf. univ. **Victoria CHIHAI** (Catedra de reabilitare medicală, medicină fizică și terapie manuală, USMF „Nicolae Testemițanu”). ***The phenomenon of doping in the practice of specialists in the field of medical rehabilitation / Fenomenul de dopaj în practica specialiștilor din domeniul reabilitării medicale***

Drd. **Svetlana COLAC** (USMF „Nicolae Testemițanu”, Agenția Națională pentru Sănătate Publică). ***Analiza secvențierii genomului SARS-CoV-2: evoluția și impactul noilor linii omicron în Republica Moldova / SARS-CoV-2 genome sequence analysis: evolution and impact of new Omicron lineages in the Republic of Moldova***

Olga CORLĂTEANU (Disciplina de Sinteze clinice, Departamentul medicina internă). *Assessment of COPD Exacerbations / Evaluarea exacerbărilor BPOC*

Drd. Ion COTONEȚ, dr. hab. **Alexandru FERDOHLEB** (Catedra chirurgia nr. 2, USMF „Nicolae Testemițanu”). *Managementul chirurgical endoscopic icterului mecanic benign / The Endoscopic Surgical Management of Benign Mechanical Jaundice*

Drd. Ivan CUCU, dr. hab. **Alexandru FERDOHLEB** (Catedra chirurgia nr. 2, USMF „Nicolae Testemițanu”). *Managementul chirurgical în abordarea diferitor tipuri ale Sindromului Mirizzi / The Surgical Management in Addressing Different Types of Mirizzi Syndrome*

Drd. Valentina CREȚU (Universitatea Tehnică din Moldova). *Incidența și rezistența antimicrobiană a enterobacteriaceelor în carnea de pasăre / Incidence and antimicrobial resistance of Enterobacteriaceae in poultry meat*

Medic-rezident **Valeria DEVCIOGLO** (USMF „Nicolae Testemițanu”, specialitatea Medicina de familie, IMSP AMT Rîșcani). *Rolul esențial al vitaminelor liposolubile în organism / The essential role of fat-soluble vitamins in the organism*

Rodica EREMCIUC (Departamentul Pediatrie, USMF „Nicolae Testemițanu”). *Valoarea serică a IGF-1 și IGFBP-3 ca biomarkeri ai creșterii la copii cu artrită juvenilă idiopatică / Serum IGF-1 and IGFBP-3 as biomarkers of growth in children with juvenile idiopathic arthritis*

Drd. Lucia GALBEN (USMF „Nicolae Testemițanu”). *Bacteriofagii: o soluție inovativă în combaterea infecțiilor bacteriene / Bacteriophages: an innovative solution in the fight against bacterial infections*

Olga GARBUZ (Laboratory of Systematics and Molecular Phylogeny, Institute of Zoology, Moldova State University). *Thiosemicarbazonele și complexe de cupru: progrese în terapia selectivă anticancer / Thiosemicarbazones and Copper Complexes: Advances in Selective Anticancer Therapy*

Cerc. șt. Tatiana GHELMICI (Laboratorul de Gastroenterologie, USMF „Nicolae Testemițanu”). *Deregări morfofuncționale ale trombocitelor la pacienții obezi cu hepatopatii cronice cu boală COVID-19 / Structural and functional changes of platelets in overweight patients with chronic hepatopathies with COVID-19 disease*

Cerc. șt. Liudmila GOLOVATIUC (Laboratorul de Gastroenterologie, USMF „Nicolae Testemițanu”). *Metode de evaluare a țesutului adipos la pacienții cu hepatopatie cronică / Methods of adipose tissue evaluation in patients with chronic hepatopathies*

Dr., conf. univ. Ludmila GOMA (USMF „Nicolae Testemițanu”). *Impactul leadershipului transformativ asupra performanței academice în învățământ-*

tul medical / *The impact of transformational leadership on academic performance in medical education*

Dr. hab., conf. cerc. **Victoria GROSU** (USMF „Nicolae Testemițanu”). **Identificarea noilor biomarkeri în diagnosticul bolilor în cardiologie pediatrică în Republica Moldova – trecut și perspective** / *Identification of new biomarkers in the diagnosis of diseases in pediatric cardiology in the Republic of Moldova – past and perspective*

Ing. chim. **Sergiu HACINA**, dr. ing. conf. univ. **Anca Mihaela MOCANU** (Departamentul de Inginerie Organică, Biochimică și Alimentară, FICPM „Cristofor Simionescu”). **Development of anesthetic gel based on lidocaine and essential oils** / *Elaborarea gelului anestezic pe bază de lidocaină și uleiuri esențiale*

Svetlana COLAC, PhD student **Albina-Mihaela ILIEV** (USMF „Nicolae Testemițanu”, National Agency for Public Health). **Advancements in dna sequencing and Public Health genomics** / *Progrese în secvențierea ADN-ului și în genomica de sănătate publică*

PhD student **Albina-Mihaela ILIEV** (USMF „Nicolae Testemițanu”, National Agency for Public Health). **Urinary Tract Infections in Pediatrics: Epidemiology, Risk Factors, and Impact on Health and Quality of Life** / *Infecții ale tractului urinar în pediatrie: epidemiologie, factori de risc și impact asupra sănătății și calității vieții*

Dr., conf. cerc. **Nina IZIUMOV** (Laboratorul științific Hepatite virale și infecții hemotransmisibile, Agenția Națională pentru Sănătate Publică). **Infecția cu virusul hepatitei E la femeile însărcinate: factori de risc** / *Hepatitis virus E infection in pregnant women: risk factors*

Drd. **Doina MIHAILOV**, dr. **Alina JUCOV** (Disciplina Gastroenterologie, USMF „Nicolae Testemițanu”). **Dilemele tratamentului actual al hepatitei cronice virale delta** / *The Dilemmas of the Current Treatment of Chronic Viral Hepatitis Delta*

Dr., conf. univ. **Stela KULCITSKAIA** (Disciplina de pneumologie și alergologie, USMF „Nicolae Testemițanu”). **Provocări în diagnosticul tuberculozei la copii** / *Challenges in tuberculosis diagnosis in children*

Dr. **Cornelia LAZĂR** (Catedra de biochimie și biochimie clinică). **Rolul fageomului intestinal în sănătatea umană** / *The role of gut phageome in human health*

Gabriela LIȘINSCHI-BARANOV (Catedra de urgențe medicale „Gheorghe Ciobanu” USMF „Nicolae Testemițanu”). **Fenomenul de stigmatizarea pacienților cu epilepsie** / *The phenomenon of stigmatization of patients with epilepsy*

Dr. hab. **Iulianna LUPAȘCO** (Laboratorul de Gastroenterologie, USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Fenotipul alimentar caracteristic pentru pacienți cu boala hepatică steatozică metabolic asociată cu disfuncții metabolice / Characteristic nutritional phenotype for patients with steatoses liver disease associated with metabolic dysfunctions***

Dr. **Olga MACAGONOVA** (Laboratorul de Inginerie Tisulară și Culturi Celulare, IP USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Modificarea suprafeței dermului în procesul de decelularizare / Dermis surface modification in decellularisation procedure***

Drd. **Doina MACARI**, drd. **Oana-Simina IACONI**, dr. hab. **Mihail TODIRAȘ** (USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Metodologia de calcul a consumului de antibiotice– suport în supravegherea fenomenului de antibioerezistență / Methodology for calculating antibiotic consumption - support in the surveillance of the antibiotic resistance phenomenon***

Dr. **Tatiana MALACINSCHI-CODREANU** (Catedra de urgențe medicale „Gheorghe Ciobanu” USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Impactul analizei economice în medicină / The impact of economic analysis in medicine***

Dr. **Svetlana MELNIC**, dr. hab. **Diana UNCUȚA** (catedra de Propedeutică Stomatologică „Pavel Godoroja” USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Încărcarea imediată a implantelor dentare endoosoase vis-a-vis de cea întârziată / Immediate loading of endoosseous dental implants versus delayed loading***

Dr. **Olga MIHALCIUC** (Laborator de Biochimie, USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Infламаția cronică: mecanisme imunobiochimice și perspective terapeutice / Chronic inflammation: immunobiochemical mechanisms and therapeutic perspectives***

Victoria MOGHILDEA (Catedra Anesteziologie și Reanimatologie nr. 1 „Valeriu Ghereg” USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Epidemiology, diagnosis, and treatment of COVID-19 patients: a literature review / Epidemiologia, Diagnosticul și Tratamentul Pacienților cu COVID-19: o sinteză a literaturii***

Domnița MUNTEANU (USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Antimicrobial resistance and biofilm production of acinetobacter baumannii strains isolated from blood / Rezistența la antimicrobiene și producerea de biofilme a tulpinilor de Acinetobacter baumannii izolate din sânge***

Ala OJOVAN, Elena TINTIUC (Catedra de stomatologie terapeutică, USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Rolul comunicării în reușita actului medical stomatologic / The role of communication in the success of the dental medical act***

Drd. **Vitalina OJOVAN** (USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Importanța factorilor psihosociali în managementul diabetului zaharat de tip 1 la copii / The***

importance of psychosocial factors in the management of type 1 diabetes in children

Nadia OSTAH (Catedra de anatomie și anatomie clinică, USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Particularități morfologice ale arterei carotide comune / Morphological specific features of common carotid artery***

Dr., conf. univ. **Ecaterina PAVLOVSCHI** (Catedra de biochimie și biochimie clinică, USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Next-generation delivery systems for phage therapy in ophthalmology / Sisteme de transport de generație nouă pentru terapia cu fagi în oftalmologie***

Dr., conf. univ. **Ecaterina PAVLOVSCHI** (Catedra de biochimie și biochimie clinică, USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Exosomes in ocular disease / Exosomi în patologia oftalmică***

Daiana PETREJNEAC (USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Impactul tehnologiilor digitale asupra sănătății copiilor: o revizuire sistematică a literaturii / The impact of digital technologies on children's health: a systematic literature review***

Marina PODOROGHIN, Adriana PALADI (USMF „Nicolae Testemițanu” Centrul medical „Sf. Panteleimon”). ***Factorii predictivi ai rezilienței la asistenței medicali: review integrativ / Predictive factors of resilience in nurses: integrative review***

Dr., conf. univ. **Tatiana POROSENCOVA** (Catedra de propedeutică stomatologică „Pavel Godoroja”, USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Evaluarea clinică și biochimică a sănătății orale la vârstnici / Assessment of oral health in the elderly: clinical and biochemical perspectives***

Prof., dr. **Paraschiva POSTOLACHE** (“Grigore T. Popa” University of Medicine and Pharmacy and Rehabilitation Clinic Hospital – Respiratory Rehabilitation Clinic, Iași, România). ***Pulmonary rehabilitation and management of chronic lung diseases / Reabilitarea pulmonară și managementul bolilor pulmonare cronice***

Victoria PRISEAJNIUC, dr. hab. Valentina TRIFAN (USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Anxietatea și depresia la pacienții cu anomalii dento-maxilare. Review al literaturii / Anxiety and depression in patients with dentomaxillary anomalies. A literature review***

Anastasia PUCAL (USMF „Nicolae Testemițanu”). ***Use of devitalizing agents in dental practice / Utilizarea agenților devitalizanți în practica stomatologică***

Dr. hab., prof. univ. **Ninel REVENCO, Dina BUJOR** (USMF „Nicolae Testemițanu”, Agenția Națională pentru Sănătate Publică). ***Tehnica de aspirat nazofaringian și programul de stewardship diagnostic în optimizarea diagnosticului infecțiilor respiratorii acute la copii / Nasopharyngeal suction technique***

and diagnostic stewardship program in optimizing the diagnosis of acute respiratory infections in children

Elena ROMANCENCO (Biobanca, USMF „Nicolae Testemițanu”). **Înființarea unei Biobanci de cercetare în Republica Moldova: provocări și oportunități** / *Establishing a Research Biobank in Moldova: Challenges and Opportunities*

Dr., asist. univ. **Svetlana SAVIȚCHI** (USMF „Nicolae Testemițanu”). **Evaluarea efectivității exercițiilor ciclice în reeducarea echilibrului și coordonării în boala Parkinson** / *Evaluation of the effectiveness of cyclic exercises in the reeducation of balance and coordination in Parkinson's disease*

Prof. univ., dr. hab., mem. cor. al AȘM **Svetlana ȘCIUCA**, drd. **Aliona COTOMAN** (USMF „Nicolae Testemițanu”). **Copilul prematur și afecțiunile pulmonare evolutive** / *The premature infant and developmental pulmonary diseases*

Olga SHEVCHENKO, Irina OVCHARENKO, Olha POHORIELOVA (Kharkiv National Medical University, “Regional clinical psychiatric hospital No 3” of the Kharkiv). **Rapid molecular tests of stool samples for tuberculosis diagnosis in adults with severe mental illness: case study** / *Teste moleculare rapide cu probe de mase fecale pentru diagnosticul tuberculozei la adulți cu boli mentale severe: studiu de caz*

Drd. **Cristina ȘÎRBU** (Universitatea Tehnică a Moldovei). **Veterinary professionals's knowledge and practices on antimicrobial use and resistance in Moldova** / *Cunoștințele și practicile medicilor veterinari privind utilizarea și rezistența la antimicrobiene în Moldova*

Drd. **ȘÎRBU Cristina** (UTM). **Adapting antimicrobial stewardship for veterinary practices to combat antimicrobial resistance** / *Adaptarea gestionării antimicrobienelor pentru practicile veterinare în combaterea rezistenței la antimicrobiene*

Ecaterina SOBACINSCAIA (USMF „Nicolae Testemițanu”). **Încălzirea globală prin prisma poluării aerului asupra stării de sănătate** / *Global warming through the prism of air pollution on health status*

Elena STEPCO (Catedra de chirurgie OMF pediatrică și pedodonție „Ion Lupan”, USMF „Nicolae Testemițanu”). **Developmental defects of enamel in children** / *Defectele de dezvoltare a smalțului la copii*

Dr. ing., prof. postuniv. **Mihaela ȘALARIU** (Specializarea Textile-Pielărie, Colegiul Tehnic „Ion Holban”), dr. ing., conf. univ. **Anca Mihaela MOCA-NU** (Departamentul de Inginerie Organică, Biochimică și Alimentară, FICPM „Cristofor Simionescu”). **Controlled and effective solutions to improve quality of life by designing a transdermal therapeutic patch with natural active ingredients to treat allergic skin conditions** / *Soluții controlate și eficiente privind*

îmbunătățirea calității vieții prin proiectarea unui plasture terapeutic transdermic cu principii active naturale pentru tratarea afecțiunilor cutanate alergice

Drd. **Livia ȚAPU**, dr. hab. **Larisa SPINEI**, dr. **Alina FERDOHLEB** (USMF „Nicolae Testemițanu”). **Algoritmul cercetării cunoștințelor, atitudinilor și practicilor populației generale privind rezistența antimicrobiană** / *The algorithm for researching the knowledge, attitudes and practices of the general population regarding antimicrobial resistance*

Dr. **Natalia TARAN** (Laboratorul de Gastroenterologie, USMF ”Nicolae Testemițanu”). **Evoluția clinico-biochimică a pacientului cu transplant hepatic complicat cu steatoză hepatică** / *Clinical-biochemical evolution of the patient with liver transplant complicated with hepatic steatosis*

Dr. **Tatiana TIMERCAN** (Catedra de biochimie și biochimie clinică, USMF „Nicolae Testemițanu”). **Cunoștințele antidoping a studenților medicinisti** / *Anti-doping knowledge of medical students*

Maia TONCOGLAZ (IMSP Institutul de Medicină Urgentă, Catedra Urgerțe Medicale, USMF „Nicolae Testemițanu”). **Urgențele hipertensive la etapa de prespital: prevenire, impact și importanță** / *Hypertensive emergencies at the prehospital stage: prevention, impact and importance*

Cătălina TRIBOI (USMF „Nicolae Testemițanu”). **Bullying-ul în sistemul educațional din Chișinău: evaluarea conștientizării profesorilor** / *Bullying in Chisinau's Educational System: Assessing Teachers' Awareness*

Dr., conf. cerc. **Elena TUDOR** (Institutul de Pneumologie „Chiril Drăganu”, USMF „Nicolae Testemițanu”). **Aspecte medico-biologice ale recidivei tuberculozei pulmonare** / *Medico-biological aspects of pulmonary tuberculosis recurrence*

Drd. **Ana VÎLCOVA** (USMF „Nicolae Testemițanu”). **Chirurgie și sănătate: explorarea riscurilor profesionale pentru personalul medical** / *Surgery and health: exploring professional risks for medical staff*

Lyubov VLASYK, Olha YUDYTSKA, Nadiia KOLODNITSKA (Department of Social Medicine and Public Health BSMU, Chernivtsi, Ukraine). **Characteristics of the mental health of young adults during wartime** / *Caracteristicile sănătății mintale a adulților tineri în timpul războiului*

Zinovia ZORINA, Angela BABUCI (Catedra de anatomie și anatomie clinică, USMF „Nicolae Testemițanu”). **Arhitectonica variațională a arterei axilare în funcție de gen și lateralitate** / *Variational architectonics of the axillary artery depending on the gender and laterality*

Student **Teofana BIBIRE** (Universitatea de Medicină și Farmacie „Gr.T. Popa”, Iași). **Studiu bibliografic privind oprirea contracepției la menopauză** / *Bibliographic study on stopping contraception at menopause*

SECȚIUNEA PUBLICAȚII

Lucia ANDRIEȘ, Ninel REVENCO, Doina BARBA, Svetlana CAPCE-LEA. *Erorile congenitale ale sistemului imunitar: diagnostic și tratament / Congenital defects of the immune system: diagnosis and treatment*

Larisa ROTARU. *Guta: noi progrese în diagnosticul și managementul unei afecțiuni vechi / Gout: new advances in the diagnosis and management of an ancient disease*

Elena STEPICO. *Noi publicații în domeniul stomatologiei pediatrice / New publications in the field of pediatric dentistry*

Alina FERDOHLEB, Elena CIOBANU, Cătălina CROITORU, Greta BĂLAN, Angela PARASCHIV. *Convergence of global challenges in Low-And Middle-Income Countries / Convergența provocărilor globale în țările cu venituri mici și medii*

SECȚIUNEA 15

PROVOCĂRI GLOBALE ȘI RĂSPUNSURI LOCALE

ÎN ȘTIINȚELE ECONOMICE ȘI SOCIALE /

Global challenges and local responses in economic and social sciences

Institutul Național pentru Cercetări Economice

Moderator: dr. hab. Olga GAGAUZ

Dr., conf. cerc. **Natalia VINOGRADOVA** (Institutul Național pentru Cercetări Economice, Academia de Studii Economice din Moldova). *Particularitățile antreprenoriatului feminin în Republica Moldova / The Specifics of Women's Entrepreneurship in the Republic of Moldova*

Dr., conf. univ. **Dorina JITARU** (Departamentul de Afaceri Internaționale, ASEM), dr., conf. univ. **Maia PISANIUC** (INCE, ASEM). *Respectarea egalității de gen sub diverse aspecte în țările candidate la UE / An overview of gender equality in the EU candidate countries*

Drd. **Natalia CATANOI** (USM), conf. univ., dr. **Tatiana TOFAN** (Departamentul Administrarea Afacerilor, USM). *Coordonarea internațională în gestionarea crizelor umanitare / International coordination in humanitarian crisis management*

Dr. **Maria BUCȘA** (ASEM). *Adaptabilitatea managementului și antreprenoriatului la provocările economiei globale: Soluții locale pentru viitor / The adaptability of management and entrepreneurship to the challenges of the global economy: local solutions for the future*

Dr. **Mariana CRÎȘMARU** (INCE, ASEM). *Măsurile de politică ca răspuns la provocările reale ale tinerilor NEET: cazul Republicii Moldova / Policy*

responses to the real challenges faced by NEET youth: The case of the Republic of Moldova

Dr. Inga CHISTRUGA-SÎNCHEVICI (INCE, ASEM). *Reproducerea umană asistată din perspectiva costurilor și accesibilității în context național și internațional / Assisted human reproduction from the perspective of costs and accessibility in a national and international context*

Dr., conf. cerc. Mariana BUCIUCEANU-VRABIE (INCE, ASEM). *Îmbătrânirea din perspectiva de gen: provocări, reziliență și politici incluzive în Republica Moldova / Ageing from a gender perspective: challenges, resilience, and inclusive policies in the Republic of Moldova*

Dr. Svetlana RUSU (INCE, ASEM). *Migrația forței de muncă și impactul asupra pieței muncii din Republica Moldova / Labor migration and its impact on the labor market of the Republic of Moldova*

Cercetător științific Olga POALELUNGI (INCE, ASEM). *Integrarea socioculturală a copiilor imigranți în sistemul de învățământ: experiența europeană și experiența Republicii Moldova / Sociocultural integration of immigrant children in the education system: the European experience and the experience of the Republic of Moldova*

Cercetător științific Tatiana TABAC (INCE, ASEM). *Migrația internațională în contextul provocărilor îmbătrânirii demografice în Republica Moldova: Impact și soluții de politici / International migration in the context of the challenges of demographic aging in the Republic of Moldova: Impact and policy solutions*

Drd. Inga GRIGORIU (USM). *Mecanisme instituționale și instrumente de asigurare a securității umane în cadrul Uniunii Europene / Institutional mechanisms and instruments for ensuring human security within the European Union*

Drd. Elena ȘOLDAN (Universitatea Charles din Praga; cercetător științific, INCE, ASEM). *Dinamici ale structurii populației pe vârste și dezvoltare economică: Există un scenariu pozitiv? / Dynamics of population age structure and economic development: Is there a positive scenario?*

Drd. Irina PAHOMII (Universitatea Charles din Praga; cercetător științific, INCE, ASEM). *Perspective noi în studiul mortalității premature: De la praguri fixe la indicatori dinamici / New perspectives in the study of premature mortality: From fixed thresholds to dynamic indicators*

Cercetător științific Natalia BARGAN (INCE, ASEM). *Evaluarea rezultatelor recensămintelor populației pe baza surselor de date administrative / Evaluating Population Census results using Administrative Data Sources*

Cercetător științific Artiom SAMOHVALOV (INCE, ASEM). *Impactul investițiilor publice în educație asupra nivelului de dezvoltare economică / The*

Impact of Public Investment in Education on the Level of Economic Development

Cercetător științific **Arina GAGAUZ** (INCE, ASEM). *Abordări moderne ale managementului marketingului / Modern approaches to marketing management*

SECȚIUNEA 16

**CONTRIBUȚII FILOSOFICE, POLITOLOGICE ȘI SOCIOLOGICE
ÎN CUNOAȘTEREA SOCIETĂȚII /**

Knowing society through philosophy, political sciences and sociology

Institutul de Cercetări Juridice, Politologice și Sociologice

al Universității de Stat din Moldova

Moderator dr. hab. Ana PASCARU

Dr. hab., conf. univ. **Ana PASCARU** (Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, USM). *O reflecție filosofică privind matricea societății post-pandemice / A philosophical reflection on the matrix of post-pandemic society*

Dr., conf. univ. **Lilia BRAGA** (Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, USM). *Influența climatului politic asupra funcționalității sistemului politic de putere / The political climate influence on the political system of power functionality*

Dr. **Lucia GAȘPER** (Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, USM). *Factorii rezilienței: o analiză calitativă / Resilience factors: a qualitative analysis*

Dr., conf. univ. **Ludmila RUBANOVICI** (Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”). *Aspecte bioetice în îngrijirea pacienților cu AVC / Bioethical aspects in the care of stroke patients*

Drd. **Vera PANFIL** (Școala doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM). *Aspectul axologic al valorilor realizat în modelul cultural / The axological aspect of values realized in the cultural model*

Drd. **Lucreția MALAI** (Școala doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM). *Reflectarea conflictului social în condițiile războiului hybrid / Refraction of the social conflict in the hybrid warfare conditions*

Dr. hab., conf. univ. **Svetlana COANDĂ** (Facultatea Istorie și Filosofie Universitatea de Stat din Moldova). *Statutul femeii în familie și societate: considerații ale filosofilor din Grecia antică / The Status of Women in Family and Society: considerations of Ancient Greek Philosophers*

Drd. **Denis CHIRIAC** (Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM). *Reconstrucția eticii în societățile post-totalitare din perspectiva filoso-*

fiei lui Ágnes Heller / *The Reconstruction of Ethics in Post-Totalitarian Societies from the Perspective of Ágnes Heller's Philosophy*

Dr. **Irina CEACÎR** (Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, USM). **Leadership adaptiv: aspecte teoretico-conceptuale** / *Adaptive leadership: theoretical and conceptual aspects*

Dr., conf. univ. **Ion BANARI** (Catedra de filosofie și bioetică, Laboratorul de sănătate a creierului USMF „Nicolae Testemițanu”). **Tratamentul bolilor neurodegenerative și autonomia pacientului: sinteze etice** / *Treatment of neurodegenerative diseases and patient autonomy: Bioethical syntheses*

Tatiana BOGATOVA, dr., conf. univ. **Ion BANARI** (Catedra de filosofie și bioetică, Laboratorul de sănătate a creierului USMF „Nicolae Testemițanu”). **Analiza bioetica a reproducerii umane asistate medical în cadrul normativ autohton** / *Bioethical analysis of medically assisted human reproduction in the national regulatory framework*

Dr. hab., conf. univ. **Vitalie OJOVANU** (Catedra de filosofie și bioetică; cercetător științific principal, Laboratorul de sănătate a creierului, USMF „Nicolae Testemițanu”). **Percepții sociale ale comportamentului persoanelor cu afecțiuni cerebrale** / *Social perceptions of the behavior of people with brain diseases*

Stela SPÎNU (Catedra de filosofie și bioetică; cercetător științific principal, Laboratorul de sănătate a creierului, USMF „Nicolae Testemițanu”). **Ethics, bioethics, and neuroethics: conceptual and practical aspects** / *Etică, bioetică și neuroetică: aspecte conceptuale și practice*

Dr., lect. univ. **Viorel COJOCARU** (Catedra de filosofie și bioetică, Laboratorul de sănătate a creierului USMF „Nicolae Testemițanu”). **Sănătatea Creierului Vs. Calitatea Vieții La Deținuți** / *Brain health vs. Quality of life in prisoners*

Rezumatele și comunicările sunt elaborate:

* în cadrul subprogramului științific 010402 „Cultură și politică în contextul schimbărilor regimurilor politice: de la Basarabia românească la Republica Moldova” (USM, 2024–2027): dr. hab., prof. Aliona Grati, dr. Liliana Rotaru, dr. Diana Dementieva, dr. Marina Miron, Sorin Șclearcu, dr. Igor Bercu.

* în cadrul subprogramului științific 010401 „Coordonatele modernizării social-economice, politice, administrative și culturale în Moldova, Basarabia, RASSM, RSSM și Republica Moldova în context regional și european (studii, documente, sinteze)” (USM, 2024–2027): dr. hab. Alina Felea.

* în cadrul subprogramului științific 180101 „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (MNIM, 2024–2027): dr. hab. Elena Ploșnița, dr. hab. Lilia Zabolotnaia, Adela Chiroșca, dr. Ludmila D. Cojocaru, Olga Andranovici, Livia Ermurachi, Ana-Maria Rusnac.

* în cadrul subprogramului științific „Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene” (IPC, 2024–2027): dr. Alla Ceastina, mem. cor. al AȘM Mariana Șlapac, dr. Valeria Barbas, dr. Ludmila Bacumenco-Pîrnău, dr. Vlad Vornic, dr. hab. Sergiu Musteață, dr. Valentin Arapu, dr. Diana Nicoglo, dr. Tatiana Zaicovschi, dr. Nina Ivanov, dr. Eudochia Sorocean, Carolina Cotoman, Ina Isac, dr. Ekaterina Cojuhari, dr. Victor Cojuhari.

* în cadrul proiectului 24.80012.0807.11 SE. „Valorizarea prin editare și digitizare a patrimoniului național documentar (documente istorico-confesionale) al Republicii Moldova”: dr. hab. Ion Gumenâi, Tudor Ciobanu.

* în cadrul proiectului 01.05.02 „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ)”, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (USM, 2024–2027): Veronica Cheptene, dr. hab. Rodica Ciobanu, dr. Natalia Creciun, dr. hab. Liudmila Curoș, dr. Valentin Mărgineanu.

* în cadrul subprogramului 01.05.01 „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice”, realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (USM, 2024–2027): Ludmila Guștiuc, dr. Irina Iacub, dr. hab. Ana Pascaru, dr. Lucia Braga, dr. Lucia Gasper.

* în cadrul proiectului nr. 24.80012.0807.10TC „Procese social-economice și politice în Basarabia sub dominație țaristă (1812–1917)”: Cătălina Frangopol, dr. Cristina Gherasim, Anastasia Guțu.

* în cadrul subprogramului nr. 040119 „Abordarea problemelor controversate ale trecutului și prezentului la disciplinele școlare Educație pentru societate și Istorie”: Corina Savițchi.

* în cadrul subprogramului 040119 „Abordarea problemelor controversate ale trecutului și prezentului la disciplinele școlare Educație pentru societate și Istorie,” Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”: dr. Valentina Ursu.

* The Institutional Project 020405 „Optimization of food processing technologies in the context of the circular bioeconomy and climate change-Bio-OpTehPAS”: dr. Aurica Chirsanova, dr. Alexandru Nistiriuc.

* grant numbers 23.70105.5107.05, for the project “Exploratory analysis of food security in the Republic of Moldova based on metrics of sustainable and nutritional quality (SNUQ) of food products”, conducted at the Technical University of Moldova (Chisinau, Republic of Moldova): dr. Aurica Chirsanova, dr. Alexandru Nistiriuc.

* în cadrul proiectului 24.80012.0807.18SE „Elitele basarabene sub dominație țaristă: statutul social-politic și mentalități colective (1812–1917)”: dr. hab. Valentin Tomuleț.

* în cadrul Subprogramului de cercetare 030102 „Tranziția demografică în Republica Moldova: particularități, implicații socioeconomice și consolidarea rezilienței demografice” (TDRM, 2024–2027): Artiom Samohvalov, Natalia Bargan, Irina Pahomii, Elena Șoldan, Tatiana Tabac, Olga Poalelungi, dr. Mariana Buciuceanu-Vrabie, dr. Inga Chistruga-Sinchevici, dr. Mariana Crășmaru, dr. hab. Olga Gagauz.

* Subprogram 030101 „Strengthening the resilience, competitiveness, and sustainability of the economy of the Republic of Moldova in the context of the accession process to the European Union”, institutional funding: dr. Natalia Vinogradova, Svetlana Rusu.

ARTA ȘI MITOPOETICA ORAȘULUI ÎN CONTEXT NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL

The art and mythopoetics of the city in the national context and international

Anatolie POVESTCA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3462-6269>

șef Casa Memorială „Alexei Șciusev” din Chișinău

E-mail: anatolie.povestca75@gmail.com

Controversial opinions regarding the personality and authorship of the projects of the artistic works of architect Alexei Shchusev

*Opinii controversate privind personalitatea și paternitatea proiectelor
operelor artistice ale arhitectului Alexei Șciusev*

Alexei Shchusev is a prestigious architect, recognized for his impeccable official reputation, which can sometimes be interpreted and considered false and erroneous. His personality is marked by an apparent duality, combining the imperiousness of power with a subtle contempt for the Soviet regime. This complexity is reflected in his tendency to lead large collectives and reach the heights of power in the field of architecture, while fulfilling important orders from the state and capitalizing on the favors of the party nomenclature. At the same time, Alexei Shchusev displays a critical attitude towards his leaders and towards the political system of the Soviet era, refusing to submit to ideological conformism and compromise his personal values to the regime. This duality has deeply influenced his creations, giving them additional complexity and depth, having the opportunity to reflect the internal struggle between loyalty to power and devotion to personal values. Interpreting the duality in the life and work of Alexei Shchusev offers a new perspective on the architect's vision and the historical context in which he worked. His architectural legacy can be reconsidered through the prism of this duality, adding layers of understanding and interpretation. Although the contrasts in his personality may seem contradictory, they contributed to the complexity and depth of his work, making him an intriguing figure in the history of Soviet architecture.

Mariana ȘLAPAC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0904-1610>

mem. cor. al Academiei de Științe a Moldovei,

dr. hab. în studiul artelor, Institutul Patrimoniului Cultural

E-mail maslapac@gmail.com

Arhitectura interbelică a orașului Soroca

The interwar architecture of the Soroca town

Perioada interbelică s-a remarcat printr-o serie de clădiri aspectuoase construite în orașul Soroca. Un edificiu eclesiastic a cărui construcție a fost începută aici în 1936 este catedrala Sf. Cuvioasa Parascheva. Lăcașul de cult urma a fi așezat în centrul Pieței Unirii, între partea nouă și cea veche a urbei, în aceeași axă cu monumentul generalului Stan Poetaș, inaugurat la 30 octombrie 1921. Lucrările de construcție au fost executate cu sprijinul financiar al Consiliului Eparhial, Ministerului Cultelor, Prefecturii și Primăriei orașului Soroca, precum și din resursele bănești ale Mitropoliei Bucovinei condusă de mitropolitul Visarion Puiu. Autorul proiectului, arhitectul Constantin Joja, originar din București, a realizat edificiul de cult într-o viziune plastică specifică arhitecturii neoromânești. Clădirea catedralei aparține tipului de biserică cu plan „în cruce greacă înscrisă”, brațele de nord, est și sud fiind evidențiate prin abside rotunjite. Deasupra boltii naosului se înalță tamburul încununat cu o cupolă. Zidurile edificiului de cult au fost ridicate până la nivelul cupolei, construcția fiind stopată în anul 1944. Catedrala Sorocii a existat în stare nefinalizată până în vara anului 1962, când a fost aruncată în aer.

Alte construcții apărute în perioada interbelică la Soroca sunt noua clădire a Liceului „A.D. Xenopol” de pe str. F. Aleinikov, Casa Învățătorilor situată la intersecția străzilor Ion Gh. Duca și Regele Ferdinand, casa avocatului I. Gendler de pe str. Regele Ferdinand, farmacia lui B. Balter la intersecția str. Rădulescu și str. Regele Ferdinand, casa lui S. Șnaider la intersecția str. Principele Carol și str. Regele Carol, pichetul de grăniceri Soroca la intersecția str. General Berthelot și malul Nistrului ș.a. Clădirile prezintă în fațade elemente și detalii preluate din arhitectura neromânească, modernism, constructivism, Art Nouveau, Art Deco ș.a.

Eleonora BRIGALDA

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-0593-2316>

dr. în studiul artelor, prof. universitar, UPS „I. Creangă”

E-mail: eleonora.brigalda@gmail.com

Aspecte cromatice în creația pictorului Anatol Grigoraș

Chromatic Aspects in the Work of Painter Anatol Grigoraș

Investigarea aspectelor cromatice în creația pictorului Anatol Grigoraș explorează utilizarea culorii ca element definitoriu în expresia artistică a discursului acestui artist de filieră modernistă din Republica Moldova. În opera lui A. Grigoraș, culoarea transcende funcția estetică, devenind un mijloc expresiv de comunicare a emoțiilor, stărilor sufletești și reflecțiilor filozofice. Modul în care plasticianul își structurează spațiul pictural reflectă influențe ale artei occidentale, dar și ale tradiției locale.

Artistul valorifică o paletă cromatică vibrantă, în care culorile primare și complementare, precum roșul intens, galbenul luminos și albastrul profund, coexistă într-un echilibru armonios, tonurile conferind compozițiilor sale vitalitate, energie și profunzime emoțională. Pe de altă parte, nuanțele subtile de verde, violet și ocru echilibrează dinamismul cromatic, evocând o conexiune fragilă cu natura și o sensibilitate artistică rafinată.

A. Grigoraș experimentează cu transparențele și suprapunerile cromatice, amplificând, astfel, complexitatea materiei picturale. Ritmul cromatic, bazat pe alternanța tonurilor luminoase și întunecate, creează o dinamică vizuală ce ghidează privirea printr-un spațiu pictural bine structurat. Culoarea, în viziunea artistică a lui Anatol Grigoraș, devine un vehicul al introspecției și al reflecției asupra naturii și condiției umane.

Studiul acestor aspecte cromatice relevă impactul lor în definirea limbajului artistic al pictorului, subliniind rolul esențial al culorii în comunicarea artistică.

Natalia PROCOP

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4900-1787>

dr. în studiul artelor, secretar științific, Secția de Științe Sociale, Economice,
Umanistice și Arte a AȘM;

lector universitar, Facultatea Arte Plastice și Design, UPS „I. Creangă”

E-mail nataliaprocop83@gmail.com

Orheiul Vechi în pictura de șevalet

Old Orhei in the easel painting

Coloritul peisajului rural este sursa de inspirație a numeroși pictori. În acest sens, localitatea care atrage atenția artiștilor vizuali din republică este Orheiul Vechi. Dmitri Peicev, Ion Morărescu, Vasile Dohotaru, Andrei Mudrea, Iurie Matei, Iurie Platon, Eudochia Robu ș.a. sunt doar câțiva dintre artiști care în creația sa revin la această temă.

Eudochia Robu dedică Orheiului Vechi seria de lucrări cu case albastre, porți și piloni tradiționali, fântâni și ziduri de piatră: „În ospete. Butuceni”, „Crucifix”, „Uliță pustie”, „Butuceni iarna”, „Zi cu vânt”, „Izvor”, „Binecuvântare”, „Melodie de iarnă”, „Butuceni. Studiu de iarnă”, „Bule de săpun”, „Butuceni. Peisaj ornamental”, „Tăcere”, „Butuceni. Stâlpi de poartă”, „Cad pietre-n istorie” ș.a., în care culoarea albastră simbolizează pacea și calmul.

Peisajul rural „Uliță pustie” (2007), „Zi cu vânt” (2007) evocă elementele arhitecturale specifice zonei Orheiului Vechi. Pilonii cu capiteluri în formă de loțuși reprezintă elementul identitar al regiunii. Aceștia sunt pictați în diferite anotimpuri: „Butuceni. Peisaj ornamental” (2007), „Cad pietre-n istorie” (2007), „Butuceni. Stâlpi de poartă” (2007), „Curgerea timpului” (2009), „Nor călător” (2013) etc. În „Bule de săpun” (2015) apare tradiționalul pilon din localitate, având capitelul și zidul din piatră dărâmat. Stâlpilor de poartă Eudochia Robu le dedică seria de lucrări „Poartă I-III” (2008). Acestea apar de culoare albă sau albastră bogat ornamentate.

Tematica abordată de Eudochia Robu contribuie nu numai la valorificarea domeniului artelor vizuale, dar și la păstrarea tradițiilor și obiceiurilor naționale.

Marius-Adrian NICOARĂ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7193-2353>

dr., membru asociat al Academiei Oamenilor de Știință din România,
Membru al consiliului de cercetare științifică al Institutului European pentru Cercetări
Multidisciplinare, Directorul Centrului de Științe Istorice și Arheologie,
Membru al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România-Filiala Iași
E-mail: nicoarama@yahoo.com

Ion Andreescu –

170 de ani de la nașterea marelui pictor impresionist român

Ion Andreescu –

170 years since the birth of the great romanian impressionist painter

Ion Andreescu, pictor și pedagog (15 februarie 1850, București? – 22/23 octombrie 1882, București), a urmat din anul 1869 Școala Națională de Arte Frumoase, iar din anul 1872 a devenit profesor de desen liniar și caligrafie la Seminarul Episcopal din Buzău, în anul următor s-a transferat la Gimnaziul Comunal „Tudor Vladimirescu” (actualul Colegiu Național „Bogdan Periceicu Hasdeu”), iar în anul 1875, la Școala de meserii din aceeași localitate.

Stimulat de expoziția deschisă la București în ianuarie 1873 de către „Amicii Artelor Frumoase”, Ion Andreescu, fin observator al realităților înconjurătoare, a realizat lucrări memorabile cu teme și elemente legate de ținutul Buzăului.

În anul 1879, ajutat de buzoieni, a plecat la Paris, unde a frecventat cursurile academiei private de artă, Academia „Julian”.

A încetat din viață la numai 32 de ani, în plină maturitate artistică, dispărând astfel cel mai mare artist pe care l-a avut țara, după cum afirma un alt îndrăgostit de frumusețile meleagurilor buzoiene, Nicolae Grigorescu.

Elena PLOȘNIȚAORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9061-3369>

dr. hab. în istorie, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

E-mail: rackayskaine@yahoo.com

Femeia în muzeografia memorialistică. Mit și realitate*Woman in Memorial Museography: Myth and Reality*

Femeia în toate timpurile, prin talent și muncă, a lăsat o amprenta aparte asupra lumii artistice și științifice, politice. Unele din ele au revoluționat anumite domenii. Personalități feminine istorice au schimbat destinul național al țărilor europene prin aportul adus la construirea statelor independente. Există multe nume de seamă din diverse domenii. Viața și activitatea lor pot fi descoperite în diverse muzee ale lumii, inclusiv în muzee biografice sau memoriale.

Femeia din Basarabia întotdeauna a luptat pentru drepturile sale, Mișcarea feministă este înregistrată în ținut la sfârșitul secolului al XIX-lea și a atins apogeul în anii '20–'30 ai secolului XX. A fost reprezentată de diverse asociații și de multe personalități ale vieții culturale. Aici regăsim numele Elenei Crușevan-Luzghin, Iuliei Dicescu, În perioada socialismului s-a cristalizat mitul superfemeiei, Femeia comunistă, este o mamă eroină, o soție devotată, o muncitoare zeloasă și cetățean care luptă pentru patrie. În condițiile drastice ale monopolului statului și a ideologiei unui singur partid asupra procesului de formare a sistemului muzeal sunt înregistrate primele reprezentări feminine în muzeografia memorialistică. Vom nominaliza aici Muzeul memorial „Elena Sirbu”, militantă a ilegalității comuniste din România, Muzeul Haia Livșhiț, militantă a mișcării comuniste din Basarabia. Oricum am interpreta evoluția ținutului dintre Prut și Nistru în diferite etape istorice, este necesar să subliniem că există femei care au rămas în memoria istorică ca deschizătoare de drumuri în diverse domenii științifice, artistice sau culturale, au făcut cunoscut Moldova în lume. Memoria despre aceste femei este păstrată prin opera și faptele lor, dar ar trebui să-și găsească reflectare și în casele memoriale ale acestora. În peisajul muzeal al republicii nu identificăm femeia în muzeografia memorialistică. Astăzi în Republica Moldova nu există niciun muzeu consacrat femeilor, un muzeu care ar reflecta evoluția statutului femeii în societate, ar prezenta cum dezvoltarea societății a influențat identitatea femeilor și echilibrul dintre masculin și feminin, un muzeu închinat femeilor celebre din cultura națională și universală, femeilor pionere în domeniul științei sau a sportului, personalităților feminine istorice. Femeia în muzeografia memorialistică este subiectul cercetării noastre și vom încerca să descifrăm toate aspectele acestei teme.

Maria GRABOVSCAIA

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-1348-1026>

master în filologie, drd., Șef al secției Patrimoniu, Casa-Muzeul „A. Pușkin”

E-mail mariagrabovscaia@gmail.com

Genius Loci in Ex Libris

Geniul locului în ex-libris

“Nullus enim locus sine genio est” (“For there is no place without a genius”) (Servius, commentary on Virgil’s “Aeneid,” V, 85). Genius loci (Latin: genius loci) is a term describing the special atmosphere or spirit of a place, its unique essence that shapes its character and influences people’s perception and behavior within that space.

Chisinau has many places that possess a special charm and distinctive atmosphere. Whether these places are myths or reality, they have long become an integral part of the city, complete with their legends, facts, heroes, and inhabitants – geniuses and villains alike.

When it comes to ex libris, the focal point becomes the A.S. Pushkin House-Museum in Chisinau. In 1988, a branch was established there – the Ex Libris Museum – which collected over 10,000 bookplates distinguished by a variety of themes, execution techniques, and artistic genres. A significant event in the establishment of this museum was the first international ex libris competition, “Pushkiniana in Ex Libris,” organized in 1989 to mark the 190th anniversary of Pushkin’s birth. The event was notable not only for the high level of professionalism among participants but also for the “expansion of geography” – artists from Romania, Latvia, Bulgaria, and Poland took part in the competition.

The leading role in organizing and conducting this large-scale event was played by Grigory Bosenko – an outstanding graphic artist, architect, designer, collector, and promoter of ex libris, the art of miniature book graphics. He was also the first and only director of the short-lived museum.

This communication explores the concept of “genius loci” in the context of ex libris and highlights the role of museums in preserving and promoting cultural heritage. The study demonstrates how artistic traditions interact with local history and the spiritual atmosphere of a place, creating unique cultural phenomena.

Radu-Dumitru ZAPOROJAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-9420-8741>

drd., Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău

E-mail: zaporojanradu@gmail.com

**Terapia identității naționale prin arta cinematografică –
regizoarea Leontina Vatamanu**

National identity therapy through cinema film director – Leontina Vatamanu

De la declararea independenței Republicii Moldova în 1991, societatea moldovenească a trecut printr-o resetare economică, identitară și culturală. Populația dintre Nistru și Prut și-a dobândit democrația, drepturile la autodeterminare, dreptul la libertatea de expresie și inclusiv dreptul de a vorbi liber și deschis despre tragediile prin care au trecut basarabenii în perioada sovietică - deportări, suprimarea identității naționale și frica de limba română și România. Aceste tragedii au mutilat generații întregi și timp de decenii nu s-au pus în discuție și nu a existat un dialog pe aceste subiecte. Republica Moldova și-a dobândit și dreptul la o cinematografie liberă, fără resurse financiare – dar cu oameni dornici de a face dreptate și de a spune lucrurilor pe nume. Regizoarea Leontina Vatamanu face parte din acea nouă generație de cinești intelectuali și independenți care au decis să spună lucrurilor pe nume și să trateze rănila trecutului prin intermediul artei cinematografice. Acest scurt studiu face o paralelă dintre activitatea cinematografică curentă a regizoarei Leontina Vatamanu și modul în care filmele sale documentare reușesc să contribuie la crearea unui dialog public și artistic despre traumele pe care conștientul colectiv le-a suprimat mulți ani sau a ezitat să vorbească. Operele cinematografice ale Leontinei Vatamanu fac parte din terapia identității naționale în spațiul românesc și mai ales în spațiul dintre Nistru și Prut.

Alla CEASTINAORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7288-1252>

dr. în studiul artelor, Institutul Patrimoniului Cultural

E-mail: chastinalla@gmail.com**Istoria orașului Orhei în secolele XIX–XX în documente de arhivă.****Studii preliminare***History of the city of Orhei in the XIX–XX centuries in archival documents.**Preliminary research*

The National Archive Agency keeps a huge number of documents and project documentation for different periods of time related to the history of the town of Orhei. We have found documents about this so-called shtetl in the Bessarabian region in the first half of the 19th century. One interesting document was the order of the Bessarabian Metropolitan Gabriel Banulescu Bodoni regarding the Orhei estate and the ancient church of the Holy Great Martyr Demetrius, dated March 7, 1814. We also find information about the same Church of Saint Demetrius in Orhei for 1863. Studying the documents of the Saint Nicholas Church, owned by the landowner Princess Elena Ganzherli, we found out that the temple was built in 1793.

Orhei was considered a Jewish shtetl, so it's not surprising that a large number of archival documents are related to the history of the Jewish population in this city. Beginning in 1880, synagogues and prayer houses were opened in the Orhei district.

The town of Orhei began to develop especially quickly after 1900. This is evidenced by archival documents such as: the construction of an eye hospital in Orhei by Christopher Topalov in 1903. In 1905–1906, the issue of opening a city pharmacy began to be resolved. The documents of the Bessarabian provincial government contain information about the owners, lessees and donors of the city, among whom were representatives of the noble families of Grave, Skopovsky, Mandro, Erdeli, Zhivkovich, Yanushevich, Dolivo-Dobrovolsky. In 1911, the Catholic community of Orhei was allocated a plot of land in the city center for the construction of a chapel and the Chisinau-Orhei-Teleneshty railway was built. By 1914, a neo-Gothic church was built in Orhei. Orhei residents Gurevich and Pagis opened the first city cinema at the end of 1910. Later, in 1913, a new theater-illusion of Tomasin was opened in Orhei. The construction of a water supply system, the construction of male and female gymnasiums, electric lighting in Orhei and other important issues were considered in the first third of the 20th century, as evidenced by archival documents.

Alina OSTAPOVORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3952-8940>

dr. în arhitectură, Ministerul Culturii

E-mail: alina.ostapov@mc.gov.md**Femeia arhitectă – forța creativă după cel de-al Doilea Război Mondial***The women architect – the creative force after World War II*

În anul 1948, Uniunea Arhitecților Sovietici din URSS a organizat prima expoziție dedicată femeilor arhitecte, un eveniment semnificativ pentru promovarea lor în domeniul arhitectural și științific. Expoziția, care a avut loc la Moscova, a prezentat peste 1000 de exponate, lucrări arhitecturale și științifice realizate de 274 de femei arhitecte din întreaga Uniune Sovietică, printre care și arhitecte din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Lucrările expuse au acoperit o gamă variată de proiecte, incluzând construcții rezidențiale, industriale și publice, iar nivelul înalt al acestora a evidențiat progresele rapide ale femeilor în domeniu.

Extrasul din procesul-verbal nr. 7 al ședinței Prezidiului Consiliului Uniunii Arhitecților Sovietici din URSS din 27 aprilie 1948 remarcă importanța expoziției și propune organizarea de evenimente similare în viitor pentru a sprijini creșterea creativă și științifică a femeilor arhitecte. De asemenea, s-a recomandat ca femeilor arhitecte care au obținut distincții să se acorde drepturi preferențiale în distribuirea misiunilor creative și științifice. Expoziția a demonstrat succesul femeilor în cercetările științifice, elaborări de relevée și proiecte de restaurare, contribuind la dezvoltarea acestui domeniu. Uniunea Arhitecților a recomandat promovarea femeilor în funcții de conducere și a încurajat organizarea de expoziții viitoare care să adune un număr și mai mare de participanți.

În perioada 1946–1955, mai multe femei, precum Ț.M. Dukarskaia, R.L. Spirer, O.L. Kapțeva, V.G. Șuliga-Nesterenko, E.V. Pininskaia, T.G. Smirnova, T.V. Andreeva, G. I. Penbek, S.M. Stalinskaia, L.M. Kriț, E.V. Fangauzen sunt membre ale Uniunii Arhitecților din RSSM, doamne ce au avut un aport semnificativ în procesul de reabilitare a infrastructurii postbelice.

Sergiu TRONCIU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6420-4350>

dr. în arhitectură, Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: sergiu.tronciu@fd.utm.md

**Rolul femeilor-arhitecte în dezvoltarea arhitecturii și urbanismului
din Republica Moldova**

*The Role of Women Architects in the Development of Architecture
and Urbanism in Moldova*

În ultimele decenii, contribuția femeilor-arhitecte din Republica Moldova a devenit tot mai vizibilă, marcând o schimbare semnificativă în domeniul arhitecturii și urbanismului. Acestea au avut un impact major în educație, cercetare și proiectare, redefinind peisajul urban și consolidând rolul femeilor în profesii considerate, până nu demult, dominate de bărbați.

Comunicarea evidențiază realizările arhitectelor care au contribuit la remodelarea orașelor din Republica Moldova, promovând modernizarea și integrarea soluțiilor sustenabile. De asemenea, se analizează implicarea lor în educație, prin formarea generațiilor de arhitecți, și în cercetare, prin studii asupra patrimoniului arhitectural local și internațional.

Personalități precum Etti-Roza Spirer, Iulia Scvorțova și Albina Kiricenکو sunt doar câteva dintre exemplele de profesioniste care au adus contribuții remarcabile în acest domeniu. Prin proiectele lor inovatoare, care îmbină estetica cu funcționalitatea, și prin eforturile didactice și științifice, femeile-arhitecte din Republica Moldova au demonstrat că excelența nu cunoaște bariere de gen.

Constantin SPÎNU

ORCID ID: <https://orcid.org/>

dr. în studiul artelor, Uniunea Artiștilor Plastici din Moldova

E-mail: spinuconstantin_ipc@yahoo.com

Opțiuni tematice, sintactice și axiologice în pictura Eleonorei Brigalda

*Thematic, syntactic and axiological options
in the painting of Eleonora Brigalda*

Creația Eleonorei Brigalda – arhitect, artist plastic, doctor în studiul artelor, profesor universitar, care, pe parcursul carierei profesioniste a îmbinat fructuos activitatea pedagogică universitară cu cea de cercetare științifică din domeniul artelor plastice și pictura de șevalet, reprezintă o filă importantă în istoria și evoluția artelor plastice din Republica Moldova din ultimile trei decenii. Origi-

nalitatea demersului artistic al pictoriței, găsiindu-și o împlinire inedită în multiple tablouri de certă valoare, reliefează plenar, pe de o parte, opțiunile acesteia îndreptate spre selectarea riguroasă din universul cultural autohton a unor teme de vastă anvergură ideatică, pe de altă parte, de determinare lucidă a unui registru specific de mijloace artistice și sintaxe ale limbajului plastic, ultimele, asigurându-i protagonistei generarea unor valențe estetice și semantice de actualitate.

Profesând pe larg genurile tabloului tematic, a peisajului și a naturii statice, pictorița acordă o atenție sporită aspectelor tematice. Valorificând plastic teme importante din istoria și cultura artistică a țării, Eleonora Brigalda își etalează explicit într-o manieră artistică expresivă, preponderent de sorginte monumentalizată, viziunile personale asupra istoriei, asupra valențelor culturale împlântate în artefacte de valoare, fenomene și aparențe ideatic pluridimensionale.

Acestea, găsiindu-și în creația pictoriței o împlinire artistică inedită, contribuie la promovarea largă a tendințelor artistice contemporane în mediul cultural din Republica Moldova și de peste hotare.

Lucia ADASCALIȚA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1010-3380>

dr. în studiul artelor, Universitatea Tehnică a Moldovei, Facultatea Design

E-mail: lucia.adascalita@dip.utm.md

Aspects of satirical graphics in the artistic career of painter

Margareta Chițcății

Aspecte ale graficii satirice din creația pictoriței Margareta Chițcății

This article is a synthesis study of the satirical graphics of the painter Margareta Chițcății (b. 31.01.1967), aiming to research the artistic career by highlighting the distinctive features of the humorous-satirical works, the means of plastic expression, the messages generated, and the essential functions they have. Margareta Chițcății, together with the caricaturists Valeriu Curtu, Ion Migali, Mihail Gherman, Victor Crudu, Alex Dimitrov, Ion Mățu, Sergiu Puică, Valeriu Ionițoi, Sergiu Tomșa, Vitalie Cușnir and others, over the decades, consistently promoted herself through humorous-satirical sheets on the pages of the periodicals *Săptămâna*, *Cucu*, *Pardon*, *Lanterna Magică*, *Chipăruș*, *Chipăruș Plus*, *Chipăruș de la Moldova*. The satirical images signed by the painter are expressive and boldly reveal the serious social, cultural, and political problems in society. It is noteworthy that in her creation, Margareta Chițcății vastly explores metaphor and plastic symbols to challenge readers to reflect and develop critical thinking. The protagonist contributed significantly to the development

of local satirical graphics by organizing the *Capricios* International Cartoonists Festival-Competition in Chisinau, the first edition (2005) and by actively participating in the process of founding the *Cartoonists Association of the Republic of Moldova* (June 12, 2003), where she was appointed as president, but also to the promotion of this genre of fine arts nationally and internationally by actively participating in caricature competitions.

Sidonia TEODORESCU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4405-4508>

lector universitar, dr., arhitect, Universitatea de Științe Agronomice și Medicină Veterinară București, Facultatea de Horticultură, Departamentul de Peisagistică, Biodiversitate și Horticultură ornamentală
E-mail: sidoniati@yahoo.com

Arhitecta Henrieta Delavrancea-Gibory (1894–1987)

Architect Henrieta Delavrancea-Gibory (1894–1987)

Henrieta Delavrancea-Gibory (1894–1987) a fost una dintre primele arhitecte din România. Henrieta (*Riri*) Delavrancea a fost fiica cea mică a scriitorului Barbu Ștefănescu-Delavrancea, soră a scriitoarei și pianistei Cella Delavrancea și a pictoriței Niculina Delavrancea-Dona. După absolvirea Liceului Dimitrie Cantemir, este admisă la Școala Superioară de Arhitectură în 1913, fiind colegă cu Virginia Andreescu, Marioara Ioanovici și Horia Creangă. În anul 1916, întrerupe studiile din cauza războiului și se angajează ca infirmieră voluntară. Între 1918–1920, pleacă în Franța, împreună cu inginerul căpitan Émile Gibory, ofițer în misiune franceză în România, pe care-l cunoscuse în refugiul din Moldova din 1917 și cu care se căsătorește în 1919. În 1924, Henrieta Delavrancea-Gibory se reînscris la cursurile Școlii Superioare de Arhitectură din București, pe care o absolvă în anul 1926.

Henrieta Delavrancea-Gibory și-a desfășurat activitatea profesională în calitate de arhitect al Eforiei Spitalelor Civile (1925–1942) și, în paralel, în biroul propriu de arhitectură, până la suprimarea dreptului de liberă practică a arhitecților de către guvernul comunist din anul 1948.

Henrieta Delavrancea-Gibory s-a impus ca una din figurile marcante ale arhitecturii românești interbelice, cu o contribuție majoră în promovarea interpretării tradiției naționale în cheie modernă, binecunoscute fiind vilele proiectate de arhitectă la Balcic pentru o serie de comanditari din elita vremii.

Irina FRANCOVAORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-0073-7117>

profesor discipline de profil, Școala de Arte Plastice „Al. Șciusev”, Chișinău

E-mail: irfrankova@gmail.com

Abordări didactice inovatoare de utilizare a metodelor, procedeeelor și tehnicilor artistice de autor în predarea peisajului în școlile de artă
Innovative pedagogical approaches for the use of original artistic methods, procedures and techniques in the teaching of the landscape in art schools

Sinteza abordărilor didactice inovatoare în utilizarea metodelor, procedeeelor și tehnicilor de predare a peisajului în clasele primare, prezintă sumar rezultatul elaborării unei metodologii originale proprii în vederea predării compoziției în peisagistică în școlile de artă. În clasa întâi s-au parcurs elementele de bază ale compoziției precum: ritmul și pulsul ritmic, care au fost aplicate cu succes sub forma unor copaci dispuși ritmic. În clasa a doua, a fost introdus conceptul de masă și echilibru, cunoștințe folosite în peisajul montan. Pentru a atinge obiectivele propuse, au fost explorate două subiecte: în clasa întâi – „Scufița Roșie”, iar în clasa a doua – „peisajul montan”. La lecțiile de compoziție, s-a explorat, de asemenea, conceptul de centru compozițional sau „punctul de interes”, adică mijloacele prin care centrul poate fi evidențiat. Pentru realizarea compoziției „peisaj montan”, la început s-au întreprins câteva sesiuni în aer liber la un parc botanic pentru a desena pietre din natură. Lucrul la compoziția „Scufița Roșie”, a fost anticipat și el de sesiuni în aer liber pentru a desena copaci din natură. Obiectivele abordate în „Scufița Roșie” au respectat următoarea cronologie: linia orizontului și tipurile de peisaje, conceptul de perspectivă în peisaj, conceptul de perspectivă aeriană. Centrul compoziției a fost evidențiat prin culoare – reprezentat de fetița în roșu. Lucrările au fost executate deliberat într-o paletă monocromă, cu excepția Scufiței Roșii, care a fost redată în culoare. Această abordare a ajutat copiii să înțeleagă mai bine conceptul de perspectivă aeriană, deoarece culoarea, în stadiul inițial al învățării, poate interfera cu percepția integrității lucrării. Obiectivele abordate în compoziția „peisaj montan” au fost multidimensionalitatea, adâncimea sporită și spațialitatea. Munții – cei care sunt mai aproape par mai mari și mai contrastanți, în timp ce cei aflați mai departe par mai mici și mai omogeni. Stâncile abrupte și potecile accentuează suplimentar peisajul complex, iar norii care se îndreaptă spre centru adaugă adâncime compoziției. În acest tip de compoziție, centrul este evidențiat prin lumină. Astfel, scopul acestui curs este de a învăța copiii, prin intermediul peisajului, să simtă formatul, să perceapă spațiul pe multe planuri, să redea adâncimea și perspectiva aeriană, prin metode de predare accesibile, clare și ușor de înțeles.

Adelaida CHIROȘCAORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7332-9419>

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

E-mail: adelaidachiroasca@gmail.com

Portretele lui Eminescu reflectate în creația medalistică a pictorilor moldoveni Simion Odainic și Valentin Nejivov*Eminescu's portraits reflected in the medalist creation of Moldovan painters Simion Odainic and Valentin Nejivov*

Una dintre cele mai evocate personalități ale culturii române este indiscutabil marele poet Mihai Eminescu. Se zice că poetul a evitat onorurile, refuzând cu tărie pornirea celor care l-au iubit și apreciat și care râvneau să-l vadă *monument national*. Eminescu era de o modestie fără seamăn, ori de câte ori era vorba de persoana lui, dar de-o modestie demnă pe care a manifestat-o mereu. Posteritatea l-a răsplătit din plin înveșnicindu-i opera, numele și chipul în literatură, muzică, pictură, sculptură, cinematografie etc. A fost evocat cu prisosință și în arta medalistică cu ocazia diverselor evenimente remarcabile, beneficiind în acest sens de cea mai mare popularizare în afara hotarelor țării. Chiar în anul trecerii în neființă a poetului, au fost emise, la Iași, nouă medalii comemorative din aur, argint și bronz. Cu prilejul celor 20 de ani din ziua morții, la Galați vor fi bătute șapte medalii din aceleași metale nobile.

În 1950, la Centenarul nașterii poetului, la București se vor realiza alte șase piese medalistice, iar în 1989, în anul declarat de UNESCO „Anul Eminescu”, s-au confecționat circa șaptezeci de medalii și insigne eminesciene. Cu acest prilej și la Chișinău vor fi elaborate șaptesprezece piese medalistice consacrate marelui Eminescu, dintre autori evidențiindu-se artiștii plastici Simion Odainic (1938–2023) și Valentin Nejivov (1935–2004). Din creația lor se disting medalii mari și mai mici – primul evocând în special portretul din 1869, celălalt – cele patru portrete cunoscute ale poetului. Creația eminesciană a artistului-gravor, de origine ucraineană, Simion Odainic începe în anul 1970 cu elaborarea unei medalii din bronz, de mână, în câmpul căreia Eminescu, este redat la masa de scris, în semiprofil spre dreapta, de-asupra lui – veghează Luceafărul. În lunga sa activitate dedicată poetului, va realiza medalii cu dublă față ca cele din anii 1989 și 1993 sau cea unifață din 1991 consacrate Centenarului Eminescu, toate reproducând portretul din 1869.

În 1980, la 130 de ani de la nașterea poetului, Valentin Nejivov realizează prin gravare și turnare manuală o medalie unifață din bronz și câteva din aluminiu cu același portret din tinerețe. În 1993 sculptorul va reveni la chipul poetului Mihai Eminescu, realizând în metal cele patru portrete celebre. Portretele, realizate la

etape diferite de timp, îl reprezintă pe poet în prima fotografie în anii tineri, când acesta nu avea încă o înfățișare formată definitiv. Cel de-al doilea portret păstrează imaginea lui din perioada de maturitate când personalitatea poetului se manifesta în toată strălucirea sa, anume acest portret era considerat *cel mai vrednic de nemuritorul nume*. În cea de-a treia imagine ochii stinși ai poetului, expresia feței reflectă deja simptomele suferinței lui, acestea manifestându-se din plin în a patra fotografie, în care, după cum menționează sursele timpului, este redată doar *umbra lui Eminescu, dar nu icoana genialului poet*. Aceste patru portrete, care reprezintă un adevărat tezaur iconografic, au inspirat mulți artiștii plastici să ilustreze chipul poetului cât mai aproape de trăsăturile sale autentice.

Valeria BARBAS

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3895-112X>

dr. în studiul artelor și culurologie, Institutul Patrimoniului Cultural

E-mail: valeriabarbasm@gmail.com

Galina Cocearova – contribuția la muzicologia și componistica din Republica Moldova

Galina Cocearova – contribution to musicology and composition in the Republic of Moldova

Galina Cocearova a fost una dintre cele mai remarcabile personalități ale muzicologiei din Republica Moldova, contribuind semnificativ la evoluția teoretico-analitică a domeniului și la valorificarea științifică a creației componistice autohtone. Născută pe 22 ianuarie 1944, în Baku, Azerbaidjan SSR, a urmat studiile la Institutul de Stat de Muzică și Pedagogie Gnesin, specializându-se ulterior în cercetare muzicologică.

Parcursul său pe terenul academic s-a desfășurat pe parcursul a 45 de ani la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău, unde a predat discipline fundamentale precum Armonia și Solfegiul, contribuind la formarea a numeroase generații de muzicieni și muzicologi. De-a lungul activității sale, a publicat peste 300 de lucrări științifice, monografii și studii de referință, printre acestea se remarcă cele două volume *Armonia* (2001, 2003), scrise în colaborare cu V. Melnic, devenite lucrări de bază în învățământul superior muzical.

Studiile sale au abordat aspecte precum stilul național, influențele interculturale și substratul folcloric din creația compozitorilor moldoveni, punând accent pe sinteza modală moldo-evreiască. Lucrările sale precum *Procedee facturale noi, influențate de folclorism, în muzica compozitorilor din Moldova* (1997) și *Manifestări ale stilului național în muzică* (2009) sunt repere în domeniu. În

ultimii ani, s-a axat pe problematica relației dintre compozitor și folclor, explorând impactul muzicii tradiționale asupra formării stilului muzical și a identității etnoculturale. A realizat monografii despre compozitorii Zl. Tkaci și B. Miliutin și a analizat creațiile unor personalități marcante precum L. Gurov, V. Zagorschi, A. Mulear, o zonă aparte de interes fiind dimensiunea audiovizuală a muzicii în contextul operei lui D. Chițenco.

Activitatea sa a fost recunoscută prin numeroase distincții, iar în onoarea sa a fost instituit Premiul *Galina Cocearova* domeniul muzicologiei, de Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor din Republica Moldova (2020). Anul 2024 a marcat 100 de ani de la nașterea cercetătoarei G. Cocearova, care rămâne o figură de referință în muzicologia moldovenească, opera sa continuând să inspire noi generații de muzicologi și cercetători.

Ludmila MOKAN-VOZIAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5350-4921>

dr. în pedagogie, conf. univ., UPS „Ion Creangă” din Chișinău

E-mail: mokan-vozan.ludmila@upsc.md

Convergențe artistice prin prisma interculturalității

Artistic convergences through the prism of interculturality

Interculturalitatea reprezintă interacțiunea și dialogul constructiv între diferite culturi, tradiții și feluri de a fi. Într-o lume globalizată, înțelegerea, aprecierea și acceptarea diversității culturale devin esențiale pentru a promova o societate mai incluzivă și tolerantă. Perspectivile interculturale ne invită să depășim granițele și să privim dincolo de propriul nostru context cultural.

Arta, ca componentă a culturii, este un limbaj universal ce transcende barierele lingvistice și geografice, oferind o modalitate unică de a apropia și a conecta oameni din culturi diferite. Sub toate formele sale, aceasta reprezintă o fereastră către diverse culturi și trăiri umane, deschisă pentru a descoperi bogăția și complexitatea expresiilor artistice din întreaga lume. Varietatea de forme artistice ne dezvăluie o imagine complexă și colorată a mozaicului cultural al omenirii. Fiecare regiune, etnie și tradiție își are propriile expresii artistice unice, care reflectă istoriile, valorile și perspectivele specifice ale comunităților respective. Astfel, prin intermediul artei, putem explora modul în care diferite culturi își transmit valorile și experiențele unice. Lucrările de artă plastică, filmele, muzica și performanțele artistice ne oferă o deschidere către diverse moduri de gândire, simțire și tradiții. Prin intermediul picturii, sculpturii și altor forme de expresie creativă, artiștii pot să exploreze teme universale precum umanitatea,

natura etc., creând punți între identități culturale diferite. Operele de artă devin un spațiu de întâlnire și de dialog intercultural, permițând explorarea și înțelegerea reciprocă a tradițiilor, valorilor și experiențelor. Artiștii folosesc arta pentru a reflecta asupra a ceea ce ne unește ca oameni, dar și asupra a ceea ce ne diferențiază, încurajând publicul să privească dincolo de stereotipuri și să îmbrățișeze diversitatea. Rămânând ambasadori ai culturilor lor, artiștii folosesc arta ca un puternic instrument de comunicare și de colaborare interculturală.

Lilia DRAGNEVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-6908-701X>

asistent universitar AMTAP, director AO Centru pentru Artă Contemporană, Chișinău

E-mail: dragneva@gmail.com

Semințe ale speranței: activare, recuperare, abilitare.

Expoziție de Ștefan RUSU

Seeds of hope: engaging, reclaiming, empowering. Exhibition by Ștefan RUSU

Expoziția este o inițiativă multidimensională care investighează relația dintre spațiile publice post-socialiste, memoria arhitecturală și posibilitățile de regenerare urbană prin intervenții artistice. Lucrările evidențiază importanța păstrării memoriei colective în spațiile publice, dar și tensiunile dintre trecut și prezent. Practica artistică a lui Ștefan Rusu include filmul, fotografia și instalațiile menite documentării și interpretării acestor spații urbane, concepute pe baza unor cercetări istorice și prin interacțiuni cu comunitățile locale. Colaborările internaționale ale lui Ștefan Rusu evidențiază importanța dialogului în înțelegerea moștenirii arhitecturale a socialismului. Artistul analizează modul în care spațiile publice și arhitectura modernistă sunt transformate în perioada post-comunistă, fie prin modernizare, fie prin abandonare. De asemenea se explorează planificarea urbană socialistă, care urmărea să creeze orașe funcționale, centrate pe comunitate, dar care adesea avea o abordare care ignora nevoile individuale ale cetățenilor. Astfel, în filmele sale documentare (*Reclaiming the city*, 2012, *Autopcity*, 2015, *The Dark Side of the Dream*, 2022), artistul investighează felul în care aceste orașe „model” se adaptează unor noi realități economice și sociale. Expoziția *Semințe ale Speranței* poate fi interpretată ca un dialog complex între artă, spațiu și societate, integrând multiple referințe teoretice și artistice. Conceptul de *sculptură socială* al lui Joseph Beuys este extins pentru a include regenerarea urbană, gestul simbolic al lui Yves Klein este tradus într-o practică aplicată, iar rigoarea documentară a soților Becher este completată de un angajament poetic și participativ, inspirat de *Poetica Spațiului* propusă de Gaston Bachelard. *Semințe ale*

Speranței devine astfel un model de artă interdisciplinară și transdisciplinară, care recuperează trecutul pentru a deschide noi orizonturi colective.

Ludmila MOISEI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0856-7186>

dr. în istorie, conf. univ., Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

E-mail: moisei.ludmila@upsc.md

Rolul artei în construirea identității culturale

The role of art in building cultural identity

Arta și cultura sunt aspecte fundamentale ale vieții umane, având un rol vital în evoluția societății de-a lungul istoriei. Aceste domenii nu sunt doar forme de expresie creativă, dar și mecanisme prin care putem înțelege lumea în care trăim și ne putem conecta cu ceilalți. Ele reprezintă forme de exprimare a valorilor, tradițiilor, credințelor și a experiențelor unui grup sau comunități, contribuind la definirea și consolidarea identității lor culturale.

Sub diversele sale forme (muzică, dans, pictură, sculptură, literatură, teatru etc.), arta reflectă și conservează valorile culturale, oglindind valorile, credințele și modul de viață al unei culturi. Ea transmite aceste elemente din generație în generație, contribuind la conservarea identității culturale.

Arta și cultura oferă indivizilor și comunităților un mijloc de a-și exprima identitatea culturală, de a-și împărtăși experiențele și de a-și afirma apartenența la un grup cultural specific. Prin intermediul artelor vizuale, literaturii sau dansului, putem înțelege mai bine contextele culturale și sociale în care trăim și ne putem dezvolta aprecierea pentru diversitatea și pluralismul cultural. Or, facilitând dialogul între diferite culturi, permițând înțelegerea și aprecierea diversității culturale, arta poate servi ca un instrument de schimb cultural, contribuind la construirea unor punți între diferite comunități.

Deasemenea, arta încurajează creativitatea și inovația, permițând artiștilor să exploreze și să reinterpreteze elemente culturale tradiționale, iar prin aceasta, putem vorbi despre consolidarea sentimentului de mândrie și unitate, proces ce contribuie la evoluția și dinamismul identității culturale, la întărirea legăturilor sociale și promovarea coeziunii culturale.

Prin urmare, trebuie să susținem și să promovăm arta și cultura în societatea noastră, pentru a cultiva creativitatea, înțelegerea și respectul față de diversitate, și pentru a construi comunități mai armonioase și mai conștiente.

Liliana CONDRATICOVAORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8735-3364>

dr. hab. în studiul artelor, dr. hab. în istorie, Academia de Științe a Moldovei

E-mail: condraticova.asm@gmail.com

În comunicare ne-am propus să reconstituim istoricul Sălii Unirii din Clădirea Sfatului Țării, care a intrat în proces amplu de reparație și restaurare artistică. Ideea restabilirii spațiului original al sălii unde se țineau ședințele Sfatului Țării este binevenită și ar permite punerea în valoare a unui prețios monument de istorie, artă și arhitectură, precum și de valoare memorialistică. Realizarea în practică a ideii restabilirii fostei Săli de festivități a instituției implică cercetarea atentă a monumentului: studiul capacității structurale/ portante ale edificiului și a Sălii; lipsa impedimentelor de ordin structural ar permite înlăturarea elementelor străine, precum și va permite identificarea posibilelor elemente decorative ale spațiului original al sălii. În acest context au fost elaborate proiectul de consolidare parțială sau generală a edificiului, documentația necesară pentru proiectul de restaurare a designului original al Sălii Unirii. În contextul valorificării monumentelor istorice și racordării la politicile europene de conservare, păstrare și promovare a patrimoniului cultural, mai ales în perspectiva integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană, clădirea-monument a Sfatului Țării și Sala Unirii au nevoie de restaurare/reparație urgentă, punându-se în valoare importanța Sălii Unirii din cadrul Palatului Sfatului Țării din Chișinău, unde la 27 martie 1918 s-a votat Unirea Basarabiei cu România.

Clădirea-monument, un simbol din inima Chișinăului cunoscut și drept Palatul Sfatului Țării, păstrează memoria evenimente lor desfășurate acum mai mult de 106 ani. Este celebra clădire a fostului Gimnaziu nr. 3 pentru băieți din Chișinău de pe actuala str. Alexei Mateevici, nr. 111, în care, între 21 noiembrie 1917 și 27 noiembrie 1918, și-a ținut ședințele Sfatul Țării. Anume în această clădire, pe 27 martie 1918, cei 86 de deputați ai Sfatului Țării au votat Declarația de Unire a Basarabiei cu România, document fundamental și bază juridică temeinică a integrării populației basarabene în cadrul statului român.

Astăzi, o placă comemorativă, în partea stângă a accesului principal în clădire, amintește de acele evenimente importante, având inscripționat următorul text: „Clădirea fostului gimnaziu de băieți nr. 3, unde s-a votat Actul Unirii de către Sfatul Țării la 27 martie 1918” și un basorelief cu chipul lui Pantelimon Halippa care a fost instalat la începutul anilor '90 ai secolului XX.

La intrarea în celebra Sală de festivități a fostului Gimnaziu de băieți, unde și-a ținut lucrările Sfatul Țării și care a fost denumită Sala Unirii (existând și propunerea de Sala Sfatul Țării), a fost instalată o placă cu următorul text: „SALA UNIRII. În această sală, la 27 martie 1918, Sfatul Țării a votat Actul Unirii cu

România”. Actualmente, la adresa str. A. Mateevici, nr. 111, se află sediul unei instituții cu o deosebită însemnătate pentru cultura, arta și educația națională – Facultatea de artă teatrală, coregrafică și multimedia a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău (AMTAP), una dintre cele mai vechi instituții superioare de învățământ din Republica Moldova. De-a lungul anilor, strada unde este amplasat Palatul Sfatului Țării a purtat denumiri diferite: Sadovaia, Viilor, Ion Inculeț nr. 89 (la etapa transferului aici a Facultății de Agronomie a Universității din Iași), revenind în perioada sovietică la denumirea Sadovaia și după 1991 strada a fost numită în cinstea lui Alexei Mateevici. În 2023, clădirea istorică a AMTAP a devenit parte a unui proiect, în care nouă clădiri din patrimoniul național au beneficiat de povești digitale, cu elemente de animație, linie sonoră și AR integrate. La celebrarea, în anul 2018, a Centenarului Unirii Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România, precum și la consemnarea celor 105 ani de la Actul Unirii, în 2023, atenția istoricilor a fost concentrată pe bună dreptate asupra reflectării evenimentelor militare, politice, economice și spre re(ducerea) în sfera preocupărilor cercetătorilor a unor personalități marcante care au înfăptuit în anul 1918 Unirea. Nu mai puțin importante sunt istoricul și aspectele arhitecturale ale clădirii și Sălii Unirii unde s-au desfășurat ședințele Sfatului Țării din Chișinău, în care s-a hotărât Unirea cu România. De asemenea, este important să urmărim destinul acestei clădiri puse în valoare în perioada interbelică, cu numeroase tentative de mutilare în perioada sovietică și cu așteptarea de a fi restaurată, revalorificată, apreciată corespunzător la început de secol XXI. Intenția noastră este de a readuce în atenția istoricilor, arhitecților, restauratorilor emblematica Sala Unirii. Grație celebrei ședințe din 27 martie 1918 a Sfatului Țării, grație personalităților marcante, membri ai Sfatului Țării, precum și prezenței Prim-ministrului României Alexandru Marghiloman, Sala de Festivități din clădirea fostului Gimnaziu pentru băieți nr. 3 din Chișinău a devenit un adevărat monument istoric, artistic și memorialistic de valoare națională, fiind apreciată în mediul cultural și științific din spațiul românesc drept Sala Unirii din Chișinău.

Clădirea Gimnaziului nr. 3 pentru băieți din Chișinău, unde s-a întrunit Sfatul Țării, este un veritabil loc remarcabil, dar și loc al memoriei, cu o impresionantă contribuție istorică, artistică, arhitecturală, didactică, astfel că patrimonializarea, conservarea și punerea în valoare a Sălii Unirii din Chișinău sunt o modalitate eficientă de a păstra vie memoria deciziilor esențiale din istoria românilor.

Sala Unirii din Chișinău își recapătă astăzi valoarea și prestanța grație donației generoase a buzoienilor în frunte cu primarul orașului Constantin Toma, care și-au adus contribuțiile substanțiale pentru repunerea în valoare a Sălii unde s-a votat Unirea Basarabiei cu România, pe timpul prim-ministrului Alexandru Marghiloman, un celebru buzoian.

CONSERVAREA ȘI RESTAURAREA PATRIMONIULUI CULTURAL – EXPERIENȚĂ ȘI BUNE PRACTICE **Conservation and restoration of cultural heritage – experience and best practices**

Nicoleta VORNICU

ORCID ID: <https://orcid.org/000-0002-4025-2582>

dr. habil. arte vizuale, profesor, director Centrul Mitropolitan de Cercetări

TABOR, Iași, Expert Ministerul Culturii, România

E-mail: cmctaboriasi@yahoo.com

Cristina BIBIRE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4018-6933>

dr. în biochimie, Centrul Mitropolitan de Cercetări TABOR, Iași,

Expert Ministerul Culturii, România

E-mail: cristinabibire@yahoo.com

Cercetarea stării de conservare a lemnului din structura șarpantei de la clădirea bisericii Soborul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, localitatea Păușești, comuna Dumești

Research into the state of conservation of the wood in the roof structure of the Church of the Archangels Michael and Gabriel, Păușești, Dumești locality

Biserica Soborul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, localitatea Păușești, comuna Dumești, județul Iași a fost terminată de zidit în anul 1805, ctitorii acestui locaș sunt Iancu Miclescu, bevel spătar și Roxanda Roset conform inscripțiilor rămase pe spatele icoanei împărătești a Domnului Iisus Hristos din catapeteasmă.

Biserica a fost construită pe temelie de piatră, cu ziduri groase până la 2 m din cărămidă, planul arhitectonic este cruce la exterior și treflat la interior. Aco-perișul bisericii în șarpantă de lemn dublă are învelitoare din tablă galvanizată deteriorată. Turnul bisericii este pătrat și adăpostește camera clopotelor din care se face accesul la șarpantă. Lucrarea prezintă complexitatea evaluării stării de degradare a lemnului din structura șarpantei de la Biserica Soborul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil și necesitatea unei abordări multidisciplinare a cercetării, pentru a obține o imagine cât mai clară a stării de conservare în vederea reabilitării acesteia. Studiul prezintă degradările biologice, cu precizarea agenților care le provoacă precum și măsurile de conservare pentru materialul lemnos.

Au fost efectuate măsurători ale conținutului de umiditate și adâncimii de putrezire a lemnului pentru a explica cauzele degradărilor biologice. S-au identificat esențele lemnoase (molid, stejar) prin analiza preparatelor microscopice

în secțiune transversală și în secțiune tangențială. Atacul de insecte xilofage s-a identificat pe un perimetru limitat la nivelul lemnului de molid. Pentru îndeplinirea obiectivelor au fost utilizate tehnici de microscopie și analitice.

Cristina Maria SPÂNU-CÎMPIANU

drd., restaurator carte, Muzeul Național al Țăranului Român

E-mail: mmcc78@yahoo.co.uk

**Catalogul însemnărilor de pe cartea veche românească ce a circulat
în Episcopia Hușilor (secolele XVII–XIX)**

*Catalogue of the marginal notes from old Romanian books that circulated
in the Huși Diocese (17th–19th centuries)*

În urma unor cercetări ce s-au desfășurat de-a lungul mai multor ani în depozitele de carte veche ale Muzeului Eparhial Huși și ale Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, au fost identificate mai multe însemnări marginale pe cărți vechi. În spațiul geografic al actualei Episcopii a Hușilor, având ca arie fostele județe Fălciu, Vaslui și Tutova, nu au existat centre tipografice în secolele de puternică înflorire a artei tipografice românești. Acest lucru nu a reprezentat, însă, un impediment în procurarea de cărți sfinte necesare desfășurării cultului în această zonă a țării. Catalogul pe care l-am alcătuit adună laolaltă mărturiile ale vieții laice și religioase desfășurată de-a lungul a patru secole pe aceste meleaguri ale Moldovei. Noutatea acestui demers este că reunește într-o singură lucrare însemnările de pe cărțile vechi ce au circulat și au aparținut bisericilor din această zonă, făcând mai ușoară înțelegerea istoriei locale. De cele mai multe ori descifrarea acestor însemnări, scrise în marea lor majoritate în limba română cu caractere chirilice, este îngreunată de starea precară de conservare a exemplarelor, de pierderea multor file ale cărților sau de dispariția notelor de pe marginea foilor prin relegatul cărților.

Nu toate notele adunate în această lucrare sunt inedite, unele au fost publicate anterior, încă de la începutul secolului al XX-lea. Aceste însemnări marginale sunt caracterizate de subiectivism, prezența lor în structura cărții, ca parte integrantă a textului în timp, stârnesc curiozitatea cititorului despre ceea ce vor să transmită autorii dincolo de conținutul scris. Însemnările de pe cărți, păstrătoare ale memoriei colective, creează un liant între oamenii dispăruți cu mult timp în urmă și sfera preocupărilor acestora, evocând multe despre trecutul și viețile lor. Acestea dezvăluie, între altele, o lume trecută, cu trăiri individuale, familiale sau ale comunității. Însemnările făcute de preoți sau cărturari aduc un mare plus istoriei cărții vechi, deoarece fac legătura cu circulația ei, dar și cu evenimen-

tele politice, religioase sau sociale al căror singur martor a rămas astăzi cartea. Scrierile, mai scurte sau mai lungi, transmit o încărcătură emoțională și umană deosebită, mult mai pronunțată decât alte categorii de izvoare. Mesajele, odată așezate pe carte, nu vor fi uitate, străbătând timpul. Ele constituie registre ad-hoc de stare civilă sau documente biografice, de consemnări a unor fenomene meteorologice, cutremure etc. Formula ce devine leit-motiv al acestor mesaje și care apare în marea majoritate a acestora este „să se știe...”. Prin proveniența lor variată, de la sute de persoane de pe întreg cuprinsul ariei Episcopiei Hușilor, însemnările păstrate pe cartea veche alcătuiesc un mare jurnal colectiv al istoriei locale, o istorie, scrisă „de cei mici”, așa cum spunea Nicolae Iorga.

Rodica-Mariana ION

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9842-3321>

dr. în chimie, prof. univ., *Valahia University* of Targoviste, Romania, Academy of Romanian Scientists, Bucharest, Romania, *ICECHIM, Bucharest, Romania*

E-mail: rodica.ion@valahia.ro; rodica_ion2000@yahoo.co.uk

Lorena IANCU, ICECHIM, Bucharest, Romania

Ramona Marina GRIGORESCU, ICECHIM, Bucharest, Romania

Nelu ION, Academy of Romanian Scientists, Bucharest, Romania

Inorganic treatments for the consolidation of architecture monuments surface

Tratamente anorganice pentru consolidarea suprafeței monumentelor de arhitectură

The inorganic treatments are more durable, stable, and compatible in strengthening and stabilizing materials for different monuments. Under such context, hydroxyapatite (HAp) and carbonated hydroxyapatite (CHAp) are fascinating materials, particularly in the context of stone conservation and restoration. They have important applications in the conservation of cultural heritage, for calcareous (calcium-based) materials like limestone, marble, and other stone surfaces. **Hydroxyapatite (HAp)** – $\text{Ca}_{10}(\text{PO}_4)_6(\text{OH})_2$ – is used as a consolidant for calcareous stones because of its chemical similarity to the calcium carbonate in the stone, applied as a replacement for lost mineral content in damaged stones, filling in the pores and microcracks, and thereby strengthening the stone. **Carbonated hydroxyapatite (CHAp)** – $\text{Ca}_{10}(\text{PO}_4)_6(\text{CO}_3)_2(\text{OH})_2$ – is a substitute or modified form of hydroxyapatite, where some of the phosphate groups in the hydroxyapatite structure are replaced by carbonate ions (CO_3^{2-}). It is particularly useful in stone conservation because it more closely resembles

the mineralogy of marble, limestone, and other calcareous stones. Carbonated hydroxyapatite has been shown to be more durable and stable in acidic environments than pure hydroxyapatite, which makes it particularly useful for stone restoration in polluted or marine environments. HAp and CHAp are more stone-specific (particularly for calcareous stones like marble and limestone), whereas silicate-based consolidants are more general in their application. HAp and CHAp have been used in Conservation at the Restoration of the Parthenon (Athens, Greece), where HAp can replace lost calcium carbonate and improve the mineral structure of the stone, at the Sistine Chapel Ceiling (Vatican City), where HAp helped to consolidate and protect the fragile surfaces, and CHAp can help to restore the color and mineral balance of the plaster, preventing further deterioration from environmental damage, at Medieval Cathedral of Chartres (France), where CHAp treatments have been explored for strengthening and consolidating portions of the stone façade, and in the Colosseum (Rome, Italy), where HAp has been used to consolidate and restore the stone structure, preventing further decay and mineral loss. Both HAp and CHAp are cutting-edge materials in the field of stone conservation, offering long-term solutions to the degradation of calcareous stones, especially in polluted or acidic environments. In Romania, HAp and CHAp have been used at different monument surfaces (Basarbi Murfatlar Chalk Churches, Corvins' castle, Roman Mosaico, Sacidava Fortress, etc). The synthesis, characterization and application of HAp and CHAp on different surfaces will be analysed and discussed in this paper.

* **Acknowledgements:** This paper was supported by the Romanian Ministry of Education and Research, project PN 23.06 Nucleu Program – ChemNewDeal, project no. PN 23.06.02.01 – InteGral.

Ruxandra Ioana STROIA

expert restaurare piele, Muzeul National Brukenthal, Sibiu, România

E-mail: ruxandrastroia@gmail.com

Polixenia Georgeta POPESCU

dr. în chimie, Expert investigații fizico-chimice,

Muzeul National Brukenthal Sibiu, România

E-mail: corina.popescu@yahoo.com

Investigații și intervenții de restaurare a unor scaune cu tapiterie din piele

Investigations and restoration interventions of leather upholstered chairs

În lucrare sunt prezentate degradările întâlnite și etapele intervențiilor de restaurare (materialele și tehnica folosită) efectuate pentru atenuarea și/sau îndepărtarea degradărilor în scopul conservării suportului din piele, pentru scaune

cu tapițeria din piele. Sunt exemplificate degradări ale pielii determinate de: natura materialelor (tipul de piele) și îmbătrânirea naturală a acestora, tehnica de execuție, interacțiunea cu mediul dar și de intervenții neadecvate, insistându-se pe corelația dintre tipul de degradare și intervenția adecvată de restaurare.

Simona Violeta GHEORGHE

expert restaurator, Muzeul Olteniei Craiova

E-mail: simonagheorghe587@yahoo.com

Laserul în procesul de restaurare ceramică

Laser in the ceramic restoration process

Curățarea cu laser reprezintă cea mai importantă contribuție a fizicii la restaurarea și conservarea patrimoniului cultural. În ciuda lucrărilor de pionierat care datează de la începutul anilor 1970, această tehnică inovatoare a început să fie investigată sistematic și apoi aplicată pe scară largă abia după 20 de ani. O serie de investigații științifice au fost raportate în ultimele decenii în reviste și lucrări de specialitate, concentrându-se asupra eficienței, selectivității și eficacității ablației cu laser, precum și asupra avantajelor pe care le poate oferi față de curățarea cu ajutorul tehnicilor tradiționale. Acest lucru a declanșat un nivel timpuriu de diseminare a abordării curățării cu laser în domeniul restaurării.

Lucrarea prezintă procedeul de curățare cu laser, exemplificări ale intervențiilor realizate pentru curățarea ceramicii arheologice, precum și aparatul utilizat.

Toate intervențiile prezentate s-au efectuat cu aparatul de curățare cu laser din dotarea Laboratorului de Restaurare și Conservare al Muzeului Olteniei Craiova – COMPACT PHOENIX™. Acesta prezintă următoarele caracteristici: lungimea de undă: 1064 nm, energia impulsului: 150mJ / impuls Q-comutare, durata impulsului: 10ns, rata de repetare: 1-30Hz, putere medie maximă: 4.5W, dimensiuni: 31 cm x 54 cm (H x l), greutate: 30 kg.

Intervențiile de curățare cu laser au fost realizate pentru curățarea pastei albe a decorului incizat al unor piese din cultura Gârla-Mare – Cârna, pentru curățarea unor piese din ceramică romană, precum și pentru îndepărtarea notițelor de șantier efectuate agresiv (cu marker) direct pe suprafața ceramică.

Alina Geanina IONESCU

dr. în istorie, conferențiar universitar, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
director Muzeul ASTRA, Sibiu

Studiu de caz privind starea actuală de conservare a componentelor artistice prăbușite de la biserica din Surduc, județul Cluj

Case study on the current state of conservation of the collapsed artistic components of the Church in Surduc, Cluj County

Biserica din Surduc, situată în județul Cluj, este un monument de patrimoniu care a suferit de-a lungul timpului diverse modificări și deteriorări, în special după prăbușirea unor componente artistice. În ceea ce privește starea actuală de conservare a acestor componente, este esențial să ținem cont de mai mulți factori, cum ar fi tipul materialelor de construcție, condițiile climatice, intervențiile anterioare de restaurare și tehnicile folosite pentru protejarea patrimoniului.

Multe dintre elementele artistice, mai ales cele care au suferit prăbușiri parțiale, prezintă fisuri, exfolieri ale vopselei, pierderi de material sau chiar distrugerea unor detalii esențiale din cauza umidității sau a șocurilor mecanice.

Expunerea la condiții climatice extreme, cum ar fi ploaia, umezeala sau temperaturile fluctuante, poate duce la apariția unor probleme precum umflarea, crăparea sau apariția mucegaiului pe elementele artistice. De asemenea, vibrațiile produse de activitățile din zonă pot contribui la prăbușirea unor părți din biserică.

Florentina TRIF

dr. în științe, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea
Muzeul de Istorie și Arheologie Tulcea, România
E-mail: florentinatriff@yahoo.com

Restaurarea monumentului istoric biserica ortodoxă „Buna Vestire” din Tulcea cu fonduri europene

Restoration of the historical monument „Buna Vestire” Orthodox Church from Tulcea with European Funds

Unul din scopurile importante ale statelor europene este protejarea întregului patrimoniu cultural. Se urmărește, astfel, scoaterea în evidență a autenticității, a vechimii tuturor formelor culturale, a obiceiurilor și a tradițiilor lor, reliefându-se în acest fel identitatea fiecărui popor. De aceea, continentul european prin statele sale, este necesar să ia în considerare „tradițiile constituționale comune,

tradițiile și fenomenele culturale din statele membre, identitatea lor națională, la fel ca și principiul de subsidiaritate, trebuie să respecte și să protejeze echilibrul relațiilor dintre Biserică și stat”. Astfel, evoluția construcției sociologice, precum și orientarea socio-politică actuală sunt foarte importante în relația Stat-Culte, bisericile din Europa interacționând în mod direct cu instituțiile UE.

Pornind de la faptul că un edificiu este clasat monument istoric pentru a fi împiedicată degradarea, distrugerea, chiar dispariția sa, prin proiectul *Conservarea, protejarea și punerea în valoare a monumentului istoric Biserica Ortodoxă „Buna Vestire” din Tulcea*, s-a urmărit stoparea acestor fenomene. Clădirea bisericii este amplasată în zona sitului urban protejat „Strada Progresului” din municipiul Tulcea, înscris în LMI 2015, la poziția 472, cu codul TLII - s-B-05989

Proiectul „Conservarea, protejarea și punerea în valoare a monumentului istoric Biserica „Buna Vestire” din Tulcea”, propune reabilitarea întregului monument istoric. În memoriul justificativ întocmit de către restauratorul specialist în pictură murală Elena Martin, se specifică faptul că edificiul ecleziastic cunoscut și sub numele de *biserica grecească*, necesită executarea unor lucrări complexe de consolidare, conservare, restaurare și reabilitare.

Pentru punerea în evidență a monumentului istoric reabilitat importantă este și amenajarea peisagistică (reamenajare alei și spații verzi în incinta bisericii).

Iulia Maria PASCU

expert restaurare grafică, Muzeul National Brukenthal, Sibiu, România

E-mail: iulia_m_pascu@yahoo.co.uk

Martiriul Sfântului Sebastian – restaurarea unei gravuri din secolul al XVII-lea

The Martyrdom of Saint Sebastian – restoration of a 17th century engraving

Gravura din secolul al XVII-lea reprezentându-l pe Sfântul Sebastian, realizată pe hârtie manuală, prezenta deteriorări semnificative cauzate de factori fizici, fotochimici, fizico-chimici și biologici. Printre problemele identificate se numărau rupturile, îngălbenirea accentuată a suportului papetar și reparațiile anterioare improprii. Procesul de restaurare a inclus curățarea uscată, îndepărtarea benzilor de hârtie vechi, realinierea și consolidarea rupturilor, presarea și integrarea cromatică. Aceste tratamente au restabilit integritatea structurală și coerența estetică a operei de artă. Detaliile procesului de conservare au fost prezentate în cadrul expoziției „Magia Restaurării” de la Palatul Brukenthal, evidențiind complexitatea și importanța păstrării patrimoniului cultural.

Loredana POPA

expert restaurator pictură și lemn policrom

Centrul de Cercetare și Conservare – Restaurare a Patrimoniului Cultural,
Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, România
E-mail: loryremus@yahoo.com

Remus Ioan POPA

expert restaurator pictură și lemn policrom

Centrul de Cercetare și Conservare – Restaurare a Patrimoniului Cultural,
Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, România
E-mail: loryremus@yahoo.com

†Daniela SĂLĂJAN

expert restaurator pictură șevalet

Centrul de Cercetare și Conservare – Restaurare a Patrimoniului Cultural,
Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, România
E-mail: loryremus@yahoo.com

Gheorghe Tattarescu – *Fată în albastru.*

Unele tratamente de restaurare-conservare

Gheorghe Tattarescu – Girl in Blue. Some restoration treatments-conservation

Gheorghe Tattarescu, (octombrie 1820 – 24 octombrie 1894) este un artist de seamă al culturii românești modeme, fondator al Academiei de Artă din București, profesor și îndrumător al multor generații de artiști.

Lucrarea a intrat în laboratorul de restaurare în vederea aplicării unor tratamente complexe de restaurare-conservare. Acest tablou va intra după restaurare în Galeria de Artă Românească a Muzeului de Artă, Complexului muzeal Național Moldova – Iași. Tabloul are dimensiunile de 92 × 64 cm, este realizat în culori de ulei pe suport din pânză de in

Stratul pictural este alcătuit din strat de preparare, strat de culoare și stratul protector – verni. Peliculele de culoare sunt aplicate în strat subțire, iar pe alocuri întâlnim ușoare împăstări;

Straturile de preparare și de culoare prezintă o rețea de cracluri pe toată suprafața datorate manipulărilor improprie și a multiplelor lovituri și zgârieturi dinspre față spre spate și dinspre spate spre față. O zgârietură inestetică și de dimensiuni mari se află pe fața personajului în zona ochilor. Mici lacune și zgârieturi sunt pe toată lungimea marginilor. Sfâșieturi ale pânzei și stratului pictural sunt mascate cu petece aplicate pe spate (în număr de două). O ruptură a pânzei cu lacună de strat pictural se află în partea de jos stânga. Altă lacună de strat pictural este localizată sub ochiul stâng al femeii, rezultată în urma unei împunsături cu un obiect ascuțit. Colțurile nu sunt pictate inițial, lăsând loc unei

rame cu paspartu oval. Stratul de verni este aplicat subțire și inegal, modificat cromatic și curățat pe alocuri, acoperit cu depuneri aderente.

În metodologia de restaurare s-au utilizat materiale adecvate, reversibile și compatibile cu cele originale, intervenția de restaurare urmărind conservarea și punerea în valoare a originalului, odată cu recuperarea aspectului estetic inițial, conceput de autor.

Mihai-Alex OLTEANU

muzeograf, Muzeul Mitropolitan Iași, România

E-mail: mihai.olteanu@mmb.ro

Icoane ale sfintei Cuvioase Parascheva expuse în muzeului mitropolitan Iași
Icons of Saint Parascheva Exhibited at the Metropolitan Museum of Iași

Muzeul Mitropolitan din Iași deține o impresionantă colecție de icoane dedicate Sfintei Cuvioase Parascheva, ocrotitoarea Moldovei, reflectând atât talentul artistic al iconarilor, cât și profunda devoțiune față de sfântă. Aceste icoane sunt realizate în tehnici variate, precum pictura pe lemn, mozaicul și broderia, fiecare aducând un plus de expresivitate și detaliu.

Printre piesele remarcabile se numără o icoană deosebită, ce poartă o inscripție de danie din partea Mariei Sturdza, oferind o perspectivă asupra evlaviei familiei domnitorilor moldoveni. Un alt exponat de mare valoare este o icoană a Sfintei Parascheva găsită la Capul de pod Cuban (Kuban), Batareni, Caucazia (Bătălia Stalingradului), de căpitan rezervă, Guriță Andone de la Divizia 3 Munte pe care a trimis-o „Sfintei Mitropolii de la Iași”.

Această colecție nu doar că evidențiază măiestria artistică a vremii, ci și rolul esențial pe care Sfânta Parascheva l-a avut în viața credincioșilor. Prin expunerea acestor obiecte de cult, Muzeul Mitropolitan oferă vizitatorilor o incursiune în istoria spiritualității moldovenești, demonstrând continuitatea cinstirii sfintei și influența sa asupra artei religioase de-a lungul secolelor.

Otilia MIRCEA

dr. în chimie, expert în conservare și restaurare metale, Complexul Muzeal Național Neamț, Laboratorul de Restaurare-Conservare Roman, Județul Neamț, România

E-mail: otliamircea@yahoo.com

George-Dan HÂNCEANU

restaurator, Complexul Muzeal Național Neamț, Muzeul de Istorie Roman

E-mail: georgehanceanu@yahoo.com

Viorica VASILACHE

dr. în chimie, expert investigații chimice, Universitatea „A.I. Cuza”, Institutul de Cercetări Interdisciplinare, Departamentul de Științe Exacte și Științe ale Naturii, Centrul de Cercetare cu Tehnici Integrate pentru Investigarea Aerosolilor Atmosferici în România, Laboratorul de Meteorologie Aplicată și Climatologie, Iași, România

E-mail: viorica_18v@yahoo.com

Ana DROB

dr. în istorie, cercetător științific, Universitatea „A.I. Cuza”, Institutul de Cercetări Interdisciplinare, Departamentul de Științe Exacte și Științe ale Naturii, Centrul de Cercetare cu Tehnici Integrate pentru Investigarea Aerosolilor Atmosferici în România, Laboratorul de Meteorologie Aplicată și Climatologie, Iași, România

E-mail: anadrob1@gmail.com

Vasile PELIN

dr. în știința mediului, cercetător științific, Universitatea „A.I. Cuza”, Institutul de Cercetări Interdisciplinare, Departamentul de Științe Exacte și Științe ale Naturii, Centrul de Cercetare cu Tehnici Integrate pentru Investigarea Aerosolilor Atmosferici în România, Laboratorul de Meteorologie Aplicată și Climatologie, Iași, România

E-mail: vasilepelin@yahoo.com

Studiul degradării în sol și metodologia de restaurare a doi cercei descoperiți în punctul Spitalul Precista din Roman, județul Neamț

Soil degradation study and restoration methodology of two circles discovered at the Precista Hospital in Roman, Neamț County

Artefactele confecționate din metal aflate într-un stadiu avansat de degradare necesită o atentă examinare pentru determinarea unor particularități legate de compoziția chimică, tehnica de obținere sau identificarea formei originale. Mai mult, în cazul unor obiecte care au fost implicate în practici funerare (ca de exemplu monede, cercei, inele, pandantive etc.), crustele de coroziune acoperă integral suprafețele originale, respectiv inscripțiile/legendele în cazul monedelor sau decorul/ornamentul în cazul bijuteriilor. Aceste categorii de artefacte prezintă un interes aparte deoarece în crustele de coroziune pot fi conservate resturi de fibre/fire textile, lemn, os sau alte materiale cu care au fost în contact, studiul interdisciplinar fiind coordonat spre determinarea tipului de degradare și

explicarea unor interacțiuni din sol. În acest sens, lucrarea de față prezintă doi cercei¹, ca fiind o cazuistică interesantă din punct de vedere al degradării și a redării stării originale prin restaurare-conservare. Studiul² a fost efectuat în contextul evidențierii unor caracteristici care pot constitui indicatori ai compoziției chimice în condiții specifice de zacere. În analiză au fost implicate tehnici neinvazive de stereomicroscopie, microscopie electronică cu scanare (SEM) cuplată cu spectroscopia de raze X cu dispersie de energie (EDX) și spectrometria de fluorescență de raze X (XRF). Totodată, în lucrare sunt prezentate și etapele de restaurare-conservare a celor doi cercei.

Polixenia Georgeta POPESCU

dr. în chimie, Expert investigații fizico-chimice,

Muzeul National Brukenthal Sibiu, România

E-mail: corina.popescu@yahoo.com

Ruxandra-Ioana STROIA

expert restaurare piele, Muzeul National Brukenthal, Sibiu, România

E-mail: ruxandrastroia@gmail.com

Manuscrisul *Commentarius in Evangelium Johannis apostoli et evangelistae*: investigații și intervenții de restaurare

Manuscrisul Commentarius in Evangelium Johannis apostoli et evangelistae: investigations and restoration interventions

Manuscrisul *Commentarius in Evangelium Johannis apostoli et evangelistae* autor Rupertus Tuitiensi, 2 copii necunoscuți, sec. XV, face parte din colecția de manuscrise medievale ale Muzeul National Brukenthal – Biblioteca Brukenthal. În comunicare este prezentată descrierea cărții manuscris, starea de conservare, detaliile de realizare și studiul prin microscopie optică a suporturilor din hârtie, pergament și piele. Sunt descrise intervențiile efectuate pentru conservarea și restaurarea manuscrisului.

¹ Cerceii au fost descoperiți în urma cercetărilor arheologice preventive efectuate la Roman, punctul *Spitalul Precista* (campania anului 2023). Responsabil științific de șantier, cercetător dr. George-Dan Hânceanu

² Proiectul de cercetare *Cercetarea interdisciplinară a bunurilor culturale. Conservarea și restaurarea artefactelor din metal*, având ca parteneri Complexul Muzeal Național Neamț (coordonator dr. Otilia Mircea) și Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Centrul ARHEOINVEST (coordonator C.S. II dr. Viorica Vasilache).

Lilia DRAGNEVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-6908-701X>

asistent universitar AMTAP, director AO Centrul pentru Artă Contemporană,
Chișinău, Republica Moldova
E-mail: dragneva@gmail.com

Soluție pentru mozaicul simbolic al Chișinăului „Plugarul Universului”
Solution for Chișinău's landmark mosaic "The Ploughman Of The Universe"

„Plugarul Universului” de Aurel David – o operă unică în felul său, prin subiectul abordat, soluțiile compoziționale și plastice transpuse de autor, necesită inevitabil și imperativ crearea tuturor condițiilor posibile pentru asigurarea conservării și restaurării acesteia.

Lucrarea în cauză este realizată în smaltă (sticlă colorată), într-o formă liberă și neîmpovărată de strictetea caroului ci mai degrabă formulată în mișcări fluide și spiralice. Mozaicul prezintă titanicul efort al țăranului moldovean care ară și seamănă universul, mânuind un plug cu care făurește lumea din jur. „Plugarul Universului” este o lucrare cu tentă simbolică realizată într-o stilistică post-impressionistă, care tematic reflectă grandiosul efort al umanității de cucerire a cosmosului. Întregul batiment al Centrului de Tineret „Iuri Gagarin” a fost edificat în cinstea primului cosmonaut, care potrivit legendei a pus prima piatră de temelie la construcția clădirii. Pentru a glorifica acest eveniment de importanță mondială care a schimbat cursul umanității, maestrul Aurel David elaborează imaginea iconică a plugarului făuritor – aluzie la geneza comună a umanității. Tematica mozaicului în afară de semnificația abordată în mod direct, concomitent este și despre zidirea propriului univers prin muncă asiduă și puterea nestingherită de caracter, dihotomia elementelor – terestru și celest – contopirea spiritului uman cu contextul universal. În acest sens, capodopera marelui artist Aurel David, este în egală măsură un monument istoric, parte indivizibilă a moștenirii artistice autohtone și o valoare universală care poate fi readusă în circuit, valorificată și recontextualizată de generațiile care vin. Mozaicul în sine, este o parte inherentă a moștenirii noastre culturale, și pentru orașul Chișinău este acea latură a aspectului urban care reflectă fidel și într-o formă estetică elevată istoria orașului și unicitatea acestuia.

Lavinia-Ana AXENTIOI

restaurator metal, conservare, Complexul Muzeal Național Neamț,
Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu-Neamț, Târgu Neamț, România
E-mail: lavy_girl_4ever@yahoo.com

Otilia MIRCEA

dr. în chimie, expert în conservare și restaurare metale, investigații științifice
Complexul Muzeal Național Neamț, Laboratorul de Restaurare-Conservare Roman
E-mail: otliamircea@yahoo.com

**Restaurarea unor monede descoperite la Biserica Tăierea Capului
Sfântului Ioan Botezătorul din comuna Vânători-Neamț**

*Restoration of some coins discovered at the Church of the Beheading
of Saint John Baptist in the location of Vânători-Neamț*

Artefactele din metal descoperite la diferite adâncimi în sol cu stări de conservare care variază de la cele puțin afectate de trecea timpului la cele parțial sau total mineralizate constituie o provocare pentru restaurator în contextul conservării-restaurării. Dintre categoriile de obiecte provenite din cercetări arheologice sistematice sau preventive, cele de mici dimensiuni, cum sunt monedele, prezintă un interes deosebit atunci când suprafețele originale sunt complet acoperite de crustele de coroziune. Obiectul lucrării de față îl constituie două monede care au fost descoperite în urma cercetărilor arheologice preventive¹ efectuate de dr. Vasile Diaconu la Biserica Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul din comuna Vânători, județul Neamț. Acestea prezintă stări de conservare diferite, una fiind întreagă cu suprafața originală acoperită complet, iar cea de-a doua a fost descoperită în stare fragmentară. Propuse pentru conservare – restaurare, în lucrare sunt prezentate etapele parcurse în funcție de starea de conservare a fiecărei monede.

¹ Cercetările arheologice preventive de la Biserica Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul au fost conduse de dr. Vasile Diaconu de la Complexul Muzeal Național Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu-Neamț

Lăcrămioara GRĂDINARU (mc.Nectaria)

restaurator debutant, Mănăstirea „Nașterea Maicii Domnului” Tesalonic, Grecia

Mina MOȘNEAGU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7343-1317>

dr. în biologie, conferențiar, Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași,

Facultatea de Teologie Ortodoxă

E-mail: minarom@yahoo.it

**Cercetarea și restaurarea Icoanei „Iisus Hristos Mântuitorul”
din colecția Muzeului Mitropolitan din Iași**

*The research and restoration of the icon "Jesus Christ the Savior"
from the collection of the Metropolitan Museum of Iași*

Icoana care face obiectul acestei lucrări aparține Muzeului Mitropolitan din Iași, fiind păstrată în depozit, dată fiind starea de conservare precară. Analizele efectuate au relevat faptul că este o pictură în tehnica tempera, realizată pe un suport de lemn de tei, grunduit. Pictura a fost realizată în stilul icoanelor de tradiție bizantină, personajul fiind, însă, mult umanizat, cu linii curbe, lejere. Scrisul este în limba greacă.

Icoana a suferit o gamă largă de degradări, care i-au afectat atât aspectul original, cât și integritatea și rezistența mecanică. Aceste daune s-au produs de-a lungul timpului din cauza viciilor de tehnică de autor, a condițiilor de păstrare, precum și din cauza intervențiilor necorespunzătoare ale deținătorului. Autorul a utilizat o scândură cu un nod care a căzut la un moment dat. Astfel, deținătorul a considerat că este necesar să se intervină prin obturarea găurii din lemn, chituiră și retușarea pierderii de strat pictural. Acestea au fost realizate neglijent, pe o suprafață mult mai mare decât zona lacunară. Mai mult, icoana a fost repictată pe zone extinse ale veșmântului lui Iisus cu un pigment auriu, iar fondul a fost acoperit aproape integral, inclusiv scrisul, cu o culoare albastră. Icoana are toate marginile tăiate, nefiind indicii clare pentru dimensiunile originare. Această modificare dimensională creează confuzie despre locul și rolul icoanei în spațiul liturgic în care a fost utilizată.

Restaurarea icoanei a presupus, în principal, biocidarea, completarea lipsurilor de lemn, îndepărtarea chiturilor și a repictărilor de pe stratul pictural, completarea lacunelor prin chituire și integrare cromatică, precum și vernisarea finală.

Consuela CIOBOTEANU

expert restaurator, Muzeul Național al Literaturii Române București

E-mail: consuela_cuiboteanu@yahoo.com

Ion BARBU

șef Secție Patrimoniu Muzeul Național al Literaturii Române București

E-mail: barbu.ion@gmail.com

**Degradări specifice și intervenții de conservare-restaurare aplicate
periodicelor Icoana Lumei. Foaie pentru îndeletnicirea moldo-românilor
(Iași 1840, 1841)**

*Specific degradations and conservation-restoration interventions applied to
World Icon periodicals. Sheet for the employment of Moldovan-Romanians
(Iași 1840, 1841)*

Patrimoniul scris este martor permanent al problemelor existențiale umane, transmitând memoria vie a secolelor trecute. Muzeului Național al Literaturii Române deține colecții impresionante de carte veche și rară, periodice, manuscrise, documente, acte și scrisori. Publicațiile periodice vechi ajung frecvent în laboratorul de restaurare, fiind constituite din materiale organice supuse permanent degradării, chiar și în condiții perfecte de microclimat, așa cum au ajuns și cele patru gazete care fac subiectul acestei lucrări.

Prima parte a lucrării cuprinde descrierea celor patru exemplare ale periodiceului *Icoana Lumei*, anul I (nr. 6 din anul 1840, nr. 21, 22 și 45 din anul 1841) iar în cea de-a doua parte, procesul de restaurare al acestora: degradările specifice, rezultatul investigațiilor fizico-chimice și biologice, metodologia de restaurare și la final, concluzii legate de valorificarea lor prin conservare-restaurare.

Icoana Lumei este prima revistă românească, tip magazin, subintitulată „Foaie pentru îndeletnicirea moldo-românilor” tipărită la Institutul Albina din Iași în 1840, cu text (alfabet chirilic) însoțit de ilustrații, având caracter enciclopedic, pe suport grafic din hârtie manuală cu conținut din fibre vegetale, cerneala fiind tipografică, pe bază de carbon.

Din punctul de vedere al stării de conservare, filele prezentau un grad avansat de deteriorare ca urmare a uzurii funcționale, a expunerii la factori de degradare fizică, chimică și biologică. Intervențiile de restaurare s-au făcut corelând materialele componente cu starea de degradare prezentă la fiecare filă. Operațiile de restaurare au urmărit consolidarea suportului celulozic și a textului, deacidificarea hârtiei, reîntregirea filelor, redarea aspectului inițial al periodicelor.

PROBLEME DE LINGVISTICĂ ȘI LITERATURĂ. PROVOCĂRI ACTUALE / Problems of linguistics and literature. Current challenges

Aliona GRATI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4289-2054>

dr. hab. în filologie, prof. univ., Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: alionagrati@gmail.com

Modelul Eminescu în creația poetelor din Basarabia. Anii 1920–1930

The Eminescu Model in the Creation of Poets from Bessarabia. 1920s–1930s

Magda Isanos, Olga Vrabie, Liuba Dimitriu, Lotis Dolenga, Elena Dobroșinchi-Malai, Elena Vasiliu-Hasnaș, Olga Crușevan-Florescu, Corina Constantinescu, Cecilia Balbareu, Ecaterina Cerchez, Claudia Ilarie, Veronica Russo, Elena Alistar, Silvia Murafa, Ecaterina Cavarnali, Ana Bulgăre, Emilia Cicoare, Tatiana Gălușcă, Maria Delacozia, Crisanta Olteanu, Ala Razu, Verona Brateș, Diana D. Anastasescu, Sanda Condrea, Cornelia Maria Contici, Elvira Oaza, Elvira Peroiu, Doina Petreanu, Ana Leahu Luțcan, Irina Stavchi: în marea lor majoritate sunt nume uitate, dintr-un motiv sau altul. Însă fie și faptul că astăzi le putem trece în revistă pentru istoria literaturii române dintre Nistru și Prut prezintă o confirmare că între anii 1920–1930, procesul literar era viu, în cazul autoarelor chiar efervescent, dacă ținem cont că în secolul anterior fuseseră absente. Poezia lor stă sub influența poezilor romantici și simbolști din literatura română și altor țări europene. În virtutea formării la școala și presa timpului, poetele din interbelic au preluat mai ales modelul poeziei lui Mihai Eminescu, care reușise să se impună, grație interpretărilor unor critici literari de forță, ca etalon al poeticității în întreg spațiul românesc. Făcând parte din generația Unirii, poetele anilor 20–30 au înclinat să preia mai ales modelul poeziilor eminesciene care au abordat teme social-politice (conform modelului de receptare al lui C. Dobrogeanu-Gherea) sau care exprimau (potrivit lui N. Iorga) sufletul românesc. În albia esteticii romantice, sunt mimate imagini eminesciene recurente ca *visul*, *floarea albastră*, *grădina paradisiacă*, *muntele*, *peștera*, *oceanul*, *marea*, *râul*, *lacul* etc. Magda Isanos adoptă modelul ontologic al poeziei eminesciene *eu și lumea-grădină*. În comunicarea propusă se va pune în relief gradul de asimilare a modelului eminescian de poeticitate de către cele mai talentate poete din interbelicul basarabean: Magda Isanos, Olga Vrabie, Liuba Dimitriu, Lotis Dolenga.

Rodica GOTCAORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4556-7647>

dr. în filologie, cercetător științific, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: gotcarodica@gmail.com**Structuri arhetipale în imaginarul poeziei lui Cezar Baltag***Archetypal structures in the imaginary of Cezar Baltag's poetry*

Lirica semnată de Cezar Baltag reprezintă una dintre sursele resurecției poeziei române, care s-a produs odată cu generația șaizecistă, militând pentru o revenire către temele lirismului interiorizat și discursul confesiv.

În comunicare, ne îndreptăm cercetarea spre structurile arhetipale identificate în imaginarul poetic al textelor semnate de Cezar Baltag, pentru a întregi viziunea asupra fenomenului literar șaizecist, facilitând, atât înțelegerea creației unui autor, cât și pe cea a întregii generații la care acesta se raportează.

Cele opt ansambluri sau structuri arhetipale ale imaginarii, identificate de Lucian Boia, sunt aplicate analitic în cadrul interpretării liricii lui Cezar Baltag, valorificând imaginile artistice, simbolurile, motivele și temele ce corespund conștientizării realității transcendente, duplicității vieții și morții, conceptualizării alterității, definirii principiului unificator al lumii, reevaluării miturilor fundamentale, identificării posibilelor perspective, refuzului condiției umane și opoziției imaginilor fundamentale.

Astfel, prezentarea poeziei lui Cezar Baltag prin prisma ansamblurilor arhetipale ale imaginarii, ne permite să observăm clar că aceasta nu este altceva decât o revigorare a lirismului, după o perioadă în care valoarea estetică a fost pe un plan secund.

Roxana Mihaela IORGULESCU BANDRABURORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-7162-6144>

drd., Școala doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM

E-mail: riorgulescu@gmail.com**Simbolistica numerelor 3 și 9 în mitologia românească: repere ale structurării narrative. Ce ne învață astăzi poveștile de ieri?***The symbolism of the numbers 3 and 9 in Romanian mythology: markers of narrative structure. What do yesterday's stories teach us today?*

Simbolurile numerice au jucat de-a lungul timpurilor un rol central în mituri, legende și basmele universale, fiind utilizate atât pentru a structura narațiunea,

cât și pentru a ilustra concepte spirituale și, deopotrivă, pentru a transmite valori culturale. În basmul românesc, de pildă, fie acesta popular sau cult, cifrele 3 și 9 se remarcă prin frecvență, dar și prin semnificație, constituindu-se atât în piloni ai structurii narrative, cât și în elemente esențiale ale drumului inițiativ al eroului, pe care le putem decodifica în fapt ca instrumente de educație și de reflecție asupra sensului vieții și al relației dintre om (microcosmos) și univers (macrocosmos), inclusiv în vremurile celei de-a 4-a revoluții industriale. Fie că vorbim despre trei probe esențiale, de factură inițiativă, trei ajutoare magice sau nouă obstacole simbolice, aceste cifre nu sunt doar instrumente literare, ci adevărate expresii ale unor structuri arhetipale ce reflectă ordinea cosmică și idealurile culturale ale neamului, motiv pentru care tiparele 3 și 9 continuă să fascineze și să inspire chiar și în lumea contemporană.

Mihaela STANCIU (PLEȘCA)

dr. în filologie, muzeograf, Muzeul Național al Literaturii Române, București

E-mail: mihsta2@gmail.com

Anișoara UDREA

muzeograf, Muzeul Național al Literaturii Române, București

E-mail: annista05@yahoo.com

Hortensia Papadat-Bengescu. Femeia-scriitor a literaturii române

Hortensia Papadat-Bengescu. The Woman Writer of Romanian Literature

Formarea artistică a Hortensiei Papadat-Bengescu trasează drumul de la scrierile șchioape ale copilăriei, la încercările discrete de literatură, ca mai apoi la încadrarea definitivă în lumea beletristică. În orașele de provincie în care a trăit fără plăcere (Turnu Măgurele, Buzău, Focșani, Constanța), Hortensia Papadat-Bengescu nu a avut parte de un mediu literar care să o cultive, dar a făcut din corespondență cheia de boltă prin care a reușit să se regăsească pe sine; apoi, întâlnirile revelatorii cu G. Ibrăileanu și cu E. Lovinescu, colaborarea la *Viața Românească* și, mai târziu apartenența definitivă la cenaclul *Sburătorul*, au format liantul către recunoașterea Hortensiei Papadat-Bengescu ca *prima femeie-scriitor* din literatura română. Lucrarea pe care o vom prezenta cuprinde etapele esențiale din parcursul Hortensiei Papadat-Bengescu, după cum urmează: membră marcantă a cenaclului *Sburătorul*, debutul întârziat, proza scurtă (numită convențional proză de tinerețe), ce reprezintă un act de spovedanie, genul epistolar – factor determinant al consacrării literare, publicarea sub egida a două voci de referință ale criticii românești: G. Ibrăileanu și E. Lovinescu, autobiografia, jurnalul, subiectivitatea *versus* obiectivitatea.

Ana Maria RUSNACORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-3315-5795>

drd., Școala doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM

E-mail: rusnacanamaria2@gmail.com**Bancurile politice din RSSM – o formă distinctivă a literaturii orale***The political jokes from the MSSR – a distinctive form of oral literature*

Autorul acestei comunicări își propune să analizeze bancurile politice din Basarabia, considerându-le o formă distinctă de literatură orală, care a apărut ca o alternativă la literatura oficială a realismului socialist în perioada RSS Moldovenească. Bancurile politice au circulat pe cale orală, reflectând realitățile sociale și politice ale vremii și servind ca o modalitate de a exprima opoziția față de regimul totalitar.

În acest context, autorul subliniază faptul că literatura orală include creații transmise verbal, precum povești, legende și cântece, care se modifică în timp și spațiu. Bancurile politice se încadrează în această categorie, având caracteristici fundamentale precum transmiterea orală, anonimatul autorilor și adaptabilitatea la contextul socio-politic. În plus, autorul face o paralelă cu ideile romanticilor din secolul al XIX-lea, care considerau literatura orală ca fiind în pericol de dispariție și, prin urmare, necesită o colectare și fixare în scris. În acest sens, autorul își propune să continue procesul de colectare a bancurilor politice din Basarabia prin intermediul chestionarului și să identifice trăsăturile lor principale, în vederea evidențierii caracterului lor oral.

În continuarea acestei analize, autorul explorează trăsăturile distinctive ale bancurilor deja colectate, ca parte a literaturii orale, detaliind modul în care acestea se transmit verbal, evoluează în timp și reflectă realitățile socio-politice, inclusiv prin prisma caracterului colectiv și sincretic, aspecte care le fac o formă esențială de exprimare a opoziției și a umorului popular din Basarabia.

Trăsăturile distinctive ale bancului, ca parte a literaturii orale, se pot încadra în caracteristicile generale ale acesteia. Bancurile se transmit oral, prin viu grai, de la o persoană la alta, fără a necesita un suport scris, ceea ce reflectă oralitatea specifică literaturii orale. În plus, ele nu au un autor cunoscut, fiind create și adaptate de oameni din popor. În cazul nostru, au fost create de populația originară din Basarabia sau preluate din folclorul urban al întregii URSS și modificate de cei din RSSM. Bancurile sunt, de asemenea, caracterizate printr-un caracter colectiv, întrucât suferă modificări pe măsură ce sunt transmise, apărând numeroase variante ale aceleași povești. În unele cazuri, expresiile populare se pot transforma în bancuri sau viceversa.

Bancurile politice din RSSM au un caracter sincretic, combinând adesea elemente de umor, ironie și observații sociale, ceea ce le face să funcționeze atât ca divertisment, cât și ca satiră. În plus, bancurile sunt expresive, fiind construite pentru a provoca râsul și a transmite mesaje subtile, apelând la sensibilitatea și simțul umorului celor care le ascultă. Acestea reflectă, de asemenea, un caracter popular, exprimând concepțiile, valorile și experiențele oamenilor obișnuiți, adesea prin intermediul situațiilor comune sau al stereotipurilor sociale ale basarabenilor. Totodată, bancurile pot avea un caracter național, evidențiind trăsături specifice românilor-basarabeni, precum obiceiuri, tradiții sau particularități culturale, cum ar fi tradiția producerii vinului. Astfel, bancurile reprezintă un exemplu clar de literatură orală, având un rol esențial în păstrarea umorului și a tradițiilor culturale prin intermediul limbajului viu și accesibil.

Elisaveta IOVU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0222-8079>

dr. în filologie, cercetător științific, Universitatea de Stat din Moldova;

I.P. Liceul Teoretic „Mihai Eminescu”, Strășeni

E-mail: iovu.elisaveta85@gmail.com

Reprezentări ale suferinței în opera lui Goethe

Representations of Suffering in Goethe's Work

Suferința este un concept fundamental în literatura universală, iar în literatura germană aceasta capătă valențe profunde, mai ales în operele lui J. W. von Goethe. Viziunea asupra suferinței poate fi analizată din perspectivă biblică, filozofică și literară. În viziunea biblică, suferința este adesea interpretată ca un mijloc de purificare sau ca o încercare divină, cum ar fi, de exemplu, figura lui Iov din Vechiul Testament, emblematică pentru suferința asumată cu răbdare având credința că Dumnezeu va aduce mântuire. Din perspectivă filozofică, aceasta poate fi interpretată diferit în funcție de curentele de gândire. Arthur Schopenhauer o consideră o constantă inevitabilă a existenței, în timp ce Friedrich Nietzsche vede suferința ca un catalizator al evoluției omului, un element necesar pentru depășirea limitelor proprii.

În literatură suferința capătă valențe estetice și existențiale. Ea poate fi o sursă de inspirație, un element definitoriu al eroilor tragici sau o metaforă a luptei interioare a omului. Goethe explorează această temă în mod complex în operele sale. Una dintre cele mai cunoscute reprezentări ale suferinței în opera lui Goethe apare în „Suferințele tânărului Werther”. Romanul epistolar prezintă suferința romantică a protagonistului, care cade într-o melancolie profundă,

culminând cu sinuciderea sa. Aici, suferința este intens personală și existențială, ilustrând sensibilitatea excesivă a eroului romantic și incapacitatea lui de a se adapta normelor sociale.

O altă operă fundamentală este „Faust”, unde suferința capătă dimensiuni filozofice. Personajul principal, însetat de cunoaștere și sens, își vinde sufletul diavolului Mefistofel, căutând împlinirea absolută. Suferința lui Faust provine din setea nesfârșită de cunoaștere și imposibilitatea de a găsi un sens. Deși trăiește experiențe variate, suferința rămâne o constantă a existenței sale, fiind o formă de damnație, dar și un motor al evoluției spirituale.

Prin urmare, suferința în operele lui Goethe este un element definitoriu al condiției umane. Ea poate fi iubire neîmplinită, căutare nesfârșită a adevărului sau luptă interioară pentru sens. Prin intermediul personajelor sale, Goethe explorează complexitatea acestei trăiri, oferind o perspectivă profundă asupra naturii umane și asupra destinului său tragic și sublim deopotrivă.

Marta SEVERIN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8578-9359>

drd., Școala doctorală Științe Umanistice și ale Educației, USM;
Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați, Facultatea Transfrontalieră
E-mail: martaseverin5@gmail.com

Lumi textuale în lirica lui Gheorghe Grigurcu: o perspectivă a poeziciei cognitive

*Textual worlds in the poetry of Gheorghe Grigurcu:
a cognitive poetics perspective*

Poetica cognitivă, ca școală de critică literară, propune o nouă perspectivă de interpretare a textului literar, urmărind efectele pe care le are un text lecturat asupra minții receptorului, precum și emoțiile stârnite în experiența lecturii. Parcurgerea unui text favorizează construirea unei dimensiuni paralele în mintea cititorului – cea a *lumilor textuale*. În prezenta comunicare ne propunem să definim și să ilustrăm acest concept în poezia lui Gheorghe Grigurcu. Prin lumile textuale ale Artei Poetice, iubirii, credinței, văzduhului, apei, focului și pământului, poetul reușește să plăsmuiască o lume paralelă ce presupune construirea de reprezentări mentale în mintea cititorului. Prin intermediul acestor reprezentări mentale, cititorul reușește să identifice propria viziune a poetului asupra cunoașterii lumii, importanța actului creației, redefinirea propriei identități după pierderea ființelor dragi, împlinirea doar pe plan spiritual, fragilitatea și efemeritatea ființei umane în fața unei naturi veșnice ce poartă însemnele stă-

rilor interioare ale poetului, precum și zbuciumul interior într-o lume în care nu se poate adapta. Prin intermediul acestui instrument cognitiv, poetica cognitivă urmărește și stabilește procesele cognitive ale cititorului care este provocat să identifice și să exploreze lumea „proprie” a textului. Lumile textuale reliefează un univers compensatoriu pentru poet, iar cititorul este chemat să-l înțeleagă, și de ce nu, să-l împărtășească.

Daniela MOLDOVAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-1525-4363>

drd., Școala doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM

E-mail: dana.moldovan.r@gmail.com

Persuasiune și manipulare în retorica discursului lui Adrian Păunescu

Persuasion and manipulation in the rhetoric speech of Adrian Păunescu

Reprezentând arta de a vorbi frumos și de a convinge un auditoriu prin măiestria argumentației, frumusețea stilului și a limbii, având ca scop convingerea publicului, retorica se bazează pe tehnica persuasiunii și a manipulării, două dintre funcțiile retoricii care se aplică la discursul poetic al lui Adrian Păunescu. Manifestările discursive ce implică un anumit grad de persuasiune sunt în sine retorice, devenind expresia existenței unui individ. Sensul și expresia devin inseparabile, căci atât vorbitul, cât și scrisul presupun în egală măsură sens și conținut propriu-zis.

Retorica mesajului poeziei lui Adrian Păunescu a determinat gradul de audiență în rândul maselor. Tehnica de convingere presupune cunoașterea psihologiei publicului, înzestrat cu rațiune, limbaj, dar și emoție care capacitatea de a putea mișca și convinge auditoriul. Utilizarea unui limbaj expresiv și a figurilor de stil, metafora, metonimia, hiperbola, antiteza, personificarea, are rolul de a influența și manipula gândirea maselor. Aspectul spectaculos, deși superficial, este conferit de gestică ce domină capacitatea discursului liric de a transmite din interior semnificația. Pentru a fi receptat, conform intenției, mesajul poeziei păunesciene a fructificat tema înaintării și a succesiunii și s-a constituit într-o manifestare expresivă ce a solicitat auditoriului un efort relativ redus în a-l recepta.

Acesta este mecanismul după care funcționează retorica mobilizării. Expresivitatea care atrăgea publicul este conferită de comparații și asocieri comune, cu trimiteri la activități cotidiene, din viața omului simplu. Textele cu o scriitură simplă, cu repetiții și refrene euforice, aveau menirea de a atrage masele, iar masele urmau frenetic poezia.

Daniela GALAȚANUORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-9445-6805>

drd., Școala doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM

E-mail: danagalatanu27@gmail.com

Nicolae Bilețchi, teoretician al romanului moldovenesc contemporan*Nicolae Bilețchi, theoretician of contemporary Moldovan novel*

În comunicarea noastră ne propunem relevarea contribuțiilor cercetătorului Nicolae Bilețchi (1937–2021) în studiul problemelor literaturii moldovenești, în special teoretizarea romanului moldovenesc contemporan.

Primele lucrări ale lui N. Bilețchi datează în perioada sovietică: *Elementele epic și liric în dramaturgia sovietică moldovenească* (1972) și *Consemnări critice* (1976). Deși cercetările cuprind triada genurilor literare: dramaturgie moldovenească, proză și lirică postbelică, sunt invocate regulat literatura și critica sovietică rusă. Din seria studiilor semnate de N. Bilețchi în antologia *La ora reconsiderărilor* (2012), prezintă interes valorificarea literaturii și a culturii românești regionale. În studiul *Receptarea fenomenului basarabean și bucovinean de către cititorul din dreapta Prutului* se scot în lumină personalități precum S. Fl. Marian, M. Streinu, iar istoricului literar bucovinean Constantin Loghin îi este dedicat un articol aparte.

Exegetul este cunoscut îndeosebi pentru teoria romanului din RSSM, cu monografia *Romanul și contemporaneitatea. Problema constituirii genului romanesc* (2015) și articolul *Romanul basarabean între imperativele afirmării și restricțiile integrării*. Calificându-și monografia în continuitatea lui Vasile Coroban, N. Bilețchi își concentrează atenția pe evoluția în plan diacronic a prozei moldovenești din perioada postbelică.

Prin analiza creațiilor reprezentative ale lui I. Druță, I.C. Ciobanu, A. Lupan, A. Șalari, V. Vasilache, M. Cibotaru, V. Ioviță ș.a, se oferă o panoramă a tranzițiilor de la fragmentarismul nuvelei la nucleul epic: transfigurarea cronotopului, liricizare, dramatism, monolog interior, motivul drumului-destin, romantism, folclor etc. Autorul definește ocazional mai multe noțiuni literare: *interspecie*, *roman-cronică*, *roman-panoramă*, *roman-frescă*, *roman-foileton* etc. În cele din urmă, teoreticianul nu propune o definiție concludentă a romanului moldovenesc contemporan, întrucât îl recunoaște prematur pentru a cuprinde complexitatea trăsăturilor genului romanesc universal.

Vera CĂTANĂ

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-1107-9772>

drd., Școala doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM

E-mail: vera.catana93@gmail.com

Proiecții etico-estetice ale imaginii artistice în lirica lui Ion Vatamanu

*Ethical and Aesthetic Projections of the Artistic Image
in Ion Vatamanu's Lyric Poetry*

Comunicarea respectivă reprezintă un exercițiu de configurare a crezului poetic vatamanian în imagini artistice variate ca tip și structură. Metoda hermeneutică devine instrumentul principal al decodificării esențelor axiologice desprinse din mesajul global al poeziilor semnate de Ion Vatamanu.

Proiecțiile trăirilor interioare ale eului liric devin din ce în ce mai palpabile sub aspect compozițional din perspectiva binomului estetic fond-formă. Având la bază principiul armoniei dictat de sensibilitatea gustului estetic, versurile lui Ion Vatamanu trec dincolo de convențiile prozodiei clasice, aspirând spre descătușarea din plasa rimelor și dezlănțuirea emoției la cote maxime.

În accepție vatamaniană, armonia este rezultatul fuziunii dintre etic și estetic, astfel încât dimensiunea lirică prinde contur de confesiune și devine un spațiu al exteriorizării revoltelor chiar și împotriva sinelui dezolant, împotriva a tot ce este lipsit de verticalitate civică și putere de convingere.

Adevărul artistic repezintă idealul la care aspiră cu tenacitate poetul Ion Vatamanu modelând imagini din cuvinte, a căror proiecții etico-estetice le evidențiază prin efectul de purificare interioară, element moștenit prin tradiția litarară de la greci.

Magdalina BANTEA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7458-8957>

PhD in Philology, Moldova State University

E-mail: magdalenabantea@gmail.com

Sociocultural aspects of the somatic symbol “HEAD” in phraseological units (based on the corpus of french, english, italian, romanian languages)

*Aspecte socioculturale ale simbolului somatic „cap” în unități frazeologice
(pe baza corpusurilor de limbă franceză, engleză, italiană, română)*

Symbology being at the confluence of different disciplines like hermeneutics, sociolinguistics, stylistics, semiotics represents a multidimensional, plurifunctional and polyvalent science. The essential requirement for this study is based on the interest of sociocultural aspects of the somatic symbol *head* in European ethnolinguistics, in order to reveal the importance of cognitivist-pragmatic perspective in phraseological context, to distinguish the diversity and similarity of cultural codes and social imagery through semantic-functional features of the somatic symbol in French, English, Italian, and Romanian phraseological units.

The contrastive study reflects semantic-functional specificity of the somatic symbol *head* in sociocultural idioms related to: 1. functional aspect of the somatic symbol which represents its role in the situational framework; 2. componential segment of the somatic symbol *head* based on the decomposition of meanings; 3. cultural dimension of the phraseological somatic symbol that refers to its ethnolinguistic conceptualization in order to individualize the sociocultural imagery; 4. intercultural frame of the phraseological somatic symbol that reflects its contrastive-comparative evidence that appears as a result of externalization of cultural meanings and symbolic functions (French, English, Italian and Romanian); 5. cognitivist-pragmatic subdivision of the somatic symbol *head* that highlights psycholinguistic influences of the symbolic expression in order to establish the contact and interest of the receiver through constitutive elements; 6. intensity framework of the somatic symbol that reveals its pragmatic-semantic evidence in various cultural and intercultural communicative situations.

Lidia LUPAȘCU

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-0815-0385>

profesoară de limba și literatura română, grad didactic I, LT Măgdăcești,
drd., Școala Doctorală Științe ale Educației, UPS „Ion Creangă”

E-mail: lupascalidia5@gmail.com

**Conexiuni interdisciplinare între romanul „Lorelei”
de Ionel Teodoreanu și poezia „Lorelei” de Heinrich Heine**

*Interdisciplinary connections between the novel „Lorelei”
by Ionel Teodoreanu and the poem „Lorelei” by Heinrich Heine*

Romanul „Lorelei”, publicat de Ionel Teodoreanu în 1935, spune povestea iubirii unei fete și include unele dintre cele mai frumoase scrisori de dragoste din literatura română. Scrisorile misterioase semnate de „Lorelei” și scrierea romanului vieții de către Catul Bogdan sunt metafore ale felului în care arta și iubirea se hrănesc reciproc. Imaginea lui Lorelei este strâns legată de folclorul german, ea este eroina legendelor populare. Poezia care a consacrat acest nume, „Loreley”, a fost scrisă de poetul german Heinrich Heine și tradusă de Octavian Goga. În ambele opere, numele Lorelei simbolizează frumusețea, misterul și tragedia. Frumusețea limbajului artistic amplifică stările personajelor și oferă textului un caracter aproape liric. Numele Lorelei trimite la mitul sirenei care seduce și distruge, sugerând natura complexă a personajului feminin. Am desfășurat o lecție cu subiectul „Romanul realist interbelic. Tipologii ale personajului realist. „Lorelei” de Ionel Teodoreanu”. Lecția a avut ca scop dobândirea cunoștințelor despre evoluția romanului în literatura română, dar și formarea competențelor de analiză structurală a textelor literare din programa școlară. De asemenea, se urmărește stimularea gândirii critice și reflexive, precum și cultivarea gustului pentru lectură, prin interpretarea romanului lui Ionel Teodoreanu în raport cu experiențele de lectură anterioare și alte texte literare cu aceeași temă. Lecția s-a desfășurat conform cadrului de învățare și gândire ERRE: Evocare, Realizarea Sensului, Reflecție și Extindere. Sarcinile specifice acestor etape au facilitat formarea competențelor. Romanul de analiză psihologică pune în lumină complexitatea naturii umane, îmbinând realismul cu o notă de idealism romantic și invitând cititorul să empatizeze cu personajele și să reflecteze asupra marilor întrebări existențiale.

Diana DEMENTIEVAORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2348-9094>

dr. în filologie, cercetător științific superior, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: dementieva23diana@gmail.com**Tehnici narative de parabolizare a societății totalitare
în romanul „Biserica Neagră” de A.E. Baconsky***The narrative technique of parabolization of totalitarian society
in the novel „The Black Church” by A.E. Baconsky*

Romanul „Biserica Neagră” de A.E. Baconsky se caracterizează printr-o analiză profundă a societății totalitare, cu accent pe suferința umană, cenzura și opresiunea politică. Lucrarea propune o abordare simbolică și alegorică a realității politice din România postbelică, subjugată de regimul comunist. Autorul reinterpretează realitatea printr-o structură narativă ce depășește cadrul strict al unei povești de ficțiune, utilizând tehnici narative subtile pentru a transforma societatea totalitară într-o parabola a unui sistem de represiune totală, în care individul devine marionetă în fața ideologiei.

Parabolizarea reprezintă un mecanism narativ esențial în lucrare, unde evenimentele, personajele și spațiul sunt transformate în simboluri ce reflectă realitățile unei societăți totalitare. Alegerea bisericii ca loc central al acțiunii este o tehnică simbolică care amplifică sensurile multiple ale narativului: în loc să fie un loc de salvare, biserica devine simbolul unei structuri rigide ce înlănțuie spiritul uman. În acest context, parabolizarea subliniază, mai ales, transformarea societății în ansamblu, care în astfel de conjuncturi ajunge să își piardă valorile fundamentale.

Prin alegerea unui narator aparent obiectiv și printr-o construcție ambivalență a personajelor, scriitorul reînvie atmosfera de reprimare a individului în fața unui sistem asupritor. Baconsky nu construiește personaje individuale, ci mai degrabă tipuri sociale, fiecare reprezentând un tip de comportament sau reacție în fața regimului totalitar.

De asemenea, romanul urmează o structură narativă circulară, care reflectă natura ciclurilor de represiune și suferință dintr-o societate totalitară, simbolizând ideea că individul este prins într-un cerc vicios, în care orice încercare de a evada din sistem este condamnată la eșec.

„Biserica Neagră” reprezintă nu doar o critică a regimului comunist, ci și o reflecție universală asupra pericolelor totalitarismului și despre cum mecanismele de control pot transforma chiar și cele mai sacre instituții într-o formă de subjugare politică. Astfel, reprezentarea poetică a unei dictaturi constituie o realizare remarcabilă a scriitorului de origine basarabeană.

Carmen-Maria BOLOCAN

dr. în filologie, prof. univ., Facultatea de Teologie Ortodoxă Dumitru Stăniloae
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
E-mail: bolocancarmenmaria@yahoo.ro

Mărturisire și mărturisitor al dreptei credințe în veacul al XXI-lea

Confession and confessor of the right faith in the 21 st century

În studiul nostru ne propunem să arătăm că în mijlocul turbulențelor și al schimbărilor rapide ale lumii contemporane, întrebările legate de credință, identitate religioasă și mărturisire rămân esențiale și provocatoare. Prin urmare, analiza mărturisirii și a mărturisitorului dreptei credințe în veacul pe care îl trăim devine o cercetare profundă a relației dintre credință și societatea modernă, a modului în care aceste concepte se intersectează și se influențează reciproc. Mărturisirea nu este doar o exprimare a credinței personale, ci și o manifestare a angajamentului și a identității în fața unor valori sau credințe fundamentale.

Într-o societate globalizată, unde granițele se estompează și comunicarea se întinde pe întregul glob, mărturisirea credinței adevărate rămâne o temă de actualitate și de reflecție. Credința, ca fundament al vieții umane, ne conectează la divin și ne oferă un cadru pentru a înțelege sensul existenței. Într-o lume dominată de știință, tehnologie și raționalism, mărturisirea credinței poate fi dificilă, dar esențială. Aceasta nu se limitează doar la cuvinte, ci se manifestă și prin Oamenii credincioși sunt caracterizați de integritate și devotament, iar mărturisirea credinței este o responsabilitate față de comunitate și față de Dumnezeu. În vremurile contemporane, unde domină secularizarea și globalizarea, afirmarea valorilor spirituale devine o chemare la autenticitate și la o asumare a identității spirituale.

De asemenea, vom sublinia și faptul că rolul mărturisitorilor, fie că sunt din spațiul clerical sau laic, este crucial în educarea comunităților. Prin formarea continuă și adaptarea la contexte culturale diverse, aceștia pot promova o înțelegere profundă a dreptei credințe, stimulând un dialog constructiv, atât în interiorul, cât și în afara comunităților de credință. Prin urmare, cel care mărturisește trebuie să navigheze printr-o serie de provocări complexe. Impactul social și cultural al mărturisirii dreptei credințe se manifestă prin contribuția la stabilitatea socială și prin facilitarea unui dialog intercultural și interreligios.

PATRIMONIUL ETNOLOGIC: DE LA NECUNOAȘTERE LA VALORIZARE CULTURALĂ

Ethnological heritage: from ignorance to cultural valorization

Florentina NIȚU

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-7103-8325>

conf. univ., dr. Universitatea din București, Facultatea de Istorie

E-mail: florentina.nitu@istorie.unibuc.ro

Ospete și gusturi. O altfel de istorie culinară (și culturală) prin inventarele de masă ale secolului al XVIII-lea

*Feasts and tastes: a different culinary (and cultural) history through
18th-century table inventories*

Inventarele de bunuri ale secolului al XVIII-lea, ca și foile de zestre datoare să aducă tinerelor neveste acel inventar necesar vieții de zi cu zi sau ospetelor, ne permit o radiografiere culturală a societății moldo-valahe, urmărind adaptarea și rafinarea gusturilor elitei sub influența otomană și mai apoi sub cea occidentală. Dincolo de alimentele locale sau de import, gătite treptat tot mai complex și cu ingrediente exotice, există un ceremonial al mesei care adaugă fast și opulență, susținut prin prezența diverselor cățui, afumători sau a sfeșnicelor de masă.

Pe măsură ce avansăm către începutul secolului XX, tipologia inventarului de masă devine tot mai diversă, nu doar în privința instrumentarului folosit, ci și în cea a materialelor din care aceste obiecte sunt realizate. Dincolo de lingurile, furculițele, cuțitele, solnițele, farfuriile de argint putem remarcă piese din porțelan, inclusiv chinezesc, dar și articole din cositor ori aramă. Simpla enumerare a acestor articole care asigură luxul mesei pare că desfășoară aievea în fața ochilor o lume în care oaspeții se bucură nu doar de bucate, ci și de maniera în care sunt pregătite sau servite. Avem tipsii și talere, farfurii, castroane, tăvi, tîngiri cu capac, tigăi, clondire de untdelemn, zaharnițe, pahare de vin, dar și tăvi pentru copt plăcinte, ceaune, covăți, ciubere și chiar căldări pentru mămăligă. Ne vorbesc despre gusturile orientale zarfurile și feligenele, lingurițele pentru dulceață, ibricele de aramă pentru cafea, apoi de noile obiceiuri rusești păhăruțele de votcă și ceainicele, în timp ce lingurile mari pentru ciorbă sau supă atestă introducerea unor noi practici culinare. De asemenea, șampania, pișcoturile, ciocolata, romul sau punch-ul aduc meselor boierești un pic de aromă vest europeană, edulcorând oarecum separarea politică de acea lume prin noile gusturi.

Alina FELEAORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7449-0001>

dr. hab. în istorie, conferențiar cercetător, Institutul de Istorie, USM

E-mail: afelea44@gmail.com

**Iertarea creștină în testamentele și epitafurile din Țările Române,
Rzeczpospolita și Imperiul Rus (sec. al XVIII-lea – înc. sec. al XIX-lea):
aspecte comune și particularități**

*Christian forgiveness in wills and epitaphs from the Romanian
Principalities, the Polish-Lithuanian Commonwealth (Rzeczpospolita)
and the Russian Empire (the18th century – early 19th century):
common aspects and particularities*

Iertarea creștină este unul dintre principiile de bază ale creștinismului, iar a ierta înseamnă a urma calea indicată de Mântuitorul Iisus Hristos – de a ierta „de șaptezeci de ori câte șapte” (Matei 18, 22). În opinia cercetătorilor, iertarea este tema centrală a mesajului de adio pe care defunctul îl adresa celor care îl însoțeau pe ultimul drum, iar biserica este „cea care pune discursul iertării fie în gura testatorului, fie în cea a defunctului. De fiecare dată însă o face altfel”. Rugămintea de iertare a fost o componentă importantă atât în testamentele elaborate în Țările Române, cât și în cele din Rzeczpospolita și Imperiul Rus, în perioada sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea, cât și a epitafurilor din această perioadă, demonstrând religiozitatea persoanelor în contextul mentalității epocii. Cercetătorii au constatat că obiceiul cererii iertării de pe patul de moarte are un rol bine precizat în universul popular.

Tematica iertării, ca parte constitutivă a testamentelor, a fost una mai rar întâlnită. Momentul iertării era destul de important în special pentru muribund. Testatorii erau conștienți de păcatele săvârșite. Astfel, ca buni creștini, cereau iertare celor care le-au greșit și la rândul lor iertau pe toți cei care au greșit față de ei, ghidându-se de rugăciunea de căpătâi a creștinătății „Tatăl nostru” în care se spune: „Și iartă nouă greșalele noastre precum iertăm și noi greșiților noștri”. Rugămintea de iertare se adresa în primul rând lui Dumnezeu, în fața căruia urma să apară și în fața căruia urma să răspundă pentru faptele sale, astfel dorea să apară în fața lui Dumnezeu cu sufletul împăcat. Testatorii au vrut să le fie iertate păcatele săvârșite în timpul vieții, în textele diatelor adresându-se către creștini să fie iertați.

În epitafuri, la fel ca și în testamente, tematica iertării nu este des întâlnită. De cele mai multe ori în textele inscripțiilor tombale autorii epitafurilor, în numele celui răposat, se adresau pentru a fi iertați către trecători.

Marina MIRON

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9855-8461>

dr. în istorie, Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova

E-mail: marinamiron09.72@gmail.com

Viorel MIRON

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2954-8753>

dr. în economie, Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova

E-mail: viorelmiron7@yahoo.com

Cercetări etnografice de teren –

instrumente moderne de procesare, transcriere și stocare

Ethnographic field research – modern processing, transcription and storage tools

În epoca digitalizării patrimoniului cultural compus din mai multe elemente, inclusiv și etnologice tot mai des se pune miza pe utilizarea instrumentelor contemporane de fixare și procesare a materialelor acumulate în timpul cercetărilor de teren.

Vorbind despre spiritul inovativ al cercetătorilor etnologi ținem să amintim că încă în perioada interbelică reprezentanții domeniilor conexe științei etnografice precum sociologi, istorici, arhitecți etc., membrii Școlii Sociologice din București implicau în timpul cercetărilor de teren utilizarea instrumentelor inovative precum aparate de înregistrare audio, aparate de luat vedere și fotografie. Acestea le datorăm materiale prețioase, colectate în timpul cercetărilor, inclusiv în Basarabia.

Astăzi în fixarea elementelor de cultură materială și imaterială noi în continuare folosim tehnicile de foto-, audio-, video fixare, având la dispoziție cele mai performante echipamente de foto-, audio sau video fixare. Dezvoltarea tehnologiilor digitale și unor aplicații relativ simple permite procesarea rapidă a materialelor acumulate în timpul cercetărilor de teren și familiarizarea publicului larg cu aceste rezultate.

În timpul implementării proiectului „Între prezența și dispariția textilelor tradiționale bulgare din Stoianovca, Republica Moldova” cu suportul Muzeul Britanic, implementator al „The Endangered Material Knowledge Programme”, finanțat de Fundația „ARCADIA” am folosit la procesarea materialului de teren aplicațiile recomandate spre utilizare de către echipa Programului EMKP.

Aplicația Shotcut accesibilă gratis este folosită la montarea secvențelor video din materialul brut, subtitrarea, sonorizarea etc. Aplicația ELAN, la fel accesibilă în mod gratuit, a fost creată inițial pentru cercetările lingvistice, însă s-a dovedit a fi foarte bună pentru transcrierea interviurilor, explicațiilor oferite de persoanele intervievate în timpul ieșirilor în teren. Crearea tabelor Excel per-

mite sistematizarea unor eșantioane mari de informații de diferite tipuri, precum imagini, texte, diverse tipuri de înregistrări, fiind acumulate într-o bază de date. Doar folosind instrumente inteligente și tehnicile avansate de procesare putem păstra și transmite generațiilor ulterioare eșantioane masive de mărturii legate de cultura tradițională.

Tatiana ZAICOVSCHI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5438-9945>

dr. în filologie, conf. cercet., Institutul Patrimoniului Cultural, Chișinău

E-mail: tanzai57@mail.ru

**Costumul tradițional feminin al creștinilor ortodocși de rit vechi
din Republica Moldova: componente și sfere de aplicare
(pe baza cercetărilor de teren)**

*Traditional women's costume of the Old Believers of the Republic of Moldova:
components and areas of application (on the basis of field materials)*

Această cercetare se bazează pe materialele de teren, colectate de noi în locurile de conviețuire compactă a creștinilor ortodocși de rit vechi din Republica Moldova – în satele Cunicea, Pocrovca, Egorovca, Dobrogea Veche, în orașele Chișinău și Edineț, precum și în or. Tighina (Unitatea Teritorială Stânga Nistrului) pe parcursul a cinci ani, în cadrul cercetării ritualurilor familiale ale lipovenilor și a unui șir de elemente ale culturii lor materiale, inclusiv îmbrăcăminte tradițională.

În prezent, costumul tradițional feminin se folosește în mediul lipovenilor în calitate de haine de rugăciune, precum și obligatoriu la cununie și înmormântare. Deși, conform mărturiilor informatorilor, nu cu mult timp în urmă, chiar în anii '80 ai secolului XX, acesta se folosea și în viața cotidiană, în special de femeile în etate din mediul rural. În componența costumului tradițional feminin al lipovencelor intră următoarele componente: o cămașă lungă (*cehlic, talecica*), centură, sarafan, *șorț (zapon)*, un acoperământ de cap complex, ce se compune din *kicika* (o căciuliță rotundă, cusută sau împletită și ornamentată cu broderie, dantelă, mărgelă ș.a.), precum și din două eșarfe – inferioară, mai subțire, ce se leagă la ceafă și superioară, care se leagă dinainte sau se prinde cu un bold sub bărbie. De obicei *kicika* acoperă în totalitate părul femeii, dar în timpul cercetărilor recente desfășurate în or. Tighina (decembrie 2024) s-a depistat folosirea și așa-numitei *kicika mică* (sau „căzăcească”) care se poartă la ceafă și este prinsă cu ajutorul unui pieptene rotund.

În diferite localități există variații ale componentelor costumului tradițional: „Se putea de înțeles din ce sat au venit în oșpeție la hram, după metoda de a îmbrăca eșarfa. La noi în Egorovca se lega simplu sub bărbie. Și eșarfa este, de regulă, nu foarte mare, până la umeri. Femeile din Dobrogea veneau în eșarfă prinsă cu bold, și eșarfa trebuia să acopere cotul” (inf. Z. N. P.). Informatorii comunicau, după observațiile lor, că schimbările semnificative în diferite elemente ale culturii tradiționale, inclusiv costumul tradițional, se referă la începutul anilor '90 ai secolului XX, iar schimbările vertiginoase în viața lor sunt asociate de aceștia cu începutul secolului XXI.

Elena ARDELEAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2873-7966>
conf. univ., dr. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași,
Facultatea de Teologie Ortodoxă
E-mail: elardelean@yahoo.fr

Recuperarea, prin conservare, a două albume etnografice românești

The recovery of two Romanian ethnographic albums through conservation

Lucrarea prezintă recuperarea, prin conservare-restaurare, a două albume etnografice românești, apărute în primele veacuri ale secolului al XX lea la editura „Socec&Co.” București. Ambele albume provin dintr-o colecție particulară.

Primul album reprezintă o lucrare de o valoare deosebită atât pentru patrimoniul material, cât și pentru patrimoniul imaterial al României. Este vorba despre monumentală lucrare a lui Alexandru Tzigara Samurcaș „Izvoade de creștături ale țaranului român” apărută la București în anul 1928. Modelele de creștături culese atent și analizate, atât din punct de vedere istoric cât și artistic, de către eruditul Tzara Samurcaș, sunt redată magistral de O. Roguski. Lucrarea, de format mare, în folio (41×28) cm, conține o parte de cercetare care cuprinde 40 de pagini (text însoțit de 114 ilustrații) și 50 de planșe (414 izvoade). Ambele părți ale lucrării sunt protejate de o copertă din carton. Pe aversul copertei este aplicată o cromolitografie reprezentând, în prin plan, un pridvor tradițional țărănesc, iar în planul secund, un peisaj rural dominat de o frumoasă troiță stilizată. Atât coperta cât și materialul suport al albumului prezentau deteriorări fizico mecanice și biologice, așa încât au fost necesare intervenții de conservare restaurare.

Al doilea album, tot format mare, în folio (28×43) cm, prezintă o colecție de planșe (modele de cusături naționale și modele de covoare naționale) legate într-o copertă din carton acoperit cu un înlocuitor de piele. Primele pagini lipsesc,

dovadă fiind fragmentele de file rămase în cusătura volumului. Un alt aspect care atrage atenția este modul în care aceste planșe au fost reunite în volum: nu există o ordine a planșelor, acestea fiind așezate aleatoriu (3 planșe cu modele de cusături naționale, urmate de 21 de planșe cu modele de covoare naționale, apoi încă 18 planșe cu cusături naționale). Mai mult decât atât, anumite planșe se repetă, de două sau chiar de trei ori. Nu există nici un alt indiciu asupra autorului acestor planșe, singura informație fiind notația din partea inferioară a paginii, notație care indică numele Editurii și tipografiei „Socec&Co” București. Albumul prezintă numeroase deteriorări fizico mecanice (pete, halouri, fisuri, fracturi ale suportului papetar, intervenții de restaurare realizate cu materiale neadecvate). Asupra acestui album s-a intervenit pe bloc nedesfăcut, urmărindu-se atât stabilizarea fizică și chimică a suportului papetar cât și consolidarea zonelor care prezentau fisuri și fracturi.

Elena PINTILEI

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-1294-4150>

director Biblioteca Națională a Republicii Moldova

E-mail: elena.pintilei@bnrm.md

**„Păzitul usturoiului” în seara de Sfântul Andrei:
Tradiție, simbolistica și implicații socio-culturale**

*„Garlic Guard” on the evening of Saint Andrew:
Tradition, symbolism and socio-cultural implications*

Tradiția „Păzitul usturoiului” în seara de Sfântul Andrei este o practică străveche din folclorul românesc, având rol apotropaic și fiind menită să protejeze oamenii și gospodăriile de spiritele malefice, strigoi și alte forțe supranaturale. Această tradiție, întâlnită atât în România, cât și în Republica Moldova, are o prezență distinctă în Sudul Basarabiei (Ismail, Cahul, Bolgrad), unde a fost păstrată și adaptată de comunitățile locale în ciuda influențelor culturale diverse.

În comunicare se analizează originea și simbolistica acestui obicei, subliniind influențele precreștine și adaptările sale în cadrul creștinismului ortodox. Se evidențiază, de asemenea, specificul Sudului Basarabiei, o regiune multietnică unde tradiția a coexistat și s-a împletit cu obiceiurile găgăuze, bulgare și ucrainene. În satele românești din zonă, până la sfârșitul anilor 60 ai sec. XX-lea, „păzitul usturoiului” nu era doar un ritual de protecție, ci și un prilej de socializare, întărind coeziunea comunitară și facilitând transmiterea valorilor culturale între generații.

Prin abordarea unei perspective etnologice și antropologice, studiul subliniază rolul acestei tradiții în conservarea identității românești în Sudul Basarabiei, în ciuda presiunilor istorice și a proceselor de rusificare. De asemenea, sunt analizate reevaluările contemporane ale obiceiului, influențele modernizării și necesitatea revitalizării patrimoniului cultural local.

Elena GHEORGHE

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-9979-9458>

prof., dr., director Școala Gimnazială „George Emil Palade” Buzău, România

E-mail: elenagheorghe2007@yahoo.com

Instituția căsătoriei și statutul femeii în legislația medievală de secol XVII

The institution of marriage and the status of women in the medieval legislation of the 17th century

Lucrarea încearcă să amintească prezența și rolul femeii în societatea Țării Românești și a Moldovei din secolul al XVII-lea, un secol în care apar primele reprezentări ale acesteia din punct de vedere teologic sau al dreptului, însă pentru a o înfățișa inferioară și umilită de societate. Lipsa în vechiul drept românesc a unor informații complete referitoare la familie, în general, și la căsătorie, în particular, se datorează în special faptului că acest drept a fost în mare măsură unul nescris. Legile scrise apărute în secolele XVI–XVII fac numeroase referiri la familie, majoritatea acestora însă fac trimitere la texte împrumutate din legislația bizantină.

În comunicare vor fi abordate asemenea subiecte importante precum logodna, darurile de nuntă, căsătoria, zestrea, efectele căsătoriei etc. În concluzie vom menționa că condiția femeii se construiește în funcție de dominanta societății. În legislația secolului al XVII-lea, femeia, ca persoană, nu există deloc. Locul ocupat în ierarhia socială, situația sa legală sunt determinate de cea a tatălui sau a soțului său. Juriștii, în deplin acord cu teologii împărtășesc aceleași prejudecăți afirmând inferioritatea femeii. Fiziologia, psihologia sa fac din ea o ființă slabă din punct de vedere fizic și intelectual, așadar iresponsabilă, precum un copil. Această eternă minoră nu va putea fi niciodată considerată egala bărbatului.

Pentru a impune o nouă concepție familiei, trebuie să se dea o nouă orientare raporturilor conjugale, a îndatoririlor și drepturilor celor doi soți și să se stabilească demnitatea femeii. Dar, această nouă demnitate îi este acordată cu o singură condiție: să se conformeze modelului de soție și de mamă care să garanteze stabilitatea celulei familiare necesară stabilității statului.

Carolina COTOMAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7911-0274>

cercetător științific Institutul Patrimoniului Cultural

E-mail: carolinacotoman @gmail.com

Bocetul în cadrul obiceiurilor de înmormântare

Mourning within funeral customs

Cercetarea culturii tradiționale românești cu principalele sale componente – etnografie, mentalități, obiceiuri de familie, port, artă populară etc. – așa cum a fost ea cunoscută și practică se desfășoară și astăzi cu unele abateri dar cu un interes științific și cultural însemnat.

În cadrul ceremonialului funerar, *bocetul* ocupă un loc aparte, fiind o specie a liricii populare, cântată de obicei în cuvinte improvizate sau și în versuri, prin care se deplânge întotdeauna moartea cuiva. După cum menționează și Ovidiu Bârlea că „bocitul se deosebește de cântecul ritual funebru având ca scop îmbunarea mortului și «asigurarea echilibrului psihic al celor îndoliați»”. În studiul de față vom analiza bocetul având ca scop restabilirea imaginii cât mai complete și înțelegerea cât mai clară cum a evoluat și mai este manifestat în cultura tradițională românească acest fenomen. Vom analiza aspectele esențiale și în același timp reprezentative a ceremonialului de înmormântare. Aceasta pare fi importantă ca simbol și cu cele mai adânci tradiții. Totodată, în această comunicare vom vorbi nu numai despre bocet dar și cum a evoluat, cum are loc și de către cine este înfăptuit. Astfel vom vedea că toate gesturile, comportamentele oamenilor în ceremonialul funerar au o adâncă credință și o simbolică aparte. Vom încerca să înțelegem importanța obiceiurilor pentru omul tradițional și cum este reprezentată viața și moartea în imaginarul omului tradițional religios.

Tatiana BUJOREANORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-5478-4996>

liber profesionist, doctorand UPS „Ion Creangă” din Chișinău

E-mail: tbujorean@gmail.com**Coordonatele dezvoltării costumului popular
din Basarabia și RSS Moldovenească***Coordinates of the development of folk costume in Bessarabia
and The Moldovan SSR in the 20th century*

Subiectul legat de esența, modalitățile de formare, caracterul și semnificația istorică, aspectele arhaice și de o proveniență mai recentă ale costumului popular este actual în contextul cursului orientat spre salvagardarea patrimoniului material și imaterial al Republicii Moldova, precum și în cel al racordării la practicile europene de promovare a acestuia. Costumul popular, prin câmpul semantic de care dispune, tipologia funcțională și estetică, a devenit un marker etno-cultural important în procesul de globalizare. O precizare importantă pe care ținem să o facem în continuare este că în secolul al XX-lea, în contextul actului de comunicare cultural și identitar, costumul popular din Basarabia și RSS Moldovenească a evoluat într-un sincretism de cadre sau contexte de ordin social, economic, politic și ideologic, la care se adaugă repere culturale și spirituale. Contextele, la rândul lor, s-au reliefat pe mai multe planuri cu manifestare succesivă sau concomitentă cum ar fi urbanizarea, Primul Război Mondial și cel de-al Doilea Război Mondial, perioada interbelică și actul Unirii cu România (1918), ocuparea sovietică și Formarea RSSM (1940) etc. Coordonatele portului popular în acest mediu, în general, și pe aceste planuri contextuale, în particular, le-am identificat după cum urmează: 1) coordonata de conservare de la începutul secolului, etapă în care portul popular s-a reliefat în calitate de reper în formularea identității etnice a poporului; 2) coordonata dezvoltării din prima jumătate a secolului al XX-lea, când structura morfologică și plastico-decorativă a portului popular a început să fie modificată sub impactul procesului de industrializare și al fenomenului modei, al vestimentației de tip urban, dar și al afirmării identității naționale, de modernizare și adaptare la noile cerințe ale societății din perioada interbelică; 3) coordonata de abandon și de substituție a lui cu „costum național moldovenesc”, de tip sintetic, în perioada sovietică, etapă la care acesta din urmă, formă denaturată a portului popular, a marcat specificul național în RSS Moldovenească și a folosit drept instrument prin intermediul căruia a fost reprezentată o „nouă identitate națională”.

Valentin ARAPU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1103-9758>
dr. în istorie, Institutul Patrimoniului Cultural, Chișinău
E-mail: valarapu@gmail.com

**Fântânarul – o meserie aflată astăzi pe cale de dispariție:
cazul lui Leonid Pleșca din satul Scăieni, raionul Dondușeni**
*The Water Well Sinkers – a profession on the verge of extinction:
the case of Leonid Pleșca from the village of Scăieni, Dondușeni district*

În trecutul satelor basarabene fântânarii erau prețuiți pentru munca lor asiduă și periculoasă. În fiecare sat meseria de fântânar era practică de un anumit număr de bărbați care preluau cunoștințele și practicile necesare din tată în fiu. Leonid Pleșca (a.n. 1954) este locuitor al s. Scăieni, r-nul Dondușeni, lucrând în trecut în calitate de șofer. Este originar din s. Visoca, r-nul Soroca, învățând să sape fântâni de la tatăl său Ion Pleșca care practica și lemnăritul. În Visoca, fântânari erau și Efim Miercuri cu fiul său Ivan care „numai cu asta și se ocupau, altceva nu făceau nimic”.

Instrumentarul unui fântânar includea „chirca (târâncopul), lomul, ciocanul, hârlețul și lopata”. Pe durata săpatului lutul era scos din fântână cu o căldare pusă în mișcare de „un fel de vârtelniță” la care puneau umărul bărbații invitați de gospodarul casei.

Identificarea locului unde urma a fi săpată fântâna se făcea prin două metode. L. Pleșca se folosea de două sârme îndoită care erau ținute de fântânar în mâini, în direcții paralele, și în locul unde se intersectau era identificat izvorul. Tatăl său mergea cu „o lumânare aprinsă într-o cană și când ajungea de asupra izvorului, *para* se ducea la o parte, înspre direcția unde merge izvorul”.

Meseria de fântânar era una sezonieră, fiind practică în special vara. Fântânarii câștigau destul de bine, dar erau expuși multor pericole. Actualmente, L. Pleșca regretă că nu are cui transmite cunoștințele și deprinderile meseriei de fântânar, tinerii preferând săpatul mecanizat al fântânilor în detrimentul celui manual de cândva.

Evdochia SOROCEANUORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0902-6664>

dr., conf. univ., Institutul Patrimoniului Cultural, Chișinău

E-mail: sevdokia@mail.ru**Produsele tradiționale din făină în viața cotidiană a găgăuzilor***Traditional flour products in the daily life of the Gagauz people*

Găgăuzii utilizează în alimentația lor zilnică o gamă variată de produse făinoase, multe dintre ele având origini străvechi. Printre cele mai cunoscute preparate tradiționale se numără *gözlemä*, *kirde* (cunoscute și sub numele de *lokum* sau *pesmet*), *kurma* (*pide*, *plașinta*), *pazlama*, *pita* (*çörek*), *kabartma* (incluzând *lokum*, *boursaki*, *pıski*, *gogoloș/ gogoș / gogoneli* – echivalentul *gogoșilor*). Alt fel de preparat frecvent consumat de găgăuzi este terciul din făină prăjită, numit *bulamaç*. Acesta din urmă are un loc aparte în bucătăria găgăuză, fiind pregătit în diverse variante. Plăcintele *kurma* (*pide*) sunt deosebit de apreciate la mesele festive, iar umplutura lor variază în funcție de preferințe. De exemplu, *kaymaklı kurma* combină brânza cu smântână și ou, în timp ce *kabaklı kurma* conține dovleac. Pentru mesele obișnuite, gospodinele pregătesc „plăcinte leneșe” (*püsür pidesi*), o variantă mai simplă și rapidă a acestui preparat.

Loc important în bucătăria găgăuză ocupă și preparatele din făină de porumb, preluate de la moldoveni și adaptate după gusturile locale. Printre acestea se numără *mamaliga*, *malaylı ekmek* (pâine cu făină de porumb), *malay*, *ince malay*, *cızlı mamaliga* și diverse versiuni ale acestora, precum *piinirli cızlı malay* (cu brânză) sau *cızlı malay sızırmanan* (cu jumări). În trecut, pâinea făcută dintr-un amestec de făină de grâu și porumb era foarte răspândită, însă în prezent, majoritatea familiilor preferă să o cumpere. Cu toate acestea, terciul din porumb (*malay*) rămâne un element constant în meniul zilnic, fiind preparat în diferite moduri (dulce, sărat sau cu jumări). Denumirile acestor preparate variază de la un sat la altul, reflectând atât ingredientele folosite (cum ar fi brânza sau jumările), cât și metodele de preparare. De exemplu, termenul „*ince*” se referă la straturi subțiri de mămăligă, iar „*cızlı*” presupune utilizarea uleiului sau a grăsimii încinse în procesul de gătire.

Studiul obiceiurilor culinare ale găgăuzilor arată că bucătăria lor se remarcă printr-o mare diversitate. Numeroase preparate au rădăcini în stilul de viață nomad al strămoșilor acestui popor, alte produse au fost adoptate de-a lungul timpului din bucătăria popoarelor și din cea basarabeană, demonstrând astfel influențele istorice asupra gastronomiei găgăuze.

Nina IVANOVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3623-5242>

dr., Institutul Patrimoniului Cultural, Chișinău

E-mail: ivanova_nina@ich.md

“Casa mare” phenomenon in the modern culture

Fenomenul Casei Mari în cultura contemporană

The valorization of cultural heritage in nowadays Republic of Moldova is a trend resulting from a complex network of processes, taking place around the search for identity in the globalizing world. Typical for the post-Soviet space are endeavors for re-creating the history and “original” culture of the territory, which suffered under the ideological pressure during the Soviet times. Traditional culture became one of the most important points in this process, for it is very close to the majority of the population of Moldova, who being urbanized still keep close relations with the village. Moreover, traditional culture became a priority in creating the image of the state, because together with the wine culture it creates some points of attraction for a country, devoid of impressive architecture or marine landscapes.

One of the most prominent elements of traditional culture is “casa mare” – a separate unheated room in a traditional village house with a definite design of interior and used for a number of ritual purposes. Due to the modernization casa mare passed through some radical changes during the XX century. Today it almost disappeared, but this notion is still alive and keeps its importance for the modern culture. From the one hand, casa mare spread some of its functions outside of the house (for example, family gatherings and some family rituals moved to the restaurants), its visual part is represented by carpets, traditional style clothes, ornaments etc., its folkloric part is staged. From the other hand, casa mare was vastly popularized during the Soviet period, one of the most representative examples being “Casa mare” play by Ion Druta, who underlined its symbolism and meaning for the local culture.

Elena MADANORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4955-1789>

dr. în studiul artelor, Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: elena.madan@dip.utm.md

Aspecte artistice și culturale ale mobilierului tradițional rural*Artistic and cultural aspects of traditional rural furniture*

Mobilierul țăranesc din ansamblul locuinței tradiționale moldovenești reprezintă un element important al culturii materiale și spirituale a comunităților rurale. Studiul acestui subiect evidențiază nu doar funcționalitatea obiectelor, ci și dimensiunea lor artistică și simbolică, evidențiind o varietate de forme, tehnici și decorațiuni care reflectă evoluția unei tradiții în contextul istoric și social al Moldovei.

Studiul interdisciplinar al surselor istorice, etnografice și artistice arată că mobilierul tradițional a fost creat pentru a răspunde nevoilor practice, dar ca rezultat a devenit și identitate culturală a comunităților rurale. Materialele utilizate – în special lemnul – erau selectate din resurse locale, iar decorurile, de la creștături simple la picturi elaborate, reflectau specificul regional. De exemplu, în centrul și nordul Moldovei, lăzile de zestre aveau decoruri geometrice pe registre, în timp ce în sud predominau medalioanele florale pline de culoare.

Legătura dintre mobilier și obiceiurile tradiționale este un alt aspect semnificativ. Lăzile de zestre, mesele joase sau scaunele nu erau doar obiecte utilitare, ci aveau un rol simbolic în cadrul ceremoniilor, marcând evenimente importante din viața familiei. De asemenea, mobilierul era distribuit în interiorul locuinței conform unor principii care subliniau ordinea simbolică a spațiului rural.

Modernitatea a adus transformări semnificative acestei tradiții. În secolul XX, instruirea tinerilor în ateliere specializate și apariția fabricilor au deschis noi posibilități de producție, dar au contribuit și la pierderea unor caracteristici autentice. Multe piese tradiționale au fost înlocuite cu mobilier industrial sau influențat de alte culturi.

Studiul mobilierului țăranesc din Basarabia scoate în evidență bogăția și diversitatea acestei tradiții, dar și vulnerabilitatea ei în fața schimbărilor rapide. În contextul contemporan, conservarea și promovarea acestor valori devin esențiale pentru păstrarea identității culturale și pentru a înțelege mai bine evoluția comunităților rurale în raport cu transformările istorice și economice.

Iulian MITRAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2394-4018>

dr., lect.univ., Universitatea Internațională „Danubius” din Galați, România

E-mail: mitraniulian05@gmail.com

Inventarierea fondului construit din perioada 1890–1930 în satele Darabani (Dauluchioi) și Grăniceru (Canlîciucur) din județul Constanța
Inventory of the built assets from 1890–1930 in the villages of Darabani (Dauluchioi) and Grăniceru (Canlîciucur) in Constanța County

Arhitectura vernaculară din județul Constanța nu s-a bucurat de prea multă atenție din partea cercetătorilor, studiile care au fost efectuate s-au concentrat aproape în mod exclusiv pe așezările de pe malul Dunării, existând foarte puține opere care să se concentreze asupra comunităților din zona interioară. Zona sudică a județului Constanța, microregiunea Negru Vodă-Mangalia, a fost ignorată atât de studiile care se concentrau asupra pe patrimoniul material, cât și pe cel imaterial. Această zonă are drept particularitate faptul că majoritatea așezărilor s-au format în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fiind fondate de tătarii.

Începând cu 1890 zona a fost colonizată cu români din Muntenia și Oltenia, au existat și câteva așezări în care au existat comunități germane. În Darabani (Dauluchioi) mai putem vorbi despre un număr foarte mic de construcții care sunt reprezentative pentru fondul arhaic (1890–1910), chiar și fondul construit între 1910–1940 este slab reprezentat, majoritatea locuințelor din fondul actual fiind construite după al Doilea Război Mondial. Grăniceru (Canlîciucur) este o așezare complet depopulată, încă din anii 1980, fotografiile colectate de la foștii locuitori ne pot oferi o imagine aproximativă asupra stratificării fondului construit.

Prezenta lucrare are drept scop reconstruirea și demonstrarea clădirilor reprezentative pentru fondul construit în perioada 1890–1930 pe baza fotografiilor de arhivă, a celor de teren, cât și a reproducerilor 3D realizate de către autor.

Ina ISACORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2129-7320>

cercetător științific, Institutul Patrimoniului Cultural, Chișinău

E-mail: inaisac.ipc@gmail.com**Meșteșugul prelucrării lemnului în sec. XX în construcția porților și stâlpilor de poartă pe teritoriul Republicii Moldova***The craft of woodworking in the 20th century in the construction of gates and gateposts on the territory of Republic of Moldova*

Meșteșugul prelucrării lemnului constituie un aspect fundamental în arhitectura tradițională, având rolul principal în realizarea porților gospodăriilor și stâlpilor de poartă. Secolul al XX-lea păstrează tehnica tradițională de prelucrarea a lemnului manual, realizată de către meșterii localităților. Pentru realizarea porților se folosesc specii de copaci duri, cel mai frecvent utilizându-se lemnul de fag, stejar sau brad. Copacul este tăiat, curățat de coajă pentru a nu fi afectat de carii pe parcursul timpului de pregătire. Lemnul tăiat se usucă la aer, sub un acoperiș, pe o perioadă de trei ani. După acest termen de pregătire a materiei prime, lemnul este tăiat, împărțit în scânduri de dimensiuni identice, după care, se dispun frumos pentru organizarea tăbliei porții.

La aranjarea scândurilor pentru tăblie, meșterul le organizează mai întâi, conform desenului liniar și cromatic natural format pe suprafața copacului. Scândurile sunt organizate pe orizontal, vertical sau formând romb din diagonale de diferite dimensiuni, de la mic spre mare din centrul porții sau al tăbliilor porții. Modelul de organizare a scândurilor pe suprafața tăbliei porții, dimensiunile acestora, precum și ornamentele ulterioare aplicate pe suprafața porții și stâlpilor sunt realizate la cererea clientului, ținându-se cont de specificul zonei geografice și etnografice. Stâlpii porților sunt parte a ansamblului funcțional și decorativ al porților gospodăriilor tradiționale. Aceștia necesită aceeași pregătire îndelungată pentru pregătirea materiei prime. Un element specific al acestora este capul ascuțit, sculptat în formă de romb sau amintind silueta unei cușme ciobănești.

Meșteșugul prelucrării lemnului în realizarea porților și stâlpilor porților face ca acestea să nu poarte doar aspect de funcționalitate, dar reprezintă o identitatea culturală și spirituală moștenită. Această moștenire ancestrală rămâne un simbol de continuitate al valorilor identitare.

Victor GRIGOR

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-4560-8843>

drd., Școala Doctorală „Istorie. Patrimoniu cultural. Modernitate”, UPS „Ion Creangă”

E-mail: victor.grigor@usarb.md

**Moștenirea trecutului: cultura memoriei și patrimoniul cultural
imaterial al Republicii Moldova**

*The legacy of the past: the culture of memory and the intangible cultural
heritage of the Republic of Moldova*

În Republica Moldova, cultura memoriei și patrimoniul cultural reprezintă elemente fundamentale în definirea identității naționale și în conservarea moștenirii istorice. Patrimoniul cultural imaterial, alcătuit din tradiții, obiceiuri, cunoștințe și expresii artistice transmise din generație în generație, este profund interconectat cu patrimoniul material. Păstrarea și revitalizarea acestuia devin esențiale în fața provocărilor aduse de globalizare, asigurând continuitatea unor practici și valori care conferă coerență și stabilitate societății.

Riturile, sărbătorile și obiceiurile populare nu sunt doar manifestări ale trecutului, ci structuri sociale vii, care reglementează relațiile dintre indivizi și comunități. Acestea se desfășoară în momente și spații bine stabilite, urmând scenarii cunoscute și respectate de întreaga colectivitate. Muzica, dansul, literatura orală, dar și obiectele simbolice sau vestimentația specifică joacă un rol central în aceste manifestări, consolidând legăturile dintre participanți și întărind sentimentul apartenenței.

Pe lângă dimensiunea identitară, astfel de practici contribuie la solidarizarea comunităților, oferindu-le un cadru comun de expresie și un sistem de referință colectiv. Ele nu doar întăresc coeziunea socială, ci și facilitează dialogul între generații, punând în valoare continuitatea unei culturi vii, adaptabile și reziliente.

Prin urmare, moștenirea trecutului, exprimată prin cultura memoriei și patrimoniul cultural, rămâne un pilon esențial în dezvoltarea identității naționale și în promovarea valorilor autentice ale Republicii Moldova. Într-o lume în continuă schimbare, protejarea acestor repere istorice și simbolice nu este doar un act de conservare, ci și un angajament față de viitorul unei comunități conștiente de rădăcinile sale.

Nina DODON

profesoară de limba și literatura română
grad didactic întâi, IPLT „Mihai Viteazul”, mun. Chișinău
E-mail: traistnuta@gmail.com

Ialoveni – două secole de educație

Ialoveni – two centuries of education

Educația este un domeniu extrem de important în orice perioadă a evoluției societății. În spațiul românesc, școala a fost un factor definitoriu pentru cunoaștere, în general, și, în particular, o premisă pentru conturarea identității naționale. În pofida faptului că Basarabia a fost marginalizată de administrația rusească începând cu anul 1812, satul românesc dintre Prut și Nistru a conservat tradițiile și obiceiurile naționale, limba moștenită de la predecesori. Drept urmare, în școlile care activau în spațiul rural instruirea se făcea, preponderent, în limba română. Am constatat aceasta studiind evoluția școlilor din actualul raion Ialoveni și coordonând elaborarea albumului „Ialoveni – două secole de educație”. Astfel, am aflat că școlile au o istorie impresionantă și tulburătoare, edificată de personalități cu un spirit patriotic distinct, care au trasat itinerare favorabile cunoașterii, au dezvoltat abilități necesare lansării în fluxul vieții.

În acest context, menționăm că primele școli fondate pe teritoriul actualului raion Ialoveni au fost cele din Suruceni și Pojăreni, ce datează din anul 1785, inițiate ca școli parohiale. În sec. XIX, în satele Puhoi, Costești, Zâmbreni, Moleşti, Horești, Dănceni, Nimoreni, Malcoci, Văsieni, Cărbuna, Răzeni au fost deschise școli parohiale după modelul celor existente deja. În aceeași perioadă, o școală particulară a fost fondată la Cigârleni, o instituție de învățământ de tip lancasterian a fost inaugurată în anul 1843, în satul Mileștii Mici; o școală populară și-a deschis ușile în 1874, în satul Bardar; o școală de zemstvă activa în satul Gangura.

În perioada 1918–1940, când Basarabia a fost parte integrantă a României Mari, au fost inaugurate școli primare în satele Horodca, Misovca, Hansca, Rușești Vechi etc. Începând cu deceniul cinci al sec. XX, au fost deschise școli de opt ani, unele dintre ele, ca și cele parohiale fondate anterior, au trecut, de-a lungul anilor, prin diverse restructurări, deținând astăzi statut de liceu.

Comparativ cu instituțiile create în secolele precedente, la final de secol XX și în primele decenii ale secolului XXI au fost inaugurate puține instituții de învățământ în raionul Ialoveni – Școala medie din satul Văratice (1989), Școala primară „Ion Creangă” (1990), Gimnaziul „Grigore Vieru” (1994).

Conform celor relatate mai sus, concluzionăm că, în raionul Ialoveni este un adevărat potențial instructiv-educativ, care marchează performanțele actanților

sistemului educațional. În final, ținem să subliniem că evoluția sistemului de educație și instruire pe teritoriul raionului Ialoveni evidențiază adevărul exprimat de istoricul, scriitorul și diplomatul Mihail Kogălniceanu: „Dacă țara trebuie să aibă un loc în concertul Europei, apoi nu va putea ajunge prin industrie, nici prin comerț, decât numai prin învățământ”. Credem că elaborarea acestui volum va servi drept sursă de inspirație pentru profesorii din alte raioane ale Republicii Moldova și se va contura un tablou complet al învățământului autohton.

Diana NICOGLU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0248-8703>

dr. în istorie cerc. șt. superior, Institutul Patrimoniului cultural

E-mail: diananicoglo@gmail.com

Shepherd's Lamb

Miel în stil ciobănesc

When studying the food traditions of any ethnic community, shepherd's food is of particular interest. Shepherd culture and shepherd's diet are one of the most stable elements of material and spiritual culture. In the Gagauz food traditions, there is one element of shepherd culture called *çoban kuzusu*. This element is a lamb baked in hot coals in a dug hole. There are two ways to prepare this dish. The carcass of a young lamb is gutted without removing the skin. Then the head and legs are cut off. Salt and pepper are sprinkled inside. First, a hole is dug and a fire is lit in it. After the coals go out, they are loosened and the carcass of a lamb in its skin is placed deep in the heat, covered with coals and earth. In three hours, the dish is ready. Before eating, the rotted skin is removed with a knife. Another cooking option differs from the previous one in that the skin is removed from the carcass, and then the lamb, cut into pieces, is wrapped in it. Nutrition experts claim that this method of cooking meat is known to the nomads of Eurasia and dates back to the pre-pastoral hunting economic-cultural type of the forest-steppe and steppe zone. As S. G. Agadzhanov notes, a similar dish called *büryan kebabi*, which is a type of shashlik made from pieces of lamb wrapped in skin and baked in hot ash, was common among the Oghuz of Central Asia. Modern studies on the material culture of various peoples indicate that a similar dish is characteristic of the nutritional traditions of the Turks and Azerbaijanis. Based on this, we believe that in the nutritional traditions of the Gagauz, this element is one of the most archaic and is a relic of the cattle-breeding and nomadic way of life.

Nadejda CARADJOVAORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-7593-2216>

drd. Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM

E-mail: karadjova1nadea@gmail.com

**Reflecția obiceiurilor și tradițiilor legate de alimentație
tradițională în cântecele bulgare***Reflection of customs and traditions related to traditional
food in Bulgarian songs*

Studiul de față explorează modul în care cântecele populare bulgare reflectă produsele de alimentație tradiționale și obiceiurile legate de bucătărie. De exemplu, cântecele despre nunți, sărbători sau munca sezonieră pot oferi o perspectivă asupra alimentelor importante în diferite regiuni ale Bulgariei și localitățile bulgare din Republica Moldova și a modului în care utilizarea lor a fost legată de ritualuri, sărbători și viața cotidiană.

La fel abordăm simbolismul bucatelor în cântecele populare, deoarece mâncarea este adesea asociată cu ospitalitatea, comunitatea și valorile spirituale. Vom realiza paralele cu bucătăria bulgară și explorăm modul în care anumite alimente și feluri de mâncare devin parte din identitatea culturală prin muzică.

Iată doar câteva melodii cunoscute care se preiază pe conținutul studiului:

1) „Яде, яде, моме, яде / Yade, yade, mome, yade” – cântecul descrie mâncarea, precum și elementele rituale asociate cu gătitul și împărțirea meselor la sărbători, precum nunți.

2) „Тихо се вихри, вихрец / Tikho se vorkhri, vorkhrets” – cântecul este dedicat muncilor sezoniere, arată importanța alimentației în viața cotidiană.

3) „Изпратила майка моме / Izpratila maika mome” – exemplu de cântec în care simbolismul mâncării poate fi interpretat ca parte a retrăirilor legate de trecerea fetei la o nouă familie, cu o discuție despre mâncare și ritualuri.

4) „Ръчно, ръчно, млади момци / Rachno, rachno, mladi momci” – cântec popular despre munca colectivă și sărbătorile comune, unde mâncarea joacă un rol important în procesul muncii și odihnei comune.

5) „Цвете зелено / Tsvete zeleno” – încântă primăvara și darurile ei, precum legumele proaspete și verdeața, devin o metaforă a reînnoirii și a fertilității, evidențiind simbolismul alimentelor în ciclurile naturale.

Aceste și alte cântece populare reflectă discret modul în care mâncarea, ingredientele și împărțirea împreună joacă un rol important în cultura bulgară, reflectând viața de zi cu zi și tradițiile prin muzică și cuvinte.

**ЕТНОЛОГІЯ ТА ПРИКЛАДНЕ ДЕКОРАТИВНЕ
НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО: ПРОБЛЕМИ
ДОСЛІДЖЕННЯ, РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ТА ОБЛІКУ
АВТЕНТИЧНИХ АРТЕФАКТІВ / *Etnologie și artă
populară decorativă aplicată: probleme de cercetare,
reprezentare și valorificare a artefactelor autentice /*
**Ethnology and applied decorative folk art:
problems of research, representation and accounting
of authentic artifacts****

Валентина СУШКО

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0480-1473>

кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник
відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства,
фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського
Національної академії наук України
E-mail: 393570@ukr.net

Гастрономічна нематеріальна культурна спадщина України
Gastronomic Intangible Cultural Heritage of Ukraine

Їжа є важливою складовою людського буття, а гастрономія – маркером етнічної та національної культури. В українській народній культурі знаковими стравами стали борщ та сало. Вони увійшли не лише у побутову культуру, а й є фольклорними образами та навіть жупелами. Дослідженням народної кухні займалися українські науковці від XIX ст., серед сучасних дослідників слід особливо відзначити науковий доробок Л.Ф. Артюх.

Впродовж 1991–2024 рр. до нематеріальної культурної спадщини України та окремих областей нашої держави було включено чимало унікальних страв та усього, що пов'язане з їх створенням: це і полтавські галушки, і гуцульські страви тощо. Безумовно, вершиною та візитівкою української радичійної кухні є борщ, різновидів та рецептур якого є безліч. Впродовж епохи Незалежності в різних регіонах та областях України проходили фестивалі та конкурси борщу, які збирали як народних куховарок, так і майстрів народної творчості, а самі заходи ставали потужним святом народних традицій.

На Харківщині гастрономічними елементами народної культури визнані «юшка в три риби», кілька варіантів сала та також Борщ у його пізньому варіанті – тобто з використанням томатів, картоплі та інших інгредієнтів.

Олена ФЕДОРЧУК / Olena FEDORCHUK

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4724-3566>

Scopus Author ID: 57216853528

доктор історичних наук, Інститут народознавства

Національної академії наук України

E-mail: olena-fedorchuk@ukr.net

**Українські народні прикраси з бісеру у власності
Російського етнографічного Музею**

*Ukrainian folk bead jewelry in the possession of the Russian Museum
of Ethnography*

У реаліях російсько-української війни (2014–2025), націленої на знищення не лише суверенітету, але й культурної спадщини України, сильне занепокоєння викликає доля культурних пам'яток. Під прицілом імперської ненависті до всього українського перебувають безпосередньо атаковані агресором об'єкти культурної спадщини на території України, а також можуть перебувати й етнографічні пам'ятки в російських музеях, до збору яких щиросердо долучалися провідні діячі української культури XIX–XX століть. За цих обставин актуальним бачиться аналіз українських пам'яток з російських музеїв, відомості про які українським ученим вдалося зібрати у довоєнні роки.

Доповідь присвячується збірці бісерних прикрас українців, що знаходиться у російському етнографічному музеї (Санкт-Петербург) ознайомлення з якою відбулося у грудні 2005 року. Допоміжним елементом такого знайомства став Каталог української колекції, виданий працівниками російського етнографічного музею у 1983 році (Українці XIX–XX вв.: Каталог-указатель этнографических коллекций. Ленинград: ГМЭ, 1983). Каталог рубрикований за номерами іменних колекцій та подає їх дуже короткий узагальнений опис (без описів та ілюстрацій конкретних предметів). З Каталогу можна дізнатися кількість колекційних предметів, ім'я того, хто їх зібрав, час і місце придбання предметів, зрідка автентичні назви колекційних предметів.

Значно більший обсяг інформації акумулюють самі пам'ятки та музейні картки з їх описами. На жаль, доступ українським ученим до пам'яток української культури у музеях російської федерації від часу здобуття Україною незалежності суттєво утруднився. Зокрема мені недоступили 18 колекційних предметів, дозволивши сфотографувати лише 5 із них. Також кілька народних бісерних творів вдалося побачити (без права фотографування) в ансамблях народного одягу, що експонувалися у залах музею.

З каталогу я дізналася, що загальна кількість пам'яток української культури у фондах Музею нараховує приблизно 20 тис. номерів, з яких 2 тис. компонентів народного одягу, 2,5 тис. зразків вишивки та вибійки, а також щонайменше 400 прикрас. Бісерних прикрас («гердан», «гірдан», «галочка», «драбинка», «ланка», «очко», «ланцок», «гердяник крутяний», «ланцок жабовий») найбільше у колекціях українських учених; на жаль загальна кількість бісерних прикрас українців не порахована.

Для опрацювання мені були удоступнені артефакти, придбані у XIX – на початку XX ст. Яковом Головацьким, Хведором Вовком, Костянтином Шероцьким (Широцьким), Альоною Лебедевою та Загоном всеросійського Земського Союзу. Це різного типу (стрічковий гердан, стрічковий гердан з підвісками, однодільна силянка, дводільна силянка, об'ємна плетінка, котильон) прикраси. Аналіз опрацьованих артефактів засвідчив самодостатність та локальне розмаїття (типи прикрас, варіативність композиційних рішень) української народної творчості з бісером.

Мар'яна ЦУРКАН / Mariana TSURKAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-4267-5157>

к.і.н., н.с. відділу етнології сучасності

Інституту народознавства НАН України

E-mail: m_volowun@ukr.net

Етнологічна спадщина Любові Сухой (1910–1988):

карпатознавчі розсліди

Ethnological heritage of Liubov Sukha (1910–1988):

investigations of Carpathian

Львівське наукове середовище XX ст. формувалося у небезпечних та складних умовах комуністичного режиму. У час, коли усіма сферами українського суспільства керували з Москви, львівські учені творили, розвивали та поляризували українську етнографію під жорстоким комуністично-партійним диктатом. Любов Суха – одна із представників наукового осередку Львова XX ст. Постать ученої та її етнологічна спадщина заслуговують уваги з боку дослідників, найперше, через історичний період на котрий припадає наукова діяльність етнографіні, а також, через те, що чимало її етнологічних міркувань потребують наукового опрацювання, а в майбутньому публікації.

Любов Михайлівна Суха znana львівська учена XX ст. Упродовж 1940–1980-х років дослідниця потужно працювала у царині українського наро-

дознавства. У 1944 році Любов Суха розпочала наукову діяльність у відділі етнографії Львівського державного етнографічного музею АН УРСР. Наукові зацікавлення етнографіні – художні промисли, народне вбрання, вишивка, писанка та музичні інструменти тощо.

Карпатознавча тема стала предметом наукових пошуків Любові Сухой у розслідах: «Художні металеві вироби українців Східних Карпат» (1955), «Художні вироби з металу» (1951), «Східнокарпатські народні художні вироби з металу» (1956), «Художні металеві вироби українців Східних Карпат другої половини XIX – XX ст.» (1959), «Статті про художньо-металеві вироби на Гуцульщині, виконані технікою відливу» (1950-ті рр.), «Стаття про етнографічні групи серед населення Карпат (гуцули, бойки, лемки) про їх єдність з українським народом» (1950-ті рр.), «Обробка шкіри та рогу в українських Карпатах (друга пол. XIX ст. – поч. XX ст.)» (1970).

Мета студії – з'ясувати головні результати наукових пошуків Любові Сухой у царині карпатознавчих розслідів. Об'єкт пропонованого дослідження представити етнологічний доробок Любові Сухой та її внесок у розвиток та поляризацію української етнології. Предмет розвідки – наукова спадщина, народознавчі проекти та етнографічні польові експедиції вченої у галузі карпатознавства.

Джерельна база статті: матеріали архіву Інституту народознавства НАНУ м. Львів, відділу рукописів ЛННБ ім. В. Стефаника, періодичні видання XX ст. та спогади.

Єлизавета СИЛКА

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-7562-2650>

студентка 4 курсу факультету історії, політології і міжнародних відносин,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,

Івано-Франківськ, Україна

E-mail: yelyzaveta.sylka.21@pnu.edu.ua

Українки в норильському повстанні в ГУЛАГУ

Ukrainian women in the Norilsk uprising in the GULAG

Норильське повстання – перше, найдовше, наймасовіше антисоветське повстання в ГУЛАГу, що тривало з 26 травня по 4 серпня 1953 р. Рушійною силою були українські політ'язні – представники націоналістичного підпілля ОУН-УПА, яких після Другої світової війни комуністи масово саджали у свої концтабори. Надзвичайно активно й стійко в повстанні проявила себе єдина жіноча табірна зона № 6 у Горлагу, у ній переважали українки.

Приводом до виступу став черговий самочинний розстріл конвоєм кількох ув'язнів. Через день після початку бунту в одній із чоловічих зон, доєдналась жіноча. Норильчанки оголосили голодовку та страйк каторжним роботам, вимагали людського ставлення.

Табірне начальство розгубилось через масштабний і злагоджений протест, хотіло швидко зам'яти справу, закликало «не слухати бандерівських агітаторів». Дехто злякався та припинив чинити опір. Але більшість жінок продовжили домагатися приїзду московської комісії як вищої інстанції, яка мала би розібратися зі знущаннями над ними. Нemoжливiсть самостійно впоратися з ситуацією змусила табірну адміністрацію піти на діалог з ув'язненими.

Страйкові комітети передали свої вимоги комісії з Москви, котра дала слово їх задовольнити. Вважаючи це перемогою, норильчанки в червні вийшли на роботи. Але влада не могла пробачити непокори і, попри обіцянки не карати лідерів спротиву, почались арешти, зокрема українок.

На знак солідарності політв'язні відновили повстання, яке стало ще більш організованим та усвідомленим. У 6-й зоні на даху одного з бараків невідомі вивісили протестний чорний прапор – символ жалоби за вбитими, скорботного життя в ГУЛАГу. Українки були сповнені рішучості йти до кінця в боротьбі за справедливість.

Вирішальною стала ніч на 7 липня. У зону заїхали пожежні машини й обливали ув'язнених холодною водою під високим тиском. Жінки оточили в кілька рядів барак із прапором, взялися під руки. Совітам спочатку не вдавалося прорвати кільце, але гаряча вода під тиском порушила стійкі ряди повсталих. На беззбройних змучених українок пішли в наступ конвоїри, солдати, комсомольці і били чоботами, дошками, палицями, цеглою. Покалічених жінок витягнули в тундру й «сортували», організаторам збільшили терміни ув'язнення.

Попри фізичну поразку, свідомий дружний відчайдушний опір, на який наважилися невідомі, визначив послаблення режиму. Політв'язні здобули досвід боротьби за права, віру у власні сили. Одним із головних бастионів спротиву в Горлагу виступила саме жіноча зона. Норильське повстання – яскраве свідчення того, що навіть у надскладних умовах українки готові героїчно відстоювати свою людську гідність, ставати на самозахист проти тоталітаризму.

Марина ОЛІЙНИК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2946-8243>

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського

НАНУ Україна

E-mail: marina.oliynik@gmail.com

**Ольга Косач (Олена Пчілка), амбасадорка українських вишиванок:
науковий і особистісний виміри**

*Olga Kosach (Olena Pchilka), ambassador of Ukrainian embroidery:
scientific and personal dimensions*

У 2024 р. виповнилося 175 років з дня народження видатної української діячки, письменниці, науковиці, представниці феміністичного руху в Україні, фундаторки україністичних студій. Ольга Петрівна Косач (1849–1930) znana широкому загалу як Олена Пчілка. Вона є авторкою першої наукової праці з вивчення української орнаментики «Український народний орнамент» (Київ, 1876), яка була опублікована російською та французькими мовами через дію Емського указу (1876), який забороняв друку видань українською мовою. За життя О.П. Косач її дослідження про орнаментуку української вишивки було перевидано п'ять разів з певними змінами. У своєму альбомі «Український народний орнамент» вона показала особність і самобутність українського стилю вишивання та його окремішність від російського. Ольга Петрівна вперше в наукових публікаціях увела термін «український стиль вишивки». Її збірка орнаментів мала велике практичний вплив на популяризацію української вишивки в тогочасних колах української інтелігенції. Сама О.П. Косач стала одною з перших публічних абсаторок одягу з українськими вишиванками. У рамках участі в проєкті «Вишивка в одязі видатних українців» авторці доповіді вдалось дослідити світліни в українському вбранні О.П. Косач, які зображені на обкладинках її альбому «Український народний орнамент» (1876, 1879). Було виявлено, що вишивка на сорочках виконана за орнаментами з її збірки. Учасникам проєкту «Вишивка в одязі видатних українців» під керівництвом вимушеної переселенки з м. Донецька Тетяни Зез вдалось відтворити сучасні версії вишитих сорочок О.П. Косач.

Анастасія СОРОЧИНСЬКА

Магістрантка Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, Україна)
E-mail anastasiia.sorochynska.20@pnu.edu.ua

**Катерина Грушевська (1900–1943) – українська етнографія,
соціологиня та фольклористка**

*Kateryna Hrushevskya (1900–1943) – Ukrainian ethnographer,
Sociologist and Folklorist*

Катерина Грушевська (1900–1943) – дослідниця в галузі етнографії, соціології та фольклористики. Народилася 21 червня 1900 р. у м. Львові. Була єдиною дитиною Михайла та Марії Грушевських. Наукове становлення дослідниці відбулося у роботі Українського Соціологічного інституту, який був заснований її батьком Михайлом Грушевським восени 1919 р. в Женеві. Тут вона написала та видала свою першу етнографічну працю «Примітивні оповідання, казки і байки Африки та Америки».

У Києві К. Грушевська брала участь у роботі очоленої батьком Науково-дослідної кафедри історії України ВУАН та редагувала етнографічний часопис «Первісне громадянство та його пережитки на Україні». На сторінках цього часопису активно публікувала свої статті та праці.

Безумовно, найвагомішою працею Катерини було два томи «Українських народних дум», де вона систематизувала та дослідила український героїчний епос. Багато дослідників вважають їх одними з найвизначніших праць в українській фольклористиці. На жаль, К. Грушевська не встигла повною мірою реалізувати наукові плани, оскільки радянська влада її заарештувала та відправила до Сибіру, де вона померла у 1943 році.

Oksana DROHOBYTSKA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2929-1708>

PhD in History, Associate Professor of Ethnology and Archaeology,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)
E-mail oksana.drohobytska@pnu.edu.ua

**Sofia Yablonska (1907–1971) – the first ukrainian woman
cinematographer and photographer**

*Софія Яблонська (1907–1971) – перша українська жінка
кінооператор та фотограф*

Sofia Yablonska (1907–1971) was the first Ukrainian woman cinematographer and photographer to describe her trip around the world in her books «Char of Morocco» (1932), «From the Land of Rice and Opium» (1936), and «Far Horizons» (1939). After her death, were published a collection of short stories and memoirs «The Book about Father» (1977), which describes her family environment, relationships with her parents, the peculiarities of her worldview, etc.

She began her career as a cinematographer in Paris when she travelled to Africa to shoot a documentary for a French film company. The operator managed to capture the everyday life of the population of Morocco, Egypt, Vietnam, Laos, Cambodia, Australia and New Zealand, the Malay Islands, Java and Bali, Tahiti, and North America on film and photo. Sofia described everything she saw during her travels in her reports for the «Nova Khata» magazine, which received mixed reviews from the public. Some people admired her recklessness and impressive photo reports, while others considered her behaviour indecent. After all, according to the stereotypes of the time, a woman could not travel unaccompanied by a man. Thanks to her ingenuity and knowledge of the indigenous mentality, S. Yablonska managed to capture unique documentary material. The short films surprised the «Indochina Film company», because no one, let alone a woman, had ever managed to film such material before.

Today, we can observe a growing interest in the figure of Sofia Jablonska in both Ukrainian and Polish historical and literary studies, but in our opinion, she still remains little known to the general public.

Людмила ГЕРУС / Lyudmyla HERUS

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5931-3816> Scopus Author ID: 57878318700

Web of Science ResearcherID: ACS-6428-2022

докторка історичних наук, Інститут народознавства

Національної академії наук України

E-mail: ludmilagerus@gmail.com

Сучасні тенденції розвитку яворівської іграшки

Modern trends in the development of Yavoriv toy

Яворівська дерев'яна іграшка, своєрідна за пластикою форми та поліхромним розписом, є вагомою сторінкою декоративно-ужиткового мистецтва України й Європи. У липні 2022 року яворівську іграшку внесли до Національного списку нематеріальної культурної спадщини України.

Виготовлення дерев'яних іграшок у Яворові письмові джерела засвідчують у XVII столітті. Активно яворівський промисел розвивався в роки останньої третини XIX – початку XX століття. У 1896 році у Яворові була відкрита навчальна майстерня для виробу іграшок, що стала відомою як Забавкарська школа. Вплив на розвиток яворівської іграшки мала Державна школа деревного промислу, що була відновлена 1942 року й діяла під керівництвом випускника Краківської академії мистецтв Богдана Стебельського до травня 1944 року.

Впродовж XX століття образ яворівської іграшки, її пластичну та художню мову розвивали багато майстрів.

Зацікавлення яворівською дерев'яною іграшкою зросло у першій чверті XXI століття. Впродовж 2008–2009-х років відбулося чимало виставок яворівської іграшки, насамперед у містах України (Львів, Київ, Івано-Франківськ, Яворів, Дрогобич Львівської обл., Косів Івано-Франківської обл. тощо).

Від 2009 року свою діяльність в справі збереження яворівської іграшки активізували митці Оксана Когут та Остап Сойка із селища Івано-Франкове (до 1946 року Янів) на Яворівщині.

Оксана Когут та Остап Сойка докладають значних зусиль для інтеграції традицій яворівської іграшки в сучасну культуру. Поряд з усталеними типами іграшок – кониками, візочками, пташками, мебliками, деркачами, тарахкальцями, танцюристами тощо, вони пропонують нові, продиктовані власним досвідом та розумінням традиції авторські твори, які розширюють можливості їхнього застосування. Це «веснянки», пташки, зірочки, пегаси, серія ангелів з музичними інструментами – сурмою, бубном, цимбалами, скрипкою, віолончеллю, котрабасом та інші, які можуть слугувати оздобленням інтер'єру, прикрасою різдвяної ялинки чи вінка тощо.

Такі фігурки, пластично оформлені та розмальовані на основі яворівської традиції Оксаною Когут і Остапом Сойкою, прикрашали головні різдвяні ялинки Львова, Києва, у 2011 році – Ватикану.

Візуальний образ яворівської іграшки Оксана Когут і Остап Сойка вдало втілили в авторських роботах «колядницька зірка» та «колядницька шопка» – артефактах, які донині є актуальними для українців у святкуванні Різдва Христового. Під час Різдвяних свят 2023–2024 років шопку їхнього авторства презентували на виставці «100 вертепів у Ватикані» на площі Святого Петра.

Оксана Когут та Остап Сойка ініціювали створення триметрового артоб'єкта «Пташка Перемоги» у стилістиці яворівської дерев'яної іграшки, який встановлено при в'їзді в Івано-Франкове. Проект «Пташка Перемоги» реалізовано за підтримки Українського культурного фонду в межах конкурсної програми «Відновлення культурно-мистецької діяльності», а також за підтримки адміністрації Івано-Франківської територіальної громади.

Митці популяризують традиції виготовлення та оздоблення яворівської іграшки на майстер-класах в Україні та за кордоном. Вони є учасниками понад 10 міжнародних (Італія, Польща, Туреччина, Хорватія) та чисельних українських виставок. У прагненнях митців – створити у селищі Івано-Франкове інтерактивний музей-майстерню яворівської іграшки.

Романа МОТИЛЬ / Romana MOTYL

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6936-0328>

кандидат мистецтвознавства, Національний університет «Львівська політехніка»

Інститут народознавства Національної академії наук України

E-mail: romana_motyl@ukr.net

Мистецькі традиції осередку кераміки в Кутах

Artistic Traditions of the Ceramics Centre in Cuty

Кераміка Кутів – одна з перлин народного мистецтва України. Вона є своєрідним, яскравим явищем, що має давню історію, багаті мистецькі традиції та самобутні локальні особливості. Місцезнаходження Кут, які знаходяться на пограниччі трьох етнографічних зон – Покуття, Гуцульщини та Буковини – безперечно мало вплив на орнаментику і колористику виробів.

Саме у кутській кераміці, як і в інших видах народного мистецтва – вишивці, ткацтві, писанкарстві – яскраво проступає самобутність духовного світу, життєвого укладу, життєрадісність народного світобачення і світосприйняття, особливе розуміння гармонії і краси та значний мистецький

хист народних майстрів. Водночас у художньому ладі кутської кераміки відчутні спільні риси з мистецтвом інших країн, зокрема зі східними (вірменськими) мотивами.

Упродовж століть стиль кераміки Кут шліфували династії гончарів, створюючи оригінальні візерунки, колористику, техніки виготовлення та розпису. На кінець XIX ст. в Кутах працювало 63 гончарі. Серед них Павло Чубчук, Михайло Напп, Михайло і Микола Чешньовські, Йосип Напп, Іван Брошкевич (1865–?), Андрій Напп (1875–?), Кароль Пудло, Йосип Сейдлер (1867–?), Андрій Москалюк, Томаш і Петронела Наппи, Микола Брошкевич. В 1912 р. там мали свої майстерні Атін та Яків Влос, Антін та Петро Заріцькі, Яків Соколовський. В складі II-Речі Посполитої гончарний промисел стрімко розвивається. В адресному довіднику 1926–1927 рр. йдеться про таких гончарів з цього осередку: М. Зарумен, Т. Напп, Й. Соколовський, а в Старих Кутах – Й.Волощук та П.Напп.

Із 1930 року залізниця прийшла до Кут і відкрила широкі можливості до експорту продукції. Керамічні вироби стали візитівкою містечка і набули широкої популярності не тільки на українських землях, але й за кордоном.

Кераміка з Кутів вабить дослідників і поціновувачів народного мистецтва вже з другої половини XIX ст., коли вироби місцевих майстрів почали представляти на регіональних, міжнародних виставках та закуповувати до музейних і приватних колекцій.

Значний інтерес у дослідженні кераміки Кутів становлять праці таких дослідників як Володимир Дзедушицький, Ванда Шрайберувна, Людвіг Wierzbicki, Юрій Лашук, Галина Івашків, Романна Баран та інші.

Спорідненість ознак, що властива для кутської кераміки та гончарних виробів з інших земель, є свідченням тривалого періоду розвитку гончарства в подібних умовах, етнокультурних контактів і взаємних запозичень.

На початку 1990-их рр. гончарство у Кутах припинило своє існування.

Внесок кутської кераміки у розвиток європейської культури, збереження традиційного народного мистецтва виводить її далеко за межі регіонального мистецького явища, гідно репрезентує в світі і вартує ретельного дослідження.

Галина ІВАШКІВ/ Halyna IVASHKIV

ORCID ID: [http // orcid.org/0000-0003-2359-6735](http://orcid.org/0000-0003-2359-6735)

докторка мистецтвознавства, старша наукова співробітниця,

Інститут народознавства НАН України,

E-mail: halynaivashkiv@ukr.net

Керамічні підвазонники як особливі атрибути облаштування церков *Earthenware Flower Pots as Peculiar Elements of Church Décor*

Вступ. Маловивченою типологічною групою кераміки є підвазонники, які застосовували в облаштуванні сакральних споруд. У XIX ст. виготовлення “квіткових горшків” вважалося, за словами Л. Соколовського, “розкішно”. Аналогічну картину спостерігаємо і в повоєнні роки (1940–1950-ті) – тоді в Україні була велика потреба в посуді, а не в “складних декоративних виробих”. Відтак, таких предметів у музеях зафіксовано небагато. Про те, що підвазонники використовували у храмах, свідчать численні знахідки відомого збирача, реставратора і митця Петра Лінинського та інших науковців під час експедиційних виїздів у різні історико-етнографічні регіони України. Вазони виявляли не лише у храмах, а й коморах і горищах культових споруд, зокрема на дзвіницях тощо.

Основна частина. Підвазонники (вазони) – це ємності для кімнатних рослин, які залежно від розміщення у храмі та вибору виду рослин можна поділити на наземні, напрестольні, для полиць та підвісні. За технологією виготовлення такі предмети були теракотовими, димленими, вкритими поливою, розписані ангобами або оздоблені рельєфом.

Майже на всій території України гончарі виготовляли полив’яні підвазонники – домінантними були цеглястий, брунатний, жовтий і зелений кольори. В основі форми жовтополив’яного вазона початку XX ст. з Потелича (виявлено в церкві в Уневі) бачимо майже циліндричний корпус та чітке виділення ніжки-підставки. Інший підвазонник на округлій ніжці виконано у техніці мармурування (Кременець). У прикрашенні виробів кінця XIX – початку XX ст. із Прикарпаття застосовано яскраві геометричні та рослинні композиції. Вазон того часу з Пістиня оздоблено трьома схемами мотивів “вазонів”.

Оригінальними за формою та декором є підвазонники з рельєфними мотивами. Одним із прикладів є виріб Федора Чирвенка (1909 р., Опішне) з зображеннями чотирьох херувимів, орлів з коронами та мотивів “вазонів”. Два рельєфні херувими, які чергуються з рельєфними розетками з кульок, є головними рисами декору підвазонника з брунатним тлом (Київщина). Три рельєфні мотиви “вазонів” можна побачити в композиціях інших зе-

ленополив'яних предметів (Дрогобич), а комбінації пластичні гілочок у декорі вазонів Якова Бацуци з Адамівки.

Висновки. Отож відповідно до форми й функціонального призначення підвазонники ставили на підлогу, напрестольний стіл чи полички. Найчастіше траплялися підвазонники конусоподібної форми, де діаметр вінець є більшим від діаметра дна. Такі предмети гончарі оздоблювали різними техніками, вінця виробів були здебільшого крайкованими. В оздобленні переважали рослинні мотиви, а зображення птахів та ангелів підкреслювали їхнє особливе застосування.

Катерина ЦУРКАН

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3964-0844>

PhD (к. і. н.), Lviv National Academy of Arts, Artistic Textile Department

E-mail: ctsurkan@gmail.com

Тема війни у дипломних роботах студентів кафедри художнього текстилю ЛНАМ протягом 2022–2024 рр.

The topic of war in the diploma works of students of the Department of Artistic Textiles of LNAA during 2022–2024

Метою розвідки є висвітлення теми війни у дипломних роботах студентів. Протягом 2022–2024 рр. студенти кафедри художнього текстилю ЛНАМ висвітлювали свої рефлексії щодо війни, залучаючи текстильні техніки друку, печворку, вишивки, об'ємно-просторові композиції тощо. Тема є актуальною, оскільки студенти виражають своє усвідомлення та переживання війни у творчий спосіб.

Об'єктом є навчальний процес кафедри художнього текстилю ЛНАМ, а предметом – дипломні роботи студентів на рівнях ОР «Бакалавр» та ОР «Магістр». Тези укладені згідно матеріалів дипломних записок, фотоматеріалу та спостережень дипломних захистів. З емпіричних були застосовані методи спостереження та інтерв'ю. Матеріал опрацьований за допомогою аналітичного методу.

Так, розглянуті дипломні роботи можна умовно поділити на дві групи. Перша – панно, із застосуванням технік сублимаційного друку, печворку, вишивки. Друга – об'ємно-просторові об'єкти, інсталяції. Так, Адамчук О. створила панно «Ціна свободи» (ОР «Бакалавр», кер. Муращик І. О.), застосувавши метод сублимаційного друку. У роботі застосовані три образні лінії – це зображення Марії з Дитям (образ матерів), біженців та ангелів, (образ Божого захисту). Кольорова гама ахроматична, з використанням

теплых бежевых відтінків та відтінків синього (за каноном Діва Марія зображується у синій накидці). Сама робота була створена з використанням техніки переплетення та вишивки. Інша дипломниця – Докучаєва Ю. створила печворк «Вільна» (ОР «Бакалавр», кер. Кусько К. С.). Печворк складається з 112 квадратів, кожен з яких утворює кишеню. Кишені навмисно були виконані прозорими, шви укладені назовні, що несе візуальну інформацію: усе приховане – явне, переживання – відкриті, рани – видимі. Іншу подачу цієї теми дипломниця запропонувала у своїй магістерській роботі «Крізь темряву війни» (2024, кер. Печенюк Т. Г.). Просторові об'єкти – світильники, виконані у еко-шкірі, застосований металевий каркас. В основі орнаментального рисунку залучена українська вишиванка. Кагальняк Я. виконала панно «Геноцид ХХІ ст.» (ОР «Бакалавр», 2022, кер. Попова А. В.) способом гарячого батіку. В основі роботи напис міста «Маріуполь», з якого походить студентка. Техніку сублимаційного друку та шиття застосувала Омелян Ю. у печворку «Світло в п'ємті», поєднавши шовкові, бавовняні та лляні тканини.

Окреме місце у вираженні теми займає інсталяція. Так, цей засіб використали Стадницька С., Мороховська О., Сосоєнко Є., Омелян Ю., Прайзнер К. Так, Стадницька С. виконала інсталяцію «Очі війни», залучивши три об'єкти-панно із зображенням портретів загиблих (ОР «Магістр», 2022, кер. Печенюк Т. Г.). Мороховська О. створила текстильний об'єкт «Норе» (ОР «Бакалавр», 2023, кер. Кусько Г. Д.), із застосуванням ткацької техніки, Прайзнер К. залучила мультимедійні і кінетичні засоби (ОР «Магістр», 2023, кер. Кусько Г. Д.). Сосоєнко Е. застосувала техніку валяння у роботі «... землю під стомленими ногами» (ОР «Магістр», 2024, кер. Печенюк Т. Г.).

Огляд теми показав, що студенти створюють роботи на тему війни через призму власних переживань на бакалавраті, через дослідження самоідентифікації на магістратурі. Характер робіт та осмислення теми в першому випадку подається через колір, графічні засоби, доступні текстильні техніки. У другому випадку на перший план виступає образність, яка подається через форму об'єкта, його фактуру, і простір, що додається до твору для підсилення його виразності.

Олена СЕРЕБРЯКОВА

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1039-2920>

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця відділу етнології
сучасності Інституту народознавства НАН України (м. Львів)

E-mail: o-sereb@ukr.net

**Ворожіння, прикмети та повір'я, пов'язані з обрядовим
печивом у весняній обрядовості українців**
*Divinations, omens and folk beliefs related to the ceremonial
flour products in Ukrainian spring rituals*

У статті на основі опублікованих та архівних матеріалів висвітлено традиційні ворожіння, прикмети та повір'я, пов'язані з обрядовим печивом у весняній обрядовості українців. У різних етнографічних регіонах воно мало різні локальні назви, готувалося з пшеничного (давніше житнього, кукурудзяного, ячмінного) борошна на такі свята – Сорок Святих, Благовіщення, Жилавий понеділок, Середохрестя, Великдень. Переважно ворожили господині. Передбачення майбутнього зчаста пов'язували з випіканням печива, а також додаткових атрибутів, які клали у сире тісто. Тоді висновки робили, спостерігаючи за «поведінкою» житніх колосків, солом'яних хрестиків, зерен злаків, ниток, листя, яєць та самим ритуальним виробом.

Традиційно пророцтва стосувались господарського добробуту, різних життєвих подій та довголіття. В останньому випадку віщували долю кожного члена родини або лише господаря, господині, дитини. За допомогою ворожінь з жеребом, зокрема різними предметами та городиною, що їх запікали в обрядове печиво, завбачували, хто починатиме засівати поле, садити квасоллю або ж спрогнозувати, чи цьогоріч вродить картопля. Зрідка про врожай гадали й під час першого засівання ниви.

Найбільше прикмет, на які зважають й нині, стосуються зовнішнього вигляду паски, а також іншої обрядової їжі з великоднього кошика. Дехто з господинь під час її приготування послуговувалися свяченою вербою та магічними примовками. Серед локальних повір'їв господарського спрямування зустрічаються й амбівалентні. Деякі пояснення ґрунтуються на раціональній основі або вирізняються шлюбною семантикою.

Цікаве поодиноким повір'ям, що локально побутувало у другій половині XIX ст., стосувалося берегової функції обрядового печива. У сучасну пору досліджувані явища збереглися у формі прикмет, а архаїчні способи ворожінь з обрядовим печивом, зокрема й рідкісні, побутували принаймні до початку XX ст. Аналіз фактографічного матеріалу підтвердив також правдивість різних повір'їв.

Ігор ПЕРЕВЕРТНЮК / Ihor PEREVERTNYUK

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7111-0678>

аспірант, Інститут народознавства Національної академії наук України

E-mail: igor.perevertniuk@gmail.com

Практики відродження традиційного кушнірства в майстерні

Михайла Вінтонюка

Practices of revival of traditional furriery in mykhaylo Vintoniuk's Workshop

Пропонована наукова розвідка здійснена у рамках дослідження феномену сучасних мистецьких майстерень з відтворення традиційного вбрання українців. У фокусі уваги – творчість талановитого майстра хутряного одягу Михайла Вінтонюка.

Михайло Вінтонюк (1981 р. н.) зі с. Корнич Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. розпочав свою творчу діяльність у 2017 році. До творчості спонукало бажання мати в своєму гардеробі традиційну хутряну безрукавну одіж «кептар». Для набуття необхідних знань та навиків з відтворення традиційних кушнірських виробів Михайло Вінтонюк звернувся за допомогою до останньої майстрині с. Корнич – Марії Антонюк (1934 р. н.), котра успадкувала навички майстерності від своїх батьків.

У процесі навчання та вдалих творчих експериментів з'явилася мета відродити забуті секрети крою, пошиття та оздоблення «кептарів», якими в кінці XIX – на початку XX ст. вправно оперували кушніри Покуття. За менш як десять років Михайлові Вінтонюку вдалося створити успішну майстерню з відтворення та реставрації кушнірського одягу, а також зібрати унікальну приватну колекцію давніх зразків кушнірства.

На сьогодні у майстерні Михайла Вінтонюка уже відтворено понад п'ятнадцять одиниць хутряного нагрудного та верхнього одягу з різних осередків народного мистецтва західних областей України. Твори майстра переконливо репрезентують багату варіативність народного мистецтва українців.

У 2020 р. на базі майстерні Михайла Вінтонюка та його приватної колекції давніх зразків кушнірства, разом із племінницею Надією Вінтонюк був започаткований проєкт «Відродження». Суть проєкту – популяризація українських мистецьких традицій. В рамках проєкту демонструються старовинні, як відреставровані так і відтворені, кушнірські роботи. Протягом 2020–2024 р. відбулись покази на моделях в повних ансамблях народного одягу в м. Трускавець Львівської обл. та м. Коломия Івано-Франківської обл. Окрім показів, в рамках проєкту публікуються фото роботи в народних строях на сторінці Михайла Вінтонюка в соцмережі Facebook.

Багатоградна діяльність майстерні Михайла Вінтонюка є цінною скла-

довою сучасних ініціатив зі збереження нематеріальної та матеріальної культурної спадщини України.

Катерина КОЖУХАР

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8272-9940>

доктор педагогіки, конференціар, старша наукова співробітниця

Інституту культурної спадщини

E-mail: katerinacojuhari@gmail.com

Вивчення їжі та харчування українців Бричанського, Єдинецького, Фалештського і Флорештського районів Республіки Молдова (за матеріалами польових досліджень 2024 р.)

Study of food and nutrition of Ukrainians in the Briceni, Edinet, Falesti and Floresti districts of the Republic of Moldova (based on field studies from 2024)

З метою дослідження теми «Традиційна українська кухня як невід'ємна частина культурної спадщини Республіки Молдова» в рамках проекту Інституту культурної спадщини 96-PS 20.80009.1606.02: «Дослідницька підпрограма: 170101 Республіки Молдова в контексті європейської інтеграції» були організовані експедиції до Бричанського та Єдинецького р-нів (з 12 по 25 серпня) і до Фалештського та Флорештського р-нів (з 22 по 31 жовтня). Названі райони відносяться до місць компактного проживання українського населення.

Відбираючи населені пункти для досліджень, ми орієнтувалися на села з етнічним складом, де українське населення переважає, тому що саме в них добре збереглися українська ідентичність, рідна мова та культура, у тому числі і традиції харчування. Проте поза нашою увагою не залишилися і села з меншим представництвом. Дослідженням були охоплені села: Берлінці (87%), Каракушень Ной (85%), Білявинці (56%) Бричанського р-ну; Стольнічени (85,4%), Шофринкани (65%) Єдинецького р-ну); Єгорівка / Іванівка (російсько-українсько-молдовське, 26%), Наталіївка (82%), Помпа (78%), Комаровка (83%), Хитрешти (51%) Фалештського р-ну; Алексеевка (53,3%), Іллічовка (76,3%), Проданешти (60,8%) Флорештського р-ну.

Ми фіксували три групи страв: повсякденні, святкові та ритуальні; їхні назви, інгредієнти, особливості приготування і споживання. З-поміж повсякденних страв дослідили рідкі, борошняні, круп'яні, овочеві, у т. ч. і бобові, молочні, м'ясні й рибні, страви з яєць тощо. Їх велика різноманітність, але до основних, найчастіше вживаних, належать: *борщ, зама, риз-*

номанітні супи (з ячмінною крупною, з рисом, фасулями, м'ясом, грибами, розсольник, юшка, молочний суп з тістом та ін.); різноманітні круп'яні, бобові та борошняні страви: мамалига, каша (пшенична, ячмінна, перлова, рисова та ін.), квасоля, боби, нагута, линта; паланички, пиріжки, пироги/вареники з різноманітною начинкою та ін.

Зібрали матеріали щодо храмових свят, весілля, родин, хрестин, інших сімейних свят.

Ритуальні страви, що супроводжують обрядовий календар українців Молдови, представлений святвечірніми, різдвяними, великодніми та іншими стравами, які готують під час Сиропусту, на Трійцю, Вознесіння, Маковея тощо.

Висновки: 1. Основу харчування українського населення Бричанського, Єдинецького, Фалештського і Флорештського районів складають страви української кухні.

2. Досить значний відсоток молдовських страв, які не сприймаються як запозичені.

3. Зафіксовані динамічні процеси, обумовлені глобалізаційними змінами та доступом до Інтернету.

Віктор КОЖУХАР

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6313-049X>

Доктор історії, конференціар, Провідний науковий співробітник

Інституту культурної спадщини.

E-mail: vcjuhari60@gmail.com

Польові дослідження українського житла та поселень на півночі Республіки Молдова (на прикладі Бричанського, Єдинецького, Фалештського та Флорештського районів)

Field research of Ukrainian dwellings and settlements in the north of the Republic of Moldova (using the example of Briceni, Edineț, Fălești and Florești districts)

Метою експедицій 2024 р. було збирання матеріалів за темою дослідження «Традиційне житло українців як невід'ємна частина культурної спадщини Республіки Молдова» в рамках спільного проекту Інституту культурної спадщини.

У обстежених селах ми побачити практично всі зразки житла різних

історичних епох: це і глинобитні будинки (*плетена хата*), і саманні, і будинки з *котельцу*, і сучасні будинки з нових будівельних матеріалів.

Під час польових обстежень основну увагу ми приділили пошукам чогось нового й особливого, чого за 30 років експедицій нам не доводилося зустрічати, або зустрічалося дуже рідко. Таким є зовнішнє оздоблення будинків (як старих, так і нових) металевим профлистом, шифером чи дерев'яними панелями, які добре захищають стіни і не потребують частого ремонту. Нам вдалося зафіксувати частково втоплений у стіну ганок (для кращого захисту дверей від погодних явищ). Досить рідкісне явище – будинки з двома вхідними дверима. У с. Проданешти Флорештського району ми виявили абсолютно нехарактерне для українських сіл північного регіону розташування будівель на обійсті: там господарські будівлі стоять задньою стіною на межі вулиці (вплив молдовської традиції забудівлі).

Але найголовніше – в сучасних українських та молдовських селах багато чого змінилося на краще: по-перше, це сучасна інфраструктура (дороги, школи, дитячі садки, медпункти тощо); по-друге, сучасні будинки стали великими, багатокімнатними, з усіма зручностями; по-третє, біля кожного будинку розплановано красивий, упорядкований двір з квітниками й садок; і четверте, селяни продовжують будувати і, відповідно, мешкати в *сараях* (частіше двокімнатних літніх кухнях, які взимку опалюються).

Маргарита ПУГАЧЕНКО / Marharyta PUHACHENKO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0837-1108>

Аспірант, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

E-mail: m.puhachenko.asp@kubg.edu.ua

Намиста венеційського походження в колекції

Українського музею Торонто

Venetian-Origin Beads in the Collection of the Ukrainian Museum in Toronto

Український музей у Торонто володіє однією з найбільших на американському континенті колекцій предметів українського декоративно-прикладного мистецтва. Особливу цінність становлять зразки, що репрезентують регіональні особливості етнографічних груп, зокрема гуцулів, бойків, лемків та інших. Значну частину колекції складають елементи народного костюму, серед яких окреме місце займають скляні намиста, що мають важливе історико-культурне значення. На сьогодні фондова збірка музею налічує приблизно 7000 артефактів, включаючи текстиль, кераміку, книги, ікони та предмети побуту. У складі колекції знаходяться 72 зразки скляних

прикрас, серед яких чотири намиста венеційського походження. Ці вироби, відомі в народі під назвами «писані пацьорки» або «венеційки», були широко розповсюджені на Гуцульщині, Покутті та Буковині, де гармонійно поєднувалися з іншими традиційними елементами українського строю.

Включення венеційських намист до складу вітчизняних народних прикрас свідчить про тісні культурні зв'язки з Західною Європою. Збережені означені намистини в музейних колекціях України – Національному центрі народної культури Музеї Гончара (м. Київ), Музеї етнографії та художнього промислу (м. Львів), Львівському історичному музеї, Музеї-квартирі ім. Фаїни Петрякової (м. Львів), м Національному музеї декоративного мистецтва України (м. Київ), Музеї автентичного одягу та прикрас Роксоліани Шимчук (м. Львів), Національному музеї в місті Варшава (Польща) і Українському музеї Канади (Торонто) – є безпосереднім підтвердженням адаптації італійських виробів в українську народну ношу.

В колекції означеного музею знаходяться чотири низки венеційського походження, де перший складається з 44 намистин одного з найбільш поширених типів *Cornaline d'Alerpo*. Цей різновид характеризується білою серцевиною і червоно-коричневим кольором та зустрічається майже у всіх описаних вище музейних колекціях в народному строї українців. Наступне намисто складається з 63 намистин п'яти різних типів декору, що також найчастіше зустрічається в українських музейних колекціях, засвідчуючи популярність подібного поєднання. Серед них є надзвичайно поширений декор з авантюриновою стрічкою на чорному непрозорому тлі.

Останні два намиста виконані в техніці *millefiori* та датуються 1950–1970-ми роками. Відзначимо, що аналогічні зразки відсутні в інших колекціях українських музеїв, що надає їм особливої наукової цінності.

Збереження та експонування скляних прикрас у фондах музею в Торонто не лише сприяє популяризації української матеріальної культури серед світової спільноти, але й підкреслює важливість європейських впливів. Дослідження таких артефактів відкриває нові перспективи у вивченні взаємозв'язків між західноєвропейськими та українськими декоративними традиціями, що є ключовим аспектом у розумінні історії обміну культурними цінностями.

Для сучасної етнології та мистецтвознавства ця колекція є неоціненним джерелом досліджень щодо розвитку матеріальної спадщини, торговельних шляхів та естетичних уподобань українців упродовж століть. Аналіз скляних прикрас дозволяє розширити уявлення про соціальні аспекти носіння ювелірних виробів та їхню роль у формуванні ідентичності українського народу в контексті європейської культури.

Ольга ОЛІЙНИК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7292-3264>

кандидатка мистецтвознавства, наукова співробітниця,

Інститут народознавства НАН України, м. Львів

E-mail: oliao1610mac@gmail.com

Українські гаптовані плащаниці кінця XVIII — початку XX ст.: особливості іконографії та декоративної системи

*Ukrainian Embroidered Shrouds of the Late 18th — Early 20th Centuries:
Iconography and Decorative System Features*

Гаптовані плащаниці є унікальним витвором українського церковного мистецтва, в якому поєдналися образотворчі прийоми та декоративні засоби. Хоч іконографічний сюжет і виступає організуючою домінантою решти композиційних прийомів плащаниці, із занепадом фігуративного шитва на початку XIX ст. значущості набувають її декоративні ознаки, які й визначили предмет та ключову проблему дослідження.

Всебічне вивчення явища українських плащаниць кінця XVIII – початку XX ст. є важливою ланкою в осмисленні історичного процесу розвитку українського церковного мистецтва. Самобутність українських гаптованих плащаниць, створених фігуративно-пластичними та орнаментально-площинними прийомами, виявляють особливості іконографії та декоративної системи. Як показало дослідження, корпус збережених плащаниць XIX – поч. XX ст. в Україні значний, однак в музейних колекціях він представлений не чисельно. Твори цього періоду частіше знаходяться безпосередньо в церквах (переважно православних конфесій) і досі використовуються у богослужбі.

Іконографія українських плащаниць має власні сформовані типи. В ході з'ясування особливостей розглянуто синдонічний тип, який знайшов вираження в іконографії «Мертвий Христос у гробі», без яких-небудь фігур – так звана однолична плащаниця. Як виявили ранні датовані твори XVII – XVIII ст., українські плащаниці мали переважно зображення одного лиш мертвого Христа, проте з випрямленими вздовж тіла руками, що було інспіроване взірцями грецького та молдово-волоського походження. Українські пам'ятки відзначаються підвищеною декоративністю, поєднують в собі лицеве та орнаментальне шитво, тут відсутні текстові кайми (які, однак, з'являються в другій половині XVIII ст. у творах майстерень київського кола). Характерною особливістю українських пам'яток кінця XVIII – початку XIX ст. є підкреслена увага до зображення страсних реліквій.

Наприкінці XVIII ст. усталену одноличну плащаницю поступово змінює багатофігурна сцена Покладення до гробу, яка виказує пряму залежність від друкованих антимінсів. У сюжетну композицію переважної більшості цих плащаниць включені орнаментальне та текстове (тропар «Благообразний Йосиф...») обрамлення, переважно із образами євангелістів у картушах. Водночас новий тип багатофігурної композиції формувався також на основі «одноличної» схеми – механічного поєднання масштабного зображення тіла Христа (як в «одноличних» плащаницях) і пропорційно менших за нього фігур учасників погребіння.

Щодо шитва, то в цей період візантійська система пласких швів спочатку витісняється гаптуванням металевими нитками по високому настилі, а згодом і шитвом «по карті». На прикладі плащаниць помітно як згодом, у XIX ст. у практику церковного гаптування увійшла техніка аплікації з пап'є-маше, що додало сюжетній композиції об'ємності та зовнішньої краси.

У другій половині XIX ст. у церковному мистецтві на території України, що опинилася під російським впливом ширяться так звані «синодальні» плащаниці з багатофігурною сценою Покладення до гробу. Ці твори часто професійного виконання, у манері академізму чи модерну, намальовані олією на шкірі чи цинковій пластині, вбрані в «золоті» гаптовані шати і оздоблені розкішним орнаментальним шитвом.

Тетяна Василівна КУЦИР

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6522-0640>

кандидатка мистецтвознавства, Інститут народознавства НАН України

E-mail: sonechko_29@ukr.net

**Ірина Ольшанська: збереження, розвиток та популяризація
української традиційної вишивки**

*Iryna Olshanska: Preservation, Development and Popularization
of Ukrainian Traditional Embroidery*

Ірина Ольшанська належить до плеяди вишивальниць, колекціонерок та популяризаторок української традиційної вишивки, діяльність яких припала на XX ст. Більшу частину свого життя вона провела у місті Стрий, куди була переселена з території Лемківщини. Збирала компоненти традиційного вбрання та їхні частини, оздоблені вишивкою. У її колекції вишиті візерунки з Бойківщини, Лемківщини, Гуцульщини, Буковини, Покуття, Західного та Східного Поділля, Наддніпрянщини та Слобожанщини. Окремо надзвичайно цінну частину збірки становлять сорочки та запаски зі

Стрийщини та Жидачівщини, які тривалий час залишалися поза увагою дослідників як урбанізовані території. Крім колекціонування, І. Ольшанська багато вишивала, використовуючи візерунки зі своєї збірки та адаптуючи їх до форм інтер'єрного текстилю (найчастіше, серветок). Вона також проявила себе як талановита організаторка, яка заснувала і очолила секцію вишивальниць «Стриянка», що згодом перетворився на клуб, брала участь в літературно-мистецькому об'єднанні «Хвилі Стрия». Активно співпрацювала із сучасними їй дослідниками традиційної вишивки, зокрема, Р. Захарчук-Чугай, Т. Карою-Васильєвою, Р. Селівачовим, та майстринями – Г. Цибульковою, М. Калиняк, С. Кульчицькою, О. Возницею тощо, завдяки яким поповнювала свою збірку зразками вишивок зі Східного Поділля, Наддніпрянщини, Слобожанщини та допомагала їм у вивченні особливостей вишивки західної частини України. І. Ольшанська прагнула до фіксації походження виробу чи його частини у її колекції, аналізувала та систематизувала їх за орнаментальними мотивами, вказуючи по можливості локальні назви вишивальних технік, якими вони були виконані, а також прагнула до з'ясування та збереження імен вишивальниць, які їх виконували.

Олена НИКОРАК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0887-8929>

докторка мистецтвознавства, професорка, Інститут народознавства НАН України

E-mail: olenanykorak@gmail.com

Етномистецька традиція тканого декору наміток Північної Буковини *Ethnoartistic Tradition of the Northern Bukovynian Wimples Woven Decor*

Для наміток Північної Буковини характерне заповнення середньої площини дрібновзористими стрічками чи вільно розташованими окремими мотивами. Особливістю оздоблення головних вужчих поперечних кінців (заборів) наміток окресленого ареалу полягає у застосуванні не лише геометричних та геометризовано-рослинних мотивів – ромбів, розет, хрещатих фігур (типових для більшості західноукраїнських наміток), а й вазонів, S-подібних, орнітоморфних (птахів), та антропоморфних мотивів (характерних лише для Буковини). Вони лаконічні за силуетом, масивніші і вільніше розташовані на площині «заборів» та займають більше місця ніж групи орнаментальних смуг в однотипних виробах Гуцульщини, Покуття та інших осередків Західного Поділля (зокрема сусіднього Заліщицького району). Для основних площин орнаменту «завиваних рушників» буковинського Поділля характерні багатоманітність форм мотивів різного масш-

табу, поліваріативність схем їхнього поєднання між собою та гармонія кольорових сполук. Крім найпоширеніших стрічкових композицій типові й такі, що сформовані вертикально спрямованими вазонами, укладеними за схемами дзеркальної симетрії або прямої чи скісної сітки. Деколи вони доповнені ще й поодинокими чи парними фігурками птахів, найчастіше з розпростертими крилами. Іноді трапляються й антропоморфні мотиви. Їм притаманні ахроматичні, монохромні, найчастіше – поліхромні вирішення. Зближені пастельні барви цих домінантних компонентів декору додавали виробам ніжності. Натомість тотожні мотиви сформовані насиченими, іноді контрастними зіставленнями кольорів творили емоційну напругу сприйняття декору наміток. Внаслідок такого композиційного прийому мотиви орнаменту світлих тонів майже зливалися з однотонним білим чи дрібновзористим тлом, утвореним поєднанням ясних білосніжно-жовтуватих, сірувато-вохристих барв. Значно ефектніше вирізнялися на нейтральному тлі ідентичні за формою вазони яскравих кольорів теплої і холодної гам.

CULTURA MEMORIEI ȘI PATRIMONIUL CULTURAL ÎN SOCIETATEA POST-TOTALITARĂ: PROIECTE ȘI PRACTICI DE VALORIFICARE ȘTIINȚIFICĂ

Culture of memory and cultural heritage in post-totalitarian society: projects and practices of scientific valorization

Zinaida BOLEA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9078-3058>

dr. hab. în psihologie, conferențiar universitar, USM

E-mail: zbolea@yahoo.com

Aspecte narcisice în fenomenul totalitar

Narcissistic aspects in the totalitarian phenomenon

Sub aspect psihologic, fenomenul totalitar, în esența sa conceptuală, dar și fenomenologic-relațională, este fondat și susținut prin numeroase dimensiuni narcisice patologice inerente funcționării individului și grupului. În acest demers, sunt expuse și analizate entitățile și mizele narcisice ale fenomenului totalitar. Printr-un expozeu ale celor mai importante contribuții psihanalitice referitoare la tematica narcisismului, sunt analizate conceptele care permit dezavuarea trăsăturilor narcisice ale totalitarismului. Conform constructului nostru teoretic, mai multe entități nosologice, precum patologia narcisică grandioasă, patologia narcisică vulnerabilă, perversitatea narcisică, seducția narcisică, pervertirea narcisică a gândirii reprezintă categorii nosologice și fenomenologice care se regăsesc în construcția totalitară. Contribuțiile empirice se vor reveri la câteva studii de caz preluate din literatura de specialitate dedicată patologiei narcisice și totalitarismului – cazul Hitler, cazul Stalin, cazul „Omul nou sovietic”. Treccerea de la cazuri istorice concrete la cazuri-concepte oferă posibilitatea de a analiza operaționalizarea gândirii narcisice maligne la nivelul unei colectivități mari, într-un spațiu temporal extins. De asemenea, în acest demers sunt anunțate și propuse ca teme de reflecție tendințele contemporane de revenire și de promovare ostentativă în spațiul est-european, dar și la nivel global, a unor poziții narcisice în configurarea proiectelor individuale și grupale.

Ludmila D. COJOCARU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5025-6376>

dr. în istorie, conferențiar universitar, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

E-mail: ludmila.cojocaru@nationalmuseum.md

**Toward a european memory culture in the Republic of Moldova.
Museification of history and memory of the great terror (1937–1938)**

Spre o cultură europeană a memoriei în Republica Moldova.

Muzeificarea istoriei și memoriei Marii Terori (1937–1938)

After 1991, in the Republic of Moldova were initiated numerous efforts, even if syncopated, toward studying, understanding and making critical conclusions about the period of soviet occupation, as consequences of the Stalin-Hitler pact signed at 23 August 1939. The museographical institutions became part of the process of documenting history and memory of those marginalized, ignored, condemned in the Moldavian SSR by the official historiography. At the same time, the artefacts reflecting the phenomena and crimes produced by the soviet administration in the Moldavian ASSR remained for a long period the “great absentee” in the museums of post-Soviet Moldova.

After the proclamation, in 2008, of the 6th of July as the Day of Remembrance for Victims of Stalinism in the Republic of Moldova and the creation of the Museum of the Victims of Deportations and Political Repressions by Government Decision no. 605 of 2nd of July 2010 as a branch of the National Museum of History of Moldova, its first permanent exhibition “Soviet Moldova: between the Myths and Gulag” proposed to reflect the period of Soviet 1930s through photo-documents extracted from the KGB files. Since 2015, the scientific documentation and fieldwork studies took place among the population of ex-soviet Moldavian ASSR, approaching the issue of the forced deportations (1930–1931); the most relevant artefacts became valued within the itinerant exhibitions, articles and collections of studies. At the beginning of 2023, cooperation established with specialists from Tiraspol made possible the transmission to the National Museum of History of Moldova a series of artefacts relating the crimes of repressive structures during the Great Terror (1937–1938); these achievements are reflected in the recent thematic exhibition of the Museum of the Victims of Deportations and Political Repressions. Corroboration within the museographical discourse of the National Museum of History of Moldova of diverse sources, as oral history testimonies, archeological artefacts, and archive documents, contributes at the larger dissemination of historical knowledge about the totalitarian regime in the Moldavian (A)SSR, uncovering the 20th century’s traumatizing history and memory in line with the European memory culture.

Olga TRANDAFILOVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-8891-1155>

drd., USM / Muzeograf, Muzeul de Istorie a Satului Avdarma

E-mail: olgastrandafilova92@gmail.com

Foametea din anii 1946–1947, în istoria și memoria satului Avdarma

The Famine of 1946–1947, in the history and memory of the Avdarma village

The presentation examines one of the utmost tragedy produced during the Soviet occupation in the Moldavian SSR – the Great Famine of 1946–1947. The author analyses the case of the history and memory of the Avdarma village, as representing the region with the largest human losses, populated mainly by the representatives of Gagauz ethnic community. According to the results of scientific researches, the Great Famine of 1946–1947 was the highest catastrophe in the history of the Gagauz communities since their residence in Budjak after 1769, taking from 30% to 50% of the population. The paper present the empirical data collected over the past 30 years by the Museum of History of the Avdarma Village, able to shed light on the scale and cruelty of the famine tragedy and therefore contributing at the identification of new research problems on this issue. The author presentation aims to represent the common efforts of the entire society of the Republic of Moldova toward the edification of an inter-generational culture of memory, devoted to the victims of the Great Famine of 1946–1947, in the period of the Moldavian SSR.

Cristina PUȘCAȘ

Dr. în istorie, muzeograf, Muzeul Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal

E-mail: cristinpuscas@yahoo.com

The memory of resistance and repression in Bihor County, Romania.

The “communist repression: places of detention: cetate camp, securitatea and Oradea penitentiary” exhibition, at the Museum of the Țării Crișurilor Oradea – Museum Complex

Memoria rezistenței și a represiunii în județul Bihor, România.

*Expoziția „Represiunea comunistă. Locuri ale detenției: Lagărul din Cetate, Securitatea și Penitenciarul Oradea”,
la Muzeul Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal*

In April 2024, during the redevelopment of the Oradea City Museum Section within the Museum of the Țării Crișurilor, the exhibition “Communist repression.

Places of detention: Cetate Camp, Securitatea and Oradea Penitentiary". In the current exhibition, we focus on the three detention centers in Oradea: Cetate Camp, Securitatea and Oradea Penitentiary. Internment camp no. 1, set up in the Oradea Citadel, was intended mainly for people refractory to the communist ideology. The camp was, from November 1944, a "shipping point" to the Soviet Union for ethnic Germans in the deportation action for reconstruction work. In the summer of 1945, the Center came under the authority of the Ministry of Internal Affairs, later functioning as a place of transit to the Camps in Timisoara and Târgu-Jiu. The name and specifics of the camp changed in the following years, when it became the "Repatriate Reception Center". The headquarters of the Bihor Security, located in Oradea, is the second repressive space, intended for opponents of the regime. The persons brought to the Security in Oradea, in view of the investigations, were placed in extremely small cells, about 2x2 meters, very cold, unventilated and dark. The wretched conditions of detention were, most of the time, doubled by particularly harsh nocturnal investigations. The Oradea Penitentiary, located in the central area of the city, was characterized, during the communist period, by a harsh regime of detention and overcrowding during periods of maximum repression. Until its abolition, in 1977, the prison housed both political and common-law prisoners. The penitentiary was non-functional until 1983, when it was reopened.

Claudia-Florentina DOBRE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6778-3466>

dr. abilitat în istorie, cerc. șt. III, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” din București

E-mail: cfdobre@gmail.com

Deportarea în Bărăgan: construirea traumei culturale

Deportation to Bărăgan: the construction of cultural trauma

„Trauma culturală” este definită de reacțiile pe care o societate în ansamblul ei le manifestă față de un eveniment traumatic care a afectat un grup al societății. Kai Erikson, consideră că se poate vorbi de o „trauma culturală” atunci când se înregistrează „o destrămare a legăturilor sociale cu impact asupra solidarităților de grup care definesc o comunitate și care distruge sensul de a fi împreună al acesteia”. Potrivit lui Jeffrey C. Alexander, această suferință a unui grup devine o traumă colectivă doar în urma unui proces cultural care depinde de ritualuri, discursuri publice, istoriografie, filme, precum și de orice alt tip de narațiune cu impact public”. Trauma culturală colectivă diferă de trauma individuală căci ea persistă dincolo de viețile celor care au trăit-o fiind rememorată de membrii grupului mult timp după desfășurarea ei.

Prezentarea se concentrează asupra procesului de construire a traumei culturale reprezentată de deportarea în Bărăgan din iunie 1951. Mă voi apleca în mod special asupra istoriografiei, care a adus în atenția publicului acest eveniment istoric imediat după prăbușirea comunismului în decembrie 1989, precum și asupra politicilor publice memoriale. Analiza se va concentra și asupra discursului și activităților grupului purtător al traumei, în speță foștii deportați și urmașii lor.

Nelea CHIHAI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1608-6318>

drd., Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: nelea.cogilnicean1995@gmail.com

Valorificarea științifică a mărturiilor de istorie orală privind copilăria în GULAG, reflectată în memoriile comunității Martorii lui Iehova

The scientific study of oral history testimonies on childhood in the GULAG, as reflected in the memoirs of the Jehovah's Witness community

Studiul reflectă o analiză a experiențelor din copilărie în Gulag, bazată pe memoriile copiilor Martorilor lui Iehova, care au suferit din cauza deportărilor staliniste. Vom valorifica memoria martorilor oculari, copii care, împreună cu familiile lor, au fost deportați în Gulag în timpul Operațiunii „Sever/Nord,” din cauza convingerilor religioase. Ne vom referi la perioada 1951–1965, de la Operațiunea „Sever/Nord” până la eliberarea Martorilor lui Iehova din Gulag. Copilăria Martorilor lui Iehova în Gulag este o temă mai puțin studiată, dar de o importanță incontestabilă, fiind actuală și relevantă, deoarece evidențiază un subiect tragic și sensibil. Relatările copiilor despre Gulag oferă o perspectivă unică asupra modului în care persecuția religioasă a influențat copilăria lor, contribuind semnificativ la înțelegerea impactului regimului totalitar comunist. Ajunși la locul destinației, Martorii lui Iehova se vor confrunta cu un ansamblu de probleme care vor lăsa o amprentă adâncă asupra parcursului vieții. Școlarizarea anevoioasă, munca istovitoare, insuficiența resurselor esențiale pentru existență (hrană, îmbrăcăminte), supunerea la presiuni psihologice etc. sunt câteva dintre dificultățile care au determinat copiii să se maturizeze rapid, fără a avea șansa de a savura farmecul copilăriei. Din cauza convingerilor religioase, aceștia vor fi deseori intimidati și persecutați în școală și în comunitate, atât de colegi și unii profesori, cât și de reprezentanții KGB. Prin urmare, deși copiii Martorilor lui Iehova au fost forțați să trăiască în condiții inumane, caracterizate de foamete, frig și dificultăți legate de școlarizare, memoriile demonstrează capacitatea remarcabilă a oamenilor de a-și păstra umanitatea, chiar dacă au fost supuși suferințelor fizice și emoționale.

Maria AXINTE

Fondatoarea Memorialului Închisoarea Pitești

E-mail: mariaaxinte@gmail.com

Închisoarea Pitesti. O lecție din trecut pentru viitor
Pitesti Prison. A lesson from the past for the future

Comunicarea prezintă pe marginea experienței a ceea ce am învățat din evenimentele recente din istoria României și Moldovei, ca societate. Subiectul va fi abordat prin prisma a două muzee din România, create din nevoia de a nu uita, de a comemora și de a înțelege trecutul: Memorialul Închisoarea Pitești și Muzeul Comunismului pentru Copii. Autoarea, în concluzie, va sublinia importanța studierii mai atente a trecutului recent, care afectează în continuare mentalitățile, deciziile, emoțiile societății de astăzi.

Lidia PĂDUREAC

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-6176-6648>

dr. în istorie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

E-mail: padureac.lidia@usarb.md

Memoria totalitarismului comunist în educația preuniversitară din Republica Moldova: între provocări, restanțe și acțiuni

The memory of communist totalitarianism in pre-university education in the Republic of Moldova: between challenges, arrears and actions

După proclamarea independenței Republicii Moldova și până în prezent au rămas o serie de subiecte cu tematică istorică pentru care nu s-a depus suficient efort în vederea clarificării impactului pe care l-au avut asupra societății. Unul din aceste subiecte, fiind crimele provocate de regimul totalitar comunist. Memoria stalinismului reprezintă un aspect esențial în educația preuniversitară, deoarece are un impact direct asupra formării conștiinței civice a tinerilor. Oamenii trebuie nu doar să cunoască crimele și abuzurile statului din perioada respectivă, dar să și conștientizeze consecințele regimurilor opresive asupra societății, astfel încât să promoveze și să consolideze valorile democratice, contribuind la edificarea unui stat de drept.

Analizând situația din domeniul învățământului istoric din Republica Moldova după anii 90 ai secolului XX, constatăm o atitudine, cel puțin, iresponsabilă a autorităților, care creează politicile statului în domeniul învățământului, față de memoria victimelor regimului stalinist – o astfel de politică practică nu a existat.

Deși programele școlare includ teme legate de foametea organizată, deportările, represiunile din RSS Moldovenească, abordarea acestora rămâne adesea superficială, limitată de lipsa unor materiale didactice adecvate și de reticența unor cadre didactice. În plus, influențele ideologice persistente și controversa publică privind trecutul totalitar îngreunează un discurs obiectiv în școli. Mulți elevi nu conștientizează pe deplin dimensiunea represiunilor, iar memoria victimelor rămâne insuficient valorizată în manuale și activități extracurriculare. Odată cu trecerea anilor martori oculari ai acelor timpuri rămân tot mai puțini, astfel încât imaginea despre trecut devine tot mai estompată și mai vagă. Situația se complică și prin faptul că moștenirea totalitarismului nu a dispărut complet, ea continuă să influențeze mentalități, instituții și relațiile sociale, astfel sporește riscul de indiferență sau chiar reinterpretare eronată a perioadei staliniste.

Printre principalele provocări se numără insuficiența formării pedagogilor, absența unor metodologii interactive și influențele geopolitice tot mai pronunțate, care afectează narativul istoric. Cu toate acestea, există inițiative promițătoare, inclusiv proiecte educaționale, expoziții tematice, care pot contribui la o mai bună înțelegere a trecutului totalitar. În acest sens menționăm instituirea în 2024 a cursului opțional „Regimul totalitar comunist – represiuni și mișcare de rezistență”, care în contextul unor restanțe serioase de peste 30 de ani la acest capitol, trebuie să fie un curs obligatoriu în liceu. Este necesară o abordare mai amplă și sistemică pentru integrarea eficientă a memoriei totalitarismului comunist în educație.

Reforme curriculare, sprijinul instituțional și implicarea mediului academic și a societății civile pot asigura un proces educațional autentic și obiectiv. Astfel, consolidarea educației despre trecutul totalitar în învățământul preuniversitar poate motiva tinerii să devină cetățeni activi și conștienți de importanța drepturilor și libertăților fundamentale, manifestând respect față de memoria celor care au suferit fără vină.

ȘTIINȚA ISTORICĂ ÎNTRE PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVE

Historical science between challenges and perspectives

Lilia ZABOLOTNAIA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9807-5809>

dr. hab., cercetător științific principal, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

E-mail: lilizab61@gmail.com

**Istoria la feminin în cantemiologie:
reinterpretări și provocări conceptuale**

*Women's History in Cantemiology:
Reinterpretations and Conceptual Challenges*

În ultimii ani, personalitățile feminine din familia Cantemir au devenit unul dintre principalele subiecte științifice de interes deosebit în cercetările autoarei, fiind valorificate printr-o serie de publicații științifice, inclusiv monografii și culegeri de documente. Studiul de față este dedicat vieții private, uneori necunoscute și contradictorii, a reprezentantelor feminine din familia unuia dintre cei mai de seamă reprezentanți ai istoriei și culturii românești – Dimitrie Cantemir. O atenție deosebită este acordată, în primul rând, elucidării și conturării portretelor identitare ale fiicelor acestuia – Maria și Ecaterina Smaragda. În al doilea rând, este abordată relația dintre cele două surori pe parcursul vieții. În al treilea rând, având în vedere lipsa studiilor în această direcție, problema va fi supusă unei abordări complexe și interdisciplinare.

Identificarea și cercetarea aprofundată a documentelor noi descoperite ridică tot mai multe semne de întrebare cu privire la cele două personaje feminine, larg cunoscute și importante în epocă, și anume: imaginea, chipul, reprezentarea lor individualizată, statutul în familie și în societate, portretul psihologic etc. Materialul documentar autentic a permis nu doar reconstituirea portretului identitar, social și de familie al celor două fiice, dar și reinterpretarea unor repere conceptuale deja înrădăcinate în literatura istorică, deseori greșită și mitologizată.

Pentru realizarea obiectivului nostru, am utilizat diverse colecții de documente care oferă atestări importante despre viața privată a familiei Cantemir. Studiu este realizat în baza documentelor publicate anterior, precum și descoperite recent în diverse arhive și biblioteci. Acestea includ Arhiva de Stat a Documentelor Vechi din Rusia, Arhiva de Stat a Rusiei, Secția de Manuscrise a Bibliotecii Naționale a Rusiei, Secția de Carte Rară a Bibliotecii Istorice Publice de Stat, Secția de Manuscrise a Bibliotecii Naționale Ruse și Departamentul de

Manuscrise al Institutului de Literatură Rusă (Casa Pușkin) al Academiei Ruse de Științe din Sankt-Petersburg. Merită menționat că majoritatea documentelor păstrate în aceste arhive sunt, în mare parte, neexplorate până în prezent.

Tudor CIOBANU

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-9394-085X>

Agenția Națională a Arhivelor

E-mail: tudorgciobanu@yahoo.fr

**Aspecte ale circulației umane clandestine în spațiul românesc
extracarpatic reflectate în corespondența păstrată în fondul arhivistic
„Senatorii președinți în Divanurile Principatelor Moldovei și Valahiei”
al Agenției Naționale a Arhivelor**

*Aspects of clandestine human circulation in the Romanian extracarpathian
space reflected in the correspondence kept in the archival fund „Presidential
Senators in the Divans of the Principalities of Moldavia and Wallachia”
of the National Archives Agency*

Fondul arhivistic „Senatorii președinți în Divanurile Principatelor Moldovei și Valahiei”, conține documente încadrate între anii 1808 și 1830. Printre varietatea de documente, de un interes aparte sunt cele referitoare la circulația umană în spațiul românesc extracarpatic în perioada 1808–1812. Fuga de la locul de trai era determinată de impozitarea excesivă a birnicilor, mai ales că în perioada războiului presiunea fiscală a crescut prin impunerea unor noi contribuții destinate întreținerii armatei ruse. În luna octombrie 1808 boierii moldoveni divaniți au cerut de la ispravnicul de Codru să-i întoarcă pe fugari, iar pentru persoanele rămase în satele de unde s-a fugit să li se micșoreze „din toate havalelele”. Tot atunci dregătorii munteni au întocmit o catagrafie nominală a celor plecați fără de voie din Focșanii din Țara Românească în Moldova. Menționăm că în acest timp raialele au fost desființate și transmise, respectiv, sub administrația Divanului Țării Moldovei sau sub cea a Divanului Țării Românești. La fel și cârmuirea Basarabiei a fost subordonată Divanului de la Iași. În fosta raia a Hotinului au fost trimiși dregători pentru ai identifica pe acei care au venit aici ilegal și pentru ai întoarce pe aceștia la locul lor de trai. Actele de arhivă atestă și numeroase cazuri de părăsire a fostelor raiale de către locuitori și încercarea acestora de a se stabili în altă parte, „căutând a-și pierde urma lor” pentru a scăpa de plata impozitului și a tot felul de dări. În prima jumătate a anului 1809 locuitori din fosta raia a Brăilei au fost identificați în ținuturile Greceni, Codru, Fălciu, Covurlui. Unii dintre ei reușind într-un scurt interval de timp să se așeze temporar în diferite localități.

În perioada cercetată constatăm că, spre deosebire de anii precedenți, locuitorii din spațiul românesc extracarpatic puteau mai ușor părăsi locul vechi de trai fără învoire de la autorități, având posibilitatea să plece fie în Țara Moldovei, fie în Țara Românească. Ei erau primiți de către stăpânii de moșii și comunitățile locale în scopul obținerii unor beneficii sau a slăbirii presiunii fiscale.

Valentin TOMULEȚ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4696-2064>

dr. hab., prof. univ., Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie, USM

E-mail: tomuletvalentin@yahoo.ro

**Abordări istoriografice privind categoria privilegiatilor
din Basarabia țaristă în istoriografia moldovenească**

*Historiographic approaches regarding the privilege category
from czarist Bessarabia in moldavian historiography*

În comunicarea dată, autorul pune în discuție problema categoriilor sociale și fiscale privilegiate din Basarabia în istoriografia contemporană din Republica Moldova. Autorul constată că, dacă despre categoriile sociale și fiscale din Basarabia, după anexarea ei, în 1812, la Imperiul Rus, s-a mai scris, investigațiilor fiind supuse categoriile de bază ale societății, în special cele de jos – țăranii de stat, țăranii moșierești, coloniștii transdanubieni, coloniștii germani etc., despre categoriile sociale privilegiate ale societății, aproape că nu s-a scris. Puținele relatări cu privire la *privilegiați* – boiernași, mazili, ruptași, rupte, negustori și odnodvorți, le întâlnim în cele câteva lucrări de sinteză scrise în anii '60–'80 ai secolului trecut și lucrările care au început să apară deja după proclamarea independenței Republicii Moldova.

Actualmente, libertatea în expunerea și analiza materialului factologic, dar și posibilitatea de a folosi cele mai diverse și variate surse, inclusiv cele de arhivă, au deschis posibilități mult mai largi pentru descătușarea științei istorice de dogmele paradigmei marxiste și ale ideologiei regimului totalitar-comunist, pun în fața cercetătorului sarcina de a studia fenomenele istorice prin prisma metodelor științifice general-umane și de a cerceta, în baza acestor metode, problemele ce țin de metamorfozele care au avut loc în satul basarabean sub regim imperial rusesc. În cadrul acestor probleme și tratări se înscrie și investigația noastră consacrată categoriilor privilegiate ale populației – boiernașilor, mazi-lilor, ruptașilor, ruptelor, negustorilor și odnodvorților, moștenite în Basarabia după 1812, examinate în istoriografia contemporană din Republica Moldova.

Cristina GHERASIM

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8615-6086>

dr., conf. univ. Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: gherasimcristina14@gmail.com

Mecanismele aplicării reformei agrare din Basarabia (1868)

Mechanisms of the implementation of the agrarian reform in Bessarabia (1868)

În Basarabia, fiind partea componentă a Imperiului Rus, în anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea au fost aplicate reformele imperiale, pornind de la specificul local și dorindu-se accentuarea procesului de rusificare și deznaționalizare. Una din cele mai principale reforme din Basarabia a fost cea agrară, aplicată etapizat, după cum urmează: 1861, 1868, 1869 și 1871.

Principala etapă fiind totuși aplicarea Regulamentului din 1868, care avea la bază principiile generale ale Regulamentului din 19 februarie 1861, dar reflecta un șir de particularități locale. Acesta a abordat mai mult problema privind împrumărirea țăranilor cu pământ, stabilirea impozitelor și procedura de răscumpărarea. Dreptul de proprietate îl aveau țăranii căsătoriți și burlacii, care la momentul publicării Regulamentului dețineau terenuri arabile. Suprafața lotului de împrumărirea a variat între 8 și 13,5 desetine, sau, în medie, țăranii au primit câte 7,39 desetine. Mărimea lotului depindea de așezarea geografică și fertilitatea solului. Pentru județele Hotin, Soroca, Chișinău și Bender au fost stabilite două categorii de loturi, iar pentru județele Iași, Orhei și Akkerman – o singură categorie. Cele mai mari loturi de pământ au primit țăranii din județul Bender – 10,5-11,5 desetine și din județul Akkerman – 13,5 desetine, iar cele mai mici loturi (8-8,5 desetine) – țăranii din județul Hotin. În momentul în care țăranii obțineau pământul, aceștia obțineau un *act statutar de împrumărirea*.

În scopul aplicării acestei reforme au fost instituite mai multe instituții și funcții administrative în Basarabia. În primul rând a fost creată Administrația regională privind problemele sătenilor din Basarabia, în componența: Egor E. Gangardt (președinte), Nicolae Crupenschi, Nicolai Loran, Vasile Botean, Aristid Sinescu, Vasile Calmuțchi, Alexandru Cotruță, Constantin Pisajerschi. O altă funcție a fost cea de conciliator în litigii funciare, care avea responsabilitatea de a controla modul în care se încheiau contractele de transferare a pământului către țăranii. Conform, documentelor de arhivă, la 2 octombrie 1868, au fost numiți în calitate de conciliatori în litigii funciare, pentru județul Chișinău: Ștefan Gonata, Petru Cazimir, Nicolai Semigradov, Egor Gore, Ion Ruso, Ilie Botezatu, Toma Tomuleț, Petru Șumschi, Pavel Semigradov, Constantin Cristi, Egor Siținschi, Ion Cociu; pentru județul Orhei: Constantin Chiriac, Mihail Dimo, Petru Ugri-mov, Nicolai Donici, Matei Derojinski, Ion Cazac, Ilie Feodosiu, Constantin

Herța, Vl. Râșleacov, Pavel Dicescu, Constantin Cecheruli-Cuș, Alexandru Șepelici-Herțesco etc. Totodată, pentru reglementarea litigiilor apărute în procesul aplicării reformei agrare au fost instituite Judecătoriile de Pace.

Analiza proceselor verbale a instituțiilor sus-numite ne permite să constatăm complexitatea procesului aplicării reformei agrare în Basarabia, precum și avantajele și dezavantajele implementării acesteia pentru evoluția regiunii.

Anastasia GUTU

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-6224-4817>

cercetător științific stagiar, Institutul de Istorie, USM

E-mail: i20gutu.anastasia@gmail.com

Particularitățile legislației comercial-vamale ruse în Basarabia în anii 1831–1868

*The Particularities of Russian Commercial and Customs Legislation
in Bessarabia in the Years 1831–1868*

În perioada anilor 1831–1868, Basarabia a fost integrată treptat în sistemul economic, administrativ și politic al Imperiului Rus. În această perioadă s-au aplicat o serie de reforme și reglementări care au marcat o schimbare semnificativă a legislației comercial-vamale. Anexarea Basarabiei în 1812 a fost urmată de măsuri menite să integreze regiunea în piața internă rusească, iar suprimarea particularităților locale în favoarea legislației ruse a fost o prioritate a țarismului. Printre reformele importante s-a numărat aplicarea Regulamentului ghillidelor la 26 septembrie 1830, suprimarea cordonului vamal de la Nistru și instituirea Administrației Speciale a orașului Ismail. Aceste măsuri au transformat Basarabia într-un furnizor important de produse agricole, animale și viticole pentru piața rusă, dar și într-o piață de desfacere pentru mărfurile industriale din Imperiul Rus.

Adoptarea Regulamentului ghillidelor din 14 noiembrie 1824 la inițiativa ministrului de Finanțe E.F. Kankrin și aplicarea acestuia în Basarabia începând cu 1 ianuarie 1831 a fost o etapă esențială. Acest regulament prevedea împărțirea negustorilor în ghilde, iar stratificarea lor se baza pe capitalul declarat, determinând trei ghilde comerciale și alte categorii precum mica burghezie comercială și țărănimea comercială. Totuși, aplicarea acestui regulament a întâmpinat provocări, având în vedere specificul social și economic al regiunii. Până la 1830, comerțul în Basarabia se desfășura conform obiceiurilor moldovenesti, iar negustorii plăteau doar impozite modeste, fără stratificări clare. Introducerea ghillidelor a impus reguli stricte și capitaluri minime pentru încadrare, limitând accesul liber al unor categorii sociale la activitatea comercială.

M.S. Voronțov, guvernator general al Novorosiei și rezident plenipotențiar în Basarabia, a jucat un rol crucial în aplicarea reformelor. El a susținut suprimarea cordonului sanitaro-vamal de la Nistru și implementarea Regulamentului ghilldelor pentru a elimina particularitățile locale și a integra regiunea în sistemul economic rusesc. Totodată, Voronțov a propus ca negustorii basarabeni să beneficieze de privilegii fiscale pe o perioadă de 10 ani pentru a sprijini dezvoltarea tinerei burghezii comerciale din regiune, protejând-o astfel de concurența negustorilor bogați din guberniile interne ale Rusiei. Această măsură, însă, nu era valabilă pentru negustorii ruși care se stabileau în Basarabia, aceștia fiind obligați să plătească toate taxele impuse de legislația imperială.

În conformitate cu Regulamentul ghilldelor, negustorii din prima ghillă trebuiau să dețină un capital de cel puțin 50.000 de ruble, cei din a doua ghillă – 20.000 de ruble, iar cei din a treia ghillă – 8.000 de ruble. Această stratificare a limitat accesul micilor comercianți și al țăranimii comerciale, care erau supuși acelorași obligații fiscale ca negustorii de ghillă, afectând astfel dezvoltarea economică a acestor categorii sociale. De asemenea, poziția negustorilor locali a fost subminată de concurența negustorilor străini și a celor din alte regiuni ale Imperiului, care dispuneau de capitaluri mai mari și beneficiau adesea de privilegii speciale. Acest lucru a determinat autoritățile locale să solicite măsuri pentru protejarea negustorilor autohtoni.

Duma orășenească din Akkerman, în rapoartele sale din 1832 și 1833, a cerut Administrației Financiare din Basarabia să interzică practicarea comerțului negustorilor străini și celor care nu aveau cetățenie rusă. În urma acestor solicitări, Administrația Financiară a emis reglementări stricte care permiteau comerțul doar în baza unor decrete specifice, printre care Regulamentul ghilldelor din 1830. Aceste măsuri aveau scopul de a proteja negustorii locali de concurența neloială și de a asigura o dezvoltare economică sustenabilă pentru regiune.

Reformele introduse în Basarabia au avut atât avantaje, cât și dezavantaje. Pe de o parte, acestea au contribuit la integrarea regiunii în piața internă a Imperiului Rus și la creșterea importanței economice a Basarabiei ca furnizor de produse agricole și ca piață pentru mărfurile industriale rusești. Pe de altă parte, ele au limitat accesul liber al unor categorii sociale la comerț și au creat inegalități între negustorii locali și cei din alte regiuni sau din străinătate. Totuși, prin aplicarea Regulamentului ghilldelor și prin suprimarea cordonului vamal, Basarabia a fost transformată într-o regiune importantă din punct de vedere economic pentru Imperiul Rus, contribuind semnificativ la schimburile comerciale interguberniale.

Ion GUMENĂI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4501-3855>

dr. hab., conf. univ., Agenția Națională a Arhivelor a Republicii Moldova

E-mail: gumenai@gmail.com

**Cauze și mecanisme de crearea a fake-urilor în viața monahală
a Basarabiei din a II-a jumătate a secolului al XIX-lea**

*Causes and mechanisms of creating fakes in the monastic life
of Bessarabia in the second half of the 19th century*

În ultima perioadă tot mai des și mai insistent în viața cotidiană și limbajul uzual este utilizat termenul de „fake”, devenit foarte popular și fără de care practic nu se produce nici o știre fie de ordin politic, economic sau social. Astfel se creează un sentiment eronat că fals, care de fapt și este traducerea termenului, că acesta este o creație și producție a secolului XXI, afirmație greșită la rândul său.

Falsul și crearea sa credem că este perceptibil și sesizabil pe parcursul întregii istorii a omenirii, doar că acum a primit o altă denumire sub influență occidentală, circumstanță frecventă în cultivarea noastră. Pentru a nu crea un fals-fake din aserțiunea de dinainte ne vom referi la un anume caz care credem că va putea convinge că denaturarea și falsul a circulat pe diferite dimensiuni și ipostaze, chiar și pe segmente imprevizibile.

Ne-am focusat atenția pe mănăstirea Noul Neamț din considerentul că în primul rând a fost la îndemână o bază documentară solidă, iar în al doilea rând grație istoriei acestei instituții monahale apărute în a doua jumătate a secolului al XIX-lea care în scurt timp a devenit un centru spiritual important printr-un salt brusc și vertiginos pentru acea perioadă.

Evident că această ascensiune nu a fost posibilă fără investiții financiare majore, iar acolo unde apar banii, evident că apar și viciile, indiferent de format și proveniență, în cazul nostru fie laic fie religios.

Tocmai pe analiza falsurilor create de către călugării din cadrul acestui locaș monahal contra confrăților săi și este axat materialul și comunicarea noastră.

Cătălina FRANGOPOL

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5864-9521>

drd., Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: catalina.tudor@mail.ru

**Exploatarea pădurilor și exportul de lemn în secolul al XIX-lea:
perspective economice și ecologice**

*Forest exploitation and wood export in the 19th Century:
Economic and ecological perspectives*

În secolul al XIX-lea, Basarabia, sub dominația Imperiului Rus, a cunoscut o transformare semnificativă în ceea ce privește exploatarea fondului forestier, determinată de strategii economice imperiale și de nevoile tot mai mari ale piețelor regionale și internaționale. În urma anexării din 1812, politica țaristă a vizat integrarea completă a regiunii în mecanismele economice ale imperiului, iar pădurile basarabene, considerate o resursă strategică, au fost supuse unei administrări stricte și exploatare sistematice.

Procesul de naționalizare a pădurilor, inițiat de administrația rusă, a schimbat drastic regimul juridic al acestora, plasându-le sub controlul direct al statului. Silvicultura a devenit un instrument economic important, cu accent pe exploatarea intensivă a speciilor valoroase de arbori, precum stejarul și fagul, utilizate pentru construcții, mobilă și exporturi. Basarabia a devenit un furnizor important de lemn pentru regiunile din interiorul Imperiului Rus și pentru piețele europene, beneficiind de rețele comerciale care conectau porturile de pe Nistru și Dunăre cu piețele maritime.

Din punct de vedere ecologic, aceste politici au avut consecințe de amploare. Extinderea suprafețelor agricole, însoțită de tăierile masive, a dus la defrișări semnificative, reducând considerabil suprafața pădurilor virgine care dominau peisajul în perioada anterioară anexării. În lipsa unor practici eficiente de regenerare forestieră, ecosistemele locale au fost profund afectate, iar eroziunea solului și schimbările climatice locale au fost amplificate. De asemenea, procesul de defrișare a fost accelerat de dezvoltarea infrastructurii rutiere și feroviare, menită să faciliteze transportul resurselor.

Din perspectivă socio-economică, exploatarea forestieră a adus atât beneficii economice, cât și tensiuni sociale. Clasele privilegiate, inclusiv marii proprietari de terenuri și antreprenorii străini, au prosperat din comerțul cu lemn, în timp ce țăranii locali s-au confruntat cu limitarea accesului la păduri pentru nevoile lor tradiționale, precum obținerea lemnului de foc sau pășunatul. Acest context a generat conflicte frecvente între comunitățile rurale și autoritățile statului sau antreprenorii privați.

Exploatarea pădurilor basarabene în această perioadă poate fi analizată și prin prisma strategiilor imperiale mai largi, care urmăreau consolidarea economică și administrativă a unei regiuni de frontieră. Această dinamică a fost parte a unei viziuni mai ample de modernizare economică, dar și de colonizare culturală și administrativă a Basarabiei, integrând-o în structurile statale rusești și reducând treptat autonomia locală.

Sergiu DEMERJI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7120-9715>

drd., Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: sergiu.demerji2020@gmail.com

**Revista „Buletinul Eparhiei Chișinăului” – sursă de cercetare
a „Mișcării de la Balta” (considerații generale)**

*The Bulletin of the Chisinau Eparchy – a research source on the
„Balta Movement” (general considerations)*

Politica de transformare a instituției bisericești din Basarabia într-un instrument menit să susțină imperialismul rusesc în regiune, precum și tendința de rusificare – impusă tot mai asiduu acestei instituții – au determinat populația autohtonă din spațiul pruto-nistean, în cele din urmă, să se convertească la alte confesiuni sau să formeze denominări de tot felul. Exemplul cel mai convingător în această privință a fost marea mișcare religioasă, ce a pornit printre românii din Basarabia în 1909, cunoscută sub numele de „inochentism”, după numele călugărului Inochentie – promotorul acestei mișcări.

Reputația ieromonahului Inochentie, pe numele său laic Ioan Levizor, se datorează faptului că în timpul slujirii la Mănăstirea „Sfântul Teodosie” oficia serviciul divin în limba română. Săvârșirea slujbelor religioase în graiul matern a populației românești din Basarabia a exercitat un rol covârșitor în atragerea ei către această mișcare, în condițiile în care unica limbă utilizată în instituția religioasă era cea rusă, neînțeleasă de popor.

În comunicarea de față ne propunem să analizăm „mișcarea inochentistă”, numită și „mișcarea de la Balta”, văzută prin prisma revistei „Buletinul Eparhiei Chișinăului” publicată în perioada 1867–1917. O răsfoire atentă a revistei scoate în evidență condițiile în care a apărut această mișcare, etapele prin care au trecut adepții mișcării precum și măsurile întreprinse de autoritățile religioase și cele laice în contracararea acestei mișcări.

Ion Valer XENOFONTOV

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5993-1235>

dr. în istorie, conferențiar universitar, Facultatea de Istorie și Filosofie;

Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: ion.xenofontov@usm.md

Elefterie Sinicliu (1895–1980): basarabeanul refugiat în propria țară

Elefterie Sinicliu (1895–1980): Basarabean Refugee in his own country

Unul dintre membri marcanți ai primului legislativ basarabean, militant consecvent pentru cauza românească, dar și unul din cei mai tineri deputați care au votat Unirea Basarabiei cu România a fost Elefterie Sinicliu. S-a născut la 4 august 1895 în comuna Echimăuți, județul Orhei. Părinții acestuia – Ioan a lui Toader Sinicliu (în documente figurează și cu forma Sinicli) și Maria –, erau târgoveți din Chișinău.

Între 20 și 25 octombrie 1917, Elefterie Sinicliu a luat parte la Congresul Militarilor Moldoveni din toată Rusia, la care au participat 680 de delegați, pronunțându-se pentru autonomia Basarabiei și constituirea Sfatului Țării. A fost mandatat de Congres, ca reprezentat din ținutul Orheiului, „cu 197 de glasuri”, să facă parte din componența legislativului basarabean. Ulterior, va elabora o lucrare despre acest Congres, manuscris ce-l va preda Arhivei Naționale din România.

Alături de alți 86 de „romantici revoluționari”, E. Sinicliu a votat la 27 martie 1918 Unirea Basarabiei cu România. A fost deputat și în Parlamentul României întregite, până la 18 februarie 1919. A fost membru al Partidului Național Liberal condus de „regele neîncoronat al României”, Ion I.C. Brătianu.

În contextul anexării Basarabiei la URSS, în 1940, s-a refugiat la București. În anii 1941–1944, cu anumite intermitențe, a făcut parte din echipa primarului general al or. Odesei Gherman Pântea, fiind primar al sectorului întreprinderilor orașenești.

După intrarea României în sfera de influență a URSS, E. Sinicliu a fost arestat și internat în colonii de muncă, după ce va fi eliberat din detenție va fi monitorizat cu atenție de structurile de securitate română. A fost unul dintre cei mai activi membri ai cercului de basarabeni stabiliți la București și grupați în jurul lui Pan Halippa, care vor susține *cauza basarabeană*. Existau condiții ca liderul cercului basarabean după moartea lui Halippa (1979) să fie E. Sinicliu, însă a decedat și el în curând, în 1980.

A fost îngropat la Mănăstirea Cernica, din apropierea Bucureștiului, alături de alți fruntași ai Sfatului Țării: Pantelimon Halippa, Ioan Pelivan, Dumitru și Vlad Bogos ș.a.

Ana Maria RUSNAC

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-3315-5795>

drd., Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM
Cercetător științific stagiar, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
E-mail: rusnacanamaria2@gmail.com

**O analiză a contribuțiilor în domeniul scenografiei și artei
cinematografice din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească
Studiu de caz: Aurelia Roman**

*An analysis of contributions to scenography and cinematic art in the
Moldavian Soviet Socialist Republic: a case study of Aurelia Roman*

În această comunicare autoarea prezintă o analiză detaliată a biografiei Aureliei Roman, o personalitate remarcabilă în domeniul scenografiei și artei cinematografice, punând accent pe activitatea sa la studioul „Moldova-Film”. Deși cercetările dedicate Aureliei Roman sunt puține în mediul academic din Republica Moldova, autoarea aduce perspective noi, oferind informații inedite provenite din documente de arhivă și din curriculum vitae-ul aflat la Uniunea Cineaștilor din Republica Moldova. Studiul de față își propune să completeze lacunele existente în literatura de specialitate și să evidențieze contribuția acesteia la evoluția cinematografiei din Republica Moldova în perioada 1959–1990.

Aurelia Roman, născută pe 11 martie 1933 în Dej, România, a fost o pictoriță și scenografă remarcabilă, cu o carieră de 32 de ani la studioul „Moldova-Film” din Chișinău. A studiat la Institutul de Arte Plastice „Ion Andreescu” din Cluj (1951–1953) și la Institutul Unional de Cinematografie VGİK din Moscova (1953–1959), unde a obținut diploma de pictor de film. În perioada sa activă la „Moldova-Film”, a contribuit la realizarea a 27 de filme artistice, lucrând cu regizori renumiți precum Mihail Kalik, Emil Loteanu și Valeriu Gagi.

A fost membră a Uniunii Cineaștilor din URSS și Moldova din 1962, precum și a Uniunii Artiștilor Plastici din URSS și Moldova din 1967. În 1993, i s-a acordat titlul de *Maestru în Artă*, iar în 1997 a obținut *Premiul UAP* pentru scenografie. Aurelia Roman a participat la numeroase expoziții naționale și internaționale, iar lucrările sale sunt expuse în muzee și colecții private din Moldova, Rusia, Germania, America și Turcia.

Printre filmele importante la care a lucrat ca pictor de costume se numără „Cântec de leagăn”, „Insula vulturilor”, „Omul merge după soare” și „Serghei Lazo”. Contribuțiile sale în domeniul cinematografiei și artei scenografice au avut un impact semnificativ asupra industriei filmului din regiune și au fost recunoscute pe plan național și internațional.

Aurelia Roman este o personalitate de seamă a artei și culturii din Republica Moldova, al cărei parcurs profesional în domeniul scenografiei și al artei cinematografice merită să fie consemnat și cercetat în detaliu. La fel ca multe alte personalități din acest domeniu, Aurelia Roman a avut un rol esențial în dezvoltarea industriei filmului din Republica Moldova. Cariera sa îndelungată la „Moldova-Film” și contribuțiile semnificative la realizarea unor filme de succes, din punct de vedere artistic, simbolic și chiar comercial, au marcat profund cinematografia din RSSM. Prin informațiile inedite extrase din arhive și prin promovarea publică a lucrărilor sale (schițe de film, schițe de costume), Aurelia Roman se impune drept un tezaur uman viu, care merită să fie apreciat și valorificat nu doar în cercetările academice, ci și în expoziții temporare în unele dintre muzeele din Republica Moldova.

Valeria SURUCEANU

Muzeul de Istorie a Orașului Chișinău

E-mail: muzeul.chisinau@gmail.com

Provocări și soluții în combaterea traficului ilicit de bunuri culturale

Challenges and solutions in combating the illicit traffic of cultural goods

Traficul ilicit de bunuri culturale reprezintă o problemă semnificativă, amplificată de instabilitatea geopolitică, conflictele armate și rețelele criminale transfrontaliere. Republica Moldova se confruntă cu un risc major în acest domeniu, mai ales din cauza zonei transnistrene, care nu este controlată de autoritățile oficiale. Aceasta devine un punct vulnerabil pentru traficul ilicit de obiecte de patrimoniu, iar contextul actual al războiului din Ucraina și furturile recente de artefacte românești din Muzeul Drents din Assen, Olanda, subliniază vulnerabilitatea regiunii în fața acestor infracțiuni.

Acest comunicat examinează mecanismele internaționale de protecție a bunurilor culturale, vulnerabilitățile legislative și problemele practice existente, precum și măsurile luate la nivel național pentru combaterea acestui fenomen.

Un aspect crucial al protecției patrimoniului cultural este conștientizarea importanței bunurilor culturale mobile pentru identitatea națională. Aceste obiecte nu sunt doar artefacte, ci și simboluri ale istoriei, tradițiilor și valorilor culturale care definesc un popor. Protejarea acestora este esențială nu doar pentru conservarea unui patrimoniu fizic, dar și pentru păstrarea legăturii între generații, asigurând transmiterea tradițiilor și valorilor către viitor. În acest sens, protejarea bunurilor culturale contribuie direct la întărirea identității naționale și la educarea populației în privința moștenirii culturale comune.

Printre soluțiile propuse se numără consolidarea cooperării regionale, aplicarea standardelor ICOM și a Listei Roșii SEE ICOM, precum și îmbunătățirea legislației naționale. Serviciul de Evidență și Circulație a Bunurilor Culturale Mobile din Republica Moldova joacă un rol esențial în supravegherea circulației obiectelor de patrimoniu, colaborând cu autoritățile vamale pentru a preveni exportul ilegal al acestora.

Un pas important în această direcție este dezvoltarea Registrului automatizat al patrimoniului muzeal mobil, care îmbunătățește evidența și securitatea bunurilor culturale, reducând riscul de trafic ilicit. În concluzie, protejarea patrimoniului cultural necesită o abordare comună și o colaborare strânsă între autoritățile naționale, organismele internaționale și comunitatea muzeală. Doar printr-un efort comun putem preveni și combate traficul ilicit de artefacte, asigurând astfel protecția patrimoniului cultural și identității naționale.

Marina MIRON

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9855-8461>

dr. în istorie, Institutul de Istorie, USM

E-mail: marinamiron09.72@gmail.com

Locuitorii satului Stoianovca, raionul Cantemir, în primul val al deportărilor din RSS Moldovenească (12-13 iunie 1941). Studiu de caz

Residents of the village of Stoianovca, Cantemir district, during the first wave of deportations from the Moldavian SSR (June 12-13, 1941). Case study

Primul val de represiuni și deportări ai „chiaburilor” și „dușmanii ai poporului” realizat de puterea sovietică după anexarea teritoriului Basarabiei la Uniunea Sovietică (conform Pactului Molotov-Ribbentrop) a avut loc în noaptea între 12 și 13 iunie 1941. În acea noapte tragică, cca 20 de mii de persoane au fost deportate de pe teritoriul nou-createi RSSM – bărbați, femei, bătrâni și copii nevinovați. Necazul nu a trecut pe lângă locuitorii satului Stoianovca.

Au fost supuse deportării familiile persoanelor arestate de puterea sovietică, judecate și trimise în Siberia pentru ispășirea sentințelor. Numărul locuitorilor care au suferit urmare acestei acțiuni a fost cca 30 de persoane. Familia lui Stepan Bezvolev a fost deportată în număr de 10 persoane. Familia lui Mincev Anton – în număr de 8 persoane, familia lui Petru Tauci – 7 persoane și familia lui Efim Todorov în 3 persoane. Reprezentanții acestor familii au ajuns în regiunea Akmolinsk (mai târziu Țelinograd), Kazahstan.

Capii de familie au avut sorți crude. Stepan Bezvolev a decedat până la pronunțarea sentinței finale în Ivdellag al lui NKVD (regiunea Sverdlovsk) din mo-

tivul diagnosticului tuberculoză. Anton Mincev la fel se afla în Ivdellag, a reușit să-și primească sentința finală la 11 februarie 1942, dar din informații indirecte putem constata că a decedat în anul 1943. Învinuitul Peotr Tauci la fel era deținut în Ivdellag, dar a decedat la 31.10.1941 (până la pronunțarea sentinței) din pricina dezvoltării pneumoniei. După arestarea lui Efim Todorov, acesta la fel a fost etapat la Ivdellag, unde a așteptat sentința finală până 22 februarie 1942, fiind apoi exilat „ca element social periculos în zone îndepărtate ale regiunii Novosibirsk pentru o perioadă de 5 ani, numărând termenul de la 13.06.1941”.

Datele colectate în timpul cercetărilor sugerează că acestea nu au fost unicele familii din s. Stoianovca, care aveau să sufere în urma acțiunilor de „curățare” a satelor și orașelor din Basarabia de elemente antisociale și antisovietice. Însă începerea în scurt timp așa numitului Marelui război pentru apărarea Patriei a amânat aceste acțiuni pentru opt ani mai târziu.

Ruslan ȘEVCENCO

doctor în istorie

E-mail: rsevcenco@gmail.com

**Personnel policy in the RSSM party apparatus during
the stalinist period (1944–1953) and women’s contribution**

*Politica de cadre în aparatul de partid al RSSM
în perioada stalinistă (1944–1953) și aportul femeilor*

Most of the *nomenklatura* personnel who arrived in Moldova after the war had never worked there before. The only exception was a layer of functionaries who had previously worked in the MASSR and in 1940–1941 in the MSSR. Since local personnel, especially women, remained terra incognita in the republican party leadership for a long time, due to their low level of education and the mistrust felt towards them, there were initially very few of them in the republican leadership, and they were natives of the MASSR or neighboring regions of Ukraine (Odessa and Nikolaev). The absolute majority of the party apparatus in the first years of occupation were Russians and Ukrainians. The general level of education of the local party apparatus was also very low – immediately after 1944, people with lower and incomplete secondary education constituted the overwhelming majority. There were also comparatively few experienced managers in the republic. The situation began to change only with the first graduation of the Republican Party School (1947). At the same time, a gradual stabilization of the personnel of the Republican Party *nomenklatura* and a gradual increase in the number of Moldovans and women among it began. The general

educational and managerial level of local functionaries also gradually grew.

Soon after the change of the republic's leadership and the arrival of L. Brezhnev to the post of First Secretary of the Central Committee in July 1950, however, a new large-scale influx of Russian-speaking leaders into the republic occurred, which led to a drop in the number of Moldovans in the ranks of the *nomenklatura*. The total number of members of the *nomenklatura*, despite some attempts to slow down its growth (after 1947), continued to grow steadily. After Stalin's death, the number of the Republican *nomenklatura* was reduced by more than half by the Central Committee of the CPSU, and under the new conditions, the number of local personnel increased. The most experienced and trained leaders were also left in the party apparatus. The difference between the district *nomenklatura* and the republican one was primarily in the lower level of education and work experience in positions.

Liliana ROTARU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3051-5721>

dr., conf. univ. Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: lilianaefrim@gmail.com

**Paradoxurile admiterii în școala superioară din RSSM:
falsificare de acte și fraudarea sistemului**

*The paradoxes of admission to higher education in the MSSR:
falsification of documents and fraud in the system*

Constituția stalinistă (1936) decreta accesibilitatea universală și egalitatea de șanse la intrare în învățământul superior, dar studiile superioare au rămas un privilegiu râvnit în URSS, oferit întotdeauna doar unei minorități relativ mici din tineretul sovietic. Diploma de studii superioare, obținută într-o instituție de învățământ superior sovietic (cu excepția unei cariere pe linie de partid) era singurul bilet care asigura o mobilitate socială și profesională și o traiectorie de succes în carieră și în viață. Mecanismul restrictiv de recrutare a studenților, determinat de economia planificată, monopolul statului asupra ocupării forței de muncă și imperativele politico-ideologice, stabilea, însă, foarte clar numărul, calitate și calificările specialiștilor ce urmau formați prin școala superioară.

Deși regulile de admitere în instituțiile de învățământ superior aveau caracter obligatoriu, pe parcursul întregii istorii a școlii superioare sovietice, atât autoritățile universitare din RSSM și responsabili de admitere, cât și candidații la studii, dar și alte persoane ce puteau influența înscrierea la o facultate, au identificat diferite metode de eludare a acestora. Astfel, în condițiile deficitului candidaților la studii și a obligativității executării planurilor de admitere ce erau

într-o creștere anuală, presate de politica de discriminare pozitivă a „moldovenilor” de a înmatricula „cât mai mulți reprezentanți ai naționalității autohtone” în perioada stalinismului târziu, apoi de cea de admitere a „candidaților din producție” în perioada hrușciovistă etc., direcțiile școlilor superioare din RSSM au admis persoane cu nivele de studii sub cele revendicate regulamentar, fără diplome de studii sau cu cerificate falsificate chiar de instituțiile statului, responsabile pentru emiterea lor etc. Totodată, reprezentanții diferitelor categorii/straturi sociale, a diferitelor etnii din RSSM, care au înțeles că școala superioară este un „lift social” ce le poate asigura o evaziune eficientă de la munca manuală/fizică, au fraudat sistemul pentru a accede în învățământul superior, trecând peste restricțiile legale. De exemplu, înțelegând că „moldovenii” sunt favorizați la admitere, candidații la studii de alte etnii au înșelat sistemul prin însușirea „naționalității moldovenești”. În aceeași ordine de idei, se recurgea la coruperea funcționarilor la admitere, la falsificarea documentelor cu referire la experiența de muncă, prezentarea caracteristicilor false din partea comitetelor de partid etc. Fiecare „provocare” a regimului a produs un anumit tip de răspuns din partea actanților învățământului superior, stimulându-i pe cei din urmă să beneficieze de oportunitățile deschise, să obstrucționeze regulile și să treacă peste obstacolele admiterii. Doar cazurile cele mai vizibile și mai grave erau sancționate, multe altele rămânând „nedescoperite”.

Corina SAVIȚCHI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7232-4878>
drd., Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”
E-mail: savitchic.11@gmail.com

**Considerații istoriografice privind RSS Moldovenească
în sistemul de propagandă sovieto-român (1950–1980)**

*Historiographical considerations regarding the Moldavian SSR
in the Soviet-Romanian propaganda system (1950–1980)*

Aspectele istoriografice privind RSS Moldovenească în sistemul de propagandă sovieto-română din anii 1950–1980 au fost marcate de mai multe etape și influențe ideologice. În perioada sovietică, studiile și cercetările istorice erau controlate strict de regimul comunist care promovau teza „moldovenismului” drept o identitate distinctă de cea românească. Printre autorii care au susținut această linie istoriografică s-au numărat N.A. Mohov, A.M. Lazarev, V.I. Țaranov, L.A. Madan care au elaborat lucrări ce evidențiau existența unei limbi și istorii moldovenești separate.

După destrămarea URSS, istoricii din Republica Moldova și România au reevaluat această perioadă, criticând propaganda sovietică și evidențiind falsificările istorice. I. Țurcanu, Gh. Cojocaru, A. Petrencu, N. Enciu, V. Burlacu, I. Cașu au analizat mecanismele prin care regimul sovietic a impus ideologia moldovenistă și a rescris istoria RSSM, încercând în acest mod să denatureze conexiunea istorică și culturală cu România. Istoricii de peste Prut, precum F. Constantiniu, D. Giurescu, D. Deletant, I. Constantin, O. Palamarja au cercetat relațiile sovieto-române și modul în care RSSM a fost folosită ca instrument propagandistic împotriva României.

Cercetătorii străini Ch. King, K. Hitchins, W. Crowther, au examinat modul în care Uniunea Sovietică a utilizat RSSM pentru a-și consolida influența în regiune. Studiile lor au evidențiat caracterul artificial al moldovenismului sovietic și impactul pe termen lung asupra identității naționale din Republica Moldova.

Astfel, istoricii autohtoni și străini contemporani privesc RSSM ca un exemplu de construcție și deconstrucție identitară sovietică, fiind parte a unei strategii mai largi de control asupra fostelor republici sovietice.

Sorin ȘCLEARUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8693-3770>

drd., Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM

E-mail: sorin.sclearuc@gmail.com

Filmul de ficțiune moldovenesc (1957–1970):

între specific local și influențe străine

Moldovan fiction film (1957–1970):

between local specificity and foreign influences

Cercetarea explorează evoluția filmului de ficțiune moldovenesc între 1957 și 1970. Studioul „Moldova-Film”, fondat în 1957, a devenit un spațiu de creație într-un context politic complex. Deși lipsit de o tradiție cinematografică solidă, a dezvoltat un limbaj distinct, inspirat atât de filmele sovietice, cât și de cele occidentale. Cineaștii au avut acces la filme occidentale prin canale oficiale, sub pretextul studierii teoretice. Astfel, au fost expuși la operele unor regizori precum Fellini, Bergman, Godard și Kramer, care au adus influențe ale neorealismului italian și ale Noului Val francez.

Filmele moldovenești au sintetizat aceste influențe într-un mod unic. Regizori precum Mihail Kalik („Omul merge după soare”) și Emil Loteanu („Poienile roșii”) au creat filme poetice, axate pe viața cotidiană și trăirile umane, folosind tehnici inovatoare și un limbaj metaforic. Aceste filme au evitat să critice direct

regimul sovietic, concentrându-se pe aspecte universale, dar au transmis mesaje subtile, uneori critice la adresa regimului. În același timp, producția cinematografică a fost puternic influențată de cerințele ideologice sovietice. Multe filme promovau valorile comuniste, glorificau eroii revoluționari („Serghei Lazo”) sau prezentau lupta antifascistă („Marianna”). Cu toate acestea, cineaștii au găsit modalități de a naviga între cerințele oficiale și exprimarea artistică. Filmele poetice, de exemplu, au abordat subiecte sensibile, cum ar fi foametea postbelică („Gustul pâinii”) sau conservarea limbii române ca element al identității naționale. În perioada 1957–1970, „Moldova-Film” a produs peste 20 de pelicule cu teme diverse: de la propagandă politică la reflecții asupra societății. Filmele poetice, precum „Călătorie în april” (Vadim Derbeniov) sau „A iubi...” (Mihail Kalik), au explorat viața rurală, relațiile umane și conflictele sociale, oferind o perspectivă autentică asupra Moldovei sovietice.

Filmul moldovenesc din această perioadă reflectă tensiunile dintre libertatea artistică și constrângerile ideologice. Influențat de cinematografia sovietică și occidentală, a reușit să dezvolte un limbaj propriu, marcând o etapă importantă în istoria sa. Prin analiza acestor filme, conferința evidențiază modul în care arta poate supraviețui și prospera chiar și în condiții restrictive.

Alexandru RUSNAC

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-3612-0158>

drd., Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM

E-mail: rusnacalex1@gmail.com

Între conformism și libertate: cenzura muzicii din RSSM în perioada dezghețului hrușciovist

*Between conformism and freedom: censorship of music in the MSSR
during the Khrushchev thaw*

Autorul, în cadrul comunicării, își propune să analizeze cenzura muzicii din RSSM, din perioada imediat următoare dezghețului hrușciovist, pe o durată de circa zece ani, evidențiind impactul acesteia asupra creației muzicale și prezentând exemple relevante despre ansamblurile vocale-instrumentale, dar și nu numai, care au fost supuse cenzurii și marginalizate de regim pentru anumite perioade.

Cenzura culturală a fost un instrument central al regimului totalitar sovietic, folosit pentru a controla producția artistică și pentru a menține hegemonia ideologică în toate republicile unionale, inclusiv în RSS Moldovenească. Studiile existente dezvăluie un sistem complex și represiv de supraveghere care viza toate domeniile culturale, inclusiv muzica, percepută ca un mijloc puternic de

influență socială. De la începutul anilor 70 ai secolului XX, cenzura a fost intensificată din cauza temerilor conducătorilor sovietici față de influențele occidentale și schimbările sociale, percepute ca amenințări la adresa ideologiei oficiale.

Un exemplu notabil al cenzurii muzicale din RSSM este ansamblul vocal-instrumental „Noroc”, cunoscut pentru stilul său avangardist și influențele occidentale. Muzica lor, care combina elemente de rock, jazz și muzică tradițională moldovenească, era considerată prea „străină” pentru normele promovate de regimul sovietic. Această abordare inovatoare era percepută ca o sfidare la adresa valorilor oficiale, motiv pentru care autoritățile au interzis trupa și au blocat distribuirea creațiilor sale. Stilul fusion al trupei „Noroc”, ce amintea de tendințele muzicale occidentale dominate de The Beatles, Rolling Stones și alți artiști iconici, era văzut ca o influență nocivă asupra tineretului, care risca să adopte aspirații incompatibile cu valorile sovietice.

Cenzura nu doar limita expresia artistică, ci afecta profund dezvoltarea culturii naționale. Artiștii care doreau să integreze elemente tradiționale moldovenești în creațiile lor erau adesea supuși presiunilor și obligați să adopte un stil conform standardelor sovietice, ceea ce a dus la uniformizarea actului artistic prin eliminarea experimentării și a inovației, reprimarea sentimentelor naționale și a identității culturale, și promovarea unui repertoriu dominat de teme patriotice și de glorificare a regimului sovietic.

Ludmila LAZAREV

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4394-690X>

dr. în istorie, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Chișinău

E-mail: Ludmila.lazarev@amtap.md

Sediul Sfatului Țării ca palimpsest identitar: o perspectivă interculturală *The Sfatul Țării Palace as an identity palimpsest: an intercultural perspective*

În peisajul cultural complex al Republicii Moldova, clădirea Sfatului Țării din Chișinău se distinge ca un simbol încărcat de semnificații istorice și identitare. Aceasta, martoră a unor evenimente cruciale pentru istoria națională, precum unirea Basarabiei cu România din 27 martie 1918, poate fi interpretată ca un „palimpsest identitar”. Acest concept subliniază complexitatea identității culturale, reflectată în multiplele sale straturi istorice și culturale, adesea suprapuse și interconectate. În cazul sediului Sfatului Țării, pot fi identificate câteva segmente identitare distincte: stratul inițial, țarist; stratul interbelic; stratul sovietic și cel contemporan, post-sovietic. Fiecare componentă reflectă identitatea culturală specifică unei perioadei istorice. Stratul identitar contemporan este

caracterizat de efortul de a reconstrui identitatea națională și de a promova valorile democratice și europene.

Dialogul intercultural dintre diversele grupuri etnice și culturale care locuiesc în Republica Moldova contribuie la reinterpretarea și valorizarea patrimoniului cultural, inclusiv a clădirii Sfatului Țării. Reconsiderarea rolului său dintr-o perspectivă interculturală permite o înțelegere mai profundă a identității complexe a Republicii Moldova, precum și a importanței dialogului intercultural în construirea acesteia. Totodată, starea de degradare a monumentului istoric reflectă o lipsă de asumare din partea statului a identității și responsabilității față de patrimoniul său cultural.

Reinterpretarea semnificației sediului Sfatului Țării din perspectiva unui palimpsest identitar, ar putea contribui la valorificarea potențialului său de a consolida eforturile cetățenilor de diferite etnii în construirea unei identități comune europene.

* Elaborat în cadrul proiectului 101085561 — TEIDCIPEI — ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH *The European identity development through culture in the process of European integration*. „Finanțat de Uniunea Europeană. Punctele de vedere și opiniile exprimate aparțin, însă, exclusiv autorului (autorilor) și nu reflectă neapărat punctele de vedere și opiniile Uniunii Europene sau ale Agenției Executive Europene pentru Educație și Cultură (EACEA). Nici Uniunea Europeană și nici EACEA nu pot fi considerate răspunzătoare pentru acestea.”

Lidia PRISAC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3406-3670>

dr. în istorie, Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan”, USM

E-mail: lidiaprisac@yahoo.com

Iulian SALAGOR

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-4601-6950>

Cercetător științific, Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan”, USM

E-mail: salagur@yahoo.com

Fondul personal al Academicianului Anatolie E. Kovarski (1904–1974), din fosta Arhivă Științifică a AȘM

*The personal fund of Academician Anatolie E. Kovarski (1904–1974),
from the former Scientific Archive of AȘM*

În 1961, agronomul Anatoli Kovarski, specializat în domniul selecția și genetica plantelor, a fost ales în calitate de membru corespondent al Academiei de Științe a RSSM, iar în 1965 membru titular (academician) al Academiei Științe a RSSM. Rezultatele cercetărilor sale au fost publicate în peste 200 de lucrări știin-

țifice. A. Kovarski a pregătit peste șapte mii de agronomi de diverse profesii, inclusiv peste 500 de agronomi specializați în ameliorare și producție de semințe.

Ca urmare a prelucrării științifice și tehnice Fondul personal (F. 30) al academicianului Anatolie E. Kovarski a fost constituit din 32 de unități de păstrare date cu anii 1925–1974. Documentele fondului au fost întrunite într-un singur inventar, dispersat în următoarele secțiuni:

I. Lucrări științifice (1966–1973) – dosarele 1-2 – conțin rapoarte științifice, discursuri, recenzii, avize, corespondență cu autorii lucrărilor recenzate.

II. Materiale cu privire la activitatea științifico-pedagogică și administrativă (1938–1973) – dosarele 3-12 – conțin materiale despre activitatea acad. A.E. Kovarski, în special, privind activitatea sa științifică și anume: planuri și rapoarte privind munca de cercetare; corespondență; rapoarte și memorii; informații despre cooperare, schimb de experiență, rezultate ale inspecțiilor, procese-verbale și extrase din procese-verbale, certificate de muncă etc.

III. Documente și materiale biografice (1925–1974) – dosarele 13-28 – conțin documente biografice, acte personale (1963–1974); adeverințe și alte documente privind activitatea de muncă (1925–1972); liste de lucrări științifice (1938–1965); rapoarte de lucru (1947–1973); scurte informații despre activitatea științifico-pedagogică și administrativă (1950–1971); diplomă de includere în „Cartea de Onoare a RSSM” (1967); certificate și diplome de participare la expozițiile unionale de agricultură (Moscova, 1940–1965); fotografii (fără legendă).

IV. Materiale despre Anatolie E. Kovarski (1957–1974) – dosarele 29-32 – conțin articole publicate în ziare și reviste despre acad. A.E. Kovarski, recenzii ale operelor sale (1957–1974), caracteristici (1947–1960); condoleanțe adresate familiei în legătură cu moartea acad. A.E. Kovarski (1974).

Oleg URSAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6869-7949>

drd., Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: olegursan@yahoo.com

Poziția științifică a metodelor interdisciplinare în cercetarea istoriei contemporane

The scientific position of interdisciplinary methods in the research of contemporary history

Istoria contemporană, la fel ca și orice altă știință, tinde spre o analiză cuprinzătoare și profundă a fenomenelor studiate. Pentru a atinge acest obiectiv, istoricii se îndreaptă din ce în ce mai mult către metodele interdisciplinare de

cercetare. Actualizăm, că metodele interdisciplinare sunt o abordare complexă a cercetării, în care se utilizează cunoștințe și metode din diferite domenii științifice. În cazul cercetărilor istorice, acestea pot include sociologia, psihologia, economia, antropologia, lingvistica și alte științe adiacente.

De ce sunt importante metodele interdisciplinare pentru istoria contemporană?

1. *Complexitatea proceselor istorice contemporane.* Lumea contemporană se caracterizează printr-un grad ridicat de interconexiune și dinamicitate. Pentru a o înțelege, este necesară o analiză complexă care să țină cont de factori sociali, economici, politici, culturali și de mentalitate.

2. *Surse noi de informații.* Dezvoltarea tehnologiilor a dus la apariția unor noi surse de informație istorică (arhive digitale, rețele sociale, big data, etc.). Analiza acestor date necesită utilizarea de metode din domeniul informaticii și statisticii.

3. *Probleme interdisciplinare.* Multe probleme contemporane au un caracter interdisciplinar (de exemplu: globalizarea, migrarea, divorțul etc.).

Exemple de cercetări interdisciplinare în istoria contemporană: istoria vieții cotidiene, istoria mentalităților, istoria economică, istoria științei și tehnicii, istoria digitală, etc.

Perspectivă de cercetări interdisciplinare:

- a) O înțelegere mai profundă a proceselor istorice.
- b) Abordarea complexă permite analiza evenimentelor istorice într-un context mai larg și identificarea aspectelor gen cauză-efect.
- c) Combinația dintre metode istorice clasice cu cele interdisciplinare, ar duce la reducerea sau eliminarea cu perspectivă a provocărilor contemporane, cum ar fi: războaiele, globalizarea, migrația etc.

Igor BERCU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8227-028X>

dr. în istorie, lect. univ., Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: igor.bercu@usm.md

Ethical Challenges in Recent History: the manipulation of collective memory and historical narratives

Provocări etice în istoria recentă: manipularea memoriei colective și manipularea narativelor istorice

The ethical challenges of recent history lie at the intersection of historical truth and ideological or political influences that may distort its interpretation. The manipulation of collective memory and historical narratives represents a significant phenomenon that affects not only how different communities perceive the past but also how it is transmitted to future generations.

The concept of collective memory, as defined by the French philosopher and sociologist *Maurice Halbwachs*, refers to the way social groups (nations, ethnicities, etc.) remember and construct their shared history. Rather than serving as an objective repository of facts, collective memory is a dynamic process shaped by interpretations, selective omissions, and intentional framing. Over time, political authorities, the media, and various interest groups have frequently intervened in this process, offering a distorted representation of historical events to advance specific ideological agendas or consolidate power.

A pertinent example of such manipulation is the reframing of narratives surrounding recent conflicts, including wars and totalitarian regimes. In many instances, history has been utilized as a tool to justify contemporary political actions or to legitimize national identities. In particular, the authoritarian regimes have frequently resorted to rewriting history to emphasize victories while minimizing or obscuring past abuses. Conversely, democracies often oscillate between idealizing their past and acknowledging historical wrongdoings. These distortions risk creating a dysfunctional collective memory that, rather than fostering reconciliation and promoting lessons from past mistakes, exacerbates social divisions and fuels conflicts.

For historians, the ethical challenge lies in balancing a commitment to factual accuracy with the imperative to prevent historical analysis from becoming an instrument of political manipulation. Historians must remain vigilant against pressures to revise the past in service of specific interests, uphold transparency regarding their sources and methodologies, and adhere to principles of objectivity in historical interpretation. In conclusion, the manipulation of collective memory and historical narratives not only distorts our understanding of the past

but also has profound implications for the present and future. As a discipline, history must stand as a bastion of truth and ethical integrity, resisting the temptation to reshape the past for political or ideological purposes.

Anatol PETRENCU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5449-1023>
prof. univ., dr. hab. Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: anatol_petrencu@yahoo.com

„Când armele vorbesc, muzele tac”, inclusiv Clio, muza istoriei.

Însă, nu și adepții ei...

*„When guns speak, the muses are silent”, including Clio, the muse of history.
But not her followers...*

Genericul acestei secțiuni – „Știința istorică între provocări și perspective” –, propus de dr. Liliana Rotaru este pe cât de ingenios, pe atât de greu de realizat. Istoria ca știință are legitățile ei interne de dezvoltare. Un istoric (sau un colectiv de cercetători) are o temă de investigare care prezintă interes pentru știință și societate. El, istoricul, studiază istoriografia problemei, adună documente noi din arhive, aplică metodologia studierii, publică lucrarea. Cine sau ce îl poate provoca pe istoric spre o nouă perspectivă? O pot face noile descoperiri de documente (mărturii etc.) necunoscute, ceea ce îl poate determina să formuleze (pentru el, sau pentru colegi, sau pentru tineri cercetători) noi teme de investigații. Realitatea obiectivă demonstrează că de foarte multe ori, bunul mers al cercetărilor științifice este periclitat de factori externi, de utilizarea cunoștințelor istorice, deseori distorsionate și subiectiv înțelese și interpretate, de folosirea, deci, – în interese politice, de expansiune, soldate cu conflicte militare. Cea mai „afectată” de factorul politic este mai ales istoria contemporană. În pofida aparențelor de „pace veșnică”, stabilită în Europa după cel de-al Doilea Război Mondial, iată că vechiul continent cunoaște ororile unui nou război, iar la bază declanșării lui au stat și „argumente” istorice. Așa cum afirma Marcus Tullius Cicero „Când armele vorbesc, muzele tac”, Clio fiind muza istoriei. În realitate, istoricii activi se implică cu lucrările lor, fie de partea agresorului, susținându-l cu noi „argumente” din trecut, fie de partea victimei agresiunii, aducând fapte și argumente. Astfel, în anii războiului germano-sovietic, I. Stalin personal s-a implicat în promovarea trecutului Rusiei pentru încurajarea militarilor în lupte. Deci, cu totul alte perspective pentru istorici. Istoria este utilizată plenar și în războiul agresiv al Federației Ruse împotriva Ucrainei. În comunicare vom aduce exemple.

PROMOVAREA PATRIMONIULUI PRIN TURISM: OPORTUNITĂȚI ȘI PERSPECTIVE

Promoting heritage through tourism: opportunities and perspectives

Viorel GHEORGHE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0418-2991>

dr. în științe aerospațiale, Comisia de Istorie a Orașelor din România

E-mail: viorelgheorghe68@gmail.com

Literatura turistică și promovarea patrimoniul istoric în România în perioada 1960–1989

*Tourism literature and the promotion of historical heritage
in Romania during the period 1960–1989*

În primii ani ai regimului comunist din România, turismul nu a avut o dezvoltare deosebită, iar investițiile au fost relativ reduse. La sfârșitul anilor 1950, venirea masivă a turiștilor est-germani și apoi a celor nordici a schimbat perspectiva partidului față de industria turismului. Într-o perioadă în care regimul avea nevoie de cât mai multe resurse financiare, pentru a putea realiza planurile de dezvoltare, turismul s-a dovedit o soluție interesantă. La începutul anilor 1960, investițiile în turismul românesc au început să fie mult mai mari și s-a creionat un program de stimulare a acestuia, pe mai multe paliere.

Două edituri românești au excelat în literatura turistică și anume Meridiane dar mai ales Sport-Turism, apărută în anii 1970. La aceste edituri au publicat impresii de călătorie și de vacanță nume mari ale literaturii române, precum Nichita Stănescu, Mircea Eliade, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Fănuș Neagu, Șerban Cioculescu, dar și mari istorici cum au fost Constantin C. Giurescu, Dan Berindei, Paul Cernovodeanu. Cărțile publicate de acești autori au fost din categorii diverse, de la amintiri de călătorie, biografii, până la ghiduri turistice.

În toate aceste scrieri a existat o constantă și anume prețuirea patrimoniul istoric și cultural, prezentarea monumentelor istorice de pe teritoriul României, dar și a celor din străinătate. Astfel au apărut ghiduri și monografii dedicate unor obiective istorice importante precum „Cetatea Neamțului în 1963 de Radu Popa, „Monumente istorice din Oltenia” în 1964 de M. Davidescu, „Cetatea de scaun a Sucevei”, în 1965 de către A. Andronic și Mircea D. Matei, „Ulpia Traiana” de Constantin Daicoviciu în 1966. Biografiile unor personaje importante din cultura și istoria noastră s-au regăsit într-o amplă serie dezvoltată de Editura Sport-Turism și intitulată „Pe urmele lui...”

Viorel MIRON

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2954-8753>

dr. în economie, Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova

E-mail: viorelmiron7@yahoo.com

Marina MIRON

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9855-8461>

dr. în istorie, Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova

E-mail: marinamiron09.72@gmail.com

**Oportunitățile restarării destinație turistice pentru vacanțe
la Nistru în zona Lacului Dubăsari**

*Opportunities for restoring a tourist destination for holidays
on the Dniester in the Dubasari Lake area*

Destinația turistică a zonei Lacului Dubăsari, unde recent a fost creat clusterul turistic „Riviera Nistrului”, este amplasată comod la 48 km de Chișinău, la 167 km de Odesa și la 185 km de Iași, unde sunt și facilitățile aeroportuare internaționale. Aici sunt 11 comunități pe ambele maluri ale Nistrului cu cca 44 de mii de persoane. În general, raionul Dubăsari are un potențial mare pentru turismul de vacanță și rural determinat de atracții turistice naturale (rezervații, peisaje, Nistru) și antropice (biserici vechi, situri, muzee etc.) valoroase, valorificate de un număr suficient de antreprenori (concentrat pe malurile Nistrului), care deservește un număr important de turiști, inclusiv străini. Principalele atracții turistice de aici sunt: Lacul Dubăsari pe râul Nistru, Hidrocentrala, Rezervația „Iagorlâc”, stațiunea balneară „Struguraș”, vinăria „Buket Moldavii”, podgoriile „Kvint”, Muzeul țăranului, localitatea insulară Goian, biserica pe apă din s. Holercani etc.

Amplasarea în jurul celei mai mari întinderi de apă la Nistru, proximitatea de Chișinău și alte orașe importante, prezența unor facilități turistice specializate a transformat zona într-o veritabilă destinație de vacanță. De fapt, zona din jurul Lacului Dubăsari este una dintre cele mai avantajate pentru dezvoltarea turismului rural și de recreere din Moldova, istoric aici concentrându-se un număr relativ mare de operatori turistici. Analiza statisticilor de turism, specifică o pondere importantă a sectorului de cazare din raionul Dubăsari în total pe regiunea Centru (cca 22%) și la nivel național (6,24%), fapt care se datorează unei specializări în trecut pentru organizarea vacanțelor copiilor în taberele de aici (azi majoritatea funcționale) și tratamentelor sanatoriale (funcționale și în prezent). Aceste performanțe de turism poziționează raionul Dubăsari pe primul loc în regiune și pe locul doi la nivel de țară, după mun. Chișinău (inclusiv stațiunea Vadul lui Vodă). Totodată, cca 55,1% din totalul locurilor de cazare din

raionul Dubăsari aparțin membrilor clusterului „Riviera Nistrului”, care angajează cca 200 de persoane în regim permanent și peste 200 de persoane sezonier temporar. Au creat clusterul turistic în localitățile din jurul lacului Dubăsari 10 agenți economici privați și câteva ONG-uri, precum și unele APL asociate în GAL „Farmecul Nistrului”. Acești agenți economici reprezintă sectorul HORECA, care efectiv deservește peste 100 de mii vizitatori zilnici (estimativ) și peste 15 mii cazări anuale.

O analiză succintă prezintă agregarea antreprenorilor din turism în jurul lacului Dubăsari drept un posibil cluster mic (dar cu tendințe de a deveni unul important la nivelul destinațiilor de la Nistru), latent (dar cu semne de maturizare cu parteneri cooperanți), bazat pe costuri reduse (dar cu potențial înalt de rețehnologizare), într-o tranziție de la formatul de satelit spre unul clasic.

Viorel MIRON

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2954-8753>

dr. în economie, Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova

E-mail: viorelmiron7@yahoo.com

Marina MIRON

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9855-8461>

dr. în istorie, Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova

E-mail: marinamiron09.72@gmail.com

Consolidarea turismului de odihnă și sanatorial în destinația „Riviera Nistrului”

*Consolidation of leisure and sanatorium tourism in the
„Riviera Nistrului” destination*

Clusterul turistic „Riviera Nistrului” a unit recent eforturile unor întreprinderi relevante sectorului încadrate în deservirea directă a turiștilor cu o activitate complexă, ordonată după principiul „totul sub un singur acoperiș”. Astfel, aici 8 companii prestează servicii de cazare pe ambele maluri de Nistru. Majoritatea fondului de cazare este ajustat pentru sejurul în odăi duble (paturi separate sau matrimoniale), deși sunt și single, apartamente, precum și odăi comune de 3-4 paturi și mai mult. Alimentația comercială este realizată de 6 unități înregistrate, inclusiv 2 restaurante și 4 cantine, iar agrementul divers este activ promovat în 7 unități, în special pe plajă și pe apă, activități sportive, servicii de wellness/saună și servicii sanatoriale. Totodată excursiile sunt practicate de 4 unități, inclusiv 2 vinării, un muzeu, un ONG local.

Analiza serviciilor turistice oferite și comercializate vizitatorilor destinației turistice din preajma lacului Dubăsari arată o dezvoltare a turismului de odihnă și sanatoriu și prezintă o relativă varietate reprezentată prin: 1102 de locuri de cazare în sanatoriu, vile, tabere estivale, pensiuni (dar și case rurale, care nu pot fi contabilizate pentru moment); cca 600 de locuri în unități de alimentație, restaurant, cafenele, cantine, pensiuni; excursii tematice la muzee, vinării, pensiuni, trasee de drumeții; agrement pe plajă și bazine; agrement pe apă; organizare evenimente / MICE; zone sportive etc.

Totodată, clusterul turistic „Riviera Nistrului” are nevoie de o relansare rapidă pe piața turistică, revigorarea business-proceselor specifice, atragerea de noi segmente de piață, crearea și promovarea activă a noilor servicii și pachete turistice pentru vacanțe în zona lacului Dubăsari.

Viorel MIRON

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2954-8753>

dr. în economie, Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova

E-mail: viorelmiron7@yahoo.com

Marina MIRON

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9855-8461>

dr. în istorie, Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova

E-mail: marinamiron09.72@gmail.com

**Dezvoltarea turismului cultural în zona istorică a vecinătății
Moldovei medievale, Regatul Poloniei și Tartaria**

*Development of cultural tourism in the historical area of the vicinity
of medieval Moldova, the Kingdom of Poland and Tartary*

Raionul Dubăsari, amplasat pe ambele maluri ale Nistrului este caracterizat de un potențial mare pentru turismul cultural și istoric determinat de atracții turistice antropice reprezentative, valorificate de mai mulți antreprenori de turism și ospitalitate, care deservește un număr important de turiști, inclusiv străini. Astfel, registrele naționale scot în evidență o serie de atracții valoroase în acest raion la confluența unor culturi seculare cu puternice tradiții locale provenite din areale diferite, precum Moldova medievală, Regatul Poloniei și Tartaria (sau Enisala). Din totalul de 94 de monumente ocrotite de stat, descoperim aici: 63 de monumente de importanță națională, 31 de monumente de importanță locală, dar și 52 de monumente de arheologie, 37 de de istorie, 6 monumente de arhitectură, 2 monumente de artă, 27 de așezări, necropole și stațiuni străvechi, 103 de tumuli vechi etc. Acest șir continuă cu un schit rupestu (Pohrebea),

7 biserici vechi (1816, s. Mărcăuți), 3 case memoriale („Nichita A. Marcov”, „Vlad Ioviță”, „Ion Canna”), un obiect economic protejat (hidrocentrala Dubăsari, 1950–1955). Acest peisaj civilizațional se completează armonios cu un context natural de excepție format de râul Nistru ce găzduiește în preajma sa o Rezervație științifică „Iagorlâc”, un monument natural geo-paleontologic „Vîlceaua «La Humărie»”, 3 stejari seculari protejați etc.

Localitățile medievale au o istorie bogată și păstrează vetrele vechi cu case decorate cu coloane și hornuri în formă de flori, cu biserici în câteva stiluri arhitecturale religioase, școli din sec XIX, ruinele unor construcții ingineresti (mori, poduri) sau situri arheologice interesante (cetățui din pământ, seliști, movili funerare etc). În perioada post-sovietică aici era o zonă turistică dezvoltată cu complexe sanatorial-balneare, tabere estivale și baze de odihnă, sistem de plaje și transport naval de agrement. În urma războiului de pe Nistru, o mare parte din acest potențial a suferit, a degradat, iar imaginea unei destinații liniștite – serios pereclitate. Astfel, în cadrul clusterului turistic „Riviera Nistrului” s-a stabilit un șir de activități comune asupra cărora este necesar de concentrat acțiunile de elaborare a produselor turistice, dar și eforturile de promovare.

Toate acestea având drept principale repere în dezvoltarea turismului local: (i) implicarea pe malul drept al Nistrului a ÎS „Pensiunea din Holercani”, pensiunea „Fata Morgana”, mini hotel la Mărcăuți, precum și mai multor case rurale, care au un număr stabil de clientelă; (ii) cooperarea pe malul stâng a mai multor antreprenori dedicați: sanatoriul „Struguraș”, pensiunile „Vila Dorului”, „La Popaș”, „Nistru”, „Casa pescarului”, „Dnestrovschii Sad”, „Nistru”, „Casa mare Caimacan” și agro-pensiunea „Poiata” din Goian; (iii) asigurarea accesului între localitățile Molovata (Veche și Nouă) prin atragerea ÎS „Bacul Molovata”, care realizează gratis traversarea Nistrului pentru populație și turiști (pietoni, automobile); (iv) pe podurile dintre orașele Chișinău-Dubăsari, trecerea pietonală pe barajul de la Hidrocentrala Dubăsari și bacul la Molovata se asigură fluiditatea unui flux mare și constant de clientelă de pe ambele maluri ale Nistrului, datorită unei convergențe trans-riverană înalte, totuși, îngreunate puternic datorită funcționării posturilor vamale.

Mircea TĂNASE

dr. în istorie, Fundația „Mareșal Alexandru Averescu” Buzău

E-mail: mirceatanase2003@yahoo.com

**Muzeul Militar Buzău – proiectul unui obiectiv
de patrimoniu cultural și istoric în derulare**

*The Buzău Military Museum – the ongoing project of a cultural
and historical heritage objective*

Instituția militară a fost o prezență statornică pe meleagurile buzoiene, încă de la înființarea primelor structuri moderne ale acesteia. Unitățile militare care și-au avut garnizoană aici au participat la toate marile evenimente militare în care a fost angajată armata română. Fiecare dintre ele și-a scris propria istorie și a făcut istorie pentru România. Marile împliniri naționale – independența, făurirea României Mari, păstrarea suveranității și a identității statale, aderarea la Alianța Nord-Atlantică – se datorează și eroismului și sacrificiului militarilor buzoieni.

Pe harta militară a României, Buzăul a figurat, de-a lungul timpului, cu foarte multe entități militare, dintre care unele cu o identitate distinctă, cu caracter de unicitate în Armata României (unitățile de învățământ ale forțelor aeriene, unitățile de parașutiști și informații militare, de topogeodezie), multiplicat ulterior la nivelul armatei sau transformate și reconfigurate după cerințele timpului (informații, forțe speciale etc.).

În plan societal, armata a contribuit semnificativ la afirmarea identitară a orașului și județului Buzău, iar rolul militarilor în ridicarea economică și culturală a acestora nu poate fi pus la îndoială. Desigur, legătura dintre armată și societate s-a întărit permanent și rezistă în continuare.

În prezent, Buzăul este a doua garnizoană a țării ca mărime, lucru care susține, benefic, mândria locală, argumentată de o prezență îndelungată și semnificativă a armatei pe aceste meleaguri.

De aceea, inițiativa constituirii, în garnizoana Buzău, a unui Muzeu Militar, filială a Muzeului Militar Național „Ferdinand I” București nu poate fi apreciată decât ca un necesar și onorant act de recunoaștere și promovare a valorilor militare istorice și de actualitate ale acestui ținut. Strânsa cooperare între armată și societatea civilă își găsește transpunerea și în acest proiect. Primăria Municipiului Buzău și-a exprimat disponibilitatea reabilitării unui pavilion dintr-o cazarmă militară emblematică a orașului și transformarea acestuia într-o clădire cu spații și facilități generoase și moderne de expunere muzeistică, pe măsura obiectivului propus.

Nicolae PLATON

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7365-1144>

dr. hab., conf. univ., Academia de Studii Economice din Moldova

E-mail: platonanat@yahoo.com

Felicia ZAPOROJAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8721-7055>

drd., Academia de Studii Economice din Moldova

E-mail: felicia.zaporojan@gmail.com

Elena CABAC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3165-570X>

drd., Academia de Studii Economice din Moldova

E-mail: elena.cabac@undp.org

Turismul cultural ca formă motivațională de turism/

Cultural tourism as a motivational form of tourism

Unicitatea și diversitatea patrimoniului cultural a unei destinații turistice poate servi drept motiv pentru dezvoltarea turismului internațional, atrăgând nerezidenți în țara respectivă. Ținând cont de faptul că industria turistică a devenit una dintre principalele ramuri de dezvoltare ale economiei mondiale, multe țări cu potențial turistic cultural-istoric încearcă să folosească toate oportunitățile favorabile dezvoltării turismului, îmbunătățind astfel infrastructura turistică existentă.

Turismul cultural reprezintă unul dintre cele mai eficiente mijloace pentru schimburile interculturale, oferind o experiență personală nu numai valorilor trecutului, ci și a stilului de viață contemporan al altor societăți. El este apreciat tot mai mult ca forță benefică pentru conservarea patrimoniului cultural și natural, generând fonduri, educând comunitatea locală, influențând totodată la dezvoltarea infrastructurii și a bazei tehnico-materiale.

Studiind evoluția activității turistice la nivel internațional se poate constata o creștere semnificativă a interesului turiștilor față de turismul cultural. Această tendință este alimentată de dorința oamenilor de a-și îmbogăți orizontul cultural prin participare la spectacole, concerte, evenimente artistice etc.

În prezent, Comisia Europeană promovează o politică durabilă în ceea ce privește asigurarea unui echilibru între necesitatea de a stimula creșterea economică și conservarea patrimoniului cultural, a siturilor istorice și a tradițiilor locale. Acest lucru se realizează prin inițiative precum „Rutele Culturale Europene”, care ajută turiștii să descopere modul în care europenii au trăit de-a lungul timpului.

Conform datelor EUROSTAT, turismul cultural reprezintă aproximativ 40% din totalul activităților turistice din Europa, ceea ce înseamnă că 4 din 10 turiști își aleg destinația pe baza ofertei culturale.

Contextul respectiv poate servi drept motiv pentru revizuirea ofertei turistice a Republicii Moldova, care trebuie ajustată în concordanță cu cererea turistică existentă la nivel internațional.

Lucia CĂPĂȚÎNĂ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5456-2701>

dr., lect. univ., Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

E-mail: capatina.lucia@upsc.md

Vitalie DILAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6861-973X>

MSc, asist. univ., Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

E-mail: dilan.vitalie@upsc.md

**Catalogul Digital al patrimoniului culinar – instrument eficient
de promovare a turismului culinar în regiunea Dunărea**

*Digital Catalogue of Culinary Heritage – an efficient tool for
promoting the Culinary Tourism in Danube Region*

Studiul dat are ca drept scop să prezinte unul din instrumentele eficiente de promovare a turismului culinar și anume, catalogul digital al patrimoniului culinar. Ca zonă de studiu a fost selectată regiunea Dunărea. Turismul culinar sau gastronomic a devenit pe de o parte, una din formele motivaționale de turism care înregistrează a creștere a cererii turistice în ultimii ani datorită faptului că turistul sec. XXI este în căutare de experiențe noi, de tradiții autentice, specifice culturii locale; pe de altă parte, acesta contribuie la diversificarea ofertei turistice și stimularea dezvoltării economice locale prin utilizarea produselor (ingredientelor) locale la prepararea bucatelor tradiționale și autentice. Iar promovarea mai intensă a acestei forme de turism va contribui la creșterea fluxurilor de turiști spre destinații turistice mai puțin cunoscute.

Ca scop final, catalogul digital va servi drept instrument digital eficient de a informa potențialii turiști despre specificul gastronomic a unei destinații, dar și de a integra pe harta destinațiilor turistice gastronomice acele destinații autentice, mai puțin cunoscute, dar care merită a fi vizitate de gurmanzi sau pur și simplu amatori de noi experiențe culinare. Din punct de vedere metodologic, în procesul de colectare a datelor se utilizează noțiunea de „unitate a patrimoniului culinar” care de fapt este constituită din patru categorii și anume, (1) bucate tradiționale, (2) băuturi, (3) tehnici și tehnologii culinare și (4) tradiții culinare. Pentru fiecare categorie s-a propus un set de date ce urmează a fi colectate, în total se vor colecta informații despre 700 de unități ale patrimoniului culinar din 14 țări din regiunea Dunării, inclusiv și Republica Moldova.

Acest studiu este la etapa de colectare a datelor în teren și este realizat în cadrul proiectului DRP0200312 Culinary Trail, finanțat de programul Interreg Danube Region, co-finanțat de UE. La finalul studiului, patrimoniul cultural din catalogul digital va include informații despre 30 de grupuri etnice minoritare și 5 comunități recente de migranți din zona de studiu.

Cristina Carmen ACHITEI

student, Faculty of Orthodox Theology, Programme of study: Orthodox Theology
Social Work, Alexandru Ioan Cuza University, Iași, Romania
E-mail: cristina_achitei@yahoo.com

Petronela Polixenia NISTOR

lecturer PhD, Faculty of Orthodox Theology, Alexandru Ioan Cuza University, Iași
E-mail: polixenianistor@yahoo.com

**Oportunități și perspective în promovarea sustenabilă
a patrimoniului cultural prin turism**

*Opportunities and perspectives in the sustainable promotion
of cultural heritage through tourism*

Patrimoniul cultural reprezintă un pilon esențial al identității naționale, constituind totodată o resursă indispensabilă pentru promovarea dezvoltării durabile a comunităților. Acesta cuprinde atât componente ale patrimoniului cultural material și imaterial, cât și elemente ale patrimoniului cultural digital, care a dobândit o relevanță tot mai accentuată în contextul societății contemporane, la nivel global.

În contextul globalizării, turismul a devenit un instrument deosebit de important în promovarea patrimoniului cultural, având un impact semnificativ asupra dezvoltării economice și sociale a comunităților. Județul Suceava, cu un patrimoniu cultural extrem de valoros și diversificat, se aliniază acestui trend, beneficiind de resurse ce pot fi exploatate într-o manieră sustenabilă.

Valorificarea atentă și strategică a patrimoniului cultural, nu doar că aduce beneficii economice, dar contribuie și la întărirea coeziunii sociale, facilitând interacțiunea între indivizi și comunități, consolidând, în același timp, identitatea colectivă și încurajând incluziunea socială.

Studiul de față analizează modalitățile de valorificare a patrimoniului cultural al județului Suceava prin intermediul turismului, evidențiind atât oportunitățile, cât și provocările specifice. Deși județul dispune de un potențial turistic semnificativ, dezvoltarea acestuia trebuie să fie orientată către sustenabilitate, pentru a asigura conservarea valorilor culturale pe termen lung. Prin integrarea

tehnologiilor moderne, extinderea promovării internaționale și implicarea activă a comunităților locale, județul Suceava are capacitatea de a deveni un model relevant de bune practici în domeniul turismului sustenabil.

Alexandru NISTIRIUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0709-2393>

dr., lect.univ., Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: alexandru.nistiriuc@an.utm.md

Aurica CHIRSANOVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1172-9900>

dr., conf. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: aurica.chirsanova@toap.utm.md

The influence of local cuisine on the image of a tourist destination

Influența bucătăriei locale asupra imaginii unei destinații turistice

Local cuisine is a key element in shaping the image and attractiveness of a tourist destination in the Republic of Moldova. Gastronomy, with its culinary offerings, provides visitors with an authentic and captivating cultural experience, often influencing travel choices, satisfaction levels, and the likelihood of returning. Local cuisine highlights the significant impact of regional food on destination perception, emphasizing its economic, cultural, and social roles.

Culinary tourism has grown significantly in recent years, driven by travelers' desire to explore unique and authentic flavors. Many tourists consider local cuisine a key motivator when selecting travel destinations. Iconic dishes and local specialties can enhance a location's appeal, positioning it as a «must-visit» destination for gastronomy enthusiasts. Additionally, culinary art serves as a bridge to the cultural identity of a tourist destination. Local cuisine often reflects the history, geography, and way of life of local communities, providing a deeper connection to the destination. Unique culinary practices, such as traditional cooking techniques or the use of local ingredients, offer tourists memorable experiences, enhancing their perception of authenticity.

While local cuisine can elevate the image of a destination, challenges such as maintaining authenticity amid globalization and catering to diverse dietary preferences may arise. However, these challenges also present opportunities for innovation, such as creating fusion dishes or promoting sustainable and health-conscious dining options. Local cuisine remains a powerful tool for shaping the image of a tourist destination, offering cultural depth, economic benefits, and unique branding opportunities.

Aurica CHIRSANOVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1172-9900>

dr., conf. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: aurica.chirsanova@toap.utm.md

Alexandru NISTIRIUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0709-2393>

dr., lect. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: alexandru.nistiriuc@an.utm.md

**The place and importance of beekeeping products
in the cultural heritage of the Republic of Moldova**

*Locul și importanța produselor apicole în patrimoniului cultural
al Republicii Moldova*

Beekeeping products, such as honey, beeswax, propolis, royal jelly, and pollen, have found diverse applications in the conservation, restoration, and promotion of cultural heritage. Their natural properties and historical significance make them valuable resources in both tangible and intangible cultural heritage domains. This summary explores how beekeeping products contribute to safeguarding cultural heritage while fostering sustainability and tradition.

Beekeeping itself represents a form of intangible cultural heritage, deeply rooted in the traditions and livelihoods of many communities worldwide. Practices such as honey harvesting, hive construction, and apitherapy reflect cultural values passed down through generations. Incorporating these practices into heritage projects not only preserves traditional knowledge but also fosters community engagement.

The production and use of beekeeping products contribute positively to local economic development by supporting artisans and small businesses. Traditional crafts, such as beeswax candle-making and honey-based remedy production, provide communities with a sustainable source of income while preserving cultural identity. These products are also marketed as heritage-linked goods, appealing to environmentally and culturally conscious consumers.

The use of beekeeping products aligns with sustainable practices, as bees play a crucial role in pollination and ecosystem health. Beekeeping products play a vital role in the conservation and promotion of cultural heritage, bridging the gap between traditional knowledge and modern conservation methods.

Aurica CHIRSAHOVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1172-9900>

dr., conf. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: aurica.chirsanova@toap.utm.md

Alexandru NISTIRIUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0709-2393>

dr., lect.univ., Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: alexandru.nistiriuc@an.utm.md

The relationship between climate change and gastronomic tourism in the Republic of Moldova

Relația dintre schimbările climatice și turismul gastronomic al Republicii Moldova

One of the realities of the tourism industry of the Republic of Moldova, which also represents a real challenge, is climate change, which has penetrated into several sub-branches of the field. It is believed that climate change will change international tourist flows, and we are already seeing this in Europe, where the frequency of heat waves, droughts, and natural disasters has increased significantly. High temperatures and frequent fires have forced a large part of international tourists to travel to the countries of Northern Europe, considered cooler.

The Republic of Moldova is not an exception, on the contrary, in some international reports it appears as a country extremely vulnerable to climate change. Rains are already torrential, the number of storms and the frequency of droughts are increasing. The lack of snow in the winter period is becoming normal. Several sectors of the economy are being rethought under the pressure of the climate emergency.

The national tourism industry also needs a solid restructuring to adapt to climate change, in order to remain an attractive and developed field. Similar to the case of other states, as a result of climate change, gastronomic tourism will also undergo transformations, some culinary specialties will no longer be so accessible, new cultures will appear that are not specific to our country, a process that has already been observed.

Doina VICOL

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-6379->

university assistant, Moldova State University

E-mail: doina.vicol@usm.md

**New trends and challenges for the development
and digitalization of cultural heritage**

Noi tendințe și provocări în dezvoltarea și digitalizarea patrimoniului cultural

With the increasing rate of digitalization across a diverse range of spheres of society, cultural heritage has also been in focus. The report primarily focuses on understanding various trends associated with digitalizing cultural heritage along with understanding challenges associated with it. Through the use of document analysis and evaluation of published articles and documents it was found that use of artificial intelligence as well as 3D modelling, augmented or virtual reality as well as internet of things have collaboratively contributed towards making cultural heritage more accessible along with providing more interactive experience to the audience or visitors resulting in increasing their prominence in the present generation. However, the findings also highlight that challenges such as lack of adequate technology infrastructure along with inadequate financial resources and investments towards digitalization projects lead to reducing their prevalence and chances of success.

ARHEOLOGIA AZI: PROBLEME ȘI SOLUȚII **Archeology Today: problems and solutions**

Sergiu MUSTEAȚĂ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2206-9298>

dr. hab., Institutul Patrimoniului Cultural

E-mail: sergiu_musteata@yahoo.com

Arheologia medievală timpurie din RSS Moldovenească **între știință și propagandă** *Early medieval archaeology in the Moldavian SSR* *between science and propaganda*

Interesul pentru patrimoniul arheologic din regiunile pruto-nistrene datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea, dar cercetarea lor sistematică a început abia după al Doilea Război Mondial. În perioada sovietică, zona dintre râurile Prut și Nistru a fost studiată de arheologi din mai multe centre științifice, precum Moscova, Sankt Petersburg, Kiev, Cernăuți, L'viv, Chișinău și Odesa. Primii arheologi sovietici care au investigat această regiune au fost I.M. Samojlovski, P.I. Zasurev, Gh. Smirnov și Gh. Fedorov. Cercetările realizate de către arheologii sovietici au avut ca scop descoperirea așezărilor care aparțineau comunităților slave din acest teritoriu. Astfel, arheologii sovietici au neglijat complet populația autohtonă a Evului Mediu timpuriu și au atribuit descoperirile arheologice medievale timpurii din regiunile pruto-nistrene exclusiv culturii slave. Când arheologul Ion Hâncu a încercat să demonstreze în anii '70 ai secolului al XX-lea prezența populației autohtone pe teritoriul RSS Moldovenească, a fost declarat naționalist și dat afară din Institutul de Arheologie. Această lucrare examinează rolul arheologiei în ideologia și propaganda comunistă în timpul Războiului Rece în Moldova sovietică.

Olga ANDRANOVICIORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3542-3671>

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

E-mail: olga.andranovici@gmail.com**Zona gri a arheologiei industriale: unde începe și unde se termină?***The Grey Area of Industrial Archaeology: Where Does It Begin and End?*

Înțelegerea termenului de „arheologie industrială” și aplicarea sa la situri din antichitate sau epoca medievală este un subiect complex și dezbătut. În linii generale, arheologia industrială se concentrează pe studiul vestigiilor materiale lăsate în urmă de activitățile industriale, de la Revoluția Industrială încoace. Totuși, există oarecum și o zonă gri, iar granițele disciplinei nu sunt întotdeauna clar delimitate. Ateliere meșteșugărești, furnale, mine sau mori din antichitate și evul mediu sunt exemple de situri care, deși nu aparțin perioadei industriale propriu-zise, prezintă caracteristici tehnologice și organizaționale relevante pentru înțelegerea continuității proceselor de producție.

Lucrarea analizează problema încadrării acestor situri în arheologia industrială, având în vedere atât aspectele teoretice, cât și implicațiile metodologice. Se pune în discuție modul în care evoluția tehnologiilor poate influența delimitarea domeniului și dacă este necesară o redefinire a conceptului de arheologie industrială pentru a include situri mai vechi. În același timp, se examinează riscurile unei astfel de abordări, inclusiv posibila confuzie terminologică și necesitatea unor metode adaptate fiecărei perioade istorice.

Prin această analiză, lucrarea își propune să contribuie la dezbaterile privind granițele arheologiei industriale și să evidențieze importanța unei abordări interdisciplinare în studiul patrimoniului tehnologic.

Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6725-7578>

dr. în istorie, Institutul Patrimoniului Cultural

E-mail: ludmila.pirnaeu@gmail.com

Vlad VORNIC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2796-7716>

dr. în istorie, Institutul Patrimoniului Cultural

E-mail: vornic.vlad@yahoo.com

**Câteva considerații privind o cruciuliță pectorală
descoperită la Vălcineț (raionul Călărași)**

*Some considerations regarding a pectoral cross discovered in Vălcineț
(Călărași district)*

În comunicarea de față, ne propunem prezentarea unei piese de cult inedite descoperită în așezarea medievală de la Vălcineț (raionul Călărași) cu ocazia cercetărilor arheologice preventive desfășurate pe traseul conductei de gaze naturale Ungheni-Chișinău în anul 2018. Este vorba despre o cruciuliță pectorală simplă, turnată din bronz, care s-a păstrat în stare fragmentară, fiind găsită *passim* în sectorul vestic al sitului. Piesa era prevăzută cu patru brațe având extremitatea dreaptă, dintre care două sunt rupte, și cu o verigă de suspensie. Dimensiunile păstrate ale crucii sunt următoarele: lungime – 3,1 cm și lățime – 3,0 cm. Toate elementele de decor sunt în relief, spre deosebire de alte categorii de cruciulițe pectorale, care au circulat în acest spațiu în perioada respectivă având reprezentări executate fie prin încrustare cu niello, fie prin gravare. Pe aversul fragmentului păstrat, în perimetrul central este redat chipul lui Iisus Hristos Mântuitorul, iar în casele de pe brațele laterale au fost figurate busturi de sfinți. Suprafața reversului este netedă. Pentru acest tip de cruce având extremitatea brațelor dreaptă și redarea busturilor de sfinți pe brațe, în medalioane rectangulare, analogii se cunosc puține în comunitățile creștine de pe teritoriul Moldovei istorice. Această categorie de piese de cult a fost delimitată convențional drept tipul E de profesorul Victor Spinei în tipologia sa a cruciulițelor bizantine și vechi-rusești descoperite în regiunile românești nord-dunărene, fiind datate *grosso modo* în secolele XIV–XVI. Analogii bune pentru obiectul de cult descoperit la Vălcineț provin din teritoriile vechi-rusești. O cruce pectorală similară, turnată din bronz, cu chipul Mântuitorului în câmpul central și busturi de sfinți pe brațele laterale, iar pe brațul inferior având bustul Sf. Nicolae, a fost publicată de B.I. Hanenko și V. N. Hanenko în catalogul din anul 1899, piesa fiind datată în secolele XIV–XV. Alte cruci simple similare ca formă și dispunere a reprezentărilor, atribuite secolelor XV–XVI provin din Tver, Vladimir și alte localități neidentificate. Deși

cruciulița descoperită la Vălcineț prezintă un fragment, iar uzura și deteriorarea detaliilor îngreunează identificarea exactă, pare să fi avut un aranjament decorativ identic, deci, cu chipul Mântuitorului în perimetrul principal, iar în casetele de pe brațele laterale fiind figurate busturile Înaintemergătorilor, în dreapta Maica Domnului și în stânga Sf. Ioan Teologul (Bogoslov). Prin analogie, întrucât nu se poate vedea din cauza deteriorării, în caseta de pe brațul superior, deasupra schipului Mântuitorului era, probabil, redată inscripția în două rânduri cu caractere chirilice „MPFIO / ICXC”, iar în caseta de pe brațul inferior era bustul Sf. Nicolae, un sfânt venerat în această perioadă. Menționăm că structura simbolică a decorului piesei constituia un sprijin vizual și servea drept protecție spirituală pentru purtătorul ce se simțea ocrotit de sfinții reprezentați.

Sergiu BODEAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8062-0362>

drd., Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România

E-mail: sergiubodean27@gmail.com

Plastica antropomorfă din așezarea Culturii Cucuteni-Tripolie Florești V

*Anthropomorphic plastic of the Cucuteni-Tripolie culture
from Florești V settlement*

Prin cercetările arheologice preventive realizate de colectivul condus de către Tatiana Todorova în situl Florești V au fost recuperate mai multe exemplare de plastică antropomorfă. Piesele cu grad diferit de conservare fuseseră descoperite atât în secțiunile cercetate cât și la suprafața așezării. Doar opt dintre ele au fost valorificate printr-o publicație preliminară cu imagini grafice schematice (Тодорова 1992). Piesele sunt modelate în mare parte din pastă fină, arsă oxidant. Ca și în cazul altor statuete caracteristice etapei Cucuteni A-B2 ele au capul discoidal, amorsele perforate, abdomenul ușor proeminent, sânii marcați cu proeminente și „șorțulețul” redat prin incizii. Picioarele separate vizual cu incizii verticale au gambele proeminente. Capătul picioarelor finisează în unele cazuri cu tălpi proeminente. Suprafața pieselor este acoperită deseori cu vopsea roșie crudă. În colecție se evidențiază în mod special trei piese. Prima este reprezentată de partea superioară a unui personaj cu talia zveltă. Capul discoidal cu ochii redați prin două perforații are aplicată pe partea posterioară o pastilă de lut. Astfel de pastile se atestă și pe piept. Partea superioară și cea inferioară a fragmentului sunt acoperite cu vopsea roșie crudă. A doua piesă cu capul discoidal este modelată în poziție șezândă cu spatele îndoit spre interior. Ochii sunt marcați prin patru perforații. Al treia artefact este o statueta miniaturală

întregită din două fragmente care reprezintă un personaj feminin, zvelt. Suprafața ultimelor două piese la fel este acoperită cu vopsea roșie crudă. În lotul de plastică este prezentă și o statueta cu decor incizat de tradiție Cucuteni A. Ea are extremitățile rupte din vechime și poartă urme de vopsea roșie crudă. Repunerea în circuitul științific a întregii colecții va completa repertoriul plasticii antropomorfe caracteristice fazei Cucuteni A-B din spațiul Prut-Nistru.

Eliza-Ioana CREȚU

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-3059-1678>
drd., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România
E-mail: cretuelizaioana99@yahoo.com

Simina-Margareta STANC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2514-9779>
dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România
E-mail: simina.stanc@uaic.ro

Petre Colțeanu

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-7800-0875>
dr., Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, România
E-mail: petrecolteanu@gmail.com

Paul-Iulian DONCIU

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-9283-8612>
drd., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România
E-mail: donciu_p@yahoo.com

Luminița BEJENARU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5409-7248>
dr. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România
E-mail: lumib@uaic.ro

Comunități din a doua epocă a fierului în Dobrogea Centrală – studiul arheozoologic al unui sit de la Medgidia (județul Constanța, România)
Second Iron Age Communities in Central Dobrogea – Archaeozoological Study of a Site from Medgidia (Constanța County, Romania)

În anii 2022–2024 au fost efectuate cercetări arheologice preventive în cadrul unui proiect de dezvoltare a carierei și fabricii de ciment Medgidia. Cercetarea a avut loc pe o suprafață de circa 6,5 ha din cele aproximativ 12 ha cu potențial arheologic identificate în urma unei evaluări de teren. Siturile au fost convențional denumite Medgidia Elenistic 1, 2 și 3. Ele se încadrează cultural în cea de a doua epocă a fierului (La Tène), de la începutul secolului IV a.Hr până la jumătatea secolului III a.Hr., interval cunoscut în literatura de specialitate ca

perioada elenistică, pentru zona dobrogeană. În urma cercetării au fost identificate peste 600 de complexe și contexte arheologice. Cele mai multe sunt de tipul gropilor menajere sau de provizii, dar în cadrul sitului se evidențiază și descoperirea a mai multor cuptoare de ars ceramică, locuințe sau alte tipuri de amenajări. O situație interesantă rezultă din poziționarea sitului, la jumătatea distanței dintre țărmul Mării Negre (zona de influență a coloniilor grecești vest-pontice) și malul Dunării, la capătul vestic al Văii Carasu, braț navigabil în antichitate și aflat la marginea unui drum antic. De asemenea, cercetările au evidențiat, chiar dacă vorbim de așezări sezoniere, existența unor forme incipiente de organizare a spațiului locuit. Un alt aspect inedit al cercetărilor este atestarea sigură, pentru prima dată, începând cu secolul IV a.Hr., a prezenței unei populații nord pontice (scitice) în zona central dobrogeană. Elementele de cultură materială scitică (ceramică, locuințe) descoperite în urma cercetărilor vin să întrească imaginea asupra zonei limitrofe a influenței grecești, fiind descoperite de-a lungul timpului morminte sau obiecte de origine nord-pontică, fără a putea fi însă contextualizate.

Analiza arheozoologică a materialului din situl Medgidia Elenistic 3 se bazează pe identificări anatomice, taxonomice, cuantificări (prin numărul de resturi și numărul minim de indivizi), osteometrie, estimarea taliei la greabăn, estimarea vârstei, determinarea sexului și evaluarea tafonomică.

Eșantionul analizat cuprinde 576 de resturi faunistice, atribuite în principal mamiferelor (99,8%); a fost identificat și un fragment de pește (știucă).

Resturile provenite de la mamiferele domestice reprezintă 99,1% din totalul celor identificate. În cadrul acestui grup, bovinele sunt dominante, având o pondere de 76,3%, urmată de oaie/capra (15,4%). S-au mai identificat și resturi de cal, câine și porc. Mamiferele sălbatice sunt slab reprezentate atât ca diversitate, cât și ca număr de fragmente, fiind identificate doar resturi de cerb și iepure, reprezentând 0,9% din totalul mamiferelor identificate.

Bovinele și ovicaprinele erau sacrificate predominant în stadii imature, ceea ce sugerează un accent pe maximizarea randamentului de carne, dar bineînțeles că erau exploatate și pentru produsele secundare.

Rezultatele arheozoologice arată că o sursă importantă de hrană pentru comunitatea studiată era asigurată prin creșterea animalelor.

Livia ERMURACHI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7165-2899>

Muzeul Național de Istorie a Moldovei / Universitatea „Valahia” din Târgoviște

E-mail: livia.ermurachi@nationalmuseum.md

**Sisteme de încălzit și de gătit hallstattiene
descoperite în așezarea Trinca „Izvorul lui Luca”**

*Hallstatt heating and cooking systems discovered in the Trinca
“Izvorul lui Luca” settlement*

Structura și organizarea spațiului locativ, din totdeauna a constituit un element important pentru așezările umane. De multe ori, fiind întemeiate reieșind din existența unei serii de subsisteme precum: terenuri și/sau resurse prielnice activităților economice ș.a., care să asigure funcționalitatea acestora și viața de zi cu zi a comunităților cultural-istorice. Nu sunt o excepție nici comunitățile care au locuit promontoriul de la Trinca, acordând o atenție deosebită, atât amplasării și planimetriei așezării, cât și organizării interne.

Astfel, în procesul de cercetare al așezării Trinca „Izvorul lui Luca” au fost descoperite și investigate diverse complexe arheologice, reprezentate prin 16 locuințe, 13 platforme, 15 vetre și 32 gropi menajere. În cele ce urmează ne vom expune asupra sistemelor de încălzit și de gătit, care reprezintă o categorie de descoperiri frecvent atestată în cadrul așezării. Datorită parametrilor constructivi și ai celor funcționali, vetrele descoperite pot fi divizate în două categorii: *vetre portative* (4) și *vetre deschise* (11).

Vetrele portative, descoperite preponderent fragmentar, sunt modelate din pastă de lut în amestec cu mult nisip. Au formă circulară, cu diametrul ce variază între 0,7-0,9 m, fiind prevăzute cu o bordură de 15-20 cm, care treptat se subțiază către marginea rotunjită. *Vetrele deschise*, sunt de formă ovală și au dimensiuni ce variază între 1,35-2,2 × 1,0-1,75 m și grosimea de 8-16 cm. Modul lor de construcție fiind mai complex. Astfel, au fost descoperite vetre amenajate dintr-un strat (sau două) de pietre de calcar, peste care s-a aplicat un strat de lipitură compus din lut și nisip; vetre modelate exclusiv din lut și vetre modelate din lut, cu bordura construită din pietre. Unele din ele erau amplasate direct pe stratul de călcare, iar altele pe platforme de lut, anterior pregătite, în câteva cazuri fiind atestată și prezența gropilor de par.

Astfel, aceste vestigii descoperite fie în perimetrul locuințelor, fie în proximitatea acestora, aveau un rol foarte important în cadrul vieții cotidiene, fiind folosite pe de o parte pentru încălzirea spațiilor, iar pe de alta pentru preparatul hrăni, activități indispensabile vieții de zi cu zi. Merită să amintim aici, că în cadrul așezării de pe promontoriul de la Trinca nu au fost descoperite cuptoare,

specifice hallstattului canelat din întreg arealul. Particularitățile, forma, modul de modelare și locul de amplasare, în linii generale, corespund altor vestigii descoperite în alte așezări aparținând culturii Chișinău-Corlăteni.

Ana Cristina HAMAT

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0657-1125>
dr., Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța
E-mail: anahamat@yahoo.com

Ștefan GEORGESCU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3794-0587>
dr., Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța
E-mail: viorel.stefan.g@gmail.com

**Doamna și Vagabondul. Femeile și arheologia
Sud-Vestului Daciei Romane**

*The Lady and the Tramp. Women. and the Archaeology
of Southwestern Roman Dacia*

Istoria arheologiei bănățene este una complexă și marcată de marile evenimente petrecute pe aceste meleaguri, începând cu secolul al XIX-lea, dar și de bogăția în situri arheologice ale județului Caraș-Severin, spațiu care delimitează prezentarea de față.

În umbra acestor evenimente, s-au născut muzeele bănățene, rod al unei emulații plurietnice și mai ales eminamente masculine. Vremurile în schimbare și ideile moderne, au adus schimbări și în acest spațiu, chiar dacă cele mai importante au avut loc abia după al doilea război mondial. Dacă la începutul coagulării mișcării pentru înființare muzeelor bănățene, o parte dintre cei care participă la colecte și donații sunt personaje feminine, de la de la femei simple la doamne din clasele de sus ale societății, accentul se va schimba după înființare instituțiilor. Pe parcurs, în ele vor ajunge să lucreze arheologi și oameni de muzeu importanți, nu numai la nivel local, ci și la nivel național și chiar internațional. Între aceștia, găsim foarte puține femei. Nume cum sunt cele ale Ortansei Radu, Doina Benea, Dana Bălănescu, Adriana Radu, Georgeta El Susi, devin cunoscute prin realizările obținute cu greu, într-o lume dominată de către bărbații.

Ca studiu de caz, Tibiscum și implicit cariera regretatului profesor și arheolog Doina Benea, sunt încă legate în gândirea multora dintre colegii noștri. Deși situl este foarte cunoscut, încă de dinainte de al prelua dânsa, am putea spune că sub grija ei orașul roman și cercetarea de la Tibiscum a înflorit, iar mulți dintre arheologii generației de astăzi au început arheologia la Tibiscum sub oblăduirea

domniei sale. Cariera internațională a acesteia este destul de neobișnuită pentru un român și cu atât mai puțin pentru o femeie. Vorbind fluent germană și sârbă încă din copilărie, Doina Benea a stabilit legături importante cu lumea germană, fiind unul dintre cei mai cunoscuți arheologi din Europa, pe subiecte precum istorie militară antică, sticlă antică și istoria Dunării Mijlocii și de Jos. Cu competențe didactice recunoscute, va forma, din postura de profesor universitar la UV Timișoara, specialiști arheologi și muzeografi cunoscuți în prezent, între care se numără și semnatarii acestei prezentări, da și profesioniști care lucrează la catedră. Amprenta pe care a lăsat-o asupra arheologiei Banatului, rămâne foarte importantă și în contextul apropierei create între facultatea de la Timișoara și arheologia sârbă, înțelegând că nu poate fi vorba de a studia sud-vestul Daciei fără a cunoaște istoria Moesiei Superior. Prin numeroase conferințe ținute în țară și străinătate, a făcut cunoscute cercetările arheologice de la Tibiscum, Mehadia, Berzovia, Drobeta Turnu-Severin sau valurile romane de la Dumbrăvița.

Alături de Doina Benea, femeile au preluat inițiativa în arheologia Banatului și au modernizat instituțiile în care lucrau sau încă lucrează.

Prezentarea de față va încerca să urmărească și să ilustreze amprenta feminină asupra arheologiei bănățene, dar și modul în care s-au implicat aceste pioniere într-o meserie total diferită față de ceea ce se aștepta de la ele și au cultivat o relației, multă vreme interzisă, cu acest vagabond al științelor exacte, arheologia. Drumul lor nu a fost unul ușor, fiind presărat cu multe obstacole, cu ironii fine și pe alocuri chiar și cu misoginism. Cu toate acestea, astăzi beneficiem incredibil de mult din munca pe care ele au dus-o cu determinare, până la capăt.

Adela KOVÁCS

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3980-0526>

dr., Muzeul Județean Botoșani

E-mail: adelakovacs.museum@gmail.com

Constantin APARASCHIVEI

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-5968-0047>

dr., Muzeul Național al Bucovinei

E-mail: costi_costi0@yahoo.com

Vasele cu decor zoomorf pictat aflate în colecțiile Muzeului județean Botoșani

*Vessels painted with zoomorphic decoration from the collections
of the Botoșani County Museum*

În cadrul acestei prezentări analizăm și discutăm câteva vase și fragmente ceramice aflate în colecția Muzeului Județean Botoșani, concentrându-ne, în

special, pe vasele cu reprezentări zoomorfe pictate. Vasele cu decor zoomorf ridică o serie de întrebări cu privire la temele reprezentate, animalele preferate de olarii cucutenieni, precum și posibilele asocieri simbolice și semnificațiile lor. Aceste artefacte, descoperite cu cinci decenii în urmă, o parte fiind cunoscute deja, sunt introduse, cu acest prilej, în literatura de specialitate, oferind noi perspective și imagini actualizate cu standardele actuale. Studiul nostru își propune să exploreze pozițiile animalelor pe aceste vase unicat, acordând o atenție deosebită contextului în cadrul descoperirilor cunoscute anterior.

Majoritatea vaselor au fost descoperite în două situri din județul Botoșani, România: Ștefănești-*Stânca Doamnei* (faza B1 a culturii Cucuteni) și Ștefănești-*Stârcea* (faza B2 a aceleiași culturi), ambele cercetate în 1974 de arheologii Anton Nițu (Institutul de Arheologie din Iași) și Paul Șadurschi (Muzeul Județean Botoșani). Deși unele dintre aceste descoperiri au fost publicate, câteva detalii importante despre ele lipsesc din rapoarte. De asemenea, în general, autorii săpăturilor au evitat să discute și să interpreteze reprezentările zoomorfe de pe ceramica cucuteniană. Unul dintre vasele prezentate cu această ocazie este, de fapt, o re-evaluare a decorului de pe un vas descoperit în anii '50 ai sec. XX, la Trușești-Țuguia, jud. Botoșani.

Studiul de față își dorește să aprofundeze interpretările decorurilor zoomorfe prezente pe ceramica culturii Cucuteni-Trypilia, având în vedere faptul că imaginile de pe vase ar putea reprezenta animale mitice sau unele narațiuni, posibil, aranjate ca scene cu secvențe, care ar putea recompune o mitologie greu de descifrat astăzi. Se consideră că reprezentările carnivorelor sau ale șerpilor ar fi putut avea și o funcție apotropaică (de protecție), în timp ce păsările, adesea asociate cu alte animale, ar putea simboliza evenimente sau momente dintr-un trecut mitic.

Vasilica-Monica GROZA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1396-707X>
dr., Romanian Academy, Iași Branch, „Olga Necrasov”
Centre of Anthropological Research
E-mail: moni_ian@yahoo.com

George BILAVSCHI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2151-9381>
dr., Romanian Academy, Iași Branch, Institute of Archaeology, Iași, Romania
E-mail: bilaskus@gmail.com

Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6725-7578>
dr., Romanian Academy, Iași Branch, Institute of Archaeology, Iași, Romania
E-mail: ludmila.pirnaeu@gmail.com

Mariana POPOVICI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0925-0025>
dr., Romanian Academy, Iași Branch,
„Olga Necrasov” Centre of Anthropological Research
E-mail: sorexmin@yahoo.com

Ozana-Maria CIORPAC-PETRARU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7640-9708>
dr., „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Faculty of Biology, Romania
E-mail: ozanapetraru@gmail.com

Luminița BEJENARU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5409-7248>
dr., Romanian Academy, Iași Branch, „Olga Necrasov” Centre of Anthropological
Research / „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Faculty of Biology, Romania
E-mail: lumib@uaic.ro

**Paleoanthropological study of a human skeleton discovered
in a necropolis from the 17th–19th centuries in Iași (Romania)**

*Studiul paleoantropologic a unui schelet uman descoperit într-o necropolă
din secolele XVII–XIX din Iași (România)*

In this study, the authors present the paleoanthropological analysis of a skeleton discovered in the necropolis on Street “Sf. Atanasie”, 1A (Iași, Romania), during the archaeological campaign of 2023. According to the coins discovered, the limits of use of the necropolis are established for the 17th and 19th centuries.

The anthropological study was preceded by bone marking and restoration, to allow morphoscopic analysis, osteometry, age and sex estimation, as well as paleopathological evaluation. The analyzed skeleton belonged to a 35–40 year old male (middle adult) with a height of approximately 171 cm. The state of

preservation of the skeleton is poor: it is incomplete, with fragmented bones, showing old cracks on most of the bone fragments recovered. Also, the right calcaneus has deep circular holes probably of taphonomic origin.

Macroscopic and stereomicroscopic analyzes were followed by imaging analysis by radiology and computed tomography. The analyzed skeleton shows an important pathological load, most of the postcranial bone fragments indicating the periostitis.

At the dentition level, dental enamel hypoplasia was identified. The enamel hypoplasia reported in this case is of the transverse linear type, on the upper canines. Enamel hypoplasia is a developmental anomaly caused by amelogenesis disturbances, representing a non-specific indicator of health and/or nutritional status in human populations; it is a response of the human body to physiological stress. Enamel defects have been widely used by anthropologists to investigate growth disturbances in ancient populations because they are indicators of disturbances during the child's developmental period. Therefore, the case described in this paper contributes to the paleopathological knowledge of past populations.

Eugeniu MISTREANU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2307-2010>

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

E-mail: eugenmistreanu@gmail.com

Despre neolitizarea la est de Prut: teorii, culturi, evoluții *About neolithization east of the Prut: theories, cultures, evolutions*

În comunicarea noastră ne dorim să readucem în discuție un subiect destul de cercetat de-a lungul timpului, dar care rămâne a fi actual prin prisma noilor descoperi și noilor abordări: neolitizarea la est de Carpați, cu accent pe spațiul Prut-Nistru. Cum elemente esențiale ale neolitizării ca domesticirea animalelor, cultivarea plantelor nu pot fi tratate independent fără să urmărim procesul la nivelul manifestărilor religioase și organizării sociale. Au fost modificările climatice propice neolitizării, dar nu determinante, au trasat ele direcțiile de răspândire a ceea ce acceptăm a fi *neolithicum*? Putem astăzi să vorbim despre un neolitic aceric, ținând cont de existența comunităților mezolitice autohtone care stau la baza culturii Bugo-Nistrene? Până unde ajung purtătorii culturii Starcevo-Criș? Este cultura Ceramicii liniare reprezentantă a neoliticului European? Direcțiile incipiente de neolitizare sunt doar pe culoarul balcano-danubian sau putem lua în considerare și direcția Caucazului? Acestea și alte întrebări le vom dezbate în prezentarea noastră, ținând cont de ultimele studii în domeniu.

Astăzi se afirmă în baza datărilor absolute că ultimele comunități mezolitice se găsesc în regiune până la sfârșitul mileniului VII a.Chr. Cunoaștem că ceramica apare în comunitățile de vânători-culegători la începutul mileniului al VI-lea a.Chr, iar apariția ei poate fi explicată prin difuzia unor idei sau printr-un progres local tehnologic. Primele comunități de agricultori în accepțiunea noastră sunt purtătorii culturii Criș, care se manifestă în jurul anilor 5700–5400 a.Chr. Desigur că procesul de inovare socială și culturală era unul continuu, astfel în jurul anului 5300–5000 a.Chr. are loc un nou val de neolitizare, odată cu apariția comunităților culturale ale Ceramicii liniare dinspre nord. Nu trebuie să nu ținem cont de faptul că clima continentală dificilă și dificultatea cultivării solurilor erau obstacole semnificative în calea durabilității agriculturii timpurii. Suntem de-acord că toate practicile agricole au rămas fragile pentru o perioadă îndelungată, ducând adesea la episoade de abandon al peisajului cultural la scară regională. Iar, resursele naturale abundente din văile principale ale râurilor au susținut un stil de viață fluvial înfloritor, permițând pescarilor, vânătorilor și culegătorilor să persiste pentru o perioadă prelungită în sudul Europei de Est. Începutul neoliticului în arealul în discuție nu este rezultatul unui singur proces de migrație. Suma unui număr mare de valuri de migrații au creat un flux constant de informații despre noile realizări ale *Revoluției neolitice* și integrarea lor printre noii veniți.

Diana STROICI

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1427-7904>

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

E-mail: stroicidiana98@gmail.com

**Descoperiri și perspective asupra culturii materiale
din așezarea medievală de la Echimăuți**

*Discoveries and perspectives on the material culture
from the medieval settlement of Echimăuți*

Cultura materială reprezintă o componentă fundamentală în studiul arheologic, oferind o fereastră spre viața cotidiană, tehnologiile și relațiile sociale ale comunităților din trecut. În contextul epocii medievale, cultura materială cuprinde un spectru larg de artefacte, de la unelte de muncă și obiecte de uz casnic, până la bijuterii și elemente de locuire specifică.

În cadrul așezării mono stratigrafice de la Echimăuți, descoperită în anul 1946 și investigată pe parcursul mai multor ani, de către cercetătorii sovietici, sub coordonarea lui G.B. Fiodorov, au fost identificate o serie de artefacte care, în urma analizelor efectuate, au permis formularea de date relevante privind da-

tarea așezării (secolele IX–XI), activitățile economice fundamentale ale populației locale, interacțiunile cu alte grupuri umane, precum și tehnicile de ridicare a locuințelor și construcțiilor auxiliare.

Cultura materială, bogată și diversificată, identificată prin săpăturile arheologice stratificate, oferă informații detaliate despre mai multe categorii de artefacte, precum: *ceramica* (fragmente ceramice, ceramica cu diverse ornamente, ceramică policromă, oale de diferite dimensiuni, tigăi, statuete ș.a.); *obiecte de podobață* (cercei din argint și bronz; inele din argint și bronz; brățări din bronz; mărgelile de cornalină, de pastă și de sticlă, pandantive); *unelte și arme* (cuțite, dălți, ferăstraie, cutii, fragmente de seceri, săgeți, sulite, topoare de luptă); *rămășițe organice* (oase umane și de animale; cereale carbonizate, cărbuni și lemn ars); *materiale de construcție* (piatră, bușteni și nuiele, tencuială și lipitură); *semifabricate și produse finite* (produse de turnătorie pentru cupru, fier, bijuterii; instrumente de tăiere a pietrei și pentru lucrările de bijuterie; fragmente de piatră de moară ș.a.).

Aceste descoperiri arheologice nu doar ilustrează complexitatea vieții cotidiene a locuitorilor așezării, dar oferă și o înțelegere profundă a interacțiunilor sociale și culturale din perioada medievală timpurie. Analiza detaliată a acestor artefacte va contribui la o mai bună înțelegere a contextului istoric și cultural al așezării de la Echimăuți.

Analiza urmelor lăsate de comunitățile umane reprezintă un domeniu esențial în arheologie și antropologie, contribuind semnificativ la înțelegerea evoluției culturale, sociale și economice a societăților trecute. Deși oamenii sunt trecători și nu avem posibilitatea de a interacționa direct cu cei care au locuit în perioadele istorice, urmele materiale oferă o fereastră valoroasă către viețile lor.

În concluzie, analiza urmelor comunităților umane reprezintă o activitate de maximă importanță în construirea unei imagini de ansamblu asupra evoluției societății umane. Aceste dovezi palpabile ne îmbogățesc cunoașterea și ne ajută să formăm o legătură între trecut și prezent, facilitând o reflecție profundă asupra identității și valorilor noastre.

Mariana POPOVICI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0925-0025>

Romanian Academy, Iași Branch,

„Olga Necrasov” Centre of Anthropological Research

E-mail: sorexmin@yahoo.com

Vasilica-Monica GROZA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1396-707X>

dr., Romanian Academy, Iași Branch,

„Olga Necrasov” Centre of Anthropological Research

E-mail: moni_ian@yahoo.com

Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6725-7578>

dr., Romanian Academy, Iași Branch, Institute of Archaeology, Iași, Romania

E-mail: ludmila.pirnau@gmail.com

George BILAVSCHI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2151-9381>

Romanian Academy, Iași Branch, Institute of Archaeology, Iași, Romania

E-mail: bilaskus@gmail.com

Ozana-Maria CIORPAC-PETRARU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7640-9708>

„Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Faculty of Biology, Romania

E-mail: ozanapetraru@gmail.com

Luminița BEJENARU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5409-7248>

dr., Romanian Academy, Iași Branch, „Olga Necrasov” Centre of Anthropological Research / „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Faculty of Biology, Romania

E-mail: lumib@uaic.ro

A case study: indicators of biological relationships in the human population of Iași city (16th–19th centuries)

Un studiu de caz: Indicatori ai relațiilor biologice în populația umană a orașului Iași (secolele XVI–XIX)

Non-metric dental traits are regulated by dental morphogenesis processes, being influenced to a less extent by the interactions between the genes that control dental development and various environmental factors. These traits are frequently used as indicators in paleoanthropological and archaeological studies to analyze the genetic diversity of human populations.

In this study, we aim to identify both intra- and inter-population biological affinities by analyzing the occurrence and quantifying non-metric traits observed on incisors of a human dental sample from several urban necropolises in the Iași settlement, dating from the 16th to the 19th centuries.

The interruption grooves occur as the most prominent trait in the analyzed dental material, having undergone a thorough process of quantification and classification. Additionally, this paper includes a comparative analysis of these traits in relation to data from the specialized literature, offering a broader perspective on their frequency and significance in similar historical and geographical contexts.

This approach provides a more comprehensive understanding of dental traits and the biological diversity within the studied population.

TRADIȚIE ȘI EVOLUȚII ÎN ȘTIINȚA JURIDICĂ NAȚIONALĂ

Tradition and developments in national legal science

Veronica CHEPTENE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0762-5049>

cercetător științific stagiar, drd., Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

E-mail: veronicapozneacova@gmail.com

Conceptualizarea libertății individuale în standarde universale și regionale

The conceptualization of individual freedom in universal and regional standards

Libertatea individuală este o valoare și un drept fundamental, reprezentând o bază necesară pentru realizarea altor drepturi și libertăți constituționale. Libertatea individuală asigură fiecărei persoane capacitatea de a acționa independent și fără a fi supusă unor forme excesive sau represive de control. Cu toate acestea, libertatea individuală nu este reglementată în mod similar în cadrul standardelor universale și regionale. În comunicare se analizează diferențele de conceptualizare și protecție a libertății individuale în cadrul standardelor universale (DUDO, PIDCP) și regionale (CEDO, Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene). Printr-o metodologie comparativă, studiul evidențiază similitudinile și diferențele normative, precum și aplicabilitatea practică a acestor standarde. Sunt examinate mecanismele de implementare a standardelor universale și regionale, precum hotărârile CtEDO și recomandările Comitetului Drepturilor Omului al ONU.

Anna CHUVALNIKOVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5368-6697>

Doctor of Law, Institute of Legal, Political and Sociological Research, MSU

E-mail: assolas88@gmail.com

Conceptual models of legal processes as a special type of models applicable in modern legal research

*Modele conceptuale ale proceselor juridice ca tip special de modele
care pot fi aplicate în cercetarea juridică modernă*

The report presents the author's view that the universal scientific method of modeling, which has become especially widely used in the social sciences since

about the middle of the 20th century, is still quite limitedly used in modern legal research in the post-Soviet political and legal space, where for a long time the dogmas of Soviet jurisprudence reigned supreme, critically perceiving innovative „deviations” from a narrow legal interpretation of law and any philosophical and legal ideas that are in opposition to the official legal and political ideology of the state. The processes that constitute the content of the modern legal reality of any state with functional democratic institutions and market mechanisms are distinguished by complex dynamics, and along with the modern environment of social communications filled to the limit with information, make it necessary to search for adequate cognitive tools capable of providing a rational explanation for the dynamics of the modern legal space, establishing cause-and-effect patterns that allow one to „get to the bottom” of the underlying causes of the relevant processes and build scientifically based probabilistic forecasts. One of such cognitive tools that can be included in its „arsenal” by modern legal science, which objectively needs to expand its „cognitive horizon” in the post-Soviet political and legal space, are conceptual models of processes that make up the complex dynamics of modern legal reality. The author’s interpretation of conceptual models of legal processes as a special type of models, the „generation” of which both at the level of fundamental and sectoral, and at the level of applied legal research, presupposes the expansion of interdisciplinary connections by legal science in the post-Soviet political and legal space.

Rodica CIOBANU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6071-8178>

dr. hab. în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: rodica.ciobanu@usm.md

Feminizarea dreptului: O schimbare de paradigmă ori o necesitate de securitate?

The feminization of the law: a paradigm shift or a security necessity?

Problematica egalității de gen nu mai este un subiect de absolută noutate ori relevanță din perspectiva argumentării necesității unor documente de politici adoptate la nivel de state. În acest sens, de la Convenția Organizației Națiunilor Unite pentru Eliminarea tuturor formelor de discriminare asupra femeilor (1979), apoi Directiva Uniunii Europene nr. 2006/54/CE din 5 iulie 2006 privind punerea în aplicare a principiului egalității de șanse și a egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă s-au înregistrat evoluții substanțiale. Chiar și așa, subiectul rămâne a fi deschis dezbaterilor și

intervențiilor de îmbunătățire, dar mai mult pare a prezenta interes din perspectiva problemelor multiple înregistrate la nivel de societăți, în contextul unor provocări majore la care sunt expuse comunități umane și domenii de activitate, precum cel al justiției, considerat vital pentru democrație și statul de drept.

Din punct de vedere normativ progresele sunt evidente, dar subiectul nu este despre evoluții normative, nici nu este o pledoarie în vederea necesității asigurării drepturilor femeii de acces în profesie ori a egalității de gen, ci despre modalitatea în care s-a realizat schimbarea de paradigmă în practicile profesionale prin tiparele de realizare a activităților profesionale și „schimbarea la față” a domeniilor de activitate juridică. Întrebările asupra cărora ne centrăm atenția sunt: Ce impact are creșterea numărului de femei în domeniul juridic asupra profesiei și societății? Și Cum redefineste feminizarea dreptului justiția și securitatea?

În vederea clarificării răspunsurilor la aceste întrebări se va face uz, pe de o parte, de doctrina juridică și cea filosofică prin care se va contextualiza subiectul feminizării dreptului, pe de alta, se vor prezenta date ce reflectă tendințele înregistrate la nivel național în schimbarea dominantei de gen în profesiile juridice.

În primul caz, se vor face clarificări cu privire la teoria juridică feministă, cunoscută și sub formula jurisprudența feministă care s-a remarcat prin opinii ce argumentează că legislațiile au jucat un rol major în definirea statutului femeilor în societăți, precum și necesitatea de reconfigurare a sistemului juridic prin reconsiderarea rolului femeii în drept și în societate. În cel de-al doilea, se vor suprapune perspective dezvoltate de teoriile juridice feminsite cu practici de asigurare a egalității de gen, și modului în care s-au realizat schimbări în profilul profesiilor juridice în Republica Moldova.

Pentru a identifica tendințele și a determina factorii cu impact asupra procesului de feminizare a dreptului, putem recurge la datele prezentate în cadrul studiilor realizate, a datelor statistice cu privire la profilul actual al sistemului educațional juridic, în care se atestă un număr mai mare de persoane de gen feminin decât masculin, cât și a profilului de gen al diferitor instituții de drept, precum poliție, procuratură, instanțe judecătorești ș.a. În acest sens, spre exemplu, raportul „Analiza dimensiunii de gen în sectorul justiției în Republica Moldova”, publicat de Centrul de Resurse Juridice din Moldova (CRJM) în 2019, ilustrează fenomenul feminizării sectorului justiții pentru perioada 2015–2019.

Natalia CRECIUN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1936-9137>

dr. în drept, lector universitar, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: natalia.creciun@gmail.com

**Gestionarea riscurilor de securitate –
obiectiv transversal al educației juridice în era digitală**
*Security risk management –
a cross-cutting objective of legal education in the digital age*

Instrumentele digitale au devenit omniprezente în procesul cunoașterii, fiind parte indispensabilă a formatului clasic de predare-învățare-evaluare în învățământul juridic universitar. Dincolo de avantajele tehnologiilor de ultimă oră, unanim recunoscute de beneficiarii procesului educațional, rămâne deschisă interogația legitimă cu privire la gradul și nivelul de securitate a datelor, rețelelor, platformelor, instrumentelor utilizate și cu privire la capacitatea de gestionare a riscurilor de securitate în activitățile curente de studiu.

Scopul lucrării constă în proiectarea unor repere de ghidare a beneficiarilor actului educațional juridic în utilizarea instrumentelor digitale, prin deprinderea unor metode de gestionare a riscurilor de securitate, ca parte *sine qua non* a comunicării în mediul on-line. În acest sens, se impune necesitatea fundamentării și consolidării unei culturi a securității datelor, ca parte integrantă a competențelor transversale în contextul învățământului juridic superior. Capacitatea de gestionare a riscurilor de securitate este un imperativ al educației juridice, care reprezintă sursa inițială de formare a viitorilor profesioniști în drept, operatori de date cu caracter personal, deținători de date sensibile, administratori de fluxuri financiare, acte juridice și administrative cu caracter confidențial etc.

Realitățile naționale, regionale și globale reconfirmă gradul înalt de expunere la multiple riscuri în nemărginita lume virtuală. În aceste condiții, educația juridică poate și trebuie să devină un areal comunicațional și metodologic de deprindere și automatizare a tehnicilor de securizare a datelor și de gestionare a riscurilor de securitate. Măsurile de securitate nu constituie doar repere teoretice, aplicabile în cadrul unui număr limitat de discipline de studiu, ci competențe transversale, dezvoltate pentru fiecare interacțiune cu mediul digital, în scopuri educaționale, profesionale sau private.

Liudmila CUROȘ

drd., USM, profesoară Colegiul „Alexei Mateevici”, Chișinău

Ludmila ROȘCA

<https://orcid.org/0000-0003-0339-7157>

dr. hab. în filosofie, cercetător științific principal, USM

E-mail: ludmilarosca.com@gmail.com

Femeia – actor principal în procesul educational din Republica Moldova

Woman – a key actor in the educational process in the Republic of Moldova

Prestarea serviciilor educaționale de calitate este un obiectiv strategic pentru Republica Moldova și toate statele membre ale Uniunii Europene. În acest studiu au fost analizate particularitățile procesului educational, manifestate în cadrul modelului educației interdisciplinare. Datele statistice ne oferă numeroase argumente în favoarea tezei: Femeia – actor principal al sistemului și procesului educational. O atenție sporită acordă autorii aspectului: educația ca formare, valorificând abordarea meritocratică și constructivistă. Dezvoltăm teza lui Dewey J.: „educația se face prin stimularea copilului (tânărului) către cerințele situațiilor sociale în care acesta se găsește”. Astfel valorificăm o altă teză, importantă pentru studiul nostru: „A învăța cum să trăiești cu alții”.

În concluziile studiului, autorii analizează „Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2021-2030 „Educația-2030”, obiectivul central al căreia este: oferirea oportunităților pentru toți cetățenii Republicii Moldova de a-și dezvolta, de la cea mai fragedă vârstă și pe tot parcursul vieții, competențe necesare, pentru a-și valorifica la maximum potențialul atât în viața personală și de familie, cât și în cea profesională și socială. Autorii sunt convinși că obiectivul Strategiei „Educația – 2030” este realizabil doar în condițiile trecerii la modelul educational nou – educația interdisciplinară.

* Studiu realizat în cadrul Proiectului Jean Monnet „Centru de Excelență”: „Consolidarea sustenabilității democrației prin educație civică” / „Strengthening democratic sustainability through civic education”, Coordonator Roșca Ludmila.

Studiu realizat în cadrul Subprogramului: CONSolidarea mecanismelor Socio-Economice și Juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor, CONSEJ, 01.05.02.

Iuliana GHERMANORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8717-7092>

drd., Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, magistru în drept, USM

E-mail: julianagerman777@gmail.com

**On the issue of the plunder and protection of national property –
cultural values: objects of artistic, historical and cultural heritage
in the occupied territory**

*Despre jaful și protecția proprietății naționale – valori culturale:
obiecte de patrimoniu artistic, istoric și cultural din teritoriul ocupat*

The protection of national property – cultural values (both as civilian property and as cultural heritage of humanity) in the occupied territory due to current events in the neighboring state is a pressing issue at present. Military aggression and armed conflicts endanger human lives, innocent populations, and national/state property. According to the law of war, international humanitarian law, cultural property are objects of movable and immovable property, which are of great importance for the development of each nation and civilization as a whole. Legal norms related to the protection of cultural property during armed conflicts are contained in international and customary law, in the Hague Convention for the Protection of Cultural Property and in two Protocols (1954), as well as in the 1977 Additional Protocols to the Geneva Conventions of 1949; the Hague Convention was subsequently strengthened in 1998 by the Rome Statute of the International Criminal Court, and in 1999 by the Second Protocol to the mentioned Convention. Buildings with the purpose of preserving and displaying valuables are museums, libraries, archives and other storage facilities. Architectural and historical monuments, religious monuments, archaeological sites (for example, the Old Orhei complex in Moldova or the museum-reserve of the Tripillya culture in Ukraine, the remains of the foundations of the Tithe Church in Kyiv, etc.), valuable books and works of art (in the collections of national museums and libraries) – are not only the memory, dignity and spiritual heritage of the people, but also the main vulnerable places of the State, which are attacked by the enemy during an armed conflict. As we see today, as a result of the strategies and actions of some aggressor States, the destruction and looting of cultural property, as well as insufficient measures to protect/safeguard national property, are lawful and unpunished. We are obliged to make effort and take urgent measures to ensure that the works of art and other valuables of our country, and especially the national property of Ukraine, are not damaged during the protracted Russian-Ukrainian war. Cultural property must not be allowed to be lost, removed, stolen, damaged or destroyed completely as a result of forced export.

Ludmila GUȘTIUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8516-4949>

drd., cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, USM

E-mail: lgustiuc@yahoo.com

Repere conceptuale anticorupție în Uniunea Europeană

Anticorruption conceptual landmarks in the European Union

Cadrul conceptual anticorupție european reprezintă un ansamblu de principii, politici, instrumente legislative și mecanisme instituționale menite să prevină, să reducă, să detecteze și să sancționeze corupția la nivelul statelor membre și al instituțiilor europene. Drept urmare, în Uniunea Europeană prevenirea și combaterea corupției este o prioritate, fiind sancționate practicile ilegale și abuzive care afectează integritatea instituțiilor europene, economia și încrederea cetățenilor europeni. Printre instrumentele legislative și politicile comune care urmăresc prevenirea și reducerea riscului de apariție a corupției se numără: crearea cadrului legislativ robust, promovarea adoptării strategiilor naționale anticorupție de către statele membre, promovarea transparenței în ceea ce privește gestionarea resurselor publice și luarea deciziilor instituțiilor, formarea unei culturi a integrității prin educație civică și profesională și luarea măsurilor de prevenire a conflictelor de interese. Mecanismele instituționale europene care urmăresc investigarea și sancționarea actelor de corupție sunt: crearea și activitatea instituțiilor de investigare independente, exemple fiind Oficiul European de Luptă Antifraudă, Parchetul European, Europol, existența platformelor sigure pentru denunțarea corupției, protecția avertizorilor de integritate, pedepse proporționale pentru cei implicați în fapte de corupție, inclusiv interdicții de a ocupa funcții publice. Prin urmare, cadrul conceptual anticorupție în Uniunea Europeană se bazează pe un echilibru între transparență, responsabilitate, aplicarea legii pentru a asigura o guvernare eficientă și echitabilă.

Irina IACUB

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8349-2789>

avocat, dr. în drept, conferențiar universitar, cercetător științific superior,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, USM
E-mail: irinaiacub@mail.ru

Evaluarea integrității etice a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție: aspecte de [in]securitate juridică (Partea a II-a)
Evaluation of the ethical integrity of candidates for the position of judge of the Supreme Court of Justice: aspects of legal [in]security (Part 2)

Studiul analizează detaliat problema evaluării integrității etice a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție, având ca scop clarificarea aspectelor de [in]securitate juridică, observate atât la nivelul reglementării procedurii de evaluare, cât și al aplicării legislației în acest proces. În vederea atingerii acestui scop, este evaluat cadrul normativ existent, punându-se accent pe relevanța acestuia pentru evaluarea obiectivă a integrității etice a candidaților (non-judecători și non-procurori), precum și pe calitatea interpretării și aplicării legislației de către Comisia de Vetting. Se subliniază carențele semnificative întâlnite într-un caz concret și impactul acestora asupra drepturilor persoanelor evaluate.

Complexitatea subiectului a necesitat fragmentarea analizei în mai multe studii consecutive, acesta fiind al doilea demers științific din serie. În prima parte a studiului, s-au prezentat legislația și subiecții implicați în procedura de evaluare, precum și cadrul normativ al evaluării integrității etice a candidaților. În contextul interpretării normelor ce reglementează conduitele incompatibile cu integritatea etică, au fost identificate trei etape esențiale ale procesului de evaluare: identificarea, constatarea și calificarea. În această parte, studiul continuă cu analiza următoarelor etape: constatarea și calificarea faptelor care încalcă criteriul de integritate etică, având ca obiectiv evaluarea corectitudinii cadrului normativ și identificarea eventualelor lacune juridice care ar putea afecta securitatea juridică a subiecților evaluați.

Valentin MĂRGINEANU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4223-5890>

dr. în drept, lector, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: vmargineanu70@gmail.com

Conceptul și formele dreptății juridice

The concept and the forms of legal justice

Dreptatea, de rând cu libertatea și egalitatea, este una din valorile fundamentale ale umanității. Dreptatea este prezentă în toate domeniile vieții sociale. Dreptatea juridică nu este o categorie distinctă a dreptății, acest concept utilizându-se pentru a evidenția conținutul specific pe care îl capătă dreptatea în manifestarea sa specifică domeniului juridic. Dreptatea în domeniul juridic are un pronunțat fundament moral. Principalele premise ale dreptății juridice sunt legalitatea și legitimitatea. Anume moralitatea și legitimitatea sunt principalele criterii de evaluare a dreptății în domeniul juridic. Legalitatea este un criteriu formal pentru dreptatea juridică, dar nu putem renunța la el, dat fiind faptul că anume legile, normele juridice sunt forme de exprimare a dreptului pozitiv, a acelui drept care se aplică într-un stat dat, la un moment dat, dreptatea juridică reprezintă conformitatea reglementărilor morale și a reglementărilor juridice, care se exprimă prin legitimitatea normelor juridice, a raporturilor juridice și a actelor de realizare a dreptului. Dreptatea juridică este una din cele mai importante valori juridice (dacă nu cea mai importantă). Ea contribuie plener la realizarea principalelor funcții ale dreptului. Totodată, dreptatea juridică are și funcțiile sale specifice, care permit identificarea unor forme distincte, deși convenționale, a dreptății juridice, fapt ce permite sesizarea scopurilor urmărite prin dreptatea juridică. În rezultat, se conturează anumite premise în vederea identificării unor mecanisme juridice de asigurare a dreptății în diferite domenii a vieții juridice a societății.

Radu MERCUȘ

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-3940-6280>

drd., Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: mercusradu@gmail.com

Organizațiile internaționale și naționale în dezvoltarea societății

International and national organization in development society

Dreptul este reprezentat de un ansamblu de reglementări juridice adoptate de către diferite autorități publice sau organizații internaționale influențând viața cotidiană a tuturor persoanelor unui stat democratic unde legea este respectată

iar organele responsabile veghează respectarea îndeplinirii prin măsuri de constrângere statală astfel restabilind ordinea socială sau echilibrul în societate.

Aderarea ca membru la diferite organizații internaționale implementând în practică deciziile luate de către acestea reprezintă angajamentul ca stat pentru respectarea drepturilor cetățenilor asigurând bunăstarea tuturor astfel menționăm organizațiile internaționale precum Curtea Europeană a Drepturilor Omului care are drept acte normativ de referință important Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Organizația Națiunilor Unite (ONU) drept act normativ principal fiind Carta Organizației Națiunilor Unite care potrivit acestui document ONU are drept scop menținirii păcii internaționale, respectarea drepturilor omului, cooperarea internațională și respectarea dreptului internațional nu mai puțin important este Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) este o organizație internațională pentru securitate cum ar fi prevenirea conflictelor, administrării crizelor și construcției post-conflictuale.

Uniunea Europeană este o reuniune politică și economică a unui grup de state care și-au stabilit drept scop principal asigurarea cetățenilor săi unor condiții de existență calitative de conviețuire fiind reprezentată de un sistem de politici ce are drept scop asigurarea liberi circulației a persoanelor și bunurilor, serviciilor și capitalurilor, adoptarea legislației în domeniul justiției și afacerilor interne și menținerea unor politici comune privind comerțul precum și alte domenii social utile comunității.

Aderarea la Comunitatea Europeană este unul dintre obiectivile asumate de către Republica Moldova ca stat pentru asigurarea respectării drepturilor și libertăților omului și desigur un trai decent nu doar unor categorii de persoane dar tuturor cetățenilor statului.

Pentru a deveni membru, o țară trebuie să îndeplinească criteriile de la Copenhaga, definite la reuniunea Consiliului European din 1993 de la Copenhaga. Acestea necesită o democrație stabilă care să respecte drepturile omului și statul de drept, o economie de piață funcțională și acceptarea obligațiilor de aderare, inclusiv a legislației UE.

Rodica NICHITAORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0623-5578>

dr. în drept, lector universitar, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: r.nichita2012@yandex.com**Women's relationship with legal science***Gender equality in research and innovation*

Ziua Internațională a femeilor și fetelor din domeniul științei este sărbătorită în fiecare an pe 11 februarie, în urma declarației Adunării Generale a ONU din 22.12.2015, iar în Republica Moldova aceasta este sărbătorită din 2016. Unul din obiectivele de politici în domeniul cercetării și inovării consacrat la nivelul Uniunii Europene cât și în legislația națională este *egalitatea de gen*. Republica Moldova s-a angajat să își apropie progresiv legislația națională de legislația UE în contextul implementării Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană (art.31,32 pnc.f, Anexa III) și a Agendei de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană 2021–2027, precum și Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă, și Directiva 2006/54/CE Parlamentului European din 5.07.2006 privind asigurarea egalității de gen, având drept scop să regândească cum femeile și fetele se pot implica pro-activ în cercetare și inovare și să influențeze pozitiv dezvoltarea socioeconomică a țării. Egalitatea *gender* în cercetare s-a regăsit în Foaia națională de parcurs pentru integrarea Republicii Moldova în Spațiul European de Cercetare (SEC) și aprobarea Planului pentru egalitatea de gen pentru anii 2022–2025, aliniindu-ne la standardele europene, afirmând că știința precum și egalitatea de gen, sunt iminente dezvoltării durabile a țării noastre. În 2024, indexul egalității de gen în Republica Moldova stagnează, nivelul mediu al egalității dintre femei și bărbați, calculat pentru șase arii strategice evaluate, a fost estimat la 61 de puncte, fără a înregistra nici un progres față de anul precedent.

Conform datelor oferite de UNESCO în prezent mai puțin de 30 la sută dintre cercetătorii din întreaga lume sunt femei, iar realitatea secolului XXI ne reamintește că femeile și fetele joacă un rol esențial în comunitatea științifică juridică și că participarea lor trebuie impulsionată. În baza bunelor practici internaționale, se cunoaște că doar prin interacțiunea dintre diversele domenii de cercetare se poate obține dezvoltarea potențialului social și cultural, iar femeile din cercetare și inovare pot contribui la realizarea acestor conexiuni, reprezentând un potențial valoros, care are nevoie de toate resursele disponibile pentru a răspunde crizelor economice, energetice, de mediu, sanitare, de educație etc. și pentru a putea face față schimbărilor din întreaga societate.

Valeria PRAPORȘIC

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-8197-7450>

drd., Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: valeriapraporsic97@gmail.com

Războiul ca impediment justificator în contracte: femeile refugiate și drepturile lor contractuale în Moldova și Ucraina

War as a justifying impediment in contracts: refugee women and their contractual rights in Moldova and Ukraine

Războiul din Ucraina a evidențiat nevoia de clarificare a forței majore și a impedimentului justificator în contracte. Studiul de față examinează cum legislațiile Republicii Moldova și Ucrainei tratează imposibilitatea executării obligațiilor în contextul conflictului armat, punând accent pe situația femeilor refugiate. Actualitatea temei reiese din amploarea migrației forțate și dificultățile acute cu care se confruntă aceste femei: pierderea locurilor de muncă, insecuritatea locativă și imposibilitatea de a-și continua afacerile.

Scopul cercetării constă în identificarea lacunelor legislative și a diferențelor de reglementare care îngreunează protecția drepturilor contractuale ale refugiaților, precum și formularea unor recomandări practice. Lucrarea subliniază importanța armonizării normelor interne cu principiile internaționale, inclusiv Convenția privind statutul refugiaților. Metodologia îmbină analiza doctrinară și comparativă a actelor normative din Moldova și Ucraina cu evaluarea factorilor socio-economici ce influențează aplicarea reală a legislației.

Pentru sistemul juridic național, devine esențială clarificarea criteriilor de invocare a impedimentului justificator, a procedurilor de suspendare sau renegociere a contractelor și a măsurilor de protecție pentru categorii vulnerabile. La nivel internațional, cooperarea dintre autorități și organizațiile specializate (precum ONU sau UE) este decisivă pentru conturarea unui cadru unitar de interpretare și aplicare a normelor privind impedimentul în situații de criză.

În concluzie, deși războiul poate constitui un impediment justificator obiectiv, drepturile femeilor refugiate trebuie protejate prin reglementări clare, proceduri accesibile și mecanisme de sprijin. Doar printr-o colaborare fermă între instituțiile naționale și internaționale se pot asigura echilibrul contractual și respectarea drepturilor fundamentale în perioade de conflict.

Mariana ROȘCA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9731-7594>

PhD., Moldova State University

E-mail: roshcam@yahoo.com

Empowering Moldovan Women in Science Through Networks and Research Funding

*Consolidarea capacităților femeilor din Moldova în domeniul științei
prin dezvoltarea de rețele și acces la finanțare*

Women in science face numerous challenges worldwide, including underrepresentation, limited access to funding, and structural barriers to career advancement. These challenges are particularly pronounced in developing and transition countries such as the Republic of Moldova. Addressing gender disparities in science and research requires targeted interventions, including international networking opportunities and dedicated funding schemes. The COST (European Cooperation in Science and Technology) network and the Marie Skłodowska-Curie Actions (MSCA) provide essential support for fostering collaboration, advancing research, and enhancing the mobility and career prospects of female researchers in Moldova.

COST is a vital European framework that enables Moldovan women scientists to integrate into international research networks, fostering interdisciplinary collaboration and knowledge exchange. Through participation in COST Actions, Moldovan women researchers can expand their professional networks, engage in high-impact projects, and access training and mentorship opportunities. These elements are critical in overcoming professional isolation, enhancing scientific output, and improving gender balance in the research community. Furthermore, COST funding supports short-term scientific missions (STSMs) and conference grants, which allow early-career female scientists to gain experience abroad, establish collaborations, and disseminate their research more effectively.

Similarly, MSCA provides an essential funding mechanism to support the international mobility of researchers at all career stages. By facilitating fellowships, training programs, and research exchanges, MSCA can enable Moldovan women in science to access world-class research institutions and cutting-edge methodologies. The Postdoctoral Fellowships and COFUND programs within MSCA offer valuable financial support, allowing female researchers to conduct pioneering work in their respective fields. Additionally, the MSCA's emphasis on inclusivity, interdisciplinary research, and industry collaboration aligns with the broader objective of promoting gender equality and increasing women's representation in STEM disciplines.

Despite these opportunities, challenges remain in ensuring that Moldovan women fully benefit from these programs. Barriers such as language constraints, and limited institutional support, must be systematically addressed. To maximize the impact of COST and MSCA for Moldovan female researchers, a multifaceted approach is necessary, including increasing awareness about funding opportunities, trainings on application processes, and fostering a supportive academic culture that actively promotes gender diversity.

In conclusion, leveraging COST networks and MSCA actions can significantly empower Moldovan women in science by enhancing their professional visibility, research capacities, and access to European and global scientific communities. By addressing structural barriers and fostering a culture of inclusivity, Moldova can take significant steps toward achieving gender parity in scientific research and innovation. The long-term impact of such initiatives will not only benefit individual researchers but also contribute to the overall advancement of science and society at large.

Viorel RUSU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0322-9949>

dr. în drept, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: viorel.rusu@usm.md; viorel_russu@yahoo.com

Rolul comisiei paritare în procesul de descentralizare

The role of the parity commission in the decentralization process

În ultimele decenii foarte mult se vorbește despre procesul de descentralizare, deși în ultimul timp apar tot mai multe voci care vorbesc de necesitatea reformei administrativ – teritoriale sau amalgamare, terminologie care era răspândită, în temei, până în anii 2000.

Conform legislației în vigoare descentralizarea administrativă reprezintă un proces continuu, progresiv, care evoluează odată cu extinderea capacității administrative a unităților administrativ-teritoriale, în vederea gestionării eficiente a serviciilor publice aflate în responsabilitatea acestora.

Un statut aparte în procesul de descentralizare îl are Comisia paritară pentru descentralizare. Ea are rolul de a studia, promova și monitoriza procesul de descentralizare administrativă și financiară, întrunind reprezentanți ai diferitelor ministere și ai altor autorități administrative centrale, ai autorităților publice locale de nivelurile întâi și al doilea, precum și ai organizațiilor neguvernamentale care activează în domeniu.

Respectiv, apare dilema referitor la care concept sau concepte ar fi mai benefice pentru o dezvoltare continuă și prosperare a comunităților locale, precum și repar-tizării proporționale a tuturor factorilor de producție pe întreg teritoriului statului.

Irina SÎLI

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-1664-0526>
dr. în drept, lector, Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: irasili.usm@gmail.com

**Right to Disconnect (dreptul la deconectare) –
un drept suplimentar pentru angajați**
Right to Disconnect – an additional right for employees

Dreptul la deconectare este un concept nou care oferă angajaților posibilitatea de a se separa în mod complet de activitățile profesionale în afara programului de muncă, fără teama unor presiuni sau consecințe. Acesta a apărut ca o reacție la extinderea orelor de lucru din cauza digitalizării și a muncii la distanță, care a contribuit la distrugerea granițelor dintre viața profesională și cea personală.

Implementarea acestui drept presupune reguli clare privind disponibilitatea angajaților în afara programului și limitează comunicările profesionale în timpul liber. Scopul acestui drept este de a preveni epuizarea, de a îmbunătăți echilibrul dintre viața personală și cea profesională și de a proteja sănătatea mentală a angajaților. Mai multe țări au adoptat legislații specifice pentru a reglementa acest drept, încurajând companiile să implementeze politici interne care să respecte nevoia de odihnă și deconectare a angajaților. Deși se aplică diferit în funcție de legislația fiecărei țări și de politicile companiilor. În unele state, acest drept este reglementat prin legi, care interzic angajatorilor să contacteze angajații în afara programului de muncă, în timp ce în altele este promovat prin acorduri colective sau politici interne. În practică, aplicarea acestui drept presupune stabilirea unor ore clare de lucru, limitarea comunicărilor profesionale în afara acestora și crearea unei culturi organizaționale care încurajează respectarea timpului liber al angajaților. Deconectarea reală de la sarcinile profesionale contribuie la creșterea productivității, motivației și satisfacției la locul de muncă, având beneficii atât pentru angajați, cât și pentru angajatori. O persoană care nu este constant preocupată de sarcinile profesionale, are mai multă energie și disponibilitate emoțională pentru cei dragi, ceea ce duce la o viață de familie mai armonioasă. În plus, acest drept creează un model pozitiv pentru generațiile viitoare, demonstrând în același timp importanța stabilirii unor limite sănătoase între viața profesională și cea personală.

Valeriu CUȘNIRORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1338-5993>dr. hab., prof. univ., cercetător științific principal al Institutului
de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, USME-mail: cusnirvm@gmail.com**Violența, violența domestică și violența în bază gen – abordări
teoretico-normative și aplicative în context internațional și național***Violence, domestic violence and gender-based violence – theoretical-normative and applied approaches in international and national context*

Infrațiunea violenta a constituit mereu o preocupare a cercetătorilor din domeniul dreptului penal, criminologiei, sociologiei, psihologiei judiciare, altor ramuri ale științei, urmărind identificarea cauzelor și condițiilor care generează și favorizează manifestarea violenței, manopera infracțională de acest gen, alte aspecte al conduitei violente. Violența, în sens larg, este definită de Organizația Mondială a Sănătății [Global Status Report on Violence Prevention, 2014] ca utilizarea intenționată a forței fizice sau a puterii, amenințată sau reală, împotriva propriei persoane, a altuia sau împotriva unui grup sau comunități, care are ca rezultat sau are o mare probabilitate de a avea ca rezultat vătămări, moarte, suferință psihologică, dezvoltare deficitară sau privată. Este de reținut, că această definiție sesizează că violența nu se limitează doar la agresiunea fizică, ci include și forme psihologice, emoționale și economice, manifestându-se în diverse contexte sociale și culturale. Din punctul de vedere al criminologiei [A. Dincu. *Bazele criminologiei*, București, 1993, pp. 81-82] categoria de „infracțiuni de violență” desemnează ansamblul faptelor penale, considerate într-o perioadă de timp în cadrul teritoriului național, a căror săvârșire implică cel puțin un act de constrângere, o conduită abuzivă, agresivă a participanților (autori, instigatori, sau complici) care provoacă victimei suferințe fizice sau psihice, vătămarea ori suprimarea unui drept sau libertăți inerente persoanei, inspirând teamă, frică sau oroare – acțiuni sau omisiuni străine spiritului tradițional non-violent al națiunii române și profund dăunătoare desfășurării normale a relațiilor interumane dintr-o societate. Violența este un fenomen social complex, influențat de factori economici, culturali și politici [Gh. Nistoreanu, C. Paun, L-D. Haratau, A-S. Nicolescu. *Criminologie*. Note de curs, Ed. Hamangiu, 2023]. Există o strânsă corelație dintre crizele economice și creșterea criminalității, or sărăcia și inegalitățile sociale pot conduce la manifestări violente. Cercetarea fenomenului violenței sesizează impactul tranziției economice asupra structurii sociale și despre modul în care aceste schimbări pot genera comportamente deviante și infracționale. Într-o definiție originală [A. Les. *Evaluare psihologic-criminolo-*

gică a personalității criminale în infracțiunea cu violență. Sibiu, 2014] violența include acțiunea care amenință individul în ceea ce acesta are mai prețios: viața, sănătatea, libertatea; astfel, în sens restrâns, singura violență măsurabilă și incontestabilă este violența fizică; ea se referă la atacul direct corporal împotriva persoanelor și are un triplu caracter: brutalitate, exterioritate și durere. ceea ce o definește este folosirea materială a forței, într-o acțiune comisă voluntar în defavoarea unui individ sau grup. Într-un alt context se arată [V. Gabor. *Teritoriu și violență în România. Între stereotip și realitate*. Rezumat al tezei de doctorat. Iași, 2022] că violența este nu doar ca un act fizic sau penal, ci constituie un fenomen social complex, influențat de factori teritoriali, culturali și socio-economici. Se subliniază că violența este adesea percepută și interpretată diferit în funcție de contextul geografic și cultural, ceea ce duce la formarea unor stereotipuri legate de anumite regiuni sau comunități, fapt ce determină o abordare integrată a violenței, în care să se țină cont atât de datele empirice, cât și de percepțiile și stereotipurile existente, iar la elaborarea de politici publice să se țină cont de aceste aspecte. În doctrină [E. Balica. *Criminalitatea violenta. Tendințe și factori de risc*. București, 2008] s-au nuanțat elementele specifice ale criminalității violente și anume: – pericolul social deosebit de grav și distructiv produs asupra integrității, libertății și demnității indivizilor ca și asupra bunurilor acestora; – infracțiunile de violență creează sentimente de insecuritate și teama în rândul indivizilor și grupurilor sociale; – costurile sociale ale criminalității violente sunt cele ridicate, incluzând costurile pentru funcționarea instituțiilor de represiune a crimei, costurile legate de reparația prejudiciilor produse asupra victimelor, costuri privind derularea procedurilor privind agresorii și victimele; – acest tip de crime produc o serie de efecte pe termen lung, uneori greu de prevăzut și estimat, care se concretizează în fenomene de anxietate și alienație mintală a unor victime, izolare socială și încredere în sine, tendințe suicidale și chiar criminale, labilitate fizică și emoțională etc. În unison în doctrina rusească s-a remarcat [A.I. Korobeeva. *Курс уголовного права: Преступления против личности*. М: 2008] că violența este identificată în contextul infracțiunilor împotriva persoanei și nu se limitează doar la acțiuni fizice directe, ci include și amenințările cu forța, menite să suprima rezistența victimei; este promovată viziunea privind utilizarea violenței împotriva unor terți apropiați victimei, ca mijloc de constrângere. În această ordine de idei violența este tratată [V.N. Kudryavtsev și A. V. Naumov. *Курс российского уголовного права. Особенная часть*. М: 2002] ca element constitutiv al infracțiunilor împotriva persoanei, manifestându-se în diverse forme, inclusiv cea psihologică, economică și care influențează calificarea juridică a infracțiunilor; se subliniază importanța evaluării contextului și a intenției făptuitorului în determinarea gravității actului violent. În general, specialiștii din diferite țări definesc fenomenul social al vi-

olenței (violența penală) prin infracțiuni precum omoruri, vătămări corporale, agresiuni sexuale, tâlhării, delikte motivate de ură, violențe intra-familare (domestică), violență în bază de gen și alte violențe. În sursele autohtone violența penală este definită ca fiind o manifestare a agresiunii intenționate care afectează integritatea fizică, psihică sau viața unei persoane, supusă reglementării și sancționată de normele dreptului penal [V. Bujor. *Legea și viața*, nr. 4/1995]; violența penală nu este doar un act individual, ci și un fenomen social influențat de factori culturali, economici și politici. Abordarea violenței ca fenomen social implică corelaționarea acestuia cu violența domestică, cu violența în bază de gen. Violența domestică este o formă specifică de violență care are loc în cadrul relațiilor familiale sau de coabitare. Aceasta poate include abuz fizic, sexual, psihologic sau economic și afectează în mod disproporționat femeile. Violența domestică este considerată o infracțiune bazată pe gen, deoarece majoritatea covârșitoare a victimelor sunt femei, iar agresorii sunt predominant bărbați [N. Lutenco. *Violența domestică – infracțiune bazată pe gen*. *Legea și Viața*, nr. 2(378), 2024]. Înseși violența bazată pe gen se referă la acte de violență îndreptate împotriva unei persoane din cauza genului său și include, dar nu se limitează la, violența domestică, agresiunea sexuală, hărțuirea și mutilarea genitală. Conform Institutului European pentru Egalitatea de Gen [https://secs.ro/violenta-bazata-pe-gen/?utm_source=chatgpt.com], violența în bază de gen este un fenomen adânc înrădăcinat în inegalitatea de gen și constituie o încălcare gravă a drepturilor persoanei. Deși afectează în principal femeile și fetele, bărbații pot fi, de asemenea, victime ale violenței în bază de gen; violența în bază de gen este adesea confundată cu violența domestică, deși aceasta din urmă este doar o componentă a cele dintâi.

Cu titlu de concluzie. O definire exhaustivă a fenomenului violenței ar însemna o provocare, având în vedere complexitatea și multidimensionalitatea acestuia. Violența este un fenomen extrem de diversificat, care poate apărea în multe forme și poate fi înțeles din multiple perspective: sociologică, psihologică, juridică, politică etc. Violența poate fi fizică, psihologică, emoțională, economică, sexuală, simbolică, politică etc. Fiecare dintre aceste forme are particularitățile sale și poate afecta indivizi sau grupuri în moduri diferite. Este cert, că violența este percepută și tratată diferit în diverse culturi și comunități. Ce este considerat violență într-un context cultural poate fi privit diferit într-un altul, în funcție de norme sociale și valori. Mai mult, violența nu poate fi tratată izolat, or poate fi o manifestare continuă a unor relații de forță și inegalitate. Spre exemplu, violența domestică poate implica o serie de abuzuri care evoluează în timp, iar formele de violență bazate pe gen pot fi înrădăcinate în tradiții de inegalitate. Violența are și o componentă psihologică semnificativă, care poate fi extrem

de subiectivă și dificil de măsurat. Fiecare individ poate percepe și interpreta violența în mod diferit, ceea ce face ca definirea ei să fie relativă. Violența este un fenomen care depășește frontierele naționale și care poate îmbrăca variate forme, astfel o accepțiune unanimă și valabilă a acesteia devine imposibilă. Iar o definiție cuprinzătoare ar trebui să țină cont de multiplele dimensiuni ale violenței – fizică, psihologică, economică, culturală – și de contextul în care aceasta se manifestă. Considerăm că o definiție mai completă a violenței ar fi cea multidisciplinară și integrată.

Nadejda LUTENCO

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-2510-7879>

doctorandă, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM

**Abordarea hărțuirii de natură sexuală și a hărțuirii bazate
pe sex prin prisma standardelor europene**

*Addressing sexual harassment and gender-based harassment through
the lens of European standards*

Standardele internaționale în domeniul violenței în bază de gen împotriva femeilor prevăd sancționarea hărțuirii bazate pe sex și a hărțuirii de natură sexuală în legislațiile naționale. În prezent, în Republica Moldova este sancționată atât hărțuirea bazată pe sex, cât și hărțuirea de natură sexuală, însă este necesară clarificarea unor aspecte juridico-penale pentru o interpretare corectă a acestor norme, precum și modificarea acestor norme pentru a incrimina toate modalitățile de săvârșire ale acestor fapte prejudiciabile. Top of Form Bottom of Form Violența sexuală împotriva femeilor reprezintă o încălcare gravă a drepturilor fundamentale ale omului. Aceasta se manifestă prin diverse forme de agresiune sexuală cum ar fi violul, acțiunile cu caracter sexual neconsimțite sau hărțuirea sexuală, și vizează controlul și supunerea victimei. Hărțuirea sexuală, deși mai puțin invazivă din punct de vedere fizic decât violul, reprezintă o formă de abuz care afectează considerabil demnitatea și libertatea personală, având un efect profund și de durată asupra vieții victimei. Hărțuirea sexuală este o formă de violență împotriva femeilor și reprezintă discriminare în bază de gen, pentru că afectează disproporționat femeile [*Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence*. Adopted by the Council of Europe in Istanbul on May 11, 2011, and entered into force on August 1, 2014].

Hărțuirea sexuală poate implica atât comportamente de natură sexuală, cât și comportamente legate de sexul victimei. Comportamentele de natură sexuală se referă la utilizarea unui limbaj sexual, acțiuni sau imagini care fac referire la

activități sexuale. În schimb, comportamentele bazate pe sex nu au un caracter sexual, dar pot provoca umilință sau intimidare prin referiri la sexul victimei.

Conform recomandărilor ONU cu privire la elaborarea legislației privind violența împotriva femeilor, legile referitoare la hărțuirea sexuală trebuie să abordeze mai multe aspecte esențiale, inclusiv incriminarea acestora și recunoașterea ei ca formă de discriminare și încălcare a drepturilor femeilor, cu impact asupra sănătății și siguranței acestora [UN Women. *Handbook for Legislation on Violence against Women*. United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women, 2012, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2012/12/handbook-for-legislation-on-violence-against-women> 69]. De asemenea, legislația trebuie să reglementeze hărțuirea sexuală în diverse contexte de manifestare a puterii, să asigure accesul victimelor la remedii eficiente și să prevadă măsuri de prevenire și combatere în toate domeniile, de la educație și muncă până la servicii publice și activități sportive [UN Women. *Handbook for Legislation on Violence against Women*. United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women, 2012, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2012/12/handbook-for-legislation-on-violence-against-women> 69].

În legislația Republicii Moldova, hărțuirea de natură sexuală este reglementată prin art. 173 din Codul Penal [Codul Penal al Republicii Moldova / Legea Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129], iar prin art. 70² din Codul Contravențional se incriminează hărțuirea, inclusiv cea bazată pe sex [Codul Contravențional al Republicii Moldova/ Legea Republicii Moldova nr. 208 din 17 noiembrie 2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 441-451]. De asemenea, art. 78² din Codul Contravențional prevede contravenția referitoare la actele de persecuție, care reprezintă o formă de hărțuire ce afectează în mod frecvent victimele de sex feminin.

Convenția Consiliului Europei pentru prevenirea și combaterea violenței împotriva femeii și violenței domestice, ratificată de Republica Moldova, definește hărțuirea de natură sexuală după cum urmează: „Părțile vor lua măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a se asigura că orice formă de conduită verbală, nonverbală sau fizică de natură sexuală, cu scopul sau cu efectul violării demnității unei persoane, în special atunci când se creează un mediu intimidant, ostil, degradant, umilitor sau jignitor, este supus unei sancțiuni penale sau altei sancțiuni legale” [Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence. Adopted by the Council of Europe in Istanbul on May 11, 2011, and entered into force on August 1, 2014].

Legiuitorul autohton, la art. 173 Cod Penal a ales să criminalizeze doar pretinderea unui act sexual sau a unei alte acțiuni cu caracter sexual și în anumite

condiții după cum urmează: „*pretinderea unui act sexual sau a unei alte acțiuni cu caracter sexual prin comportamentul fizic, verbal sau nonverbal, dacă prin aceasta se creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare pentru victimă, săvârșită profitând de starea de dependență a victimei sau prin amenințare, cu condiția că fapta nu întrunește elementele violului sau ale acțiunilor cu caracter sexual neconsimțite*” [Codul Penal al Republicii Moldova / Legea Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129].

Cu titlu de concluzie. În contextul celor consemnate, pentru a ne alinia la tendința globală de criminalizare specifică a formelor de manifestare a violenței împotriva femeilor, considerăm necesară includerea la art. 173 Cod Penal și modalitatea de săvârșire a infracțiunii inclusiv prin intermediul tehnologiilor informaționale sau comunicațiilor electronice. Cu referire la hărțuirea bazată pe sex, prevăzută în Codul Contravențional al Republicii Moldova, la art. 78² *Actele de persecuție*, pentru a alinia această contravenție la standardele internaționale și a urma tendința unor state UE în acest sens, considerăm că este necesară excluderea din textul art. 78² *Actele de persecuție* Cod Contravențional a sintagmei „*fiind constrânsă să-și modifice conduita de viață*”.

DESIGN: ISTORIE ȘI MODERNITATE **Design: history and modernity**

Liliana PLATON

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8458-1601>

dr., lect. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: liliana.platon@udu.utm.md

Reabilitarea patrimoniului național prin proiectele de design interior ale absolvenților UTM din 2024

*Rehabilitation of national heritage through the interior design
projects of UTM graduates from 2024*

Analizând proiectele de Licență în domeniul designului interior realizate de studenții Facultății Urbanism și Arhitectură a UTM din anul 2024, observăm o implicare substanțială în renovarea, modernizarea și reabilitarea multor edificii publice și private din țară. Acest aport al studenților este considerabil, deoarece atrage atenția asupra edificiilor istorice valoroase uitate sau neglijate de timp. În cadrul proiectelor se observă o tendință de acordare stilistică a designului interior cu arhitectura exterioară a construcției și estetica fațadelor, care deseori a fost neglijată în lucrările de reparație. În acest context, designul interior își asumă responsabilități majore de renovare ținând cont de respectarea elementelor stilistice conform datelor istorice, însă totodată implică soluții moderne în procedeele tehnice, ingineresti și de securitate, pentru asigurarea condițiilor optime de funcționare. Prin intermediul cercetării se scot în evidență direcțiile de interes ale tinerilor designeri, abilitățile lor de înțelegere a valorilor culturale și capacitățile lor de dezvoltare a sferei de design interior.

Sub aspect metodologic, cercetarea propune inițial o analiză de sinteză a rezultatelor prezentare de studenții absolvenți în proiectele de licență pe domeniul designului interior. Pe baza acestora se prezintă un studiu comparativ al implementărilor stilistice din perioada istorică și contemporană abordată în proiectele studenților. Studiul dezvăluie în mod deductiv de la general la particular metodele și tehnologiile moderne aplicate în proiecte de renovare și educație estetică.

Punând în valoare reminiscențele istorice ale obiectelor de patrimoniu, tinerii designer implică într-un mod foarte subtil și unele soluționări de factură modernă și postmodernă, care semnalizează o trecere suavă spre o abordare contemporană. Soluțiile de acest fel se întrevăd în deciziile constructive, ingineresti, tehnice, funcționale, ergonomice, decorative etc., implementate în spațiile noilor proiecte.

NATALIA VAVILINA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7251-1008>

drd., lector universitar, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

E-mail: designervavilina@gmail.com

Sinestezia formei, culorii și materialului în designul bijuteriei

The synesthesia of form, color, and material in jewelry design

Designul de bijuterii este un domeniu în care forma, culoarea și materialul interacționează într-un mod profund, influențând expresivitatea și mesajul artistic al unei creații. Această relație subtilă poate fi analizată prin prisma sinesteziei – un fenomen perceptiv în care stimularea unui simț generează, în mod involuntar, o reacție în altă dimensiune senzorială. În arta bijuteriei, această suprapunere a percepțiilor joacă un rol esențial în modul în care obiectul este perceput și simțit, atât vizual, cât și tactil.

Studiul analizează impactul sinesteziei asupra interpretării formelor, texturilor și culorilor, evidențiind modul în care materialitatea influențează impresia vizuală și emoțională a purtătorului. Suprafața unui obiect, reflexia luminii pe metal sau transparența unei pietre prețioase nu sunt doar atribute tehnice, ci elemente care contribuie la crearea unei experiențe multisenzoriale. De asemenea, culoarea poate induce nu doar senzații vizuale, ci și impresii tactile sau chiar auditive, construind o percepție complexă a bijuteriei.

Prin analiza unor exemple relevante din designul contemporan, acest articol explorează sinestezia ca pe un instrument de expresie artistică, capabil să intensifice impactul estetic și să creeze conexiuni profunde între obiect și utilizator. Studiul propune o abordare interdisciplinară asupra modului în care designerii pot valorifica interacțiunea subtilă dintre simțuri, transformând bijuteria dintr-un simplu accesoriu într-o experiență senzorială autentică.

Stela PLĂMĂDEALĂ

asist. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: stela.plamadeala@udu.utm.md

Nina ONICA

studentă, Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: nina.onica@udu.utm.md

Hol-hotel – „Carte de vizită”

Hol-hotel – „Business card”

Conceptul de ospitalitate a apărut odată cu primele civilizații umane și s-a dezvoltat continuu de-a lungul secolelor, transformându-se într-o industrie globală importantă. Afacerea hotelieră nu doar contribuie la creșterea economică, ci joacă și un rol esențial în facilitarea mobilității oamenilor în contextul globalizării. În prezent, un factor determinant în succesul unui hotel îl reprezintă designul interior, care contribuie la crearea unei imagini personalizate și la atragerea clienților.

Holul hotelului (lobby-ul) este un element definitoriu, fiind primul spațiu pe care îl întâlnește oaspetele. Acesta trebuie să îmbine armonios estetica, funcționalitatea și confortul, asigurând o experiență plăcută încă de la primul contact. Amenajarea interioară a holului trebuie să fie adaptată tipului de hotel, numărului de stele și necesităților funcționale. Un design bine gândit trebuie să creeze un spațiu memorabil, diferit de alte unități de cazare, utilizând elemente decorative atent alese și o atmosferă primitoare, menită să fidelizeze clienții.

Zonarea funcțională a holului hotelului:

- Zona recepției – reprezintă punctul central al interacțiunii dintre client și hotel, fiind esențial ca aceasta să fie amenajată cu materiale durabile și un design plăcut.
- Zona de așteptare – situată în apropierea recepției, destinată oaspeților care așteaptă efectuarea unei rezervări sau informații suplimentare.
- Zona de relaxare – un spațiu confortabil, destinat atât relaxării, cât și socializării, echipat cu mobilier ergonomic și elemente decorative specifice.
- Zona barului – concepută pentru a oferi un spațiu de interacțiune și consum, contribuind la crearea unei atmosfere primitoare.

Designul holului hotelului influențează decisiv percepția și satisfacția clienților. O amenajare atent concepută, care îmbină estetica, funcționalitatea și identitatea vizuală a hotelului, contribuie la succesul acestuia și la crearea unei experiențe memorabile pentru oaspeți.

Inga MAȚCAN-LÎSENCO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2419-1396>

drd., asist. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: inga.matcan@udu.utm.md

Iulia GEORGHITA, studentă, Universitatea Tehnică a Moldovei

**The transformation of kitchens in the era of sustainability, 2010–2020:
a decade of transition**

*Transformarea bucătăriilor în era sustenabilității, 2010–2020:
un deceniu de tranziție*

The evolution of kitchen design during the 2000–2010 period represented a crucial stage in the transition toward energy efficiency and sustainability, influenced by technological advancements, environmental regulations, and changing consumer preferences. This research examines the key trends that shaped this decade, highlighting the factors that contributed to the development of a more sustainable and energy-efficient design. A fundamental aspect of this evolution was the growing interest in energy-efficient appliances. Strict classification standards led to the introduction of A+ and A++ labels, encouraging both manufacturers and consumers to adopt more resource-efficient solutions. This shift was supported by government regulations aimed at reducing environmental impact.

At the same time, the use of durable and recyclable materials began to gain traction. Although standards for these materials were not yet fully established, there was a noticeable increase in interest in FSC-certified wood and eco-friendly composites used in kitchen furniture and work surfaces. Additionally, space optimization became a priority, and the open-plan kitchen concept started being widely adopted, offering greater resource efficiency and a more ergonomic workflow.

The first innovations in green technologies included LED lighting, which significantly reduced energy consumption compared to traditional light sources. However, the widespread implementation of these solutions was limited by high costs, slowing their adoption compared to the following decade. During this period, educational campaigns and awareness initiatives were also launched to promote reduced water and energy consumption.

One of the main challenges in the transition to sustainability was the economic accessibility of these solutions. In the early years of ecological design development, energy-efficient technologies were often considered a luxury, available only to a limited segment of consumers. Nevertheless, the early signs of smart technology integration were already visible, with the emergence of adjustable thermostats, remote-controlled lighting, and appliances equipped with functions designed to reduce energy consumption. In conclusion, the 2000–2010 period represented

an important transition phase for kitchen design, in which energy efficiency and sustainability concepts began to be progressively integrated. Although innovations in this field were still in their early stages, they laid the foundation for the transformations that would significantly redefine kitchen design in the following decades.

Carolina ERMURACHI MACHADO

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-2531-2005>

drd., Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

E-mail: karoll2028@gmail.com

Influența tradiției din Republica Moldova asupra modei contemporane

*Traditional influence of the Republic of Moldova over
contemporary fashion models*

Costumele tradiționale moldovenești sunt compuse din elemente etnice unice și reprezentative pentru cultura locală. Aceste elemente au o istorie ancestrală care s-a perpetuat de-a lungul timpului, în timp ce au suferit evoluții în ceea ce privește țesăturile, tehnicile, decorațiunile și accesoriile folosite. În Republica Moldova există variații regionale privitor la modele. În prezent, moda contemporană există designeri care se inspiră și caută să reflecte în creațiile și colecțiile sale câteva dintre aceste elemente etnice, cu adaptările și stilizările necesare. Deși mișcări precum industrializarea, producția de masă, globalizarea și creșterea populației urbane au dus la scăderea importanței și a numărului de artizani locali, a existat și o reacție din partea mai multor designeri și artizani locali care au căutat să revitalizeze și să restaureze această identitate și moștenire culturală.

Astăzi, din ce în ce mai mulți oameni caută elemente de autenticitate în design vestimentar cu elemente etnice, deoarece întărește sentimentul propriei identități culturale. Pentru a susține acest proces, designerii și artizanii au trebuit să creeze modele de afaceri, branduri, rețele de contact, marketing și comunicare, pentru a-și disemina, internaționaliza și vinde creațiile. În acest context, este important să evidențiem conceptul de etno design, reprezentat de stilizări ale creațiilor de modă susținute de broderii, accesorii și alte elemente legate de cultura româno-moldovenească, într-o expresie artistică care încearcă să îmbine inovația cu tradiția într-un mod armonios și original. Unele personalități precum Adina Nanu, Iraidă Florea, Varvara Buzilă și Olesea Enache au fost fundamentale pentru păstrarea și promovarea îmbrăcăminții tradiționale, asigurându-i aprecierea contemporană. În viitor, sunt necesare studii aprofundate privind impactul modei etnice asupra consumatorilor și extinderea analizei la nivel internațional.

ȘTIINȚELE SĂNĂTĂȚII ȘI CERCETARE BIOMEDICALĂ Health Sciences and Biomedical Research

Angela CAZACU-STRATU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0238-3063>

dr. în științe medicale, Departamentul Medicină Preventivă, Universitatea
de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova
E-mail: angela.cazacu@usmf.md

The Model of the National Road Injury Monitoring Registry in the Republic of Moldova

*Modelul Registrului Național de Monitorizare a Traumatismelor
Rutiere în Republica Moldova*

Objectives. This study aimed to describe a novel model of a national road injury monitoring registry, including a thorough explanation of the variables that are required to develop road injury and death prevention measures, enhance the quality of healthcare and recorded data, and create road safety policies and strategies.

Material and Methods. Under the supervision of experts from the USA and Romania, a parallel data registry was piloted in three countries – Moldova, Armenia, and Georgia. The register was tested in two hospitals in Moldova able to start providing final care for all injured patients. With the inclusion of indicators likewise EU nations and based on models already in use in other EU nations, a model of the National Road Injury Registry was developed.

Results. The registry's primary sections include the patient's basic information, medical care details, the circumstances surrounding the injury, and the type and location of injuries. We examined data from the National Public Health Agency, the National Inspectorate of Public Safety Database *Road Accident Registry*, and other sources to determine what information is currently gathered at the national level in the relevant fields of interest in the prevention of road crashes and injuries. All these systems are independent, though, and some data is gathered manually rather than electronically. Statistical analysis of the existing data and addressability of road traffic injuries led to the development of a conceptual registry model for national implementation and use.

Conclusions. This registry model will offer a comprehensive overview of the situation, allowing relevant sectors to take proactive measures aimed at reducing traffic injuries and improving safety. It will also monitor progress, identify environmental and behavioral risk factors, support emergency medical response, and inform the implementation of targeted traffic safety strategies.

Maria ANTONORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4804-7137>

drd., Agenția Națională pentru Sănătate Publică

E-mail: maria.bivol9@gmail.com

Analiza filogenetică a tulpinilor de *Escherichia coli* și *Klebsiella pneumoniae* izolate din sânge*Phylogenetic analysis of Escherichia coli and Klebsiella pneumoniae strains isolated from blood*

Introducere. Rezistența *E. coli* și *K. pneumoniae* la antimicrobiene rămâne a fi un fenomen alarmant la adresa sănătății la nivel internațional, și nu mai puțin îngrijorător la noi în țară, în contextul în care tratamentul cu antibioticele disponibile la moment al infecțiilor determinate de aceștii patogeni devine inefficient.

Scop. Analiza filogenetică a tulpinilor de *E. coli* și *K. pneumoniae* izolate din sânge cu identificarea tipului de secvență predominant și a determinantilor rezistenței la antibiotice.

Material și metode. Au fost analizate datele obținute în urma secvențierii a 19 tulpini de *E. coli* și 50 tulpini de *K. pneumoniae* rezistente la antimicrobiene, izolate din sânge de la pacienții internați în SCR „Timofei Moșneaga”. Secvențele de nucleotide au fost analizate prin intermediul platformei bioinformatic Center for Genomic Epidemiology.

Rezultate. Printre tulpinile de *K. pneumoniae* analizate predomină tipul de secvență ST395 (26 tulpini), urmat de tipurile ST377 (9 tulpini), ST23 (5 tulpini), ST11 (4 tulpini), ST1026 (3 tulpini), iar tipurile ST14, ST15, ST25 au fost identificate în câte un izolat. Cele mai comune și predominante tipuri de secvențe la *E. coli* au fost ST131 (n = 9) și ST405 (n = 2), celelalte tipuri de secvențe fiind identificate în câte un izolat. În tulpinile hipervirulente au fost identificate genele pentru β -lactamazele de tip CTX-M, TEM, SHV și carbapenemazele OXA-1, OXA-48.

Concluzii. Caracterizarea moleculară și evaluarea diversității genetice a tulpinilor de *E. coli* și *K. pneumoniae* a permis scoaterea în evidență a determinantilor cheie de virulență și a combinațiilor de gene de rezistență, care poate servi drept marker pentru precizarea evoluției diferitor boli infecțioase, cu extinderea capacităților de diagnosticare.

Marina PODOROGHIN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-0478-2067>

drd., Școala Doctorală Științe Medicale USMF „N. Testemițanu”

Centrul medical „Sf. Panteleimon”

E-mail: marinapodoroghin@gmail.com

Adriana PALADI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3655-0640>

conf. univ., dr. șt. filosof., USMF „N. Testemițanu”

Școala de Management în Sănătate Publică

E-mail: adriana.paladi@usmf.md

Factorii predictivi ai rezilienței la asistenței medicali: review integrativ

Predictive factors of resilience in nurces: integrativ review

Introducere. Conceptul de reziliență în sistemul medical a prins contur în perioada post-pandemică și este considerat un factor important în reducerea riscului de ardere profesională.

Material și metode. S-a realizat un review integrativ al literaturii privind reziliența personalului medical, cu scopul de a analiza conceptul de reziliență, caracteristicile acestuia și factorii determinanți ai rezilienței personalului medical cu studii medii. Cu ajutorul motoarelor de căutare PubMed, Google Academic, HINARI și prin examinarea publicațiilor din Repozitoriul Național, au fost identificate 2378 de publicații relevante, pentru perioada anilor 2019–2024. Dintre aceste 31 de publicații au fost considerate relevante și au fost analizate.

Rezultate și discuții. Reziliența este definită ca un construct util pentru înțelegerea factorilor și a proceselor care îi ajută pe oameni să-și revină după diverse adversități, punând accent pe valorile și resursele interne individuale, precum și cele de mediu, care facilitează abilitatea de adaptare și permit „revenirea” după adversitate. Reziliența drept concept psihosocial este axată pe 3 perspective: *capacitatea* de a se dezvolta pe plan psihologic, în ciuda condițiilor dificile; *rezultat* ce constă în absența tulburărilor mentale în urma adversităților; *proces* ce implică interacțiune dintre subiect și factorii de protecție. Factorii care influențează reziliența asistenților medicali sunt grupați în trei categorii: a) factorii individuali sau personali (vârsta, sexul, etc); b) factorii de mediu (stagiul de muncă, remunerarea, dotarea cu resurse umane etc); c) factorii de dezvoltare individuală (gradul de pregătire profesională, autorealizarea etc).

Concluzii. Reziliența reprezintă un proces de dezvoltare individuală, ce presupune activarea resurselor cu scopul de a face față adversității. Factorii care influențează reziliența asistenților medicali sunt grupați în trei mari categorii: factorii individuali, factorii de mediu și factorii de dezvoltare individuală.

Victoria BOLOGANORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-2518-3847>

drd., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: viktoriahirjau@gmail.com

**Alimentația și activitatea fizică, factori modificabili
asociați cu sănătatea oaselor***Diet and physical activity, modifiable factors associated with bone health*

Introducere. Alimentația și activitatea fizică sunt teme intens dezbătute în prezent, reprezentând factori de risc comportamentali modificabili care joacă un rol important în apariția multor boli cronice, inclusiv osteoporoza.

Scopul. Studiarea interrelației dintre osteoporoză, alimentație și activitate fizică – ca factori de risc modificabil.

Material și metode. A fost elaborat un chestionar format din 52 de întrebări, în structura căruia au fost incluse două secțiuni dedicate alimentației și activității fizice. Studiul a inclus 200 de pacienți cu diagnostic confirmat de osteoporoză prin metoda DEXA, iar chestionarea s-a desfășurat în perioada 2024–2025.

Rezultate. Analiza răspunsurilor a relevat că 94% dintre respondenți desfășurau activități fizice zilnic, toți menționând sarcini de autoîngrijire și gospodărie. Dintre aceștia, 27% practicau grădinăritul, iar 7% adăugau plimbările la activitățile casnice și de autoîngrijire. Activitățile sportive, precum antrenamentele în sală și înotul, au fost indicate de 3% dintre respondenți, același procent menționând ciclismul. În privința alimentației, toți participanții consumau zilnic fructe și legume, iar săptămânal includeau în dietă nuci, semințe, cereale integrale, carne, produse lactate, pește și ouă. Dintre cei 200 de subiecți chestionați, 94% practicau activități fizice în cadrul rutinei zilnice, iar 6% erau implicați în sport de performanță.

Concluzii. Analiza datelor relevă că majoritatea respondenților cu osteoporoză sunt implicați în activități fizice de rutină, precum sarcini casnice și grădinărit, însă doar un procent mic practică sporturi organizate sau de performanță. De asemenea, alimentația acestora este variată și echilibrată, incluzând zilnic fructe și legume, precum și consum săptămânal de produse esențiale, ceea ce subliniază o preocupare generală pentru un stil de viață sănătos.

Maria ANTON

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4804-7137>

drd., Agenția Națională pentru Sănătate Publică

E-mail: maria.bivol9@gmail.com

Evaluarea rezistenței *P. aeruginosa* și *A. baumannii* la diferite clase de antibiotice în ultimii 10 ani

*Evaluation of *P. aeruginosa* and *A. baumannii* resistance to different classes of antibiotics over the last 10 years*

Introducere. Unii dintre principalii patogeni circulanți în mediul intraspitalicesc sunt bacilii Gram-negativi nefermentativi, fiind responsabili de forme grave ale infecțiilor la pacienții imunocompromiși, asociate adesea cu dispozitive medicale. Principalii reprezentanți ai acestui grup sunt *P. aeruginosa* și *A. baumannii*, care posedă multiple mecanisme de rezistență la antibiotice, diminuând eficacitatea tratamentului.

Scop. Evaluarea tendinței rezistenței la antibiotice a *P. aeruginosa* și *A. baumannii* izolate din diverse biosubstrate clinice în ultimii zece ani.

Material și metode. Studiul este bazat pe revizuirea sistematică a literaturii de specialitate, privind rezistența *P. aeruginosa* și *A. baumannii* la antibiotice, care a inclus 45 articole internaționale, publicate în ultimii 10 ani în baze de date electronice, precum PubMed, Embase și Scopus.

Rezultate. Articolele analizate au inclus 6124 izolate de *P. aeruginosa* și *A. baumannii* responsabile pentru infecții ale tractului urinar, fluxului sabguin, plăgilor și pneumonie, dintre care 4763 izolate au fost identificate ca bacterii rezistente. Prezenta revizuire a arătat că numărul tulpinile de *A. baumannii* multi-rezistente au crescut în ultimii 10 ani. Meta-analiza a relevat indici de rezistență de peste 70% la *A. baumannii* și peste 50% la tulpinile de *P. aeruginosa* la antibioticele testate, inclusiv la cele de importanță critică, precum cefalosporinele, carbapenemele.

Concluzii. Revizuirea a evidențiat natura dinamică a rezistenței la antibiotice, cu identificarea de noi specii bacteriene rezistente și apariția rezistenței la clase noi de antibiotice în ultimul deceniu. Supravegherea continuă, utilizarea rațională a antibioticelor și dezvoltarea opțiunilor alternative de tratament rămân a fi cruciale pentru combaterea RAM.

Ana VÎLCOVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-9739-6378>

drd., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: ana.vilcova1@gmail.com

Alexandru FERDOHLEB

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3290-8139>

dr. hab. șt. med., vicedirector medical IMSP SCR „Timofei Moșneaga”

E-mail: alexandru.ferdohleb@usmf.md

**Chirurgie și sănătate: explorarea riscurilor profesionale
pentru personalul medical**

Surgery and health: exploring professional risks for medical staff

Introducere. Chirurgia nu este doar o artă a vindecării, ci și un domeniu marcat de provocări constante, în care fiecare tăietură, fiecare decizie și fiecare minut de intervenție poartă cu sine o povară semnificativă asupra sănătății celor care o practică. Medicul chirurg, deși văzut adesea ca un erou al meseriei, se confruntă cu o realitate adesea neobservată în sala de operație: un cumul de riscuri profesionale care amenință nu doar performanța sa, ci și bunăstarea fizică și psihică.

Scopul. Analiza riscurile profesionale care afectează sănătatea personalului chirurgical și identificarea măsurilor de prevenire necesare pentru protejarea acestora pe termen lung.

Material și metode. Pentru realizarea acestui scop, a fost utilizată o metodă bazată pe analiza surselor bibliografice și studiilor anterioare relevante, publicate în ultimele două decenii. Studiile selectate au fost extrase din baze de date științifice precum PubMed, Google Scholar, și ScienceDirect.

Rezultate. Analiza surselor bibliografice a evidențiat mai mulți factori de risc care afectează sănătatea personalului chirurgical. Stresul profesional este semnificativ, fiind raportat de 75% dintre studii, iar oboseala cronică este frecventă din cauza programelor lungi de muncă. Expunerea la riscuri infecțioase și problemele ergonomice, cum ar fi durerile musculo-scheletale, sunt și ele prevalente. Aproape 40% dintre chirurghi se confruntă cu sindrom Burnout, depresie sau anxietate, iar stilul de viață nesănătos și lipsa suportului social agravează aceste riscuri. Aceste constatări subliniază necesitatea măsurilor preventive pentru protejarea sănătății personalului chirurgical.

Concluzie. Protejarea sănătății personalului chirurgical necesită un efort colectiv care să implice atât măsuri organizaționale, cât și schimbări individuale pentru a reduce riscurile profesionale. Acest lucru va contribui la o carieră mai sănătoasă și mai durabilă pentru medici, asigurând în același timp siguranța pacienților.

Ecaterina PAVLOVSKI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0385-4805>

dr. șt. med., conf. univ., Catedra de biochimie și biochimie clinică,
USMF „Nicolae Testemițanu”

E-mail: ecaterina.pavlovski@usmf.md

Valeriana PANTEA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8835-6612>

dr. șt. med., cerc. șt. sup., Laboratorul de biochimie,
USMF „Nicolae Testemițanu”

E-mail: valeriana.pantea@usmf.md

Olga TAGADIUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5503-8052>

dr. hab. șt. med., prof.univ., Catedra de biochimie și biochimie clinică,
USMF „N. Testemițanu”

E-mail: olga.tagadiuc@usmf.md

Exosomes in ocular disease

Exosomii în patologia oftalmică

Exosomes, small extracellular vesicles (30–150 nm), function as biochemical messengers in ocular diseases, mediating intercellular communication and reflecting the physiological or pathological state of their originating cells. Secreted by diverse cell types, including epithelial cells, dendritic cells, macrophages, and neurons, they transport bioactive molecules such as proteins (cytokines, VEGF, integrins, enzymes), lipids, nucleic acids (RNA, non-coding RNAs), and metabolites, influencing cellular functions and disease progression.

In ocular pathology, exosomes play critical roles in modulating inflammation, angiogenesis, immune responses, and cell survival. They contribute to the pathophysiology of diseases such as diabetic retinopathy (DR), age-related macular degeneration (AMD), glaucoma, and uveitis. In DR, exosomes from hyperglycemia-exposed retinal cells carry pro-inflammatory cytokines and VEGF, promoting endothelial dysfunction, vascular permeability, and neovascularization, contributing to disease progression. In AMD, characterized by the accumulation of lipids and proteins (drusen) beneath the retinal pigment epithelium (RPE), exosomes facilitate the transport and release of proteins like myosin-9, cathepsin D, HSP70, and cytokeratin, exacerbating RPE degeneration. In glaucoma, exosomes carry proteins such as myocilin, emilin-1, and neuropilin-1, which are associated with increased intraocular pressure and trabecular meshwork dysfunction. In uveitis, an inflammatory condition, exosomes modulate immune responses, potentially mitigating the progression of inflammation and preserving ocular integrity.

Exosomes' stability and ability to carry disease-specific molecular cargo make them promising candidates for non-invasive biomarkers and therapeutic tools. VEGF levels in exosomes, detectable in blood or aqueous humor, may predict proliferative retinopathy onset, enabling early intervention. Their therapeutic potential is being explored in retinal diseases, tumors, and ocular trauma, offering targeted delivery of therapeutic molecules.

Understanding exosomes' biochemical roles in ocular pathology could revolutionize diagnostics and targeted therapies for eye diseases.

Cornelia LAZĂR

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8056-9608>
dr. șt. med., Catedra de biochimie și biochimie clinică,
USMF „N. Testemițanu”
E-mail: cornelia.lazar@usmf.md

Olga TAGADIUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5503-8052>
dr. hab. șt. med., Catedra de biochimie și biochimie clinică,
USMF „N. Testemițanu”
E-mail: olga.tagadiuc@usmf.md

Rolul fageomului intestinal în sănătatea umană

The role of gut phageome in human health

Introducere. În ultimii ani s-a constatat o creștere a interesului cercetătorilor pentru evaluarea rolului bacteriofagilor (BF) asupra sănătății umane, așa cum anumite probleme de sănătate publică, precum rezistența la antibiotice, sau boli gastrointestinale, boala ficatului gras asociată dereglărilor metabolice (MAFLD) necesită o abordare complexă cu identificarea unor căi personalizate de contracarare.

Material și metode. Au fost analizate 28 articole științifice, în acces deschis, din bazele de date Cochrane library și PubMed, din ultimii 2 ani, care prezentau informații relevante la subiectul cercetării, utilizând cuvintele cheie „gut phageome” și „health”. Studiul a fost desfășurat **în cadrul Proiectului** multilateral JPIAMR 22.80013.8007.1M PhageLand.

Rezultate. Fageomul intestinal include BF a căror rol principal este, conform ultimelor date, modularea comunităților bacteriene. Populația de BF este foarte stabilă la indivizii sănătoși pe o perioadă lungă de timp, confirmată prin studii care au relevat faptul că probe prelevate de la același subiect la un interval de un an sunt similare cu cele luate la un interval mai scurt. Efectele pe care BF îl au depinde de tipul acestora, și anume de faptul dacă sunt lizogeni sau litici, ceea

ce poate duce la diferite tipuri de interacțiune cu bacteriile pe care le infectează. S-a sugerat că liza bacteriilor mediată de BF contribuie la inflamația gastrointestinală la pacienții cu boală inflamatorie intestinală, iar acțiunea BF temperați care infectează *Klebsiella* a fost asociată cu epuizarea *Klebsiella species* multirezistente la oameni. *Clostridioides difficile*, responsabile de dezvoltarea infecțiilor recurente, sau bacteriile implicate în dezvoltarea MAFLD, precum *Lactobacillaceae*, au fost ținte în terapia de precizie cu BF, care au arătat rezultate promițătoare, care impun cercetări ulterioare.

Concluzie. BF pot modula bacteriomul, iar continuarea studiilor pentru identificarea strategiilor de abordarea personalizată trebuie să reprezinte un imperativ.

Doina BOBESCU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8824-184X>

Medic oftalmolog, drd., asistent universitar, Catedra de Oftalmologie și Optometrie a Universității de Stat de Medicină și Farmacie „N. Testemițanu”

E-mail: doina.bobescu@usmf.md

The influence of systemic pathologies on the occurrence and evolution of inflammatory glaucoma

Influența patologiilor sistemice asupra apariției și evoluției glaucomului inflamator

Introduction. Glaucoma is an eye condition characterized by increased intraocular pressure (IOP), which can lead to damage to the optic nerve and loss of vision. When talking about uveitic glaucoma, the association with uveal inflammation of the eye is emphasized. Uveal inflammation can cause changes in the drainage of aqueous humor, thereby affecting intraocular pressure. In addition, deposits of inflammatory cells and proteins in the anterior chamber can contribute to the development of glaucoma. Early diagnosis and management of uveitic glaucoma are essential to prevent vision loss. Regular ophthalmological examinations and monitoring of intraocular pressure are recommended for patients with uveitis.

Epidemiology. Uveitic glaucoma is a significant cause of secondary glaucoma. Approximately 30-50% of patients with uveitis may develop glaucoma during the course of the disease. In patients with anterior uveitis, the prevalence of glaucoma is estimated to be between 10% and 30%. In patients with posterior uveitis, the prevalence of glaucoma can reach up to 50%. Uveitic glaucoma can occur at any age, but is more common in young and middle-aged adults. It is

important to note that genetic factors may influence the predisposition to uveitic glaucoma. Some studies suggest that there is an equal distribution between the sexes, but certain types of uveitis, such as autoimmune uveitis, may have a higher prevalence in women.

Discussions. Without proper treatment, uveitic glaucoma can lead to significant vision loss, and approximately 25% of patients develop vision loss of 20/40 or worse. Treatment of uveitic glaucoma can be effective, but response can vary. Studies show that approximately 50-70% of patients are able to control their IOP with antiglaucomatous medications.

Olga CARA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5111-5535>

drd., Școala doctorală Științe medicale, Departamentul Medicină Preventivă,
Disciplina de Epidemiologie, USMF „N. Testemițanu”, Institutul Oncologic

E-mail: cara.olea999@gmail.com; caraolga.usmf@gmail.com

Aspecte epidemiologice ale infecțiilor asociate asistenței medicale la pacienții cu profil oncologic

*Epidemiology aspects of healthcare-associated infections
in oncological patients*

Introducere. Infecțiile asociate asistenței medicale (IAAM) sunt o povară economică importantă pentru resursele limitate din domeniul sănătății.

Conform rapoartelor OMS, IAAM reprezintă una dintre cele mai frecvente evenimente adverse în domeniul sănătății și o problemă majoră de sănătate publică cu un impact asupra morbidității, mortalității și calității vieții.

Scopul lucrării. Revizuirea literaturii disponibile de specialitate privind aspectele epidemiologice ale IAAM la pacienții cu profil oncologic, precum și măsurile de prevenire a IAAM și strategii eficiente de reducere a acestor infecții în rândul pacienților cu cancer.

Material și metode. Cercetarea a fost concentrată pe o analiză detaliată a literaturii existente, utilizând principalele baze de date academice precum PubMed, ScienceDirect (Elsevier), WHO și Google Academic.

Rezultate. Conform studiilor recente cu privire la frecvența IAAM, a fost identificat raportarea prevalenței comune de aproximativ 12,9% în regiunea OMS Asia de Sud-Est, 9,7% în regiunea Pacificului de Vest al OMS, 12,5% în Regiunea OMS a Mediteranei de Est, 27% în Regiunea OMS Africană, 8,0% în 28 Europa Țările Uniunii/Spațiul Economic European (UE/SEE) și trei țări din Balcanii de Vest, 9,6% în OMS Regiunea Americilor, 3,2% în Statele Unite

ale Americii (SUA) și 7,9% în Canada. Potrivit studiului Centrului Oncologic din Western China (2020), 1008 pacienți au dezvoltat IAAM în timpul spitalizării, cu tulpini MDR detectate la 257 de pacienți. Infecțiile cele mai frecvente raportate au fost: 38,1% – infecția tractului urinar, 26,8% – infecția tractului respirator și infecția fluxului sânguin a constituit 12,5%. Printre microorganismele ce au provocat achiziționarea infecției nosocomiale se enumeră Enterobacteriaceae producătoare de β -lactamaze cu spectru extins – 72,8%, *Acinetobacter baumannii* – 11,7% și *Stenotrophomonas maltophilia* – 6,2%. Astfel, cercetătorii din China au concluzionat că fumatul în antecedente, istoricul de perfuzie intrapleurală/abdominală în decurs de 30 de zile, prezența unui cateter urinar permanent, spitalizarea prelungită și nivelul hemoglobinei au fost factori independenți pentru mortalitatea în spitalul inclus în cercetare. Din sinteza mai multor studii bazate pe dovezi, au fost identificați factorii de risc independenți pentru riscul de deces, enumerând șocul septic, ventilația mecanică, hipoproteinemie, malnutriția, tratamentul antimicrobian inadecvat pe fundalul MDR.

Concluzii. Dezvoltarea unor strategii de management mai eficiente pentru prevenirea și controlul IAAM la pacienții cu cancer reprezintă o nevoie urgentă de sănătate publică.

Irina BĂICEAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-3007-1168>

studentă, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: irina.gusan99@gmail.com

Elena CIOBANU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8969-922X>

dr., conf. univ., Disciplina de igienă, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: elena.ciobanu@usmf.md

**Evaluarea cunoștințelor, atitudinilor și practicilor
privind osteoporoza în rândul mediciniștilor**
*Assessment of knowledge, attitude and practice
of osteoporosis among medical students*

Introducere. Osteoporoza este definită ca o scădere proporțională atât a mineralelor osoase, cât și a matricei osoase. Aceasta este o tulburare comună legată de vârstă, care contribuie în mare măsură la fracturi. Modificările în metabolismul osos care apar odată cu îmbătrânirea produc consecințe asupra sănătății, inclusiv modificare fizică și mortalitate crescută. Osteoporoza este o amenințare

majoră pentru persoanele în vârstă, la care riscul de fractură crește odată cu îmbătrânirea continuă a populației

Scop. Evaluarea cunoștințelor, atitudinii și practicii privind osteoporoza în rândul mediciniștilor pentru consolidarea pregătirii clinice și promovarea prevenției eficiente.

Material și metode. Studiul a inclus 72 de studenți, iar datele demografice au fost auto-raportate. Cercetarea a utilizat analiza calitativă a literaturii de specialitate și chestionarea prin metodologia KAP pentru evaluarea cunoștințelor, atitudinilor și practicilor legate de osteoporoza. Instrumentul principal de evaluare a fost chestionarul OKAT, adaptat pentru a include 19 itemi care au măsurat cunoștințele, atitudinile și practicile participanților.

Rezultate. Rezultatele chestionarului au evidențiat că 97% dintre participanți știau că osteoporoza crește riscul de fracturi osoase, însă doar 25% cunoșteau că aceasta este asimptomatică până la fracturi. Doar 19,4% au recunoscut importanța unei mase osoase mari în copilărie pentru prevenirea osteoporozei, iar 63,9% au identificat fumatul ca factor de risc. Majoritatea știau că osteoporoza afectează mai frecvent femeile, iar 77,8% au indicat corect istoricul familial ca factor de risc. Aproape 64% au recunoscut sardinele și broccoli ca surse bune de calciu pentru cei ce evită lactatele, iar 36,1% au știut efectele negative ale alcoolului asupra oaselor. Doar 2,8% dintre participanți erau conștienți de limitările tratamentelor pentru osteoporoza în Republica Moldova, iar 8,3% de lipsa campaniilor de prevenție.

Concluzii. Rezultatele au indicat că participanții au răspuns corect la peste 60% dintre întrebări, ceea ce presupune că sunt informați despre osteoporoza. Rezultatele cercetării subliniază necesitatea educației suplimentare în prevenirea și tratarea osteoporozei.

Olga MACAGONOVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4414-3196>

cercetător științific, dr. șt. med., Laboratorul de Inginerie Tisulară
și Culturi Celulare, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: olga.macagonova@usmf.md

Adrian COCIUG

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5878-0239>

specialist de prelevarea și procesarea grefelor,
Banca de țesuturi și celule umane, dr. șt. med.

E-mail: adriancociug77@gmail.com

Tatiana ȚĂRĂLUNGĂ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8069-4975>

cercetător științific, Laboratorul de Inginerie Tisulară și Culturi Celulare,
USMF „N. Testemițanu

E-mail: tatiana.taralunga@usmf.md

Tudor BRANIȘTE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6043-4642>

cercetător științific, dr., Centrul Național de Studiu și Testare a Materialelor,
Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: tudor.braniste@cnstm.utm.md

Viorel NACU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2274-9912>

dr. hab. șt. med., profesor, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie
„N. Testemițanu”, șef, Banca de țesuturi și celule umane

E-mail: viorel.nacu@usmf.md

Modificarea suprafeții dermului în procesul de decelularizare

Dermis surface modification in decelularisation procedure

Introducere. Ingineria țesuturilor a evoluat de-a lungul timpului prin dezvoltarea matricelor de biopolimeri care au capacitatea de a favoriza adeziunea și proliferarea celulelor *in vitro* și *in vivo*. Modificarea suprafeței materialului biologic are o mare influență asupra biocompatibilității și funcționalității matricei. Dermul este o structură fibroasă compusă din collagen, fibre elastice și alte componente extracelulare, inclusiv vase de sânge și limfatice, terminații nervoase, foliculi de păr și glande. Prin deepitelizarea și decelularizarea dermei se obține o matrice acelulară bioactivă, izolată de epidermă și hipoderm, care are proprietăți tisulare mecanice bune, activitate regenerativă și este potrivită pentru aderența, proliferarea și diferențierea celulară. În ultimii ani, matricea extracelulară a dermei a fost utilizată pe scară largă în reconstrucția pielii deteriorate.

Scopul. Acest studiu discută tehnici de modificare a suprafeței dermice pentru a optimiza și îmbunătăți performanța biomaterialelor derivate din piele, absorbția și sedimentarea proteinelor, formularea și combinarea medicamentelor și regenerarea defectelor tisulare.

Materiale și metode. Materialul de studiu a fost piele de porc tratată prin metode fizico-chimice în scopul îndepărtării tuturor celulelor epidermice, dermice și obținerea matricii bioactive transformate în biomateriale de diferite forme prin inginerie tisulară.

Rezultate. S-au obținut biomateriale neimunogene, biocompatibile și biodegradabile cu păstrarea matricii dermice bioactive rămase, modificându-se forma pentru a îmbunătăți activitatea biologică a celulelor de la suprafața materialului, optimizând porozitatea și rezistența, fără a modifica integritatea și proprietățile fizice ale materialului. Structura scheletului general al materialului satisface necesitățile de îngrijire a pielii, adaptarea la defecte tisulare și regenerarea plăgilor.

Concluzie. Combinația optimă a metodelor de decelularizare și deepitelizare asigură îmbunătățirea suprafeței dermice pentru utilizarea în medicina regenerativă.

* Studiu finanțat de ANCD prin programul de proiecte pentru Tineri cercetători „Elaborarea pansamentelor biologice pentru regenerarea plăgilor cutanate prin ingineria tisulară”, nr. 23.70105.8007.02T. și proiectul instituțional „Dezvoltarea matricelor tridimensionale din structurile biologice pentru tratarea defectelor tisulare critice” Nr. 08020.

Victoria BABCINETCHI

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-4238-1795>

Medic farmacolog clinician, master în Sănătate Publică,

IMSP SCR „Timofei Moșneaga”

E-mail: victoria.babcinetchi@gmail.com

Alina TIMOTIN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6547-9823>

dr. șt. econ., asist.univ., Școala de Management în Sănătate Publică,

USMF „N. Testemițanu”

E-mail: alina.timotin@usmf.md

Automedicația ca problemă de sănătate publică în Republica Moldova

Self-medication as a public health problem in the Republic of Moldova

Automedicația reprezintă o componentă esențială a autoîngrijirii, contribuind la menținerea sănătății, prevenirea și tratamentul afecțiunilor. Conform OMS, aceasta reprezintă practica prin care o persoană utilizează medicamente pentru a trata simptome sau tulburări pe care le recunoaște singură, fără a consulta un medic sau a avea o prescripție medicală prealabilă. Studiul, desfășurat în noiembrie 2023 – martie 2024, a avut un design descriptiv, mixt. Pe lângă analiza literaturii, au fost explorate opiniile factorilor de decizie prin 4 interviuri în profunzime și chestionați 346 de medici de familie din Republica Moldova, în scopul studierii automedicației ca problemă de sănătate publică la nivel național.

Automedicația iresponsabilă poate avea consecințe semnificative, inclusiv creșterea incidenței bolilor, dezvoltarea rezistenței la antibiotice și costuri excesive pentru sistemul de sănătate. Factorii de decizie au menționat ca principal risc al automedicației agravarea stării pacientului, urmată de rezistența la antibiotice și întârzierea diagnosticului. Aceleași riscuri au fost confirmate și de medicii de familie, care au menționat că se confruntă frecvent cu pacienți care practică automedicația. Studiul a relevat că există imperfecțiuni în respectarea reglementărilor privind eliberarea medicamentelor pe baza de prescripție medicală. Pentru reducerea riscurilor, medicii de familie, în proporție de 88,2% susțin că ar fi necesar un control mai riguros al eliberării medicamentelor, iar 92,5% au subliniat și necesitatea unei colaborări mai strânse cu farmaciștii. Fapt confirmat și de liderii de opinie, care au subliniat necesitatea îmbunătățirii comunicării dintre medici și farmaciști, inclusiv în situații concrete de consiliere a pacientului.

Studiul relevă necesitatea unei abordări interdisciplinare și reglementate a automedicației și importanța măsurilor suplimentare pentru prevenirea riscurilor, fiind necesare cercetări suplimentare pentru a evalua impactul automedicației în Republica Moldova.

Iulianna LUPAȘCO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1282-5080>

dr. hab.șt.med., cercetător științific principal.

șef Laboratorul de Gastroenterologie, USMF „N. Testemițanu”, Chișinău

E-mail: labgastroenterologie@usmf.md

Daniella LUPAȘCO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1876-6322>

Cercetător științific-stagiar la USMF „N. Testemițanu”

Laboratorul de Gastroenterologie, USMF „N. Testemițanu”, Chișinău

E-mail: daniella.lupasco@gmail.com

Elena BEREZOVSCAIA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0360-745X>

Cercetător științific, Laborator de gastroenterologie USMF „N. Testemițanu”

E-mail: elenaberezovskaia69@gmail.com

Fenotipul alimentar caracteristic pentru pacienți cu boala hepatică steatozică metabolic asociată cu disfuncții metabolice

Characteristic nutritional phenotype for patients with steatotic liver disease associated with metabolic dysfunctions

Introducere. Boala hepatică steatozică metabolic asociată (BHSMA) prezintă un interes deosebit datorită prevalenței lor ridicate, manifestărilor clinice nespecifice și progresiei spre forme mai severe, de exemplu, cu formare ulterioară de fibroză, cu transformare în ciroză hepatică cu posibilă dezvoltare a hepatocarcinomului.

Scopul. Evaluarea regimului și compoziției alimentare cu elaborarea fenotipului alimentar specific pentru pacienți cu BHSMA.

Material și metode. Au fost examinați pacienți adulți cu BHSMA – 81 de pacienți, bărbați 41 și 40 femei, cu vârsta medie de 52,19±1,39, talia medie de 1,7±0,01, masa corporală medie de 88,65±1,72 și IMC de 30,78±0,57.

Rezultatele obținute. În cadrul evaluării a fost evidențiat fenotipul nutrițional a pacienților cu BHSMA: prânzul este cel mai voluminos comparativ cu alte mese, ($\approx \frac{1}{2}$ de pacienți) după care urmează cina (la $\frac{1}{3}$ de pacienți); consumul produselor de carne (diferit) – zilnic și săptămânal ($\approx \frac{1}{4}$ de pacienți); consumul săptămânal a produselor lactate mai pronunțat fiind de 2-3 ori/săptămână ($\approx \frac{1}{2}$ de pacienți); un consum săptămânal mai mare de ouă – de la 2-3 ouă $\approx$ la $\frac{1}{2}$ de pacienți și până la 4-7 ouă ($\approx \frac{1}{4}$ de pacienți); consumul de pâine și produselor făinoase – pâine albă aproximativ la $\frac{1}{4}$ de pacienți; dorința de a servi ceva dulce cu o frecvență de 1 dată a fost evidențiată la aproximativ $\frac{1}{4}$ pacienți, sau 2 ori pe săptămână ($\approx \frac{1}{3}$ de pacienți); consumul de fructe și legume proaspete mai

evidențiat cu o frecvență zilnică indiferent de sezon; obiceiul de a săra bucatele a fost evidențiat $\approx$ la 1/3 de pacienți; privind consumul de produse obținute prin fermentare și anume murăturile, este accentuat consumul zilnic; $\approx$ 1/6 de pacienți consumă apă carbogazificată; compot de fructe consumă $\approx$ 1/3 de pacienți.

Concluzii. Evaluarea fenotipului alimentar la pacienți cu BHSMA va ajuta specialiștilor din domeniu în corecția regimului alimentar, ca o parte integrală a managementului contemporan.

* Lucrarea a fost elaborată în cadrul cercetării „Interacțiuni metabolice, nutriționale și psihosociale în boala ficatului steatozic asociată disfuncției metabolice, rolul principiilor bioetice în managementul bolnavilor”.

Natalia RUSEVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-3357-5917>

student în anul VI, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: na.ruseva96@mail.ru

Cristina TICOT

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-1952-5056>

Medic gastroenterolog AMT Botanica

E-mail: cristinaticot@gmail.com

Valentina IORGA-PARVAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-7319-9487>

Medic rezident Disciplina Gastroenterologie, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: iorgavalentinausmf@gmail.com

Doina MIHAILOV

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-6887-9758>

Medic internist Spitalul Raional Ialoveni

E-mail: mihailov.doina91@gmail.com

Alina JUCOV

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0372-818X>

dr. în științe medicale, asistent universitar, Disciplina Gastroenterologie

USMF „N. Testemițanu”

E-mail: alina.jucov@usmf.md

Dilemele tratamentului actual al hepatitei cronice virale Delta

The Dilemmas of the Current Treatment of Chronic Viral Hepatitis Delta

Infecția cu virusul hepatitei D (VHD) este forma cea mai gravă de hepatită virală, având o evoluție rapidă și fiind asociată cu un risc mult mai mare de ciroză hepatică și cancer hepatic. În prezent, nu există tratamente aprobate pentru VHD, iar gestionarea acestei infecții reprezintă o provocare la nivel global. Cu

toate acestea, cercetările recente au adus progrese, iar mai multe terapii antivirale sunt în evaluare, având potențialul de a deveni opțiuni de tratament în viitor.

Scopul studiului. Evaluarea stării actuale a managementului terapeutic al VHD, pe baza literaturii științifice recente. În vederea atingerii acestui obiectiv, am realizat o revizuire a literaturii între anii 2014 și 2024, utilizând resursele bibliografice disponibile precum și articolele din revistele de specialitate accesibile prin baza de date MEDLINE, accesând motoarele de căutare PubMed, MedScape și Hinari.

Deși există medicamente antivirale pentru tratamentul hepatitei cronice virale B, medicamentele care vizează specific VHD, cum ar fi bulevirtida, nu sunt disponibile în Republica Moldova. Terapia cu interferoni este recomandată în continuare, dar efectele secundare pot face ca aceasta să nu fie o opțiune pentru toți pacienții. În cazurile de boală hepatică avansată, transplantul de ficat rămâne singura soluție.

În concluzie, deși există dificultăți în gestionarea infecției cu VHD în Republica Moldova, cum ar fi diagnosticarea tardivă în zonele rurale, lipsa adresării din partea pacienților și accesul limitat la tratament antiviral, există totuși șanse de îmbunătățire. Pașii importanți pentru progres sunt creșterea educației și conștientizării în rândul populației. În viitor, Republica Moldova ar putea beneficia de colaborări internaționale pentru dezvoltarea unor terapii antivirale care ar oferi soluții pacienților cu VHD din Republica Moldova.

Tatiana GHELMICI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6566-2943>

Cercetător științific, Laboratorul de Gastroenterologie, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: glmtt14@gmail.com

Iulianna LUPAȘCO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1282-5080>

dr. hab. șt. med., cercetător științific principal

Laboratorul de Gastroenterologie, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: labgastroenterologie@usmf.md

Daniella LUPAȘCO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1876-6322>

cercetător științific-stagiar la USMF „N. Testemițanu”, Laboratorul de Gastroenterologie, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: daniella.lupasco@gmail.com

Deregări morfofuncționale ale trombocitelor la pacienții obezi cu hepatopatii cronice cu boală COVID-19

Structural and functional changes of platelets in overweight patients with chronic hepatopathies with COVID-19 disease

COVID-19 a fost recunoscut ca o boală inflamatorie sistemică care provoacă anomalii semnificative în sistemul hemostatic. Au fost evidențiate modificări pronunțate în structura morfofuncțională a trombocitelor circulante (Trc) afectate de SARS-Cov-2.

Scopul. Evaluarea modificărilor morfologice ale Trc induse de SARS-CoV-2 la pacienții obezi cu hepatopatii cronice (Hep.cr): cu investigarea albuminei serice (Alb), valorilor indicelui volumului plachetar mediu (MPV) în faza acută a bolii.

Material și metode. Au fost examinați retrospectiv fișele a 44 pacienți (pț): bărbați 27 (61,62%), femei 17 (38,8%). Vârsta medie-55,16±4,5 ani, au fost împărțiți în 4 loturi(lot): lot.I n= 9 pț cu indicelui masei corporale(IMC) 30-34,9, lot.II n= 8 pț cu IMC 35-39,9, lot.III n=10 pț.cu IMC >40, lot.IV n=17 pț, a servit lotul de comparație (LC), a inclus pacienții normoponderali cu COVID-19.

Rezultatele obținute. Studiul a evidențiat un nivel scăzut de **Tr** în lot.III - **183±3010³/ul** $p \leq 0,001$, în lot.II - **199±16 10³/ul** $p \leq 0,001$, în lot.I - **282±32 10³/ul** $p \leq 0,05$ comparativ cu LC - **238,7±40 10³/ul**. **MPV** în lot.I 10±0,5 fL $p \leq 0,005$, în lot.II - 10,86±0,3 fL $p \leq 0,001$ și în lot.III - 11,35±0,3fL $p \leq 0,001$ în comparație cu LC - 8,6±0,2(fL). Alb la pț din lot.III-30,4±2,6g/l, $p \leq 0,01$, în lot.II - 33,3±2,3 g/l, $p \leq 0,0$, în lot.I - 35,2±2,3g/l, $p \leq 0,01$, comparativ cu LC - 31,4±2,6 g/l.

Concluzie:

1. La pacienții din lotul cu obezitate grad sever cu $IMC > 40$, a fost depistat un număr mai redus de trombocite, versus pacienții din alte loturi.

2. Evaluarea trombocitelor și indicelui mediu al volumului plachetar concomitent cu albumina serică pot servi, ca indice ale sistemului de hemostază în faza acută și poate permite diagnosticarea mai precoce a cazurilor severe de COVID-19 la pacienți obezi cu hepatopatii cronice.

3. Pacienții obezi cu hepatopatii cronice și cu COVID-19 reprezintă un grup cu risc major de dereglări hemostatice.

* Lucrarea a fost elaborată în cadrul cercetării „Interacțiuni metabolice, nutriționale și psihosociale în boala ficatului steatozic asociată disfuncției metabolice, rolul principiilor bioetice în managementul bolnavilor”.

Liudmila GOLOVATIUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5570-625X>,

cercetător științific, Laboratorul de Gastroenterologie USMF „N. Testemitanu”

E-mail: golovatiuc@mail.ru

Iulianna LUPAȘCO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1282-5080>,

dr. hab.șt.med, cercetător științific principal, Laboratorul de Gastroenterologie USMF „N. Testemitanu”

E-mail: labgastroenterologie@usmf.md

Inna VENGHER

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9702-1059>

dr. șt. med. cercetător științific coordonator, Laboratorul de Gastroenterologie USMF „N. Testemitanu”

E-mail: inna.vengher@gmail.com

Elena BEREZOVSICAIA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0360-745X>

Cercetător științific, Laboratorul de Gastroenterologie USMF „N. Testemitanu”

E-mail: berezovskaia69@mail.ru

Metode de evaluare a țesutului adipos la pacienții cu hepatopatie cronică

Methods of adipose tissue evaluation in patients with chronic hepatopathies

Excesul de greutate corporală prezintă o problemă majoră a sănătății mondiale. Obezitatea și distribuția țesutului adipos în special la nivel visceral sunt puternic asociate cu dezvoltarea bolilor metabolice asociate.

Scopul studiului. Evaluarea țesutului adipos la pacienții obezi cu hepatopatie cronică.

Materiale și metode. Au fost examinați 591 de pacienți cu hepatopatie cronică. S-au format 3 loturi: lot.I - 177 pacienți cu IMC <25, lot.II - 228 pacienți cu IMC 25-30, lot.III - 186 pacienți cu IMC >30. Au fost studiate: IMC, circumferința taliei (Ct), % de grăsime corporală și conținutul de grăsime viscerală (CGV).

Rezultate. Cea mai mare Ct a taliei - $112,23 \pm 0,82$ cm a fost identificată la pacienții din lot.III, cu scădere în lot.II - $99,32 \pm 0,61$ cm, și cea mai mică valoare a fost observată la lot.I - $89,62 \pm 0,73$ cm ($p_{III/II} < 0,001$; $p_{II/I} < 0,001$).

Cel mai mare % de grăsime $39,16 \pm 0,72\%$ a fost observat în lot.III, în lot.II această cifră a fost - $31,48 \pm 0,69\%$, iar în lot.I - $24,55 \pm 0,75\%$ ($p_{III/II} < 0,001$; $p_{II/I} < 0,001$).

Cele mai mari valori medii ale CGV - $15,19 \pm 0,39\%$ au fost observate în lot.III, cu diminuarea în lot.II - $10,63 \pm 0,25\%$, iar cele mai mici rate - $7,46 \pm 0,27\%$ au fost observate în lot.I ($p_{III/II} < 0,001$; $p_{II/I} < 0,001$).

Concluzii:

1. Excesul de greutate corporală prezintă o preocupare majoră pentru sănătatea umană.

2. Evaluarea țesutului adipos cu aprecierea % de grăsime corporală și conținutului de grăsime viscerală la pacienții obezi cu hepatopatie cronică are un rol important în managementul tratamentul individualizat.

* Lucrarea a fost elaborată în cadrul cercetării „Interacțiuni metabolice, nutriționale și psihosociale în boala ficatului steatozic asociată disfuncției metabolice, rolul principiilor bioetice în managementul bolnavilor”.

Iulianna LUPAȘCO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1282-5080>

dr. hab. șt. med., cercetător științific principal

șef Laboratorul de Gastroenterologie, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: labgastroenterologie@usmf.md

Daniella LUPAȘCO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1876-6322>

Cercetător științific-stagiar la USMF „N. Testemițanu”

Laboratorul de Gastroenterologie, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: daniella.lupasco@gmail.com

Elena BEREZOVSCAIA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0360-745X>

Cercetător științific, Laborator de gastroenterologie USMF „N. Testemițanu”

E-mail: elenaberezovskaia69@gmail.com

Fenotipul alimentar caracteristic pentru pacienți cu boala hepatică steatozică metabolic asociată cu disfuncții metabolice

Characteristic nutritional phenotype for patients with steatotic liver disease associated with metabolic dysfunctions

Introducere. Boala hepatică steatozică metabolic asociată (BHSMA) prezintă un interes deosebit datorită prevalenței lor ridicate, manifestărilor clinice nespecifice și progresiei spre forme mai severe, de exemplu, cu formare ulterioară de fibroză, cu transformare în ciroză hepatică cu posibilă dezvoltare a hepatocarcinomului.

Scopul. Evaluarea regimului și compoziției alimentare cu elaborarea fenotipului alimentar specific pentru pacienți cu BHSMA.

Material și metode. Au fost examinați pacienți adulți cu BHSMA - 81 de pacienți, bărbați 41 și 40 femei, cu vârsta medie de $52,19 \pm 1,39$, talia medie de $1,7 \pm 0,01$, masa corporală medie de $88,65 \pm 1,72$ și IMC de $30,78 \pm 0,57$.

Rezultatele obținute. În cadrul evaluării a fost evidențiat fenotipul nutrițional a pacienților cu BHSMA: prânzul este cel mai voluminos comparativ cu alte mese, ($\approx \frac{1}{2}$ de pacienți) după care urmează cina (la $\frac{1}{3}$ de pacienți); consumul produselor de carne (diferit) - zilnic și săptămânal ($\approx$ la $\frac{1}{4}$ de pacienți); consumul săptămânal a produselor lactate mai pronunțat fiind de 2-3 ori/săptămână ($\approx$ la $\frac{1}{2}$ de pacienți); un consum săptămânal mai mare de ouă - de la 2-3 ouă $\approx$ la $\frac{1}{2}$ de pacienți și până la 4-7 ouă ($\approx$ la $\frac{1}{4}$ de pacienți); consumul de pâine și produselor făinoase - pâine albă aproximativ la $\frac{1}{4}$ de pacienți; dorința de a servi ceva dulce cu o frecvență de 1 dată a fost evidențiată la aproximativ $\frac{1}{4}$ pacienți, sau 2 ori pe săptămână ($\approx \frac{1}{3}$ de pacienți); consumul de fructe și legume

proaspete mai evidențiat cu o frecvență zilnică indiferent de sezon; obiceiul de a săra bucatele a fost evidențiat $\approx$ la 1/3 de pacienți; privind consumul de produse obținute prin fermentare și anume murăturile, este accentuat consumul zilnic; $\approx$ 1/6 de pacienți consumă apă carbogazificată; compot de fructe consumă $\approx$ 1/3 de pacienți.

Concluzii. Evaluarea fenotipului alimentar la pacienți cu BHSMA va ajuta specialiștilor din domeniu în corecția regimului alimentar, ca o parte integrală a managementului contemporan.

* Lucrarea a fost elaborată în cadrul cercetării „Interacțiuni metabolice, nutriționale și psihosociale în boala ficatului steatozic asociată disfuncției metabolice, rolul principiilor bioetice în managementul bolnavilor”.

Angela BABUCI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0305-1279>

dr. șt. med., asist. univ., Catedra de anatomie și anatomie clinică,
USMF „N. Testemițanu”

E-mail: angela.babuci@usmf.md

Zinovia ZORINA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0749-6083>

dr. șt. med., conf. univ., Catedra de anatomie și anatomie clinică,
USMF „N. Testemițanu”

E-mail: zinovia.zorina@usmf.md

Variabilitatea și particularitățile trunchiului nervului facial

Variability and specific features of the facial nerve trunk

Nervul facial (NF) se caracterizează printr-un grad înalt de susceptibilitate la diverși factori nocivi precum: virusurile, bacteriile, tumorile parotidiene, schwanoamele vestibulare și faciale, maladiile somatice, uneori însă, pareza facială este idiopatică sau are așa-numita origine „*a frigore*”. Disecția anatomică efectuată în cadrul Catedrei de anatomie și anatomie clinică a USMF „Nicolae Testemițanu” pe 75 de hemifețe formolizate de adulți a pus în evidență un șir de variante și particularități morfologice ale trunchiului nervului facial (TNF). O particularitate importantă în aspect aplicativ, descrisă pentru prima dată de noi, ține de traiectul TNF pe segmentul premandibular, care a prezentat 3 variante de traiect: descendent, orizontal și ascendent. Atât la femei (F), cât și la bărbați (B) au fost determinate toate variantele de traiect. Astfel raportul F/B al traiectului descendent al TNF a fost de 87,4/69,5%; TNF orizontal – 6,3/11,9% și TNF ascendent – 6,3/10,2%. Pe criteriul lateralității dreapta/stânga TNF descendent a avut o pondere de 62,9/82,5%; TNF orizontal – 11,4/10,0% și TNF ascendent – 11,4/7,5%; $p=0,07$. TNF descendent a

prevalat la toate cele 3 tipuri cefalometrice. La mezocefali au fost prezente toate variantele de traiect: TNF descendent (70,6%), TNF orizontal (12,1%), TNF ascendent (12,1%). La brahicefali a fost înregistrat doar traiectul descendent al TNF. La dolicocefali s-a determinat TNF descendent (66,7%) și TNF orizontal (11,1%). Ramurile primare au deviat de la TNF sub formă de: bifurcare (84,0%), trifurcare (6,6%), quadrifurcare (2,7%), pentafulurcare (4,0%) și hexafulurcare (2,7%). În toate cazurile de trifurcare TNF a fost descendent, fiind depistat la mezocefali, doar pe stângă, F au reprezentat 5,3%, iar B – 1,3%. Quadrifurcarea a fost remarcată în 2,7%, la bărbații mezocefali și brahicefali, traiectul TNF fiind descendent. Pentafulurcarea a fost prezentă doar la bărbații mezocefali, dintre care în 2,7% pe stânga și 1,3% pe dreapta, cu TNF descendent. Hexafulurcarea a fost stabilită bilateral, la mezocefalii ambelor sexe în 2,7%, TNF fiind ascendent. În 6,6% din cazuri, toate prezente la bărbați din partea dreaptă, au fost determinate variante numerice ale TNF, dintre care în 5,3% cazuri TNF a fost dublu și în 1,3% triplu. Astfel, conchidem că traiectul, tipul dividerii și numărul de TNF este variabil în dependență de gen, lateralitate și tip cefalometric.

Sergiu HACINA

ing. chim., Departamentul de Inginerie Organică, Biochimică și Alimentară,
FICPM „Cristofor Simionescu”

E-mail: hacina999@gmail.com

Anca Mihaela MOCANU

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-2632-6056>

dr. ing., conf. univ., Departamentul de Inginerie Organică, Biochimică și Alimentară,
FICPM „Cristofor Simionescu”

E-mail: anca-mihaela.mocanu@academic.tuiasi.ro

Elaborarea gelului anestezic pe bază de lidocaină și uleiuri esențiale

Development of anesthetic gel based on lidocaine and essential oils

Această cercetare dezvoltă și caracterizează un gel anestezic pe bază de lidocaină, ulei esențial de mentă și ulei de gălbenele, având ca scop crearea unei alternative eficiente și sigure pentru aplicare topică. Lidocaina este un anestezic local de sinteză cu acțiune rapidă, uleiul esențial de mentă este cunoscut pentru efectele sale analgezice și răcoritoare, iar uleiul de gălbenele are proprietăți calmante și regeneratoare asupra pielii. Prin utilizarea hidrogelurilor ca sistem de eliberare controlată, gelul obținut oferă beneficii precum hidratarea pielii, un efect de răcorire și o eliberare prelungită a substanțelor active.

Metodologia de lucru a inclus prepararea gelului prin dispersarea carbopolului 940 în apă, ajustarea pH-ului cu hidroxid de sodiu și omogenizarea excipienților. Hidratarea carbopolului este un pas esențial în formarea rețelei de gel, care, după neutralizare, își crește vâscozitatea și stabilitatea. Pentru îmbunătățirea flexibilității și reducerea uscării pielii, s-a utilizat glicerolul ca plastifiant și agent hidratant.

Caracterizarea gelului s-a realizat prin spectroscopie FT-IR, reometrie și analize termice (DSC și TG/DTG). Spectroscopia FT-IR a confirmat prezența și integrarea eficientă a lidocainei și uleiurilor esențiale în matricea gelului, demonstrând interacțiuni sinergice ce contribuie la efectele anestezice și calmante. Analiza termică a indicat o stabilitate ridicată, menținând proprietățile produsului chiar și în condiții variate de temperatură. Studiile reologice au evidențiat o vâscozitate optimă și un comportament tixotropic adecvat, asigurând o aplicare ușoară și omogenă.

Aceste rezultate confirmă faptul că gelul propus are un profil promițător pentru utilizarea în aplicații clinice și terapeutice. Studiile viitoare vor urmări optimizarea formulei prin modificarea formatorului de gel, diversificarea substanțelor active și extinderea testelor clinice pentru validarea eficacității și siguranței produsului.

Mihaela ȘALARIU

dr. ing., prof. postuniv., Specializarea Textile-Pielărie, Colegiul Tehnic „Ion Holban”

E-mail: miha.hritcu@yahoo.com

Anca Mihaela MOCANU

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-2632-6056>

dr. ing., conf. univ., Departamentul de Inginerie Organică, Biochimică și Alimentară, FICPM „Cristofor Simionescu”

E-mail: anca-mihaela.mocanu@academic.tuiasi.ro

Soluții controlate și eficiente privind îmbunătățirea calității vieții prin proiectarea unui plasture terapeutic transdermic cu principii active naturale pentru tratarea afecțiunilor cutanate alergice

Controlled and effective solutions to improve quality of life by designing a transdermal therapeutic patch with natural active ingredients to treat allergic skin conditions

Cercetările efectuate au propus soluții inovatoare pentru prevenirea complicațiilor și a disconfortului sever asociat afecțiunilor cutanate alergice, vizând îmbunătățirea calității vieții. Unul dintre obiectivele principale ale cercetării a

fost proiectarea unui plastru terapeutic transdermic, cu suport textil biofuncțional, care să elibereze controlat principii active naturale precum mentolul și propolisul. Aceste substanțe sunt deja cunoscute pentru proprietățile lor terapeutice în tratamentele afecțiunilor cutanate. Prin această abordare, se urmărește evitarea administrării clasice de medicamente, oferind o soluție naturală, eficientă și confortabilă. Plasturii sunt concepuți pentru a elibera substanțele active în mod controlat, direct în piele, prin porii epidermici, ceea ce permite o absorbție rapidă și eficientă.

În cadrul cercetării, au fost efectuate experimente privind alegerea și tratamentul suportului textil. Ulterior, principiile active au fost incluse pe suprafața acestui suport textil utilizând un produs ciclodextrinic, care formează compuși de incluziune cu substanțele active, permițând eliberarea lor controlată pe piele.

Analizele experimentale au confirmat formarea compușilor de incluziune și au arătat că procesul de aplicare nu modifică semnificativ morfologia suportului textil. Astfel, prin analiza SEM și EDX, s-a demonstrat prezența azotului, specific compușilor de incluziune, în probele tratate cu principii active, iar modificările chimice ale probelor au fost confirmate și prin spectroscopie FT-IR. De asemenea, analiza termogravimetrică (TGA-DTG) a evidențiat stabilitatea complexului de incluziune, fără variații semnificative în temperatura de descompunere.

Aceste cercetări au demonstrat fezabilitatea utilizării plastrului terapeutic transdermic, cu eliberare controlată ale substanțelor active naturale, ca soluție inovativă și eficientă pentru tratamentele afecțiunilor cutanate, având avantajul de a înlocui metodele tradiționale de administrare.

Svetlana MELNIC

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-9507-582X>

dr. în științe medicale, asistent universitar, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: svetlana.melnic@usmf.md

Diana UNCUTA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8172-2854>

șef catedră, dr. hab. în științe medicale, conferențiar universitar USMF „N. Testemițanu”, Catedra de Propedeutică Stomatologică „Pavel Godoroja”

E-mail: diana.uncuta@usmf.md

Încărcarea imediată a implantelor dentare endoosoase vis-a-vis de cea întârziată

Immediate loading of endosseous dental implants versus delayed loading

Introducere. Tratamentul implanto-protetic ocupă un loc important în domeniul stomatologiei, atât sub aspect morfo-funcțional cât și estetic, care are o contribuție majoră în creșterea calității vieții pacienților prin refacerea funcțiilor afectate ale aparatului dento-maxilar. În ultimul deceniu terapia implantară s-a dezvoltat ca urmare a revoluționării biomaterialelor și a cercetărilor fundamentale al fenomenului de osteointegrare a implantelor dentare endoosoase, a informării pacientului referitor la această metodă de rezolvare a stării de edentație parțială prin protezarea modernă.

Scopul. Optimizarea edentației parțiale prin tratament implanto-protetic cu încărcare imediată a implantelor dentare endoosoase.

Material și metode. Am aplicat studiul retrospectiv, de cohortă de prognostic. La Clinica Stomatologică Universitară Nr.2 în perioada de la 15.01.2020 și 15.01.2024, au fost examinați conform protocoalelor individualizate 40 pacienți (20 femei, 20 bărbați) cu vârsta cuprinsă între 20 și 50 ani, care au fost divizați în 2 loturi: de studiu și control, a câte 20 pacienți în fiecare grup. Pentru restabilirea breșelor dentare s-au inserat 60 implant dentare endoosoase de tipul Alpha-Bio (Israel) la clinica privată „Master Dent”. În grupul de studiu implantele dentare endoosoase au fost soluționate prin încărcarea implanto-protetică cu construcții imediate (provizorii) ulterior peste 6 luni s-au confecționat coroane permanente mixte, iar în grupul de control a fost aplicată metoda standard (fără utilizarea coroanelor provizorii). Au fost analizați următorii indici: grosimea gingiei keratinizate în urma procesului de vindecare, stabilitatea implantelor dentare endoosoase (primară și secundară). Analiza statistică a fost realizată prin valoarea medie, eroarea standard și indicii testului Mann Whitney și T-Student ($p < 0,05$).

Rezultate. Toate implantelele dentare endoosoase s-au integrat cu succes. Grosimea gingiei (fenotipul) a fost de $4,93 \pm 0,26$ mm în grupul de studiu și de

2,64±0,25 mm în grupul de control ($p>0,05$). A fost relevată o corelație negativă între grosimea mucoasei și recesiunea mucosală și ulterior cu rezorbția osoasă stabilită radiografic. Valorile medii ale Periotestului au fost de $-4,8 \pm 0,31$ (studiu) și $-5,5 \pm 0,13$ (control), ($p>0,05$). Indicii testului Mann Whitney și T-Student nu au arătat nici o diferență statistică între grupuri.

Concluzii. Construcțiile implanto-protetice provizorii au multiple avantaje: restabilirea integrității arcadelor dentare într-un termen scurt, dinții limitrofi breșei rămân intacti, stoparea migrărilor dentare în sens vertical și orizontal, menținerea spațiului protetic potențial și nivelul crestei osoase (rezorbția e încetinită), restabilirea activității masticatorii, echilibrarea tensiunii psiho-emoționale. Ca rezultat al acestui tratament implanto-protetic cu încărcare imediată am primit: papile interdentare bine conturate, cu aspect sănătos și estetic excelent.

Victoria CHIHAI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1399-7009>

dr. șt. med., conf. univ., Catedra de reabilitare medicală, medicină fizică și terapie manuală USMF „N. Testemițanu”

E-mail: victoria.chihai@usmf.md

Alisa TĂBÎRȚĂ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7835-2271>

dr. șt. med., conf. univ., Catedra de reabilitare medicală, medicină fizică și terapie manuală, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: alisa.tabirta@usmf.md

Tatiana TIMERCAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2313-8654>

dr. șt. med., conf. univ., Catedra de biochimie și biochimie clinică
USMF „N. Testemițanu”

E-mail: tatiana.timercan@usmf.md

Ina POGONEA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6432-9655>

dr. șt. med., Catedra de farmacologie și farmacologie clinică,
USMF „N. Testemițanu”

E-mail: ina.pogonea@usmf.md

Serghei CEBANU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2493-4882>

dr. hab. șt. med., Departamentul Medicină Preventivă, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: serghei.ceanu@usmf.md

Artiom JUCOV

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4664-8323>

dr. șt. med., Catedra de medicină de familie,

USMF „N. Testemițanu”; Agenția Națională Antidoping
E-mail: artiom.jucov@usmf.md

The phenomenon of doping in the practice of specialists in the field of medical rehabilitation

*Fenomenul de dopaj în practica specialiștilor din domeniul
reabilitării medicale*

Introduction. The use of dietary supplements and banned substances by both athletes and recreational sports people is continuously increasing. Within the research project „Common action in anti-doping research through piloting of innovative interventional education” (CAROLINE stage II) we aimed to assess the level of awareness of medical rehabilitation specialists about the doping phenomenon.

Material and methods. The assessment of the knowledge of 52 specialists in the field of medical rehabilitation about the doping phenomenon was carried out by means of a questionnaire developed within the project. The questionnaire started with a brief introduction, which clearly explained the purpose of the intended research. The assessment was carried out by means of 12 categories of questions. The questionnaire allowed the collection of general data: seniority and place of work of the doctor, age, gender, as well as specific data: general knowledge about substances used in sport. Survey questions were open-ended (rated as: „yes” or „no”; „yes”, „no” or „undecided”; selecting the answer from the proposed variants or own opinion in the category „other”) respecting the requirements formulated in the medical and sociological literature. The data of the participants to the questionnaires were collected and entered into a Microsoft Excel database and analyzed for the absolute number and percentage value of respondents for positive, negative or undecided responses.

Results. Out of the respondents 45 (86.54%) mentioned in their practice addresses of people practicing performance sports, 40 (76.92%) of the specialists showed understanding of the word „Doping”. However, the majority of the respondents (48/92,3%) recognized that they do not know the prohibited substances for people practicing sport and 46 (88,44%) of them considered the existence of an anti-doping system in the Republic of Moldova to be opportune and necessary for their professional activity the information about the existing anti-doping system.

Conclusions. The estimation of the results of the questionnaire demonstrated the general information of the specialists in the field of medical rehabilitation about the phenomenon of doping of athletes and at the same time, the need to perfect the knowledge in order to optimize the rehabilitation programs of these persons.

Paraschiva POSTOLACHE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1789-4277>

prof. univ., habil. dr. Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa” și
Spitalul Clinic de Recuperare, Secția Clinică Recuperare Medicală Respiratorie, Iași
E-mail: par.postolache@umfiasi.ro

**Recuperarea respiratorie și managementul afecțiunilor
pulmonare cronice**

Pulmonary rehabilitation and management of chronic lung diseases

Recuperarea respiratorie (RR) are rol crucial în abordarea modernă a managementului afecțiunilor pulmonare cronice. Aceasta reprezintă o intervenție multidimensională, bazată pe dovezi, esențială pentru îmbunătățirea semnificativă a calității vieții pacienților. Abordarea integrată a RR include componente cheie interconectate: antrenamentul fizic personalizat, menit să crească rezistența și forța musculară, reducând astfel dispneea și îmbunătățind toleranța la efort; consilierea psihologică și socială, vitală pentru gestionarea anxietății și depresiei, adesea asociate cu aceste afecțiuni; consilierea nutrițională, crucială pentru optimizarea stării nutriționale și reducerea riscului de comorbidități; și educația pacientului, esențială pentru înțelegerea bolii, aderența la tratament și auto-managementul afecțiunii. Numeroase studii clinice demonstrează impactul pozitiv al RR asupra parametrilor fiziologici, calității vieții și reducerii ratei de spitalizare

RR a evoluat de la o abordare mai simplă la una mult mai complexă și personalizată. În prezent, se subliniază rolul crescând al tehnologiilor moderne, cum ar fi telemedicina, care extinde accesul la RR și îmbunătățește aderența la tratament, precum și inteligența artificială, cu potențialul său de a personaliza programele de reabilitare prin analiza datelor din istoricul medical al pacientului și prin monitorizarea continuă a parametrilor fiziologici. Realitatea virtuală este prezentată ca o tehnologie promițătoare pentru crearea unor programe interactive și motivante.

Lucrarea prezintă RR ca o intervenție esențială, cu un impact profund asupra pacienților cu afecțiuni pulmonare cronice. Viitorul RR se conturează prin integrarea tehnologiilor avansate și personalizarea accentuată, urmărind o abordare holistică, adaptată nevoilor individuale ale fiecărui pacient. Direcțiile viitoare de cercetare se concentrează pe eficacitatea tratamentelor, accesibilitate crescută și înțelegerea complexităților multisistemice ale acestor afecțiuni.

Maia TONCOGLAZ

ORCID <https://orcid.org/0009-0007-5358-6657>
medic de urgență, IMSP Institutul de Medicină Urgentă
Catedra Urgerțe Medicale, USMF „N. Testemițanu”
E-mail: toncoglazmaia@gmail.com

**Urgerțele hipertensive la etapa de prespital în Republica Moldova
(2019–2023): prevenire, impact și importanță**

*Hypertensive Emergencies at the Prehospital Stage in the Republic
of Moldova (2019–2023): Prevention, Impact, and Importance*

Scopul. Studiarea și analizarea urgerțelor hipertensive la etapa de prespital.

Materiale și metode. Studiu realizat pe baza analizei Fișelor de solicitare urgentă prespitalicească a urgerțelor cardiovasculare și hipertensive pentru anii 2019–2023.

Rezultate. Centrul Național de Asistență Medicală Urgentă Prespitalicească din Chișinău, Republica Moldova, în anul 2023 a deservit 25.457 urgerțe hipertensive extreme, 70.437 urgerțe hipertensive comune și 28.305 urgerțe cu Hipertensiune Arterială (HTA) esențială gradul I și II.

Concluzii. Prevenirea complicațiilor hipertensiunii arteriale atât la etapa de asistență medicală primară, cât și la etapa de prespital vor reduce din volumul tratamentului din spitale și dizabilitățile prin HTA.

Zinovia ZORINA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0749-6083>
dr. șt. med., conf. univ., Catedra de anatomie și anatomie clinică,
USMF „N. Testemițanu”
E-mail: zinovia.zorina@usmf.md

Angela BABUCI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0305-1279>
dr. șt. med., asist. univ., USMF „N. Testemițanu”
E-mail: angela.babuci@usmf.md

Arhitectonica variațională a arterei axilare în funcție de gen și lateralitate
*Variational architectonics of the axillary artery depending
on the gender and laterality*

Axila este sediul numeroaselor leziuni traumatice vasculare în fracturile de humerus și a luxațiilor de umăr, având o frecvență de până la 12%. În tratamentul acestor traumatisme vasculare succesul se datorează cunoașterii variabilității

arteriale și tehnicilor reconstructive. Identificarea imagistică a variabilității individuale a arterei axilare (AA) s-a realizat prin transferul datelor anatomice ale acestora, din modelul virtual în cel real, bazat pe criteriul descriptiv. Din întregul sublot de 210 angiografii studiate, arhitectonica variațională a AA a constituit 29,05%: 17,14% aparțineau genului masculin (GM) – 8,09% identificate pe membrul superior stâng (MSS) și 9,05% pe membrul superior drept (MSD); 11,9% aparțineau genului feminin (GF) – 6,19% MSS; 5,71% MSD. Variante unice ale AA au fost stabilite în 19,05%: 11,43% GM – în câte 5,71% pentru fiecare membru superior și, în 7,62% GF – 3,33% MSS; 4,28% MSD. Variante multiple ale AA identificate pe același membru superior s-au determinat în 10,0%: 5,71% GM (2,38% MSS; 3,33% MSD); 4,29% GF (2,86% MSS; 1,43% MSD). Prezența a 2 variante – 9,05%: 5,24% GM (1,90% MSS; 3,33% MSD); 3,81% GF (2,38% MSS; 1,43% MSD). Prezența a 3 variante – în 0,95% pentru ambele genuri în egală măsură, ce aparțineau MSS. Variante de origine ale ramurilor AA s-au depistat în 4,76% – 2,86% GM MSD și 1,90% GF (0,48% MSS; 1,43% MSD); variante de număr ale ramurilor AA în 8,09% – 4,28% GM (3,33% MSS; 0,95% MSD) și 3,8% GF (3,33% MSS; 0,48% MSD); prezența trunchiurilor arteriale comune în 20,95% – 12,86% GM (6,19% MSS; 6,66% MSD) și 8,09% GF (3,8% MSS; 4,28% MSD); bifurcarea AA în 1,43% GF (0,95% MSS; 0,48% MSD). În concluzie: Artera axilară este supusă variațiilor mai frecvent la genul masculin, pe dreapta, unde variantele unice dețin ponderea celor multiple. Variantele multiple au inclus câte 2-3 variante prezente pe același membru superior, mai numeroase constatându-se cele cu 2 variante.

Tatiana POROSENCOVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5644-934X>

dr. în științe medicale, Conferențiar universitar,

Catedra de propedeutică stomatologică „Pavel Godoroja”

E-mail: tatiana.porosencova@usmf.md

Diana UNCUTA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8172-2854>

șef catedră, dr. hab. în științe medicale, conferențiar universitar USMF

„N. Testemițanu”, Catedra de Propedeutică Stomatologică „Pavel Godoroja”

E-mail: diana.uncuta@usmf.md

Evaluarea Clinică și Biochimică a Sănătății Orale la Vârstnici

Assessment of Oral Health in the Elderly: Clinical and Biochemical Perspectives

Introducere. Sănătatea orală a vârstnicilor constituie o preocupare majoră în domeniul sănătății publice datorită impactului său asupra calității vieții și a

sănătății generale. Afecțiunile parodontale, caria dentară și pierderea dinților sunt frecvente în această populație și pot agrava condițiile sistemice, cum ar fi diabetul zaharat.

Material și metode. Studiul transversal a inclus 41 de pacienți, cu vârsta cuprinsă între 65 și 91 de ani. Evaluarea parodontală clinică a fost realizată folosind indicele CPITN (Community Periodontal Index of Treatment Needs) și analiza biochimică a lichidului gingivo-crevicular pentru determinarea nivelului de interleukină-1beta (IL-1 β). Probele au fost colectate de la pacienți, iar parametrii clinici și biochimici au fost corelați pentru a evalua relațiile dintre sănătatea orală și afecțiunile sistemice.

Rezultate. Rezultatele au evidențiat valori crescute ale CPITN și niveluri ridicate de IL-1 β în lichidul gingivo-crevicular, indicând o prevalență ridicată a afecțiunilor parodontale severe. Analiza a relevat corelații semnificative între parametrii clinici parodontali și valorile biochimice, precum și asocierea cu maladii concomitente, în special diabetul zaharat.

Concluzii. Evaluarea clinică și biochimică a sănătății orale la vârstnici este esențială pentru detectarea și managementul afecțiunilor parodontale și pentru prevenirea complicațiilor asociate. Monitorizarea riguroasă a pacienților vârstnici și intervențiile timpurii pot îmbunătăți semnificativ sănătatea orală și calitatea vieții acestora.

Nadia OSTAHI

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-7197-0178>

asist. univ., Catedra de anatomie și anatomie clinică, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: nadia.ostahi@usmf.md

Particularități morfologice ale arterei carotide comune

Morphological specific features of common carotid artery

Introducere. Artera carotidă comună prezintă o gamă largă de variante anatomice, de importanță clinică majoră în managementul intervențiilor chirurgicale din regiunea gâtului.

Scopul lucrării. Identificarea variantelor anatomice și a particularităților individuale ale arterei carotide comune în dependență de gen.

Material și metode. Variabilitatea arterei carotide comune a fost studiată retrospectiv pe un lot de 100 de pacienți (55 de bărbați și 45 de femei), examinați prin angiografie CT în cadrul IMSP Institutul de Medicină Urgentă și IMSP Centrul Republican de Diagnosticare Medicală.

Rezultate. Vârsta medie a bărbaților a fost de $59,5 \pm 14,38$ ani, iar a femeilor – de $59,3 \pm 14,49$ ani ($p = 0,957$). Artera carotidă comună dreaptă (ACCD) în 98% a avut origine de la trunchiul brahiocefalic, iar în 2% a prezentat origine comună cu artera carotidă comună stângă (ACCS). În 21% cazuri ACCS și-a luat originea de la arcul aortei împreună cu trunchiul brahiocefalic, în 5% aceasta a deviat de la trunchiul brahiocefalic și în 74% originea acesteia a fost de la arcul aortei. Bifurcarea joasă a ACC a fost identificată în 11%, prevalent pe partea stângă. Cel mai frecvent bifurcarea ACC a fost determinată la nivelul vertebrei C3. Trifurcarea ACCD a fost evidențiată în 30%, iar trifurcarea ACCS în 26%. Media lungimii ACCD la bărbați a fost de $9,7 \pm 1,08$ mm, iar la femei aceasta a avut o lungime medie de $9,1 \pm 1,39$ mm ($p = 0,020$). La bărbați ACCS a prezentat o lungime de $13,4 \pm 1,55$ mm, iar la femei aceasta a avut o lungime de $12,2 \pm 1,35$ mm ($p < 0,001$). Diametrul mediu al ACCD la bărbați a fost de $0,7 \pm 0,08$ mm, iar la femei diametrul acesteia a fost de $0,6 \pm 0,08$ mm ($p = 0,002$). Diametrul ACCS la bărbați a fost de $0,7 \pm 0,09$ mm, iar la femei diametrul acesteia a fost de $0,6 \pm 0,07$ mm, ($p = 0,008$).

Concluzii. Atât lungimea, cât și diametrul ambelor artere carotide comune au fost semnificative statistic în dependență de gen, ($p < 0,05$). Cunoașterea variantelor anatomice ale ACC, îndeosebi a nivelului său de bifurcare, este importantă în vederea alegerii tacticii optime în intervențiile chirurgicale din regiunea gâtului.

Stela KULCITKAIA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6749-4146>

dr. șt. med., conf. univ., Disciplina de pneumologie și alergologie,
USMF „N. Testemițanu”

E-mail: stela.kulcitkaia@usmf.md

Irina MOLDOVAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-1139-3276>

Medic pneumolog pediater, IMSP SCM „Valentin Ignatenco”

E-mail: irinataranet@gmail.com

Provocări în diagnosticul tuberculozei la copii

Challenges in tuberculosis diagnosis in children

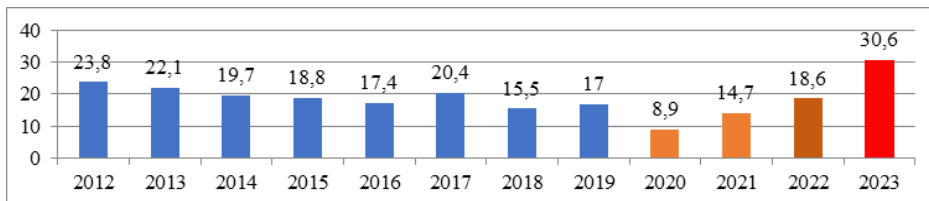
Introducere. Rata tuberculozei (TB) pediatrice variază în diferite țări – de la 3% până la 25%, fiind deseori subapreciată și nediagnosticată. Diagnosticarea TB la copii prezintă o provocare reeșind din: particularitățile de vîrstă; caracterul patogenetic primar; manifestările clinice atipice. Pandemia COVID-19 a afectat depistarea TB. OMS a declarat o scădere cu 18% a cazurilor de TB no-

tificate între 2019 și 2020 – de la 7,1 la 5,8 milioane cazuri și creștere cu 20% a deceselor cauzate de TB în următorii 5 ani.

Scopul studiului. Evaluarea dificultăților de diagnostic al TB la copii.

Material și metode. Au fost analizate 610 cazuri cu diferite forme clinice de TB la copii (0-18 ani), în perioada anilor 2019–2023 în Republica Moldova.

Rezultate și discuții. Indicatorii epidemiologici ai TB în anii 2019–2023 au avut evoluție ondulatorie–scădere în anul 2020 și majorare în anul 2023, incidența globală prezentată mai jos.

TB a fost diagnosticată mai frecvent la vârsta – 0-9 ani – 311(51%) copii, urmat de grupul de vîrstă 10 – 14 ani-195 (32%) copii. TB ganglionilor limfatici intratoracici a fost stabilită în 354(58%) copii, TB infiltrativă – 140(23%) cazuri, Complex TB primar – 79(13)% și alte forme clinice de TB–37(6%) cazuri 2022). În anul 2022 OMS a atribuit TB ganglionilor limfatici intratoracici la copii către TB pulmonară. În depistarea TB la copii a predominat screeningul activ – 476(78%), rata copiilor simptomatici la depistare, dar neexaminați fiind majoră – 1/4 cazuri. Cele mai frecvente „MĂȘTI” ale TB la copii au fost: pneumonia – 330(54%) și bronșita – în 140(23%) cazuri. Se urmărește și o frecvență mai mare a complicațiilor în anul 2023 – 232(38%) cazuri, anul 2020 – 116(19%), 2021 – 134(22%), în anul 2022–177(29%) copii.

Concluzii. Pandemia COVID-19 a afectat examinarea profilactică a copiilor cu risc pentru TB. TB la copii nu are manifestări clinice patognomice iar diagnosticul întîrziat condiționează evoluție cu complicații.

Valeria DEVCIOGLOORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-2120-4967>Medic-rezident, USMF „N. Testemițanu”, Specialitatea Medicina de Familie,
IMSP AMT RîșcaniE-mail: valeriadevcioglo@gmail.com**Rolul esențial al vitaminelor liposolubile în organism***The essential role of fat-soluble vitamins in the organism*

Introducere. Vitaminele liposolubile A, D, E, K au o importanță majoră fiind implicate într-o varietate de funcții în organism: susținerea sistemului imunitar, funcționarea corespunzătoare a SNC, reglarea calciului și a altor minerale, menținerea sănătății vederii și inclusiv a pielii precum și coagularea sângelui. Cu regret în Republica Moldova nu sunt consumate în cantitățile corespunzătoare din sursele alimentare.

Scopul. Estimarea legăturilor corelative dintre practicile de consum a alimentelor și unele maladii de care suferă grupurile sociale studiate.

Material și metode. Am efectuat o anchetă la care au servit ca obiect de studiu următoarele grupe sociale din s. Văleni, Republica Moldova în 2023–2024: copiii, elevi și persoane în etate. Studiul a inclus 290 de pacienți. Am comparat valorile cu ajutorul testului parametric t- Student.

Rezultate. Analiza arată necesitatea ajustării meniurilor pentru a asigura un aport echilibrat de vitamine. Am efectuat calculul pentru fiecare vitamină liposolubilă în parte, pentru a afla dacă consumul corespunde normei pe zi conform NIH. Obținând carențe specifice pentru fiecare grup. Copii: carența vitaminei A (72 mcg) D (5 mcg) E (1,9 mg) K (11 mcg). Elevi: deficit de vitamina A (310 mcg) D (8 mcg) E (4 mg) K (50 mcg). Persoane vârstnice: deficit de vitamina A (279 mcg) D (7 mcg) E (6 mg) K (36 mcg).

Concluzii. În rezultat se atestă insuficiență, ducând la afecțiuni ale vederii, dureri osoase și musculare, ateroscleroza, ataxia, hiperkeratoza. Pe fondul observației recente de sesizat personalul care asigură cu aprovizionarea de produse alimentare instituțiile sociale supuse studiului să crească achiziționarea de produse alimentare bogate în vitamine liposolubile.

Victoria GROSU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5299-4279>

dr. hab. în științe biologice, conferențiar cercetător, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: victoria.grosu@usmf.md

Identificarea noilor biomarkeri în diagnosticul maladiilor în cardiologia pediatrică în Republica Moldova – trecut și perspective

Identification of new biomarkers in the diagnosis of diseases in pediatric cardiology in the Republic of Moldova – past and perspectives

Introducere. Maladiile cardiovasculare pediatrice reprezintă o problemă majoră vitală, datorită creșterii morbidității, mortalității și reducerii calității vieții, fiind o provocare iminentă în domeniul sănătății publice din RM. Managementul diagnostic al patologiei cardiovasculare în ultimele decenii se bazează pe metode clinice, funcționale, imagistice, biologice, biochimice, imunoenzimatic, hormonale, fiind confirmat în cercetările naționale.

Scop. estimarea rolului noilor biomarkeri în diagnosticul biochimic, imunoenzimatic și neurohormonal a insuficienței cardiace cronice (ICC) la copii, secundare hipertensiunii arteriale și miocarditelor.

Material și metode. a fost studiat rolul biomarkerilor de ischemie a miocardului – troponinelor cardiace TnT și TnI, albuminei modificate de ischemie, mioglobinei, enzimelor cardiospecifice – creatinfosfokinazei CFK-MB, LDH 1,2, biomarkerilor sistemului endotelial, hormonilor adrenalinei și noradrenalinei, biomarkerilor specifici de coagulare, markerilor de inflamație, a metabolismului glucidic și lipidic, parametrilor biologici a stresului oxidativ la bolnavii cu insuficiență cardiacă cronică, studiu derulat în IMSP Institutul de Cardiologie și în Institutul de Fiziologie și Sanocreatologie a AȘM în anii 2008–2015.

Rezultate. În finalul cercetărilor a fost confirmat rolul factorilor hemodinamici, neuromorali, homeostazici care influențează remodelarea geometrică și funcționalitatea inimii, au fost identificați noi predictori de valoare diagnostică a insuficienței cardiace cronice la copii. S-a stabilit efectul noilor metode de tratament, cu aplicarea IECA, β -adrenoblocantelor, inhibitorilor receptorilor de aldosteron, preparatelor inotrope, măsurilor de recuperare, dietoterapie în evoluția ICC la copii.

Concluzii. Noile direcții de cercetare în diagnosticul patologiei cardiovasculare pediatrice necesită investiții majore financiare și umane în studii molecular-biologice, genomice cu aplicarea terapiei genice, biologice, acest fapt constituie primordiul în rezolvarea mortalității infantile și prevenției.

Iana BARANETCHIORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2899-6482>dr. șt. med., cerc. șt. coord., Laboratorul științific „Infecții intraspitalicești”,
USMF „N. Testemițanu”E-mail: iana.baranetchi@usmf.md

**Particularitățile epidemiologice a infecțiilor nosocomiale
septico-purulente în staționarele de profil traumatologie și ortopedie**
*Epidemiological peculiarities of nosocomial septic-purulent infections
in traumatology and orthopaedics wards*

Infecțiile nosocomiale (IN) inclusiv, infecțiile septico-purulente nosocomiale (ISPN), constituie actualmente o problemă majoră, atât medicală cât și socio-economică, în legătură cu creșterea incidenței, dezvoltarea formelor clinice grave, letalitate înaltă, consecințele nefavorabile, impactul medical, economic și moral semnificativ și sunt considerate în prezet o problemă majoră de sănătate populațională pentru toate instituțiile de asistență medicală.

Infecțiile septico-purulente nosocomiale prezintă o problemă majoră pentru staționarele de profil Traumatologie și Ortopedie, incidența reală variind între 33,62 și 259,52 cazuri la 1000 pacienți internați în funcție de profilul staționarilor. În structura ISPN predomină plăgile supurate – 42,67% și formele generalizate – 23,78% (pneumonii – 12,74%, infecții urinare – 11,04%). Perioadă de incubatie în ISPN în majoritatea cazurilor 7 zile și mai mult (60,93%). Frecvența dezvoltării ISPN este în funcție directă de statutul stării inițiale a pacientului (diagnosticul de bază, vârsta înaintată a pacientului, prezența patologiilor concomitente, spitalizarea în mod de urgență), nivelul de agresiune al tehnologiilor medicale (modul chirurgical de tratament, tipul operației, intervențiile chirurgicale multiple și de lungă durată), cât și de alte condiții în procesul de reabilitare postoperatorie (durata de aflare în staționarul de reabilitare și terapie intensivă, frecvența pansamentelor). Tratamentul cu antibiotice a pacienților cu ISPN nu este efectuat rațional. 79,19% din pacienți cu complicații septico-purulente nosocomiale au primit antibiotice fără scontarea antibiogramei, fiind tratați în mod empiric, lucru care conduce la utilizarea masivă a antibioticelor, formarea antibi-oticorezistenței antibacteriene, agravarea proceselor purulente, creșterea duratei de aflare a pacienților în spital, cât și a impactului economic. Durata aflării pacienților în staționarele de profil Traumatologie și Ortopedie constituie în medie 10,78 zile la cei fără complicații postoperatorii și 18,64 zile la cei cu complicații postoperatorii septico-purulente, adică cu 7,86 zile pat mai mult în comparație cu cei fără complicații septico-purulente postoperatorii, cheltuielile suplimentare constituind aproximativ 4700 lei pentru un pacient sau peste 2 mln. lei anual.

Maria BRICEAG

ORCID <https://orcid.org/0009-0005-2770-5435>

studentă, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: briceag42@gmail.com

Ecaterina PAVLOVSKI

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0385-4805>

dr. șt. med., conf. univ., Catedra de biochimie și biochimie clinică,

USMF „N. Testemițanu”

E-mail: ecaterina.pavlovski@usmf.md

The role of lactate in neonatal diagnosis: implications in hypoxia, sepsis and congenital metabolic disorders

Rolul lactatului în diagnosticul neonatal: implicații în hipoxie, sepsis și erori congenitale de metabolism

Acumularea de lactat în țesuturi, sânge și lichid cefalorahidian (LCR) este un indicator esențial al metabolismului anaerob, care apare atunci când aportul de oxigen către țesuturi este insuficient. La nou-născuți, nivel ridicat al lactatului este identificat în hipoxie, sepsis, boli congenitale ale inimii și erori înnăscute de metabolism, reflectând o livrare diminuată de oxigen către țesuturi.

Asfixia perinatală este cauza primordială a creșterii lactatului la nou-născuți, în special în cazurile de encefalopatie hipoxic-ischemică (EHI). Nivelul amplificat este asociat cu degenerare neurologică și poate fi utilizat ca marker biochimic la nou-născuții afectați de EHI. În bolile congenitale ale cordului, livrarea deficitară de oxigen și perfuzia țesuturilor pot duce la creșterea lactatului, ceea ce ajută la monitorizarea severității afecțiunii și la ghidarea strategiilor de tratament.

În sepsis, valorile crescute ale lactatului se datorează inflamației sistemice și a perfuziei slabe a țesuturilor, iar monitorizarea acestuia este esențială pentru urmărirea progresiei bolii și evaluarea eficienței terapeutice.

Nou-născuții prematuri cu enterocolită necrozantă (NEC), prezintă, de asemenea, niveluri ridicate de lactat, indicând perfuzia deficitară a intestinului și apariția necrozei. Erorile congenitale de metabolism, cum ar fi tulburările mitocondriale și acidozele organice, cauzează adesea acidoză metabolică lactică, necesitând screening metabolic cu scop diagnostic. Lactatul ridicat în aceste cazuri indică o tulburare metabolică primară și indică necesitatea unui tratament corespunzător.

Dozarea lactatului este esențială pentru gestionarea clinică a nou-născuților, oferind informații despre statutul de oxigenare și funcția metabolică. Prin evaluarea concentrațiilor de lactat, medicii pot lua decizii informate privind gestionarea fluidelor, oxigenarea și monitorizarea eficienței tratamentului, îmbunătățind astfel rezultatele neonatale.

Dina BUJOR

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2266-9752>
drd., asistentă universitară, USMF „Nicolae Testemițanu”
E-mail: dina.bujor@usmf.md

Albina-Mihaela ILIEV

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-6718-3866>
drd., USMF „Nicolae Testemițanu”, Agenția Națională pentru Sănătate Publică
E-mail: albinailiev@gmail.com

Olga BURDUNIUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6944-080>
dr. hab. în științe medicale, conferențiar cercetător, USMF „Nicolae Testemițanu”,
Agenția Națională pentru Sănătate Publică
E-mail: olga.burduniuc@ansp.gov.md

Optimizing antimicrobial and diagnostic stewardship to combat resistance in pediatric care

Optimizarea stewardship-ului antimicrobian și de diagnostic pentru combaterea rezistenței antimicrobiene în îngrijirea pediatrică

Introduction. Antimicrobial resistance (AMR) is a major global health threat, causing significant morbidity and mortality. Overuse of antimicrobials, due to challenges in diagnosing infections, contributes largely to AMR. Antimicrobial stewardship programs (ASPs) and diagnostic stewardship programs (DSPs) play an essential role in managing infections and combating AMR.

Scope. This review explores ASPs and DSPs in pediatric care. It highlights the importance of tailored interventions, a multidisciplinary approach and advanced diagnostics to address AMR.

Material and methods. This narrative review examines the scientific literature on antimicrobial and diagnostic stewardship to combat AMR in pediatric care, drawing from 124 sources across Moldova and Europe.

Results. ASPs optimize antimicrobial use, while DSPs improve diagnostic accuracy for appropriate treatment. This review emphasizes the need for context-specific interventions and a multidisciplinary approach in pediatric care. It also highlights emerging challenges like large-scale studies, pediatric diagnostic tools' cost-effectiveness, and AI integration to improve stewardship. DSPs focus on choosing the right tests at the right time, enhancing patient outcomes. WHO and CDC emphasize the role of diagnostic stewardship, especially in laboratory settings. Emerging diagnostics hold promise, but improper use may raise costs and worsen outcomes, necessitating proper integration into clinical algorithms.

Conclusion. Diagnostic stewardship enhances microbiological diagnostics to guide therapy. Combining conventional and new diagnostic methods in clinical scenarios is essential for accurate, timely diagnoses and effective antimicrobial decisions. Barriers such as high costs of rapid diagnostics can be overcome with structured, rational implementation.

Marina CEBAN

ORCID 0009-0008-2556-6090

Cercetător științific-stagiar la USMF „Nicolae Testemițanu”,

Laboratorul de Hepatochirurgie, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: cebanmarina95@gmail.com

Ana OTGON

ORCID 0000-0003-3983-3053

Medic rezident Disciplina Chirurgie generală, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: ana.otgon@mail.ru

Eugenia NETUDIHATA

ORCID 0009-0002-9521-2710

Medic rezident Disciplina Chirurgie generală, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: eugenia.marc1@gmail.com

Gheorghe ANGHELICI

ORCID 0009-0003-1063-2802

dr. hab. șt. med., cercetător științific principal, Laboratorul de Hepatochirurgie,
USMF „N. Testemițanu”

E-mail: gheorghe.anghelici@usmf.md

Viorel MORARU

ORCID 0000-0001-5464--1995

dr. șt. med., cercetător științific superior USMF „N. Testemițanu”,

Laboratorul de Hepatochirurgie, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: viorel.moraru@usmf.md

Sergiu PISARENCO

ORCID 0009-0003—6516-1630

dr. șt. med. USMF „N. Testemițanu”

E-mail: sergiu.pisarenco@usmf.md

Ion PÎRȚAC

ORCID 0009-0007-8301-8757

Medic chirurg IMSP SCM „Sf. Treime”

E-mail: Pirtacion@gmail.com

Vasile CEAUȘ

ORCID 0009-0008-0706-8733

Medic chirurg IMSP SCM „Sf. Treime”

E-mail: ceausvasile@gmail.com

Aspecte asupra factorilor de risc ai conversiei colecistectomiei laparoscopice

Aspects of risk factors for laparoscopic cholecystectomy conversion

Colecistectomia laparoscopică (CEL) e considerată standardul de aur în tratamentul pacienților cu colecistită acută (CA). Rata de conversie variază în literatură între 2 și 15%.

Scopul. A studia factorii de risc ai conversiei CEL la bolnavii cu CA.

Material și metode. S-au analizat retrospectiv 114 bolnavi cu vârstă de 23-68 de ani, operați laparoscopic pentru CA în perioada aa.2022-2024 în Clinica chirurgicală 2 „Constantin Țibîrnă” IMSP SCM „Sfânta Treime” a Catedrei Chirurgie N2 USMF „Nicolae Testemițanu”. Lotul general a fost divizat în 2 grupe: I- CEL fără conversie; II- CEL cu conversie.

Rezultate. Rata de conversie a constituit 7,9%, bolnavii care au necesitat conversie au corespuns în mare majoritate (55,6%) gradului V de dificultate conform scalei Parkland. Persoanele de sex masculin cu CA au fost predispuse spre un risc mai crescut de conversie a CEL. Alți factori preoperatori asociați conversiei au constituit vârsta înaintată, manifestările USG (efuziuni perivezicale, semnul sonografic Murphy), inițierea tratamentului laparoscopic mai tardiv de 72 ore de la debutul primelor manifestări clinice. Calculul RNL, poate fi util ca factor de prognostic în ce privește gradul de severitate al CA.

Concluzii. Conversia CEL reprezintă o etapă rațională a tratamentului CA complicate. Conversia poate fi necesară în anumite situații și ar putea ajuta la prevenirea complicațiilor. Aspectul tabloului intraoperator reprezintă elementul decisiv în decizia chirurgului spre conversie. Pronosticul tabloului intraoperator posedă o mare valoare în determinarea priorității operative la acești pacienți.

Svetlana COLAC

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-4505-9948>
drd., USMF „N. Testemițanu”, cercetător științific stagiar,
Agenția Națională pentru Sănătate Publică
E-mail: colac.svetlana@ansp.gov.md

**Analiza secvențierii genomului SARS-CoV-2:
evoluția și impactul noilor linii omicron în Republica Moldova**
*SARS-CoV-2 genome sequence analysis: evolution and impact of new
Omicron lineages in the Republic of Moldova*

Introducere. Secvențierea genomului SARS-CoV-2 este esențială pentru monitorizarea evoluției virusului și identificarea rapidă a noilor variante. După apariția variantei Omicron în 2021, au apărut multiple linii derivate, precum BA.2, BA.4/BA.5, XBB și JN.1, cu trăsături care le permit să devină dominante.

Scopul. Scopul acestui studiu este de a analiza variantele emergente „Omicron” în Republica Moldova în 2024, pentru a evalua riscurile viitoare pentru sănătatea publică.

Material și metode. S-au utilizat tehnologia NGS pe platforma Illumina Mi-Seq pentru a analiza 70 de probe pe parcursul 9 luni a anului 2024, identificând 10 clade și 17 linii genetice distincte.

Rezultate. Linia genetică principală care a circulat în prima jumătate a anului 2024 a fost JN.1, fiind asociată cu o prevalență ridicată în această perioadă. Totodată, între lunile iunie și august 2024, au predominat liniile JN.1.11.1 și KP.2, ceea ce sugerează o posibilă schimbare în comportamentul viral, cu o mai mare capacitate de transmisie sau cu o adaptare la răspunsul imun al gazdei. Pe lângă identificarea variantelor dominante, au fost efectuate analize suplimentare pentru a determina scorul de afinitate ACE2, un indicator important al capacității virusului de a se lega de receptorii celulari umani, și pentru a evalua diversitatea nucleotidelor din genomurile virale studiate.

Concluzii. Rezultatele obținute sunt în concordanță cu datele OMS și cercetările recente, indicând că liniile genetice din Republica Moldova sunt similare cu cele din alte regiuni, sugerând o circulație globală și o evoluție paralelă a variantelor SARS-CoV-2. Studiul contribuie astfel la înțelegerea evoluției virusului și la formularea unor măsuri eficiente de prevenire și control al răspândirii acestora.

Olga CORLĂTEANU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0946-0575>

asist. univ., Disciplina de Sinteze clinice, Departamentul medicina internă,

USMF „N. Testemițanu”

E-mail: olga.corlateanu@usmf.md

Assessment of COPD exacerbations

Evaluarea exacerbarilor BPOC

Chronic Obstructive Pulmonary Disease (COPD) is a common chronic respiratory disease with extremely high prevalence, at the moment it is the third leading cause of mortality at the global level. Acute exacerbations of COPD negatively influence prognosis and health related quality of life of the patients. As a result, COPD has a huge economic burden to healthcare systems and the society.

Exacerbations of chronic obstructive pulmonary disease (COPD) are the most important events in the natural evolution of disease. They are a common cause of mortality, hospitalization, increased primary and secondary healthcare costs, reduced lung function and impairment of health-related quality of life in COPD patients. Assessment of acute exacerbations of COPD remains a challenge as few studies have been and the assessment criteria vary. There are currently no clinical and paraclinical markers of COPD exacerbations that are widely accepted, although some biomarkers may provide relevant information (e.g. C reactive protein for detecting COPD exacerbations and procalcitonin for guiding the administration of antibiotics).

Recently, it has been shown that the rate of exacerbations at all stages of COPD severity may be the history of COPD exacerbations.

Over the past two decades, clinicians and researchers have expanded their treatment targets for COPD to extend beyond improving lung function and symptoms and have begun to address the importance of preventing and reducing exacerbations. However, despite the best efforts of clinicians and steering committees, current definitions of COPD exacerbations are flawed and fraught with problems. The cardinal symptoms of exacerbation of COPD are non-specific and may result from acute cardiorespiratory diseases other than COPD. One proposed definition, which may be more specific than current definitions, suggests that.

COPD exacerbation is defined as an acute or subacute worsening of dyspnea (≥ 5 points on a visual analog scale ranging from 0 to 10) sometimes but not necessarily accompanied by an increase in cough, increased amount of sputum and/or sputum purulence.

The standardization of definitions of acute exacerbations of COPD can help to manage them efficiently and provide better to patients with COPD.

Ion COTONEȚ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2637-4671>
drd., Catedra de Chirurgia nr. 2, USMF „N. Testemițanu”
E-mail: cotonet.ion@gmail.com

Alexandru FERDOHLEB

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3290-8139>
dr. hab. șt. med., conf. univ., Catedra de Chirurgia nr. 2, USMF „N. Testemițanu”
E-mail: alexandru.ferdohleb@usmf.md

Managementul chirurgical endoscopic icterului mecanic benign
The Endoscopic Surgical Management of Benign Mechanical Jaundice

Benign obstructive jaundice remains a major medical and social problem, with a significant impact both nationally and globally, affecting a considerable number of individuals across various regions of the world. Hepato-pancreato-duodenal pathologies, especially those that cause obstruction of the biliary tract, constitute major challenges in current medical practice due to their negative impact on metabolism and multiorgan dysfunction. Complications resulting from prolonged biliary stasis cause liver function disorders, biliary hypertension and cholangitis, thus conditioning the occurrence of severe treatment difficulties and significant mortality.

Objective. This study aims to analyze endoscopic-surgical tactics and the long-term outcomes of surgical treatment, while systematizing the determinants related to the research subject.

Materials and Methods. As materials and methods of the secondary study, the analysis of 34 bibliographic sources and relevant previous studies published in the last three decades was used, extracted from scientific databases such as PubMed, Google Scholar, and Cochrane.

Results. The development of a staged strategy that prioritizes endoscopic methods will ensure a beneficial and rapid result, making possible a possible traditional surgical intervention only when necessary, this being performed in conditions of improved general condition and low operative risk. Recent techniques in the approach to benign mechanical jaundice, numerous unresolved problems persist. There is a pressing need to optimize treatment strategies for patients with benign mechanical jaundice, by standardizing minimally invasive methods. Significant improvement of diagnostic practices and complex treatment of patients with benign mechanical jaundice through detailed analysis of modern techniques, establishing precise treatment indications, developing an optimal surgical treatment algorithm, implementing echo-endoscopy in standard practice and comparative evaluation of the effectiveness of different treatment methods.

Valentina CREȚU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0295-3772>

Universitatea Tehnică din Moldova

E-mail: valentinaa.cretu@gmail.com

Incidența și rezistența antimicrobiană a enterobacteriaceelor în carnea de pasăre

Incidence and antimicrobial resistance of Enterobacteriaceae in poultry meat

Introducere. În ciuda progreselor în medicina antimicrobiană, rezistența organismelor la antimicrobiene evoluează rapid, punând în pericol atât sănătatea umană, cât și pe cea a animalelor. Aceasta poate duce la toxoinfecții alimentare, scăderea imunității, tratamente complicate pentru oameni și pierderi economice semnificative în crescătoriile de animale.

Scopul. Identificarea enterobacteriaceelor în carnea de pasăre cu privire la utilizarea rațională a antibioticelor, rezistența antimicrobiană.

Material și metode. Reviul literaturii de specialitate, prin explorarea bazelor de date în PubMed, OMS, CDC, ECDC. Au fost identificate și utilizate 50 publicații relevante, aplicând cuvinte cheie: „antibiotice, utilizare rațională, rezistență, incidența antimicrobiană, Salmonella, Campylobacter, carne și ouă de pasăre”. Identificarea enterobacteriaceelor cu ajutorul Maldi-Tof.

Rezultate. Studiile din 2021 în Republica Moldova au evidențiat o creștere a Salmonella spp. pe carcasele de pasăre și dezvoltarea tulpinilor multirezistente, care afectează eficiența tratamentelor. Probele din Piața Centrală Agricolă din Chișinău au arătat predominanța Enterobacteriaceae, inclusiv E. coli, rezistente la antibioticele utilizate în avicultură, precum tetraciclină, florfenicol și amoxicilină. Contaminarea cu Aeromonas sugerează riscuri legate de apa neregle-mentată.

Concluzii. Colaborarea între medicii veterinari și umani este esențială pentru prevenirea contaminării cărnii de pasăre și combaterea rezistenței la antibiotice, confirmând riscurile asupra sănătății publice și răspândirea E. coli rezistente la antimicrobiene.

Ivan CUCU

ORCID <https://orcid.org/0009-0002-1086-8746>

drd., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: ivan.cucu@usmf.md

Alexandru FERDOHLEB

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3290-8139>

dr. hab. șt. med., conf. univ., Catedra de Chirurgia nr. 2, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: alexandru.ferdohleb@usmf.md

Managementul chirurgical în abordarea diferitor tipuri ale Sindromului Mirizzi

The Surgical Management in Addressing Different Types of Mirizzi Syndrome

One of the most unfavorable complications of gallstone disease is Mirizzi Syndrome (MS), a late and rare entity in the evolution of cholelithiasis, morphologically characterized by compression of the hepatocholedochal duct, leading to stricture formation at this level or the development of a cholecysto-biliary fistula. Currently, MS is of particular interest in biliary surgery due to its nonspecific symptoms and clinical presentation. Additionally, its rarity makes preoperative diagnosis and treatment planning difficult. The global prevalence of MS is approximately 5.7%, with a higher incidence in females, ranging between 55.6% and 77%. In Europe, MS is reported at a rate of 0.5%, while in Asia and the Americas, its incidence ranges between 4.7% and 5.7%.

Objective. The aim of this study is to evaluate and estimate the effectiveness of combined minimally invasive and classical surgical methods for the systematization of determinants in the research subject.

Materials and Methods. As materials and methods of the secondary study, the analysis of 27 bibliographic sources and relevant previous studies published in the last three decades was used, extracted from scientific databases such as the National Bibliometric Instrument, PUBMED/Medline, and the Cochrane Library.

Results. The most frequent clinical manifestations of MS are biliary colic, jaundice, and fever. Most patients report a long history of periodic pain in the right costal margin and transient jaundice. Patients may also present with acute cholecystitis, cholangitis, or pancreatitis. The distribution of symptoms is as follows: painless jaundice in 40%, jaundice with pain in 36%, cholangitis in 16%, and isolated pain in 8% of cases. In suspected MS cases, diagnostic tools include ultrasonography (USG), endoscopic retrograde cholangiopancreatography (ERCP), magnetic resonance cholangiopancreatography (MRCP), and computed tomography (CT). Surgical treatment poses a challenge due to the low preoperative diagnostic rate, the presence of altered local anatomy caused

by prolonged inflammation and the sclerosing process, and the potential presence of cholecysto-biliary or enteric fistulas.

Conclusions. In contemporary surgery, MS remains a challenge in terms of diagnosis and treatment strategy. Therefore, optimizing and defining a well-structured management plan for MS, with the implementation of new standards, is essential. Traditionally, laparotomy has been the most commonly used technique. However, robotic-assisted surgery has proven to be a safe approach, offering high precision, particularly in cases requiring the repair of cholecystocholedochal fistulas. When combined with endoscopic techniques, the outcomes of these treatments can be further improved.

Rodica EREMCIUC

ORCID : 0000-0002-7610-1508

asist. univ., Departamentul Pediatrie, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: rodica.eremciuc@usmf.md

Valoarea serică a IGF-1 și IGFBP-3 ca biomarkeri ai creșterii la copii cu artrită juvenilă idiopatică

Serum IGF-I and IGFBP-3 as biomarkers of growth in children with juvenile idiopathic arthritis

Introducere. Impactul artritei juvenile idiopatice (AJI) asupra creșterii este semnificativ și multifactorial. Inflamația cronică și tratamentele cu glucocorticoizi (GCS) afectează axa hormonului de creștere-factorului 1 de creștere al insulinei (GH-IGF₁), esențială pentru dezvoltarea normală, iar modificările în semnalizarea IGF₁ conduc la încetinirea creșterii osoase longitudinale. Citokinele proinflamatorii interferează cu producția de IGF₁, contribuind la întârzierea creșterii și scăderea înălțimii, manifestate de la forme ușoare a vitezei de creștere până la cele severe de hipostatură.

Scopul este analiza influenței procesului inflamator cronic asupra axei IGF₁-IGF-BP₃ la copii cu AJI.

Materiale și metode. S-a realizat un studiul observațional analitic de cohortă, incluzând copii cu artrită juvenilă idiopatică conform criteriilor ILAR/ACR și debutul până la 16 ani. Eșantionul a cuprins 52 de copii prepubertari și 45 pubertari. Colectarea datelor s-a realizat prin metode directe și indirecte, iar analiza a implicat metode statistico-matematice multiple.

Rezultate. Din 97 copii incluși și monitorizați, 15,46% dintre copii au prezentat hipostatură (z scor <-1,5 SD) și 10,31% valori între -1,5SD și -1,0 SD. Analiza IMC a relevat subnutriție la 30,93% și supraponderabilitate la 9,28%.

Evaluarea axei hipotalamo-hipofizare-IGF₁ a arătat rezistență periferică la copii cu AJI, fără implicare autoimună hipofizară: 41,24% din subiecți aveau IGF₁ sub percentila 5 și 43,30% IGF-BP₃ peste percentila 90. La copii pubertari și cei cu debut poliarticular au fost observate valori mai scăzute ale IGF₁ ($p < 0,01$), iar debutul sistemic a fost asociat cu valori mai mari ale IGF-BP₃ (58,33%). Corelațiile biomarkerilor cu vârsta și indicatorii antropometrice au fost puternic semnificative (pentru IGF₁: $r = 0,67-0,72$; $p = 0,0000$; iar IGF-BP₃: $r = 0,57-0,61$; $p = 0,0000$).

Concluzii. Afectarea axei hipotalamo-hipofizare-IGF1 a relevat abnormalități specifice rezistenței periferice. Screeningul activ al dereglărilor de creștere prin evaluarea serică a IGF1 și IGF-BP3 pot contribui la depistarea din timp a afectării axei GH-IGF1 și permite optimizarea managementului terapeutic.

Lucia GALBEN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-3154-7193>

drd., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: luciagaben15@gmail.com

Bacteriofagii: o soluție inovativă în combaterea infecțiilor bacteriene

Bacteriophages: An Innovative Solution in the Fight Against Bacterial Infections

Introducere. Într-o eră în care rezistența bacteriană la antibiotice devine o amenințare globală, bacteriofagii reprezintă o alternativă promițătoare pentru combaterea infecțiilor bacteriene. Această metodă a fost introdusă în urmă cu un secol, însă creșterea rapidă a rezistenței bacteriene la antimicrobiene, asociată cu niveluri ridicate de morbiditate, mortalitate și costuri financiare semnificative, a condus la o renaștere a terapiei cu fagi.

Scopul. Scopul acestui studiu este de a explora potențialul terapiei cu bacteriofagi ca alternativă viabilă la antibiotice în tratamentul infecțiilor bacteriene.

Material și metode. Aceasta a implicat analizarea articolelor din baze de date precum PubMed, Hinari și Google Scholar, folosind cuvinte cheie precum „bacteriofagi”, „fagi”. Studiul sa concentrat pe publicațiile din ultimii ani pentru a oferi o perspectivă actualizată asupra problemelor de sănătate publică.

Rezultate. Conform opiniilor diverșilor cercetători și numărului tot mai mare de cazuri documentate, terapia cu bacteriofagi se conturează ca o alternativă promițătoare în tratarea anumitor infecții bacteriene, fie ele multirezistente sau nu. Totuși, din cauza lipsei datelor provenite din studii clinice randomizate, fagii sunt în prezent utilizați doar în cazuri complexe, pentru pacienți aflați în eșec terapeutic, și întotdeauna în combinație cu tratamentul antimicrobian. Cu toate acestea, posibilitățile de aplicare ale terapiei cu fagi sunt variate, iar în

anumite situații, aceasta ar putea înlocui antibioticele. Astfel, bacteriofagii au potențialul de a controla unele dintre bacteriile rezistente la antibiotice deja existente, reducând totodată apariția unor noi tulpini rezistente, prin limitarea utilizării antibioticelor.

Concluzii. În combinație cu terapiile convenționale, bacteriofagii ar putea deveni un aliat esențial în medicina modernă, contribuind la reducerea utilizării excesive a antibioticelor și la combaterea crizei globale a rezistenței la antimicrobiene.

Ludmila GOMA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3865-0909>

dr. în economie, conf. univ., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: ludmila.goma@usmf.md

Impactul leadershipului transformativ asupra performanței academice în învățământul medical

The impact of transformational leadership on academic performance in medical education

Introducere. În ultimii ani, învățământul medical a suferit numeroase transformări, cu accent pe metode de învățare mai interactive și centrate pe student, precum învățarea bazată pe competențe, simulările și utilizarea tehnologiilor avansate. Aceste schimbări necesită un leadership adaptabil, capabil să motiveze și să sprijine studenții în fața acestor noi provocări. În contextul învățământului medical, acest tip de leadership poate influența semnificativ performanța academică, atât a studenților, cât și a personalului didactic.

Scopul. Studiarea stilurilor de leadership și influența lor asupra performanței academice și profesionale a studenților în domeniul medical.

Material și metode. Studiu secundar, sinteză narativă. Dintre cele 931 de publicații identificate, 10 au îndeplinit criteriile de includere, dintre care cea mai veche a fost publicată în 2018. Perioada de referință au fost anii 2018–2024. Metodele utilizate: descriptivă, analitică, comparativă.

Rezultate. Cercetările din domeniu sugerează câteva direcții de cercetări relevante. 1) În educația medicală stilul de leadership transformațional contribuie la o atmosferă mai stimulativă și motivațională pentru studenți, îmbunătățind astfel performanța și implicarea lor academică. 2) În contextul cercetării performanței academice a studenților, se acordă atenție mai mult pe structura curriculumului, metodele de învățare și evaluare, și mai puțin pe rolul liderilor educaționali. 3) Adoptarea unui stil transformațional poate contribui la reduce-

rea stresului și burnout-ului în rândul studenților, promovând o abordare holistică a educației medicale. Totuși, implementarea leadershipului transformativ în învățământul medical poate întâmpina anumite provocări, cum ar fi: rezistența la schimbare; stilul autoritar de dirijare, structurile birocratice și aplicarea managementului administrativ.

Concluzii. Leadership-ul transformativ are un impact semnificativ asupra performanței academice în învățământul medical. Cercetările disponibile sunt încă limitate în ceea ce privește măsurarea efectelor concrete ale leadershipului transformativ în învățământul medical pe termen lung, atât la nivel academic, cât și profesional. Pot fi analizate: modul în care acest stil de leadership influențează formarea liderilor din domeniul medical, impactul său asupra carierei profesionale și despre cum poate contribui la dezvoltarea unui sistem de sănătate mai eficient.

Svetlana COLAC

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-4505-9948>

PhD student, USMF „N. Testemițanu”, scientific researcher, head of department,

National Agency for Public Health

E-mail: colac.svetlana@ansp.gov.md

Albina-Mihaela ILIEV

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-6718-3866>

PhD student, USMF „N. Testemițanu”, National Agency for Public Health

E-mail: albinailiev@gmail.com

Advancements in DNA sequencing and public health genomics

Avansări în secvențierea ADN-ului și genomica sănătății publice

Introduction. Public health genomics has progressively integrated genomic science into personalized medicine and public health practices through a structured and responsible approach. This paper examines the historical development of public health genomics, its key activities in healthcare practice, and its ongoing evolution toward the era of precision public health.

Aim. This review focuses on the evolution of DNA sequencing technologies and their incorporation into public health genomics, with particular attention to advancements in sequencing methods and their contribution to the field of precision public health. **Materials and Methods:** This narrative review synthesizes findings from a broad range of scientific literature, drawing on 94 sources authored by researchers from multiple countries.

Results. Genomic research has been a cornerstone of scientific progress since the discovery of DNA's structure, and sequencing efforts have expanded significantly over time. This review traces the progression from early sequencing techniques to modern approaches such as Next-Generation Sequencing (NGS) and Third-Generation Sequencing technologies. It explores how public health genomics has been integrated into healthcare systems globally, highlighting the pivotal role of government policy, centralized governance, and substantial investment in infrastructure to advance the goals of precision public health.

Conclusions. The continuous advancement of DNA sequencing, particularly with the advent of Third-Generation Sequencing, has significantly propelled genomic research. The integration of genomics into public health offers promising opportunities for personalized healthcare. However, realizing the full potential of precision public health requires coordinated governance, equitable access to genomic services, and substantial investments in infrastructure and education.

Albina-Mihaela ILIEV

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-6718-3866>

drd., USMF „N. Testemițanu”, Agenția Națională pentru Sănătate Publică

E-mail: albinailiev@gmail.com

Urinary tract infections in pediatrics: epidemiology, risk factors, and Impact on health and quality of life

Urinary tract infections in pediatrics: epidemiology, risk factors, and impact on health and quality of life

Introduction. Urinary tract infections (UTIs) are among the most common bacterial infections in childhood. *E. coli* is the most common cause of UTIs across all ages and clinical presentations, including in children with and without risk factors.

Scope. This review examines pediatric urinary tract infections (UTIs), focusing on epidemiology, risk factors, long-term renal impact, and the need for interdisciplinary management.

Material and methods. This is a secondary study – a narrative review of scientific literature focused on the issue of UTI in children. The analysis is based on 86 sources from authors in the Republic of Moldova, France, the United Kingdom, the United States, and other countries.

Results. These infections, especially in infants, may remain undiagnosed, with long-term consequences such as renal scarring and chronic renal failure. Epidemiological studies show that the prevalence of UTI varies by sex,

age, race, and circumcision status, with a significantly higher risk in girls and uncircumcised boys, especially before 3 months of age. Risk factors such as high-grade vesicoureteral reflux (VUR), congenital urinary tract abnormalities, and vesicoureteral dysfunction are associated with an increased incidence of UTI. Also, most urinary tract infections are caused by Gram-negative bacteria, especially *Escherichia coli*. Recurrent UTIs are common within the first 6-12 months of an initial infection and significantly affect the quality of life of children and their families.

Conclusion. Common, UTI often remains difficult to diagnose, especially in children under 5 years of age, where clinical symptoms are nonspecific. A higher percentage of urine samples with *E. coli* in girls compared to boys. Managing these infections requires an interdisciplinary approach, addressing medical, psychological, and socio-economic factors.

Octavian SAJIN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1320-9589>

dr. șt. med., șef laborator științific, Hepatite virale și infecții hemotransmisibile,
Agenția Națională pentru Sănătate Publică
E-mail: octavian.sajin@ansp.gov.md

Valentina BLAJ

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-1554-7350>

Cercetător științific, Laboratorul științific Hepatite virale și infecții hemotransmisibile,
Agenția Națională pentru Sănătate Publică
E-mail: blajvalentina90@gmail.com

Nina IZIUMOV

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-9988-9577>

dr. șt. med., conf. cerc., Laboratorul științific Hepatite virale și infecții
hemotransmisibile, Agenția Națională pentru Sănătate Publică
E-mail: ninaiziumov@gmail.com

Infecția cu virusul hepatitei e la femeile însărcinate: factori de risc

Hepatitis virus E infection in pregnant women: risk factors

Introducere. Infecția cu virusul hepatitei E (HEV) la femeile însărcinate reprezintă o problemă majoră de sănătate publică, având implicații grave asupra sănătății mamei și a fătului. Riscurile sunt accentuate în al treilea trimestru al sarcinii, când sistemul imunitar este mai vulnerabil și capacitatea organismului de a combate infecțiile acute este redusă. Studiile arată că infecția cu HEV poate conduce la complicații hepatice severe, precum insuficiența hepatică acută, și

poate crește riscul de pre-eclampsie, afectând negativ dezvoltarea fătului. La nivel global, incidența infecției este mai mare în regiunile cu deficiențe în igienă și acces limitat la apă potabilă (de exemplu, sudul și sud-estul Asiei, Africa și anumite părți ale Europei de Est), unde epidemiile de HEV pot genera un număr semnificativ de decese materne.

Scopul. Studiul își propune evaluarea infecției cu virusul hepatitei E la femeile însărcinate, prin determinarea prevalenței, analiza impactului asupra maternității și fătului, și identificarea factorilor de risc asociați.

Material și metode. Pentru identificarea infecției cu HEV se vor utiliza testările ELISA, metoda esențială a acestui studiu, care permite detectarea markerilor specifici. De asemenea, se va aplica un chestionar detaliat pentru a colecta informații referitoare la anamneză și factorii de risc ai femeilor însărcinate.

Rezultate. Dosarul complet al studiului a fost aprobat de Comitetul de Etică a Cercetării al USMF „Nicolae Testemițanu” (aviz nr. 5 din 27.03.2024). În cadrul proiectului se preconizează colectarea de probe de sânge și efectuarea de investigații la un eșantion de 550 de femei însărcinate. De asemenea, au fost trimise scrisori de intenție către instituțiile medico-sanitare publice cu profil perinatologic din Republica Moldova, pentru a facilita accesul la datele și probele necesare desfășurării studiului.

Concluzii. Prevenirea infecției cu virusul hepatitei E la femeile însărcinate este esențială pentru protejarea sănătății materno-fetale. Măsuri precum educația sanitară, îmbunătățirea infrastructurii de aprovizionare cu apă și salubritate, și vaccinarea sunt cruciale pentru reducerea incidenței și a riscurilor asociate. Rezultatele studiului vor contribui la realizarea Programului Național de combatere a Hepatitelor Virale (HG 1013 din 18.12.2024).

Gabriela LIȘINSCHI-BARANOV

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3860-5940>

asist. univ., Catedra de urgențe medicale „Gheorghe Ciobanu”, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: gabriela.lisinschi@usmf.md

Alina FERDOHLEB

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1344-5466>

dr. șt. med., conf.univ., Catedra de Medicină socială și Management „N. Testemițanu”,

USMF „N. Testemițanu”

E-mail: alina.ferdohleb@usmf.md

The phenomenon of stigmatization of patients with epilepsy

Fenomenul de stigmatizare a pacienților cu epilepsie

Epilepsy is the third most common neurological disorder, affecting between 0.6% and 1.5% of the global population. It is estimated that approximately 1% of the world's population (about 65 million people) and around 6 million individuals in Europe suffer from epilepsy. The stigmatization of patients with epilepsy is a global phenomenon with significant consequences for their integration into society, including discrimination and restrictions on their economic, social, and cultural rights.

Objective. The study aims to analyse the quality of life of individuals experiencing epileptic seizures and optimize their management from a medical-social perspective, considering the impact of stigmatization.

Materials and Methods. A methodology based on the analysis of 47 bibliographic sources and previous relevant studies published over the last three decades was used. These sources were extracted from scientific databases such as PubMed, Google Scholar, and ScienceDirect.

Results. In high-income countries (HICs), epilepsy is most commonly diagnosed in children and the elderly, whereas in low- and middle-income countries (LMICs), it predominantly affects adolescents and young adults. (the incidence of epilepsy in LMICs is 139.0 per 100,000, compared to 48.9 per 100,000 in HICs). In the Republic of Moldova, the prevalence of epilepsy increased from 16.4 per 100,000 inhabitants in 2016 (5,815 patients) to 25.3 per 100,000 in 2021 (6,627 patients). The stigmatization of these patients intensified during the COVID-19 pandemic, both due to pre-existing structural deficiencies in healthcare services and subjective factors related to the attitudes of patients' families. Furthermore, the risk of suicide among individuals with epilepsy is two to six times higher than in the general population. In the United Kingdom, it is estimated that 40% to 60% of epilepsy-related deaths could be prevented. Thus, it is evident that epilepsy represents a major challenge in contemporary medicine,

having a significant impact on global public health. This reality necessitates the development of effective, complex treatments and optimized management strategies for patients with epilepsy syndrome.

Doina MACARI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2110-6934>

drd., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: doinaa.macari@gmail.com

Oana-Simina IACONI

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-3139-7004>

drd., Disciplina de microbiologie și imunologie USMF „N. Testemițanu”

E-mail: oanasimina.iaconi@usmf.md

Alina FERDOHLEB

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1344-5466>

dr. șt. med., conf.univ., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: alina.ferdohleb@usmf.md

Mihail TODIRĂȘ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9373-4753>

dr. hab. șt. med., șef Centru de Cercetare în Domeniul Sănătății și Biomedicinei, INCMS, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: mihail.todiras@usmf.md

**Methodology for calculating antibiotic consumption -
support in the surveillance of the antibiotic resistance phenomenon**

*Metodologia de calcul a consumului de antibiotice –
suport în supravegherea fenomenului de antibioretistență*

Antimicrobials play a major role in controlling bacterial infections, but the positive impact of antibiotics on health is threatened by the alarming evolution of the antibiotic resistance (AMR) phenomenon worldwide and especially in low- and middle-income countries (e.g. Moldova).

Monitoring this phenomenon at global and national level involves various indicators: mortality, morbidity, resistance levels. However, surveillance of antimicrobial consumption at the source – in hospitals – is equally important to assess the risks for the population and the health system in relation to AMR. There is little information on antibiotic consumption in healthcare institutions in the Republic of Moldova. This calls for the adoption of methodologies to calculate the consumption of antimicrobials, especially from the group of 3rd class cephalosporins and carbapenems – antimicrobials of critical importance for human medicine, and also with high resistance potential.

With this aim in mind, the methodology for calculating antibiotic consumption was developed, using as a tool the DDD (Defined Daily Dose), which is the standard unit of measurement recommended by the World Health Organization. This indicator can be calculated depending on: the number of outpatients per day or per year, the number of days of hospitalization (in the case of hospitals). The Defined Daily Dose is a comparable indicator in spatial (between wards, hospitals, districts, countries) and temporal (days, months, years) dimension, which allows to assess the prevalence of AMR in terms of antimicrobial consumption.

In the Republic of Moldova, this indicator is not calculated as it is not adopted at the legislative level. However, the local team of the multinational project „Phage treatment and wetland technology as intervention strategy to prevent dissemination of antibiotic resistance in surface waters” (PhageLand), project number 22.80013.8007.1M, have developed a guideline entitled: „METHODOLOGY FOR DETERMINING THE FORMULA FOR CALCULATING THE CONSUMPTION OF ANTIBIOTICS IN HOSPITALS – Methodical recommendations” which includes the details and steps necessary for calculating this indicator indispensable in the surveillance of the phenomenon of antibiotic resistance (AMR).

Tatiana MALACINSCHI-CODREANU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9098-9470>

dr. șt. med., assist. univ., Catedra de urgențe medicale „Gheorghe Ciobanu”

USMF „N. Testemițanu”

E-mail: tatiana.codreanu@usmf.md

Impactul analizei economice în medicină

The impact of economic analysis in medicine

Analiza economică (AE) este o metodă de evaluare a resurselor și costurilor implicate într-un proces / proiect. Analiza economică în medicină este procesul de evaluare a costurilor și beneficiilor asociate cu diferite intervenții medicale, în scopul de a îmbunătăți eficiența și accesibilitatea serviciilor de sănătate.

Scopul analizei economice în medicină este de a asigura maximizarea eficienței prin identificarea celor mai eficiente modalități de alocare a resurselor limitate cu impact decizional direct, care oferă o bază solidă pentru planificarea serviciilor de sănătate.

Sistemul de sănătate este un domeniu cu resurse limitate din punct de vedere economic, iar analiza economică este esențial de importantă în justificarea repartizării eficiente a resurselor financiare cu impact direct pentru beneficiari,

prin facilitarea accesului și calității acestor servicii. Necesitatea evaluării economice în domeniul medical este determinată de: creșterea progresivă a costurilor serviciilor medicale prestate; apariția metodelor alternative de diagnostic / tratament a multor patologii; posibilități financiare limitate de dotare cu tehnologii înalt specializate; capacități de achitare redusă a serviciilor medicale de către populație în condițiile dificultăților economice existente ale majorității beneficiarilor de servicii medicale prestate.

Importanța analizei economice se reflectă prin alocarea eficientă a resurselor în sistemele de sănătate, prin posibilitatea de comparare a diferitor tratamente, tehnologii sau politici de sănătate.

Analiza economică include analiza cost-beneficiu, analiza cost-eficiență, analiza cost-utilitate. Analiza cost-eficacitate este instrumentul economic care confirmă calitatea managementului decizional la nivel instituțional.

Rolul analizei economice în domeniul medical este argumentat prin optimizarea resurselor, evaluarea costurilor tratamentelor, prioritizarea intervențiilor medicale. Analiza economică își regăsește o aplicabilitate în diverse domenii, fiind binevenită în evaluarea vaccinurilor, demonstrând faptul că, pe termen lung, vaccinarea este mult mai economă decât tratamentele pentru bolile prevenibile. În evaluarea managementului bolilor cronice, s-a demonstrat că tratamentul bolilor cronice, precum diabetul, poate deveni costisitor pe termen lung, iar analiza economică, contribuie la identificarea celor mai eficiente metode de tratament. Introducerea noilor tehnologii poate fi costisitoare, dar analiza economică contribuie la aprecierea raportului cost-beneficiu al acestora. Beneficiile analizei economice în medicină sunt îmbunătățirea accesului la tratamente; reducerea cheltuielilor inutile; luarea deciziilor bazate pe dovezi și argumente concrete (date statistice).

Provocările analizei economice în medicină sunt determinate de existența datelor incomplete sau incorecte, fapt care condiționează distorsionarea rezultatele analizei economice. Factorii etici pot influența AE, asigurând deficiențe la capitolul de acces echitabil la tratamente. Diferențele între sisteme de sănătate au un impact esențial. Metodologiile de analiză economică pot varia semnificativ în funcție de contextul local sau național, dar acest fapt nu subestimează necesitatea implementării analizei economice la toate nivelele de management în sistemul de sănătate. Importanța analizei economice este argumentată prin asigurarea eficienței și sustenabilității sistemelor de sănătate, contribuind la identificarea celor mai bune soluții pentru alocarea resurselor într-un mod echitabil și eficient.

Provocările *analizei economice* sunt condiționate de necesitatea formării unor baze de date complete și exacte, cu o conexiune directă în abordarea problemelor etice și contextuale.

Progresul tehnologiilor informaționale, incidența crescută în dinamică a urgențelor medico-chirurgicale, crizele economice și cele din sistemul de sănătate la nivel național și internațional pun presiune asupra sistemului de sănătate, iar *Analiza Economică* ar fi acea pârgheie care va permite o gestionare eficientă în sistemul de sănătate cu impact managerial decizional.

* Proiect de cercetare „Implementarea metodelor laparoscopice în asigurarea calității serviciului chirurgical de urgență”, desfășurat în cadrul Școlii Doctorale a IP USMF „Nicolae Testemițanu”; Programul de doctorat 331.03 – Medicină socială și management (2018–2022).

Olga MIHALCIUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1716-6309>

dr. șt. med., Laborator de Biochimie, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: olga.mihalciuc@usmf.md

Inflamația cronică: mecanisme imunobiochimice și perspective terapeutice

*Chronic inflammation: immunobiochemical mechanisms
and therapeutic perspectives*

Introducere. Sistemul de protecție imunologică nespecifică recunoaște primar nu doar antigenii individuali, ci și structuri comune, numite PAMPs (pathogen associated molecular patterns), recunoașterea cărora este realizată de PRR (*pattern-recognition receptor*), reprezentanții cei mai valoroși fiind receptorii TLR (*Toll-like receptors*). TLRs au capacitatea de a recunoaște nu numai PAMPs tipici, ci și molecule de origine vegetală. Se consideră că activarea cronică necorespunzătoare a TLRs induce expresarea de lungă durată a citokinelor proinflamatoare și dezvoltarea ulterioară a inflamației cronice de intensitate mică – baza patogeniei multor boli metabolice, cum ar fi sindromul metabolic, DZ tip 2, bolile cardiovasculare.

Scop. Elucidarea rolului TLRs în dezvoltarea inflamației și influența substanțelor de origine vegetală în formarea răspunsului imun bazată pe activarea sau inhibarea specifică a acestor receptori.

Material și metode. A fost consultată baza de date PubMed și analizate 10 lucrări științifice în ce privește influența substanțelor de origine vegetală în răspunsul imun nespecific.

Rezultate. Unele substanțele fitochimice posedă efecte anti-inflamatoare prin implicarea lor în căile de semnalizare TLRs. Interacțiunii polizaharidelor sulfatate (PSS) din algele maritime (*Laminaria japonica*, *Laminaria cichorioi-des*, *Fucus evanescens*) cu TLRs exprimați pe membranele celulelor embriona-

re umane renale, a evidențiat activarea factorul nuclear de transcripție NF- κ B prin legare specifică la TLR-2 și TLR-4, ceea ce indică eficiența PSS în apărarea *in vivo* față de microorganisme patogene de diferite clase și au fost non-toxici pentru culturile de celule. Unele PSS reduc creșterea neoplasmelor și induc apoptoza în țesutul tumoral.

Concluzie. Se admite că anumite substanțe fitochimice pot influența asupra mecanismelor de dezvoltare a bolilor inflamatorii cronice.

Victoria MOGHILDEA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5336-1470>

Catedra Anestezilogie și Reanimatologie nr. 1 „Valeriu Ghereg”,

USMF „N. Testemițanu”

E-mail: vikacor85@mail.ru

Epidemiology, diagnosis, and treatment of COVID-19 patients: a literature review

*Epidemiologia, diagnosticul și tratamentul pacienților cu COVID-19:
o sinteză a literaturii*

Objectives. The study aimed to provide the latest insights into the virus and the disease, along with recommendations for preventing, controlling, and managing SARS-CoV-2 infection.

Material and Methods. An initial search for relevant scientific publications was carried out using the Google Search engine and specialized databases, including *PubMed*, *Hinari (Health InterNetwork Access to Research Initiative)*, *SpringerLink*, the *National Center for Biotechnology Information*, and *Medline*. The articles were selected based on criteria that included up-to-date information on etiology, pathogenesis, epidemiology, diagnosis, early and long-term complications, recovery, and patient management.

Results. Following the data processing from multiple databases and scientific sources, 225 relevant articles on COVID-19 were identified, with 38 ultimately included in the final bibliography. These articles covered the key aspects such as the etiology, pathogenesis, diagnosis, complications, and treatment of patients infected with SARS-CoV-2. The virus has undergone several mutations, resulting in the emergence of variants including Alpha, Beta, Gamma, Delta, and Omicron.

Conclusions. COVID-19 is caused by the SARS-CoV-2 virus, first identified in 2019. It spreads primarily through respiratory droplets. The incubation period typically ranges from 2 to 14 days, with common symptoms including fever,

cough, and shortness of breath. Diagnosis is based on a combination of epidemiological history, clinical symptoms, laboratory tests, and RT-PCR testing. Around 5% of patients and 20% of those hospitalized develop severe illness, often requiring intensive care unit (ICU) admission. Treatment focuses on supportive care, along with antiviral, anti-inflammatory, and immunomodulatory medications. The global mortality rate is estimated to be between 2.2% and 3%, but in severe cases, it can rise to as high as 39.4%. The risk of death is influenced by factors such as age, sex, and underlying health conditions.

Domnița MUNTEANU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0165-3201>

student anul VI, Facultatea Medicină, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: domnitamunteanu3@gmail.com

Rezistența la antimicrobiene și producerea de biofilme a tulpinilor de *Acinetobacter baumannii* izolate din sânge

*Antimicrobial resistance and biofilm production of *Acinetobacter baumannii* Strains Isolated from Blood*

Introducere. Infecțiile de flux sangvin continuă să fie o cauză majoră de mortalitate, în ciuda progreselor în dezvoltarea agenților antimicrobieni și a optimizării strategiilor de gestionare a sepsisului. *Acinetobacter baumannii* este o bacterie Gram negativă, oportunistă, cu o importanță deosebită în patologia infecțioasă, în special în mediul spitalicesc. Aceasta este recunoscută ca un patogen major din cauza rezistenței sale crescute la antibiotice și a capacității sale de a provoca infecții severe.

Scopul. Scopul acestui studiu este de a evalua rezistența la antimicrobiene și formarea de biofilme a tulpinilor de *A. baumannii* izolate din sânge, în vederea optimizării terapiei antibacteriene.

Material și metode. Identificarea *A. baumannii* s-a făcut pe baza caracterelor de cultură, morfo-tinctoriale și a proprietăților biochimice determinate cu sistemul Vitek 2 Compact. Testarea la antibiotice și interpretarea rezultatelor s-a făcut standardizat, respectând ghidurile în vigoare. Capacitatea tulpinilor de a produce biofilme a fost determinată calitativ utilizând metoda tuburilor.

Rezultate. Tulpinile de *A. baumannii* în 95,1% cazuri au fost rezistente la aminoglicozide, în 92,7% – rezistente la ampicilin și în 92,7% cazuri – la carbapeneme. Rezistența la fluorochinolone a fost înregistrată la toate tulpinile luate în studiu. Rezistența combinată la carbapeneme, fluorochinolone și aminoglicozide a tulpinilor de *A. baumannii* a constituit 87,8%. Toate izolatele de *A.*

baumannii au produs biofilme. Din cele 34 de izolate testate, 19 (55,9%) au produs biofilm puternic aderent. O corelație pozitivă semnificativă a fost observată între formarea biofilmului și profilul de rezistență la antibiotice.

Concluzii. Tulpinile de *A. baumannii* izolate din sânge au demonstrat un nivel ridicat de rezistență la antimicrobiene și o capacitate semnificativă de formare a biofilmelor. Rezultatele studiului confirmă că tratamentul infecțiilor de flux sangvin reprezintă în continuare o provocare majoră, impunând strategii riguroase de monitorizare și gestionare rațională.

Ala OJOVAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9804-5519>

dr. șt. med., conf. univ., Catedra de stomatologie terapeutică, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: ala.ojovan@usmf.md

Elena TINTIUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4725-9234>

dr. șt. med., conf. univ., Catedra de stomatologie terapeutică, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: elena.tintiuc@usmf.md

Rolul comunicării în reușita actului medical stomatologic

The role of communication in the success of the dental medical act

Introducere. Procesul comunicării dintre medic și pacient rămâne a fi o componentă necesară și mereu actuală din toate timpurile. Acest fapt totalmente se atribuie și domeniului stomatologic contemporan în cadrul căruia se deschid noi necesități și posibilități de investigare și aplicare facilă a comunicării.

Scopul. Evaluarea interconexiunii: *comunicare medic-pacient – realizare de succes al actului medical* în centrele/clinicile stomatologice din Republica Moldova privitor la configurarea unei tactici curative eficiente.

Material și metode. A fost realizat un studiu analitic combinat: sinteza datelor din publicații (circa 46 de surse științifice preluate din bazele de date: PubMed, Google Scholar, Medline ș.a.) și unul observațional (analiza rezultatelor actului medical stomatologic în 9 clinici/centre stomatologice din mun. Chișinău). S-au aplicat metodele teoretice: sociologică (focus-grup, interviu) și etică într-un cadru comunicațional medical.

Rezultate. În urma analizei materialelor din diferite surse, se conturează tendința progresivă a pacienților contemporani de a aprecia stomatologul în conformitate cu capacitatea acestuia de a comunica și informa convingător pacientul. Concomitent se observă tot mai evident la stomatologi și dificultăți de comunicare datorită creșterii complexității actului medical.

Concluzii. 1) Întreținerea unei comunicări corespunzătoare dintre medicul stomatolog și pacient în anticiparea și derularea tratamentului constituie un suport determinant în realizarea cu succes al actului medical. 2) Capacitățile comportamental-comunicaționale și cele etice prevalează în procesul aprecierii de către pacient a persoanei și muncii medicului. 3) Sunt necesare noi studii privitor la rolul comunicării în procesul medicației stomatologice, acestea reieșind din noile provocări determinate de performanțele științifice și tehnologice contemporane.

Vitalina OJOVAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-2285-5199>
drd., USMF „N. Testemițanu”, medic endocrinolog,
Clinica Universitară de AMP a USMF „N. Testemițanu”
E-mail: vitalina.ojovan@gmail.com

Importanța factorilor psihosociali în managementul diabetului zaharat de tip 1 la copii

The importance of psychosocial factors in the management of type 1 diabetes in children

Introducere. Diabetul zaharat tip 1 este cea mai frecventă boală endocrină cronică la copii. Diagnosticul și gestionarea acestuia reprezintă o povară majoră atât pentru minor, cât și pentru familie și societate. Managementul diabetului zaharat tip 1 necesită un regim terapeutic pe tot parcursul vieții pentru a preveni complicațiile acute și cronice. Diabetul solicită atât psihologic, cât și comportamental copilul. Astfel, factorii psihosociali sunt importanți în aproape toate aspectele pe care acesta le implică.

Scopul. Studiarea principalilor factori psihosociali care afectează gestionarea diabetului zaharat la pacienții pediatrici.

Material și metode. S-a realizat un review literar din bazele de date PubMed, NCBI, Hinari, Elsevier ș.a. Au fost identificate și analizate 80 publicații relevante, utilizând termenii „factori psihosociali” și „diabet zaharat tip 1”.

Rezultate. Analiza surselor științifice publicate evidențiază impactul factorilor psihosociali asupra aderenței la tratament în diabet zaharat tip 1 la minori. Copiii cu diabet au un risc crescut de a dezvolta tulburări de alimentație, depresie și anxietate, ceea ce duce la deteriorarea controlului diabetului. Cele mai frecvente preocupări cu privire la diabetul zaharat de tip 1 descrise de minori includ responsabilitatea pentru gestionarea sau controlul continuu al diabetului, semnele fizice lăsate în urmă de înțepăturile de ace, starea constantă de alertă

cu privire la răspunsul organismului la insulină, dezechilibre emoționale care depind de nivelul glicemiei și, deseori, gândul continuu la complicațiile bolii lor. Este foarte importat de a face față tulburărilor ce afectează acești copii prin implementarea unor intervenții psihologice eficiente de îngrijire a sănătății, prin care să ia în considerare factorii psihosociali asociați cu evoluția diabetului zaharat de tip 1.

Concluzii. Diabetul zaharat tip 1 prezintă un risc crescut de depresie și anxietate, care pot afecta negativ managementul diabetului și calitatea vieții. Având în vedere importanța factorilor psihosociali în lupta cu diabetul, numărul în continuă creștere a copiilor cu diabet zaharat tip 1, dezvoltarea și implementarea intervențiilor psihosociale reprezintă la moment o necesitate stringentă.

Ecaterina PAVLOVSKI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0385-4805>

dr. șt. med., conf. univ., Catedra de biochimie și biochimie clinică,
USMF „N. Testemițanu”

E-mail: ecaterina.pavlovski@usmf.md

Next-generation delivery systems for phage therapy in ophthalmology

Sisteme de transport de generație nouă pentru terapia cu fagi în oftalmologie

Objectives. This study aimed to evaluate next-generation delivery systems for bacteriophage therapy in ophthalmology, addressing challenges like stability, bioavailability, and targeted delivery in multi-drug-resistant ocular infections.

Materials and Methods. A comprehensive review of advanced delivery mechanisms, including polymeric nanoparticles, liposomes, nanoemulsions, hydrogels, was conducted. The analysis focused on their potential to improve phage stability, retention in ocular environments, and targeted treatment of infections caused by resistant pathogens, such as *Staphylococcus aureus*.

Results. Antibiotic resistance is a growing public health concern. It poses a significant challenge in treating ocular infections, particularly those caused by *Staphylococcus aureus*, including methicillin-resistant and vancomycin-resistant strains. The drug delivery, especially to the eye, is triggered by anatomical barriers, like the corneal epithelium, blinking reflex, and blood-retinal barriers, that end in a rapid clearance and diminished efficacy. While bacteriophage therapy offers an effective alternative to antibiotic resistance, due to the bactericidal activity without disrupting the normal flora, its application faces challenges such as environmental and pharmaceutical barriers, affecting phage stability and efficacy. Nanotechnology-based formulations, such as liposomes, nanopar-

ticles and nanoemulsions, demonstrated improved phage viability and targeted delivery capabilities. The data indicate that these systems effectively cope with challenges such as immune neutralization and environmental degradation of phages, emphasizing their potential to enhance therapeutic outcomes. Moreover, studies on combination therapies highlight synergistic effects between phages and antibiotics, leading to improved treatment results.

Conclusions. Next-generation phage delivery systems offer a transformative approach to managing antibiotic-resistant ocular infections. By enhancing stability, bioavailability, and precision, these innovative technologies pave the way for more effective and targeted treatments. Further research is needed to validate their clinical applications and long-term safety.

Daiana PETREJNEAC

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-5566-4414>

Student anul VI, USMF „N Testemițanu”

E-mail: daiana.petrejneac@gmail.com

Galina BUTA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7376-1498>

dr. șt. med., Catedra de medicină de familie USMF „N. Testemițanu”

E-mail: galina.buta@usmf.md

Impactul tehnologiilor digitale asupra sănătății copiilor: o revizuire sistematică a literaturii

*The impact of digital technologies on children's health:
a systematic literature review*

Introducere. Tehnologia este tot mai accesibilă și indispensabilă, însă utilizarea excesivă a dispozitivelor digitale ridică probleme, mai ales în rândul copiilor. Pandemia COVID-19 a intensificat expunerea acestora la ecrane prin e-learning, ceea ce a atras atenția comunității științifice asupra efectelor asupra sănătății fizice și mentale.

Scop. Evaluarea impactului utilizării dispozitivelor digitale asupra sănătății copiilor și a influenței suplimentare a Covid-19 asupra expunerii la tehnologie.

Material și metode. Au fost analizate studii din baze de date științifice Google Scholar, PubMed, MDPI etc., incluzând cuvintele cheie copii de 5-10 ani expuși la tehnologiei informaționale (TI), efectele TI asupra sănătății fizice și mentale. Calitatea studiilor a fost verificată prin instrumentul JBI.

Rezultate. Au fost incluse 7 studii, cu un eșantion total de 6.320 de copii (43,37% fete, 57,63% băieți). Majoritatea copiilor (48,13%) au folosit inter-

netul pentru teme, rețele sociale și jocuri, iar 32,46% aveau propriul telefon. Expunerea excesivă la dispozitive digitale a fost asociată cu probleme de somn, comportament, tulburări socio-emoționale. La fel au fost raportate și afecțiuni oculare asociate cu o expunere mai mare la dispozitivele digitale. Pandemia a accentuat aceste efecte negative.

Concluzii. Utilizarea prelungită a tehnologiei are efecte negative asupra sănătății copiilor, contribuind la tulburări de somn, scăderea activității fizice, performanță școlară redusă și probleme comportamentale. Pandemia Covid-19 a intensificat aceste riscuri, evidențiind necesitatea unor măsuri pentru limitarea expunerii la ecrane.

Victoria PRISEAJNIUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2008-8751>

drd., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: victoria.vudu@gmail.com

Valentina TRIFAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2398-7410>

dr. hab. șt.med., conf.univ., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: valentina.trifan@usmf.md

Anxietatea și depresia la pacienții cu anomalii dento-maxilare.

Review al literaturii

Anxiety and depression in patients with dentomaxillary anomalies.

A literature review

Introducere. anxietatea și depresia sunt tulburări frecvente în rândul pacienților cu anomalii dento-maxilare, având un impact semnificativ asupra sănătății psihice și calității vieții. Literatura de specialitate sugerează o asociere între malocluziile dentare și niveluri crescute de stres emoțional, pacienții resimțind o stare de disconfort psihologic asociată aspectului dento-facial. De asemenea, percepția negativă asupra propriei estetici dento-faciale poate contribui la dezvoltarea simptomelor de anxietate și depresie, afectând statusul psiho-emoțional, socializarea și integrarea socială a pacienților.

Scop. Scopul acestei lucrări este de a analiza relația dintre anomaliiile dento-maxilare și manifestările anxietății și depresiei. Se urmărește identificarea factorilor de risc psihologic și evaluarea modalităților de intervenție pentru reducerea impactului negativ asupra sănătății psihice.

Materiale și metode. Pentru această lucrare, a fost realizată o analiză a literaturii științifice din baze de date recunoscute internațional, incluzând studii pu-

blicate în ultimii 10 ani. Au fost selectate articole originale, meta-analize și review-uri sistematice care investighează corelația dintre anomalii dento-maxilare și tulburările afective, cu accent pe anxietate și depresie. Criteriile de selecție au inclus studii ce utilizează metode validate de măsurare a anxietății și depresiei, precum Beck Depression Inventory și Generalized Anxiety Disorder Scale.

Rezultate. Studiile evidențiază o prevalență crescută a simptomelor anxioase și depresive la pacienții cu anomalii dento-maxilare, în special în rândul adolescenților și tinerilor adulți. Malocluziile severe au fost corelate cu niveluri ridicate de anxietate socială, stres și tendințe depresive. În plus, pacienții cu anomalii dento-maxilare pot prezenta o evitare crescută a interacțiunilor sociale din cauza temerilor legate de aspectul facial, ceea ce amplifică stările de anxietate. De asemenea, tratamentul ortodontic poate contribui la ameliorarea simptomatologiei afective, având efecte benefice asupra stării emoționale prin reducerea disconfortului perceput.

Concluzii. Anxietatea și depresia influențează considerabil sănătatea psihică a pacienților cu anomalii dento-maxilare, iar o abordare interdisciplinară poate îmbunătăți atât prognosticul emoțional, cât și cel funcțional al acestor pacienți. Totodată, un număr limitat de cercetări au investigat legătura dintre sănătatea psihică și integrarea acesteia în sănătatea orală, ceea ce indică necesitatea unor studii suplimentare. Tema este de actualitate și necesită investigații mai detaliate pentru o mai bună înțelegere a implicațiilor psiho-emoționale ale anomaliilor dento-maxilare și pentru dezvoltarea unor strategii terapeutice eficiente.

Anastasia PUCAL

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1989-5031>

student, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: annnnlernalners@gmail.com

Valeriu ALEXEEV

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8949-5799>

dr. of medicine, associate professor, department of odontology, periodontology and oral pathology „Sofia Sirbu”, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: valeriu.alexeev@usmf.md

Use of devitalizing agents in dental practice

Utilizarea agenților devitalizanți în practica stomatologică

Background. One of the most common causes of pulp inflammation is dental caries. Every day, practicing dentists face the challenge of removing the dental pulp to enable further treatment of root canals. One method employed

for this purpose is devital pulpectomy. The active substances in devitalizing preparations include cresol, paraformaldehyde, and arsenic trioxide. The use of devitalizing pastes is considered a historical method of pulp removal, as these agents can have a negative impact both locally and systemically due to their high toxicity, allergenicity, and carcinogenicity. Nevertheless, despite modern trends in endodontics, these preparations are still used in daily dental practice.

The purpose of the study. The objective of this study is to assess the relevance of using devital pulpectomy by conducting a survey among dental practitioners and to systematize and analyze the collected data.

Material and methods. As part of the study, 56 dentists were surveyed using a questionnaire method. They were divided into three age groups: Group 1 – aged 25 to 35 years (18 participants), Group 2 – aged 35 to 45 years (17 participants), and Group 3 – aged 45 to 65 years (21 participants). The questions focused on the use of devitalizing agents, frequency and purpose of their application, complications, and awareness of the complications associated with the use of these agents.

Results. It was established that more than half of the surveyed dentists (53.5%) use devitalizing agents, with 33.3% in Group 1, 58.8% in Group 2, and 66.6% in Group 3. The majority of dentists (71.1%) did not observe postoperative complications associated with the devital method. In 21.7% of cases, dentists reported postoperative pain, and in 7.2% of cases, swelling was noted. Additionally, 16.66% of dentists were not aware of the complications following the use of devitalizing agents.

Conclusions. Based on the obtained results, it can be concluded that pulp removal by devital extirpation is actively used in dental practice, despite awareness of potential complications. Most respondents did not encounter complications; however, scientific research and the extensive experience of dentists cannot be ignored, leaving the question of the appropriateness of this method open for further discussion.

Ninel REVENCO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5229-7841>

dr. hab. în științe medicale, profesor universitar USMF „N. Testemițanu”

E-mail: ninel.revenco@usmf.md

Olga BURDUNIUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6944-080>

dr. hab. în științe medicale, conferențiar cercetător USMF „N. Testemițanu”;

Agenția Națională pentru Sănătate Publică

E-mail: olga.burduniuc@ansp.gov.md

Dina BUJOR

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2266-9752>

drd., asistentă universitară, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: dina.bujor@usmf.md

**Tehnica de aspirat nazofaringian și programul de stewardship diagnostic
în optimizarea diagnosticului infecțiilor respiratorii acute la copii**
*Nasopharyngeal suction technique and diagnostic stewardship program
in optimizing the diagnosis of acute respiratory infections in children*

Introduction. Acute respiratory infections (ARIs) are a major cause of excessive antimicrobial prescribing, contributing to antimicrobial resistance. Nasopharyngeal secretion collection via the nasopharyngeal aspiration technique is key for obtaining high-quality biological material, crucial in pathogen identification, especially in children under 5 years old. This technique's connection with diagnostic stewardship programs (DSPs) is essential in the rational treatment of ARIs, promoting efficient resource use and preventing antibiotic misuse.

Objective. This study aimed to explore the importance of nasopharyngeal secretion collection via nasopharyngeal aspiration in children under 5, correlating this method with the implementation of DSPs in managing ARIs.

Materials and Methods. This study reviews recent literature and guidelines on nasopharyngeal sample collection and DSP application in pediatrics. Methods, including nasopharyngeal aspiration, are compared for their efficiency and safety in assessing ARI etiology in children. Sample collection techniques, processing methods, and their diagnostic impact are discussed.

Results. Nasopharyngeal aspiration provides high-quality samples essential for accurate ARI diagnosis. DSPs encourage proper use of these techniques, as correct pathogen identification reduces unnecessary antibiotic use and improves patient management. Rapid diagnostics, such as PCR tests, allow healthcare professionals to apply more precise treatments, minimizing risks associated with empirical therapy.

Conclusion. Nasopharyngeal aspiration is a valuable tool for diagnosing ARIs in young children. Combining this method with DSPs improves ARI management, reduces antibiotic misuse, and supports more precise treatments. Implementing DSPs in hospitals and pediatric units is essential for optimizing treatment and reducing risks associated with ARIs.

Alina FERDOHLEB

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1344-5466>

dr. șt. med., conf.univ., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: alina.ferdohleb@usmf.md

Elena CIOBANU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8969-922X>

dr. șt. med., conf.univ., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: elena.ciobanu@usmf.md

Cătălina CROITORU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7411-2393>

dr. șt. med., conf.univ., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: catalina.croitoru@usmf.md

Greta BĂLAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3704-3584>

dr. hab. șt. med., conf.univ., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: greta.balan@usmf.md

Angela PARASCHIV

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0817-8316>

dr. hab. șt. med., conf.univ., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: angela.paraschiv@usmf.md

**Convergența provocărilor globale în țările cu venituri mici și medii:
rezultatele cercetării valorificate editorial în monografie**

*Convergence of global challenges in low-and middle-income countries:
research results published in a monograph*

În societatea contemporană, accesul la informație științifică devine o necesitate tot mai mare. Fiecare acțiune în mediul social sau natural, indiferent de domeniul economic, social sau politic trebuie să fie fundamentată solid cu informații științifice. Această lucrare a fost realizată cu contribuții valoroase din partea cercetătorilor implicați în proiectul internațional multilateral „PhageLand”, 22.80013.8007.1M. Sinteza monografică „Convergența provocărilor globale în țările cu venituri mici și medii” răspunde unei cerințe esențiale de informare și înțelegere a unor aspecte teoretice și practice, referitoare la riscurile imediate sau

potențiale pentru sănătatea umană, cauzate de administrarea nejustificată a antimicrobienelelor. Lucrarea abordează multiplele problematice ale acestui domeniu, autorii concentrându-se pe lucrări științifice de înaltă calitate și utilizând cele mai relevante surse bibliografice disponibile. Lucrarea reprezintă o resursă de documentare actualizată, recomandată în special cercetătorilor și medicilor specialiști din domeniul sănătății publice. Potrivit datelor Organizației Mondiale a Sănătății (OMS), povara rezistenței la antimicrobiene în regiunea europeană include 23 de agenți patogeni bacterieni și 88 de combinații patogen-medicament, estimându-se că în anul 2019 au avut loc aproximativ 541.000 de decese cauzate de acest fenomen. Țările cu economii dezvoltate și cu strategii de acțiune pentru diminuarea rezistenței la antimicrobiene, care au fost aprobate, finanțate și implementate, au înregistrat rate mai scăzute ale poverii rezistenței la antimicrobiene, comparativ cu țările care nu au implementat un plan de acțiune în acest domeniu. În ultimii ani, evenimentele meteorologice extreme, cum ar fi temperaturile record din verile 2022–2023, au devenit din ce în ce mai frecvente, amplificând dezastrelor și punând în pericol viețile oamenilor din regiunea europeană. Creșterea problemelor de sănătate asociate cu expunerea la schimbările climatice evidențiază necesitatea urgentă a cercetării interdisciplinare și multidisciplinare, în special în domeniul rezistenței la antimicrobiene, cu un accent deosebit pe țările cu venituri mici și medii. Primele analize indică o creștere semnificativă a riscurilor pentru sănătate în regiunea europeană, pentru toți indicatorii relevanți. Expunerea la valuri de căldură și mortalitatea asociată acestora sunt în creștere, în timp ce degradarea mediului contribuie la extinderea bolilor transmise prin apă. În plus, perioadele de polenizare ale speciilor alergene au început cu 10-20 de zile mai devreme, iar 94% din populația europeană trăiește în zonecu aer poluat cu concentrații de PM2.5 mai mari decât limitele recomandate de ghidurile OMS. Având în vedere complexitatea și interdependența acestor probleme, este crucial ca politicile la nivel continental să fie clar formulate și susținute. Proiectul multilateral intitulat „Tratarea cu fagi și tehnologia zonelor umede ca strategie de intervenție pentru prevenirea răspândirii rezistenței la antibiotice în apele de suprafață (PhageLand)” face parte din Prioritatea Strategică JPIAMR HARISSA. Acesta este integrat în Inițiativa Comună de Programare (JPI) privind Rezistența Antimicrobiană, care se axează pe intervenții în cadrul conceptului „O singură sănătate”, având ca scop prevenirea și reducerea dezvoltării și transmiterii rezistenței antimicrobiene. Proiectul „PhageLand” își propune dezvoltarea unei noi strategii de intervenție, axată pe cercetări în sănătatea publică vizând agenții patogeni bacterieni multi-rezistenți, cu un accent special pe țările cu venituri mici și medii din Europa de Est. Tratamentul pe bază de fagi va fi adaptat pentru a elimina, în mod specific, acești agenți patogeni multirezistenți din apele uzate. Elaborarea acestei mono-

grafii reflectă interesul considerabil al unui număr semnificativ de specialiști față de fenomenul antibiotezistenței în general, dar și preocuparea publicului pentru problemele concrete legate de sănătatea publică.

Monografia a fost elaborată în cadrul Proiectului de cercetare „PhageLand” cifrul 22.80013.8007.1M.

Elena ROMANCENCO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6078-3383>

Biobanca, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: eromancenco@gmail.com

Tatiana MALCOVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2470-5211>

dr. șt. med., Catedra de chirurgie nr. 1 „Nicolae Anestiadi”, Biobanca,

USMF „N. Testemițanu”

E-mail: tatiana.malcova@usmf.md

Galina BUTA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7376-1498>

dr. șt. med., Catedra de medicină de familie, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: galina.buta@usmf.md

Raisa PUIA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4988-7442>

dr. șt. f.-m., Catedra de medicină socială și management „N. Testemițanu”,

USMF „N. Testemițanu”

E-mail: raisa.puia@usmf.md

**Establishing a research biobank in Moldova:
challenges and opportunities**

*Înființarea unei biobanci de cercetare în Republica Moldova:
provocări și oportunități*

Introduction. Establishing the Research Biobank within the *Nicolae Testemitanu* State University of Medicine and Pharmacy is a pioneering initiative in Moldova aimed at advancing biomedical research and fostering both local and international collaborations. As a non-EU country engaged in the pre-accession process, Moldova faces unique challenges in aligning its biobanking practices with European and international standards. With the adoption of the National Biobanking Law in February 2024 and ongoing discussions on the National Regulation Framework for Biobanks, aligning the biobank’s operations with ISO 20387 standards has become a strategic priority to ensure quality, reproducibility, and global recognition.

Material & Methods. A phased development plan was implemented to align the University Biobank with ISO 20387 standards, which included: gap analysis, capacity building, infrastructure upgrades, document control, and stakeholder engagement.

Results. During 2024 the University Biobank has made significant progress, achieving milestones such as infrastructure development, the establishment of a database for sample collection, SOP drafting, and staff training. A gap analysis highlighted critical areas for improvement, including data management systems, traceability workflows, sample storage timelines, and informed consent practices. Moldova's non-EU status has posed additional challenges, such as limited access to EU biobanking networks and funding opportunities.

Discussion and Conclusion. The establishment of the Research Biobank underscores the complexities of developing biobanking infrastructure in a non-EU, pre-accession country. A strong national governance framework is essential to overcome regulatory uncertainties and align with international standards. Achieving ISO 20387 accreditation is a transformative goal, ensuring high-quality operations and global recognition, contributing significantly to enhancing Moldova's research potential.

Proiect științific: Managementul biospecimenelor și a datelor asociate prin implementarea softului „Registrul de evidență informațională a biospecimenelor în cadrul Biobăncii” (24.80015.8007.02TT)

Svetlana SAVIȚCHI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8351-2655>

dr., asist. univ., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: svetlana.savitchi@usmf.md

Marina CUCU, drd. USM

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-8844-2429>

E-mail: cucumarina@yahoo.com

Alexandra AFTIMIE, drd. USM

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-0353-059X>

E-mail: alexandramarina@yahoo.com

Alexandr TÎMCIUC, drd. USM

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-2564-3612>

E-mail: alexandhipism@outlook.com

Nicoleta CORNEA

ORCID <https://orcid.org/0009-0000-3840-9918>

asist. universitar, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: nicoleta.cornea@usmf.md

Evaluarea efectivității exercițiilor ciclice în reeducarea echilibrului și coordonării în boala Parkinson

Evaluation of the effectiveness of cyclic exercises in the reeducation of balance and coordination in Parkinson's disease

Introducere. În recuperarea echilibrului și coordonării în boala Parkinson, există multiple abordări propuse de experți, majoritatea lor se concentrează pe diferite tehnici terapeutice, în special exerciții fizice din ortostatism, cu sau fără activități funcționale. Principala limitare acestor tehnici constă în absența unui feedback analitic adecvat privind controlul și calitatea execuției mișcării precum și cadru ciclic repetitiv ce să permită formarea mediului adaptiv în reeducarea motorie a echilibrului și coordonării la executarea unei sarcini motrice. Astfel, optimizarea procesului de recuperare prin implementarea exercițiilor ciclice, presupune facilitarea procesului de reeducare a echilibrului și coordonării.

Scopul lucrării. Evaluarea eficacității exercițiilor ciclice în cadrul unui program de kinetoterapie pentru reeducarea coordonării și echilibrului la persoanele afectate de boala Parkinson, cu accent pe îmbunătățirea controlului motor și postural voluntar.

Material și metode. Studiul a fost realizat pe un grup format din 8 pacienți cu boala Parkinson. Eficacitatea acestor exerciții a fost evaluată prin urmărirea progresului în reeducarea coordonării și echilibrului, precum și a altor semne clinice relevante. Programul lor a constat în 2 ședințe pe zi, cu durată de 30 de minute fiecare, iar o serie de tratament includea 20 de ședințe. *Criteriile specifice de includere în studiu au inclus:* capacitatea de a se deplasa independent, cel puțin în interiorul unei încăperi; capacitatea de a menține poziția verticală fără sprijin.

Rezultate. Evaluarea capacității de menținere a echilibrului și a mersului s-a realizat folosind scala clinică Tinetti. Punctajul maxim înregistrat la acest test înainte de inițierea programului kinetoterapeutic a fost de $17,12 \pm 1,31$, indicând o instabilitate parțială compensatorie în timpul deplasării pentru pacienți. După finalizarea programului de recuperare, acest punctaj a scăzut la $8,37 \pm 1,25$ puncte, semnificând o îmbunătățire a echilibrului stabil al subiecților.

Concluzii. Implementarea exercițiilor ciclice în programul de recuperare a demonstrat îmbunătățiri semnificative în controlul motor și postural voluntar. Analizând rezultatele am remarcat că conținuturile educaționale și metodele de aplicare a acestora în programele de recuperare Kinetica sunt eficiente, evidențindu-se progrese semnificative atât în datele cantitative, cât și în finalitățile prognozate.

Svetlana ȘCIUCA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1091-9419>

prof. univ., dr., hab. șt. med., mem. cor. al Academiei de Științe a Moldovei,

USMF „N. Testemițanu”

E-mail: svetlana.sciuca@usmf.md

Aliona COTOMAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-9729-6912>

drd., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: magureana@mail.ru

Copilul prematur și afecțiunile pulmonare evolutive

The Premature Infant and Developmental Pulmonary Diseases

Nașterea prematură reprezintă o provocare majoră pentru dezvoltarea pulmonară, având consecințe semnificative asupra funcției respiratorii pe termen lung. Copiii prematuri prezintă un risc crescut pentru multiple afecțiuni pulmonare evolutive, datorită imaturității structurale și funcționale a plămânilor. Printre cele mai frecvente patologii întâlnite în această categorie de pacienți se numără sindromul de detresă respiratorie (SDR), displazia bronhopulmonară (DBP), hipertensiunea pulmonară persistentă a nou-născutului (PPHN) și susceptibilitatea crescută la infecții respiratorii.

Dezvoltarea pulmonară fetală urmează un proces complex, care poate fi perturbat de nașterea prematură. Lipsa maturizării alveolare și deficitul de surfactant duc la colaps alveolar și la instalarea SDR, o afecțiune caracterizată prin insuficiență respiratorie acută. În plus, expunerea prelungită la ventilație mecanică și oxigenoterapie crește riscul de apariție a DBP, o boală pulmonară cronică ce poate influența semnificativ calitatea vieții pe termen lung. PPHN, o altă complicație severă, apare atunci când circulația fetală persistentă împiedică adaptarea normală a circulației pulmonare la viața extrauterină, generând hipoxemie severă.

Expunerea la factori de risc precum infecțiile prenatale, inflamația materno-fetală și restricția de creștere intrauterină contribuie la agravarea problemelor respiratorii ale prematurului. De asemenea, utilizarea agresivă a ventilației mecanice și administrarea excesivă de oxigen pot induce stres oxidativ și deteriorare pulmonară progresivă.

Managementul afecțiunilor pulmonare la copilul prematur s-a îmbunătățit semnificativ în ultimele decenii, datorită progreselor în administrarea surfactantului exogen, utilizării strategiilor de ventilație minim invazivă și aplicării unor măsuri de protecție pulmonară. În plus, metodele de prevenție, precum adminis-

trarea de corticosteroizi antenatali și utilizarea terapiei suportive, contribuie la reducerea incidenței și severității acestor afecțiuni.

Concluzie. Afecțiunile pulmonare evolutive ale copilului prematur necesită o abordare multidisciplinară pentru a optimiza prognosticul și a minimiza complicațiile pe termen lung. Înțelegerea aprofundată a mecanismelor fiziopatologice și aplicarea unor strategii terapeutice personalizate sunt esențiale pentru îmbunătățirea supraviețuirii și a calității vieții acestor pacienți vulnerabili.

Olga SHEVCHENKO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5476-3981>

MD, Professor of Kharkiv National Medical University

E-mail: os.shevchenko@knmu.edu.ua

Irina OVCHARENKO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6953-9029>

PhD, Kharkiv National Medical University

E-mail: ia.ovcharenko@knmu.edu.ua

Olga POHORIELOVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4819-9373>

PhD, Phthisiologist of "Regional clinical psychiatric hospital No 3" of the Kharkiv Regional Council, Communal non-commercial enterprise

E-mail: oo.pohorielova@knmu.edu.ua

**Rapid molecular tests of stool samples for tuberculosis diagnosis
in adults with severe mental illness: case study**

*Teste moleculare rapide cu probe de mase fecale pentru diagnosticul
tuberculozei la adulți cu boli mentale severe: studiu de caz*

Early diagnosis of tuberculosis can be difficult if respiratory specimens are not available for testing, such as in children, the elderly, or patients with severe mental illness.

The purpose of the study was to describe the case of effectiveness of rapid molecular tests of stool samples in adults in diagnosis of drug-resistant lung tuberculosis.

Materials and methods. This study presents the case of effective use of rapid molecular tests of stool samples for tuberculosis diagnosis in adults with severe mental illness.

Results. A 51-years-old woman with severe mental illness was admitted to the hospital for medical check-up. Chest X-ray showed nonhomogeneous infiltration of moderate intensity in the right lung. The patient did not follow instructions so that it was impossible to collect a sputum sample or perform

bronchoscopy. According to clinical and X-ray data, active TB disease was diagnosed. First-line drugs treatment was prescribed. Control chest X-ray at the treatment end did not reveal the dynamics. However, given the improvement in the patient's state, the treatment was completed. Chest X-ray in 6 months showed negative dynamics: enlargement of infiltration in the right lung with destruction and appearance of infiltration in the left lung. As it was impossible to collect respiratory samples from the patient, it was proposed to perform rapid molecular tests of stool samples, namely XpertMTB/RIF and XpertMTB/XDR. Tests revealed multidrug-resistant tuberculosis. 6-months BPaL treatment was started. Chest X-ray after treatment ended showed positive dynamics. The treatment was completed.

Conclusions. Testing of stool samples with rapid molecular tests is an effective alternative for diagnosis of drug-resistant tuberculosis in adult patients with inability of respiratory specimens collection, including patients with severe mental illness.

Cristina SÎRBU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3709-607X>

drd., Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: kristina.sirbu1985@gmail.com

Veterinary professionals's knowledge and practices on antimicrobial use and resistance in Moldova

*Cunoștințele și practicile medicilor veterinari privind utilizarea
și rezistența la antimicrobiene în Moldova*

Introduction. The phenomenon of antimicrobial resistance (AMR) has gained a growing human and animal health concern worldwide. In Moldova, there is a paucity of data regarding the knowledge and practices related to antimicrobial use among veterinarians, when at the same time a number of studies have emphasized the knowledge and practice regarding antibiotic use and resistance in humans.

Aim. This study aimed to assess knowledge and practices of veterinarians from Moldova regarding antimicrobial use and resistance.

Materials and Methods. The study was based on data from a self-administered standardized questionnaire consisting of 40 questions on knowledge and practice regarding antibiotic use and resistance, which was completed by veterinarians/para-veterinarians working in the territorial sanitary-veterinary constituencies of National Food Safety Agency in 35 districts of the country.

Results. A total of 123 respondents (82%) participated in this study. Of these, 32% were veterinarians, and the rest – 68% para-veterinarians. The average length of service of the respondents was 27 years. It is worth noting that 3% (4) of veterinarians consider the problem of AMR to be important only for public health, and 7% consider AMR to be a national problem. 88% of respondents agree that AMR is a global problem. Of the total participants, 92% prescribed antibiotics for various species of livestock, and 36% of veterinarians responded that they use antibiotics to treat non-infectious diseases in both adult and young animals. In 80% of cases, the prescription of antibiotics by veterinarians is based on the clinical examination of sick livestock. None of the surveyed veterinarians perform antibiotic susceptibility testing, but use broad-spectrum antibiotics. Only four (3%) veterinarians use laboratory services when prescribing antibiotics. And only in three (67%) cases, the reason for using laboratory services was determining antibiotic susceptibility. In 76% of cases, the reason why veterinarians do not perform laboratory tests before prescribing antibiotics is the lack of a laboratory nearby, and 5 respondents consider laboratory tests unnecessary.

Conclusion. Our study identified that questioning veterinarians responsible for the use of antimicrobials in animals is a mandatory periodic measure which can significantly contribute to adjusting methods to reduce the AMR phenomenon. Ensuring a minimum level of general education and awareness of veterinarians regarding prescribing practices may also help to reduce the maintenance and transmission of AMR from veterinary sector to human.

Cristina SÎRBU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3709-607X>

drd., Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: kristina.sirbu1985@gmail.com

Adapting antimicrobial stewardship for veterinary practices to combat antimicrobial resistance

*Adaptarea gestionării antimicrobienelor pentru practicile veterinare
în combaterea rezistenței la antimicrobiene*

Introduction. Antimicrobial resistance (AMR) is a major public health issue in human medicine, though therapeutic failures in veterinary medicine are less common. However, AMR can spread between animals and humans through direct contact, the food chain, or the environment. Antimicrobial stewardship

(AMS) involves strategies to reduce AMR and maintain the effectiveness of current antimicrobial drugs.

Aim. This study reviews the adaptation of antimicrobial stewardship (AMS) strategies from human to veterinary practices to combat antimicrobial resistance (AMR), focusing on infection control, reduced antimicrobial use, and vaccine alternatives.

Materials and Methods. This secondary study presents a narrative review of the scientific literature on antimicrobial stewardship in veterinary practices to combat antimicrobial resistance. The analysis is based on 93 sources from authors in the Republic of Moldova, Germany, Austria, the United States of America, and other countries.

Results. While AMS programs were initially developed for human hospitals, they are now being adapted for veterinary use. This article draws on key human AMS insights to create a framework for companion animal and livestock practices. The veterinary AMS program integrates infection control with strategies to reduce antimicrobial use, focusing on the 5R framework: responsibility, reduction, refinement, replacement, and review. Key priorities include improved infection detection, optimized dosing, antimicrobial alternatives, and vaccine development to reduce disease and resistance.

Conclusion. Antimicrobial stewardship (AMS) is key to reducing AMR in both human and veterinary medicine. Adapting human AMS strategies for veterinary use, alongside research into alternatives and vaccines, will help preserve antimicrobial effectiveness and improve disease prevention.

Ecaterina SOBACINSCAIA

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-5092-521X>

student, Facultatea medicină nr. 1, Specialitatea Sănătate Publică

USMF „N. Testemițanu”

E-mail: katy.sobachinskaia@gmail.com

Încălzirea globală prin prisma poluării aerului asupra stării de sănătate

Global warming through the prism of air pollution on health status

Obiective. Studiul analizează impactului încălzirii globale, prin prisma poluării aerului, asupra sănătății umane, identificând mecanismele prin care poluanții atmosferici influențează starea de sănătate.

Materiale și metode. În perioada septembrie-decembrie 2024, a fost realizată cercetarea prin aplicarea unui chestionar în rândul studenților și profesorilor din Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”.

Rezultate. În urma analizei răspunsurilor colectate, 64,2% au menționat poluarea aerului ca unul dintre efectele principale, 59,7% cred că încălzirea globală contribuie la creșterea temperaturilor, iar 55% asociază fenomenul cu creșterea inundațiilor și poluarea apei. În ceea ce privește categoriile sociale cele mai vulnerabile la poluarea aerului, copiii (76,1%) și persoanele în vârstă (73,1%) sunt considerați cei mai afectați. Gradul de informare al populației despre încălzirea globală este relativ ridicat, 74% dintre participanți consideră că sunt bine informați, în timp ce 37,3% declară că au doar cunoștințe generale. Cele mai frecvente surse de informare sunt știrile TV și radio (70,1%) și literatura științifică (50,7%). Boli asociate sunt afecțiunile respiratorii (70,1%), bolile cardiovasculare (14,9%) și bolile dermatologice (4,5%). Pentru combaterea acestui fenomen, respondenții au propus mai multe soluții, cele mai susținute fiind: reducerea utilizării plasticului (76%), sprijinirea programelor de gestionare a deșeurilor (72%), promovarea transportului ecologic (69%), îmbunătățirea rețelelor de transport public (55%) și plantarea arborilor sau crearea de spații verzi (48%).

Concluzii. Rezultatele acestui studiu indică o conștientizare ridicată a populației cu privire la efectele încălzirii globale și ale poluării aerului asupra sănătății. Totodată, acestea subliniază necesitatea unor măsuri concrete pentru reducerea impactului negativ asupra mediului și protejarea sănătății publice.

Stela SPÎNU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4065-3463>

USMF „N. Testemițanu”, Laboratorul de sănătate a creierului și bioetica

E-mail: stela.spinu@usmf.md

Ethics, bioethics, and neuroethics: conceptual and practical aspects

Etică, bioetică și neuroetică: aspecte conceptuale și practice

Ethics, bioethics, and neuroethics represent fundamental fields for analyzing and resolving contemporary moral dilemmas. Ethics, as a branch of philosophy, examines the principles that govern human behavior, while bioethics adds an applied dimension by integrating medical and scientific aspects into the analysis of morality. Neuroethics, a recent subdiscipline of bioethics, focuses on the ethical implications of advances in neuroscience, emphasizing the impact of technologies on human identity and autonomy.

In this context, exploring the interaction between ethics, bioethics, and neuroethics is of great interest, highlighting the ethical challenges generated by rapid technological progress. A research methodology based on theoretical and doc-

umentary analysis was employed, involving the study of fundamental works in these fields as well as recent studies on the ethical implications of neuroscience. This includes best practice guidelines in neurological and biomedical research.

The study highlighted both the differences and interconnections between these three disciplines. Ethics, as a fundamental philosophical discipline, provides the theoretical framework for moral judgments; bioethics adds an applied dimension, regulating moral dilemmas; and neuroethics focuses on challenges specific to neuroscience, such as protecting individual autonomy and ensuring the ethical use of neurocognitive technologies. In this context, it is essential to establish a well-defined normative framework for the ethical application of neurocognitive technologies and to enforce effective measures to safeguard patients' rights.

Thus, the relationship between ethics, bioethics, and neuroethics is complementary. The rapid progress in biomedicine and neuroscience raises significant ethical challenges, emphasizing the importance of developing regulatory frameworks that ensure the responsible use of emerging technologies. Continuing interdisciplinary research in these fields is essential to adequately address the ethical dilemmas of the future.

Elena STEPCHO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8167-1997>

dr. șt. med., conf. univ., Catedra de chirurgie OMF pediatrică și pedodonție
„Ion Lupan”, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: elena.stepcho@usmf.md

Developmental defects of enamel in children

Defectele de dezvoltare a smalțului la copii

Objectives. This study aimed to evaluate enamel developmental defects in children, addressing challenges such as difficulties in diagnosis and treatment, as well as issues related to causal factors.

Materials and methods. A comprehensive review of the literature on enamel developmental defects (EDD) was performed. The review focused on prenatal and postnatal causal factors, diagnostic and differential diagnosis methods of developmental defects, and treatment options in young children.

Results. EDD are common in dental practice and can be observed in both the primary and permanent dentition. EDD can be divided into hypomineralization and hypoplasia, and their diagnosis presents difficulties for practitioners. Both terms are based on descriptive criteria without association with etiology. In some cases, both hypoplasia and hypomineralization are present, and it may be

difficult to differentiate between true hypoplasia and post-eruptive degradation of hypomineralized enamel. Children with EDD were diagnosed with a higher overall caries experience in the primary and permanent dentition than children without EDD. Children diagnosed with hypomineralization or hypoplasia had more medical problems related to birth, such as lack of oxygen, had one or more signs of fetal distress, were born prematurely, had low birth weight (LBW), and were born by assisted delivery. Mothers of children diagnosed with EDD received more medications, such as nitrous oxide, pethidine, and antibiotic(s) during labor. Children diagnosed with these enamel developmental defects have a higher overall incidence of caries in the primary and permanent dentition than children without developmental defects. Conclusions. Based on current data on the onset and timing of EDD, as well as possible etiological factors, clearly defined clinical protocols, including the collection of comprehensive environmental and genetic information in long-term prospective epidemiological studies, are needed to identify the etiology of these challenging disorders and prevent their development in a timely manner.

Livia ȚAPU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4424-3501>

drd., USMF „N. Testemițanu”, Agenția Națională pentru Sănătate Publică

E-mail: liviatapu@gmail.com

Alina FERDOHLEB

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1344-5466>

dr. șt. med., conf. univ., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: alina.ferdohleb@usmf.md

Larisa SPINEI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5370-9801>

dr. hab. șt. med., prof. univ., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: larisa.spinei@usmf.md

Knowledge, attitudes and practices of the general population regarding antimicrobial resistance (WC Orhei)

Cunoștințe, atitudini și practici ale populației generale privind rezistența la antimicrobiene (ZUC Orhei) /

Antimicrobial resistance (AMR) represents a health problem, because it compromises the effectiveness of treatments and increases the risk of severe infections. Identifying gaps in knowledge and planning interventions for the rational use of antibiotics are essential in reducing antimicrobial resistance. Raising

awareness and raising public awareness are essential solutions to combat this phenomenon. The study is carried out within the framework of the Research Project **PhageLand** (Research Ethics Committee of the Nicolae Testemițanu SUMPh no. 11 of 28.12.2021 and no. 7 of 09.01.2022).

Material and methods. The research sample was estimated at 2113 respondents, from 10 communities around the Orhei Constructed Wetland.

Results. Of the total, 99.86% of respondents have undergone antibiotic treatment at least once; 74.96% administer antibiotics once a year and only 5.21% more than 5 times a year. Information on the administration of antimicrobial agents was provided by the attending physician in 35.07%, by the pharmacist – 29.34%, in the hospital – 21.25% and in a health care center – 14.34%. It is encouraging that in 86.46% of cases this information changed the respondents' attitude on the use of antibiotics. Less than half of the respondents (47.61%) know that *the unnecessary use of antibiotics leads to a decrease in their effectiveness*. Also, 42.9% agree that *the administration of antibiotics destroys bacteria in the body*. However, 61.7% still believe that *antibiotics cause negative adverse effects on the normal flora of the body*. A higher percentage (76.0%) of respondents believe that *antibiotics are effective against bacteria* and unfortunately only 10.1% correctly answered the question of *whether antibiotics are effective against seasonal respiratory infections*.

Conclusions. The study highlights that the KAP questionnaire “Knowledge, Attitudes and Practices on Antimicrobial Resistance” is a valuable tool for assessing the level of knowledge, attitudes and practices of the general population regarding antibiotic use and bacterial resistance. The results can serve as evidence for decision-makers to increase awareness about antimicrobial resistance, aiming to change attitudes and behavior to reduce the phenomenon of AMR.

* The study was realized with the support of the project 22.80013.8007.1M „Phage treatment and wetland technology as an intervention strategy to prevent the spread of antibiotic resistance in surface waters” in the joint transnational proposals JPIAMR-ACTION 2021 (2022–2025)

Natalia TARAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1553-5713>

dr. șt. med, cercetător științific superior, Laboratorul de Gastroenterologie,
USMF „N. Testemițanu”

E-mail: natalita_taran@yahoo.com

Iulianna LUPAȘCO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1282-5080>

dr. hab. șt. med., cercetător științific principal, Laboratorul de Gastroenterologie,
USMF „N. Testemițanu”

E-mail: labgastroenterologie@usmf.md

Adrian HOTINEANU

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-8791-0810>

dr. hab. șt. med., cercetător științific coordonator, Laboratorul de Chirurgie
reconstructivă a tractului digestiv, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: adrian.hotineanu@usmf.md

Inna VENGHER

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9702-1059>

dr. șt. med., cercetător științific coordonator, Laboratorul de Gastroenterologie
USMF „N. Testemițanu”

E-mail: inna.vengher@gmail.com

**Evoluția clinico-biochimică a pacientului cu transplant hepatic
complicat cu steatoză hepatică**

*Clinical-biochemical evolution of the patient with liver transplant
complicated with hepatic steatosis*

Introducere. BFSMA este considerată pandemia secolului 21, caracterizată printr-o creștere rapidă a bolii hepatice terminale fiind cea mai frecventă cauză pentru transplantul hepatic (TH). Prevalența steatozei hepatice (SH) în post-TH este de 40%, ce este dependent de boala hepatică anterioară.

Scopul. Evoluția clinico-biochimică a pacientului cu TH complicat cu SH.

Material și metode. Cazul pacientei de 50 ani, diagnosticată cu CH VHB/VHD, st Child Pugh C, complicată cu HDS, tromboza venei porte, hidrotorace recidivant; pe lista de așteptare pentru TH din 2020.

Rezultate. În 2022 efectuat THO cu donator în moarte cerebrală, perioada postoperatorie imediată soldată cu complicații biliare. Administrat tratament imunosupresiv combinat: inhibitori de calcineurina, MMF, glucocorticosteroizi (10 luni). Perioada postoperatorie tardivă caracterizată cu o creștere ponderală rapidă, (10 kg/2 luni), obezitate viscerală $\geq$ de 15 cm, IMC 33,5 kg/m². Biochimic: dereglări de toleranță a glucozei, citoliză moderată, GGTP 2N, Ecografia abdominală - SH grad avansat, splenomegalie. Evaluată multidisciplinar: endo-

crinolog, nutriționist; indicat regim dietetic, restricții de carbohidrați, exerciții fizice. Peste 24 săptămâni: IMC 30,3 kg/m², normalizarea glicemiei, citolizei, GGTP, circumferința abdominală -10 cm.

Factorii de risc pentru SH în post TH sunt: SM, CH terminală, obezitatea viscerală, sexul feminin, tratamentul cu glucocorticosteroizi mai mult de 6 luni. SH se poate dezvolta la 3 săptămâni post TH, dar nu prezintă risc crescut de fibroza avansată sau CH, iar recurența SH în post TH este de 5 ori mai probabilă versus SH *de novo*

Concluzii:

1) Managementul disfuncțiilor metabolice la pacienții cu risc crescut pentru SH necesită abordat multidisciplinar (hepatolog, endocrinolog, nutriționist) și trebuie inițiat imediat post TH.

2) Factorii de risc, care au contribuit la SH în post TH sunt: CH decompensată, sexul feminin, administrarea îndelungată de glucocorticosteroizi, obezitatea.

* Lucrarea a fost elaborată în cadrul cercetării „Interacțiuni metabolice, nutriționale și psihosociale în boala ficatului steatozic asociată disfuncției metabolice, rolul principiilor bioetice în managementul bolnavilor”

Tatiana TIMERCAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2313-8654>

dr. șt. med., Catedra de biochimie și biochimie clinică, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: tatiana.timercan@usmf.md

Ina POGONEA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6432-9655>

dr. șt. med., Catedra de farmacologie și farmacologie clinică, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: ina.pogonea@usmf.md

Alisa TĂBÎRȚĂ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7835-2271>

dr. șt. med., Catedra de reabilitare medicală, medicină fizică și terapie manuală
USMF „N. Testemițanu”

E-mail: alisa.tabirta@usmf.md

Victoria CHIHAI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1399-7009>

dr. șt. med., Catedra de reabilitare medicală, medicină fizică și terapie manuală
USMF „N. Testemițanu”

E-mail: victoria.chihai@usmf.md

Serghei CEBANU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2493-4882>

dr. hab. șt. med., Departamentul Medicină Preventivă USMF „N. Testemițanu”

E-mail: serghei.cebanu@usmf.md

Artiom JUCOV

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4664-8323>

dr. șt. med., Catedra de medicină de familie, USMF „N. Testemițanu”;

Agenția Națională Antidoping

E-mail: artiom.jucov@usmf.md

Anti-doping knowledge of medical students
Cunoștințele antidoping a studenților mediciniști

Introduction. Doping extends to both competitive and amateur sport. The unrestricted access and misuse by athletes of substances that enhance endurance and physical performance requires the development of national anti-doping education programs. Doctors contribute to the fight against doping by promoting healthy lifestyles, informing about the risk of medication misuse, monitoring treatment and preventing complications. In order to meet the challenges, a thorough anti-doping knowledge is needed.

Material and methods. To argue the effectiveness of anti-doping education, 30 scientific articles published in the last 15 years in PubMed, Google Scholar, and WADA reports were analyzed. The anti-doping knowledge of medical students was assessed in September-October 2022 by completing voluntarily an anonymous questionnaire that included questions about doping, anti-doping legislation, prohibited drugs in sport, testing methods, and students' attitudes toward doping.

Results. Sixty students from the 5th-6th year participated in the study. Half of the respondents do not consider doping a major problem, but they have heard about anti-doping organizations. The students know the prohibited substances in sport and their adverse effects because they have been studied in clinical disciplines. At the same time, half of the participants reported occasional use of doping substances to increase endurance. The study data indicate significant gaps in anti-doping knowledge, which requires the development and implementation of anti-doping training programs for physicians, including the development of effective methods to combat doping.

Conclusion. The low level of anti-doping knowledge of medical students confirms the need to develop undergraduate and postgraduate anti-doping training programs, which applied in practice, will contribute considerably to the eradication of doping.

* The study was carried out with the financial support of the Moldovan-Turkish bilateral project „Common Actions in Anti-Doping Research through Piloting of Innovative Interventions in Education (CAROLINE stage 2)” number: 23.80013.0808.4TR, financed by NARD

Elena TOPORAS

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-6594-8075>

student, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: lena_2397@mail.ru

Ghenadie MANASCURTA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1092-6133>

asist.univ., USMF „N. Testemițanu”

E-mail: ghenadie.manascurta@usmf.md

Features of diagnostics and treatment of complicated caries of permanent teeth in children

*Particularitățile diagnosticului și tratamentului cailor complicate
ale dinților permanenți la copii*

Pulpitis and periodontitis are common dental diseases that cause inflammation of the pulp and tissues surrounding the root of the tooth. They are accompanied by severe pain, which intensifies under the influence of temperature stimuli and often worsens at night. The primary goal of pulp therapy is to maintain the integrity and health of the teeth and their supporting tissues while maintaining the vitality of the pulp of a tooth affected by caries. Especially in young permanent teeth with immature roots, the pulp is integral to continue apexogenesis. Long term retention of a permanent tooth requires a root with a favorable crown/root ratio and dentinal walls that are thick enough to withstand normal function. Therefore, pulp preservation is a primary goal for treatment of the young permanent dentition.

The purpose of the study. To estimate the prevalence of pulpitis and periodontitis of permanent teeth with incomplete apex formation in children based on a survey of dentists, and to analyze and systematize the data obtained.

Material and methods. As part of the study, 47 dentists were surveyed using a questionnaire method. They were divided into two groups by gender. Group 1 – 28 participants, Group 2 – 19 participants. The questions focused on what diagnosis the patients applied with more often, which group of teeth was affected more often, the effectiveness of treatment and possible complications.

Results. The survey revealed that pulpitis was the most frequent diagnosis, especially in Group 1 (60%) and Group 2 (50%), while periodontitis was found in 30% in Group 1 (8 participants), 42% in Group 2 (8 participants). Lower molars were the most affected (70% in Group 1 and 65% in Group 2). Treatment efficacy was rated as high in 40% of group 1 and 50% of group 2 participants, but more than one-third of respondents had infectious complications.

Conclusions. The study showed that pulpitis is the most frequent diagnosis among children with permanent teeth with incomplete apex. Based on these results, we can conclude that for successful treatment of pulpitis and periodontitis in children with incomplete apex of permanent teeth, an important aspect is the preservation of pulp viability, which contributes to the continuation of apexogenesis and ensures normal growth and development of the tooth. treatment of these diseases gives good results.

Cătălina TRIBOI

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-0872-4639>

student, Facultatea de medicină nr. 1, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: triboicatalina18@gmail.com

Bullying-ul în sistemul educațional din Chișinău: evaluarea conștientizării a profesorilor

Bullying in Chisinau's educational system: assessing teachers' awareness

Obiective. Studiul vizează evaluarea nivelului de conștientizare a profesoriilor din municipiul Chișinău în privința fenomenului bullying, prin identificarea percepțiilor acestora asupra gravității bullying-ului în mediul școlar și analiza pregătirii profesionale în recunoașterea și gestionarea cazurilor de bullying.

Materiale și metode. În perioada februarie-august 2024, a fost realizată cercetarea prin aplicarea unui chestionar profesorilor din multiple școli ale Chișinăului. Studiul a implicat 110 profesori din ciclurile gimnazial și liceal.

Rezultate. În urma chestionării a 110 profesori, 40,9% au o înțelegere profundă a fenomenului, în timp ce 57,3% au cunoștințe parțiale, iar 1,8% nu cunosc nimic despre fenomen. În privința gravității bullyingului, 47,3% dintre respondenți o consideră o problemă majoră, în timp ce 38,2% nu îl percep ca pe o problemă. Majoritatea profesorilor (73,8%) indică existența unor politici de prevenire a bullying-ului în școlile lor, deși cu o eficiență parțială. Aproape 73% dintre profesori au participat la sesiuni de formare pentru gestionarea comportamentelor conflictuale. În plus, 81,8% din profesori se implică activ în gestionarea situațiilor de bullying observate, iar în 77,3% dintre cazuri informează părinții prin întâlniri directe, 79,1% dintre profesori promovează comunicarea deschisă și respectul reciproc între elevi. De asemenea, 67,2% dintre profesori consideră că elevii au o conștientizare parțială a fenomenului și necesită mai multe informații.

Concluzii. Rezultatele studiului indică o conștientizare semnificativă a fenomenului în rândul profesorilor din Chișinău, însă există diferențe în percepția

gravității, iar eficiența măsurilor de prevenire rămâne sub așteptări. Deși majoritatea profesorilor sunt implicați în gestionarea comportamentelor de bullying, este evidentă necesitatea unor programe de formare continuă și de consolidare a politicilor educaționale.

Elena TUDOR

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8068-5972>

dr. șt. med., conf. cerc., IMSP Institutul de Pneumologie „Chiril Draganiuc”

E-mail: elenatudor.ifp@gmail.com

Lidia RÎVNEAC

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-2060-2311>

dr. șt. med., conf. cerc., IMSP Institutul de Pneumologie „Chiril Draganiuc”

E-mail: lidiarivneac@gmail.com

Albina BRUMARU

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-8475-7335>

dr. șt. med., conf. cerc., IMSP Institutul de Pneumologie „Chiril Draganiuc”

E-mail: altem2025@gmail.com

Stela KULCITKAIA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6749-4146>

dr. șt. med., conf. univ., Disciplina de pneumologie și alergologie,

USMF „N. Testemițanu”

E-mail: stela.kulcitkaia@usmf.md

Adriana NIGULEANU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6965-0878>

dr. șt. med., asist. univ., Disciplina de pneumologie și alergologie,

USMF „N. Testemițanu”

E-mail: adriana.niguleanu@usmf.md

Aspecte medico-biologice ale recidivei tuberculozei pulmonare

Medico-biological aspects of pulmonary tuberculosis

The burden of pulmonary tuberculosis (TB) relapse remains high. Their incidence in 2022 attests to an increase of 1.7% compared to 2021, which demonstrates the consequences of the COVID-19 pandemic and the associated anti-epidemic and organizational measures.

Purpose. Studying the medical-biological peculiarities of TB relapse.

Material and methods. Medical-biological aspects in cases of pulmonary tuberculosis relapse were studied in 233 cases diagnosed in the period 2019–2022.

Results. The results reveal that 79% (184) relapse cases were from new TB cases and 21% (49) of cases with TB relapse in the anamnesis, of which 75.5%

– with 2 relapses in the anamnesis, 22.4% with 3 relapses and 2.1% with one relapse. In 142 (60.9%) cases. The TB relapse developed over more than 5 years with an average duration of development of 147 ± 8.94 months. Most patients (85.0%) were of low socioeconomic status, unsatisfactory living conditions, migrants. The infiltrative clinical form prevailed in 86.8% of cases, in the evolutive phase of the process with the predominance of infiltration with destruction, especially in cases from TB relapses with 61.2% of cases. It prevailed in male patients 78.6% and in people of working age 88.8%. With one complication of TB were in 32.2% of cases, 2 and more in 17.2% of cases. Among the concomitant diseases, alcoholism prevailed in 30.5%, liver diseases in 22.5%, cardiovascular pathology 14.3%, CNS diseases 14.3%, diabetes mellitus in 4.1%, HIV infection in 10.2%. According to the results of the resistance spectrum of M. Tuberculosis, the drug-resistant form prevailed in 58.8% of cases. Endogenous intoxication is more pronounced in patients with TB relapse.

Conclusion. The results obtained demonstrate a high risk of developing TB relapse among people with chronic comorbid pathology, with low socioeconomic status. TB relapse is characterized by extensive and advanced forms of TB, including with drug resistance and expressed endogenous intoxication.

* The study was conducted within the framework of the State Program (2020–2023). 20.80009.8007.23.

Lyubov VLASYK

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9241-5152>

Associate professor of Department of Social Medicine and Public Health
BSMU, Chernivtsi, Ukraine.

E-mail: lyubov.vlasyk@gmail.com

Olha YUDYTSKA

Student, 4th year, Faculty of Medicine. BSMU, Chernivtsi, Ukraine.

E-mail: yudytska.olha.med@bsmu.edu.ua

Nadiia KOLODNITSKA

Student, 4th year, Faculty of Medicine. BSMU, Chernivtsi, Ukraine

E-mail: kolodnitska.nadiia.med@bsmu.edu.ua

Characteristics of the mental health of young adults during wartime

Caracteristicile sănătății mintale a adulților tineri în timpul războiului

Introduction. The mental health of the population of Ukraine, where martial law is in force throughout the country, is a major public health challenge. The psychological burden affects all categories of the population and can last much longer than the war itself. The peculiarities of the experiences of boys and girls

are important for planning the organisation of mental health care. Our aim was to characterise the mental health of young people after two years of war in Ukraine according to their self-assessment.

Materials and methods. The material was based on the results of online surveys (2024) of young people, from their mainly students aged 18-24. Descriptive statistical methods were applied.

Results. The respondents continued to lead seemingly ordinary lives. During the war they studied (91.4%), both studied and worked (36.6%), started families (10.0%), and female respondents gave birth (4.4%). However, 93.8% of respondents said that they had categorically reconsidered their values in life. Psychological complaints after the second year of the war were reported by 62.7% of individuals (66.2% of females and 51.0% of male respondents). Female respondents in this age group were less likely to have experienced psychological distress than those aged 25 and over (75.6%). The process of adaptation to studying for internally displaced persons (IDPs) was not complete for 35.7% of the students, of whom 70.0% experienced mood swings, stress and depression.

Conclusions. Young adults among students, including IDPs, had common mental health complaints despite living in safer areas, which should be taken into account when organising psychological support.

Teofana BIBIRE

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-8047-1448>

Student, Universitatea de Medicină și Farmacie „Gr.T. Popa”, Iași, România

E-mail: teofanabibire@yahoo.com

Studiu bibliografic privind oprirea contracepției la menopauză

Bibliographic study on stopping contraception at menopause

Managementul menopauzei se concentrează pe reducerea simptomelor asociate cu această tranziție naturală, prevenirea complicațiilor pe termen lung și îmbunătățirea calității vieții. Studiile cercetate sunt dedicate unor cercetări complexe privind contracepția dar care includ și problematica contracepției la menopauză.

Menopauza este o perioadă de tranziție, simptomele menopauzei încep adesea cu 1-2 ani înainte de ultima perioadă menstruală, în perioada perimenopauză. Aceste simptome în unele cazuri pot dura în medie șapte ani, 20% dintre femei prezentând simptome vasomotorii (bufeuri și transpirații) până la 15 ani după tranziția la menopauză.

Oprirea contracepției în timpul menopauzei este un proces care necesită atenție, iar decizia trebuie luată împreună cu medicul ginecolog. În general, contracepția poate fi oprită atunci când este confirmat faptul că femeia a intrat în menopauză, adică nu a mai avut menstruație timp de cel puțin 12 luni consecutive și are vârsta corespunzătoare menopauzei (de obicei peste 50 de ani). Menopauza și gestionarea simptomelor asociate pot fi foarte dificile atât pentru pacienți, cât și pentru clinicieni și pot avea un impact negativ asupra calității vieții.

Veronica BALAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-2186-5211>

cerc. științific, Laboratorul Științific Biologia Cancerului, IMSP Institutul Oncologic
E-mail: veronica.balan.96@gmail.com

Valentina STRATAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6736-2872>

dr. șt. b., conf. cercet., Laboratorul Științific Biologia Cancerului,
IMSP Institutul Oncologic
E-mail: valentinastratan@yahoo.com

Raisa PUIA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4988-7442>

dr. șt. f.-m., conf. univ., Catedra de medicină socială și management
„Nicolae Testemițanu”, USMF „N. Testemițanu”
E-mail: raisa.puia@usmf.md

Diana ANDRUȘCA

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-5633-5343>

cerc. științific, Laboratorul Științific Biologia Cancerului, IMSP Institutul Oncologic
E-mail: diana_andrusca@yahoo.com

Galina BUTA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7376-1498>

dr. șt. med., conf. univ., Catedra medicină de familie, USMF „N. Testemițanu”
E-mail: galina.buta@usmf.md

**Studiu comparativ al softurilor destinate gestionării biospecimenelor
în Moldova și Țările de Jos**

*Comparative study of software intended for biospecimen management
in Moldova and the Netherlands*

Introducere. Biobăncile sunt cruciale pentru cercetarea biomedicală, furnizând materiale pentru studii de genetică, oncologie, etc. Gestionarea eficientă a biospecimenelor constă în conservarea lor și gestionarea datelor, respectând protecția datelor cu caracter personal al donatorilor conform actelor normative în vigoare.

Materiale și metode. În scopul evaluării funcționalității, protecției datelor și posibilității de colaborare interinstituționale s-au comparat softurile: „Registrul de evidență informațională a biospecimenelor în cadrul Biobăncii” din USMF „Nicolae Testemițanu” și softul PALGA de evidență a biospecimenelor din Țările de Jos.

Rezultate și discuții. În proiectul 24.80015.8007.02TT „Managementul biospecimenelor și a datelor asociate prin implementarea softului „Registrul de evidență informațională a biospecimenelor în cadrul Biobăncii” se realizează transferul tehnologic al softului în IMSP Institutul Oncologic și SRL „ALFA Diagnostica”, cu accent pe dezvoltarea parteneriatelor public-private. Softul din Republica Moldova, precum și softul PALGA din Țările de Jos, este destinat gestionării biospecimenelor, standardizării și codificării acestora, protecției datelor cu caracter personal, cercetării științifice în baza unui instrumentariu complex și inovativ pentru identificarea cohortei de studiu, generarea rapoartelor etc. Softurile „Registrul de evidență informațională a biospecimenelor în cadrul Biobăncii” și PALGA din Țările de Jos reprezintă sisteme moderne de gestionare a biospecimenelor cu deschidere către colaborări naționale și internaționale.

Concluzie. Implementarea softului unic în Biobăncile instituțiilor publice și private din Republica Moldova va contribui la modernizarea proceselor de gestionare a biospecimenelor și eficientizarea cercetării, având impact asupra dezvoltării medicinei personalizate.

Lucia ANDRIEȘ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3155-0422>

E-mail: lucia.andries@usmf.md

Erorile congenitale ale sistemului imunitar: diagnostic și tratament

Congenital defects of the immune system: diagnosis and treatment

Este titlul unui volum editorial inedit, semnat de Lucia Andrieș, Ninel Revenco, Doina Barba, Svetlana Capcelea – o echipă prolifică de oameni de știință recunoscuți și apreciați de comunitatea academică medicală din țară. Această ediție a întrunit și prezentat rodul unor cercetări asidue în domeniul complex al imunologiei ca știință și domeniu cu profunde implicații practice, sistemul imun fiind responsabil de siguranța funcțiilor fiziologice ce asigură constanta mediului intern al organismului uman. În ultimii ani s-au produs progrese de valență globală în imunologia fundamentală, în special la capitolul înțelegerii mecanismelor molecular-genetice și patogenetice de dezvoltare a

imunodeficiențelor primare (IDP). S-a derulat, de fapt, un eveniment de tur-nură ce a finalizat cu descoperirea metodei de secvențiere genetică de ultimă generație – NSG, care a facilitat identificarea și descrierea mai multor forme nozologice noi de imunodeficiență primară. A fost reformulat un nou clasament pentru maladiile imunodeficitare primare, s-au modelat și metode eficiente de terapie țintă pentru acestea din urmă. În conformitate cu noul clasament, noțiunea de imunodeficiență primară include atât defecte care conduc la dezvoltarea insuficienței cantitative și/sau funcționale, cât și pe cele care instigă activarea necontrolată a proliferării celulelor imunocompetente și formarea maladiilor autoimune, autoinflamatorii și alergice.

Această avalanșă de cunoștințe, probe, evidențe și elaborări de consens au definit, ghidat și susținut materializarea ideii de elaborare a unei monografii care să întrunească și să prezinte succint bazele imunologiei moderne cu elucidarea în detalii a reperelor de diagnostic molecular, a manifestărilor clinice ce anunță IDP, precum și a principiilor de abordare terapeutică a acestor maladii.

Deficiențele genetice care afectează sistemul imunitar, cunoscute ca imunodeficiențe primare, includ peste 450 de erori genice înăscute ale imunității. Diagnosticul lor extemporaneu și tratamentul adecvat sunt vitale pentru calitatea vieții și deseori pentru supraviețuire, acești pacienți fiind susceptibili de infecții frecvente, persistente, severe care pot pune viața în pericol sau instigă fenomenul de autoimunitate.

Se anunță că IDP ar putea viza până la 1% din populație, cifră mult peste estimările anterioare. Cunoașterea sistemului imunitar s-a amplificat de-a lungul anilor, au crescut și indicii de calitate a vieții pacienților cu IDP, desigur în acord cu progresele atinse în secvențierea de nouă generație (NGS), inclusiv panourile multigene și secvențierea deplină a exonului (SE), diagnosticul molecular și metodele de tratament reformulate în consonanță cu aceste realizări.

În prezent se resimte necesitatea urgență a unei gestionări oportune și standardizate a acestor condiții, deoarece pacienții suspecți de IDP și care încă nu au un diagnostic genetic confirmativ, au de trecut calvarul vizitelor frecvente soldate cu teste specializate, costisitoare și inutile. Diagnosticul tardiv are potențialul de a interfera cu gestionarea adecvată și tratamentul oportun, deoarece perioada îndelungată de confirmare a diagnosticului înseamnă nu doar cheltuieli substanțiale pentru pacienți, ci și pentru tot sistemul de sănătate.

Autorii acestui volum impresionează prin profunzimea abordării fiecărui aspect ce ține de un larg spectru de maladii, care, într-un fel sau altul, se interferează în activitatea medicilor de toate specialitățile medicale. Astfel, sunt prezentate informații exhaustive despre sindroamele imunodeficitare primare cu afectarea sistemelor celulare, umorale și fagocitare, inclusiv informația și rezultate-

le acumulate pe parcursul desfășurării renumitului deja proiect instituțional al Programului de Stat (2020–2023) „Elaborarea metodelor inedite de diagnostic precoce al maladiilor imunodeficitare în baza studiului clinico-imunologic și molecular-genetic al pacienților cu suspjecție la imunodeficiențe primare”, care a demonstrat actualitatea acestei probleme în populația Republicii Moldova prin exemplul mai multor cazuri de familii cu imunodeficiențe primare, confirmate de studiul molecular genetic.

Autorii monografiei, realizatorii acestui proiect de rezonanță, au reușit să efectueze în strictă conformitate cu evidențele moderne în această specialitate un amplu program de cercetări utilizând metode contemporane de testare a statusului imun, lucrările de investigare operând prin metode contemporane de testare a statusului imun, inclusiv testarea molecular-genetică a 574 gene, care pot fi implicate în geneza acestei patologii.

Dat fiind marele volum de informații ce se conțin în el, monografia este necesară pentru specialiștii practicieni care în virtutea obligațiunilor profesionale contactează cu pacienți ce comportă diferite deficiențe imune achiziționate sau congenitale, dar care adesea nu se pot orienta rapid în situație, subiectul deficiențelor imune fiind unul cu multe necunoscute. Sub acest aspect ediția la care ne referim va aduce multă lumină și claritate prin faptul că se prezintă repere sigure de diagnostic modern și tratament argumentat la care poate apela un clinician din teren. În monografie sunt descrise compartimentele fundamentale ale sistemului imun, care au fost completate cu informații și date recente din literatura de specialitate. Astfel, sunt expuse succesiv: structura și funcția SI, testarea statusului imun, interpretarea clinică a modificărilor parametrilor indicilor imunologici în diverse patologii, principiile de imunoterapie și imunoreabilitare, remediile imunotrope și adoptarea strict individuală a schemelor cunoscute de medicație și observare subcurativă.

Recunoașterea și mai ales clasificarea imunodeficiențelor primare este destul de complicată și dificilă, dar, fiind de valoare conceptuală pentru interpretarea diferitor forme malade imunodeficitare, necesită implementare în activitatea cotidiană. Răspunzând acestui deziderat, autorii acestui volum au reușit să pună pe rol un gen de dialog interactiv cu un larg auditoriu de specialiști cărora li se adresează cu îndemnul de a cunoaște noțiunile, mecanismele de bază ale dereglărilor ce se produc în sistemul de protecție imună a organismului uman, dar și cu chemarea față de medicii din teren de a interveni cu soluții judicioase și adesea personalizate pentru fiecare caz.

Spre exemplu ar fi pledoaria pentru implementarea la scară națională a screening-ului neonatal al imunodeficiențelor primare prin utilizarea metodelor de testare a limfocitelor T și B native, a genelor implicate în geneza acestora care

este o etapă importantă în depistarea erorilor congenitale ale sistemului imunitar și un deziderat pentru viitorul apropiat al serviciilor specializate din țara noastră

Materialele elucidate în cadrul acestui proiect editorial pot servi ca bază pentru investigații ulterioare în acest domeniu, dar și pentru implementarea noțiunilor de esență în procesul de instruire universitară și postuniversitară în domeniul imunologiei.

Lucrarea reprezintă o materializare a eforturilor de actualizare și conectare a domeniului la realitățile științifice ale momentului. Monografia se adresează studenților, rezidenților și medicilor ale căror preocupări profesionale, practice sau teoretice interferează cu domeniul imunologiei ca știință și artă medicală.

ȘTIINȚE ALE VIETII, ȘTIINȚE EXACTE ȘI INGINERIEȘTI ÎN SERVICIUL PATRIMONIULUI CULTURAL
Life Sciences, Exact Sciences and Engineering
in the service of cultural heritage

Viorelia RUSU

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-2400-7030>

Scientific researcher

E-mail: viorelia1@yahoo.com

Ștefan RUSU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3204-5436>

Doctor habilitate in biological sciences, associate researcher

E-mail: rusus1974@yahoo.com

Dumitru ERHAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9722-4382>

Doctor habilitated in biological sciences, research professor

E-mail: dumitruerhan@yahoo.com

Maria ZAMORNEA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8987-3390>

Doctor in biological sciences, associate researcher

E-mail: mariazamornea@gmail.com

Olesea GLIGA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4917-5106>

Doctor in biological sciences,

E-mail: oleseagliga@gmail.com

Elena IURCU-STRAISTARU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3499-0084>

Doctor of agricultural sciences, associate professor,

E-mail: iurcuelena@mail.ru

Institute of Zoology, Moldova State University

Data regarding the study of parasitic fauna in pheasants
(*Phasianus Colchicus* L.) from natural biotopes in the southern
region of the Republic of Moldova

*Date cu privire la studiul parazitofaunei la fazan (*Phasianus Colchicus* L.)
din biotopuri naturale ale zonei de sud a Republicii Moldova*

The game species fauna is a component part of the national hunting fund, and both the population size and the total spectrum of main and complementary species determine the value of this fund. Therefore, the study of parasitic fauna in wildlife species from the hunting fauna is of particular importance.

By analyzing the dynamics of pheasant populations in recent years, we observe an upward trend in their acclimatization process, which is due to protective measures applied during the cold season and the constant replenishment of the natural population with pheasants from breeding farms.

As a result of the endoparasitological examination carried out on pheasants (*Phasianus colchicus* L.) from various natural and anthropized biotopes in the central-northern region of the Republic of Moldova, a high infestation level with various parasitic agents was observed: Trematoda class – one species (*Prosthogonimus ovatus* with EI 7.2% and II 1.4 ex.); Secernentea class – 6 species (*Capillaria annulata* with EI 3.2%, II 4.2 ex., *Syngamus trachea* with EI 4.4%, II 2.2 ex., *Heterakis isolonche* with EI 14.1%, II 7.2 ex., *Ascaridia galli* with EI 65.2%, II 12.2 ex., *Heterakis gallinarum* with EI 27.1%, II 7.2 ex., and *Trichostrongylus tenuis* with EI 18.4%, II 2.2 ex.) and Conoidasida class – 3 species (*Eimeria colchici* with EI 18.6%, II 12.2 ex., *E. duodenalis* with EI 33.8%, II 18.2 ex., and *E. phasiani* with EI 11.4%, II 17.2 ex.).

Out of the total samples examined in pheasants, it was found that 40.6% were infested with monoinfections, while 59.4% were infested with mixed infections.

Monoinfections in pheasants (*Phasianus colchicus* L.) were composed of: *Eimeria colchici* – 8 samples (33.4%); *Ascaridia galli* – 6 samples (25.0%); *Heterakis gallinarum* – 4 samples (16.6%); *Syngamus trachea* – 3 samples (12.5%); *E. duodenalis* – 2 samples (8.3%) and one sample (4.2%) with *Heterakis isolonche*.

Among the total polyparasitic samples, the parasitological examination conducted on pheasants (*Phasianus colchicus* L.) revealed polyparasitic associations, consisting of 2 species – 33.3%, made up of: *Heterakis isolonche* + *Eimeria duodenalis* – 38.9%; *Ascaridia galli* + *Syngamus trachea* – 27.8%; *Ascaridia galli* + *Trichostrongylus tenuis* – 16.6%; *Trichostrongylus tenuis* + *Prosthogonimus ovatus* + *Ascaridia galli* – 11.1% and 5.6% - *Heterakis gallinarum* + *Eimeria phasiani*.

This paper discusses the fundamental and, especially, the practical role of research in this field, considering that some of the parasitic species identified in pheasants are dangerous not only for wildlife but also for domestic, companion animals, and humans.

* The investigations were carried out within the State Program (2024–2027) „Evaluation of the structure and functioning of biocenoses, aquatic and terrestrial habitats under the influence of biotic and abiotic factors in the context of ensuring ecological security and population well-being” (Subprogram code: 010701).

Maria PÎNTEA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5589-4158>

doctor habilitat în științe biologice.

Institutul Național de Cercetări Aplicative în Agricultură și Medicină Veterinară

E-mail: mariapintea@yandex.com

**Contribuții valoroase ale femeilor în dezvoltarea sustenabilă
științifico-practică a culturilor pomicele în Republica Moldova**

*Valuable scientific and practical contributions of woman within
sustainable fruit trees growing of Republic of Moldova*

Pentru țara noastră pomicultura reprezintă o tradiție seculară. Contribuția femeilor în prosperarea domeniului **Ameliorarea genetică și Selecția soiurilor** și selecțiilor valoroase pomicele pentru Republica Moldova este consecventă chiar din primele etape istorice de formare, dezvoltare și valorificare științifico-practică a cultivării speciilor pomicele. Devotamentul și abnegația activităților de zi cu zi în Institutul de Pomicultură al țării noastre, în colectivele de amelioratori, dintotdeauna a fost și este relevantă la doctorii habilitați Masiucova Olga și Pîntea Maria, care au elaborat soiuri noi pentru condițiile Republicii Moldova și nu numai, precum și monografii metodologico-științifice și practice în vrderea renovării și modernizarea producerii prospective de fructe. La fel și doctorii în științe: Dușutina Xenia, Naliotova Olga, Socolova Sofia, Levițkii Liuba, Isacova Maia, Bespecealnaia Vera, Șafir Galina, Kneazeva Svetlana, Ceban Ecaterina, Melnicenco Liudmila și-au adus aportul în ameliorarea și promovarea durabilă a speciilor pomicele. Majoritatea domniilor lor au trecut prin toate etapele de formare și dezvoltare științifică: laborant, doctorand, cercetător științific inferior, superior, coordonator, principal etc. Dintre continuatoarele actuale se pot menționa doctoranda Cucu Mariana, elabroatoare de soiuri și selecții de migdal și corn pentru condițiile locale. Contribuția permanentă a cercetătoarelor este deosebit de valoroasă și la crearea colecțiilor pomologice de soiuri, elite și hibrizi care, împreună cu câmpurile experimentale adiacente alcătuiesc **Genofondul Național al Speciilor Pomicele (GNSP)**, servind ca sursă sigură de genotipuri inițiale în ameliorarea genetică în scopul obținerii soiurilor noi, ameliorării sortimentului existent din republică cu noi soiuri, cu însușiri biologice, nutraceutice, de producție performante. De notat că colectarea, conservarea și utilizarea durabilă și rațională a fondului de germoplasmă pomicolă este o condiție primordială pentru reușita activităților, ce țin de crearea și stabilirea sortimentelor de specii pomicele în deplină concordanță cu schimbările climatice, securitatea agroalimentară și ecologică, cerințele social-economice din țară și de pe piața externă. Soiurile inovative, create cu participarea nemij-

locită a femeilor, înregistrate pentru multiplicare în țară și nu numai, se referă în special la păr (*Moldovanca, Noiabriscaia, Vístovocinaia, Noiabriscaia* (în UE – cu denumirea comercială *Xenia*), gutui (*Auriu, Codreanca, Cometa, Olga, Urosoc, Zarea* etc.), cais (*Detskii, Nadejda, Codorean, Vasile Cociu* etc.), piersic (*Codru, Galbenica, Sofia, Moldova, Moldavskii jeltâi*), Nuc (*Calaraș, Cazacu, Schinoasa, Costiujeni* etc.) vișin (*Mărioara*), Migdal (*Victoria, Delicat, Cristina*), curmal de China (*Chișinau*) etc. Astfel, este evident rezultatul participativ în executarea investigațiilor științifice, coordonarea, promovarea și transferul tehnologic imediat al sortimentului prospectiv și inovativ în practica de producere; evaluarea, îmbogățirea și valorificarea durabilă a fondului de germoplasmă; modernizarea și armonizarea la nivel internațional a mentalității producătorilor, procesatorilor, distribuitorilor și consumatorilor. Activitatea profesională a femeilor-savante din domeniul ameliorarea genetică, studiul și implementarea inovativă a sortimentelor pomicole continuă să fie dinamică și plină de realizări recunoscute în lumea științifică din țară și de peste hotare, fiind de asemenea confirmată și prin participarea activă la forumuri științifice din domeniu, în programe de cercetare interinstituționale de stat și de transfer tehnologic, bi- și multilaterale internaționale.

Maria ZAVATIN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-2877-7757>

cercetător științific stagiar,

E-mail: maria.zavatin4@gmail.com

Iuliana RUSU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6551-0955>

Cercetător științific,

E-mail: julianarusu@gmail.com

Tudor NASTAS

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0322-710X>

dr. hab., conf. cerc.,

Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor, USM

E-mail: tudor.nastas@sti.usm.md

**Influența condițiilor de iernare asupra biologiei și dinamicii dezvoltării
halyomorpha halys stal. în agroceenozele Republicii Moldova**

*Influence of wintering conditions on the biology and growth dynamics
of halyomorpha halys stal. in agroceenoses of the Republic of Moldova*

Speciile invazive reprezintă o amenințare semnificativă pentru biodiversitate și agricultură la nivel global, având un impact negativ asupra ecosistemelor

naturale și culturilor de interes economic. Printre acestea se numără și ploșnița *Halyomorpha halys*. Această specie s-a remarcat prin capacitatea sa rapidă de adaptare și răspândire în diverse regiuni ale lumii, inclusiv Europa de Est și Republica Moldova. Originară din Asia, această specie provoacă daune considerabile în agricultură, afectând culturile de pomi fructiferi, legume și alte specii de interes economic.

Un factor crucial în succesul de răspândire al acestei specii invazive este capacitatea sa de a supraviețui condițiilor climatice variabile. Procesul de iernare joacă un rol esențial în asigurarea continuității ciclului de viață al populațiilor și în determinarea dinamicii de dezvoltare în sezoanele următoare. În acest context, Republica Moldova, cu ierni caracterizate de temperaturi moderate, oferă condiții favorabile pentru supraviețuirea ploșniței *Halyomorpha halys*.

Scopul a fost de a estima influența condițiilor de iernare asupra biologiei, ratei de supraviețuire și dinamicii dezvoltării ploșniței *Halyomorpha halys* în Republica Moldova.

A fost demonstrat, că în condițiile climaterice a Republicii Moldova, 55% al acestei specii supraviețuește. Ulterior, pe întreg parcursul sezonului de dezvoltare, poate reproduce până la trei generații. Supraviețuirea speciei *Halyomorpha halys* în condițiile de iarnă din Republica Moldova reprezintă un factor crucial în stabilirea și extinderea ei pe teritoriul țării. Condițiile climaterice favorabile permit o supraviețuire semnificativă pe durata sezonului rece, ceea ce contribuie la un început timpuriu al ciclurilor reproductive.

* Cercetările au fost realizate în cadrul Subprogramului 011103 Elaborarea mijloacelor ecologic inofensive de reducere a impactului organismelor dăunătoare ale culturilor agricole pe fundalul schimbărilor climatice, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării.

Tatiana IZVERSCAIA

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-8530-0140>

dr., conf. cercetător, Moldova State University,

„Al. Ciubotaru” National Botanical Garden (Institute),

E-mail: t_izverskaya@mail.ru

***Koeleria moldavica* m.i.alex. (poaceae) and its reintroduction into the natural habitats**

Koeleria moldavica m.i.alex. (poaceae) and its reintroduction into the natural habitats

The threat of extinction of wild flora plants and their habitats is rapidly increasing worldwide. Conservation of plant communities and individual species *in situ* is preferable to conservation *ex situ*. However, the scale of destruction

of biocenoses in many regions often leaves no opportunity to conserve plants in nature. In this regard, reintroduction of individual species should be considered as promising measures to save endangered plants. Many authors suggest that the creation of new populations of endangered and threatened species is important for their long-term survival. Plant reintroduction is an active management strategy that contributes to the conservation of biodiversity, and carefully planned reintroduction activities are an important tool for the recovery of threatened species.

For the reintroduction and creation of new populations of the endangered species *Koeleria moldavica* M.I. Alex., planting material (seedlings) obtained from previous year's seeds was used. Since the created populations should contain as much genetic diversity as possible in order to maximize resilience to habitat changes, the seeds were collected from plants growing in different steppe communities – Yagorlyk Nature Reserve and in the protected steppe vegetation area – the multifunctional use area “Steppe area in the north of Budzhak”.

A clearing with steppe vegetation in a dry sumac oak forest of common oak near the village of Speya in the Anenii Noi district was used as a pilot site for the reintroduction of *Koeleria moldavica* M.I. Alex. The clearing, located on a slope with a western exposure, has preserved a community of primary steppe with rich steppe forbs. About 200 species of vascular plants were identified in the community, including rare for the territory of the Republic of Moldova: *Achillea ochroleuca* Ehrh., *Astragalus varius* S.G.Gmel., *Cerastium glutinosum* Fr. etc.

* Acknowledgments. The research was supported by the Moldova State University through the Project “Research and *ex situ*, *in situ* conservation of the plant diversity of the Republic of Moldova” (CERCONSPLANT – 010101).

Olesea NEMERENCO, Tudor NASTAS

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0028-4547>

USM, Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor

E-mail: olesea.nemerenco@sti.usm.md

Impactul schimbărilor climatice asupra dezvoltării dăunătorului *heliohis armigera* hbn

*The impact of climate change on the development of the pest
heliohis armigera hbn*

Schimbările climatice reprezintă una dintre cele mai mari amenințări pentru sectoarele cheie ale societății, iar agricultura este una dintre cele mai vulnerabile industrii. În ultimele decenii, fenomene precum creșterea temperaturilor globale, modificarea regimului precipitațiilor și creșterea frecvenței evenimen-

telor meteorologice extreme au avut consecințe semnificative asupra practicilor agricole, producției alimentare și proliferării dăunătorilor.

În Republica Moldova, unul dintre cei mai periculoși dăunători agricoli este *Heliothis armigera* Hbn, cunoscută și sub denumirea de „buha fructificațiilor”. Această specie din ordinul Lepidoptera, familia Noctuidae, reprezintă o amenințare majoră pentru culturile agricole datorită modului său de viață ascuns, care îngreunează măsurile de combatere.

Iernile mai blânde, cauzate de schimbările climatice, contribuie la o supra-viețuire sporită a pupelor hibernante, determinând o creștere a populației în anul următor. De asemenea, temperaturile ridicate scurtează ciclul de dezvoltare al insectei, favorizând apariția unui număr mai mare de generații pe parcursul unui an. S-a constatat, că în condiții controlate suma temperaturilor efective pentru dezvoltarea unui ciclu ontogenetic a speciei *Heliothis armigera* este de aproximativ 380°C și cu o durată de circa 30 zile. În condițiile climatice actuale din Republica Moldova, a fost demonstrat, că dăunătorul *H. armigera* se dezvoltă în trei generații pe an, începând cu prima decadă a lunii mai și continuând până în a doua decadă a lunii octombrie.

* Cercetările au fost realizate în cadrul Subprogramului 011103 *Elaborarea mijloacelor ecologic inofensive de reducere a impactului organismelor dăunătoare ale culturilor agricole pe fundalul schimbărilor climatice.*

Oleg CHIHAIORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5881-0722>

dr. în științe biologice, Institutul de Zoologie, USM

E-mail: olegchihai@yahoo.com**Ștefan RUSU**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3204-5436>

dr. hab., conf. cerc., Institutul de Zoologie, USM

E-mail: rusus1974@yahoo.com**Maria ZAMORNEA**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8987-3390>

Institute of Zoology, Chișinău, Republic of Moldova

Nina TALAMBUȚAORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3740-4335>

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Specii parazitare zoonotice identificate la câinii de companie*Specii parazitare zoonotice identificate la câinii de companie*

Căinele este considerat un prieten al casei, dar în același timp poate fi și principala gazdă sau rezervor pentru majoritatea parazitozoonozelor, asigurând astfel stabilitatea ciclurilor evolutive a speciilor parazitare. Grație comportamentului afectuos și strânsei coabitări, omul în mod direct poate prelua de la câinele bolnav sau purtător cca 100 boli, inclusiv: 4 viroze, 2 rickettsioze, 8 bacterioze, 6 micoze și peste 70 de parazitozoonoze.

Scopul acestei lucrări este identificarea speciilor parazitare și determinarea zoonozelor parazitare majore la câinii de companie. Investigațiile parazitologice au fost efectuate în Laboratorul de Parazitologie și Helminnologie al Institutului de Zoologie al Universității de Stat din Moldova. Structura taxonomică a speciilor parazitare identificate, încadrează 6 clase, 13 familii, 14 genuri și 14 specii. Caracteristica epidemiologică însumează 11 specii (78,6%) cu impact zoonotic (*Sarcocystis spp* – 2,3%, *Dipylidium caninum* – 4,0%, *Dipyllobothrium latum* – 1,5%, *Toxocara canis* – 35,7%, *Ancylostoma caninum* – 8,0%, *Rhipicephalus sanguineus* – 1,0%, *Sarcoptes scabiei* – 13,5%, *Demodex canis* – 25,5%, *Otodectes cynotis* – 7,0%, *Ctenocephalides canis* – 2,5%, *Trichodectes canis* – 1,0%) și 3 specii (21,4%) caracteristice canidelor (*Isospora canis* – 1,5%, *Toxascaris leonina* – 1,3%, *Trichocephalus vulpis* – 17,8%). Astfel, prevenirea infecțiilor parazitare zoonotice necesită o abordare multidisciplinară integrată „One Health”, care implică colaborarea dintre medicii veterinari, medici umani și oficialii din domeniul sănătății publice.

* Cercetările au fost efectuate în cadrul subprogramului: 010701, „Evaluarea structurii și funcționării lumii animale și ecosistemelor acvatice sub influența factorilor biotici și abiotici în contextul asigurării securității ecologice și bunăstării populației”.

Elisaveta ONICA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6075-5518>

doctor în științe biologice

Alina CUTCOVSCHI-MUȘTUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9005-6977>

doctor în științe biologice

Ion ROȘCA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1304-8033>

doctor în științe biologice

Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM

E-mail: amustuc@gmail.com

Particularitățile bioecologice ale plantelor de *Prinsepia uniflora*

Batalin în condițiile Republicii Moldova

*Bioecological peculiarities of *Prinsepia uniflora* Batalin
plants in the conditions of the Republic of Moldova*

Valoarea practică a introducerii arborilor și arbuștilor în economia națională se conchide în selectarea din marea biodiversitate autohtonă și alohtonă a celor mai prețioși taxoni de plante lemnoase, care corespund cerințelor actuale. Posibilitățile potențiale a multor specii, cultivaruri de plante se manifestă numai în cazul introducerii lor în cultură. Implementarea Strategiei Globale de Conservare a Biodiversității vizează o serie de direcții de importanță prioritară, una din ele fiind majorarea și diversificarea genofondului în spațiile verzi. Spațiile verzi contribuie la ameliorarea microclimatului, purifică atmosfera de praf și substanțe nocive, furnizează oxigenul necesar vieții, constituind în același timp medii stenice și estetice pentru recrearea fizică și psihică a populației. Una din aceste plante prețioase este *Prinsepia uniflora* Batalin fiind rezistentă la condițiile pedoclimatice ale Republicii Moldova și înalt decorative, în special, în perioada înfloririi din primele zile ale primăverii, vara prin foliajul specific și toamna târziu prin fructele atârinate pe ramurile pendente. Fiind amplasată peisagistic rațional în prim plan înfrumusețează aspectul clădirilor, parcurilor, fortifică expresivitatea ansamblurilor arhitectonice. *Prinsepia uniflora* Batalin precum și *Prinsepia sinensis* (Oliv.) Oliv. ex Bean aparține genului *Prinsepia* Royle, subfamiliei *Prinsepioideae* din familia Rosaceae Juss. În Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru” au fost introduse 2 specii:

Prinsepia sinensis (Oliv.) Oliv. ex Bean – prinsepia galbenă și *Prinseria uniflora* Batalin – prinsepia albă.

Cercetând particularităților bioecologice de creștere și cultivare s-a constatat că prinsepia albă, analogic prinsepiei galbene, prezintă interes ca plantă decorativă și meliferă pentru conținutul de nectar în flori și poate fi valorificată în amenajarea spațiilor peisagistice.

* Cercetările sunt efectuate în cadrul subprogramului 010101: „Cercetarea și conservarea *ex situ* și *in situ* a diversității plantelor din Republica Moldova”.

Alina CUTCOVSCHI-MUȘTUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9005-6977>

dr. în științe biologice,

Elisaveta ONICA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6075-5518>

dr. în științe biologice

Ion ROȘCA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1304-8033>

dr. în științe biologice,

Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM

E-mail: amustuc@gmail.com

Mobilizarea și conservarea taxonilor noi de *Berberis thunbergii* DC în Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”

*Mobilization and conservation of new taxa of *Berberis thunbergii* DC in the “Alexandru Ciubotaru” National Botanical Garden (Institute)*

Spațiile verzi înfrumusețează locul de viață și de muncă, îmbracă într-o haină vegetală plăcută cadrul arhitectural al orașelor, contribuind la ameliorarea microclimatului, purificând atmosfera de praf și noxe, furnizează oxigenul necesar vieții, constituind în același timp medii stenice și estetice pentru recrearea fizică și psihică a populației. Reprezentanții genului *Berberis* L. sunt meliferi prețioși, majoritatea fructiferi, decorativi în perioada înfloririi primăvara, vara prin foliajul specific și culoarea diversă a fructelor, precum și prin perioada îndelungată de înflorire, păstrare a fructelor pe plantă. Fiind amplasați rațional în prim plan înfrumusețează aspectul clădirilor, parcurilor, fortifică expresivitatea ansamblurilor arhitectonice. Armonizarea plantelor, alternanța dinamică a taxonilor cu grad deosebit de decorativitate prin flori, foliaj viu colorat conduc la realizarea estetică valoroasă a amenajării peisagistice.

Genul *Berberis* L. aparține familiei *Berberidaceae* Juss. Genul *Berberis* L., include cca 175 de specii și o diversitate foarte largă de cultivari, precum și

hibrizi, răspândiți în zona temperată din Europa, Asia, America de Nord. În Republica Moldova sunt răspândite 31 de specii și mai multe varietăți, hibrizi. În ultimii ani (2020 – prezent) în Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru” au fost introduși 24 de taxoni noi de dracilă din pepinierele de origine poloneză, care necesită cercetați, apreciați în condițiile noi de cultură, multiplicați și valorificați. Taxonii cercetați se disting după formă și mărimea habitusului, nuanța foliajului, abundența înfloririi și fructificării.

* Cercetările sunt efectuate în cadrul subprogramului 010101: „Cercetarea și conservarea *ex situ* și *in situ* a diversității plantelor din Republica Moldova”.

Lucia GUZUN

cercetător științific, Centrul Național de Cercetare și Producere a Semințelor

E-mail: lucguzun@gmail.com

Rezultatele cercetărilor științifice în ameliorarea porumbului

Results of scientific research in corn breeding

Scopul lucrării ține de evaluarea, crearea, ameliorarea și descoperirea soiurilor noi de hibrizi ai porumbului de tip dentat și alimentar. Prin urmare și crearea liniilor performante, folosite ca forme parentale în acești hibrizi. Obținerea brevetelor pentru mostrele obținute și înaintarea la Comisia de Stat a noilor hibrizi perspectivi.

Evaluarea și analiza grupului de linii de tip dentat, permite evidențierea celor mai bune linii cu caractere valoroase și un potențial ameliorativ mai înalt, mai rezistente la secetă și arșiță, care sunt folosite în continuare ca forme parentale a hibrizilor performanți. Un loc aparte în industria alimentară îl dețin trei tipuri de porumb cu calități speciale destinat pentru alimentația umană: grupa everta – pentru floricele, saccarata – pentru știuleți fierți în stare proaspătă și pentru conservare și indurata – destinat pentru produsele făinoase. Ca surse de material inițial sunt utilizate liniile consangvinizate selectate și folosite ca forme parentale, ce constituie banaca de gene speciale, care participă la îmbunătățirea calității bobului și productivității hibrizilor. Aceste linii sunt folosite la maxim în toate încrucișările posibile în contextul obținerii celor mai performanți hibrizi de calitate și productivitate înaltă. Hibrizii sunt caracterizați după indicii tehnologici, gustativi și un șir de caractere agronomice esențiale, în rezultat sunt selectați cei mai buni hibrizi cu calități specifice ale bobului și testați anual în cadrul culturilor comparative de orientare, culturilor de preconcurs și concurs a Centrului „Porumbeni”.

Rezultatele obținute pe parcursul activității sunt: hibrizii înaintați pentru testările oficiale ale Comisiei de Stat, cei omologați și înregistrați în registrul soiurilor de plante:

Hibrizii de porumb de tip dentat:

Porumbeni 344, Porumbeni 350, Porumbeni 360, Porumbeni 376, Porumbeni 383, Porumbeni 415, Porumbeni 420, Porumbeni 433, Porumbeni 434, Porumbeni 445, Porumbeni 446, Porumbeni 455, Porumbeni 464, Porumbeni 466, Porumbeni 467, Porumbeni 465.

Rezultatele obținute la porumbul alimentar, hibrizi de tip zaharat:

Porumbeni 198 su, Porumbeni 252 su, (Porumbeni 275 su) Luceafăr, Porumbeni 300 su.

Hibrizii din grupul everta: **Porumbeni 398 E.**

Hibrizii de tip indurat: **Porumbeni 404 și Porumbeni 402.**

Hibrizii care pe parcursul activității au fost brevetați: **Porumbeni 252 su, Porumbeni 402, Porumbeni 465, Porumbeni 383.**

Asea M. TIMUȘ

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-0031-6546>

dr. în agricultură, drd., Școala Doctorală de Științe Umanistice și ale Educației, USM

E-mail: asea_timus@yahoo.com

Cariere în domeniul entomologiei la feminin din Moldova sovietică

Careers in the field of entomology for women from soviet Moldova

În monografia despre Catedra de protecția plantelor de la Universitatea Agrară de Stat din Moldova¹, ne-am axat pe disciplinele entomologice și didacticii cu doctorate, dintre care două femei – Valentina P. Antonova și Ana Gr. Rebeza. Biografia Olgăi N. Ciobanu-Stângaci, a fost o excepție, fiindcă a absolvit studiile doctorale, dar nu a susținut teza de doctorat și a rămas să lucreze doar laborantă superioară, suspectând că a fost româncă de aceea ar fi fost marginalizată. Însă colegile ei mai tinere, V.P. Antonova, rusoaică din reg. Leningrad și A.Gr. Rebeza, ucraineancă din reg. Vinița, ambele din extra RSSM și ambele au evoluat profesional cu serioase sinuozități în cale din partea unei singure persoane cu numele Iacov I. Prinț, de origine neamț. El avea obligația profesională ca profesor entomolog al Catedrei de entomologie; conducător științific la teze de doctorat și habilitat; șef al unui laborator de cercetări științifice de la

¹ Asea Timuș, Nichita Croitoru, Irina Mihailov, *Cadre didactice din domeniul entomologiei agricole. Istorie și contemporaneitate* / resp. de ed.: Ion Valer Xenofontov, Chișinău: Tipografia „Ilise”, 2017, 380 p.

Academia de Științe a RSSM să le avanseze în posturile de la catedră. Totodată acest bărbat a fost și el unul din „valul” celor mulți veniți în RSSM după al Doilea Război Mondial cu menirea să „ridice” viticultura, dar după decesul lui au rămas mai multe neclarități decât admirații, în special despre așa numita „școală” entomologică sovietică organizată de I.I. Prinț. De aceea, în prezent s-au adunat suficiente surse din care se poate afla despre cele trei femei din perspectiva pregătirii profesionale realizate în diferite școli doctorale sovietice: O.N. Ciobanu-Stângaci – Academia Agricolă „K.A. Timireazev” din Moscova; V.P. Antonova – Institutul Unional de Protecția Plantelor din Leningrad; A.Gr. Rebeza – Institutul Agricol „Frunze”, dar toate au devenit colaboratoare ale Catedrei de entomologie, s-au evidențiat cu unele rezultate apreciable, dar potențialul lor profesional a fost net superior și nevalorificat.

Olga GARBUS

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8783-892X>

dr., Laboratory of Systematics and Molecular Phylogeny, Institute of Zoology,
Moldova State University
E-mail: olhamos1@gmail.com

Roman RUSNAC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5713-5251>

dr., Laboratory of Advanced Materials in Biopharmaceutics and Technics,
Institute of Chemistry, MSU
E-mail: roman.rusnac@usm.md

Nadejda RAILEAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7818-9200>

dr. Laboratory of Systematics and Molecular Phylogeny, Institute of Zoology, MSU
E-mail: nadejda.railean@sti.usm.md

Victor TSAPKOV

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1732-3116>

dr. Laboratory of Advanced Materials in Biopharmaceutics and Technics,
Institute of Chemistry, MSU
E-mail: vtsapkov@gmail.com

Ion TODERAȘ, Academician

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1599-838X>

Laboratory of Systematics and Molecular Phylogeny, Institute of Zoology, MSU
E-mail: ion.toderas@sti.usm.md

Aurelian GULEA, Academician

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2010-7959>

Laboratory of Advanced Materials in Biopharmaceutics and Technics,

Institute of Chemistry, MSU
E-mail: guleaurelian@gmail.com

**Thiosemicarbazonele și Complexele de Cupru:
Progrese în Terapia Selectivă Anticancer**
*Thiosemicarbazones and Copper Complexes:
Advances in Selective Anticancer Therapy*

Heterocyclic compounds with pyridine rings are under intensive study due to their crucial roles in both biochemical processes and pharmaceutical applications, with particular emphasis on enhancing anticancer selectivity. Recent research has explored thiosemicarbazones, synthesized using diverse methods, for their potential in cancer therapy. This study presents the synthesis and characterization of ten copper-based coordination compounds integrated with pyridine-2-yl thiosemicarbazone ligands, exploring their antiproliferative effects against a range of cancer cell lines, including LNCaP, MCF-7, HepG-2, K-562, HeLa, BxPC-3, and RD. The study's novelty lies in incorporating methoxy-phenyl groups, predicted to enhance cancer cell membrane permeability and selectivity, evidenced by IC_{50} evaluations.

Spectral analysis, including FT-IR and NMR, confirmed structure integrity, while X-ray diffraction provided detailed molecular insights. Comparative assays revealed several copper complexes surpassing traditional chemotherapy agents like doxorubicin and cisplatin in selectivity against cancer cells, with SI values significantly higher. Moreover, specific ligands demonstrated promising hydrophobic interactions enhancing effectiveness across various cancer types.

This research underscores the potential of metal coordination to significantly boost thiosemicarbazone anticancer activity, offering a promising pathway for developing selective cancer therapies. Insights from functional group influences on antiproliferative efficacy highlight opportunities for personalized medicine. The findings advocate further exploration of metal-based drug design, capitalizing on copper complexes' capability to disrupt cancer progression and their mechanism in targeting tumor cells over normal cells, providing a crucial step towards safer and more effective cancer treatments.

* **Acknowledgments:** This work was supported by the subprograms 010602, and 010701 of the institutional project, as well as by the "Young Researchers 2024–2025" project (24.80012.5007.14TC) and the Research and Innovation Project (24.80012.8007.01SE), Republic of Moldova.

Ioana CHIRIAC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4684-0243>
drd., cerc. șt., Institutul de Ecologie și Geografie, USM
E-mail: ioanna.chiriac@gmail.com

Aliona BOTNARI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7930-3746>
drd., cerc. șt., Institutul de Ecologie și Geografie, USM
E-mail: lionkabotnari@gmail.com

Women who have greatly contributed to meteorological science in the Republic of Moldova: contributions and achievements in climate research

Femei care au marcat dezvoltarea științei meteorologice în Republica Moldova: contribuții și realizări în cercetarea climatică

The article explores the remarkable contributions to science by two prominent figures in the field of geography and ecology, who served as directors of the Institute of Ecology and Geography of the Republic of Moldova: academician Tatiana Constantinov and corresponding member Maria Nedevalcov.

Tatiana Constantinov (1939–2017), the founder of the Institute of Geography of the Academy of Sciences, was a distinguished figure in the domains of geography, climatology and geoecology. Her research has contributed for the rational use of climate potential for the development in a regional rural economy according to regional specifics. With over 280 scientific papers and six monographs, she has created databases and climate atlases essential for the socio-economic development of the Republic of Moldova.

Maria Nedevalcov (1960–2021), continues to develop the field of climatology, focusing on climate change and its impact on agriculture and the environment. Her studies led to the creation of modern climate mapping methodologies, implemented at regional and cross-border levels. With over 350 scientific papers, 16 monographs and numerous practical applications, Maria Nedevalcov has created the first Topoclimatic Atlas, a crucial resource for implementing effective local adaptation strategies in response to changing climatic conditions.

Through their prolific scientific activity and innovative management, the two researchers have made a significant contribution to the advancement of geographical and ecological science in the Republic of Moldova and internationally, consolidating the traditions of climatological and agroclimatological research in the context of current global challenges.

Cornel VELNITAORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-8100-1372>

Institutul de Geologie și Seismologie, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: cornel.velnita81@gmail.com**Nina Simonova (1943–2021) – o tălmăcitoare a seismogramei***Nina Simonova (1943–2021) – a seismogram interpreter*

Nina Simonova s-a născut la 12 februarie 1943 în orașul Miass, regiunea Celiabinsk, Rusia, parte componentă a URSS. Tatăl a fost funcționar, de specialitate geolog, iar mama – casnică. În 1950 a început să învețe la școala în or. Sverdlovsk, actualul Ekaterinburg, regiunea Sverdlovsk. În 1958, familia se mută cu traiul în or. Chișinău, școala absolvind-o în 1960. Studiile superioare le-a continuat la Facultatea de Fizică și Matematică, specialitatea fizica, la Universitatea de Stat din Chișinău, pe care a absolvit-o în 1965. Din august 1965 și până în septembrie 1966 a lucrat în calitate de învățătoare de fizică la Școala Medie din s. Halahora de Sus, rn. Briceni. În 1966 a fost angajată în calitate de laborantă superioară la Institutului de Geologie și Resurselor Minerale Utile din Chișinău. În intervalul 1967–1971 a activat ca laborantă superioară la stația seismică „Chișinău” din cadrul Academiei de Științe a RSS Moldovenești. Între 1971 și până în 1974 a fost înscrisă ca doctorandă la Institutul de Geofizică și Geologie a Academiei de Știință a RSSM, la specialitatea de geofiziciană. Potrivit inscripționării din dosarul personal, la 21 octombrie 1974 a activat în calitate de inginer la Stația seismică „Chișinău” aflată sub egida Institutului de Geofizică și Geologie. Din 15 septembrie 1979 a ocupat funcția de geofiziciană din cadrul viitoarei subdiviziuni Partida Moldovenească Experimental-Metodică (1981–1988), la 1 octombrie 1979 fiind avansată la postul de geofiziciană superioară, iar din 1 iulie 1991 a devenit geofiziciană principală la subdiviziunea Echipei Experimentale Metodologice, avansând la 1 aprilie 1992 ca șefă a echipei de prelucrare a datelor seismice. La 2 august 1993, activa ca inginer geofizician de categoria 1 la Centrul de Seismologie Experimentală a Institutului de Geologie și Seismologie din cadrul Academiei de Știință a Moldovei. Începând cu 2 octombrie 2006, a ocupat funcția de cercetător științific al Centrului de Seismologie Experimentală, redenumit din 2015 în Centru de Monitorizare Seismică.

Nina Simonova și-a închinat întreaga viață cercetărilor seismologice, începând cu lucrări practice de instalare a accelerometrelor analogi și digitali și calculul canalelor aparaturii de înregistrare de la stațiile seismice din Republica Moldova: Chișinău, Cahul, Leova, Giurgiulești, Soroca, Mileștii Mici. Purcari. În perioada în care a activat s-a ocupat de prelucrarea primară a seismogramelor, elaborarea buletinelor și cataloagelor seismice atât a regiunii carpatiene,

cât și a înregistrărilor seismice a cutremurelor din diferite zone ale Globului. Buletinele seismice elaborate cu regularitate de N. Simonova erau transmise centrelor seismologice internaționale dintre cele mai importante: EMSC – Centrul de Seismologie Euro-Mediteraneean (or. Strasbourg, Franța), ISC – Centrul Seismologic Internațional (or. Londra, Marea Britanie), GSRAS – Cercetări Geofizice ale Academiei Ruse de Științe, Obininsk, Federația Rusă), contribuind astfel, în mod semnificativ la studiul seismicității globale.

Pe parcursul activității sale a publicat peste 80 de lucrări științifice, 1 monografie sub formă de atlas – fiind coautoare a trei capitole pentru care a fost înaintată la Premiul Academiei de Științe a Moldovei în decembrie 2009, și anume a „Atlasului hărților de intensitate a cutremurelor Moldovei (XVII – XXI)”; multiple nomograme, instrucțiuni și recomandări practice de prelucrare a parametrilor de înregistrare a evenimentelor seismice. Cercetările în domeniul seismologiei au fost axate în principal pe seismicitatea regiunii Carpatiene potrivit datelor de observație de la stațiile seismice din Moldova, pe studiul caracteristicilor procesului seismic a regiunii Vrancea, în elaborarea hărților macroseismice a cutremurelor sensibile în teritoriul Republicii Moldova etc.

Contribuția cercetătoarei Nina Simonova la studiul seismicității regionale este de o deosebită semnificație științifică și practică în evaluarea hazardului și riscului seismic pentru teritoriul Republicii Moldova. Suntem onorați că am avut-o alături, și prin propriul exemplu, ne-a motivat prin optimismul său debordant, spiritul de sacrificiu și implicarea totală în munca de cercetare, prin rezistența și corectitudinea sa față de colegi.

Maria TABĂRA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5057-115X>

dr., Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM

E-mail: maricica.gorceag@yahoo.com

Nina CIORCHINĂ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5792-5587>

dr., conf. cerc. Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM

E-mail: ninaciorchina@mail.ru

Aliona GLIJIN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-2665-2249>

dr., conf. univ., Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM

E-mail: aglijin@yahoo.com

Mariana TROFIM

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6896-8837>

Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM

E-mail: trofim-mariana@mail.ru

Elvira CUZMINAORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-9122-029X>

Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”, USM

E-mail: elvira.cuzmin@gb.usm.md**Valoarea nutrițională a *Lycium Barbarum* (goji) și importanța culturii *in vitro* pentru propagarea acestei specii***The nutritional value of *Lycium barbarum* (Goji) and the importance of in vitro culture for the propagation of this species*

Lycium barbarum (Goji) este o plantă din familia Solanaceae, cunoscută pentru fructele sale mici, de culoare roșie, cu un conținut ridicat de nutrienți, antioxidanți, vitamine (în special vitamina C, A) și minerale, fiind considerată un „superaliment”. Datorită efectelor sale benefice asupra sănătății, goji este folosit în diverse produse alimentare și suplimente, având roluri importante în susținerea sistemului imunitar, reducerea inflamațiilor, îmbunătățirea sănătății pielii și a ochilor, și în prevenirea unor afecțiuni cronice, cum ar fi bolile cardiovasculare și diabetul. Consumul de fructe de goji poate contribui și la prevenirea îmbătrânirii premature datorită conținutului său ridicat de antioxidanți.

Având în vedere cererea crescută pentru fructele de goji, este necesar să se adopte metode eficiente pentru multiplicarea și producția de plante. Tehnologia de cultură *in vitro* reprezintă o soluție eficientă și modernă pentru multiplicarea rapidă a *Lycium barbarum*. Cultura *in vitro* presupune cultivarea plantelor într-un mediu controlat, sterilizat, pe medii nutritive, permițând obținerea unui număr mare de plante sănătoase dintr-un singur material vegetal. Această tehnică este deosebit de utilă atunci când materialul de plantat este limitat sau când se dorește obținerea unor plante cu caracteristici specifice, cum ar fi o producție mare de fructe sau rezistență la boli. Un alt avantaj major al culturii *in vitro* este controlul riguros al condițiilor de mediu, care minimizează riscurile de contaminare cu dăunători sau patogeni. Astfel, plantele obținute prin această metodă sunt sănătoase și mai sigure pentru consum. Cultura *in vitro* permite și diversificarea soiurilor de *Lycium barbarum*, selectând plante cu trăsături dorite, precum fructe mai mari, o valoare nutritivă mai ridicată sau o rezistență sporită la condițiile de mediu.

În concluzie, utilizarea culturii *in vitro* în cultivarea *Lycium barbarum* nu doar că sporește eficiența producției, dar contribuie și la dezvoltarea durabilă a industriei alimentare bazate pe goji, promovând totodată un stil de viață sănătos și echilibrat.

* Cercetările au fost realizate în cadrul proiectului 20.80009.7007.19 (2020–2023) „Introducerea și elaborarea tehnologiilor de multiplicare și cultivare prin tehnici convenționale și culturi *in vitro* a speciilor de plante lemnoase noi” și a Subprogramului 010101 „Cercetarea și conservarea *ex situ* și *in situ* a diversității plantelor din Republica Moldova” (2024–2027).

Melania GHEREG

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7406-4347>

Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru” USM

E-mail: melania.ghereg@gb.usm.md

Maria TABĂRA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5057-115X>

dr., Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru” USM

E-mail: maria.tabara@gb.usm.md

Raisa CHIȚAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2519-901X>

Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru” USM

E-mail: chitan.rodica@yahoo.com

Marina FETCOV

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-8498-6435>

E-mail: mfetcov@mail.ru

Importanța culturii *in vitro* pentru înmulțirea speciilor rare din genul *Galanthus* în Republica Moldova

The importance of in vitro culture for the propagation of the rare species of the genus Galanthus in the Republic of Moldova

Cultura *in vitro* reprezintă o metodă biotehnologică avansată utilizată pentru conservarea și multiplicarea speciilor rare și amenințate din genul *Galanthus* (ghiocei), care sunt deosebit de valoroase atât din punct de vedere ecologic, cât și ornamental. În Republica Moldova, speciile *Galanthus nivalis* și *G. plicatus* au un grad ridicat de vulnerabilitate. Acestea sunt afectate de pierderea habitatelor, schimbările climatice și colectarea excesivă, ceea ce impune măsuri urgente pentru protejarea și reconstruirea populațiilor acestora. Datorită tehnicilor de micropropagare prin cultura *in vitro* se pot obține un număr mare de plante sănătoase într-un timp relativ scurt, fără a afecta numărul populațiilor din habitatele naturale. Aceste metode oferă multiple avantaje, inclusiv controlul strict al condițiilor de creștere și eliminarea agenților patogeni. Implementarea culturii *in vitro* pentru înmulțirea speciilor din genul *Galanthus* contribuie la reconstrucția ecosistemelor degradate și la reintroducerea plantelor în habitatele naturale. De asemenea, această tehnologie contribuie la diversificarea colecțiilor din Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru” a USM, facilitând astfel cercetarea și educația ecologică. În acest studiu, se testează și se optimizează regimurile de sterilizare ale materialului vegetal, precum și tipurile de medii nutritive necesare pentru multiplicare, în scopul obținerii unor culturi viabile. În concluzie, aplicarea metodelor biotehnologice în conservarea speciilor rare din genul *Galanthus* reprezintă o soluție eficientă pentru protecția biodiversității.

* Cercetările au fost realizate în cadrul proiectului: 20.80009.7007.19 (2020–2023) „Introducerea și elaborarea tehnologiilor de multiplicare și cultivare prin tehnici convenționale și culturi in vitro a speciilor de plante lemnoase noi” și a Subprogramului 010101 „Cercetarea și conservarea ex situ și in situ a diversității plantelor din Republica Moldova” (2024–2027).

Tatiana SÎRBU

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-5549-2588>

PhD in biological sciences, “Al. Ciubotaru” National Botanical Garden (Institute)
of Moldova State University

E-mail: tatianaonica17@gmail.com

Contributions to the research on the genus *Helleborus tourn ex L.* under ex situ conditions

Contribuții la cercetarea genului hHelleborus tourn ex L. în condiții ex situ

The genus *Helleborus* L. (family Ranunculaceae) consists of 14-20 species, occurring mainly in Europe, the Mediterranean Basin, the Balkans, the Caucasus and Central Asia. They are shade-loving plants that grow mostly in mountain areas. They are perennials, with short rhizomes, mostly evergreen. These plants have been appreciated since ancient times for their medicinal, ornamental and melliferous properties, a fact that practically contributed to the destruction of their natural habitats. Currently, all existing species of hellebores are threatened, assigned to various categories of rarity. In northern Bessarabia, the *H. purpurascens* Waldst.&Kit. is the most common, but in Romania – four species – *H. purpurascens*, *H. odoratus* Waldst.&Kit., *H. multifidus* Vis. and *H. dumetorum* Waldst.&Kit.

There is no hellebore species in the native flora of the Republic of Moldova, but it has been cultivated since the 19th century in private collections and gardens. In recent years, it has become a fairly popular floricultural crop. The following species are monitored in the collection of non-traditional perennial plants of the “Ornamental Plants” Laboratory of the National Botanical Garden (I): *H. caucasicus* A. Br., *H. faetidus* L., *H. niger* L., *H. orientalis* Lam., *H. purpurascens* Waldst. & Kit. They are able to complete the ontogenetic cycle, the generative period being the most important, since it includes the stage of full maturity: fruiting and formation of viable seeds. As part of our research, descriptions were made and morphometric indices were established, the seasonal development rate and the phenological stages were determined and the germination capacity of the seeds was assessed in the species *H. caucasicus* (53%)

and *H. foetidus* (67%), besides, peculiarities of the vegetative and generative propagation were studied.

The height of the plants, depending on the species, varies from 15 to 55 cm. The leaves are palmately-sectate, leathery, persistent, with toothed edges and long petioles. The cauline leaves are usually smaller, sessile. The flowers are large, actinomorphic, 3-8 cm in diameter, solitary or grouped by 2-4. The aesthetic value is due to the sepals (4-5) white, pink, green, cream, purple etc., which change color as the flower opens. The sepals persist even during fruiting. The nectariferous petals (nectaries) are caducous, have the shape of a small cone of 3-10 mm, green, yellow-green or greenish-white. The stamens are numerous, the pistil – apocarpous, of 3-5 or more ovaries (7-10). The follicles are rostrate, polyspermous. Seeds – black, elliptical or spherical, with outgrowths. According to our investigations, in recent years, in the context of climate change, flowering can start 15-30 days earlier than usual, is staggered and lasts about 40-60 days.

We recommend these hardy plants for landscaping and in floristic decorations, but the toxicity of all parts of the plant must be taken into account.

* The research was carried out within the framework of the project no. 010101 “Ex situ and in situ research and conservation of plant diversity in the Republic of Moldova”.

Raisa CHIȚANORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2519-901X>

Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru” USM

E-mail: chitan.rodica@yahoo.com**Dr. Maria TABĂRA**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5057-115X>

Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru” USM

E-mail: maria.tabara@gb.usm.md**Melania GHEREG**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7406-4347>

Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru” USM

E-mail: melania.ghereg@gb.usm.md**Particularitățile microclonării afinului cu tufa înaltă****(*Vaccinium Corymbosum* L.) în cultura *in vitro****The peculiarities of micro-cloning of Highbush blueberry**(Vaccinium corymbosum L.) in tissue culture*

Cercetările au fost realizate în Laboratorul Embriologie și Biotehnologie al Grădinii Botanice Naționale (Institut) „Alexandru Ciubotaru”. Au fost inoculate două soiuri de *Vaccinium corymbosum* L. „Duke” și „Elizabet”, în calitate de explante au fost utilizate fragmente de lăstari cu muguri apicali. Pentru inițierea culturii *in vitro* a fost utilizat mediul Woody Plant Medium (după Lloyd și McCown) gelificat cu agar pudră, pH-ul mediului a fost ajustat la valoarea 5,0 – 5,2.

O problemă frecventă care apare la micropropagarea acestei culturi este apariția simptomelor deficitului de fier. În mediile nutritive utilizate pentru inițierea și multiplicarea acestei culturi au fost testate două surse de Fe: EDDHA ferric (Fe trivalent) și $\text{Na}_2\text{EDTA} \times 2\text{H}_2\text{O}$ (Fe bivalent).

Pentru inițierea procesului de microclonare au fost testate mai multe variante ale mediului nutritiv WPM agarizat, suplinit cu zeatină în diferite concentrații:

V.1. WPM – 100%, zeatină – 1,0 mg/l, zaharoză – 30 g/l, agar – 5 g/l, pH – 5,0;
V.2. WPM – 100%, zeatină – 2,0 mg/l, zaharoză – 30 g/l, agar – 5 g/l, pH – 5,0;
V.3. WPM – 100%, zeatină – 4,0 mg/l, zaharoză – 30 g/l, agar – 5 g/l, pH – 5,0;
V.4. WPM – 100%, zeatină – 1,0 mg/l, IBA – 0,1 mg/l, zaharoză – 25 g/l, agar – 5 g/l, pH – 5,0.

În urma cercetărilor efectuate am stabilit că toate mediile nutritive au indus procesul de microclonare la această specie, însă cel mai favorabil pentru microclonarea soiurilor studiate este mediul de cultură suplinit cu zeatină – 1,0 mg/l și $\text{Na}_2\text{EDTA} \times 2\text{H}_2\text{O}$ (Fe bivalent).

Acest mediu nutritiv a condus la formarea unui număr optim de microcloni. Explantele de *Vaccinium corymbosum* L. soiul „Elizabet” au format un număr mai mare de microcloni (cca 8-9), pe când soiul „Duke” a avut o creștere mai intensă în înălțime, dar a format mai puțini microcloni (cca 5-6). Dimensiunile optime ale explantului pentru microclonarea acestei specii constituie 0,5-1,0 cm.

* Cercetările prezentate au fost realizate în cadrul proiectului: 20.80009.7007.19 (2020–2023) „Introducerea și elaborarea tehnologiilor de multiplicare și cultivare prin tehnici convenționale și culturi in vitro a speciilor de plante lemnoase noi” și a Subprogramului 010101 „Cercetarea și conservarea *ex situ* și *in situ* a diversității plantelor din Republica Moldova” (2024–2027).

Vladislav CALDARI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8114-6751>

dr. în științe biologice

E-mail: dalvcald@gmail.com

Victoria NISTREANU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9726-9684>

dr. hab. în științe biologice

Alina LARION

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5313-4518>

dr. în științe biologice

Natalia DIBOLSCAIA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9516-7476>

dr. în științe biologice

Institutul de Zoologie, Universitatea de Stat din Moldova

**Importanța chiropterelor în relațiile trofice
pentru silvicultură și agricultură**

The importance of bats in trophic relationships for agriculture and forestry

Pe teritoriul Republicii Moldova se întâlnesc 21 de specii de lilieci prezente în toate zonele geografice: de nord, centru și sud. Liliecii pot fi numiți *insecticide naturale*, prezența lor în natură este incontestabilă în reglarea numărului insectelor dăunătoare sănătății umane, pădurilor și agriculturii. Majoritatea speciilor de copaci din păduri, fâșii forestiere, precum și culturile agricole sunt invadate de diferite specii de insecte dăunătoare care afectează creșterea și dezvoltarea lor, aducând daune imense. Liliecii ocupă o nișă trofică de neînlocuit, utilizează în calitate de resurse trofice insecte pe care niciun alt grup de animale nu le consumă: gândaci (*Coleoptera*), muște și țânțari (*Diptera*), termite (*Isop-tera*), greieri și cosași (*Orthoptera*). Liliecii încep activitatea în amurg și sunt

unicele animale care vânează activ după apusul soarelui și înainte de răsăritul soarelui. În timp ce păsările consumă insecte cu activitate diurnă, liliecii se hrănesc cu acele insecte care au activitate exclusiv crepusculară și nocturnă, cu o cantitate considerabilă.

Spre exemplu, specia *Eptesicus serotinus* consumă reprezentanți a cca 15 taxoni, dintre care predomină speciile dăunătoare, timp de 1,5 ore un individ consumă 36 de coleoptere. S-a calculat că o colonie de naștere formată din 400-500 de exemplare a speciei de *Myotis blythii* din minele de la Gordinești, raionul Edineț, consumă într-o perioadă de 3 luni aproximativ 500 kg de insecte. Aceste date fac inutile orice comentarii în privința importanței și a rolului reglator al liliecilor în economia umană. Activitatea zilnică a chiropterelor în perioada activă aduce un aport semnificativ în combaterea insectelor dăunătoare ce are un impact benefic asupra silviculturii și agriculturii. Ei sunt o metodă ecologică de combatere a insectelor dăunătoare și omul ar putea să folosească mult mai puține pesticide. Din cele 21 de specii existente 16 sunt incluse în Cartea Roșie a Republicii Moldovei ediția a III-a.

* Studiul a fost efectuat în cadrul subprogramului 010701 și proiectului „Evaluarea stării speciilor de plante, fungi și animale, elaborarea listei speciilor cu statut de raritate și algoritmului de prezentare a acestora în ediția a IV-a a Cărții Roșii a Republicii Moldova” finanțat de FNM.

Alla GLADCAIA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9182-4352>

Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor, USM

E-mail: alla.gladcaia@sti.usm.md

An invasive wasp species, *Isodontia Mexicana* (Sphecidae), is promising for the locust pests control

*Specia invazivă Isodontia Mexicana (Sphecidae) – o viespe de perspectivă
în controlul lăcustelor dăunătoare*

The aim of the research was to use artificial shelters for monitoring and attracting entomophagous Hymenoptera for reproduction and offspring development. We used two types of filler material of artificial shelters: hollow tubes made of reed and plastic. We tested variants of the artificial shelter corps made of natural and synthetic materials. The experiment was conducted in three biotopes of nectar plants and forest belt in combination with fruit orchards.

In the artificial shelters that we used in 2024, a new for the Republic of Moldova fauna, invasive species of digger wasps (Sphecidae) – *Isodontia mexicana*

de Saussure, 1867– was obtained, identified and described. It was accidentally imported to Europe from North America.

The wasp *I. mexicana* nests were located in reed stems with a diameter of 0.7-0.9 cm, in white (40%) and dark (60%) carton corps, only in the agroecosis of an apple orchard near a forest belt (100%). No wasp nests were found in artificial shelters made of synthetic materials.

The potential for economic use of the species *I. mexicana* was determined based on its biological characteristics: a) the presence of a relatively hairy mesosome and frequent visitation of many flowering plants by *I. mexicana* probably defines a new powerful pollinator; b) *I. mexicana*, prey taxa are Orthoptera pests (Gryllidae and Tettigoniidae) are usually quite numerous and diverse, what makes this wasp species promising for combating harmful locusts in the Republic of Moldova. Thus, the implementation of agro-ecological schemes (AES) containing a combination of artificial shelters with landscape heterogeneity is an important factor that increases the abundance of digger wasps that are able to provide ecosystem services of high economic value (pollination and pest control).

* The research was carried out within the Subprogram 011103 *Development of ecologically harmless means of reducing the impact of harmful organisms of agricultural crops against the background of climate change*, funded by the Ministry of Education and Research.

Alexandra ARSENI

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-0166-4215>

drd., Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: alexandra.arseni@enl.utm.md

Natalia VLADEI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1094-6812>

dr., conf. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: natalia.vladei@ffta.utm.md

**Evaluarea compoziției proantocianidinelor în vinurile roșii seci
din soiurile de struguri autohtone**

*Evaluation of proanthocyanidin composition in dry red wines from
indigenous grape varieties*

Proantocianidinele, compuși fenolici prezenți în struguri și vinuri, sunt oligomeri și polimeri ai flavan-3-olilor, legați preponderent prin conexiuni C4–C8 și/ sau C4–C6 (tip B). Acești compuși influențează semnificativ profilul senzorial al vinurilor roșii, contribuind la culoare și la percepția gustativă, inclusiv astrin- gența și echilibrul aromatic.

Scopul cercetării a fost investigarea profilului fenolic, în special a procianidinelor, din soiurile de struguri autohtone Feteasca Neagră și Rara Neagră, precum și analiza impactului acestora asupra calității vinurilor. Vinurile au fost produse în cadrul Laboratorului de Microvinificație al Departamentului de Oenologie din cadrul Universității Tehnice a Moldovei. Studiul a inclus vinuri produse din soiurile autohtone Feteasca Neagră și Rara Neagră, provenite din diferite regiuni viticole ale Republicii Moldova și obținute prin diverse tehnologii de vinificație.

Metodele utilizate în analiză au inclus tehnici standard descrise în reglementarea tehnică „Metode de analiză în domeniul fabricării vinurilor” HG 708/2011, metodele spectrofotometrice pentru determinarea indicilor cromatici și a conținutului de antociani, metoda Folin-Ciocalteu pentru analiza substanțelor fenolice și metoda Bate-Smith pentru determinarea proantocianidinelor.

În cadrul cercetării, au fost analizate caracteristicile fizico-chimice ale vinurilor pe parcursul întregului proces tehnologic. De asemenea, s-au determinat principalii indici specifici ai vinurilor roșii seci, intensitatea și nuanța culorii, conținutul de substanțe fenolice și antociani, precum și concentrația de proantocianidine.

Rezultatele studiului au arătat că vinurile obținute din același soi, dar cultivate în regiuni diferite, prezintă indici fizico-chimici similari, în timp ce factorii geografici influențează mai mult caracteristicile organoleptice. Comparând cele două soiuri, s-a constatat că Rara Neagră are un conținut mai scăzut de substanțe fenolice față de Feteasca Neagră, ceea ce este firesc, având în vedere intensitatea cromatică mai redusă obținută pentru acest soi.

Astfel, studiul efectuat subliniază importanța soiurilor autohtone moldovenești, sprijinind dezvoltarea unor produse vinicole de calitate superioară și evidențind potențialul viticulturii din Republica Moldova.

* Rezumatul și comunicarea au fost elaborate în cadrul *Proiectului Instituțional, subprogramul 020405 „Optimizarea tehnologiilor de prelucrare a alimentelor în contextul bioeconomiei circulare și schimbărilor climatice” (Bio-OpTehPAS)*, implementat la Universitatea Tehnică a Moldovei.

Ana GUȚU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8965-2416>,
Alexandru Ciubotaru” National Botanical Garden (Institute) of Moldova State
University, Chisinau, Republic of Moldova

Mihaela ABABII

“Nicolae Testemitanu” State University of Medicine and Pharmacy, Chisinau,
Ana CASIAN

Alexandru Ciubotaru” National Botanical Garden (Institute) of Moldova
State University, Chisinau, Republic of Moldova
E-mail: ag9152633@gmail.com

Some bioactive compounds in the local cultivar of *Macleaya Cordata* (WILLD.) R. BR.

Unii compuși bioactivi din soiul local de Macleaya Cordata (WILLD.) R. BR.

Natural products and phytochemicals have always been of great importance in the treatment of various diseases in humans and animals. Among the multi-target natural products, alkaloids have demonstrated a variety of pharmacological properties as anti-inflammatory, anticancer, cardio protective and neuroprotective, which support their potential in the treatment of chronic multifactorial diseases. Plants of the Papaveraceae family contain various biologically active compounds. Among them, the species *Macleaya cordata*, known by the common name “plume poppy”, native to the South-East Asia, has a long history of being used in the folk medicine of different countries. The plants of the local cultivar ‘Mihaela’ of *Macleaya cordata*, created at the “Alexandru Ciubotaru” National Botanical Garden Institute of Moldova State University and registered in the Catalogue of Plant Varieties of the Republic of Moldova, served as research subjects. We would like to mention that at the end of the flowering period the plants local cultivar ‘Mihaela’ of *Macleaya cordata*, grown under the pedo-climatic conditions of the Republic of Moldova, reach 300-350 cm with 35-40% leaves. It is generally known that the leaves of this species have a higher and more diverse content of bioactive compounds as compared to the stems. The results of the study on the content of some isoquinoline alkaloids in the leaves of *Macleaya cordata* indicated a concentration of 7.36 mg/g sanguinarine, 5.91 mg/g chelerythrine and 0.659 mg/g fagaridine. The leaf biomass from local cultivar ‘Mihaela’ of *Macleaya cordata* may be a valuable resource for the pharmaceutical industry.

* This research has been supported by the subprogram no. 01.01.02 “Identification of valuable forms of plant resources with multiple uses for the circular economy”.

Elena IURCU-STRĂISTARU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3499-0084>

dr. în științe agricole, conf. univ., Institutul de Zoologie, USM

E-mail: iurcuelena@mail.ru

Alexei BIVOL

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-5709-7173>

dr. în biologie, conf. univ., Institutul de Zoologie, USM

E-mail: bivolalexei65@gmail.com

Ștefan RUSU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3204-5436>

dr. hab., conf. cerc., Institutul de Zoologie, USM

E-mail: rusus1974@yahoo.com

Natalia CÎRLIG

dr. în științe biologice, Grădina Botanică Națională (Institut)

„Alexandru Ciubotaru”, Universitatea de Stat din Moldova

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7712-865X>

E-mail: nataliacirlig86@gmail.com

**Pests with invasive impact in soybean crop in the northern zone,
Republic of Moldova**

*Organismele dăunătoare cu impact invaziv din cultura de soia în condițiile
zonei nord, Republica Moldova*

Soybean in the Republic of Moldova also known as seeds, is one of the major field crops, that is plastic from the ecologic aspect, profitable and productive, but every year it is frequently invaded of harmful organisms which have a grave parasitic impact. The results estimate the phytosanitary control achieved at the soybean growth from open areas, in elucidating the pathological and species pests parasitic impact with the establishment of the invasive organisms, with the determination of the degree of affection, the structure, the frequency and the abundance of the associations, argumentation of ecological protection procedures. Soy is one of the most famous and valuable agricultural plant, being used for human food, animal feed and industry. Soybean yields are reduced or totally compromised by the attack of specific pathogen agents and pests. In this paper we present data on the inventory of harmful organisms and the prevention and control measures. The researches were conducted in soybean crops, under Central zone of Republic of Moldova conditions. They have shown that in the soybean crops, there are 9 species of pathogen agents and the frequency of the attacked plants ranged from 1.0% (*Marmor sojae*, *Ascochyta sojaceola*) to 18.0% (*Pseudomonas glycine*). Regarding the harmful entomofauna, in the soybean crops 10 species of polyphagous and specific pests were identified. The

frequency of the attacks produced by the harmful species ranged between 0.3% (*Delia florilega*) and 45.6% (*Tetranychus urticae*). The results of the phytosanitary monitoring realized, signify the application and the contribution in elucidating the degree of biological damage for the forecasting and argumentation of the protection measures predestined to the field crops.

* Investigațiile au avut loc cu susținerea proiectului instituțional din cadrul Programului de Stat, subprogramul cu cifrul 010701, 2024 și subprogramul cu cifrul 010102.

Elena IURCU-STRĂISTARU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3499-0084>

dr., conf. univ., Institutul de Zoologie, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: iurcuelena@mail.ru

Alexei BIVOL

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-5709-7173>

dr. în științe biologice, conf. univ., Institutul de Zoologie, USM

E-mail: bivolalexei65@gmail.com

Ion TODERAȘ, academician

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6159-5325>

dr. hab., prof. univ., Institutul de Zoologie, USM

E-mail: iontoderas@yahoo.com

Ștefan RUSU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3204-5436>

dr. hab., conf. cerc., Institutul de Zoologie, USM

E-mail: rusus1974@yaho.com

Studiul comparativ asupra nematodelor invazive și vectoriale la cultura de prun din zonele centru și sud-est, Republica Moldova

Comparative study on invasive and vectorial nematodes in plum crop in central and south-eastern areas, Republic of Moldova

Daunele și pierderile de producții în pofida condițiilor favorabile prielnice și pentru populațiile de nematode, ca agenți invazivi ce merită o deosebită atenție și cercetare particulară în identificarea structurii complexelor asociate, capabile să provoace helmintoze la prun, inclusiv și ca vectori intermediari ai virozelor, cu consecințe grave de impact asupra pomilor. Scopul și obiectivele investigațiilor realizate în monitoringului helmintologic asupra stabilirii complexelor de nematode invazive prin elucidarea efectivului numeric, apartenenței taxonomice, specializării trofice în impact cu factorii de mediu. Prin investigații comparative de sondaje ale monitoringului fitosanitar au fost investigate peste 500 ha plantații de prun în zonelor de Centru și Sud-Est, cu prelevarea probelor de sol

din rizosfera pomilor. În rezultatul analizelor de laborator s-au constatat valori variabile referitor la densitatea numerică de 80-160 ex/100 gr. sol în sectoarele zonei Centru, comparativ cu zona Sud-Est, unde densitatea numerică este mai avansată (170-220 ex/100 gr. sol), de 25-27%. S-a stabilit structura complexelor de nematode în livezile de prun și diversitatea taxonomică în perioada de cercetare în număr de 14-18 specii de nematode parazite zona Centru, 19-22 specii zona Sud-Est cu specializare trofică parazită diversă, incluse în 6 grupe, cu predominanța de 40-45% a speciilor endo-ectoparazite, urmate de vectorii de virusuri. S-a stabilit frecvența și abundența speciilor depistate mai frecvent asociate în comunități din genurile: *Xiphinema*, *Pratylenchus*, *Paratylenchus*, *Helicotylenchus*, s-au evidențiat speciile mai periculoase, ca vectori de nepo-virusuri cum sunt: *X. brevicolle*, *X. vuittenezi* prin evidențierea afecțiunelor de viroze în valori de 5-20%, Aceste investigații prezintă o semnificație majoră teoretico-aplicativă bioindicatoare în evaluarea controlului biologic parazită în livezile de prun, în ajustarea unor remedieri al nivelului de impact parazită.

* Investigațiile au fost realizate cu suportul proiectului instituțional - Program de Stat, cu cifrul: 20.80009.7007.12 F, 2020–2023; proiectul instituțional din cadrul Programului de Stat, subprogramul cu cifrul 010701, anul 2024.

Natalia CÎRLIG

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7712-865X>,

dr. în științe biologice, Grădina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”,

Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: nataliacirrig86@gmail.com

The role of high-potential honey plants for the sustainable development of beekeeping

Rolul plantelor cu potențial melifer pentru dezvoltarea durabilă a apiculturii

The correlation between plants and beekeeping is extremely strong, the productivity of bee colonies, the quantity and quality of honey, as well as the process of pollination of plants depend on this symbiotic relationship. A rich and diverse area of honey plants leads to an optimal activity of bee colonies. The honey flora of the Republic of Moldova is represented by a diverse range of species, which can form a honey conveyor from March to October, providing also a source of food for a wide range of insects. The research on honey plants (the melliferous base and its rational use, the biological peculiarities of the plants, the flowering period, the nectar-pollen value, the productivity per hectare and the optimal development conditions) is a fundamental objective for assessing the potential

for obtaining bee products in the Republic of Moldova. Within the “Alexandru Ciubotaru” National Botanical Garden (Institute), potential honey plants are researched and a collection of honey plants, which includes species from different botanical families, has been created. Some high-potential honey species, which also can be applied in multiple other fields, are the following: *Phacelia tanacetifolia* Benth., *Silphium perfoliatum* L., *Helianthus annuus* L., *H. tuberosus* L., *H. giganteus* L., *Medicago sativa* L., *Trifolium* sp., *Isatis tinctoria* L., *Bunias orientalis* L., *Reynoutria sachalinensis* (F. Schmidt) Nakai., *Fagopyrum esculentum* Moench., *Onobrychis arenaria* (Kit.) DC., *Lotus corniculatus* L., *Cynara cardunculus* L., *Sida hermaphrodita* (L.) Rusby., *Sinapis alba* L., *Raphanus* sp., *Brassica* sp., *Vicia* sp., *Lupinus* sp., *Salix* sp. etc. They are annual or perennial plants with early start of the growing season, long flowering period, rich in nectar and pollen and high honey production. These species have different flowering period and therefore can be included in the honey conveyor to provide insects with food for an uninterrupted period and for a long time.

* The research was carried out in the framework of the subprogram: 010102 “Identification of valuable forms of plant resources with multiple uses for the circular economy”.

Tatiana ERHAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-2538-0368>

dr., cercet. științ. sup., IGFPP, USM

E-mail: tatiana.erhan@sti.usm.md

Utilizarea feromonilor sexuali sintetici – instrument în monitorizarea și combaterea eficientă a dăunătorilor culturilor agricole

Synthetic sex pheromones – a tool in the monitoring and efficient combat of agricultural crop pests

Cercetările efectuate de-a lungul timpului asupra metodelor de combatere a dăunătorilor culturilor agricole, au scos în evidență feromonii sexuali sau substanțele chimice capabile să influențeze comportamentul insectelor dăunătoare. Deci, feromonii sexuali sintetici sunt utilizați pentru identificarea, monitorizarea, sterilizarea sau dezorientarea dăunătorilor, în timp ce reprezintă compuși chimici non-toxici, selectivi și inofensivi pentru mediul înconjurător. Acest aspect îi clasează drept cel mai eficace component în tehnicile de management al dăunătorilor în contextul agriculturii ecologice. La modul practic o doză de substanță care variază între 0.8-2 mg sunt impregnate pe un dispenser (capsulă din cauciuc sau sfoară), se plasează pe o suprafață lipicioasă (placă cu clei entomologic), care sunt inserate într-o căsuță de diferite dimensiuni și culori, precum

și materiale, ulterior numite capcane cu feromoni sexuali sintetici. Capcanele cu feromoni sexuali sintetici ai dăunătorilor culturilor agricole servesc drept instrument eficient care permite de asemenea depistarea dăunătorilor, estimarea numărului de insecte precum și stabilirea cu exactitate a termenelor de tratare cu insecticide, în cazul în care metodele ecologice nu vor da un efect dorit, fapt care va permite reducerea chimicalelor cu 20-30%, cu următoarea reducere a numărului lor pe întregul sezon. În cazul în care s-au estimat un număr mai mic de insecte dăunătoare, se poate merge pe captarea în masă sau pe dezorientare, ca metodă de combatere, față de tratamentele chimice și exclude folosirea insecticidelor în protecția plantelor, ce permite de a obține producție ecologică.

Este adevărat faptul că feromonii sexuali sintetici permit capturarea doar a masculilor unei specii, dar deși prezintă o serie impunătoare de avantaje precum selectivitate, non-toxici, excluzând impactul asupra insectelor benefice, totuși trecerea spre capturarea nu doar a masculilor ci și a femelelor reprezintă o provocare demnă de urmat.

Ana GUȘAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-6438-2466>

Cercetător științific, Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecția Plantelor al USM

E-mail: ana.gusan@sti.usm.md

Vladimir TODIRAȘ

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-6766-5652>

dr. hab. în științe biologice, cerc. șt. principal, Institutul de Genetică,

Fiziologie și Protecția Plantelor al USM

E-mail: vladimir.todiras@sti.usm.md

Eficacitatea sulfului sc în combaterea dăunătorilor culturilor legumicole din spațiile protejate

The effectiveness of sulfur sc in controlling pests of vegetable crops in protected areas

Poluarea mediului cu pesticide și ca urmare impactul negativ asupra sănătății omului prezintă una din problemele ecologice globale ale agriculturii moderne. Necesitățile economice, cerințele ecologice și cele ale societății de a reduce utilizarea pesticidelor impune producătorii agricoli de a optima programele de protecție a plantelor. Această problemă este foarte acută mai ales în spațiu protejat, preparatele bioraționale pot soluționa în mare măsură aceste probleme fără să polueze mediul. Sulful este un element esențial în agricultura ecologică, având o eficiență dovedită în combaterea dăunătorilor, cum ar fi acarienii și

afidele. Utilizarea sulfului sub formă de soluție concentrată a devenit o practică tot mai populară printre fermierii care doresc să adopte metode sustenabile de protecție a plantelor. Sulful acționează prin mai multe mecanisme: este un insecticid de contact care afectează sistemul respirator al dăunătorilor prin inhibarea respirației celulare. În plus, sulful are proprietăți fungicide și poate ajuta la reducerea dezvoltării bolilor foliare cauzate de ciuperci. Prin urmare, utilizarea sa contribuie nu doar la controlul populațiilor de acarieni și afide, dar și la menținerea sănătății generale a culturilor.

Scopul cercetării noastre a fost de a analiza eficacitatea biologică a sulfului SC, privind combaterea dăunătorilor culturilor legumicole din spațiul protejat, acestea fiind păduchele verde (*Aphis gossypii*) și acarianul comun (*Tetranychus urticae* Koch). Studiile noastre au demonstrat că utilizarea sulfului sub formă pulverizată diminuează abundența dăunătorilor începând cu primele 24 de ore după tratare, reducând densitatea lor cu până la 75% după două aplicații consecutive la intervale săptămânale.

* Cercetările au fost realizate în cadrul Subprogramului 011103 Elaborarea mijloacelor ecologic inofensive de reducere a impactului organismelor dăunătoare ale culturilor agricole pe fundalul schimbărilor climatice, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării.

Ludmila DOMBROV

Gradina Botanică Națională (Institut) „Alexandru Ciubotaru”,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: l.dombrov@gmail.com

Busuiocul, plantă-simbol al patrimoniului cultural imaterial

Basil, the symbolic plant of intangible cultural heritage

În tradițiile și credințele poporului nostru, busuiocului îi revine un loc aparte, fiind considerat plantă sfântă și miraculoasă. Conform criteriilor de atribuire a plantelor patrimoniului cultural imaterial: funcțional, busuiocul (*Ocimum basilicum* L.) este plantă comestibilă (frunzele proaspete sau uscate se adaugă în suuri, salate, omlete, cașcavaluri, supe, bucate din carne și pește); plantă de leac, cu eficiență dovedită pentru oameni (se utilizează suc proaspăt, infuzia, extractul alcoolic, maceratul, decoctul, pudra, din frunze, tulpini, rădăcini, inflorescențe, semințe), în afecțiuni respiratorii, gastrice, intestinale, renale, reumatice, ale pielii, dureri de cap, ochi, otită etc.; plantă mitică/rituală/magică și cultivată în scop estetic (tufe pitice sau medii, cu foliaj verde sau roșu, flori albe, roze cu miros inconfundabil, utilizat în aranjamente florale). Pus la icoană sau în grinda casei, cu rol de plantă protectoare și de apărare a gospodăriei, integrat obiceiurilor

vieții de familie: de naștere (dar pentru Ursitoare, adăugat în apa primei scalde, nelipsit în crijma nașei de botez), de nuntă (purat de miri la cununie), de înmormântare, utilizat în practica magiei erotice (în farmece de dragoste, se așează sub pernă de Sf. Andrei, Bobotează, pentru a visa ursitul, se poartă în păr sau în sân pentru a atrage dragostea celui dorit). Cu timpul, mănunchiul de busuioc a trecut din practicile magice păgâne și în ritualurile creștine, la stropirea locurilor și ființelor cu agheasmă, adevărată plantă-simbol în tradițiile laice și religioase.

Rodica SIMINIUC

dr. hab., în șt. ing. conf. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: rodica.siminiuc@adm.utm.md

Dinu ȚURCANU

dr. conf. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: dinu.turcanu@adm.utm.md

Anna VÎRLAN

drd., ȘD Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: anna.virlan@doctorat.utm.md

Sergiu SIMINIUC

masterand, Universitatea Tehnică a Moldovei

E-mail: sergiu.siminiuc@isa.utm.md

Corelarea metricilor nutriționale și de sustenabilitate în analiza securității alimentare: perspective metodologice și provocări

Correlating nutritional and sustainability metrics in food security analysis: methodological perspectives and challenges

Securitatea alimentară și sustenabilitatea sunt priorități globale, cu impact semnificativ asupra sănătății publice și gestionării resurselor naturale. Cercetările existente analizează frecvent separat fie calitatea nutrițională, fie impactul ecologic al sistemelor alimentare, fără a oferi o abordare integrată. Această revizuire scoping examinează tendințele recente privind utilizarea simultană a indicatorilor nutriționali și ecologici în evaluarea securității alimentare, identificând principalele lacune metodologice, cu un accent pe Europa de Est.

Analiza a fost realizată conform metodologiei Joanna Briggs Institute (JBI) și ghidului PRISMA-ScR, incluzând 115 studii relevante dintr-un total de 247 identificate. Distribuția geografică a studiilor a fost cartografiată utilizând VOSviewer, arătând o subreprezentare a cercetărilor din Europa de Est. Totodată, analiza relațiilor conceptuale prin VOSviewer a evidențiat o creștere a utilizării indicatorilor ecologici după 2020, cum ar fi amprenta de carbon, consumul de apă și utilizarea terenurilor. În schimb, dimensiunile economice

și sociale ale securității alimentare sunt mai puțin abordate, ceea ce limitează capacitatea studiilor de a oferi o imagine completă asupra sustenabilității sistemelor alimentare.

Metodologiile utilizate includ Life Cycle Assessment (LCA), analiza consumului alimentar și modelarea impactului ecologic, dar lipsa unui cadru metodologic unitar reduce comparabilitatea rezultatelor. De asemenea, fragmentarea datelor și inexistența unor baze de date armonizate constituie bariere majore pentru aplicarea acestor metrici în formularea politicilor alimentare.

În cazul Republicii Moldova, cercetările sunt extrem de limitate, ceea ce subliniază necesitatea unor studii adaptate la specificul regional. Dezvoltarea unor metodologii integrate și consolidarea bazelor de date naționale ar putea contribui la elaborarea unor strategii alimentare bazate pe dovezi, echilibrând cerințele nutriționale cu obiectivele de sustenabilitate.

Finanțare: Această cercetare este finanțată de ANCD, în cadrul proiectului: Analiza exploratorie a securității alimentare în Republica Moldova în baza metricilor de calitate nutrițională și durabilă (CNUd) a produselor alimentare, nr. 23.70105.5107.05 (Probleme de interes stringent).

Mulțumiri: Autorii doresc să-și exprime recunoștința față de proiectul Tehnologii de procesare a alimentelor în contextul bioeconomiei circulare și schimbărilor climatice, Program de cercetare instituțională nr. 020405, pentru sprijinul acordat în furnizarea de resurse esențiale și îndrumări pentru acest studiu.

Nina CIOCÂRLAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9477-5848>

dr., Grădina Botanică Națională (Institut „A. Ciubotaru”, USM

E-mail: nina.ciocarlan@yahoo.com

Plante medicinale din tezaurul etnobotanic

Medicinal plants from the ethnobotanical thesaurus

Patrimoniul cultural este bogat și variat, iar printre marea diversitate de practici și tradiții se numără și arta vindecării cu plante. Plantele medicinale au fost folosite în medicina populară de secole, iar practicile și cunoștințele terapeutice legate de sănătate și bunăstare s-au transmis din generație în generație. Din păcate, multe rețete ale medicinei populare s-au pierdut, generând necesitatea documentării continue și acumulării informațiilor legate de terapia cu plante.

Motivația lucrării o reprezintă identificarea și documentarea plantelor medicinale native și utilizările lor tradiționale de către comunitățile rurale din sudul țării în vederea valorificării și promovării acestui element de patrimoniu cultural.

În acest studiu etnobotanic au fost documentate peste 100 specii medicinale, folosite în mod tradițional pentru consum și pentru tratarea diferitelor afecțiuni. Cele mai utilizate specii aparțin familiilor Lamiaceae, Asteraceae, Apiaceae și Fabaceae. Un număr mare de specii au fost menționate de respondenți ca plante folosite în mod obișnuit în trecut (ex.: în timpul foametei, după cel de al doilea război mondial), nemaifiind utilizate în prezent. Un șir de afecțiuni, în special, cele cutanate, infecțiile respiratorii, tulburările gastrointestinale au fost raportate ca fiind tratate cel mai frecvent cu remedii naturiste. De menționat, că speciile spontane de *Thymus*, *Tanacetum*, *Achillea* ar fi ținte interesante pentru studii științifice ulterioare în vederea reconsiderării acțiunii lor farmacologice și a valorii nutritive.

Studiile etnobotanice și informațiile acumulate vin în sprijinul celor care valorifică remediile tradiționale, aducându-le sub diverse forme în folosul sănătății omului, fiind în același timp un suport fezabil pentru conservarea și valorificarea patrimoniului natural.

* Cercetările au fost realizate în cadrul Subprogramului 010101 „Cercetarea și conservarea *ex situ* și *in situ* a diversității plantelor din Republica Moldova”, finanțat de MEC.

Ana JELEAPOV

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2210-7621>

dr. în științe geonomice, Institutul de Ecologie și Geografie, USM

E-mail: anajelepov@gmail.com

Studiul caracteristicilor hidrologice ale lacului Beleu din lunca Prutului inferior

Study of hydrological characteristics of Beleu lake from lower Prut floodplain

În cadrul luncii Prutului inferior este situat unul din cele mai importante lacuri naturale ale Republicii Moldova – Beleu. Lacul Beleu este situat în rezervația științifică Prutul de Jos și are statut de zonă umedă de importanță internațională. În pofida faptului prezenței studiilor aprofundate asupra biodiversității și calității apei acestui lac, caracteristicile hidrologice sunt puțin studiate. Prezenta cercetare este dedicată evaluării suprafeței și volumului apei lacului Beleu utilizând tehnicile de teledetecție și sistemele informaționale geografice. Stabilirea dinamicii suprafeței apei a fost efectuată prin analiza imaginilor satelitare Landsat și Sentinel iar aprecierea volumului de apă a fost efectuată prin aplicarea modelării hidrologice. Ca urmare a evaluării caracteristicilor hidrologice a fost identificat că suprafața lacului Beleu este, în medie, 7 km², și variază de la 0

la 20 km². În anii secetoși lacul Beleu practic dispare, în 1990 acesta a secat complet pentru câteva săptămâni. În anii cu exces de umiditate și cu inundații pe râul Prut suprafața acestuia se extinde la 20 km². Volumul de apă a lacului Beleu a fost estimat indirect, valoarea medie a acestuia fiind apreciată la aprox. 8 mil. m³, cea maximă se ridică la aprox. 40 mil.m³, și se reduce la 0 când lacul seacă. Impactul schimbărilor climatice, în special, creșterea intensității și frecvenței secetelor va determina micșorarea caracteristicilor lacului Beleu, fapt care va influența negativ ecosistemul acvatic al acestuia dar și biodiversitatea întregii zone umede.

* Cercetarea este efectuată în cadrul proiectului instituțional 010801 „Sporirea securității ecologice și rezilienței geo-ecosistemelor la modificările actuale de mediu”, implementat de Institutul de Ecologie și Geografie, Universitatea de Stat din Moldova.

Rodica STURZA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2412-5874>

dr. hab., prof. univ., membru corespondent al AȘM, UTM

E-mail: rodica.sturza@chim.utm.md

Direcții prioritare de cercetare în știința alimentelor

Priority research directions in food science

Știința alimentelor se confruntă astăzi cu un număr mare de provocări, unele extrem de complexe. Viteza accelerată de evoluție a pieței globale implică necesitatea de rezolvare atât a problemelor curente, cât și de acumulare a cunoștințelor despre eventualele pericole, capabile de a ne afecta în viitor. Astfel, aceste probleme importante încep cu modul în care ne producem alimentele, inclusiv sustenabilitatea acestora, interacțiunea cu mediul în termeni de utilizare sau de reducere a pesticidelor, erbicidelor etc. Conservarea biodiversității, studiul unor noi specii alternative; identificarea și investigarea riscurilor emergente în materie de siguranța alimentelor, autenticitatea și prelucrarea alimentelor, precum și prevenirea contrafacțiilor rămân în prim plan în cadrul complex al științelor agricole. Studiul aprofundat al efectelor pozitive sau negative asupra sănătății populației și descrierea mecanismelor acestor efecte ale alimentelor prezintă, de asemenea, o direcție prioritară de cercetare. Rezolvarea acestor probleme necesită tehnici analitice de mare exactitate și tehnologii moderne. Abordările analitice inovatoare depășesc aceste noi riscuri, astfel dezvoltarea de noi inovații tehnologice privind prelucrarea alimentelor și efectele acestora asupra calității, siguranței și efectului asupra sănătății devin tot mai accesibile. În ceea ce privește siguranța alimentelor, urmează a fi utilizate nanotehnologii analitice: nanometrologie, nanocromatografie, determinarea contaminanților organici pe

baza MS și RMN. Impactul microplasticelor și nanoplasticelor asupra alimentelor; contaminarea alimentelor cu toxine endogene și exogene sunt, în continuare, extrem de actuale. Referitor la examinarea autenticității alimentelor, este inestimabil rolul MS, RMN, IRMS. Prelucrarea alimentelor implică tehnologii noi de procesare, ceea ce necesită controlul proceselor cu biosenzori, elucidarea efectului procesării alimentelor asupra microbiotei intestinale, interacțiunea metaboliților secundari cu macromoleculele nutrienților. Dezvoltarea ambalajelor active, studiul potențialelor efecte ale introducerii materialelor plastice reciclate în ambalaje alimentare prezintă provocări de amploare. „Extracția verde” și „încapsularea verde” prezintă strategii de valorificare și protecție a compușilor bioactivi din produsele secundare ale industriei agro-alimentare. Bioactivitatea alimentelor, precum și relația dintre alimente și sănătate implică cercetarea biodisponibilității și bioaccesibilității compușilor bioactivi, analiza modului în care matricea alimentară influențează bioaccesibilitatea lor. În ansamblu, aceste direcții de cercetare constituie baza unei noi științe – „Foodomics”, care a fost definită ca „disciplina care studiază domeniul alimentar în ansamblu cu domeniul nutriției, aplicând aceleași tehnologii avansate de omică diferitelor probe și integrează toate rezultatele pentru a avea o viziune de ansamblu care să permită îmbunătățirea sănătății și bunăstării populației”.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul Subprogramului 020405 „Optimizarea tehnologiilor de procesare a alimentelor în contextul bioeconomiei circulare și schimbărilor climatice” finanțat de MEC.

Maricica COLȚUN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8470-3616>

dr. în științe biologice, Grădina Botanică Națională (Institut) „A. Ciubotaru”, USM

E-mail: mcoltun@mail.ru

Plante aromatice pentru un mod de viață sănătos și frumos

Aromatic plants for a healthy and beautiful lifestyle

Astăzi, când efectele terapeutice și cosmetice ale plantelor sunt redescoperite și reconfirmate, rolul acestora în viața omului modern devine incontestabil, prin larga întrebuințare de care se bucură, dar și prin faptul că ele oferă o alternativă promițătoare pentru menținerea sănătății și a frumuseții. Tendința oamenilor de a se reîntoarce înspre remediile naturiste este încurajată de noi cercetări în domeniul dat.

Paralel cu producția industrială, cosmetica naturista a înflorit în ultimele decenii, deoarece proprietățile active ale plantelor, folosite pentru prepararea

produselor naturiste, sunt inofensive în contact cu organismul uman și pot fi ușor administrate. Plantele utilizate în cosmetica naturistă sunt uscate pe cale naturală și sunt folosite sub formă de ceai, infuzie, decoct, tinctura, extract sau macerat și în special ulei volatil în băile cu arome.

Plantele aromatice prezente în flora spontană nu pot servi drept bază de colectare a materiei vegetale, respectiv sunt utilizate ca material de înmulțire și creștere a acestora în cadrul grădinii. Un deziderat de bază pentru cercetătorii grupei de plante aromatice din grădina botanică, este introducerea de noi specii din diverse regiuni geografice, datorită condițiilor pedoclimatice prielnice pentru dezvoltarea și acumularea substanțelor biologice active. Multe din ele au fost utilizate în decursul anilor în elaborarea remediilor cu acțiune antimicrobiană și antimicrobică, la producerea articolelor cosmetice, în gastronomie și la producerea vinurilor aromatizante.

Colecția numără în prezent peste 150 specii de plante aromatice, care sintetizează ulei volatil, fiind și surse importante de vitamine și minerale. Ele se regăsesc în aromaterapie și fitoterapie, în scopul prevenirii și vindecării multor maladii, datorită proprietăților antimicrobiene, antivirale, antifungice și revigorante. Aromele acestora pot stimula echilibrul emoțional, stabilizând starea de spirit și reducând senzația de neliniște și agitație. În aromaterapie uleiul volatil din plante este cu succes utilizat în practicile de meditație și relaxare profundă.

* Cercetările sunt efectuate cu suportul Subprogramului de cercetare cu cifrul 010101 „Cercetarea și conservarea ex situ și in situ a diversității plantelor din Republica Moldova”.

Iuliana RUSU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6551-0955>

Cercetător științific, Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecția Plantelor, USM

E-mail: julianarusu@gmail.com

Maria ZAVATIN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-2877-7757>

Cercetător științific stagiar, Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecția Plantelor, USM

E-mail: maria.zavatin4@gmail.com

Features of monitoring halyomorpha halys stal stink bug using light traps *Particularitățile monitorizării ploșniței halyomorpha halys stal cu ajutorul capcanelor luminoase*

In recent decades, the brown marmorated stink bug *Halyomorpha halys* Stal has become one of the main agricultural pests, causing significant damage to

fruits and vegetables. The high mobility and polyphagy of this species allow it to spread rapidly and adapt to new areas, making control efforts particularly challenging. Effective population monitoring is a key element in integrated pest management, as even small populations can cause considerable damage. For monitoring *H. halys*, we selected light traps, which have several key advantages: they efficiently attract insects, are environmentally safe, and do not require the use of chemicals.

The aim of our research was to assess the characteristics of monitoring the invasive species *H. halys* using light traps, due to their ability to attract adult individuals. Of course, there are limitations associated with the sensitivity of traps to external factors, such as lighting, weather conditions, and the physiological characteristics of the attracted insects. These factors can influence the accuracy of monitoring, especially under unfavorable weather conditions or in areas with high levels of natural lighting.

In this regard, the results of monitoring conducted from 2022 to 2024 showed that despite the existing limitations, light traps prove to be an effective tool for attracting *H. halys* adults. The method demonstrated that adult attraction primarily occurs between the first decade of June and the third decade of August. The analysis revealed that light traps attract 42% more males than females, which may be related to the species' nocturnal activity patterns. Nymphs were not found in the traps, which can be explained by their inability to fly and, therefore, their incapacity to enter the trap.

Thus, the use of light traps for monitoring *H. halys* is a promising and environmentally safe method. However, to increase its accuracy, it is important to take into account external conditions and the pest's daily activity patterns.

* Research was carried out within the Subprogram 011103 „Development of ecologically harmless means of reducing the impact of harmful organisms of agricultural crops against the background of climate change”, financed by the Ministry of Education and Research.

Gabriela ROMANCIUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0969-557X>

dr. în științe biologice, Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor, USM

E-mail: gabriela.romanciuc@gmail.com

Analiza și partajarea informației cu referire la resurselor genetice vegetale pentru alimentație și agricultură

*Analysis and sharing of the information addressed to plant genetic resources
for food and agriculture*

În cadrul Sistemului global FAO pentru conservarea și utilizarea durabilă a resurselor genetice vegetale pentru alimentație și agricultură (RGVAA), Planul global de acțiune (PGA) a fost elementul-cheie utilizat de Comisia FAO pentru RGVAA pentru a-și îndeplini mandatul cu privire la resursele genetice vegetale. GPA este un cadru de activități care cuprind dezvoltarea conservării in situ a RFGAA, susținerea colecțiilor ex situ existente, îmbunătățirea utilizării și creșterea capacității țărilor în ceea ce privește educația, conștientizarea publicului și formare cu privire la aceste aspecte. FAO a dezvoltat un proces de monitorizare a implementării GPA în diferite țări printr-un mecanism numit Mecanismul național de schimb de informații (NISM) pentru monitorizarea implementării GPA.

Aplicarea noii abordări de monitorizare a condus la stabilirea a 65 de Mecanisme Naționale de Partajare a Informațiilor (NISM), care oferă informații cuprinzătoare cu privire la toate cele 18 domenii de activitate prioritare ale Planului Global de Acțiune. Ca parte a acestui efort de monitorizare, părțile interesate la nivel național (stakeholderii) au stabilit mecanisme naționale de schimb de informații (NISM) și au publicat informații detaliate despre starea de conservare și utilizarea durabilă a RGVAA în țările lor respective, prin portaluri web și baze de date.

Datele NISM, care includ, printre altele, informații despre peste 24.000 de publicații, 18.000 de proiecte, 61.000 de soiuri și 18.000 de părți interesate, pot fi accesate și prin intermediul Mecanismului Mondial de Partajare a Informațiilor privind RGVAA, fiind alimentată automat baza de date WIEWS cu colecții ex situ. În toate țările care au înființat NISM, mecanismul a contribuit cu informații importante și a facilitat pregătirea Raportului de țară privind starea RGVAA. Datele furnizate de NISM au fost folosite și pentru analiza tendințelor regionale și globale, pentru asigurarea calității și pentru identificarea priorităților și nevoilor în sectorul conservării resurselor genetice vegetale pentru alimentație și agricultură.

NISM fiind conceput în special pentru monitorizarea punerii în aplicare a PGA, constituie un registru național unde este stocată informația privind indica-

torii și obiectivele incluse în PGA. Odată fiind stabilită, aceasta este o sursă de informație care ar trebui să fie actualizată periodic cu informațiile actuale. Prin urmare, NISM poate fi utilizat în mod activ și actualizat în procesul de pregătire și monitorizare a Strategiei naționale pentru conservarea și utilizarea durabilă a resurselor genetice vegetale pentru alimentație și agricultură.

În Republica Moldova NISM a fost implementat în 2017, fiind transmise în baza de date internațională WIEWS FAO date privind 6015 mostre conservate ex situ în unele din instituții deținătoare de colecții la nivel de țară. Printre acestea pot fi menționate: Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor, (cea mai mare parte a datelor puse la dispoziție), Institutul Științifico-Practic de Horticultură și Tehnologii Alimentare. Este necesar de a extinde baza de date la nivel național, implicând și alte instituții de profil din țară. În acest context, este vizat Centrul național de cercetare și producere a semințelor (Bălți) cu colecțiile sale de germoplasma vegetală.

* Comunicarea și rezumatul sunt elaborate în cadrul subprogramului 011102: *Extinderea și conservarea diversității genetice, ameliorarea enofondurilor de culturi agricole în contextul schimbărilor climatice*

Simona Luminita NICA

Asistent de cercetare, doctor în chimie, Institutul de Chimie Macromoleculară

“Petru Poni” Iași, România

E-mail: nica.simona@icmpp.ro

Constantin Găină

CS II, doctor în chimie, Institutul de Chimie Macromoleculară “Petru Poni” Iași

E-mail: gcost@icmpp.ro

Rheological properties of poly (vinyl alcohol) -based gels in the cultural heritage field

*Proprietățile reologice ale gelurilor pe bază de poli(alcool vinilic)
în domeniul patrimoniului cultural*

The artifacts (paintings, statues, etc.) are influenced by environmental factors. In the past years researchers made considerable progress for discovering of polymer-based materials necessarily for the process of their preservation and restoration. The possibility of utilizing PVA -a synthetic polymer-in cultural heritage field relay primarily on its viscoelasticity properties (resistant to mechanical stress) along with its chemical structure which can be easily modified. The good biocompatibility of poly(vinyl alcohol) with diverse surfaces is another properties which contributed of the criteria for its selection in this field.

Moreover, their rheological properties must ensure that surfaces of the artifacts remain intact during cleaning processes.

The current work report fabrication of two types of PVA-based gel materials and their peculiarities of chemical structures are discussed in correlation with their rheological properties. The flow curves are registered at several temperatures to emphasize the correlation between the activation energy and polymer flexibility. The viscoelastic properties were also evaluated in terms of storage (G') and loss moduli (G'') by means of oscillatory experiments. Results were also discussed in correlation with literature findings.

Aliona MIRON

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6158-6445>

dr. în științe biologice

E-mail: aliona_miron@yahoo.com

Ghenadie TITICA

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-4951-5840>

dr. în științe biologice

Ludmila TALMACI

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-2991-5224>

cercetător științific

Alina PAVLIUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-5591-8209>

cercetător științific

Tatiana FETCU

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-3217-418X>

cercetător științific stagiar

Grădina Botanică Națională (Institut) „A. Ciubotaru” a USM

Natalia JARDAN

dr. în științe biologice, Rezervația Științifică ”Codrii”

**Contribuții la conservarea *ex situ* a speciilor de plante rare în expoziția
„Vegetația Moldovei” a Grădinii Botanice Naționale (Institut)
„A. Ciubotaru” a Universității de Stat din Moldova**

Contributions to the ex situ conservation of rare plant species in the Exhibition "Vegetation of Moldova" of the "A. Ciubotaru" National Botanical Garden (Institute) of the State University of Moldova

Grădina Botanică Națională (Institut) „A. Ciubotaru” (GBNI) a USM are o contribuție esențială la conservarea *ex situ* a speciilor de plante prin crearea și menținerea colecțiilor și expozițiilor de plante. În scopul conservării *ex situ* a

speciilor de plante rare din flora spontană a Republicii Moldova, în anul 1972, pe o suprafață de cca 14 ha a fost inițiată crearea Expoziției „Vegetația Moldovei”. Pe parcursul celor 50 de ani de la fondare au fost realizate cercetări și activități de mobilizare a genofondului în microexpozițiile cu vegetație forestieră, de stepă și de luncă. În prezent, conform ultimei inventarieri (2023), în cadrul expoziției sunt conservate 61 specii de plante rare, dintre care 32 sunt incluse în Cartea Roșie a RM. Evaluarea și monitorizarea sistematică a stării speciilor de plante rare conservate în această expoziție este foarte importantă și necesară pentru stabilirea factorilor care influențează succesul pe termen lung al conservării și eficacitatea cultivării *ex situ* în condițiile GBNI.

Pentru evaluarea stării unor specii de plante rare conservate în condiții *in situ* și *ex situ*, în perioada 2022–2023, în cadrul Proiectului de cercetare și inovare 20.80009.7007.01 a fost realizat un studiu comparativ pilot al două specii de plante rare – *Lunaria annua* și *Nectaroscordum bulgaricum* – ambele fiind conservate în condiții *in situ* în Rezervația Științifică „Codrii” și *ex-situ* în Expoziția „Vegetația Moldovei”. În baza acestui studiu au fost identificate locurile de creștere, stabilită suprafața populațiilor și realizate hărți de distribuție; au fost urmărite și înregistrate perioadele fazelor fenologice, estimată vitalitatea indivizilor și a populațiilor și stabilit efectivul numeric. Ca rezultat au fost obținute date privind starea actuală a populațiilor și stabilit nivelul „zero” de monitoring al speciilor respective în Expoziția „Vegetația Moldovei”.

Monitoringul acestor specii în condiții *ex situ* este continuat în cadrul Subprogramului CERCONSPLANT 010101 (2024–2027), iar cercetările au fost extinse prin includerea în programul de monitorizare a noi specii de plante rare incluse în Cartea Roșie a RM (ed. a III-a), conservate *ex situ* în Expoziția „Vegetația Moldovei”: *Adonis wolgensis* (VU), *Carpinus orientalis* (EN), *Cephalanthera damasonium* (VU), *Chrysopogon gryllus* (VU), *Digitalis lanata* (CR), *Euonymus nanus* (VU), *Fritillaria meleagris* (VU), *Vitis sylvestris* (EN).

Deși sunt puține astfel de studii, în special studii despre schimbările morfo-fenologice ale speciilor amenințate cu dispariția în condiții *ex situ*, cunoștințele obținute în baza acestora sunt extrem de importante pentru menținerea și gestionarea optimă a resurselor sălbatice din grădinile botanice precum și pentru elaborarea recomandărilor privind conservarea *ex situ*.

Doina CUȚITARU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9956-8189>

cercetător științific, Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor, USM

E-mail: doina.cutitaru@sti.usm.md

Revizuirea colecțiilor ex situ de in (*Linum Usitatissimum* L.) din băncile de gene globale

*Review of ex situ flax collections (*Linum Usitatissimum* L.) in global genebanks*

Genul *Linum* L. cuprinde cea mai mare diversitate de specii cca 230 și face parte din familia *Linaceae* DC. ex Perleb., iar cea mai întrebuintată specie este *Linum usitatissimum* L. A fost una dintre primele plante domestice de către om și este recunoscută ca cultură de bază a civilizației moderne. Importanța și valoarea sa socio-economică denotă însăși din denumirea lui științifică: termenul latin „*usitatissimum*” se traduce ca „cel mai util sau folositor”. Este o cultură multifuncțională, deoarece la baza ei stau două varietăți diferențiabile de in – in pentru ulei și in pentru fibre. Iar în urma proceselor ameliorative și a cercetărilor științifice s-au creat soiuri mixte, intermediare. La momentul actual cultura a ajuns să fie cultivată pe suprafețe extinse în peste 50 de țări de pe glob.

Conform datelor publicate de FAOSTAT (2022) cel mai mare producător de in pentru fibre este Franța, in pentru ulei – Federația Rusă, iar după extracția de ulei din semințele de in – China.

Din afirmațiile mai multor autori, numărul de genotipuri de in conservate în colecțiile active și de bază ale Băncilor de gene globale (33), în colecțiile Institutelor de cercetări științifice diferă de la 48 000 la 59 786, dintre care cca. 10 000 de probe se consideră a fi unice. Cele mai impunătoare colecții *ex situ* de germoplasmă de in sunt în Federația Rusă – peste 12 000 de aderări. Ele se regăsesc în cadrul institutelor VIR, din Sankt-Petersburg și VNIIL din Torjok, a câte 6 000 de mostre fiecare. O gama mare de varietăți sunt conservate și depozitate în Băncile de gene din Canada, Etiopia, SUA etc. și în țările de origine ale inului precum India, Egipt, China. România deține în colecțiile sale naționale (3) în jur de 5 000 de forme, Ucraina (2) cca 2 000, iar Republica Slovacă între 200 și 500 de mostre, păstrate în cadrul institutului SVKPIEST (*Research Institute of Plant Production Piestany*).

La nivel național Laboratorul Resurse Genetice Vegetale din subordinea Institutului de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor al USM, administrează Colecția națională de resurse genetice vegetale de importanță majoră pentru alimentația și agricultura Republicii Moldova, printre care se regăsește și colecția *ex situ* de in (*L. usitatissimum* L.). Colecția activă de in întrunește cca 65 de genotipuri de diferită origine eco-geografică, dintre care 2 forme locale,

achiziționate din expedițiile anuale organizate pe teritoriul țării. Varietățile de in diferă după domeniul de utilizare – în pentru ulei, în pentru fibre, după grupa de precocitate, talia/portul plantei, forma fructului, culoarea florilor etc.

* **Acknowledgements.** The research was carried out in the framework of two projects: Subprogram 011102 “*Expansion and conservation of genetic diversity, improvement of agricultural crop genotypes in the context of climate change*”, funded by the Ministry of Education and Research of the Republic of Moldova.

Active participation of researchers involved in the International network AgroBio-Net of the Institutions and researchers for realization of research, education and development program. The project MVTS-UK/SR/SPU6/14 “*Agrobiodiversity for improving nutrition, health and life quality*”, funded by the International Visegrad Fund for scholarship and research internships, Slovak Republic.

Olesea NEMERENCO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0028-4547>

USM, Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor

E-mail: olesea.nemerenco@sti.usm.md

Tudor NASTAS

USM, Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor

Impactul schimbărilor climatice asupra dezvoltării dăunătorului

Heliohis Armigera Hbn

*The impact of climate change on the development
of the pest Heliohis Armigera Hbn*

Schimbările climatice reprezintă una dintre cele mai mari amenințări pentru sectoarele cheie ale societății, iar agricultura este una dintre cele mai vulnerabile industrii. În ultimele decenii, fenomene precum creșterea temperaturilor globale, modificarea regimului precipitațiilor și creșterea frecvenței evenimentelor meteorologice extreme au avut consecințe semnificative asupra practicilor agricole, producției alimentare și proliferării dăunătorilor.

În Republica Moldova, unul dintre cei mai periculoși dăunători agricoli este *Heliothis armigera* Hbn, cunoscută și sub denumirea de „buha fructificațiilor”. Această specie din ordinul Lepidoptera, familia Noctuidae, reprezintă o amenințare majoră pentru culturile agricole datorită modului său de viață ascuns, care îngreunează măsurile de combatere.

Iernile mai blânde, cauzate de schimbările climatice, contribuie la o supra-viețuire sporită a pupelor hibernante, determinând o creștere a populației în anul următor. De asemenea, temperaturile ridicate scurtează ciclul de dezvoltare al insectei, favorizând apariția unui număr mai mare de generații pe parcursul unui

an. S-a constatat, că în condiții controlate suma temperaturilor efective pentru dezvoltarea unui ciclu ontogenetic a speciei *Heliothisarmigera* este de aproximativ 380°C și cu o durată de circa 30 zile. În condițiile climatice actuale din Republica Moldova, a fost demonstrat, că dăunătorul *H. armigera* se dezvoltă în trei generații pe an, începând cu prima decadă a lunii mai și continuând până în a doua decadă a lunii octombrie.

* Cercetările au fost realizate în cadrul Subprogramului 011103 *Elaborarea mijloacelor ecologic inofensive de reducere a impactului organismelor dăunătoare ale culturilor agricole pe fundalul schimbărilor climatice*, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării.

Mirela-Fernanda ZALTARIOV

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6692-0481>

Scientific Researcher III, PhD in chemistry

„Petru Poni” Institute of Macromolecular Chemistry, Iasi, Romania

E-mail: zaltariov.mirela@icmpp.ro

Emilia-Ionela CRĂCIUN

Master Student, ”Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi, Faculty of Chemistry, Iasi

Mesoporous silica nanoparticles – reinforcement and decontamination agents for cultural heritage conservation

Nanoparticule de silice mezoporoasă – agenți de consolidare și decontaminare pentru conservarea patrimoniului cultural

Environmental conditions and atmospheric pollution are the main sources with a harmful effect on architectural surfaces which cause pronounced degradation effects over time, accompanied by loss of material, exfoliation, disintegration, but also the appearance of black crusts or agglomerations due to the presence of micro-organisms. In this context, heritage conservation interventions are needed to reduce the negative effects of deterioration. Strategies based on nanomaterials are an innovative approach. There are commercial available products based on silica nanoparticles such as Nano Estel® or Syton® X30 that proved high efficacy for porous stones restoration. Moreover, silica particles also demonstrated high chemical stability, wide morphology and large availability for functionalization, high specific surface and adjusted pore size, low cost, etc.

In this study, we highlighted the characteristics of different functionalized mesoporous silica particles and their applications in removing of pollutants: heavy metals, organic pollutants (pesticides, pharmaceuticals or dyes).

Alina SOROCEANUORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5155-5290>

Research Assistant, doctor in chemistry

„Petru Poni” Institute of Macromolecular Chemistry Iasi, Romania

E-mail: lazar.alina@icmpp.ro,**Biological applications of metal complexes derived from schiff bases
with flexible and hydrophobic spacer***Aplicații biologice ale complexelor metalici derivați din baze schiff
având spațiator flexibil și hidrofob*

In coordination chemistry, Schiff base ligands offer an excellent platform for creating a variety of ligand systems with regulated binding to metal ions. One of the most studied classes of molecules is the Schiff base metal complex, which is crucial to coordination chemistry. Many of the many classes of Schiff base complexes have been proven to be useful and accessible as medications after being mainly examined for their biological and pharmacological uses.

Metal complexes with Schiff base ligands have drawn attention from researchers recently due to their new and fascinating medical applications. The scientists demonstrated that Schiff bases may stabilize a variety of metals in various oxidation states, hence influencing the performance of metals in a wide range of applications in the fields of industry, biology, and medicine. Because cancer cells have a different metabolism and normal cells react differently to copper, copper compounds with anticancer characteristics have been developed. These studies have led to an extensive search and inspired chemists to develop alternative generalizations based on different metals with superior pharmacological properties that target distinct targets. Copper compounds showed encouraging results in this field.

The primary goals of the proposed study were the investigation of the biological activity of a special category of four tetradentate Schiff bases and their generated copper complexes, which feature a flexible and hydrophobic tetramethyldisiloxane spacer between the complexing groups. Therefore, antimicrobial activity was assessed using two bacterial species (*Pseudomonas aeruginosa* ATCC 27813 and *Bacillus sp.* ATCC 31073) and three fungi (*Aspergillus flavus* ATCC 20046, *Penicillium chrysogenum* ATCC 20044, and *Alternaria alternata* ATCC 8741) from pure culture. The potential active antioxidant enhancement of spirulina extract has been studied for all of the copper complexes.

Andreea Irina BARZIC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7131-5120>;

Researcher, PhD in chemistry „Petru Poni” Institute of Macromolecular Chemistry,
Iasi, Romania

E-mail: cosutchi.irina@icmpp.ro

Iuliana STOICA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6792-9581>;

„Petru Poni” Institute of Macromolecular Chemistry, Iasi, Romania

Raluca Marinica ALBU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7707-9613>

„Petru Poni” Institute of Macromolecular Chemistry, Iasi, Romania

Lavinia Petronela CURECHERIU

Professor, PhD in physics

Faculty of Physics, “Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania

Maria Teresa BUSCAGLIA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1694-2441>

Researcher, PhD in chemistry Institute of Condensed Matter Chemistry and Energy
Technologies, Genoa, Italy

**Refractivity dispersion and morphological features of some
polymer/ceramic composites**

*Dispersia refractivității și caracteristicile morfologice ale unor compozite
polimer/ceramice*

Materials engineering is a paramount field of research with ramified implications in areas like energy storage, imaging devices, sensors and so on. For a targeted application it is very important to tailor the material's properties either by synthesis or processing. Polymer composites appear to be the optimal solution for a multitude of applications, including for capacitors and capacitive sensors, which is the topic of this work. For this goal, a set of composites were prepared from chitosan biodegradable matrix which was loaded with variable quantities of barium titanate filler. The ceramic particles were attained by co-precipitation method and according to transmission electron microscopy images they are about 300 nm in size. Morphological investigations by scanning electron microscopy proved a good dispersion of the filler within the chitosan, while atomic force microscopy scans demonstrated that the amount of the reinforcement agent determined changes in surface roughness of the samples as the composition was varied. Refractometry tests were conducted at several wavelengths and showed a increase of the refractive index with gradual incorporation of the ceramic particles in chitosan. Also, the samples displayed a normal dispersion behavior. UV-Vis spectrometry revealed that barium titanate led to enhanced

absorption of optical radiations. Based on these, the dielectric constant at high frequencies ($\sim 10^{14}$ Hz) was improved by chitosan loading with the prepared ceramic filler, recommending the samples for capacitor uses. Furthermore, such dielectric layers could be also used to make capacitive sensors for detecting humidity levels – aspect of interest in protecting cultural heritage objects.

*Acknowledgements: This work was supported by a grant of the bilateral scientific cooperation between the Romanian Academy and Consiglio Nazionale delle Ricerche CNR-Italy, project number P2-AR-CNR-2023-2025.

Iuliana STOICA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6792-9581>
Scientific Researcher III, PhD in chemistry „Petru Poni”
Institute of Macromolecular Chemistry, Iasi, Romania
E-mail: stoica_iuliana@icmpp.ro

Mirela-Fernanda ZALTARIOV

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6692-0481>
Scientific Researcher III, PhD in chemistry „Petru Poni”
Institute of Macromolecular Chemistry, Iasi, Romania

Andreea MIHAILA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5499-5344>
PhD in chemical engineering „Cristofor Simionescu” Faculty of Chemical
Engineering and Environmental Protection, „Gheorghe Asachi Technical University,
Iasi, Romania

Gabriela LISA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4541-7446>
Professor, PhD in chemical engineering „Cristofor Simionescu” Faculty of Chemical
Engineering and Environmental Protection, „Gheorghe Asachi Technical University,
Iasi, Romania

Assessment of the natural aging of alkyd paints employed for wood preservation with atomic force microscopy techniques

Evaluarea îmbătrânirii naturale a vopselelor alchidice utilizate pentru conservarea lemnului cu tehnici de microscopie a forței atomice

Wood, a multifaceted material, has been successfully used in the manufacture of various heritage objects or construction of places of worship. The preserve, safeguarding and enhancement of timber elements can be accomplished through the application of coating materials. Selecting an appropriate coating system is crucial for safeguarding hardwood surfaces from degradation and preserving their aesthetic for an extended period after the application of varnish and paint films. Therefore, while selecting a coating substance, it is essential to

evaluate the local climate. Our research evaluated four widely available coating products based on alkyd-acrylic, alkyd with Teflon, urea-alkyd, and alkyd. One or two coats were applied to fir wood panels and subjected to four distinct environmental conditions for a duration of 18 months. The films were evaluated at 6, 12, and 18 months using Atomic Force Microscopy (AFM), namely the measurement of the adhesion force between the AFM tip and the wood surface through DFL (Height) curves. The hybrid formulation comprising water-based alkyd-acrylic resins (ECM) exhibited optimal performance, particularly in temperate continental or maritime climates, the adhesion force being higher, compared to the other coating products. This efficacy arises from the alkyd resin's rapid penetration into wood products and the acrylic resin's exceptional durability and superior ultraviolet (UV) protection of the paint coat.

Anna VICTOROVA

cercetător științific, Institutul de Zoologie, USM

E-mail: annyvictorova8@gmail.com

Impactul urbanizării asupra răspândirii căpușelor și bolilor transmise de acestea: soluții integrate pentru gestionarea riscurilor

*The impact of urbanization on tick distribution and tick-borne diseases:
integrated solutions for risk management*

Prezența în creștere a căpușelor în mediile urbane reprezintă un risc semnificativ pentru sănătatea publică datorită rolului lor ca vectori pentru boli precum borrelioza de Lyme. Urbanizarea, împreună cu schimbările climatice, facilitează stabilirea populațiilor de căpușe prin crearea de habitate favorabile, prin extinderea spațiilor verzi, creșterea temperaturilor și disponibilitatea crescută a gazdelor. Acești factori cresc riscul de expunere a oamenilor la boli transmise de căpușe. Gestionarea eficientă a riscurilor legate de căpușe necesită o combinație de strategii. Managementul habitatului, care include reducerea densității vegetației și o planificare urbanistică adecvată, poate limita supraviețuirea și reproducerea căpușelor. Campaniile de informare și educație a comunității sunt esențiale pentru a echipa indivizii cu cunoștințele necesare pentru a evita mușcăturile de căpușe prin măsuri de protecție personală și îndepărtarea timpurie a acestora. În plus, inovațiile în dezvoltarea vaccinurilor destinate căpușelor și agenților patogeni transmiși de acestea oferă promisiuni pentru prevenirea pe termen lung. Colaborarea dintre autoritățile de sănătate publică, planificatorii urbani și cercetători este crucială pentru implementarea unor soluții sustenabile și specifice contextului.

Această lucrare subliniază importanța monitorizării continue și a gestionării adaptive pentru a atenua riscurile asociate cu căpușele în zonele urbane. Abordând aceste provocări printr-o abordare integrată, orașele pot atinge un echilibru între beneficiile spațiilor verzi și necesitatea de a proteja sănătatea publică de amenințările tot mai mari ale bolilor transmise de căpușe.

De asemenea, monitorizarea periodică a populațiilor de căpușe în zonele urbane și cercetările suplimentare privind interacțiunile dintre schimbările climatice și dinamica căpușelor sunt esențiale pentru dezvoltarea unor strategii eficiente de prevenire. Pe măsură ce urbanizarea continuă să se extindă și să creeze noi habitate pentru căpușe, este crucial ca politicile de sănătate publică să includă măsuri proactive pentru protejarea populației. Creșterea colaborării internaționale în cercetarea bolilor transmise de căpușe va sprijini, de asemenea, identificarea celor mai bune practici și soluții inovative.

Diana-Elena ROTARU

Master Student,

„Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi, Faculty of Chemistry, Iasi, Romania

Mirela-Fernanda ZALTARIOV

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6692-0481>

Scientific Researcher III, PhD in chemistry

„Petru Poni” Institute of Macromolecular Chemistry, Iasi, Romania

E-mail: zaltariov.mirela@icmpp.ro

New antimicrobial agents originating from siloxane precursors for cultural heritage conservation

*Noi agenți antimicrobieni pornind de la precursori siloxanici pentru
conservarea patrimoniului cultural*

One of the greatest challenges in artistic and architectural conservation is that produced by biodeterioration. Although there is a very wide range of antimicrobial agents, microorganisms affecting the deterioration of cultural heritage objects cause damages hard to control to prevent recolonization.

This work aims to design new imidazole-based antimicrobials prepared by condensation of a siloxane-containing aminopropyl groups and three imidazole aldehydes. The products were characterized by spectral methods: FT-IR, NMR, MALDI-MS to confirm the structure. The presence of the siloxane sequence in their structure confers hydrophobic character and high stability in moist medium, while the imidazole ring and Schiff base groups improve the biologic effects. The antimicrobial activity was assessed against: *Staphylococcus aureus*

ATCC 25923, *Escherichia coli* ATCC 25922, *Pseudomonas aeruginosa* ATCC 27853 and *Candida albicans* ATCC 10231.

Gabriela TURCANU

drd., Facultatea de Fizică, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

E-mail: lavinia.curecheriu@uaic.ro

Preparation and investigation of dielectric and magnetic properties of chitosan – feooh composite films

Prepararea și investigarea proprietăților dielectrice și magnetice ale filmelor compozite chitosan-feooh

In recent years, there has been increased interest in the development of new types of cheap, flexible, environmentally friendly electronic components such as sensors, actuators, biosensors and flexible antennas for wireless applications (microwave devices). Combining nanoparticles (ferroelectric, magnetic, metallic) in polymeric materials with good dielectric properties is an approach that is expected to obtain new functional properties (including magnetoelectric effect) that can be used in supercapacitors or flexible non-volatile memories.

In the present paper, thick chitosan films were prepared in which acicular FeOOH particles were dispersed, and the dielectric and magnetic properties of these films were investigated. Acicular FeOOH particles were obtained by the sol-gel method using a FeCl_3 solution with 2M concentration. The temperature of obtaining the nanoparticles was $100^\circ\text{C}/48\text{h}$ and the powders were washed in distilled water, centrifuged at 8000 rpm/15 min and dried at $50^\circ\text{C}/10\text{h}$. Later they were dispersed in the 1% chitosan solution in different volume ratios 0.25; 0.5; 1; 2.5; 5% vol particles and dried at 50°C for 24h. Impedance spectroscopy was performed in a large range of frequency (10^0 - 10^6)Hz, and the Cole-Cole diagrams were discussed. For FeOOH particles and composite films, also the magnetic properties were measured at room temperature. An increase in permittivity was obtained with increasing FeOOH concentration in chitosan films while maintaining the losses below 5% in all frequency range. Also, the magnetization increases with the addition of FeOOH particles, which makes these composites suitable materials for use in flexible electronics.

Ianina GRAURORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3345-7539>dr. în științe chimice, LCȘ „Materiale Avansate în Biofarmaceutică și Tehnică”,
Institutul de Chimie, USME-mail: ulchina.ianina@usm.md**Investigation of the antibacterial potential of copper(II) complexes with
n-(4-methoxyphenyl)-2-oxopropanamide 4-phenylthiosemicarbazone***Investigarea potențialului antibacterian al complexelor de cupru(II) cu 4-fenil-
tiosemicarbazonă-(4-metoxifenil)-2-oxopropanamidei*

Antimicrobial resistance is among the top 10 global public health threats to humanity, driven by the overuse and improper use of antimicrobial drugs, which contribute to the emergence of new drug-resistant pathogens. Copper(II) coordination compounds with *N*⁴-substituted thiosemicarbazones are already widely known for their antibacterial properties, and by changing the structure of thiosemicarbazones it is possible to influence the activity of compounds, making them more effective and selective. For this purpose, the *N*-(4-methoxyphenyl)-2-oxopropanamide-4-phenylthiosemicarbazone (HL) was obtained in two stages. First, *N*-(4-methoxyphenyl)-2-oxopropanamide was synthesized by reacting pyruvic acid, oxalyl chloride, and *p*-anisidine in CH₂Cl₂. The second stage was the interaction between *N*-(4-methoxyphenyl)-2-oxopropanamide and 4-phenylthiosemicarbazide in 1:1 molar ratio in ethanol. The obtained substance was studied by ¹H, ¹³C NMR, FT-IR spectroscopy and X-ray diffraction. The copper(II) coordination compounds were synthesized by interaction of HL and copper(II) salts in ethanol. As a result, five copper(II) complexes were obtained: [Cu(L)X] (X=Cl⁻, Br⁻, NO₃⁻, CH₃COO⁻, Cl₂CHCOO⁻). All complexes were studied using FT-IR spectroscopy, elemental analysis and molar conductivity.

Antibacterial activity against gram-positive microorganisms *Staphylococcus aureus* (ATCC 25923) and *Bacillus cereus* (ATCC 11778) was studied for all synthesized substances. 4-Phenylthiosemicarbazone is not active, and its coordination to the copper(II) atom leads to an increase in the activity of the complexes. The most active is complex [Cu(L)Cl], with the value of MIC towards *S. aureus* 0.4883 μg/mL and with MBC 0.9766 μg/mL, for *B. Cereus* the value of MIC is 0.9766 μg/mL and value of MBC is 1.953 μg/mL.

* **Acknowledgments:** This work was fulfilled with the financial support of the subprogram 010602 of the institutional project.

PROVOCĂRI GLOBALE ȘI RĂSPUNSURI LOCALE ÎN ȘTIINȚELE ECONOMICE ȘI SOCIALE

Global challenges and local responses in economic and social sciences

Natalia VINOGRADOVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4485-668X>

dr., conferențiar cercetător, National Institute for Economic Research,

Academy of Economic Studies of Moldova

E-mail: evinogradova.natalia@ase.md

The Specifics of Women's Entrepreneurship in the Republic of Moldova

Particularitățile antreprenoriatului feminin în Republica Moldova

The phenomenon of women's entrepreneurship is a subject of active research both in EU countries and in the academic community of the Republic of Moldova, as the performance of enterprises, owned and managed by women, has a significant impact on the country's social and economic development. A number of studies carried out in the Republic of Moldova over the last decade have identified specific characteristics and challenges inherent to women-owned businesses. These studies place particular emphasis on such factors as the motives for women entering entrepreneurship, barriers related to access to resources, and the specific support needs due to the peculiarities of the female character and roles. Some of these aspects have been confirmed by the results of our own survey conducted among Moldovan entrepreneurs. The aim of this article is to identify the unique features of women's entrepreneurship in Moldova and determine the key needs of women entrepreneurs. The research is based on an analysis of academic articles, statistical reports, and the empirical data obtained from a survey conducted in 2022 by the "Entrepreneurship Research" section of the National Institute of Economic Research of ASEM. The main findings indicate that despite the increase in the number of women who own and manage businesses, the majority indeed face a range of barriers, such as insufficient access to specific sources of funding, new technologies and equipment, external markets, as well as the necessity to balance family responsibilities with running a business, and a lack of adequate support from the state and support institutions. At the same time, the survey results revealed that women entrepreneurs exhibit a significantly greater tendency toward collaboration and social interaction compared to their male counterparts.

Olga GAGAUZORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1175-1008>

dr. hab. în sociologie, conferențiar cercetător,

Institutul Național de Cercetări Economice al ASEM

E-mail: gagauz.olga@ase.md**Particularități și dificultăți în managementul proiectelor științifice***Peculiarities and difficulties in scientific project management*

Managementul proiectelor de cercetare reprezintă un obiectiv esențial în contextul creșterii competitivității în domeniul științific și al intensificării eforturilor de accesare a finanțărilor europene. Într-un mediu marcat de schimbări rapide și cerințe ridicate privind relevanța și impactul cercetării, abordarea eficientă a etapelor de inițiere, planificare, implementare și evaluare a proiectelor devine crucială. Particularitățile sistemului de cercetare din Republica Moldova, inclusiv constrângerile de ordin financiar, birocratic și instituțional, determină necesitatea consolidării competențelor în domeniul managementului de proiect și adaptarea acestora la standardele internaționale.

Raportul prezentat a inclus o analiză a cadrului teoretic și practic al managementului proiectelor științifice, cu accent pe provocările întâlnite în procesul de elaborare și derulare a acestora, precum și pe implementarea abordărilor inovative în managementul proiectelor.

În baza cercetării sociologice realizate în rândul directorilor de proiecte sunt explorate percepțiile privind provocările și nevoile actuale în gestionarea proiectelor științifice. Rezultatele cercetării demonstrează că utilizarea tehnologiilor digitale și a software-ului de management al proiectelor reprezintă una dintre cele mai importante schimbări din ultimii ani, ceea ce indică necesitatea adoptării unor practici moderne în managementul de proiect și a potențialului tehnologiilor digitale de a îmbunătăți planificarea, monitorizarea și evaluarea proiectelor de cercetare. S-a constatat că fragmentarea cercetărilor prin proiecte mici finanțate din bugetul public duce la suprapunerea unor activități, dezintegrarea echipelor de cercetare, birocratizarea procesului de raportare, creșterea riscurilor din punct de vedere al calității cercetărilor.

Experiențele instituționale servesc drept dovadă pentru perfecționarea procesului de management al proiectelor atât la nivel instituțional, cât și la nivelul organizațiilor responsabile pentru domeniul cercetării și inovării. În baza cercetării sunt propuse direcții de acțiune pentru îmbunătățirea performanței în cercetare, precum dezvoltarea competențelor în redactarea propunerilor, promovarea leadershipului științific, stimularea cooperării interinstituționale și crearea de mecanisme de sprijin la nivel național.

Se accentuează nevoia de profesionalizare a managementului de proiecte de cercetare, ca element fundamental în sporirea capacității de inovare, atragerea fondurilor externe și valorificarea potențialului științific în conformitate cu cerințele spațiului european de cercetare.

Maria BUCȘA

dr., Academy of Economic Studies of Moldova

E-mail: bucsa.maria@ase.md

Adaptabilitatea managementului și antreprenoriatului la provocările economiei globale: Soluții locale pentru viitor

The adaptability of management and entrepreneurship to the challenges of the global economy: local solutions for the future

Într-un context economic global marcat de incertitudini și schimbări rapide, capacitatea de adaptare a strategiilor manageriale și antreprenoriale devine esențială pentru asigurarea sustenabilității și competitivității organizațiilor. Această comunicare explorează modul în care managerii și antreprenorii pot răspunde provocărilor globale, precum digitalizarea accelerată, tranziția ecologică, crizele economice și sociale, prin aplicarea unor soluții locale eficiente. Analiza începe prin evidențierea principalelor tendințe globale, cum ar fi globalizarea, tehnologia disruptivă, schimbările climatice și migrația și impactul acestora asupra economiilor locale. De asemenea, sunt discutate conceptele de reziliență economică și inovație managerială, care devin piloni centrali în procesul de adaptare. Articolul oferă studii de caz și exemple concrete din diverse industrii și regiuni, ilustrând bune practici în implementarea strategiilor adaptative. Printre acestea se numără utilizarea tehnologiilor digitale pentru optimizarea proceselor, integrarea principiilor de sustenabilitate în planificarea strategică și dezvoltarea parteneriatelor locale care să susțină inițiativele economice în fața incertitudinilor globale. Se evidențiază importanța educației și formării continue pentru liderii organizațiilor, precum și nevoia de a crea cadre legislative și politice publice care să sprijine inovarea și adaptabilitatea la nivel local. În final, articolul subliniază că succesul în fața provocărilor globale depinde de capacitatea managerilor și antreprenorilor de a anticipa schimbările și de a implementa soluții personalizate, care să valorifice specificul local și să promoveze dezvoltarea durabilă.

Dorina JITARU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8335-9742>

PhD, Associate Professor, International Business Department,
Academy of Economic Studies of Moldova
E-mail: jitaru.dorina@ase.md

Maia PISANIUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8084-7484>

PhD, Associate Professor, National Institute for Economic Research, NIER,
Academy of Economic Studies of Moldova
E-mail: maia.pisaniuc@ase.md

An overview of gender equality in the EU candidate countries

Respectarea egalității de gen sub diverse aspecte în țările candidate la UE

The issue of gender balance is one of the priorities of most governments around the world and is an essential tool for ensuring sustainable development and growth, identifying the gaps and harnessing the potential of women to contribute to significant progress and economic development at the global level.

This article focuses on the analysis of selected indicators to highlight aspects of gender equality in countries with candidate status for accession to the European Union (EU), in fact a comparative analysis with the average of EU Member States over the last ten years. The employment structure in relation to the population structure will be analyzed through indirect indicators such as mortality rate and quality of life of women in EU candidate countries with EU member states.

The evolution of women in the total workforce in relation to the female population and the vulnerability of women in the EU candidate countries will also be addressed. We will also focus on the analysis of the representation of women in top management, a comparative approach between selected economies.

As a result of the research we intend to formulate some conclusions and recommendations at country level in order to respect gender equality.

* JEL classification: J16

Natalia CATANOI

doctorand USM, asistent universitar, Catedra Urgențe medicale,
USMF „N. Testemițanu”

E-mail: natalia.catanoi@usmf.md

Tatiana TOFAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-9098-7922>

dr., conf. univ., Departamentul Administrarea Afacerilor, USM

E-mail: tatiana.tofan1@usm.md

International coordination in humanitarian crisis management

Coordonarea internațională în gestionarea crizelor umanitare

International coordination in humanitarian crisis management is an area of research of major importance given the increasing complexity and frequency of crisis-generating events. The COVID-19 pandemic, armed conflicts, economic crises and natural disasters have demonstrated that an effective response requires well-defined mechanisms of collaboration between international institutions, governments, non-governmental organizations and the private sector.

In recent years, measures implemented at the global level have had a significant impact on institutional systems, leading to the adoption of new technologies and improved response capacity. However, these experiences have also highlighted major vulnerabilities, including the lack of a uniform legislative framework, logistical deficiencies and difficulties in accessing affected regions.

To strengthen the effectiveness of humanitarian interventions, it is essential that lessons learned from recent crises are used to improve prevention strategies, response capacity and the resilience of institutional systems. A crucial aspect is the development of flexible and adaptable mechanisms capable of responding rapidly to emergencies while ensuring equity and transparency in the allocation of resources.

In this context, the current study explores how international coordination can be optimized, identifying challenges and proposing sustainable solutions to improve the global response to humanitarian crises.

Mariana CRÎȘMARUORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1761-4669>

dr. în sociologie, National Institute for Economic Research,

Academy of Economic Studies of Moldova

E-mail: crismaru.mariana@ase.md**Youth NEETs in the Republic of Moldova:
Policy gaps and labor market integration challenges***Tinerii NEET din Republica Moldova:**lacune în politici și provocări în integrarea pe piața muncii*

The Not in Education, Employment or Training (NEET) youth category represents a heterogeneous and predominantly vulnerable group facing substantial barriers to labor market integration, making it a subject of global interest in employment policy analysis. In the Republic of Moldova, although NEETs have been included in official statistics in recent years, their formal recognition was only achieved in 2022 through legislative amendments. However, conceptual inconsistencies persist between the Law on Youth (covering individuals aged 14-35) and the Law on the Promotion of Employment (defining NEETs as those aged 15-29), highlighting the need for policy harmonization. The National Bureau of Statistics of Moldova provides data for both categories, reporting a NEET rate of 23.1% for the 15-29 age group and 27.6% for individuals aged 15-34 in 2023. However, the current classification does not sufficiently differentiate among NEET subcategories and more disaggregated data are required to enhance the effectiveness of targeted policy interventions.

A critical analysis of existing policy documents reveals that, despite various programs aimed at fostering youth economic integration, employment indicators for young people remain below the national average for the active population. Low participation rates in existing labor market measures and limited opportunities for career development indicate that the current policy framework is largely compensatory and reactive, rather than proactive and preventive. Most interventions prioritize enhancing employability through career counseling and vocational training, without addressing the structural constraints that hinder young people's access to employment, training and education opportunities that meet clear quality criteria and standards. To ensure that young people gain access to meaningful career pathways rather than short-term, low-impact experiences, policies should establish explicit quality benchmarks for employment, training and education programs.

This study emphasizes the urgent need for macroeconomic and structural reforms, alongside early investments in human capital development, to improve

youth employment outcomes and mitigate persistent labor market inequalities. An integrated policy approach, combining educational, economic and social measures, is essential to effectively support NEETs and facilitate their sustainable transition into the labor market.

Inga CHISTRUGA-SÎNCHEVICI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3241-9864>

dr. în sociologie, National Institute for Economic Research,

Academy of Economic Studies of Moldova

E-mail: chistruga_sinchevici.inga@ase.md

**Reproducerea umană asistată din perspectiva costurilor
și accesibilității în context național și internațional**

*Assisted human reproduction from the perspective of costs and
accessibility in a national and international context*

Tehnologiile de reproducere medicală asistată au revoluționat capacitatea cuplurilor de a depăși infertilitatea, oferind soluții medicale avansate pentru a-și realiza dorința de a avea copii. Însă accesul la aceste tehnologii rămâne adesea limitat de costurile ridicate și de complexitatea procedurilor implicate. Astfel, finanțarea publică joacă un rol esențial în asigurarea accesibilității acestor tratamente, reducând povara financiară asupra pacienților. Fără finanțare publică, cuplurile ar putea fi nevoite să aștepte mai mult pentru a primi tratament, acumulând resurse financiare pentru a plăti tratamentul. Având în vedere că vârsta este crucială pentru succes, o perioadă extinsă de așteptare va diminua succesul tratamentului. În Republica Moldova, Compania Națională de Asigurări în Medicină acoperă parțial procedura de fertilizare in vitro – 31729 lei. Această sumă a fost stabilită încă în 2017 și apreciată a fi insuficientă pentru suportarea costurilor totale. De asemenea există și un Program municipal pentru reproducere umană asistată.

În ultimii ani, mai multe guverne au instituit reglementări cu privire la medicina reproductivă asistată în încercarea de a controla costurile, a maximiza rezultatele și asigura siguranța și eficiența tratamentelor. Aceste reglementări pot include: programe de finanțare publică prin subvenționarea parțială/totală a costurilor procedurilor; stabilirea de protocoale clinice, monitorizarea clinicilor de fertilitate, definirea criteriilor de eligibilitate (vârstă minimă și/sau maximă pentru a primi finanțare, indice de masă corporală etc.) pentru tratamentele subvenționate și asigurarea transparenței costurilor.

Tehnologiile de reproducere asistată sunt costisitoare, iar în țările care nu dispun de o formă de finanțare publică, accesibilitatea depinde de capacitatea pacientului de a plăti. Adoptarea măsurilor de facilitare a accesării serviciilor medicale de reproducere umană asistată este importantă datorită impactului implementării acestora – reducerea raportului de dependență a vârstnicilor, creșterea ratei de fertilitate și influențarea structurii populației. Mai mult decât atât, costurile directe ale adoptării medicinei reproductive asistate ca strategie de politică demografică sunt comparabile cu cele ale altor politici utilizate pentru a stimula fertilitatea.

Mariana BUCIUCEANU-VRABIE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7743-7206>

dr., conferențiar cercetător, Institutul Național de Cercetări Economice, ASEM

E-mail: buciuceanu_vrabie.mariana@ase.md

Îmbătrânirea din perspectiva de gen: provocări, reziliență și politici incluzive în Republica Moldova

Ageing from a gender perspective: challenges, resilience, and inclusive policies in the Republic of Moldova

Îmbătrânirea demografică din Republica Moldova este un proces accelerat, marcat de schimbări semnificative în structura populației. În anul 2024, persoanele de 60 ani și peste reprezentau 25,2% din totalul populației, iar până în 2040 această pondere va crește la peste 33% conform scenariului scăzut al prognozei demografice. Această tendință este marcată de discrepanțe de gen care influențează modul în care bărbații și femeile experimentează procesul de îmbătrânire.

În totalul populației în vârstă, femeile constituie majoritatea – 60% și peste 71% în totalul pensionarilor pentru limită de vârstă. Femeile trăiesc în medie cu până la 7-8 ani mai mult decât bărbații, însă acest avantaj biologic vine cu mari provocări economice, sociale și de sănătate. Potrivit indicatorilor de monitorizare a îmbătrânirii active, puțin peste un sfert din potențialul populației în vârstă este valorificat în economia și societatea moldovenească, decalajul între femei și bărbați accentuând povara vârstei. Rata de ocupare economică pentru populația de 55-64 ani și peste era de 54,7% pentru bărbați, și circa 41% pentru femei, ceea ce reflectă o retragere prematură de pe piața muncii a acestora. În același timp, femeile în vârstă sunt implicate în îngrijirea nepoților (22,1%) și îngrijirea altor adulți în vârstă (15,5%), activități care rămân nerecunoscute economic. Totodată cu vârsta, deși majoritatea își păstrează independența în activitățile de rutină, ponderea celor care au nevoie de ajutor crește în activitățile solicitante

din punct de vedere fizic, precum crește și ponderea vârstnicilor solicitanți de îngrijire permanentă la domiciliu.

Îmbătrânirea populației afectează sustenabilitatea sistemului de pensii, pieței muncii și serviciilor sociale. Proporția populației apte de muncă (20-64 ani) este în scădere, reducând astfel capacitatea economică de susținere a vârstnicilor. Sistemul de pensii nu este ajustat la realitățile demografice, iar o mare parte a populației în vârstă, în special femeile, are pensii insuficiente pentru un trai decent. Accesul la îngrijire medicală și socială este limitat, lipsa unor servicii integrate de îngrijire la domiciliu creând presiuni asupra familiei și, în special, asupra femeilor care preiau aceste responsabilități.

Cert este că, îmbătrânirea trebuie privită nu doar ca o provocare, ci și ca o oportunitate de adaptare a politicilor publice la noile realități demografice, asigurând echitate de gen, incluziune socială și o îmbătrânire activă și sănătoasă pentru toți. Printre direcțiile prioritare se numără extinderea participării vârstnicilor pe piața muncii, prin stimulente pentru angajatori și adaptarea locurilor de muncă la nevoile acestora. De asemenea, recunoașterea muncii informale de îngrijire și introducerea unor mecanisme de sprijin financiar pentru persoanele care oferă îngrijiri sunt măsuri necesare. Dezvoltarea serviciilor integrate de îngrijire la domiciliu poate reduce povara asupra familiei și asigura un trai independent pentru persoanele vârstnice. Totodată, incluziunea digitală a vârstnicilor prin programe de formare și accesibilizarea serviciilor publice online este esențială pentru integrarea acestora în societatea modernă.

Svetlana RUSU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1250-9125>

dr., National Institute for Economic Research,

Academy of Economic Studies of Moldova

E-mail: rusu.svetlana@ase.md

**Labor migration and its impact on the labor market
of the Republic of Moldova**

*Migrația forței de muncă și impactul asupra pieței muncii
din Republica Moldova*

Emigration from the Republic of Moldova constitutes a complex issue with significant negative implications for the country's development, the scale of which is observed to increase year after year. Research findings indicate that Moldovan labor emigration is shaped by a confluence of socio-economic, political, and demographic factors, which operate as both "push" and "pull" in-

fluences. Specifically, economic disparities are a significant factor, evidenced by substantial differences in economic conditions between Moldova and destination countries such as those in Western Europe and Russia. This manifests through wage differentials, limited domestic job prospects, and pervasive poverty, particularly in rural areas, alongside a lack of visible career advancement. Additionally, demographic trends, including declining birth rates and an aging population, contribute to domestic labor shortages, further supporting emigration patterns. Conversely, “pull” factors are identified as the potential for higher wages, improved working environments, and a higher standard of living offered by destination countries.

The study also highlights that emigration has resulted in critical shortages of skilled labor across various sectors in Moldova. The research reveals that the quality of education and training is often insufficient, leading to a skills mismatch in the domestic labor market. While policies aimed at improving wage standards, working conditions, and social protections exist, the research identified inconsistent policy enforcement as a challenge in ensuring equitable treatment for all workers. Further findings indicate that the Moldovan government has initiated programs to engage with the diaspora, with the aim to facilitate investment and contributions to the country’s development. However, research suggests that these initiatives could benefit from more targeted implementation to achieve better outcomes. Moreover, while bilateral agreements with destination countries are designed to promote legal migration and protect workers abroad, the research points out that these agreements often fall short in addressing the underlying causes of irregular migration and exploitation.

In conclusion, this research underscores the need for a comprehensive strategy by the Moldovan government to both leverage the potential benefits and mitigate the challenges associated with labor migration. Such a strategy should emphasize sustainable development, enhancement of education and training, robust labor policy implementation, and targeted diaspora engagement.

Olga POALELUNGI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5012-9505>

cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice, ASEM

E-mail: poalelungi.olga@ase.md

**Integrarea socioculturală a copiilor imigranți în sistemul de învățământ:
experiența europeană și experiența Republicii Moldova**

*Sociocultural integration of immigrant children in the education system: the
European experience and the experience of the Republic of Moldova*

Integrarea socioculturală a copiilor imigranți în sistemul educațional reprezintă o provocare complexă, influențată de politici educaționale, dinamica migrației și capacitatea instituțiilor de a asigura acces egal la educație. În Uniunea Europeană, Directiva 77/486/CEE reglementează dreptul copiilor-imigranți la educație gratuită, impunând statelor membre obligația de a facilita integrarea acestora prin învățarea limbii statului-gazdă, adaptarea programului de studii și sprijin educațional suplimentar. Republica Moldova, deși nu este o țară tradițională de destinație a fluxurilor migraționale, se confruntă cu un număr semnificativ de copii imigranți, în special din Ucraina. În perioada anilor 2022–2024, peste 1,8 milioane de persoane au traversat Republica Moldova, circa 88 mii au solicitat o formă de protecție, dintre care 69.031 au obținut statut de protecție temporară. Din ultima categorie 7.319 sunt minori. Potrivit vârstei 2.541 de copii refugiați sunt încadrați în învățământul general, iar 980 frecventează grădinițele.

Deși legislația națională garantează accesul egal la educație, procesul de integrare socioculturală ai acestora este afectat de mai multe dificultăți. Printre acestea cea mai semnificativă este bariera lingvistică. Pentru a o depăși au fost organizate și oferite cursuri gratuite de limba română, însă numărul unor asemenea cursuri este insuficient. În plus, la rând cu numărul redus al profesorilor, aceștia nu sunt suficient de pregătiți pentru predarea limbii române ca o limbă străină. O altă problemă constituie accesul limitat la educație pentru copiii fără documente. Drept soluție s-a propus înscrierea provizoriu ai acestora în sistemul educațional, cu responsabilizarea părinților sau reprezentanților legali ai copiilor de a prezenta actele lipsă în termen de două luni.

De asemenea, insuficiența resurselor financiare pune în pericol sustenabilitatea pe termen lung a mai multor programe educaționale destinate imigranților.

Comparativ cu experiența europeană, unde există politici integrate pentru susținerea copiilor imigranți, Republica Moldova urmează să întreprindă măsuri pentru consolidarea sprijinului necesar. Drept exemplu pot fi folosite și practica statelor UE, cum ar fi Germania și Suedia, care în programele educaționale includ cursuri intensive de limbă, consiliere psihosocială și sprijin fi-

nanciar pentru familiile imigrante, sau practica Italiei și Franței, care utilizează mentoratul și consilierea psihologică. Republica Moldova nu dispune de astfel de măsuri sistematizate, fapt ce reduce din eficiența integrării copiilor străini în sistemul educațional, sporește riscul excluziunii sociale ai acestora.

Pentru a asigura o integrare eficientă, este necesară extinderea programelor de studiere a limbii române, dezvoltarea unor mecanisme de sprijin psihosocial și facilitarea accesului la educație pentru copiii imigranți, indiferent de statutul lor legal. O abordare strategică ar trebui să includă colaborarea cu organizații internaționale pentru accesarea fondurilor destinate incluziunii sociale și educaționale. Implementarea unor bune practici europene, cum ar fi introducerea unor cursuri educaționale specializate pentru imigranți, a programelor de mentorat, ar putea contribui la o integrare mai eficientă a copiilor, reducând disparitățile educaționale și asigurând o mai bună coeziune socială în Republica Moldova.

Tatiana TABAC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9526-6642>

cercetător științific, National Institute for Economic Research,

Academy of Economic Studies of Moldova

E-mail: tatiana.tabac@ase.md

International migration in the context of the challenges of demographic aging in the Republic of Moldova: Impact and policy solutions

Migrația internațională în contextul provocărilor îmbătrânirii demografice în Republica Moldova: Impact și soluții de politici

For more than three decades, the Republic of Moldova has been experiencing massive waves of emigration, primarily driven by challenging economic conditions and a lack of job opportunities. Recent trends indicate an increasing outflow of young people and the working-age population, with the primary motivation being the pursuit of better living conditions and higher-paid employment. Additionally, the emigration of families with children under age 10 to the European Union has become increasingly common, alongside youth emigration for advanced academic opportunities.

Migration has significantly reshaped the country's demographic structure, contributing to a decline in the active population, a reduction in the duration and dynamics of the demographic dividend, and an acceleration of population aging. According to statistics, the number of Moldovan emigrants has surpassed one million, and this continuous outflow has led to a shrinking labor force and depopulation of rural areas, leaving behind an increasingly elderly population.

Remittances represent a crucial source of income for families remaining in the country; however, emigration remains a major challenge for the Government of the Republic of Moldova. The decreasing of economically active population exerts pressure on the pension and social security systems. In this context, effective and well-targeted public policy solutions are urgently needed.

Proposed measures include attracting foreign students to national universities. Creating a favorable framework for return migration by offering economic and social incentives—such as business subsidies, professional opportunities for young talent, and recognition of skills acquired abroad. Collaboration with the diaspora, through its involvement in local development projects and knowledge and technology transfers, can contribute to improving the country's economic and social conditions. These measures must be complemented by policies focused on infrastructure development, wage system improvements, and support for youth and young families, fostering attractive and sustainable living conditions.

Inga GRIGORIU

drd., USM

E-mail: inga.grigoriu@da.md

Mecanisme instituționale și instrumente de asigurare a securității umane în cadrul Uniunii Europene

Institutional mechanisms and instruments for ensuring human security within the European Union

Securitatea umană în cadrul Uniunii Europene derivă din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, izvorâtă din Declarația Universală a Drepturilor Omului, proclamată de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948. Astfel, securitatea umană în cadrul construcției europene reprezintă temelia perpetuării pașnice și durabile a Comunității, reflectată în aspirațiile statelor din spațiul european de a se integra profund și sustenabil în structurile comunitare.

Conceptul de Securitate Umană a fost definit în cadrul activității prodigioase a Organizației Națiunilor Unite, pe fundalul transformărilor geopolitice post Război Rece, având ca obiectiv promovarea păcii mondiale, protejarea drepturilor omului, consolidarea cooperării internaționale și respectarea dreptului internațional, în conformitate cu Carta ONU. În acest context, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare a elaborat în anul 1994 anuarul „*Raport de Dezvoltare Umană*”, ce a reprezentat o agendă de reformare a sectorului de securitate prin introducerea conceptului de securitate umană, punând siguranța și securitatea

persoanei în proiecție centrală, complexă și multifățetată. Securitatea umană, în noua realitate a sec. XXI, reprezintă una dintre cele mai importante preocupări pentru statele de drept și ale bunăstării, înfăptuită prin prisma acțiunilor unor organisme naționale și internaționale, stabile și funcționale, ca rezultat al angajamentelor actorilor și instituțiilor politice de a dezvolta colectiv și sistematic realitatea socio-politică și economică.

În cadrul Uniunii Europene, securitatea umană joacă un rol semnificativ în formularea și implementarea politicilor publice comunitare, contribuind la consolidarea coeziunii sociale, creșterii economice, la reducerea inegalităților între regiuni. Mecanismele instituționale și instrumentele financiare ale UE reprezintă arhitectura politicilor comunitare pentru securitate umană, cu rol determinant în inițiative legislative, dezvoltare de programe, gestionarea bugetelor, implementarea proiectelor sociale, economice, de mediu, monitorizarea și aplicarea regulilor în statele membre.

Elena ȘOLDAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-9600-3818>

drd., Universitatea Charles din Praga; cercetător științific,

National Institute for Economic Research, Academy of Economic Studies of Moldova

E-mail: soldan.elena@ase.md

Dynamics of population age structure and economic development: Is there a positive scenario?

*Dinamici ale structurii populației pe vârste și dezvoltare economică:
Exista un scenariu pozitiv?*

Global demographic trends are characterized by heterogeneous changes in the age structure of the population. As the countries of the world are at different stages of demographic transition, they also face the challenge of adapting to these changes. The dynamics of population structure indicators by age can have different effects on economic development; the effect can be positive, as stated by the concept of the demographic dividend. A high prevalence of the working-age population can accelerate economic development, and, in the case of a healthy population ageing, a second demographic dividend is possible. However, these effects are not deterministic – to reap the dividends, it is necessary to implement policies and programs that capitalize on human potential – both numerically and productively. Although population development programs and policies can essentially be in place at the local level, in the case of the demographic dividend, they imply a certain sort of urgency, adapted to the specifics

of the demographic dynamics of each country and taking into account the specifics of its socioeconomic development. The study aims to follow the dynamics of population structure on economic development from the perspective of the concept of demographic dividend in the Republic of Moldova, in a global context. Population structure trends are followed using official UN data, and the assessment of the potential impact of these demographic dynamics on economic development is given by the NTA methodology for calculating the first and second demographic dividend. The results of the study confirm the assumption of a heterogeneous economic valorization of the demographic situation at the level of the selected countries. As demographic dynamics become a positive determinant of economic development, the importance of necessary policies for the demographic dividend is highlighted.

Irina PAHOMII

drd., Universitatea Charles din Praga; cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice, ASEM
E-mail: pahomii.irina@ase.md

**Perspective noi în studiul mortalității premature:
De la praguri fixe la indicatori dinamici**

*New perspectives in the study of premature mortality:
From fixed thresholds to dynamic indicators*

Mortalitatea prematură reprezintă un concept complex și multidimensional, studiat intens în literatura de specialitate din diverse perspective: demografică, medicală, socială și economică. Una dintre principalele dificultăți în analiza acestui fenomen este stabilirea unui prag de vârstă adecvat, care să reflecte realitatea dinamică a mortalității generale. Studiul de față examinează diferitele abordări metodologice utilizate în definirea și măsurarea mortalității premature, evidențiind avantajele și limitările fiecărei perspective. În literatura de specialitate, există două metodologii principale pentru determinarea pragului de vârstă al mortalității premature: una statică, bazată pe o vârstă predefinită (ex. 65, 70 sau 75 de ani) și una dinamică, care ia în considerare variațiile speranței de viață și disparitatea duratei de viață. Prima abordare este frecvent utilizată de instituții internaționale precum Eurostat și OECD datorită simplității și comparabilității sale, însă poate duce la subestimarea sau supraestimarea mortalității premature în funcție de contextul demografic. Alternativ, metoda bazată pe variația duratei de viață oferă o perspectivă mai flexibilă și obiectivă, deoarece adaptează pragul de vârstă în funcție de dinamica mortalității unei populații. În

acest context, utilizarea unui prag de vârstă flexibil ar putea îmbunătăți precizia măsurătorilor și fundamentarea intervențiilor de sănătate publică. Concluziile studiului evidențiază importanța alegerii unor indicatori adecvați pentru analiza mortalității premature, sugerând că abordările dinamice bazate pe speranța de viață și disparitatea duratei de viață pot oferi o imagine mai clară asupra acestui fenomen. Totodată, înțelegerea factorilor determinanți ai mortalității premature este esențială pentru dezvoltarea unor politici eficiente de sănătate și reducerea disparităților regionale în Europa.

Natalia BARGAN

cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice, ASEM

E-mail: bargan.natalia@ase.md

Evaluarea rezultatelor recensămintelor populației pe baza surselor de date administrative

Evaluating Population Census results using Administrative Data Sources

Recensămintele populației, deși esențiale pentru planificarea socioeconomică, se confruntă cu provocări precum subestimarea sau costurile ridicate. În acest context, Sursele de Date Administrative (registre civile, baze de date guvernamentale) devin instrumente cheie pentru verificarea și validarea datelor recensământului. În Republica Moldova, aceste surse sunt vitale pentru a aborda dinamica demografică complexă afectată de migrația externă masivă și schimbări structurale rapide.

Compararea datelor administrative (ex.: nașteri, decese, emigrări) cu cele din recensământ permite identificarea discrepanțelor și înlăturarea erorilor. De pildă, înregistrările civile ale nașterilor pot evidenția subestimarea copiilor în recensământ, iar datele despre emigranți pot completa lacunele privind populația absentă. La fel, datele din statisticile vitale (fertilitate, mortalitate) oferă o bază independentă pentru verificarea recensământului. În Moldova, ratele scăzute ale fertilității și mortalitatea infantilă, înregistrate administrativ, ghidează politicile de sănătate, alocarea resurselor și sprijină monitorizarea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă (ODD).

Sursele administrative ajută la corectarea erorilor de non-răspuns sau dublă numărare. Informațiile din Registrul Populației sau din datele administrative privind asigurări sociale pot clarifica structura populației prezente efectiv în țară, ajustând cifrele recensământului. De exemplu, datele fiscale pot confirma prezența persoanelor declarate „absente” în recensământ.

Utilizarea surselor administrative necesită armonizarea definițiilor între instituții, protecția datelor personale și interoperabilitatea sistemelor informaționale, iar colaborarea dintre Biroul Național de Statistică și alte entități poate crește valoarea datelor.

Integrarea surselor administrative în evaluarea recensământului reprezintă o abordare eficientă și realizabilă. În Republica Moldova, această sinergie asigură date demografice mai precise, esențiale pentru combaterea efectivă a migrației, îmbunătățirea serviciilor publice și atingerea ODD-urilor. Implementarea sistemelor integrate de date rămâne un pilon al guvernanței bazate pe dovezi.

Artiom SAMOHVALOV

cercetător științific, National Institute for Economic Research,
Academy of Economic Studies of Moldova
E-mail: samohvalov.artiom@ase.md

**The Impact of Public Investment in Education on the
Level of Economic Development**

*Impactul investițiilor publice în educație asupra nivelului
de dezvoltare economică*

Scientific researches until the end of the 20th century, as a rule, claimed the high importance of public investment in education for economic growth, while the results of researches in the 21st century argue that the effects of public investment in education and its levels are not similar for countries and regions of the world that significantly differ in socio-economic and institutional conditions.

This study examines the impact of public investment in education and its levels on the growth rates of one of the most important socio-economic indicators, which reflects both the level of economic development and the quality of life — GDP per capita based on purchasing power parity (PPP). The study was carried out separately for Western European countries and for Eastern European countries using data from the World Bank and the International Monetary Fund covering the period from 2001 to 2023.

The important conclusions were made about positive influence of public investment in education for economic growth in Western European countries.

Since a negative correlation of the share of public investment in education of GDP (PPP) and the economic growth rates per capita (PPP) was found at the cross-country level for Eastern European countries, and a study on the impact of public investment in education on GDP (PPP) for individual EU Eastern European countries has been finished in 2022, a study was carried out on the impact of pub-

lic investment in education on GDP per capita (PPP) for individual Eastern European countries outside the EU, as well as for Romania and Georgia, in order to compare the results for Republic of Moldova with the results for these countries.

This study contributes to the ongoing discussions on the role of education in economic development of European countries and gives ideas of further continuation of such researches.

Arina GAGAUZ

cercetător științific, National Institute for Economic Research,
Academy of Economic Studies of Moldova
E-mail: gagauz.arina@ase.md

Modern approaches to marketing management

Abordări moderne ale managementului marketingului

Effective marketing management is a crucial condition for the sustainable development of companies in a highly dynamic market environment. Modern marketing management requires not only the implementation of innovative tools but also a comprehensive approach to process management, strategic planning, and the adaptation of organizational structures to changes in the external environment. This paper examines key approaches to marketing management that contribute to achieving competitive advantages.

Strategic Marketing Management focuses on the formulation of long-term goals, market segmentation, brand positioning, and value management for consumers. Companies that integrate strategic planning into their marketing activities demonstrate greater adaptability to market changes and reduce uncertainty in decision-making.

Agile Marketing Management is based on rapid responses to changes, testing new approaches, and improving the efficiency of marketing campaigns. This approach enables companies to adapt more quickly to fluctuations in demand, analyze consumer behavior, and implement effective solutions in the shortest possible time.

Omnichannel Marketing Management is aimed at integrating and coordinating all communication channels with consumers, ensuring a seamless and holistic customer experience. Managing omnichannel strategies requires synchronization of marketing tools, effective use of data, and personalization of customer interactions.

Data-Driven Marketing Management involves the use of analytical tools to forecast consumer demand, assess the effectiveness of marketing initiatives, and

optimize budgets. Companies that adopt this approach achieve greater accuracy in planning and maximize the return on marketing investments.

Corporate Marketing Management with ESG Principles integrates sustainability, social responsibility, and reputation management into marketing strategies. The adoption of ethical standards and a focus on long-term value enhance consumer trust and strengthen brand positioning in a competitive environment.

Modern marketing management is based on strategic planning, flexibility, an analytical approach, and customer orientation. Companies that effectively manage marketing processes build sustainable competitive advantages, strengthen audience loyalty, and ensure long-term growth in a highly competitive market.

CONTRIBUȚII FILOSOFICE, POLITOLOGICE ȘI SOCIOLOGICE ÎN CUNOAȘTEREA SOCIETĂȚII

Knowing society through philosophy, political sciences and sociology

Ana PASCARU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4669-7996>

dr. hab. în filosofie, conf. univ., Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, USM

E-mail: apascaru2010@gmail.com

O reflecție filosofică privind matricea societății post-pandemie

A philosophical reflection on the matrix of post-pandemic society

Problematica enunțată este o continuare a cercetărilor privind provocările din societatea contemporană. Provocări, inerența cărora fiind pe un ascendent nemaiîntâlnit în istoria societății deopotrivă incită, dar și susține o altfel de dezvoltare pentru toate domeniile de activitate și actorii sociali. Dezvoltare care impune societății reorientare și modificare a discursului în relațiile cu actorii din interiorul și exteriorul său. Concomitent se atestă că statutul societății fie înalt dezvoltată, fie prosperă de departe numai oferă siguranță fiind demontate prin modul în care s-a dezlănțuit pandemia. De asemenea, orientările din valul de efecte care înseamnă consecințe/probleme nesoluționate de societate ajung a fi manipulate, extrapolate de diverse forțe, inclusiv cele revanșarde. Extrapolări care în condițiile Erei Informaționale, mai nou tehnologiilor informaționale fiind dificil de monitorizat și minimalizat impactul lor dezlănțuie alte neîngelergi și varii crize, ajungând surse de insecuritate pentru întreaga matrice a societății. Un exemplu, criza energetică declanșată în raioanele de est ale Republicii Moldova (01.2025) din cauza Federației Ruse, care deliberat nu-și îndeplinește obligațiile contractuale. Federația Rusă, care preluând practicile Uniunii Sovietice, continuă să de-a vina pe autoritățile centrale de la Chișinău, ținându-i în captivitate de 35 de ani pe circa 300 de mii de locuitori. În timp ce criza energetică aduce a fi și una umanitară. Este o captivitate pe care locuitorii o achită, chiar și cu un preț înfim pentru gazul rusesc tot din contul lor, în schimb, administrația eșuată s-a ales cu capitalul obținut ilicit care le asigură un anumit nivel de trai.

Indubitabil, schimbările produse necesită abordări complexe și susținute de o paradigmă inter și multidisciplinară. Paradigmă care cu sprijinul filosofiei facilitează înțelegerea complexitatea subiectului invocat. Vorbim de capacitatea instrumentarului filosofiei de a asigura complexității rigoare și comunicare dintre

entitățile cercetării în cazul nostru deminuarea efectelor post-pandemice și a beligeranței asupra matricei societății. În condițiile în care efectele post-pandemice susținute de cele ale beligeranței declanșează incursiuni insuficient cunoscute și riscuri necuantificate care produc decalaje în matricea (țesutul) societății. Or, consecințele pandemiei transformate în efecte post-pandemie și cele de beligeranță din regiune, se răsfrâng peste toate domeniile de activitate. Răsfrângeri, conținutul cărora se pliază pe activitățile tuturor actorilor sociali de la persoane, instituții societale până la întreaga comunitate, iar insuficiența lor cunoaștere *nolens volens* intervine în reperele axiologice ale matricei societății. Intervențiile efectelor nu fac decât să reliefează profunzimea penetrărilor la care este supusă matricea societății, dar și urgența găsirii de oportunități pentru a fi soluționate.

Sine dubio, un alt motiv pentru un astfel de studiu se înscrie în căutările care se întreprind în toate domeniile de activitate pentru a cunoaște caracterul schimbărilor produse. Cu atât mai mult cu cât efectele post-pandemie sunt conectate și influențate de mezinformare, dezinformare în plin război hibrid, inclusiv în societatea Republicii Moldova. Conexiuni, care ajung să influențeze acțiunile persoanelor, institutelor societale, comunităților și se pliază în componentele matricei societății. Cu remarcă, societatea devine pentru influențele în cauză un teren al provocării multiple care sunt pasibile de dezlănțuirea unor acțiuni subversive . Or, din punct de vedere al timpului social, persistența incognoscibilului pe terenul respectiv afectează reperele axiologice din componentele matricea (țesutul) societății, valorile general-umane, cele identitar-comunitare, inclusiv, cele ale coeziunii comunitare.

Lilia BRAGA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1617-5983>

PhD Institute of Legal, Political and Sociological Research, Moldova State University

E-mail: 009braga@gmail.com

Influența climatului politic asupra funcționalității sistemului politic de putere

The political climate influence on the political system of power functionality

The political climate is one of the most important factors influencing the political system of power functionality. The phenomenon of the political climate is a society stable state that creates a specific social mood that determines the political subjects behavior. Dominating in society at a particular stage of its development, the political climate forms the conditions for the course of political processes and, thus, has a significant impact on them. Influencing on the peo-

ple moods, perceptions and behavior, the political climate ensures the political regime stability. The political climate can have a favorable or, on the contrary, an unfavorable effect on political processes development, guaranteeing their success or failure. This makes the phenomenon of the socio-political climate a very attractive tool for politicians.

The political climate is one of the most important factors in strengthening the pro-European aspirations of the Republic of Moldova society. In this regard, the formation of a pro-European political climate is one of the primary tasks of the authorities at the present stage. The solution of this problem is based on a predominant appeal to the emotional and psychological mechanisms of perceiving the idea of European integration: the formation of euphoria sense due to inflated expectations of changes for the better due to joining the European family; the escalation of negativism and confrontation vis-a-vis to a possible alternative course of the country's development. The formation of a favorable political climate is intended not only to strengthen the pro-European aspirations of society, but also to give the authorities a new credit of trust.

Lucia GAȘPER

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5794-8386>

dr. în psihologie, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, USM

E-mail: gasperlucia@mail.ru

Factorii rezilienței: o analiză calitativă

Resilience factors: a qualitative analysis

Cercetarea tematicii rezilienței societale, inclusiv celei individuale devine o prioritate pentru cercetătorii din domenii precum: psihologie, sociologie, științe politice, juridice etc. Reziliența, definită ca abilitatea de a face față adversităților, adaptarea și revenirea la o stare optimă de funcționare, este supusă influenței mai multor de factori. Printre cei mai relevanți factori se numără: factorii individuali, sociali, contextuali, culturali etc. Studiul descris are la bază rezultatele unui focus grup organizat și desfășurat într-o zonă rurală din raionul Orhei. Respondenții care au participat la cercetare au descris percepțiile despre: războiul din Ucraina, nivelul de sănătate în zona rurală, grupurile de populație ce se confruntă cu un nivel redus de sănătate, au descris calitățile unui lider adevărat ce ar încuraja comunitatea să se implice activ în soluționarea problemelor existente.

Resursele limitate nu au fost un impediment în manifestarea solidarității și empatiei, fiind oferit un sprijin material și emoțional refugiaților. Participanții la focus grup au descris măsurile luate pentru integrarea temporară a refugiaților,

dar și teama de o instabilitate regională s-a făcut resimțită în rândul participanților. Au fost descrise și problemele de sănătate ale populației vulnerabile din zona Orhei (persoane în etate, cu dizabilități) ce se confruntă cu un nivel redus de sănătate, iar măsurile de sprijin din partea autorităților sunt reduse.

Participanții la focus grup au descris și complexul de calități ale unui lider autentic care ar putea mobiliza comunitatea și să aducă schimbări pozitive în comunitate. În viziunea respondenților responsabilitatea, onestitatea și abilitatea de a comunica eficient sunt calități importante pentru un lider ce are rolul de vector al progresului comunitar.

Ludmila RUBANOVICI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8703-1886>

dr. în filos., conf. univ., Catedra de filosofie și bioetică, USMF „Nicolae Testemițanu”,

E-mail: ludmila.rubanovici@usmf.md

Aspecte bioetice în îngrijirea pacienților cu AVC

Bioethical aspects in the care of stroke patients

Procesul decizional în îngrijirea pacienților cu accident vascular cerebral (AVC) este complex și adesea ridică dileme etice atât pentru profesioniștii din domeniul sănătății, cât și pentru pacienți și familiile acestora. O înțelegere mai profundă a acestor provocări, alături de o cunoaștere detaliată a principiilor eticii medicale, poate avea un impact semnificativ asupra îmbunătățirii calității îngrijirii acordate acestor pacienți.

Bioetica evidențiază dificultățile și responsabilitățile implicate în luarea deciziilor medicale pentru pacienții care au suferit un accident vascular cerebral. Procesul decizional este complex deoarece trebuie să țină cont de mai mulți factori, precum starea pacientului, prognosticul, opțiunile de tratament și dorințele acestuia sau ale familiei. Dilemele etice apar frecvent în astfel de situații, deoarece medicii trebuie să echilibreze principiile fundamentale ale bioeticii medicale: respectarea autonomiei pacientului (dreptul acestuia de a decide asupra propriului tratament), binefacere (asigurarea celui mai bun interes al pacientului), non-dăunare (evitarea tratamentelor care pot face mai mult rău decât bine) și echitate (distribuirea înțeleasă pe justete a resurselor medicale). În multe cazuri, pacienții cu AVC nu pot lua singuri decizii din cauza deficitelor neurologice, iar familiile lor sau reprezentanții legali sunt nevoiți să ia hotărâri în locul lor. Acest aspect poate duce la incertitudini și conflicte, mai ales dacă nu există directive anterioare cu privire la preferințele pacientului.

Prin urmare, o mai bună înțelegere a provocărilor etice și o aprofundare a cu-

noștințelor în acest domeniu pot contribui la îmbunătățirea îngrijirii acestor pacienți. Aceasta implică o abordare mai clară și mai empatică a procesului decizional, o comunicare eficientă între echipa medicală și familie, precum și utilizarea unor ghiduri etice și clinice pentru a lua cele mai bune decizii în interesul pacientului.

Vera PANFIL

drd., Școala doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM

E-mail: veronicapanfil2255@gmail.com

Aspectul axologic al valorilor realizat în modelul cultural

The axological aspect of values realized in the cultural model

Valorile spirituale reflectă realizarea culturii la toate etapele de dezvoltare umană. În timp ce deschiderea axiologică a valorilor spirituale își are originile începând cu conceptul individual până la ascensiunea universală exprimat sub aspectul „tragic” sau „tiran”. Și este consemnat de specificul etapei date de dezvoltare în care unele valori spirituale novatorii sunt deplorabile într-o anumită societate determinată de contextul totalitar fiind considerate nocive și invers – în altă perioadă temporală devin vectorii determinanți în conceptul cultural social spre deosebire de valorile cu caracter tehnologico-mecanic. În opinia filosofului german Nicolai Hartmann (întemeietorul ontologiei critice) revoluția se afirmă ca un proces de descoperire și afirmare axiologică a valorilor progresiste pentru perioada dată concomitent cu procesul de „îndepărtare axiologică” (interzicere, uitare, debarasare) a altor valori ale conștiinței umane.

Referitor la conceptul de model cultural reflectat în valorile propriu-zise: economice, juridice, politice, etice, istorice, estetice, religioase, social-culturale cu esență materială distinse încă de Aristoteles ca valoare materială sunt concepute în relațiile sociale pentru satisfacerea necesităților vitale în permanentă majorare spre progres. Corelația și coexistența între valoarea economică (bunurile materiale) și necesități prin utilizarea valorii de a satisface interesele economice. Concomitent accesul la aceste valori foarte se diferențiază în dependență de poziția socială și politicile unui anumit statut din modelul cultural contemporan prin aplicarea practică de legi și norme juridice în dependență de normele, structura și scopul ajungând în slujba elitei etatiste sau sau economiei oligarhice și de departe pentru majoritatea membrilor societății. În această ordine de idei valoarea socială e UNU MULTIPLU, cu unitatea de manifestare a celorlalte valori caracteristice societății și activității care influențează formarea personalității. Se constată că, valorile culturii și creativitatea devin vectori de referință în procesul integrării europene. În schimb constituire modelului cultural depinde de statusul

individului, adică rolul personal al omului cu particularitatea lui principală sau secundară în conglomeratul cultural al modelului. Astfel, coeficientul de valoare, numit „sistem de valoare” este conținutul unui anumit model de creație socială exprimat ca cultură apreciat de raportul individului (cu sistemul său propriu de valori) comportamental la modelul cultural cu alt sistem de valori, fiind foarte actual în procesul de emigrație continuă, când individul trece printr-un proces stresant și emotiv de adaptare la o altă viață culturală deosebită de cea de cultivare anterioară. În contextul european de asimilare a migrației indivizilor de diferite naționalități, credințe și confesii numiți „stranieri” sunt un impact provocările de atitudine superioară și ostilă a elementelor băștinașe, ce influențează comportamentul individului și adaptarea lui la modelul cultural. Marin Trăistaru remarcă patru motive menționate de Constantin Noica în aprecierea culturii ca mediu și spațiu de realizare a *bucuriei spirituale* și nu a plăcerii senzoriale, cultura fiind gradul *cel mai superior* de caracteristică al societății, în care se pune valoare adevărată pe istorie, literatură, factorul uman în corelație cu valorile morale și cele etice și constată categoria adecvată a *libertății* umane în raport cu întreaga societate de cultivare a omului, pe care C. Noica o numește „igiena” spiritului, a minții, iar „un om necultivat e un om nespălat, omul e dator să treacă prin curățenia oferită de cultură, dacă vrea să-și onoreze umanitatea”.

Lucreția MALAI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3261-0340>

drd., Școala doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM

E-mail: lucretia.arhip.93@mail.ru

Reflectarea conflictului social în condițiile războiului hibrid

Refraction of the social conflict in the hybrid warfare conditions

The issues looking through social conflict emphasise characteristic of hybrid warfare's influencing. Examining the phenomenon of hybrid warfare in the context of the Republic of Moldova, we exploring how this type of conflict combines elements of conventional warfare with subtler forms of influence, such as information manipulation and cyberattacks. It discusses how hybrid warfare affects not only external stability but also internal perceptions and identities, destabilizing the balance between different regions of the society. Also, it investigates how hybrid warfare affects both the stability and identity perceptions of society members. Rather, to emphasizes how the society and its citizens could be prisoners of a war not only military, but also psychological, social, and cultural. Thus, this kind of war fought not only on traditional frontlines but also in the

minds and hearts of people, undermining trust in institutions and power structures. Exploring that issues we underline the importance to understand that external influence of the social conflict is possible in fragility's society. At least but not last, we put in evidence the highlighting need's for deep reflection concerning social conflict in the context of the of hybrid warfare's influencing in the society.

Svetlana COANDĂ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1269-8085>

dr. hab., conf. univ., Facultatea Istorie și Filosofie Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: svcoanda@gmail.com

**Statutul femeii în familie și societate:
considerații ale filosofilor din Grecia antică**
*The Status of Women in Family and Society:
considerations of Ancient Greek Philosophers*

În comunicare este menționat că relațiile de gen, problema gender a fost și rămâne o temă de cercetare actuală. Lupta femeilor pentru drepturi sociale și libertăți a existat în permanență, având o istorie îndelungată, începând din antichitate. Statutul femeii a variat considerabil de la o societate la alta. Femeile au avut, încă din antichitate, în societate și în viața politică, un statut și funcții subordonate și limitate. De exemplu, în Grecia antică domina paradigma patriarhatului, larg împărtășită religios și laic: bărbatul trebuie să fie capul femeii. Conform acestei paradigme erau normate relațiile publice și private între femei și bărbați, femeile fiind neglijate ca subiecți ai vieții sociale și politice, trecându-le normativ în gineceu, ca însoțitoare și „mume ale neamului”.

Din relatările lui Herodot, Xenofon, Socrate, Platon, Aristotel și alți filosofi antici aflăm atitudinea lor față de condiția de dependență și subordonare a femeilor din Grecia acelei perioade, conturându-se păreri și interpretări diferite, adesea opuse. Astfel, Aristotel susținea că originile femeii și ale bărbatului sunt deosebite în principiu. El identifica femeia cu fizicul, cu materia, iar bărbatul – cu spiritualitatea, cu forma și, deci, femeii îi revine doar un rol pasiv, complementar. Spre deosebire de Aristotel, Platon, în Republica, argumentează necesitatea egalității între femei și bărbați în societate. Menționând că, în aspect fizic, femeia este mai slabă („neputincioasă”) decât bărbatul, el, totuși, era încrezut că „dacă au aceeași pregătire, educație și oportunități ... după natura sa, atât femeia, cât și bărbatul, pot lua parte la toate activitățile...” Aceste considerații îl prezintă pe Platon ca unul dintre primii promotori ai egalității dintre genuri.

Denis CHIRIAC

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-9392-3003>
drd., Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, USM
E-mail: chiriacdenis@gmail.com

Reconstrucția eticii în societățile post-totalitare din perspectiva filosofiei lui Ágnes Heller

*The Reconstruction of Ethics in Post-Totalitarian Societies
from the Perspective of Ágnes Heller's Philosophy*

Comunicarea explorează contribuția filosofului maghiar Ágnes Heller la înțelegerea reconstrucției eticii în societățile post-totalitare. Heller, o figură marcantă a Școlii de la Budapesta, analizează modul în care totalitarismul a distorsionat valorile morale, impunând un sistem etic bazat pe loialitatea față de stat și ideologie. În contextul prăbușirii regimurilor totalitare, Heller propune o reconfigurare a eticii, axată pe individualism moral, autonomie și dialog social.

Aceasta argumentează că în societățile post-totalitare este esențială redescoperirea responsabilității individuale și promovarea unei etici a pluralismului. Heller subliniază importanța valorilor universale, precum libertatea, demnitatea umană și solidaritatea, care pot asigura coeziunea socială în fața noilor provocări, cum ar fi fragmentarea culturală și polarizarea politică.

Filosofia ei evidențiază faptul că etica nu poate fi impusă de sus, ci trebuie să fie rezultatul unui proces democratic, în care indivizii și comunitățile negociază valorile comune. De asemenea, Heller avertizează asupra pericolului revenirii ideologiilor autoritare sub forme subtile, subliniind necesitatea unei vigilențe morale constante.

În concluzie, reconstrucția eticii în societățile post-totalitare, conform perspectivei lui Ágnes Heller, presupune atât depășirea traumelor trecutului totalitar, cât și cultivarea unui ethos democratic, bazat pe diversitate și dialog. Comunicarea contribuie astfel la înțelegerea complexității tranziției morale în epoca post-totalitară.

Irina CEACÎRORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4715-8027>

Dr. în științe politice, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, USM

E-mail: i.a.ceacir@gmail.com**Leadership adaptiv: aspecte teoretico-conceptuale***Adaptive leadership: theoretical and conceptual aspects*

Perioada în care trăim este caracterizată de o volatilitate, incertitudine, complexitate și ambiguitate (VUCA) crescânde, iar organizațiile se confruntă cu provocări fără precedent. De la schimbări tehnologice radicale și globalizare, până la crize economice și sanitare, mediul organizațional este într-o continuă transformare. În acest context, leadership-ul adaptiv emerge ca o competență critică, esențială pentru performanța și sustenabilitatea organizațională. Fiecare organizație tinde să obțină rezultate și profit, dar în contextul realității în care ne aflăm unde totul se schimbă rapid, iar complexitatea crește, leadership-ul adaptiv devine o necesitate fără de care chiar nu este posibil de avut rezultate excelente. Anume acest tip de leadership se diferențiază de restul prin capacitatea de a uni și mobiliza resursele umane din cadrul unei organizații pentru ca să facă față provocărilor complicate și să se adapteze mai ușor și fără prea mult stres la noua realitate mereu în schimbare. Deci, resursele umane trebuie să accepte și să se plieze schimbărilor mediului în care activează și trăiesc. Leadership-ul adaptiv nu este despre a oferi niște scheme clare cum ar trebui de acționat atunci când este necesar, dar despre a crea acel mediu în care oamenii se vor simți confortabil să muncească și să respecte valorile organizației pentru a identifica și rezolva problemele care apar pe neașteptate. Liderii adaptivi, nu pun presiune, nu vin cu obiecții sau cu fraze tăioase atunci când angajații trebuie să se adapteze noilor schimbări, dar din contra prin acțiunile lor oferă încredere, oferind mai multe împuterniciri, ajutându-i să-și dezvolte abilitățile, accentuându-le punctele forte și încurajându-i să-și asume responsabilitatea asupra propriilor acțiuni. În contextul specific al Republicii Moldova, unde instituțiile publice adesea se confruntă cu multiple provocări, începând cu reforme administrative și constrângeri de resurse, până la necesitatea de a crește eficiența, eficacitatea și transparența, leadership-ul adaptiv devine un instrument de bază și foarte necesar. Adoptarea principiilor și ideilor de bază ale leadership-ului adaptiv poate facilita activitatea instituțiilor publice de a naviga prin complexitatea mediului actual, de a mobiliza angajații în jurul obiectivelor comune și de a construi o cultură a învățării și a adaptării permanente. Prin cultivarea unui leadership adaptiv la toate nivelurile, instituțiile publice din Republica Moldova pot deveni mai agile și mai orientate spre cetățean, contribuind astfel la consolidarea statului de drept și la creșterea calității vieții.

* Comunicarea este elaborată în cadrul subprogramului 01.05.01 Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice, realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova

Ion BANARI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6707-6427>

dr. în filos., conf. univ., Catedra de filosofie și bioetică,
Laboratorul de sănătate a creierului, USMF „N. Testemițanu”
E-mail: ion.banari@usmf.md

Tratamentul bolilor neurodegenerative și autonomia pacientului: sinteze etice *Treatment of neurodegenerative diseases and patient autonomy:* *Bioethical syntheses*

Introducere. Bolile Alzheimer, Parkinson și scleroza multiplă afectează neurodegenerativ milioane de persoane la nivel global. Aceste afecțiuni nu doar deteriorează funcțiile cognitive și motorii ale pacienților, ci generează și o serie de probleme legate de autonomia acestora. Pe măsură ce boala progresează, capacitatea pacienților de a lua decizii adecvate scade, ceea ce provoacă diverse dileme morale în practica medicală.

Scop. Abordarea etică a interacțiunii dintre tratamentele disponibile pentru bolile neurodegenerative și respectarea autonomiei pacientului.

Material și metode. Analiza se bazează pe sinteza a 57 de lucrări de specialitate, identificate și explorate în baza de date Research4Life. În sinteza finală au fost incluse 19 studii care abordează atât aspecte clinice, cât și etice ale îngrijirii pacienților cu boli neurodegenerative.

Rezultate. Deși există progrese în dezvoltarea terapiilor pentru bolile neurodegenerative, acestea rămân în mare parte paliative, fără a oferi soluții curative. Pe măsură ce bolile progresează, pacienții își pierd capacitatea de a-și exprima dorințele și de a participa activ la deciziile privind îngrijirea acordată. Provoacă o dilemă morală care apare în acest context este incompatibilitatea dintre dorințele pacientului și cele ale familiei. Declinul cognitiv ridică probleme legate de consimțământul informat și necesitatea desemnării unor reprezentanți legali sau îngrijitori care să ia decizii în numele acestora.

Concluzii. 1) Pentru a asigura autonomia pacienților cu boli neurodegenerative, este necesară constituirea unor politici de sănătate care să integreze noi perspective etice în practica medicală; 2) Acestea ar trebui să includă ghiduri clare privind luarea deciziilor substitutive, strategii pentru îmbunătățirea accesului la terapii inovatoare și programe de sprijin pentru îngrijitori; 3) O îngrijire inter-

disciplinară, care să implice medici, bioeticieni, psihologi, pacienți și familiile acestora, este fundamentală pentru a echilibra respectarea autonomiei bolnavului cu necesitatea furnizării unei îngrijiri centrate pe calitatea vieții pacientului.

Tatiana BOGATOVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-8276-7281>

studenta, Catedra de filosofie și bioetică, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: tatiana.bogatova20@gmail.com

Ion BANARI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6707-6427>

dr. în filos., conf. univ., Catedra de filosofie și bioetică,
Laboratorul de sănătate a creierului USMF „N. Testemițanu”

E-mail: ion.banari@usmf.md

**Analiza bioetica a reproducerii umane asistate medical
în cadrul normativ autohton**

*Bioethical analysis of medically assisted human reproduction
in the national regulatory framework*

Introducere. Reproducerea umană asistată medical (RUAM) a devenit o soluție pentru cuplurile care se confruntă cu infertilitatea. Mai mult, dezvoltarea rapidă a acestor tehnici implică o serie de provocări juridice și bioetice. În Republica Moldova, cadrul normativ juridic nu cuprinde în mod detaliat toate aspectele etice care necesită respectare în practica RUAM.

Scopul. Abordarea bioetică a reproducerii umane asistate medical în contextul reglementărilor din Republica Moldova.

Materiale și metode. Studiul se bazează pe analiza legislației naționale în paralel cu subiectele bioetice studiate din sinteza a 46 de lucrări de specialitate folosind bazele de date PubMed și Research4Life.

Rezultate. Analiza a evidențiat existența unor lacune legislative în reglementarea aspectelor legate de statutul moral al embrionilor, soarta embrionilor neutilizați, donarea embrionilor, durata legală de stocare a embrionilor crioconservați și testarea genetică preimplantatorie.

Concluzii: Este necesară actualizarea și armonizarea cadrului legislativ național cu standardele internaționale și principiile bioetice, pentru a asigura un echilibru între progresul științific și respectarea drepturilor fundamentale ale persoanelor implicate. Totodată, colaborarea interdisciplinară între cadrele medicale, juriști și eticieni este esențială pentru dezvoltarea unui cadru de reglementare coerent și echitabil.

Viorel COJOCARUORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-6898-7709>dr. în filos., lect. univ., Catedra de filosofie și bioetică, cercetător științific,
Laboratorul de sănătate a creierului USMF „N. Testemițanu”

E-mail: viorel.cojocaru@usmf.md

Sănătatea creierului vs. calitatea vieții la deținuți*Brain health vs. quality of life in prisoners*

Mediul penitenciar ridică multe probleme de ordin interdisciplinar: medical sociale, juridice, financiare etc. Unul din subiectele abordate se referă la definirea și exploatarea conceptului de calitate a vieții și sănătății individului uman prin prisma teoriei consecențialiste ale încarcerării. Stările presante la care este supus deținutul, chiar din prima zi a detenției, cauzează o încordare psihologică fapt ce ulterior induce probleme de deteriorare a sănătății creierului.

S-au identificat două mari categorii de factori ce cauzează disconfortul psihologic orientat spre minimalizarea calității vieții condamnatului. Prima, și cea mai importantă categorie, constituie factorii externi: regimul special, cu toate condițiile privării de libertate (spațiu închis, regim obligator, persoane necunoscute, incompatibilitatea intelectuală, socială și culturală cu membrii celei etc.), stările persistente de conflict între membrii celei, interacțiunea și conviețuirea cu persoane conflictuale, lipsa activităților și interzicerea unor acțiuni etc. Factorii interni: năzuința de afirmare, dominare, răzbunare, anxietatea, ipohondria, remușcările, depresiile etc. Acești factori cauzează o dereglare neurovegetativă, psihică și chiar endocrină.

S-a constatat că o bună parte din condamnații diagnosticați cu patologii neurologice au fost dominați de mânie, ei înșiși recunoscând că în momentul amintirilor despre casă, haină, vocea unei persoane, strada acelei persoane, începeau simptomele respectivei disfuncții. O formă de manifestare a mâniei este agresivitatea, ea îl transformă pe condamnat în „prizonierul propriei uri”, fiind incapabil să accepte realitatea, el fiind în continuu conflict cu colegii de celulă, administrația penitenciarului și chiar familia. În majoritatea cazurilor deținuții bolnavi mintal sunt supravegheați insistent, astfel prevenindu-se suicidul și automutilarea.

În concluzie, indiferent de stat și sistem carceral, problema sănătății creierului în mediul privat de libertate rămâne nerezolvată în totalitate. Factorul nociv ce determină instabilitatea emotivă, chiar repercusiunile psihice de durată, fiind însăși privarea de libertate, iar depășirea acesteia fiind imposibilă. Aici este oportună identificarea metodelor de optimizare a habitatului carceral ce ar deschide frontiera libertății psihice, intelectuale, spirituale, științifice etc., în raport cu privarea fizică.

Vitalie OJOVANUORCID <https://orcid.org/0000-0003-3510-0477>

dr. hab. în filos., conf. univ., Catedra de filosofie și bioetică; cercetător științific principal, Laboratorul de sănătate a creierului, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: vitalie.ojovanu@usmf.md

Percepții sociale ale comportamentului persoanelor cu afecțiuni cerebrale*Social perceptions of the behavior of people with brain diseases*

Subiectul sănătății creierului în prezent a devenit destul de actual, fiind activ promovat de către mediul specialiștilor în medicină din regiuni dezvoltate ale lumii, înțâietatea fiind deținută de statele vest europene. Gradul de sănătate a creierului persoanei are repercusiuni importante în mediul social, generând la membrii societății diverse atitudini, convingeri și poziții. Acest fapt au provocat un interes sporit din partea specialiștilor reprezentând diferite instituții – de la cele publice, până la cele de cercetare, necesitând cercetări interdisciplinare de amploare.

Subiectul de față are drept obiectiv analiza percepției manifestării comportamentale a persoanelor cu afecțiuni ale creierului la diferite categorii de populație. S-au analizat materiale științifice depozitate în diferite baze electronice de date. În paralel s-au întreprins sondaje sociologice pentru două categorii de populație din Republica Moldova: a) persoane cu dereglări a sănătății cerebrale, având anumite moduri de comportament (34 de subiecți); b) persoane din mediul social pentru identificarea atitudinii lor față de comportamentul celor cu probleme neurologice (un lot de 68 respondenți cu intervalul de vârstă 18-50 ani, de câteva categorii profesionale și medii de habitat).

În urma analizei rezultatelor obținute s-au configurat 2 grupuri de aprecieri: *primul*, reprezintă pacienți cu probleme neurologice, indică atitudini față de ei ca indiferența (44%), stârnirea râsului (10%), compasiunea (23%) sau chiar repulsia celor din preajmă (16%), doar 7% îi identifică ca comportament firesc; *al doilea*, incluzând respondenții din mediul social cu anumită atitudine față de suferinzii neurologici: manifestă înțelegere (28%), nu-i deosebesc față de ceilalți oameni (14%), manifestă compasiune (31%), au repulsie față de ei (21%), sunt hazlii (6%).

Putem conchide că în societatea R. Moldova nu s-a format o atitudine morală fermă, firească, față de suferinzii neurologici. Sunt necesare acțiuni de educare a diferitor categorii de populație și desfășurarea unor studii interdisciplinare privitor la multiplele probleme ale persoanelor cu dereglări ale sănătății creierului. Un rol potrivit, în această privință, poate reveni bioeticii.

ABORDĂRI CONTEMPORANE ÎN EDUCAȚIE **Contemporary approaches in education**

Valentina URSU

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5711-8726>

dr. în istorie, conf. univ., Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

E-mail: ursuvalentina@yahoo.com

Formarea competențelor pentru o cultură democratică prin programul de masterat „Didactica educației civice”

*Building competences for a democratic culture through the master's
program „Civics education teaching”*

Cetățenia democratică este o abilitate, iar o abilitate se formează. Multe școli i-au învățat pe elevi despre structurile guvernamentale din trecut: nu prea multe i-au învățat cum ar fi putut să aibă un cuvânt de spus în societatea în care au trăit și de ce ar fi fost important. Cu toate acestea, studiile arată că, în Europa, mulți oameni se distanțează de sistemele lor politice. Nu au încredere în politicieni, sunt confuzi cu privire la instituțiile politice și sceptici cu privire la importanța votului.

Programele de formare a profesorilor sunt o modalitate foarte eficientă de a contribui la pregătirea tinerilor pentru viața în societatea contemporană. În acest sens în anul 2014, la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, a fost creat programul de masterat „Didactica Educației civice”. El este primul și unicul program de masterat de acest gen din Republica Moldova.

După aprobarea în anul 2018 de către Consiliul Europei a *Cadrului de referință al competențelor pentru o cultură democratică* și introducerea în sistemul de învățământ preuniversitar din țara noastră a disciplinei *Educație pentru societate*, Planul de învățământ la masterat a fost restructurat. Cursurile studiate de masteranzi contribuie explicit la realizarea idealului educațional prin valorificarea cadrului european, constituit din 20 de competențe pentru o cultură democratică, considerate competențe specifice ale disciplinei „Educație pentru societate”, grupate convențional în 4 componente de bază: 1) valori; 2) atitudini; 3) abilități; 4) cunoștințe și înțelegere critică. Ele se referă la educație, formare, diseminare, informare, practici și activități care urmăresc să îi pregătească și să îi încurajeze pe tineri prin valori, prin formarea de atitudini și comportamente, prin dobândirea de cunoștințe și înțelegere să își exercite și să apere drepturile lor democratice și responsabilitățile în societate, să aprecieze diversitatea și să joace un rol activ în viața democratică, în vederea promovării și apărării democrației și a statului de drept.

Ludmila POSTICA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7386-8511>

drd. UPS „Ion Creangă” din Chișinău, asist. univ. USMF „N. Testemițanu”

E-mail: ludmilapostica29@gmail.com

Silvia PANAS

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8550-574X>

drd. UPS „Ion Creangă” din Chișinău, Profesoară CEMF „Raisa Pacalo”

E-mail: silviapanas1995@gmail.com

Comunicarea diagnosticului nefavorabil în practica asistenților medicali

Communication of adverse diagnosis in practice medical assistants

Comunicarea diagnosticului nefavorabil pacientului reprezintă una dintre cele mai dificile și sensibile sarcini cu care se confruntă asistenții medicali în contextul îngrijirii paliative la domiciliu. Studii statistice și observaționale au demonstrat un deficit al capacităților de comunicare ale asistenților medicali privind modul de a transmite informația pacientului sau celor apropiați despre un diagnostic nefavorabil, în surse medicale tradus și definit ca „veste proastă”. Protocolul SPIKES este metoda prin care personalul medical antrenează comunicarea „veștilor proaste” în 6 pași.

Scopul: prezentarea elementelor metodei SPIKES asistenților medicali din cadrul îngrijirilor paliative, identificând dificultățile și soluțiile, care pot contribui la îmbunătățirea procesului de informare despre un diagnostic negativ prin aplicarea protocolului clinic în șase etape.

Material și metode: O sesiune de 2 ore a fost realizată cu un grup de 120 asistenți medicali din raioanele Ocnița, Soroca, Orhei și Taraclia, prestatori de îngrijiri paliative la domiciliu, folosind metoda/protocolul SPIKES de comunicare a „veștilor proaste”. Timpul de exersare a etapelor protocolului a fost benefic pentru dezvoltarea colaborării și a sporirii încrederii în eficiența transmiterii informațiilor clinice dificile privind dezvoltarea diagnosticului negativ. Sesiunea a finalizat cu evaluarea participanților prin chestionare online, analiză transversală și descriptivă a datelor extrase din sondaj, creând oportunități de evaluare a eficienței metodei SPIKES.

Rezultate: Efectuarea sondajului în format online a demonstrat o rată de implicare de 45% în evaluarea rezultatelor participanților la sesiune (54 de asistenți medicali din 120). Din respondenții care au completat chestionarul, 8,5,8% au apreciat importanța conținutului metodei SPIKES în practica medicală zilnică, încadrată cu statut de protocol, aceasta fiind o provocare privind antrenarea competenței de comunicare pentru „momentul anunțării diagnosticului nefavorabil” pacientului sau rudelor apropiate de către asistentul medical, acest

rol fiind atribuit, tradițional, medicului. La întrebarea, care etapă din protocol o consideră cea mai ușoară și care cea mai grea, 63,3% din respondenți au menționat, că primul pas al protocolului (securizarea locului în care are loc discuția) ar fi cel mai ușor de pus în practică, cel mai greu fiind apreciat de 78,3% etapa a cincea: confruntarea cu emoțiile pacientului.

Concluzii: Asistenții medicali sunt interesați de aprofundarea cunoștințelor despre transmiterea informațiilor negative prin metoda SPIKES și îmbunătățirii competenței de comunicare în raportul asistent medical-pacient, sporind încrederea în diminuarea severității situației prin apelul la „fondul de aur” al comunicării.

Zinica NOUR APOSTOL

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-6766-9251>

drd. UPS „Ion Creangă” din Chișinău

E-mail: zinicanour@yahoo.com

Dimensiunea formativă a resurselor vizuale în educația artistică a elevilor din învățământul primar

*The educational dimension of visual resources in the art
education of primary school students*

Educația artistică în învățământul primar contribuie la dezvoltarea competențelor cognitive, emoționale și sociale ale elevilor, cu un rol esențial în formarea unei sensibilități estetice și a unei capacități de exprimare nonverbală. Aceasta examinează importanța resurselor vizuale în formarea competențelor artistice și evidențiază metodele inovatoare în educația artistică. Resursele vizuale nu sunt doar suporturi didactice, ci reprezintă un vector esențial în formarea competențelor artistice, cognitive și emoționale ale elevilor, facilitând atât dezvoltarea abilităților tehnice, dar și stimularea gândirii critice și reflexive printr-un proces de învățare experiențială adaptat vârstei și realităților.

„Dimensiunea formativă a resurselor vizuale în educația artistică a elevilor” subliniază rolul tehnologiei în educația artistică, prin utilizarea tabletelor grafice și a aplicațiilor digitale ca instrumente de explorare creativă. Aceste tehnologii moderne nu doar că facilitează accesul elevilor la noi forme de exprimare artistică, ci și pregătesc competențele necesare pentru o economie digitalizată.

Modelul STEAM arată eficiența integrării artelor în alte discipline, susținând o abordare interdisciplinară a învățării. Exemplele, precum cele din Finlanda și SUA, indică o corelare pozitivă între expunerea la arte vizuale și îmbunătățirea performanțelor academice.

Sunt analizate experiențele practice și a învățării prin proiecte artistice colaborative. Activitățile creative, precum muralele tematice și expozițiile interactive, au demonstrat un impact pozitiv asupra implicării elevilor și asupra consolidării identității culturale. Aceste metode stimulează creativitatea și cooperarea, fiind esențiale în dezvoltarea unei înțelegeri profunde a procesului artistic. „Dimensiunea formativă a resurselor vizuale în educația artistică a elevilor din învățământul primar” subliniază importanța selecției resurselor educaționale, combinând exemple din arta clasică și contemporană pentru a asigura o perspectivă echilibrată asupra diversității artistice. Prin integrarea unor metode inovatoare și a unei abordări interdisciplinare, educația artistică poate deveni un instrument esențial în dezvoltarea competențelor vizuale ale elevilor din învățământul primar.

Maria MUNTEAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1894-5913>

drd. UPS „Ion Creangă” din Chișinău, asistent universitar, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: maria.munteanu@usmf.md

Incursiuni în evoluția conceptului de interviu motivațional

Incursiuni în evoluția conceptului de interviu motivațional

Imperativul valorizării interviului motivațional ca metodă de comunicare condiționată de educația pentru comunicare constructivă a intervievatorului, este argumentată de perspectiva pedagogică, ce accentuează rolul formativ al acestuia în dezvoltarea competențelor sociale și emoționale ale interlocutorului. O incursiune în evoluția conceptului de interviu motivațional relevă faptul că acesta s-a transformat treptat într-un instrument esențial de comunicare centrat pe schimbarea comportamentală. Dezvoltat inițial în anii 1980 de William R. Miller și Stephen Rollnick, interviul motivațional s-a născut ca o metodă de abordare a rezistenței la schimbare, în special în domeniul tratamentului adicțiilor. De-a lungul timpului, utilizarea sa s-a extins semnificativ, fiind aplicată în diverse domenii, precum consilierea psihologică, sănătatea publică, educația și managementul organizațional. Accentul a trecut de la simpla influențare a comportamentului individual către dezvoltarea unor competențe empatice și a dialogului constructiv între intervievator și interlocutor.

Din perspectivă pedagogică, acest concept este văzut ca o metodă care promovează învățarea autodirijată și sprijină în procesul lor de luare a deciziilor, contribuind la o mai bună înțelegere a propriilor motivații și obiective. Educația pentru o comunicare constructivă, bazată pe ascultare activă și întrebări

exploratorii, rămâne un pilon esențial în implementarea și eficiența interviului motivațional.

Interviul motivațional s-a consolidat în timp, ca o metodă de comunicare ce privilegiază relația dintre interviewer și interlocutor. Acest tip de interviu pune accent pe empatie, acceptare necondiționată și respect, ceea ce îl face un instrument eficient în sprijinirea subiecților în procesul lor de schimbare. În timp, s-au conturat principiile fundamentale care stau la baza interviului motivațional, precum *ascultarea reflexivă*, un element esențial în construirea unei relații de încredere și în clarificarea ambivalențelor, și *întărirea motivației prin utilizarea întrebărilor deschise și a reformulărilor*, care ajută persoana să își conștientizeze mai bine valorile și obiectivele.

Această metodă transcende cadrul său inițial, devenind un model educațional aplicabil într-o varietate de contexte, formarea profesională universitară medicală, fiind cadrul instituțional de pregătire a mediciniștilor pentru realizarea interviului motivațional, asigurând contextul formativ de dezvoltare a competenței de comunicare în procesul pregătirii inițiale și/sau continue.

Viviana CAPEL

dr., Profesoară Palatul Copiilor Pitești

E-mail: viviana_capel@yahoo.com

Educația patriotică de la 23 august în perioada comunistă (1955–1963)

Patriotic education from August 23 during the communist period (1955–1963)

Tiparul de sărbătorire al festivităților de la 23 august a fost în societatea românească un proces influențat puternic de aparatul de propagandă și reprezintă un demers necesar pentru identificarea influențelor asupra formei în care educația și cultura festivă s-au dezvoltat.

Prin analize detaliate asupra Educației patriotice ne propunem să răspundem la întrebări precum: *Ce activitate se califică în cadrul promovării și implementării unei educații patriotice comuniste în contextul festivităților de la 23 August? În ce măsură a contribuit la creionarea conceptului de națiune și patriotism și cum a fost perceput acest concepu de mentalul colectiv al vremii? Poate fi acesta un factor de influență în desfășurarea festivităților de la 23 August?*

Analiza se va concentra asupra perioadei de început a instaurării comunismului în România, respectiv 1955–1963, perioada în care Gheorghe Gheorghiu-Dej a ajuns la apogeul carierei sale politice. Opțiunea pentru această perioadă are la bază o analiză mult mai profundă a ceea ce au însemnat festivitățile comuniste pentru toate categoriile sociale. Mai puțin studiată, educația patriotică a

reprezentat un subiect interesant și demn de abordat, în contextul în care copiii tuturor ciclurilor de învățământ luau parte la astfel de activități.

Ipoteza se bazează pe faptul că educația patriotică nu putea fi realizată în absența unui puternic aparat propagandist în vederea promovării imaginii conducătorului, a afirmării puterii acestuia dar și a proslăvirii partidului comunist sau a modelului sovietic promovat de URSS. Mobilizat înainte de festivități, propaganda comunistă promova o educație patriotică acerbă, în vederea proiectării în spațiul public a imaginii conducătorului unic. Implementată în toate structurile societății, educația patriotică era promovată de la structurile incipiente ale învățământului, tendința de îndoctrinare a tinerilor nefiind un aspect novator în România comunistă. De la șoimii patriei, la elevii învățământului primar și gimnazial, liceenii, urmați de studenți și UTC-iști, cu toții luau parte la festivitățile destinate zilei de 23 august. Grupurile de sportivi aveau un statut special și formau o categorie socială distinctă, ei fiind cei care încheiau de obicei parada oamenilor muncii. De obicei, aceștia erau urmați de parada militară, care reprezenta, de fapt, esența festivităților de la 23 August. Defilarea structurilor armate debuta tot cu promovarea elevilor din liceele militare, urmați de studenții de la Academia Militară Ștefan Gheorghiu.

Diseminarea materialelor referitoare la educația patriotică și desfășurarea festivităților de la 23 august era realizată prin intermediul tuturor canalelor mass media: televiziune, presa scrisă (ziare, reviste, publicații sub formă de poezie sau proză, dedicații muzicale, lansări de carte, vernisaje, lansări cinematografice etc), radio, fenomenul bucurându-se de o amplă susținere și promovare a regimului comunist. Elevii și studenții au fost prezenți la desfășurarea tuturor momentelor festivităților zilei de 23 august, de la depunerea de coroane și jerbe de flori, la demonstrația oamenilor muncii și parada militară, în cadrul spectacolelor artistice.

Impactul educației patriotice referitoare la festivitățile de la 23 August nu poate fi analizat fără a ține seama de măsurătorile de feedback venite din partea publicului, în condițiile în care sentimentul de patriotism urmărea consecvent preamărirea conducătorului român și a regimului comunist.

Luminița Elena VASILIU

dr., profesoară Școala Gimnazială Nr.1 Buftea

E-mail: vasiliuminuta@yahoo.com

Evoluția educației muzeale în spațiul românesc

The evolution of museum education in the romanian space

De la apariția primelor colecții publice și până în prezent, muzeele din România au trecut printr-o serie de transformări esențiale, influențate de schimbările economice, politice și culturale. Aceste evoluții nu doar că au modificat structura și rolul muzeelor, dar au și redefinit locul acestora în societate. Astfel, definirea muzeului și funcțiile sale s-au schimbat semnificativ de-a lungul timpului, reflectând evoluția generală a societății românești.

În perioada timpurie, muzeele aveau în principal roluri de colecționare și expunere, fiind adesea locuri de depozitare a unor obiecte rare sau semnificative din diverse domenii (istorie, știință, artă), destinate unui public restrâns. Funcția principală a muzeului era, așadar, de a conserva patrimoniul și de a-l pune la dispoziția unui număr limitat de persoane, care aveau acces la aceste colecții.

În secolul al XX-lea, muzeele au început să capete un rol mult mai complex, adaptându-se la nevoile și cerințele unei societăți în schimbare. În acest context, funcția educativă a muzeului a devenit din ce în ce mai proeminentă. După Al Doilea Război Mondial, muzeele au fost percepute nu doar ca spații de depozitare a patrimoniului, ci și ca instituții educaționale, care aveau responsabilitatea de a contribui la formarea culturală a publicului larg. Astfel, muzeele au început să își diversifice activitățile, organizând expoziții interactive, conferințe, programe educaționale și evenimente care să atragă vizitatori de toate vârstele.

Educația muzeală în perioada comunistă avea un caracter propagandistic, fiind folosită pentru a transmite ideologia regimului prin expoziții tematice, vizite obligatorii și reinterpretarea istoriei în favoarea partidului unic. În perioada postcomunistă, tehnologiile moderne, inclusiv digitalizarea, au început să joace un rol crucial în atragerea unui public tot mai diversificat și în extinderea impactului educativ al muzeelor.

Astfel, muzeele din România, ca și cele din întreaga lume, au trecut de la a fi simple spații de expunere a unor obiecte de valoare la instituții educaționale și culturale complexe, în care publicul are acces la cunoaștere, înțelegere și apreciere a patrimoniului cultural.

Totodată, evoluția muzeelor în România reflectă schimbările socio-politice și culturale ale societății. De la rolul lor primordial de depozitare a artefactelor la funcția educativă din prezent, muzeele continuă să se adapteze și să răspundă nevoilor unei societăți în continuă schimbare, contribuind astfel la dezvoltarea

unei culturi generale mai profunde și la promovarea educației și cunoașterii în rândul publicului larg.

Ecaterina ȚĂRNĂ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5408-9504>

dr. hab., prof. univ. UPS „Ion Creangă” din Chișinău

E-mail: tarna.ecaterina@upsc.md

**Formarea etică a cadrelor didactice –
oportunități și expectanțe profesionale**

Formation of teachers' ethics – professional opportunities and expectations

Actualmente, în Republica Moldova, tendințele postmoderne privind promovarea calității în învățământul universitar suscită o nouă perspectivă asupra studiului eticii pedagogice. În acest sens, studenții pedagogi au nevoie de o schimbare în ceea ce privește studiul eticii pedagogice, având nevoie de reguli care să fixeze prioritățile normative, nu doar ca acestea să fie respectate, ci pentru a evita prăbușirea morală sau deraparea în stări de confuzie conflictuală și neajutorare. Acest articol explorează formarea cadrelor didactice în contextul exigențelor eticii profesionale, evidențiind necesitatea unei abordări pozitive a relaționării în educație. Cercetările realizate în perioada 2020–2024, pe un lot experimental de 726 de studenți din anul III și IV, UPSC, ne-au permis să constatăm anumite oportunități și expectanțe profesionale identificate de către viitoarele cadre didactice despre modalitățile de valorizare a eticii pedagogice pentru creșterea prestigiului acesteia. *Etica pedagogică* pentru care pledăm noi pune în discuție misiunea morală a organizațiilor școlare în raport cu sistemul etic pe care se bazează activitatea personalului educațional pentru a asigura îndeplinirea funcțiilor profesionale prevăzute în *Codul de etică al cadrului didactic*, fiind prin excelență o disciplină axiologică și normativă. Așadar, perspectivele formative ale eticii pedagogice constituie o parte majoră a ceea ce generic numim *cultura morală și profesională a educatorului*. Credem că însușirea fundamentală a *Eticii pedagogice* favorizează dobândirea charismei profesionale, constituind împreună cu ansamblul normelor și principiilor morale un ghid pentru exercitarea profesiei de educator, întrucât nu este posibil să ai o misiune morală, fără să fii moral atât în activitățile instructiv-educative, cât și în fiecare zi, chiar și atunci când nimeni nu te vede.

Mihaela TOMA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9912-6089>

drd., Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: tmihaela86@yahoo.com

Ludmila DARII

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002=3375-6491>

dr. în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: ldarii@mail.ru

**Abordarea incluzivă a instruirii elevilor cu C.E.S. în instituțiile
din învățământul de masă**

*The inclusive approach to the education of students with S.E.N
in mass education institutions*

Aspecte ce țin de instruirea elevilor cu cerințe educaționale speciale, în cadrul instituțiilor din învățământul de masă, se realizează cu ajutorul echipei multidisciplinare, printr-un proces eficient de incluziune socio-educatională, și printr-o colaborare activă între cadrele didactice, profesori de sprijin/itinerant, sau specialiști de la nivelul școlii.

În cadrul procesului instructiv-educativ terapeutic, compensator sau recuperator al elevilor cu cerințe educaționale speciale, necesită adaptarea și individualizarea instruirii programelor școlare, în funcție de necesitățile personale ale fiecărui elev din clasele din învățământul de masă, ținând cont caracteristicile psiho-individuale specifice, în vederea valorificării potențialului de care dispune fiecare în parte, pentru a înregistra progres școlar, formarea unui grad de autonomie personală, care se vor evidenția prin îmbunătățirea performanțelor școlare și care vor favoriza dezvoltarea reușitei școlare.

Formarea unui parteneriat solid cu părinții elevilor, comunitatea locală, precum și imploicarea membrilor din societate, vor participa prin acțiuni concrete, care vor favoriza incluziunea socio-educatională a elevilor, iar în mediul social, prin intermediul unor activități extrașcolare, acestea vor contribui la integrarea socială a elevilor cu cerințe educaționale speciale.

Tatiana TIMERCAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2313-8654>

dr. șt. med., Catedra de biochimie și biochimie clinică, USMF „Nicolae Testemițanu”

E-mail: tatiana.timercan@usmf.md

Cornelia LAZĂR

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8056-9608>

dr. șt. med., Catedra de biochimie și biochimie clinică, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: cornelia.lazar@usmf.md

Olga TAGADIUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5503-8052>

dr. hab. șt. med., Catedra de biochimie și biochimie clinică, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: olga.tagadiuc@usmf.md

The development of clinical thinking in medical students using PBL

Dezvoltarea gândirii clinice la studenții mediciști prin utilizarea PBL

In the era of modern technologies, artificial intelligence cannot fully substitute the human factor in decision-making in the curative act. Critical clinical thinking remains one of the essential skills of the future doctor, which must be developed during the educational process by effectively combining classical training methods (frontal lectures, seminars, laboratory work) with interactive ones (problem-based learning (PBL), case studies, clinical simulations, interactive workshops, group discussions, etc.).

In order to prove the usefulness of the PBL method, 25 scientific articles from the PubMed and Google Scholar databases were studied, published in the last 15 years, describing the advantages, limitations and challenges of PBL in medicine, evaluating the academic success and degree of satisfaction of students in disciplines with a student-centered curriculum.

Originally developed in 1969 as an educational strategy in medicine at McMaster University (Canada), over the decades PBL has expanded its applicability in multiple fields (mathematics, law, education, economics, social studies, engineering, etc.). Teamwork, practical application of theoretical knowledge obtained in fundamental disciplines (anatomy, histology, biochemistry, physiology, pharmacology), interdisciplinary approach to the clinical case based on real or simulated problems, collaboration and continuous communication, including feedback provided by the tutor (teacher) encourage the active involvement of the student in the learning process and accelerate the development of clinical thinking. PBL is more frequently applied within clinical disciplines where students solve clinical cases in a real-time context, being motivated to study, analyze, integrate and decide independently.

PBL is an effective interactive training method that ensures the development of clinical thinking – the essential skill in the medicine.

Adriana SLUSAR

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-2535-8386>

drd, UPS „Ion Creangă” din Chișinău

E-mail: slusaradriana87@gmail.com

Provocările actuale în asigurarea educației de calitate

Current challenges in ensuring quality education

Educația de calitate reprezintă un obiectiv esențial al politicilor educaționale și un factor determinant al dezvoltării sociale și economice. Diferitele abordări conceptuale asupra educației de calitate variază în funcție de perspectivele filosofice, psihologice, sociologice și pedagogice. În comunicare vor fi dezvoltate principalele modele teoretice care definesc și evaluează calitatea educației, incluzând perspectiva input-output, abordarea holistică, modelul constructivist și perspectiva echității și incluziunii, calitatea educației fiind un subiect complex, influențat de diverse teorii pedagogice și politici educaționale. Organizații internaționale precum UNESCO și OECD au propus diferite cadre conceptuale pentru a defini și evalua calitatea educației. De asemenea, guvernele naționale și instituțiile de învățământ superior elaborează strategii pentru îmbunătățirea calității educației, bazate pe cercetări empirice și bune practici internaționale.

Un sistem educațional de calitate trebuie să includă criterii precum curriculum relevant și actualizat, cadre didactice bine pregătite și motivate, resurse educaționale adecvate, evaluare eficientă și corectă, mediu de învățare favorabil, participare activă a comunității și a părinților și acces egal și echitabil la educație pentru toți elevii.

Provocările actuale în asigurarea educației de calitate sunt: disparitățile economice și sociale care afectează accesul la educație, digitalizarea educației și nevoia de adaptare la noile tehnologii, formarea continuă a profesorilor și motivarea acestora, necesitatea colaborărilor mai strânse între instituțiile educaționale, comunitate și mediul economic, creșterea importanței competențelor transversale, precum gândirea critică, creativitatea și colaborarea și dezvoltarea și implementarea unor metode de predare inovative, inclusiv învățarea bazată pe proiecte și utilizarea inteligenței artificiale în educație.

Ileana-Simona ȘEREMETORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5809-5909>

drd. UPS „Ion Creangă” din Chișinău

E-mail: seremet.simona@gmail.com

Competența de a învăța să înveți: prioritate în educația modernă*The competence to learn how to learn: a priority in modern education*

Actualmente, cerințele sociale contemporane scot la iveală multiple carențe în sistemul educațional la toate nivelurile, din punct de vedere al formării și dezvoltării competențelor-cheie, inclusiv a *competenței de a învăța să înveți*. Educația modernă trece printr-o tranziție semnificativă, fapt ce presupune adaptări la nevoile elevilor și cerințele unei societăți în continuă dinamică. Acest lucru susține ideea că educația trebuie să fie accesibilă la orice vârstă, oferind abilități, atitudini și perspective de valorificare dar și oportunități de aplicare a cunoștințelor dobândite pe tot parcursul vieții. Provocările de ordin social impun o *reexaminare a mediului educațional* din perspectiva dezvoltării competențelor-cheie, specifice și transversale.

A învăța să înveți presupune formarea și dezvoltarea unor capacități prin care o persoană reușește să își gestioneze eficient propriul proces de învățare, adaptându-se la situații noi, utilizând strategii adecvate și reflectând asupra modului în care învață.

Procesul învățării implică:

- dezvoltarea unei mentalități deschise;
- stabilirea unor obiective și strategii clare de învățare;
- abilitatea de a selecta surse de informare relevante;
- abilitatea de a monitoriza și evalua propriul proces de învățare;
- interacțiune cu ceilalți;
- capacitatea de a transfera cunoștințele în contexte diferite.

Învățarea este un proces complex și dinamic, care nu se dezvoltă spontan, dar necesită ghidare, practică și reflecție continuă. Prin diverse metode de adaptate fiecărui *stil de învățare*, elevii pot deveni autonomi și capabili să învețe eficient și *pe tot parcursul vieții*.

Un aspect important în realizarea unei învățări eficiente care să corespundă la nevoile elevilor și cerințele unei societăți presupune: instrumente clare de aplicare corectă a principiilor învățării, strategii și tehnici în formarea și dezvoltarea competenței de a învăța să înveți, abordări inovative în procesul de predare-învățare-evaluare proceduri și resurse prin care acestea se aplică concret în sălile de clasă, dar și în afara lor, astfel încât să se dezvolte abilitățile cognitive, emoționale și sociale ale personalității elevului.

Cristina-Iuliana RICA

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-4594-5515>

drd. UPS „Ion Creangă” din Chișinău, Profesoară Școala Gimnazială nr.1 Ciorogârla,
județul Ilfov, România

E-mail: cristinarica85@gmail.com

Tendințe și perspective actuale privind identificarea elevilor supradotați
Current trends and perspectives on identifying gifted students

Problema identificării elevilor supradotați este o provocare pentru cadrele didactice și decidenții politicii educaționale. Ne propunem să tratăm unele aspecte ale problemei identificării elevilor supradotați și anume procedeele și metodele care servesc scopului acesta, iar cauza pentru care ne-am îndreptat atenția asupra problemei prezentate rezidă în faptul că identificarea potențialelor intelectuale înalte constituie o componentă esențială a întregului proces de asistență socială și educațională a elevilor supradotați.

Identificarea elevilor supradotați este unul dintre mijloacele prin care se realizează politicile educaționale orientate pe obiective precum realizarea unui mediu propice și crearea unei stări motivaționale favorabile în vederea valorificării capacității intelectuale și creative a elevilor aflați în proces de dezvoltare și creștere. Cadrele didactice trebuie să fie susceptibile la ideea că printre elevii care sunt primii la învățătură sunt și elevi supradotați, dar și că aceștia pot fi printre ultimii sau chiar în situație de insucces la anumite discipline.

În aceeași dispoziție de priorități privind alegerea unui model psihopedagogic de identificare se obligă a fi trecută și planificarea resurselor pentru efectuarea, la stadiul profesional, a strategiilor adecvate. Strategiile și metodele psihopedagogice ale identificării elevilor supradotați trebuie realizate dintr-o viziune dinamică, identificarea fiind un proces neîncetat, concurent cu însăși ontogenetica.

Magdalena Gabriela NICHIFOR

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-4986-312X>

drd. Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: nichiformagdalena@gmail.com

PBL – învățarea bazată pe proiecte – o provocare
PBL – Project-Based Learning – a challenge

Una dintre abordările actuale în educație este învățarea bazată pe proiecte (PBL). Aceasta este o metodă pedagogică care permite elevilor să inițieze cer-

cetarea, să planifice, să coordoneze și să producă o soluție la o problemă reală, îndeplinind în același timp obiectivele curriculare ale unei discipline de studiu sau ale mai multora. De asemenea, PBL facilitează colaborarea între echipe de proiect din diferite școli, oferind diversitate și potențial de învățare. Este o oportunitate perfectă de a învăța **prin practică și explorare activă**.

Obiectivele învățării bazate pe proiecte converg înspre oferirea de oportunități de colaborare la nivel de profesor și elev, facilitarea formării caracterului elevilor și dezvoltarea competențelor de învățare ale elevilor. Această metodă promovează o învățare activă și aplicată deoarece sarcinile implică aplicarea cunoștințelor în situații reale. Subiectele abordate sunt semnificative pentru elevi, adesea legate de comunitatea locală sau de provocările globale. Colaborare, autonomie și responsabilitate în învățare interdisciplinară, reflecție și evaluare continuă sunt câteva dintre caracteristicile învățării bazate pe proiecte. Beneficiile sunt evidente: motivația crescută a elevilor, gândirea critică care stimulează abilitățile de analiză și de luare a deciziilor, dezvoltarea abilităților sociale, transferul de cunoștințe prin aplicarea a ceea ce știu în contexte diferite. În acest proces, profesorul joacă un rol esențial, de facilitator, de mentor, de evaluator. Profesorul ghidează elevii, oferind sprijin și resurse, încurajează reflecția și dezvoltarea personală și nu în ultimul rând, oferă feedback constructiv și ajută la stabilirea obiectivelor de învățare.

Gica NEGRÎȘAN,

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-9665-0392>

drd. UPS „Ion Creangă” din Chișinău

E-mail: gica_negrisan@yahoo.com

Familia și școala – parteneriat pentru educație și dezvoltare în societatea contemporană

*Family and school – a partnership for education and development
in contemporary society*

Familia și școala – parteneriat pentru educație și dezvoltare în societatea contemporană analizează relația dintre mediul familial și instituția școlară, subliniind importanța colaborării dintre acestea pentru optimizarea procesului educațional. Studiul se bazează pe o abordare interdisciplinară, integrând perspective din pedagogie, psihologie și sociologie pentru a evidenția factorii care contribuie la succesul educațional al elevilor.

Cercetarea examinează influența familiei asupra performanței academice, dezvoltării socio-emoționale și integrării copiilor în mediul școlar. Se evidențiază

ază faptul că implicarea parentală reprezintă un factor determinant în consolidarea motivației pentru învățare și în formarea unui climat educațional favorabil. Printr-o analiză detaliată a diferitelor modele de colaborare între școală și familie, sunt identificate strategiile eficiente care pot fi implementate pentru a asigura un parcurs educațional echilibrat și adaptat cerințelor actuale ale societății.

În cadrul lucrării se explorează, de asemenea, impactul schimbărilor socio-economice asupra relației familie-școală, punând în discuție provocările cu care se confruntă cadrele didactice și părinții în contextul digitalizării și al globalizării. În acest sens, se analizează rolul tehnologiei în facilitarea comunicării dintre școală și familie, precum și implicațiile educației non-formale în completarea procesului instructiv-formativ. Pe baza datelor empirice colectate, cercetarea formulează recomandări pentru îmbunătățirea parteneriatului educațional, subliniind necesitatea unor politici publice care să sprijine colaborarea dintre școală și familie. Se propune dezvoltarea unor programe de formare continuă pentru cadrele didactice, astfel încât acestea să poată gestiona eficient relația cu părinții și să creeze un mediu educațional incluziv.

Concluziile evidențiază faptul că o cooperare strânsă între familie și instituția școlară contribuie semnificativ la formarea competențelor cognitive și socio-emoționale ale elevilor. Prin urmare, consolidarea acestui parteneriat reprezintă un element esențial pentru dezvoltarea unui sistem educațional performant, capabil să răspundă provocărilor societății contemporane.

Monica VLAD

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-9742-3215>

drd. Universitatea de Stat din Moldova

W-mail: vladmona02@yahoo.com

Idei moderne în școala contemporană

Modern ideas in the contrmporany school

Dascălii sunt cei care sădesc în sufletele copiilor dorința de a ști cât mai mult. După o analiză mai aprofundată putem susține că pedagogia tradițională, clasică este o pedagogie a ascultării, a discursului, atribuind elevilor rolul să asculte, să nu gândească, să facă numai ce i se cere, să nu aibă nici o inițiativă; profesorul este actorul principal, iar pedagogia este centrată pe profesor. În concluzie, punctele slabe ale pedagogiei tradiționale sunt următoarele: supraîncărcarea memoriei, autoritate excesivă, predare centrată pe materia de studiu. În aceeași măsură pedagogia modernă este ancorată în prezent și orientată spre

viitor (educație prospectivă), se observă tendința de prospectare și reconstrucție a structurilor de învățare și o preocupare pentru formarea competențelor.

Analizând mai profund ca termen nou în ultimul timp apare „educația permanentă”. Aceasta, devine prioritară în educația contemporană, are o evoluție rapidă și greu previzibilă și are caracter pluridisciplinar și prioritar. În concluzie este o noțiune specifică educației contemporane și arată dorința oamenilor de a ține pasul cu noile descoperiri științifice, reîprospătarea cunoștințelor, perfecționarea priceperilor și deprinderilor reducerea cât mai mult a efectelor uzurii morale.

Putem concluziona că în ciuda acestor deschideri la începutul mileniului III multe sisteme educaționale sunt încă tributare vechii paradigme în educație. Rezistența trecutului, conservatorismul creează obstacole în drumul spre o educație a viitorului. Este solicitată mai mult ca oricând capacitatea de adaptare a educației la dinamica socială. Reformele educationale coerente, monitorizarea rezultatelor implementării acestora, motivarea agenților schimbării, promovarea cooperării și parteneriatului în educației sunt principalele pârghii înspre o educație cu fața spre viitor.

Lucica Cristina MOLOCI

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-5620-4022>

drd. UPS „Ion Creangă” din Chișinău, Profesoară Colegiul „Andronic Motrescu”

Rădăuți, România

E-mail: moloci.cristina@yahoo.com

Digitalizarea și motivația elevilor într-o lume în schimbare

Digitalization and student motivation in a changing world

În ultimii ani, mulți profesori au observat o scădere semnificativă a motivației elevilor pentru învățare. În acest context, a fost imperativ ca profesorii să își ajusteze metodele de predare, descoperind noi modalități de a interacționa eficient cu elevii. De asemenea, dependența acestora de tehnologie și digitalizarea activităților cotidiene a crescut într-un ritm alarmant, iar profilul elevilor s-a schimbat, manifestându-se prin lipsa răbdării, a abilității de a gestiona simultan mai multe sarcini și o atitudine de contestare față de autoritatea instituțiilor.

Noile tehnologii deschid posibilitatea unor schimbări semnificative în procesul educațional, favorizând transformări inovative și constructive. Aceste schimbări implică o reconfigurare a obiectivelor educaționale, a strategiilor de predare și a metodelor de evaluare. Integrarea tehnologiei în procesul de învățare prin investigație oferă multiple beneficii, dar vine și cu provocări legate de utilizarea adecvată a mijloacelor digitale atât de către formatori, cât și de

către cursanți. Pentru cadrele didactice, asumarea acestui rol poate fi dificilă, mai ales atunci când nu sunt familiarizate cu instrumentele digitale necesare pentru includerea metodologiilor investigative în curriculum. Elevii care folosesc internetul pe larg atât pentru distracție, cât și pentru îndeplinirea sarcinilor academice se confruntă cu diverse provocări. Printre acestea se numără riscurile legate de partajarea informațiilor personale, încălcarea confidențialității, incitarea la ură și agresiunile online, sub diverse forme. În acest context, educația pentru cetățenia digitală devine mai relevantă ca niciodată. Atât profesorii, cât și elevii au nevoie de competențe și resurse pentru a construi o cultură digitală sănătoasă și pentru a folosi noile tehnologii educaționale într-un mod responsabil, critic și conștient.

Sergiu LUCA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5562-8207>

profesor Colegiu Național de Coregrafie

E-mail: sergiulucafilosofie@gmail.com

**Primele școli pentru fete din Moldova:
premise istorice și impact educational**

*The first schools for girls in Moldova:
historical premises and educational impact*

În contextul Zilei Internaționale a fetelor și femeilor cu activități în domeniul științei, această lucrare analizează începuturile educației formale pentru fete în Moldova, subliniind primele școli dedicate acestora și impactul pe care l-au avut asupra evoluției sociale și culturale a regiunii. Înființarea acestor instituții în a doua jumătate a secolului al XIX-lea reflectă transformările sociale și economice generate de modernizarea Basarabiei.

Primele școli pentru fete, cum ar fi Școala Eparhială de Fete din Chișinău (înființată în 1864), au fost create pentru a oferi educație fiicelor de preoți, punând accent pe formarea în domenii precum religia, limba rusă și muzica. Aceste instituții au jucat un rol important în pregătirea tinerelor pentru profesii precum învățătoare sau guvernante, extinzând treptat accesul fetelor la educația formală. Alte instituții, precum Liceul Privat pentru Fete din Bălți sau Școala Secundară pentru Fete din Chișinău, au oferit programe educaționale mai complexe, incluzând limbi străine, științe naturale și arte, contribuind astfel la formarea unei elite feminine educate.

Impactul acestor instituții a fost semnificativ, nu doar în ceea ce privește pregătirea academică a femeilor, ci și în emanciparea lor socială. Prin educație,

femeile din Moldova au obținut acces la profesii respectabile și oportunități de mobilitate socială, influențând în mod direct dezvoltarea culturală și intelectuală a regiunii. Exemple de femei remarcabile, precum Florica Niță, pedagog de valoare și publicist, Elena Alistar, pedagog, unica femeie – deputat în Sfatul Țării și Maria Cebotari, soprana de renume mondial, ilustrează importanța educației în cariera și afirmarea personalităților feminine.

Studiul istoriei acestor școli ne ajută să înțelegem mai bine procesele de modernizare a educației și contribuția acestora la reducerea disparităților de gen, punând astfel bazele pentru o societate mai echitabilă și mai prosperă.

Andreea-Monica LIȚĂ

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-8946-0892>

drd. UPS „Ion Creangă” din Chișinău, Profesor, Școala Gimnazială nr. 1,
comuna Ciorogârla, județul Ilfov, România

E-mail: litamonica@yahoo.ro

Particularități ale grupului de elevi din perspectiva analizei educaționale

Particularities of the group of students from the perspective of educational analysis

Elevii fac parte dintr-un grup social, special constituit, ce implică procesul instructiv-educativ, în vederea realizării unei bune integrări în societate. Un grup de elevi reprezintă un grup social formal care înglobează roluri și responsabilități ce urmăresc îndeplinirea scopurilor comune grupului. Grupul de elevi este un grup de muncă ce presupune existența unor obiective, stabilirea unor relații între elevi și, nu în ultimul rând, crearea de legături cu liderul și anume cu profesorul.

Scopul acestuia este reprezentat de acumularea experienței cognitive prin intermediul procesului de învățare pentru fiecare individ în parte. Membrii grupului trebuie să respecte normele și regulile impuse, persistența în timp a acestuia, precum și obligativitatea activităților comune. Principala activitate a acestora este învățarea, socotită a fi o formă de muncă, unde cadrul didactic este organizatorul, liderul, cel ce transmite cunoștințe elevilor. Conducerea grupului de elevi implică crearea unui climat pozitiv la clasă, o gestionare eficientă a acesteia, cunoașterea tehnicilor și regulilor de comunicare educațională sprijinind interacțiunea comunicativă.

Este absolut necesar să se conștientizeze că doar stăpânind aceste aspecte se pot dobândi abilități de relaționare, organizare și comunicare. Totodată, grupul de elevi constituie o realitate socială, deține un rol deosebit de important în dez-

voltarea individuală a elevului, reprezentând un mediu deosebit de socializare și de includere socială, facilitând transmiterea valorilor unei societăți, asigurând persoanei siguranță, diferite forme de afirmare și, conferind nu în ultimul rând, posibilitatea de a răspunde nevoilor asociative, dar și de apartenență ale ființei umane.

Cornelia LAZĂR

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8056-9608>

dr. șt. med., Catedra de biochimie și biochimie clinică, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: cornelia.lazar@usmf.md

Olga TAGADIUC

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5503-8052>

dr. hab. șt. med., Catedra de biochimie și biochimie clinică, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: olga.tagadiuc@usmf.md

Tatiana TIMERCAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2313-8654>

dr. șt. med., Catedra de biochimie și biochimie clinică, USMF „N. Testemițanu”

E-mail: tatiana.timercan@usmf.md

Dezvoltarea gândirii critice în cadrul orelor de biochimie în era chatgpt

The development of critical thinking in biochemistry classes in chatgpt era

Așa cum inteligența artificială este tot mai des utilizată de către studenți pentru rezolvarea diferitor sarcini, una dintre obligațiile majore ale cadrelor didactice este să învețe studenții cum să folosească diferite resurse, în așa fel încât să dezvolte gândirea critică și să formeze un specialist competent. Pentru o mai bună înțelegere a impactului ChatGPT în educația mediciniștilor au fost consultate 20 articole științifice din PubMed, din anul 2024, care descriau avantaje și limitări în integrarea acestei resurse în procesul educațional. **A fost creat un chestionar anonim, care a fost aplicat în perioada 17-22.01.2025 și a inclus întrebări despre utilizarea ChatGPT în procesul de studiu al disciplinei de biochimie.**

La cercetarea noastră au participat 74 studenți care au studiat cel puțin un semestru biochimia, 64,9% de la facultatea Medicină și 35,1% de la Stomatologie. Inițial am dorit să vedem cum percep studenții dificultatea disciplinei. Astfel, 54,1% o consideră dificilă, 43,2% de dificultate moderată și doar 2,7% ușoară. Studiul nostru a relevat faptul că 64,9% dintre respondenți folosesc ChatGPT pentru rezolvarea temelor, iar 20,3% pentru scrierea rezumatelor pentru conferințe științifice. O posibilă explicație a celor înregistrate este faptul că cei care se instruiesc au nevoie de interacțiune, aprobare rapidă și ghidare, care pot fi

oferite de ChatGPT. Totuși, utilizarea frecventă poate duce la afectarea gândirii critice, ceea ce impune identificarea strategiilor de utilizare corectă a acestui instrument, prin punerea la îndoială a rezultatelor obținute, prin consolidarea noțiunii de medicină bazată pe dovezi, prin instruirea studenților pentru a putea căuta și valorifica corect diferite tipuri de publicații din baze de date sigure, dezvoltând competența de cercetare și creând diverse activități în cadrul cluburilor de dezbateri. Algoritmul propus (întrebare în ChatGPT – răspuns – identificarea obligatorie a dovezilor), încurajează utilizarea bazelor de date de profil medical, fiind totodată antrenată și capacitatea de recunoaștere a informațiilor veridice, cu selectarea și evaluarea critică a acestora.

Lacramioara IGNAT

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-8525-7880>

drd. UPS „Ion Creangă” din Chișinău

E-mail: lupascalacramioara@gmail.com

O explorare cross-curriculară a operei lui Mihai Eminescu

A cross-curricular exploration of Mihai Eminescu's work

Temele cross-curriculare facilitează integrarea cunoștințelor din diverse domenii, promovând o învățare holistică și interactivă. Acestea depășesc granițele disciplinelor tradiționale, oferind elevilor oportunitatea de a analiza concepte complexe dintr-o perspectivă interdisciplinară. Prin această abordare, se dezvoltă competențe transversale esențiale, precum colaborarea, gândirea critică și aplicarea cunoștințelor în situații reale.

Un exemplu concret este proiectul „Mihai Eminescu – o explorare cross-curriculară a operei”, care conectează literatura cu filozofia, științele naturii, istoria și artele vizuale. De exemplu, în „Luceafărul”, elementele astronomice pot fi analizate prin prisma teoriilor cosmologice, iar în poeziile sale de inspirație romantică se pot identifica influențe filozofice majore. De asemenea, jurnalismul său oferă o perspectivă critică asupra contextului social și politic al vremii. Pe lângă dezvoltarea cunoștințelor interdisciplinare, această metodă încurajează o învățare mai profundă și activă. Elevii nu doar memorează informații, ci învață să le coreleze și să le aplice în contexte diverse. În loc să fie un proces rigid, educația devine un demers flexibil, creativ și orientat spre nevoile actuale ale societății.

Această abordare ar trebui să devină un pilon central al sistemului educațional pentru a pregăti elevii să facă față provocărilor viitorului. Pe lângă dezvoltarea cunoștințelor interdisciplinare, această metodă încurajează o învățare mai profundă și activă. Elevii nu doar memorează informații, ci învață să le coreleze

și să le aplice în contexte diverse. În loc să fie un proces rigid, educația devine un demers flexibil, creativ și orientat spre nevoile actuale ale societății. Această abordare ar trebui să devină un pilon central al sistemului educațional pentru a pregăti elevii să facă față provocărilor viitorului.

Iuliana GHERMAN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8717-7092>

drd. UPS „Ion Creangă” din Chișinău

E-mail: julianagerman777@gmail.com

Rolul muzeului virtual în spațiul cultural și educațional al Republicii Moldova

*The role of the virtual museum in the cultural and educational
space of the Republic of Moldova*

Muzeul prezintă un mediu informal și/sau nonformal de învățare și joacă un rol important în educația tinerei generații, devenind drept suport a școlii moderne cu valențe didactice și educaționale semnificative. Mediul educațional într-o abordare a învățării centrate pe *elev* ar trebui să fie apriori accesibil și atractiv, sigur și favorabil. În crize și perioade de turbulență în sistemul educațional, importanța acestui element al învățării crește considerabil.

Aportul instituțiilor muzeale constă în crearea unui mediu cultural și educațional eficient, prin promovarea valorilor culturale și al patrimoniului artistic național din țară și peste hotarele ei. În cadrul unui muzeu pot fi desfășurate multe activități pedagogice, mese rotunde, conferințe științifice, tematice, anuale, naționale/internaționale, proiecte de colaborare cu școala sau universitatea (offline/online). Remarcăm alegerea modelelor de instruire actuale în context digital și strategiilor de succes de învățare (instructiv-educative) care urmăresc în primul rând condițiile metodologice stabilite prin proiectare și finalitățile anticipate.

În cercetarea dată se acordă atenție caracteristicilor specifice ale muzeului virtual, sunt determinate funcțiile și sarcinile lui, posibilitățile de utilizare a resurselor unui muzeu virtual în procesul educațional (gimnaziu, liceu, colegiu, universitate). Subliniem necesitatea extinderii spațiului educațional prin creșterea accesului la educația non-formală/informală a tinerei generații și prin utilizarea realității augmentate/virtuale/mixte în contextul provocărilor modernității. Afirmăm că programul *Muzeele viitorului*, în special expoziția „Arta prinde viață”, vernisată la Muzeul Național de Artă al Moldova este un proiect de succes în domeniul artei și tehnologiei în spațiul cultural și educațional modern al Republicii Moldova.

Nastasia Anca-Gabriela UNGUREANU

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-3056-2466>

drd. Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: nastasia.anca.gabriela@gmail.com

Building up connections: the importance of group work in the classroo

Clădim conexiuni. Importanța lucrului în echipă în sala de clasă

Group work in the classroom is a powerful tool for building connections, enhancing learning, and preparing students for future collaboration. By fostering social interaction, improving comprehension, and developing essential teamwork skills, group work creates a more engaging and effective learning environment.

Despite the challenges that may arise, the benefits of group work far outweigh the drawbacks. Educators should continue to emphasize collaborative learning, equipping students with the skills they need to succeed in both academic and professional settings.

In a world that increasingly values teamwork and communication, the ability to work effectively with others is an invaluable asset that students can carry with them throughout their lives. Furthermore, the relationships built during group work often extend beyond the classroom, fostering lifelong connections and professional networks.

As students develop critical thinking, adaptability, and leadership abilities, they position themselves for greater success in their careers and personal endeavours. By embracing group work as a fundamental aspect of education, we can create a more inclusive, dynamic, and collaborative learning environment that benefits students in countless ways.

Ioana-Mădălina VIZITEU

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-2022-1128>

drd. UPS „Ion Creangă” din Chișinău

E-mail: ioana.gogoi@yahoo.com

**Dezvoltarea gândirii critice prin orele de limba și literatura română:
strategii și impact educațional**

*Developing critical thinking through romanian language and literature classes:
strategies and educational impact*

Într-un context educațional marcat de accelerarea fluxului informațional și de nevoia imperativă a cultivării discernământului, dezvoltarea gândirii critice reprezintă o prioritate fundamentală a formării intelectuale. Așadar, punem în discuție potențialul orelor de limba și literatura română de a constitui un cadru privilegiat pentru stimularea gândirii critice, printr-o abordare integrativă ce îmbină fundamentele teoretice cu strategiile didactice aplicate.

Pornind de la conceptele formulate de Dewey, Ennis, Paul și Elder, abordăm multiplele dimensiuni ale gândirii critice – interpretare, analiză, evaluare, autoreglare și creativitate – și evidențiază modalitățile prin care acestea pot fi cultivate în procesul de învățare.

Prin metoda analizei comparative, se explorează eficacitatea strategiilor didactice, precum lectura predictivă, jurnalul de lectură critică, metoda cubului, interogarea socratică și dezbateră literară, în dezvoltarea capacității elevilor de a construi raționamente riguroase, de a decanta informația relevantă și de a aborda textele din perspective multiple. Rezultatele ne indică faptul că integrarea acestor metode optimizează procesul de comprehensiune și interpretare a textului, generând totodată și un cadru propice pentru formarea unei gândiri autonome, reflexive și profund analitice.

Totodată, subliniem necesitatea restructurării paradigmelor educaționale, astfel încât ora de limba și literatura română să nu se limiteze la o abordare pur estetică și informativă, ci să devină un spațiu de formare a discernământului critic și a competențelor esențiale pentru explorarea complexității lumii contemporane.

Veronica VORONEANUORCID ID: <https://orcid.org/0009-008-7782-7854>

drd. UPS „Ion Creangă” din Chișinău

E-mail: avoroneanu@yahoo.com**Abordări contemporane în educație: integrarea personajelor feminine din literatura română în dezvoltarea competențelor elevilor***Contemporary approaches in education: integrating female characters from romanian literature into student competency development*

În contextul educației moderne, este esențială adoptarea unor abordări didactice care să răspundă nevoilor actuale ale elevilor și să promoveze valori precum egalitatea de gen și gândirea critică. Literatura română oferă o paletă bogată de personaje feminine care pot fi utilizate ca instrumente educaționale pentru a atinge aceste obiective. Integrarea personajelor feminine din literatura română în procesul educațional contemporan oferă oportunități valoroase pentru dezvoltarea competențelor cheie ale elevilor și pentru promovarea egalității de gen.

Prin utilizarea unor metode didactice interactive și relevante, profesorii pot crea un mediu de învățare stimulat și incluziv, pregătind elevii pentru provocările societății moderne. Această evoluție subliniază necesitatea promovării educației ca mijloc esențial pentru emanciparea femeilor și pentru dezvoltarea unei societăți echitabile și incluzive.

Acest studiu explorează evoluția rolului femeii în societatea românească, analizând trei personaje literare reprezentative: Fefelega, din nuvela omonimă a lui I. Agârbiceanu, Vitoria Lipan din romanul Baltagul, scris de M. Sadoveanu și Ela Gheorghidiu din romanul Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război, scris de C. Petrescu. Prin prisma acestora, se evidențiază tranziția de la femeia tradițională, supusă constrângerilor sociale și economice, la femeia modernă, emancipată și independentă.

Analiza subliniază importanța educației în procesul de emancipare feminină și modul în care aceasta influențează statutul și contribuția femeilor în societate. Studiul propune o abordare interdisciplinară, îmbinând analiza literară cu perspective sociologice și educaționale, pentru a evidenția impactul educației asupra evoluției rolului femeii în contextul românesc.

Prin utilizarea acestor personaje, se urmărește dezvoltarea competențelor cheie ale elevilor, promovarea egalității de gen și încurajarea gândirii critice. Se propun metode didactice interactive și exemple de bune practici care să faciliteze o învățare semnificativă și relevantă pentru elevii din zilele noastre.

Larisa SADOVEIORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1739-3766>

dr., conf. univ. UPS „Ion Creangă” din Chișinău

E-mail: sadovei.larisa@upsc.md**Cristina MIHAI**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-5102-119X>

drd. UPS „Ion Creangă” din Chișinău, Asistent univ. UPS „Ion Creangă” din Chișinău

E-mail: mihai.cristina@upsc.md**Metodologii explorate în cercetarea pedagogică acțională***Methodologies explored in pedagogical action research*

Cercetarea-acțiune o nouă perspectivă, conform căreia *cercetătorul* prin acțiunea sa concretă, schimbă direct și imediat natura obiectului observat de către el sau *practician*. Kurt Lewin (1948) face încercarea de a conecta teoria și practica social. „Orice cercetare devine, intenționat sau nu, o intervenție, un prilej de schimbare, după cum orice cercetător este și un practician, un implicat, din punct de vedere personal și social, în viața individuală și colectivă a subiecților”, A. Neculau. Dublul statut pe care îl deține profesorul: de practician reflexiv și de cercetător. „Un profesor eficient este un practician (auto) reflexiv și cercetător, care conștientizează cât este de important să reflectezi la acțiunile și practicile educaționale și care este dispus să accepte și să producă schimbarea, noul (Bocoș M.). Un astfel de profesor se autochestionează în legătură cu strategiile, deciziile și acțiunile sale, în toate etapele procesului didactic, își formează și dezvoltă abilități de a face alegeri raționale, își adaptează și orientează demersurile instructiv-educative și de cercetare funcție de contextele educaționale concrete.

În procesul de cercetare-acțiune sunt implicați: *cercetători, practicieni, subiecții cercetării concrete/participanții*. Acțiunea socială este procesul interactiv, de colaborare a membrilor echipei de cercetare și cuprinde următoarele activități: *diagnoza problemelor sociale, intervenția socială, analiza rezultatelor intervenției, reajustarea strategiei de intervenție*.

Condiții de eficiență pentru cercetarea acțiune:

- este planificată și configurată de către practician;
- investighează aspectele practice cotidiene;
- contribuie la înțelegerea de către practician a propriei experiențe profesionale și îmbunătățirea acesteia;
- se centrează pe studierea unui grup particular mic (grup);
- dezvăluie posibilități de acțiuni viitoare.

Specificul cercetării acțiune:

- cercetătorii în acest proces au un rol deosebit în intervenția socială, devenind parte a procesului de schimbare;
- ei își asumă pe lângă responsabilitățile stricte de cercetare, sarcini care țin de elaborarea strategiei de intervenție, de implementare și evaluare a acesteia;
- accentul unor astfel de cercetări este pus pe aplicabilitatea locală și imediată;
- cercetarea activității proprii în scopul ameliorării practicii curente;

Un aspect important de menționat în *concluzie* este, că metodologia cercetării nu cuprinde un plan minuțios și detaliat, dar în același timp este un demers științific. Cercetarea-acțiune reduce în mod eficient timpul dintre validarea rezultatelor unei investigații și aplicarea lor concretă într-un context educațional determinat, iar rezultatele cercetării sunt utilizate în activitatea practică încă în timpul de realizare a cercetării

Paula Tamara CIOBICA

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-0100-8147>

drd. UPS „Ion Creangă” din Chișinău, Profesor „Andronic Motrescu”

College of Radauti, Romania

E-mail: paulaciobica@gmail.com

Transdisciplinary projects – the path to success

Proiectele transdisciplinare – drumul spre reușită

Today, we propose a new type of transdisciplinary project, suggestively titled ILIADA, a project that involves designing integrated activities to create an educational ecosystem based on developing a competency within thematic projects. In this project, students of different ages solve real-life problems in diverse learning environments, within the context of school products, meaningfully integrating knowledge, tasks, skills, attitudes, values, and situations from various school disciplines, correlating the proposed experiences with their own needs and interests. Integration is understood as the action of interrelating diverse elements to build a harmonious whole at a higher level, and integrating the parts leads to a product/result that exceeds the sum of these parts. To integrate means to coordinate, combine, and bring together separate parts into a functional, unified, and harmonious whole.

ILIADA is an acronym for HISTORY, LANGUAGE/LITERATURE, ENGINEERING, ART, DIGITALIZATION, ACTION. The concept of ILIADA is an

appropriate name for an interdisciplinary project that integrates these fields for the following reasons:

History: understanding historical contexts can provide depth and perspective to various subjects, enriching the learning experience.

Language/Literature: language skills are essential for communication and expression, while literature offers insights into human experiences and cultures.

Engineering: this field promotes problem-solving and innovation, which are crucial for addressing real-world challenges.

Art: art encourages creativity and visual thinking, which can enhance learning across disciplines.

Digitalization: incorporating digital tools and technologies is vital in modern education, preparing students for the digital age.

Action: emphasizing action ensures that learning is applied and experiential, fostering engagement and practical skills.

By integrating these elements, the ILIADA project aims to create a comprehensive and dynamic educational experience that addresses diverse learning needs and interests.

Daniela-Iulica STROESCU

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-6878-7004>

drd. UPS „Ion Creangă” din Chișinău, Republica Moldova

E-mail: stroescudaniela1981@gmail.com

TSA. Abordări inovative în procesul didactic

Tsa. Innovative Approaches In The Teaching Process

Copiilor cu tulburări din spectrul autist le este afectată comunicarea, comportamentul și interacțiunea socială și de aceea, se impun abordări inovative și personalizate care să răspundă nevoilor educative. Preocupați față de stimularea comunicării specifice acestor copii de vârstă preșcolară mare, am inițiat în anul școlar 2023–2024 un proiect denumit *Strategii psihopedagogice de stimulare a comunicării la copiii cu TSA* (SPSC-TSA). Strategiile aplicate au vizat 10 subiecți cu sistem de comunicare nefuncțional și nevoi specifice cunoscute cu mare dificultate de către cei din jur. Am conceput strategiile având la bază „principiul creșterii progresive a sarcinilor, modificarea și dezvoltarea comportamentelor de comunicare”, (pornind de la simplu la complex) utilizând elemente caracteristice unor metode și strategii validate științific. Le-am combinat și ocazional, în funcție de caracteristicile individuale ale fiecărui beneficiar, le-am completat cu elemente noi. Strategia adoptată vizează elemente din: Terapia

ABA (Applied Behavior Analysis); Metoda TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Related Communication Handicapped Children);

Învățarea social-emoțională (SEL); PECS (Picture Exchange Communication System); Modelarea și imitația; Intervențiile bazate pe joc; Limbajul mimico-gestual (LMG); Comunicarea facilitativă și dispozitive electronice și aplicații AAC; Aplicații pentru învățarea și comunicarea adaptativă.

Rolul proiectului este „conturarea unei abordări comprehensive cu scopul de a obține un program curricular complet și complex, utilizabil la toți copiii cu TSA (fără restricții privind nivelul de dezvoltare generală, a limbajului și comunicării, ritmului de învățare sau a nevoilor). Proiectul SPSC-TSA include un set de strategii pe care le-am conceput ca instrument de lucru util dezvoltării abilităților de comunicare funcțională. Printre acestea se regăsesc pictograme, elemente de limbaj mimico-gestual, povești sociale și aplicații de comunicare, folosite ca elemente ajutătoare. Întregul set de strategii vizează sprijinirea copilului pentru interacțiune spontană, menținerea și finalizarea acestuia în condiții optime și dezvoltarea unor abilități de natură protoimperativă și comportamente proto-declarative. Etapele inițiale ale intervenției sunt marcate de specialist prin ajutorul progresiv pentru atingerea independenței comportamentale de comunicare adecvată, cu mențiunea că, tranziția către altă etapă a intervenției poate necesita reveniri asupra unor comportamente la care s-a intervenit și în etapele anterioare.

Toate intervențiile noastre au la bază dovezi științifice cu multiple opțiuni și permit adaptarea și ajustarea la potențialul și nevoile specifice urmărind ca impactul asupra dezvoltării limbajului și comunicării să fie pozitiv. Evaluarea continuă a progresului a presupus culegerea datelor necesare pentru evaluarea strategiilor utilizate și monitorizare permanentă a rezultatelor, instrumentul rămânând deschis oricăror ajustări necesare. Deși preferințele individuale pentru metodele, strategiile și tehnicile de comunicare utilizate sunt diferite, 30% dintre copii au preferat limbajul semnelor cu rezultate bune, restul de 70% au obținut rezultate excelente utilizând sistemul de comunicare bazat pe imagini.

Parteneriatul cu familia a creat un context favorabil pentru 90% dintre copii prin utilizarea aceluiași metode și strategii asigurând copilului coerență și continuitate în actul didactico-terapeutic.

Rezultatele obținute ne-au stimulat pentru continuarea proiectului și în anul școlar 2024–2025 pe un eșantion de 26 de subiecți care fac obiectul cercetării în teza de doctorat utilizând cele mai eficiente practici, susținute cercetări științifice în domeniu.

Silvia PANAS

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8550-574X>

drd. UPS „Ion Creangă” din Chișinău, Profesoară CEMF „Raisa Pacalo”

E-mail: silviapanas1995@gmail.com

Abordarea integrată a conținuturilor medicale prin metodologia steam

The integrated approach of medical content through the steam methodology

Abordarea conceputului STEAM în formarea elevilor asistenței medical este definită de aplicații cu rol de metodă educațională inovatoare, integrată, care dezvoltă competențele și care influențează profund gândirea, comportamentul și atitudinile elevilor. Actualitatea utilizării tehnicilor de îngrijiri medicale și simularea proceselor biologice și medicale rămâne un domeniu extrem de important și necesar. Odată cu avansarea tehnologică și modernizarea utilajului medical este esențial pentru elevii din învățământul profesional tehnic aprofundarea cunoștințelor în disciplinele medicale, deoarece situațiile devin de la o zi la alta mai greu de surprins prin metodologii specifice sau protocoale. De exemplu, în cadrul lecțiilor practice de cercetare medicală, tehnicile de îngrijire și acordarea primului ajutor cuprind un set de deprinderi practice pentru a simula efectele unor tratamente asupra pacienților și a anticipa evoluția patologilor. Acestea deprinderi permit viitorilor asistenței medicali să dezvolte competențele în luarea deciziilor exacte în ceea ce privește îngrijirile medicale și tratamentul. Într-o lume în care tehnologia și știința avansează rapid, asistenței medicali este necesar să posede cunoștințe pentru a răspundă la provocările actuale.

În Curriculumul la disciplina Nursing general, ediția 2023, sunt incluse activități și produse de învățare axate pe proiecte STE(A)M.

Exemplu de realizare a educației STEAM în învățământul profesional medical (Disciplina: Nursing general (lecție practică), Grupa: 311)

Tema: Principiile alimentației raționale. Alimentația pacientului

Asigurarea aportului caloric necesar pentru susținerea forțelor fizice ale bolnavului, stabilirea regimului alimentar adecvat pentru asigurarea condițiilor de vindecare și administrarea alimentelor pe cale naturală sau artificială, constituie sarcini elementare ale îngrijirii oricărui bolnav spitalizat.

Igiena generală	Chimie	Bazele științei nursing	Tehnologie	Matematică
Elevii identifică principiile generale ale alimentației; Aceștia sunt repartizați în 4 grupe, fiecare echipă identifică factorii necesari menținerii vieții și asigurării tuturor funcțiilor organismului. La sfârșitul activităților practice, fiecare grupă prezintă rezultatul obținut.	Elevii descriu necesitățile cantitative și calitative ale organismului. Relatează despre componenții alimentari (glucide, lipide, proteine, vitamine, săruri minerale, apă) conform normei.	Elevii analizează alimentația activă și pasivă (din punct de vedere practic, demonstrând pe mulaj) pentru fiecare dintre cele 2 metode propuse și în funcția de starea pacientului sunt 3 tipuri de alimentație: activă, pasivă, artificială.	Elevii realizează o prezentare PowerPoint, pentru a-și prezenta rezultatele colegilor din celelalte grupe de lucru. - Alimentația prin sondă gastrică; - Alimentația prin gastrostomă. - Alimentația parenterală.	Elevii calculează necesitățile cantitative ale pacientului în corespundere cu valoarea energetică a principiilor alimentare.

Prin integrarea educației STEAM în curriculumul învățământului profesional medical, elevii pot beneficia de o formare holistică, care să le permită să se adapteze la noile tehnologii medicale, să înțeleagă și să aplice cunoștințele științifice în practică și să contribuie la îmbunătățirea calității îngrijirii pacienților. De asemenea, educația STEAM îi pregătește pe elevi să devină specialiști, capabili să inoveze și să găsească soluții eficiente pentru problemele complexe cu care se confruntă sistemul medical contemporan. Aceste abilități sunt deosebit de importante în domeniul medical, unde îngrijirea la patul pacientului, alimentația și comunicarea sunt esențiale pentru ca pacientul să se trateze. Importanța educației STEAM în formarea elevilor din învățământul profesional medical nu poate fi subestimată, având un impact semnificativ asupra dezvoltării profesionale și personale a viitorilor specialiști în domeniul sănătății.

UNIVERSITATEA
DE STAT DIN
MOLDOVA

DIALOGICA

REVISTĂ DE STUDII CULTURALE ȘI LITERATURĂ

UNIVERSITATEA
PEDAGOGICĂ DE STAT
ION CREANGĂ
DIN CHIȘINĂU

UNIVERSITATEA DE STAT DE MEDICINĂ
ȘI FARMACIE „NICOLAE TESTEMIȚANU”
DIN REPUBLICA MOLDOVA